In libro hoc ostenditur, non fas esse, contra magistratum arma capere.
(liber valde rarus)

4.

AD IACOBI PALAEOLOGI LIBRUM,

Cui titulus est,

DEFENSIO VERÆ SENTENTIÆ DE MAGISTRATU POLITICO &c.

Pro Racoviensibus RESPONSIO

A FAUSTO SOCINO SENENSE conscripta:

Antehac suppresso auctoris nomine edita.

Paulus 2. ad Corinth: 5.

Vetera transierunt. & ecce sunt facta omnia nova.

In robore DEI Sion una salus. [illegible] ante merid.
[illegible] Kalendas Aprilis. [illegible] [illegible]

RACOVIÆ,
Typis Sebastiani Sternacii.
Anno Christi 1627.

IN RESPONSIONEM PRO RACOVIENSIBUS AUCTORIS PRÆFATIO AD IPSUM PALÆOLOGUM.

NON dubitabam, Iacobe Palæologe, cum hanc tibi pro Racoviensibus respondendi provinciam susciperem, quin tibi id non modò novum accideret, sed etiam temerarium videretur, meq́ue vehementer accusares, qui abs te ne verbo quidem lacessitus tecum contendere, & in alienam messem (quod aiunt) falcem immittere ausus essem. Id quod mihi ipsi, ut verum fatear, mirum quodammodò videtur, præsertim cum considero, quis nam ego sim, qui cum Palæologo tanto viro, tantaq́ue eruditione, atq́ue eloquentia pollente disputando congredi, & manum conserere non dubitem. Nec sanè hoc meum factum probare ipse possem, nisi religionis negotium non privati, sed publici cuiusdam iuris esset. ut cuilibet adversus eos, qui veram pietatem, vitaq́ue innocentiam, quibus universa religio continetur, aut convellere, aut labefactare quoquo modo tentant, divinis armis pugnare, ipsisq́ue fortiter resistere semper licuerit. maximè verò, si per speciem pietatis, sive prudentes, sive imprudentes, tam impium facinus aggrediantur. Quod te libro tuo adversus Racovienses nuper edito facere, mihi quidē persuasissimum est, idemq́ue omnibus piis, qui modò responsionem hanc meam perlegere gravati non fuerint, persuasum iri planè confido. Huc accedit, quòd Racovienses isti, sive Racoviensis cœtus, quem tu petis, atq́ue oppugnas, vel non ampliùs extat, vel ita hodie mutatus est, & in aliam quodammodo formam versus, ut agnosci nō queat, atq́ue ob eam ipsam caussam tu quidem cum larvis (ut dicitur) luctatus fuisse videare, ego verò nullo modo aliena, sed, quæ innocentium hominum prorsus communia iam sint facta, curasse, nec quod aliorum proprii muneris erat, in me trāstulisse, sed desertam pæne caus-

 sam

sam defendendam suscepisse, iurè dici poßim. Etsi enim vivit adhuc Gregorius Paulus auctor scripti illius contra sententiam tuam Racoviensium nomine conscripti, tamen is, ut arbitror, non se, sed cœtum illum eius scripti auctorem agnosci vult. ac præterea, ut audio, ita præ egestate, & familiaris curæ neceßario onere a litterarum studiis iam pridem alienus est factus, tamq; non bona senectute utitur, & (quod huc maximè pertinet) tanto præsertim oculorum perpetuo vitio laborat, ut desperandum omnino videatur, illum, ut tibi respondeat, calamũ umquam in manus eße sumpturum. Atqui tu bene cordatum virum, & doctum hominem, quiq; in Dei ecclesia nec parum, nec segniter laboravit, responsione tua ad scriptum illius ita conviciis, & maledictis inceßis, atq; proscindis (nam, ut cætera multa omittam, vesanum eum & indoctißimum scriptorem nominas, & desidem atq; otiosum ventrem appellas) ut maximè pium mihi visum fuerit non solùm ea, quæ ab ipso verè, & piè sunt scripta, sed eâdem operâ eius quoq; famam, & existimationem a tuis sophismatis, & calumniis, quantum in me erit, aßerere, ac vindicare. Nam quòd ego, qui, tibi collatus, homuncio dici rectè poßum, tecum dimicaturus in hanc harenam descendere sim ausus, nulli mirum videri debet, qui, quanta iustitiæ, & veritatis vis eße soleat, animadverterit. præsertim verò, cum de pietate, ac religione agitur, ubi iustitiâ, & veritate, propria & summa præpotentis Dei gloria continetur, quem caußam suam deserturum, minimè credendum est. Tritum est exem-
1 Sam:17. *plum pueri Davidis, qui gigantem Goliathum Dei ope, ac præsidio fretus, quamvis nudus propemodum, & inermis eßet, ille verò armis undiq; septus, & mirificè instructus, non modò est aggreßus, verùm etiam facilè vicit, atq; prostravit. Quiritaberis fortaße, quòd meũ nomen te celare voluerim, Sed iniuriâ id a te fiet. Quid enim tibi nominis mei vel ignoratio in hoc certamine nostro obeße potest, vel notitia prodeße? Non enim utrivis nostrûm pu-*

gna

gna cum homine ipso esse debet, sed cum illius sententia. Nec minùs tibi tua defendere, & mea impugnare licebit ignoranti, quàm scienti nomen meum. Nec vero ego, quòd mihi sit notum nomen tuum, eò paratior ad te oppugnandum ero, nisi ex ipso Palæologi nomine aliqua scommata in te iaciendi mihi facultatem suppeditatum iri dicamus. ut (exempli caussa) quòd verè παλαιολογίζει liber tuus, cum nihil in religione nisi vetusta & antiquata quædam cogitet (ut sic dixerim) atq; loquatur. Sed me & ab hoc, & ab aliis omnib: temperaturum spero, ne ullo pacto impari conditione mecum pugnaturus esse videare. Ego quidem nomen tuum, id est auctorem libri illius, contra quem scripturus sum, ignorasse mallem. atq; in ea sum sententia, in litterariis disceptationibus, multò autem magis in iis, quæ ad religionem pertinent, nomina disceptantium cum aliis omnibus, tum alterius alteri ignota invicem esse præstare, quàm cognita. Sic enim mutuis contumeliis, probris, irrisionibus extra caussam, immo contra ipsam caussam indulgendi minor datur occasio, nec alicuius existimationem lædendi periculum subitur. Quid, quòd sæpius contingit, alterutrius partis sententiam eiusmodi esse, quæ vel ipsa per se omnino, vel pravè intellecta, vel ab adversario aut verbis leviter deformata, aut argumentis (rectè ne, an secus) invidiosa reddita, possit auctorem in fortunarum, & capitis discrimen adducere? Qualis certè est ea de gerendo in Ecclesia magistratu sententia, quam tu impugnas, immo ex cuius impugnatione, seu contrariæ sententiæ defensione, quāvis alia de re, hoc est de bello, tibi cum Racoviensibus præcipua controversia esset, titulum tuo libro quæsisti. Quare, si te hominem christianum præstare voluisses, non debueras saltem in ipso libro edendo nomen alicuius adversarii apponere. quin potiùs, ne ullo modo apponeretur, quàm diligentissimè curandum tibi fuerat. Non enim ignoras, quàm necesse sit, ut ipsi reges, in quorum manu vitæ, necisq; nostræ imperium Deus posuisse dici potest, illi sententiæ sint infensi. Neq; verò minùs scriptum illud adversus id, quod tu prior ea de re scripseras, exaratum diligenter excutere, & refellere tua responsio-

sponsione potuisses, si & Racoviensium, & Gregorii Pauli nominibus pepercisses. nec minus ei caussæ, quam optimam esse arbitraris, opitulatus esses, si ne loci quidem, aut regionis, ubi ea quæstio agitata fuisset, ullam mentionē fecisses. Quod cum aliter factum a te fuisse videamus, haud sanè iniuriâ complures bonos viros in eam sententiam venisse intelligo, ut tu non tam veritatis defendendæ, divinæq; gloriæ, atq; hominum salutis propagandæ studio ad eam scriptionem impulsus, quàm invidiam tuis adversariis conciliandi, tibiq; illorum incommodo, & ruina commodum aliquod, & stabilitatem quamdam comparandi spe haud levissima adductus fueris. Qua tamen ego in re nihil affirmo, cum fieri possit, ut præ incogitantia in eum errorem nomina adversariorum publicandi incideris. In eo profectò, si id, quod isti putant, tibi propositum fuit, incogitans fuisti, aut potiùs vehementer deceptus es, quòd sententiam tuam de bello a christianis hominibus gerendo iis, qui dominantur, planè acceptam esse debere existimasti. cum tamen, si prudentes fuerint, eam non admodum (hoc præsertim tempore) sint probaturi. Qua de re aliquid fortasse apertius in ipsa responsione a nobis dicetur. non ita tamen explicatè, ut res ipsa postularet, ne, dum nihil aliud curo, quàm ut adversariorum sententiam divinis oraculis consentaneam esse, tuam verò ab iis mirum in modum dissentire, ostendam, illos viris principibus caros, te autem iisdem invisum reddere voluisse videar, atq; in eo ipso peccasse, quod tibi non iniuriâ ascriptum fuisse, meritò suspicari licet. Id de te certò statuere quilibet omnino potest, te adversariis tuis, sive eorum scripto non pauca affingere, quemadmodum suis locis planum faciemus, aliterq;, ac deceat, non rarò eorum mentem interpretari, & plerumq;, quibus rationibus tuam sententiam oppugnent, suamq; defendant, non rectè percipere. Quòd si ipsi vel in ipsis rationibus concludendis, vel in sacris testimoniis interpretandis alicubi fortè sunt lapsi, a teq; meritò reprehensi, id sanè mirum videri non debet. Nam tu ipse in utroq; istorum adeò frequenter laberis, ut nimis operosum futurum sit, omnia errata tua vel indicare.

Quod

Quod certè nec fieri necesse est. multa enim sunt, quæ ad rem non faciant. Non pauca tamen, Deo volente, retegemus, ut hac ratione possint rudes lectores agnoscere, quæ fides verbis tuis sit adhibenda, & tu ipse de tuis quibusdam quasi placitis, & decretis, si modò id fieri potest, aliquando tandem dubitare incipias, doctrinamq́ue tuam, & stilum non ad Christi regnum (quantum in te est) demoliendum, ut facis, sed confirmandum, & amplificandum convertas. Id quod te privatim multò libentiùs, quàm publicè monuissem (ne me hîc contra christiana præcepta peccasse dicas) si per tui libri editionem licuisset. Verùm, cum tu, libro isto edendo, publicè adversus homines pios, & Christo fidentes, adeoq́ue ipsum Christum arma sumpsisse videaris, & metuendum sit, ne caussa, quam, etiamsi tui libri inscriptio aliud præ se ferat, potissimùm defendis, & pro qua tam acriter pugnas, ut quæ alioqui favorabilis admodum videatur, & propterea quia humanis commodis mirum in modum favet, vulgò etiam vehementer probetur, tantum patronum nacta, iis etiam probari incipiat, qui ei meritò hactenus adversantur, huic malo publicè obviam eundum fuit, & tuus in errore perniciosissimo confirmando sive error, sive astus palàm traducendus. Mitto, quòd exigua admodum spes est, hominem, qui ita asseveranter, ac confidenter loquatur, ut tu facis, & alios, qui aliter, ac ipse sentiunt, scripto edito tanta cum severitate docere, & obiurgare instituat, quantumvis placidè atq́ue amicè monitum, suarum opinionum falsitatem umquam agniturum, &, quæ iam dixerit, aut scripserit, damnaturum. Tecum tamen in hac ad librum tuum responsione mea perpetuò loqui libet, cum, ut me animo in te inimico non esse, qua ratione possum, omnibus declarem, tum verò, ut consilium meum faciliùs sequar. quod est te nullis prorsus conviciis, aut maledictis appetere, sed reprehensionibus tantùm redarguere, & ratione, atq́ue auctoritate convincere. Quòd sicubi nihilominus te graviùs pupugero, iudicabit, spero, æquus ac prudens lector, sic locum ipsum omnino requirere, idq́ue non aliquâ animi mei impotentiâ, sed summa rei, cuius caussa te reprehendero, indigni-

tate fieri. Te quidē contumelia afficere, ut mihi ipsi, & causæ, quam acturus sum, valde inutile foret, sic a consilio meo, ut dixi, atq; proposito vehemēter abhorret. Decrevi enim, quemadmodum in ipsa caussa a te quàm maximè dissideo, sic hac in re tui quàm dissimillimus esse, qui non Gregorium modò Paulum, ut dictum est, contumeliis oneras, sed in Racovienses illos omnes identidem acerbissimè inveheris, & tantùm non debaccharis. Non est hoc Palæologe (mihi crede) dignum gravitate tua, non eruditione, non rerū usu, non deniq; christiani nominis professione. Nec porrò quidquam est, quod, non dicam ipsos adversarios tuos, sed alios quosvis non planè stupidos homines a sententia tua amplectenda, etiamsi verissima esset, æquè revocare possit, atq; indignissimi modi, quibus adversarios accipis, teq; adversus illos tueris. Qua re nihil magis proposito tuo (si modò eius, quam veritatem divinam esse contendis, propagatio tibi cordi est) contrarium esse potest. Sed de hoc ipse videris. Nos ad id, quod nobis propositum est, accedamus, & quem ordinem, tibi pro Racoviensibus respondendo, servaturi simus, ante omnia breviter exponamus.

Primùm igitur, quidquid in expositione sententiæ tuæ de bello reprehendenda rectè a Racoviensib: dictum fuerit, quod ad rem, de qua inter vos agitur, maximè pertineat, a responsionibus tuis vindicabimus, nec non, ubi opus fuerit, confirmabimus. Deinde præcipua ferè, quæ tu non rectè in illorum scripto reprehenderis, explicabuntur. Tum verò reliqua, si non omnia, saltem potiora, quæ a te pro confirmanda sententia tua, & adversariorum refutanda ubiq; congesta, & allata fuerint, excutiemus, ac refellemus. Postremò insigniora quædam errata tua, quæ antea attingere commodum non fuerit, sive in priore tuo scripto sint, sive in posteriore hoc, quo adversus Racovienses prius illud tutaris, colligemus, & patefaciemus. Quo facto, finis huic nostræ responsioni imponetur. Itaq; in quatuor partes tota disputatio dividetur. In quibus singulis exequendis nullum ferè alium ordinem sequemur præter eum, quem ipsa tua, tuorumq; adversariorum scripta nobis suppeditabunt, ut statim apparere incipiet.

Iamq; ad rem ipsam aggrediamur.

RESPONSIONIS AD IACOBUM PALAEOLOGUM Pro Racoviensibus

PARS PRIMA.

CAPUT I.

D*Ixerant Racovienses, ut in initio eorum scripti unà cum scriptis tuis editi Pag. videlicet totius voluminis 56. apertè constat, sibi non probari scriptum tuum de bello. Primùm quidem, quòd fictum Christum introducere videretur, Deinde verò, quòd aliena instituta contraria veris a Christo ipso traditis induceret. Tu & hæc duo in unum conjungis, & ais, Racovienses ad hunc modum adversus sententiam tuam argumentari.* Qui aliter interpretatur dicta Christi & Apostolorum quam ipse Christus & Apostoli senserint, is fictum Christum concionatur & introducit in Ecclesiam Christianorum, & aliena instituta à Christi doctrina & Apostolorum edit. Sed vos (hoc est, scriptum meum) aliter &c. *Sic enim ad verbum legitur in posteriore scripto tuo pag. 84. Hîc primùm vides, te adversariis tuis argumentum istud affingere. quod etiam repetis pag. 88. addens præterea in propositione explicanda verba illa, Per incuriam, hoc pacto.* Qui Christi verba per incuriam malè interpretatur &c. *Quare cum umbra tua pugnas, cum falsam* pro-

Palæologi error.

propositionem istam esse, probare contendis. Deinde, etiamsi ad eum modum argumentati Racovienses fuissent, non tamen falsa eorum propositio esset, si modò rectè explicetur. Videlicet, ut dictorum Christi, & apostolorum nomine non quidem quælibet ipsorum dicta intelligantur, sed ea, quæ ad vitæ nostræ institutionem pertinent, de quibus sine dubio in universa quæstione agitur. Iis enim malè interpretatis, sive per incuriam, sive quomodocumque id fiat, fictus Christus omnino inducitur. Quandoquidem is verum Christum non habet, qui ejus, & ipsius Apostolorum præcepta, quæ Dei præcepta sunt, non

Gal. 5. 6. *tenet.* In Christo enim Iesu *(inquit Paulus)* nec circuncisio aliquid valet, nec præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur. *quæ po-*

1 Cor. 7. 19. *strema verba alibi sic effert,* sed observatio mandatorum Dei. *Et Iohannes ait de Christo,* In hoc

1 Ioh. 2. 3. scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus. Qui dicit, se nosse eum, & mandata ejus non custodit, mendax est, & veritas in eo non est. *Verùm quomodo Christi mandata conservabit is, qui ea ignorat, & Christi, atque apostolorum verba in iis tradendis malè inter-*

Ephes. 4. 20. *pretatur? Iam Paulus alibi sic scribit.* Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in ipso edocti estis, sicut est veritas in Iesu, deponere vos secundum pristinam cõversationem veterem hominem, &c. *Ex quibus verbis, quemadmodum ex aliis multis ejusdem a-*

postoli, & aliorum, quorum scripta extant, perspicuum est, Christum tunc sciri, cum ejus præcepta tenentur, ob eamque rem fictum Christum induci, quotiescumque ejus, aut apostolorum dicta, quæ ad vitæ nostræ institutionem pertineant, aliter atque ipsi senserint, accipiuntur, & explanantur. Quamobrem insigni culpa non vacas, cum, iis enumerandis, quibus Christi cognitio continetur, præceptorum ejus nullam facis mentionem, in quibus cognoscendis potissimùm ea consistit, & interim multa commemoras, quæ ad Christum quidem aliquo modo pertinent, sed tamen ad eam, qua opus est, Christi cognitionem parum omnino, aut nihil attinent. qualia sunt, Vbi, quando, ex quibus natus sit Iesus, quibuscum convixerit. Quæ omnia, & his similia Christi cognitionem secundum carnem respiciunt, cujus rei inquisitio propria carnalium Iudæorum, & eorum, qui eis similes sunt, censenda est. Namque ii, qui spirituales sunt facti, ut de se, & sui similibus, hoc est de iis, qui veram Christi cognitionem habent, testatur Paulus, non ampliùs Christum secundum carnem noverunt. Nam quid (obsecro) necesse est, eum, qui Iesum Dei filium esse, & ejus dexterâ evectum in cælis vivere, dominum, & Christum, id est regem ab ipso factum, & vivorum, ac mortuorum judicem constitutum cognoverit, hunc (inquam) nosse, eundem Iesum Bethleemæ in Iudæa natum fuisse, cum imperio Romano, C. Cæsar Octavianus, qui primus Augustus dictus est, præesset, exque Davidis stirpe genus secundùm carnem

Palæologi peccatū.

1 Cor: 5. 16.

nem duxiße, cumq; Galilæis hominibus, inter quos etiam educatus fuerat, plurimùm convixiße, & alia ejusmodi? Numquid idcirco hæc noviße neceße est, quia de Christo prædicta fuißent, neque is Christus, sive ut significantiùs dicamus, ὁ χριςὸς eße possit, in quo ea nō fuerint? atqui, primùm non omnia hæc ita prædicta fuerunt, ut de iis dubitare nemo possit. Deinde iste, quem diximus, jam ea de Iesu novit, quæ τῷ Χριςῷ tantùm conveniunt, & ex quibus verè fit, ut Iesus sit Christus Dei, id est rex ille æternus, quem DEUS *olim se daturum populo suo promiserat. Cætera, quæ modò recensuimus, in eo etiam, qui Christus Dei non eßet, accidiße poterant, tantum abest, ut ea Christum efficiant, & proinde ad veram Christi cognitionem pertineant. Quòd si eorum tamen in Iesu Christi historia fit mentio, ad majorem rei confirmationem id fit, ut scilicet, eum omnes notas habuiße constet, quæ venturo Christo a divinis vatibus, & ipso Deo attributæ fuerant. Inter quas & istæ, saltem ex parte, satis expreßæ erant, non quia per seipsæ ad Christum constituendum alicujus momenti eßent, sed ut haberent homines carnales, sive animales venturi Christi inde ab ejus ortu indicia quædam carnalia, & ipsorum sensui consentanea, quibus ad ipsum verè postmodum cognoscendum, & amplectendum quasi manu ducerentur. Sed ad propositum revertamur. Non est igitur falsa, ut tibi videtur, prior propositio ejus argumenti, quod tu adversariis ascribis, quia is fictum Christum non inducat,*

qui ea

qui ea illi tribuit, quæ tu enumerasti. Nisi enim ejus mandatorum vera cognitio, quam tu omittis, & quæ in ea propositione continetur, retineatur, id est nisi Christo ea ipsa præcepta tribuantur, & tamquam ab ipso data agnoscantur, quæ verè ipse dedit, numquam verus Christus habebitur. Assumptio etiam, sive altera propositio ejus a te, ut diximus, conficti, & adversariis ascripti, sed rectè tamen alioqui (nisi quòd, ut mox apparebit, ipsam assumptionem non rectè explicas) conclusi argumenti verissima est. Nēpe te aliter Christi dicta interpretari, quàm ipse Christus, & apostoli senserint. Nam quod ais, ea dicta non ad publicas, sed ad privatas personas pertinere, id nihil ad eam propositionem falsitatis convincendam pertinet. Quamvis enim ea dicta ad privatas tantùm personas spectare concederemus, ex iis tamen satis apertè probaretur, non licere Christianis bella gerere, & alia facere, quæ tu cuilibet privato concedis, sive id deinde jubente, aut interveniente magistratu intelligas, sive minùs. Præterea, nisi extra rem locutus fuisse videri velles, necesse esset, ut adversarii ideo potissimùm assererent, te Christi dicta perversè interpretari, quòd ea, quæ ille indefinitè de omnibus dixisset, tu ad privatas tantùm personas referenda esse affirmares. Quare hoc idem nunc dicere non quidem adversariorum assumptionem falsi convincere velle, sed illud ipsum simpliciter negare esset, quod in te reprehenderent, & propter quod maximè assumptionem illam veram

esse con-

esse contenderent. Itaque in eum errorem incideres, quem illis objicis, quòd scilicet ea, quæ dicunt, probare non curent. Sed jam video, cur ita locutus fueris. Nimirum illud agis, ut ostendas, te, cum bellum gerere Christianis non permittis modò, sed etiam mandas, & alia ejusmodi facis, non propterea contraria instituta institutis Christi, & Apostolorum edere. cum ea Christi, & apostolorum dicta, quæ ab adversariis citantur, non ad publicas, sed ad privatas personas respiciant. Atqui, quòd tu, & qui tecum sentiunt, contraria instituta institutis Christi, & apostolorum edatis, id, quamvis a te in ejus argumenti assumptione explicatum, assumptionis illius tamen pars nullo modo esse debet, aut potest, cum pars ejus sit, quod concludendum est. atq; ob eam rem, si in assumptione illa, sive minore argumenti propositione ponatur, sit ea propositio non solùm unum ex duobus extremis, & medium (ut vocant) terminum, quemadmodum par est, contentura, sed partem etiam alterius extremi, quod ineptissimum est, & contra omnes dialecticas præceptiones. Palæologi lapsus. *Quod etiamsi ab adversariis ipsis, non autem a te factum fuisse contenderes, non ideo tamen a culpa liberareris, qui tam fœdum in argumentatione nectenda ipsorum errorem vel non animadvertisses, vel silentio prorsus præteriisses. Mitto, quòd ne hac quidem ratione adversariorum assumptionem falsam esse probasses, cum, ut dictum est, concedi tibi possit, ea, quæ ipsi ex sacris litteris ad eam probandam testimonia citant,*

ad pri-

ad privatas, non autem ad publicas personas referri debere, nec tamen sequatur, in illis bella gerere, & alia id genus, de quibus inter vos controversia est, hominibus christianis interdicta non fuisse. quemadmodum ex iis, quæ infra dicentur, apertiùs constabit.

Sed jam, argumento isto, quod tu Racoviensibus falsò ascripsisti, omisso, ad ea, quæ adversus scriptum tuum verè ab ipsis allata fuerunt, adq; tuas responsiones veniamus. Nam ipse ad te quodammodo rediens, cur te fictum Christum inducere affirment (quod, ut diximus, ad aliena dictorum Christi, & apostolorum interpretatione distinctè, & separatim tibi objiciunt) tandem exponis, & refellere conaris. Dixeras enim in expositione sententiæ tuæ de bello, Christum ante mortem quidem agnum fuisse, post mortem autem leonem. Hoc ajunt ipsi nihil aliud esse, quàm duplicem fictumq; Christum inducere, sibiq; contrarium. Hîc tu exclamas, non te, sed sacra Biblia nusquam non expressis verbis ea dicere, unde ista sententia colligitur. Atq; ad id probandum & hîc, & alibi, permulta congeris. in eoq; es totus, ut demonstres, alium fuisse Iesum Christum a mortuis excitatum, quàm fuerit ante mortem, in eo præsertim, quòd antea quidem humilis, & injuriarum patiens fuit, nec inimicos suos ulciscebatur, postea verò ferox & terribilis factus, de hostibus suis graves ac dignas pœnas sumpsit. nec propterea duplicem esse Christum, aut sibi contrarium, sed duplicem ejus conditionem esse, & unum atque eundem Christum diversis tempo- CAPUT II.

temporibus contraria tulisse, vituperia, & honores. Verùm animadvertere debueras, adversarios tuos existimasse, te in argumentatione, seu ratiocinatione tua, quæ pro exceptione ad ipsorum argumenta esse possit, ea voluisse dicere, quæ ad propositam quæstionem facerent. Nisi enim ita mutatam Christi conditionem post mortem fuisse dicere velis, ut, quæ antea præcepta Christus de injuriis patienter ferendis cum verbis, tum sui ipsius exemplo dedisset, immutata fuerint adeò, ut, quod ante fieri vetuerat, postea, ut fiat, permiserit, aut etiam jusserit, nihil agis. Atqui, si id significant verba tua, cum ais, Christum ante mortem agnum, post verò leonem fuisse, quis non videt, meritò ea a tuis adversariis reprehensa fuisse, teq́ duplicem Christum, & sibi contrarium, ideoque fictum inducere, qui modò unum, modò aliud præcipiat, & cælestem disciplinam illam suam, quam, dum in terris versaretur, hominibus proposuit, postquam in cælis est, in aliam quandam terrestrem mutaverit? Huc autem potissimum adversarios tuos respexisse, indicant ea verba, quæ concludentes dicunt pag. 59. Cum ergo iste Christus novus aliter doceat nunc suos hostes vincere, quam ille verus cum suis Apostolis docuit &c. *Quamquam ratiocinationi tuæ, etiamsi ita accipienda esset, ut ad propositum non faceret, rationem tamen habuisse videntur, dum ostendere conantur, Christum etiam post mortem mitem & placidum fuisse, suosq́ inimicos in gratiam re-*

am recepiſſe. Sic enim breviter reſpondent. Primùm negant, Chriſtum poſt mortem ex agno leonem factum fuiſſe. Deinde, etiamſi factus eſſet, hoc nihil ad immutanda ejus præcepta pertinere affirmant. Poſterius hoc ſic elegantiſſimè probant. Nam ſi exemplo ſuo Chriſtus, qui poſt reſurrectionem ex agno leo ſit factus, docet nos bellum gerere, & inimicos noſtros ulciſci, expectandum utique eſt, ut & ipſi reſurgamus. Interim autem, ſicut ille, antequam reſurgeret, agnus fuit, & ſe mactari permiſit, ita & nos agni ſimus, & nos mactari ſinamus potiùs, quàm ut nos ipſos ulla ratione ulciſcamur. Atq; ad hoc tu nihil prorſus reſpondes, quippe qui, quod reſpondeas, nihil invenire potueris. Priùs autem illud adverſus probationes tuas non malè, ut arbitror, tuentur, atque confirmant. Nam, quòd ex Apocalypſi probare niteris, Chriſtum, qui prius agnus fuerat, poſtquam reſurrexit, leonem eſſe factum, Primùm ajunt, te non intelligere, quo ſenſu Chriſtus in narratione illa Leo nominetur. Non enim, quia ex agno leo factus carnalem aliquem gladium ſumpſerit, & hoſtes ſuos trucidaverit, ſed quia Satanam, & mortem devicit, poſt reſurrectionem leo eſt dictus. Id quod ex ipſis verbis patet. Vicit Leo de tribu Iuda, radix David aperire librum, & ſolvere ſeptem ſignacula ejus. *Nam eadem ſententia paullo inferiùs repetitur, & explicatur his verbis,* Dignus es accipere librum, & aperire ſignacula ejus, quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo in Apoc. 5. 9.

 ſangui-

ſanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione, & feciſti nos Deo noſtro reges, & ſacerdotes, & regnabimus ſuper terram. *Ex quibus apparet, non de alia leonis illius Davidici victoria ſupra ſermonem fuiſſe, quàm de ea, quàm ſanguine ſuo adeptus eſt, in qua ſcilicet Satanam, & mortem devicit. Namque, ut ſcriptum eſt, per mortem abolevit eum, qui mortis habebat imperium, hoc eſt Diabolum. Atque non abſimili ratione etiam ante mortem leo dici poterat, eò quòd in Dei forma exiſtens divinas vires exeruerit in dæmonum expulſione, mortuorum reſuſcitatione, & omnium morborum depulſione, tum imperio, cui cedere oportuit inanimata ferociaq; elementa, ut ventos, & aquas. Sic enim ipſorum verba habent prædicta pag: 59. quæ tu, ut alibi dicemus, prorſus non intelligis. Deinde affirmant, in Apoca. Chriſtum jam regnantem agnum victorem vocari, & gloriam Deo, agnoque tribui, & thronum. quæ omnia ex his locis manifeſtè probantur. cap: 5. v. 13. cap. 17. v. 14. & cap. 22. v. 1, & 3. Et ſanè mirum eſt, cum Chriſtus in ea vaticinatione tricies plus minùs agnus nominetur, ſemel autem tantùm leo, te ex Leonis appellatione argumentum ejus ſeveritatis duxiſſe potiùs, quàm ex Agni, manſuetudinis, & eum ex agno leonem eſſe factum, ibidem probari, tam confidenter affirmaſſe. Quid quòd manſuetudinis, aut ſeveritatis rationem in appellationibus illis habitam non fuiſſe, id ſatis oſtendit, quòd Agno ira tribuitur, ut patet ex cap. 6. v. 16.*

Heb: 2. 14.

v. 16? Quid quòd ne id quidem verum est, quod tu asseris, unde constare putas, eum, qui agnus antea fuisset, leonem postea factum esse, Christum videlicet ibi priùs agnum, deinde leonem vocari, ut in fine paginæ 16, & initio 17. disertè scribis? Nam manifestè leo priùs vocatur. nempe cap. 5. v. 5. cum agnus nusquam antea, sed sequente versu primùm nominetur. Neque verò opus est ad ea respondere, quæ in responsione tua pro explanatione complurium locorum Apoc. in quibus Christus agnus etiamnum vocatur, quasi paraphrastem agendo, scribis. Satis est enim ostendisse, Christum alia ratione, quàm tu putas, inibi semel leonem appellatū fuisse. Ex quo quidquid in explanatione illa tua adversus ea quæ modo a me dicta sunt, continetur, prorsus corruit, atq; dissolvitur. Addunt præterea adversarii tui, Christum naturā non mutasse, etiamsi commutata habeat probra in gloriam. Quod profectò satis esse potest pro responsione ad ea omnia, quæ tu latissimè persequeris, ut Christi conditionem adeò mutatam fuisse doceas, ut leo ex agno factus fuisse dici possit. Non enim post resurrectionem minùs naturâ mitis minúsve placidus Christus factus est, quàm ante fuisset, nedum ut sævus & ferox ex pacifico & mansueto evaserit, quemadmodum agni, & leonis translationes istæ præ se ferre videntur, etiamsi non modò summum imperium, quod antea non habuerat, postea sit adeptus, verùm etiam hostes suos, quod antea non fecerat, postea sit ultus. Nam, cum adhuc in terris ageret, non-

Palæologi lapsus.

dum ejus inimicorum ſcelera eò pervenerant, quò poſtea pervenerunt, ut omnino punienda, ac vindicanda eßent. Quandoquidem ſcelus illud omnium maximum, quodq́; alia graviſſima multa vel arguebat, vel in ſe continebat, ipſum Chriſtum rejiciendi, utq́; ſuper ſe regnaret, recuſandi, non ante perfectũ, & conſummatum fuit, quàm poſt Chriſti reſurrectionem ipſum ab ejus apoſtolis ſibi prædicatum, & ipſorum dominum, ac regem, Deo mirandis id operibus in ejus nomine factis atteſtante, declaratum, nihilominus repudiarunt, ac rejecerunt. Quod vel ex eo patet, quòd ipſorum punitio, hoc eſt, excidium Hieroſolymitanum, eorumq́;, qui ex tanta clade ſuperfuerunt, per orbem terrarum diſperſio, non antea extitit, quàm planè ipſos Chriſti jugum poſt apoſtolorum prædicationem abjeciße, ſeu ferre noluiße, conſtaret.

Ad hæc, quæ hactenus a nobis adverſus dictum illud tuum, quòd Chriſtus, qui ante mortem agnus erat, leo poſtea factus fuerit, de Racovienſium mente, & ipſo ſcripto relata, & explicata fuerunt, nihil ſimiliter a te reſpondetur. Nam quæ de loco illo, Qui, cum in forma Dei eſſet *&c. & de Satana a Chriſto ſuperato ſcribis, pro reſponſione haberi non poſſunt, cum inde appareat, te adverſariorum nec mentem percepiße, nec verba curaße, ut in ſecunda hujus laboris noſtri parte planum faciemus. Eam tantummodo hac in re eorum reſponſionis partem attingis, in qua, exemplis in medium prolatis, Chriſtum etiam poſt reſurrectionem, & acceptam poteſtatem in hoſtes ſuos*

Phil: 2. 6.

ſtes ſuos

stes suos clementem ac mitem fuiße, demonstrare conantur, & quidquid hîc ab illis dicitur, hoc enthymemate contineri autumas, Christus multos suos hostes resipiscentes recepit in gratiam, Ergo Christus non est ultus suos hostes. *Quod argumentum magnæ inscitiæ damnas, atq; ad hunc modum refellere instituis pagina 92.* Hostes Christi pœnitendo ex palea parata incendio, fiebant frumentum, quod in horreum Dei erat reponendum. Sed hoc quid impedit ne reliquam paleam, postquam cribro bene discussisset frumentum conjiceret, is qui ventilabrum tenebat, in ignem inextinguibilem?

Verùm, Palæologe, adversariorum argumenti vis non in eo est, quòd Christus resipiscentes hostes suos in gratiam receperit. ut tu in enthymemate isto ex eorum verbis formando existimaße videris, Sed in eo, quòd homicidis suis, etiam post resurrectionem, veniam ultro obtulerit, & potestatem in gratiam secum redeundi fecerit. Quamvis enim receptionis in gratiam tantummodo meminerint, id sine dubio brevitati consulentes fecerunt, ut eodem tempore non fictam illam veniæ oblationem fuiße, sed ex animo factam, & non oblatam modò, sed etiam re ipsa præstitam veniam significarent. Quod etiã satis perspicuum est ex illis ipsorum verbis, quæ statim sequuntur pagina 58. Et eandem gratiam omnibus ubiq; Iudæis & gentibus in nomine suo prædicari jussit. *Legantur verba Petri Christi apostoli, &*

propterea ejus nomine ipsius homicidas ad pœniten-
Act.3.13. *tiam agendam invitantis. Ait enim,* Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrũ nostrorum glorificavit filium suum Iesum, quẽ vos tradidistis, & negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti. Vos autem sanctum & justum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis autorem verò vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit a mortuis, cujus nos testes sumus. Et in fide nominis ejus hunc, quem vos videtis, & nostis, confirmavit nomen ejus, & fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrûm. Et nunc fratres scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. Deus autem, quę prænunciavit per os omnium prophetarũ pati Christum suum, implevit sic. Pœnitemini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata vestra, *&c. Potuitné unà cum decente quadam gravitate mitiùs loqui, aut efficaciùs eos ad pœnitentiam invitare, quantaq; erga ipsos eßet Christi clementia, simul ostendere? Nam, quanta potestate Iesus ille, quem ipsi interemißent, jam præditus Dei voluntate eßet, recente etiam testimonio ejus divinæ potentiæ docuit, & confirmavit, Eorum peccatum in ipso occidendo quale, quantumq; fuißet, simul ostendit, ipsisq; ob oculos posuit. Deinde verò, ne de venia desperarent, quidquid ad illud ex parte aliqua excusandum afferri poterat, attulit. Ac postremò spem certam ve-*

niæ

niæ, & receptionis in gratiam proposuit. Equidem videre non queo, quomodo se mitiorem, aut clementiorem suis hostibus præbere potuerit Christus, quàm præbuit, qui cum ipsis interfectoribus suis tam placidè, tamq; benignè egerit. quorum etiam resipiscentiam quadraginta perpetuis annis expectaverit. Tot enim, annos atq; eoampliùs, ab ejus morte ad Hierosolymæ excidium numerari, nemo est, qui nesciat. Quòd si nec illis, nec aliis impœnitentibus, ut ais, post resurrectionem umquam pepercit, ne ante resurrectionem quidem, quamvis tu aliter sentias, id fecisse, vel scribitur, vel verisimile est. Certè cum, antequam moreretur, patrem rogaret, ut interfectoribus suis ignosceret, caussam addidit, quia, *inquit,* nesciunt quid faciunt, *eandem scilicet caussam, ob quam per Petrum apostolum eisdem post mortem spem veniæ fecit, & propter quam, ut omnem clementiam in se Christus ostenderet, sui misertum fuisse, ait Paulus. ut facilè intelligas, eadem prorsus ratione ignoscendi hostibus suis usum fuisse Christum post mortem, qua ante usus fuerat, nec impœnitentibus magis ante, quàm post mortem, ab ipso ignotum fuisse. Itaq; vides, germanam adversariorum enthymematis assumptionẽ, quæ esse debuerat,* Christus, posteaquam a mortuis resurrexit, ipsis interfectoribus suis veniam obtulit, *& verissimam esse, & rectissimè ex ea concludi, quod ipsi volunt, nempe Christum post mortem ex agno leonem non esse factum, id est mansuetudinem, & clementiam erga suos hostes non depo-*

Luc: 23. 34.

Act 3. 13.

1 Tim: 1. 16.

fuiße, quam ante illis oſtenderat, atq; earum loco iram, ferociamq; ſumpſiße, ut tu affirmas. non autem ſimpliciter, Chriſtum non eße ultum ſuos hoſtes, quẽadmodum tu, fucum rudi lectori faciens eos loquentes inducis. quaſi illi ſimpliciter negent, Chriſtũ poſt mortem de hoſtibus ſuis juſtas pœnas ſumpſiße. quod aliquando tandem factum fuiße, ipſa luce eſt clarius. Etſi enim pag: 58. negare videntur, a Chriſto etiam poſt reſurrectionem aliquas ultiones (ut ipſi loquuntur) factas fuiße, tamen id ita accipiendum eſt, ut ad eas ultiones referatur, quas multa manſuetudo, atq; patientia unà cum aperta & conſtante veniæ propromiſſione conjuncta non anteceßerit, quemadmodum ex ipſorum verbis perſpicuum eſt. Quare jam ſatis conſtare poteſt, id verum eße, quod ab initio diximus, te adverſariis tuis multa affingere, eorumq; mẽtem ſæpe aliter, ac deceat, interpretari, ea minimè percipientem, quæ ab ipſis vel pro ſe, vel contra te in medium afferuntur. Sed hæc ex iis, quæ infra dicentur, adhuc apertiùs conſtabunt.

Palæologi sechna.

Iam verò abunde patere arbitror, rectè a Racovienſib: in priore tuo ſcripto reprehenſum fuiße, quod affirmaveras, Chriſtum poſt mortem leonem ex agno factum fuiſſe, nec te eorum objectiones tuis reſponſionibus attigiße, nedum, ut debueras, diluiße. Quamquam quid eſt, cur tantopere, ut falſitatem tui illius dicti coarguamus, laborandum ſit nobis? Quid quæſo (quod ad propoſitam quæſtionem pertinere poſſit) tibi vis, cum ais, Chriſtum poſt mortem ex agno leonem

eße

eſſe factum? Numquid, eum præcepta humilitatis,& patientiæ,quæ ante mortem dederat,mutaſſe? Atqui iſtud nec probabis umquam, nec ullo modo veriſimile eſt,cũ,ut dictum fuit,& duplicem,& ſibi contrarium Chriſtum inducat. Numquid, non poſſe nos ex Chriſti,dum hic viveret, humilitate,atq; patientia documenta ſumere injurias nobis illatas patienter ferendi, & omnem ſpiritus elationem vitandi, cum nunc in cælis vivens ille non ampliùs humilis & manſuetus,ſed ferox & injuriarum impatiens ſit? Sed neq; hoc,ut oſtendimus, verum eſt, nec, ſi eſſet, quidquam ad rem faceret, cum alia ſit conditio Chriſti in cælo regnantis, & noſtrûm in terris adhuc ſub cruce ejus voluntate gementium,Chriſtumq;,& ejus facta imitari debeamus, non, cum longè alius factus eſt, atq; nos ſimus, ſed, cum talis fuit,quales nos hodie ſumus. illud ſcientes, nos, niſi, quemadmodum olim is in hoc ſtatu noſtro injurias omnes patientiſſimè tulit,ſic adverſus eos,qui nos quantalibet injuria affecerint,mites & humiles ſimus,ad eum ſtatum,in quo ipſe nunc eſt, minimè perventuros. quinetiam eò perveniendi viam potiſſimam hanc eſſe, ut & injuriis afficiamur, & affligamur,& perſecutionem patiamur,quemadmodum hæc ſacra teſtimonia nos docent. Rom: 8. 17. Act:14.21.& 2.Tim:3.12. præter innumerabilia alia, ex quibus eadem ſententia elicitur. quorum omnium loco eſſe poteſt id, quod ipſe Chriſtus dixit, Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrũ. Non eſt ſervus major domino ſuo. Si me perſecuti ſunt, & vos Matth. 24. Iohan:15. 20.

 perſe-

persequentur. *Etsi enim hæc dicens, Apostolos alloquitur, tamen rationes, quas sui dicti affert, apertè demonstrant, non ad ipsos apostolos tantùm, ut etiam pleraq; alia, sed ad omnes Christianos illud pertinere, cùm nemo Christianus non sit Christi discipulus, nemo non sit Christi servus. Verùm id sine dubio tibi vis (Nam sic ipse pag: 151. & deinceps te explicas) non esse a Christi persona, dum hîc ageret, exemplũ pro magistratibus sumendum, cum is tunc privatus esset, sed postquam in cælum ascendit, & magistratus est factus. Itaq; quemadmodum ipse magistratus factus gladium exercet, & sceleratos homines, sibiq; rebelles perdit, ac severè ulciscitur, sic ejus exemplo magistratibus licere sontes interficere, atq; hostes suos graviter ulcisci.*

At vide, quàm graviter erres, præsertim si (ut non dubium est, quin velis) hujus rationis vi privatis hominibus ex magistratus auctoritate bella gerere, & injurias suas vindicare licere, concludendum esse vis. nam de hoc potissimùm inter te, & Racovienses controvertitur, ut ex ipso priore scripto tuo, in quo primùm istam agni Christi in leonem mutationem excogitasti, manifestum est. Primùm enim non ejusdem conditionis sunt ii, quos Christus perdit, atq; ulciscitur, & ii, quos hodie a magistratibus interfici, & in quos vindicari Christi exemplo ab ipsis posse contendis. Illi enim perditæ spei homines sunt, animiq; deplorati. hi verò plerumq; vel commissa scelera detestantes, ac resipiscentes, aut certè ita præ se ferentes,

tentes, vel de quibus adhuc spes haberi potest, ut ex hostibus amici fiant. Huc accedit, quòd novit quidem Christus hominum corda, & idcirco qui pro desperatis habendi sint, facilè intelligit. at magistratus, quomodo aliquem pro desperato habendum esse, statuere poterit, cum vix suum ipsius cor rectè noverit? Deinde considerandum est, Christum in gladio exerendo errare non posse, quippe in quem nulla nec ignoratio, nec malitia cadere possit, & cui nemo, nisi summa cum injuria hostis, aut contumax esse queat. At verò civilis magistratus vel ob ignorantiam, vel ob malitiam injuriâ aliquem gladio ferire potest, & injustè bella aut suscipere, aut defendere, cum fieri possit, ut quis jure optimo illi hostis, aut contumax sit. Alioqui cum (exempli gratia) duo reges bellum invicem gererent, neuter ipsorum errare posset, & modò alter alterius hostis esset, utriq; alterum tamquam hostem suum Christi exemplo ulcisci, ac perdere liceret. quo nihil absurdius excogitari potest, cum necesse omnino sit, alterutrum saltem peccare, eum scilicet, qui injustam caussam habeat. nam ut uterq; justam habeat caussam, id nempe fieri nullo modo potest. Plura in hanc eandem sententiam dici possent. sed hæc pauca satis erunt, non quidem ut civili magistratui (ne hîc quisquam calumnietur) gladium exerere non licere, sed ut Christi in cælo regnantis exemplum ad nostros magistratus ea ratione, qua a te fit, minimè accommodari posse, appareat. Quare jam ulteriùs progrediamur.

Fac enim, civili magistratui idcirco & sontes interficere, & cum hostibus bella gerere licere, quòd Christus scilicet, postquam magistratus factus est, & peccatores perdat, atq; e medio tollat, & cum inimicis suis bella gerat, quid hoc (rogo) ad privatos Christianos, quibus interdictum est nō modò, ne occidant, sed etiam ne contumelia quemquam afficiant, quibusq; mandatum fuit, ut bene faciant inimicis suis? Num illis concedetur, jubente magistratu, Deo non obedire, & homines interficere, aut magistratus auctoritate, & potestate contra Christi præceptum ad ulciscendas proprias injurias abuti? Inveniet sine dubio magistratus alios præter veros Christianos, qui belligerare non dubitabunt, & satis habebit, si ipse vel ex officio, vel alio quopiam accusante, in eos, qui injuriis alios afficiunt, animadvertere jure possit, quamvis interim ii, qui injuria sunt affecti (ita Christo jubente) taceant, & damnum potiùs patiantur, quàm alteri ulla ratione malum, aut periculum creent. Imitabitur magistratus Christum, si Christi exemplo bella gerere, & ulcisci hostes voluerit. Is enim bellum Iudæis juratis hostibus suis, quiq; se interfecerant, illaturus, in eosq; vindicaturus, non Christianos delegit, sed Idololatras, Vespasianum, & Titum. in quorum exercitu universo ne unus quidem Christianus fuiße legitur. Quod certè multò aliter fuißet, si Christus post mortem exemplo suo justum bellum (a Christianis videlicet militibus gerendum) approbare voluißet, ut tu pag: 18. scribis. Quos enim magis decere vide-

re vide-

re videbatur Christi injurias ulcisci, quàm ipsos Christianos, aut quod bellum magis vel justum, vel etiam pium excogitari potest, quàm id, quod pro domini ac regis sui, atq; adeò summi benefactoris, qui pro se vitam ipsam profuderit, honore, & gloria adversus teterrimos & immanissimos hostes suscipiatur, qui per summum scelus eum innocentissimum supplicio, ac morte omnium maximè detestabili affecerint, & vitæ datorem spreverint, atq; rejecerint? Quid quòd Christus, æternus noster ac cœlestis dominus, & rex est, cujus honore, & gloria ipsius Dei gloria continetur? Cum igitur in omnium ipsis Christianis convenientissima & justissima belligerandi caussa, non Christianorum, sed Idololatrarum opera uti Christus voluerit, concludendum est, nullum esse tam justum bellum, quod Christianum populum deceat, & debere civilem magistratum, si hac in re Christum imitari velit, non ex veris Christianis, sed ex aliis hominibus sibi exercitum comparare, tantum abest, ut Christi exemplo Christianos homines ad bellum gerendum adigere aut possit, aut debeat.

Iamq; tandem, ut arbitror, intelligi potest, ex illis duobus, quæ Racovienses tuo scripto objecerant (quidquid tu contra responderis) verissimum esse prius illud, videlicet duplicem, & fictum quendam Christum ibi describi, si modò, quæ dicis, cum vis, eum post mortem ex agno leonem esse factum, ad propositam inibi quæstionem de bello a Christianis gerendo aliqua ratione pertinent. Nunc ad alterum deveniamus.

mus, &, quòd scriptum tuum aliena instituta ab iis, quæ Christus ipse tradidit, inducat, adversus responsiones tuas tueamur, & rectissimè ab illis dictum fuisse, demonstremus.

CAPUT III. QUONIAM *igitur Racovienses, ut ostenderent, idcirco tuum scriptum aliena instituta iis, quæ Christus ipse tradidit, introducere, quia Christus suos pacificos, & humiles esse jubeat, nec malum malo rependere, aut vim vi repellere, adeò ut ne per magistratum quidem suas injurias eos ulcisci permittat, cum scriptum tuum e cõtrario, Christianos bella quidem gerere posse, ac debere velit, in ipsisq; homines interficere, apud magistratum verò jus suum secundum leges quantovis cum adversarii malo persequi, Quoniam, inquam, ut hoc Racovienses ostenderent, ea ipsius Christi dicta, atq; præcepta potissimùm protulere, quæ habentur Matth: cap. 5. videndum est, quomodo tu prædicta testimonia diluere tentes. Duplici igitur ad id via uteris. Primùm negas, ea omnia præcepta ad omnes Christianos pertinere, sed apostolis tantùm, & verbi ministris data fuisse ais. Deinde longè aliam eorum sententiam esse, quàm adversarii putent, nec ejusmodi, quæ scripto tuo refragetur, demonstrare aggrederis, idq; rursus duplici ratione. Nam & generatim omnia sic interpretanda esse vis, ut tuæ sententiæ non officiant, & singulatim unumquodq; examinans, vel ex verbis ipsis, vel ex aliis conjecturis nullum ex illis tuo scripto adversari, planum facere conaris. Itaq; primùm videamus, quibus rationibus,*

nibus, aut indiciis, sive argumentis probes, ea præcepta solis apostolis, & verbi ministris data a Christo fuisse.

In initio igitur explanationis illius tuæ in quinctum, sextum, & septimum capita Matthæi, pag: videlicet 100, & 101. hoc primum indicium affers, quòd apud ipsum Matthæum, sed paullo clariùs (ut tibi quidem videtur) apud Lucam scriptum est, Christum ad discipulos suos sermonem suum convertisse. ut intelligeretur (*inquis*) orationem ad Apostolos, ministros scilicet verbi Dei dirigere.

Hîc, antequam aliud dicamus, monendus est lector, te pro concesso id sumere, de quo vehementer dubitatur, immo, quod falsum esse, pluribus modis evinci potest, Lucam videlicet cap: 6. eandem eodem tempore habitam Christi concionem narrare, quam Matthæus cap: 5. exponere incipit. cum tamen diversas has duas conciones fuisse, planè diversæ utrobiq; circumstantiæ apertè doceant, & quæ a Luca narratur, multò post fuisse habitam, totius historiæ apud utrumq; Evangelistam series ostendat. Ex quo illud necessariò consequitur, cum Christus eam concionem habuit, quam Matthæus exponit, & de qua nominatim nobis agendum est, Apostolos nondum ab ipso constitutos fuisse, tantum abest, ut ad solos Apostolos orationem suam dirigere potuerit. Verumtamen, ut exceptionis tuæ vanitas evidentiùs appareat, dabimus tibi, utrumq; evangelistam eundem prorsus Iesu Christi sermonem exponere voluisse. Id quod etiam Palæologi error.

(*quando*

(quando fortaßis vulgò opinio ista recepta est) in reliqua universa disputatione tacitè semper ponemus. Atq; jam aliis rationibus ea, quæ hoc loco dicis, refellere aggredior.

Itaq; primùm, judicio meo, in eo falleris, quòd in ipso narrationis quasi vestibulo Lucæ verba tibi magis favere credis, quàm Matthæi, cum immo contrarium censeri debeat. Matthæus enim dicit apertè, Christum discipulos, qui ad ipsum acceßerant, docuiße. Lucas verò tantummodo ait, ipsum, elevatis oculis in discipulos, dixiße, Beati pauperes, *&c. Matthæus scribit, Iesum, cum vidißet turbas, ascendiße in montem. Lucas verò narrat, universam turbam quæsiiße, ut eum tangeret. Quis igitur non videt, ex verbis Lucæ Christi sermonis recitationem antecedentibus multò magis dubitari poße, ne Christus, licèt discipulos intueretur, ad turbas tamen quoq; verba sua dirigere voluerit, quàm ex Matthæi, præsertim cum in initio cap: sequentis dicat Lucas ea verba,* Cum autem implesset omnia verba sua in aures populi? *quod deinde satis ostendit, quamvis, Matthæo attestante, Christus discipulos suos docere instituisset, voluiße tamen, contra quàm tu sentias, ut reliquus etiam populus, qui circumstans omnia ejus verba audiebat, ex illis doctrinam sibi salutarem haurire poßet, quippe quæ ad omnes, qui ipsum sequi vellent, ex æquo pertineret. Cur enim alioqui populi omnia audientis Lucas mentionem fecißet? An non tu ipse pag: 119. apertè ais, Christum turbis, ut audirent,*

Palæologus sibi contrarius.

rent, doctrinam suam proposuisse? Quod idem pag: 118, innueras in illis verbis, Audistis, inquit, vos duodecim discipuli mei atq; adeo vos omnes, *&c. Sed quid dico? Nonne ipse Matthæus deinde apertissimè scribit, Christum in ea concione ipsas turbas docuisse? Christi enim universo sermone exposito, illico adjungit,* Et factum est, cum consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina ejus. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, & non sicut Scribæ. *Nam pronomen Eos, quòd* αὐτοὺς *in græco est, turbas referre, cæci ipsi videre possunt. præsertim cum in græco Turbæ non feminini, ut in latino, sed masculini sint generis, numeroq; plurali, ne ulla tergiversatio tibi relinquatur, enunciatæ fuerint, & dictum* οἱ ὄχλοι. *Et tamen tu (nescio qua fronte, nullo certè judicio) ut pronomen illud discipulos referre possit, eadem Matthæi verba recitans pag: 118. post vocem* hęc *ipsis de tuo addis, atq; interseris verba illa,* docens, scilicet discipulos suos. *Itané verò simplici ac rudi lectori imponere studes, & sacri scriptoris verba, quæ disertè, turbas eo sermone a Christo doctas fuisse, ajunt, ita additamentis tuis corrumpere, ut solos discipulos suos Christum docuisse, dicere videantur, nihil planè erubescis? Et hæc volo esse pro prima responsione ad primum istud indicium tuum.*

Palæologi judicium desideratur.

Palæologi audax impostura.

Secundò respondeo, te non leviter labi, qui discipulorum nomine eo in loco apostolos tantùm, & verbi Dei ministros intelligi putes. Plurimi erant discipuli

Palæologi lapsus.

puli Christi præter Apostolos. nam ex discipulis Apostolos Christus selegerat, ut patet Luc: 6. 13. necdum alii, præter duodecim illos, fuerant ab ipso verbi ministri designati. Nam septuaginta illos postea creatos fuisse, testis est idem Lucas in initio cap: 10. Atq;
Luc: 6. 17. idem pariter testatur, cum Christus eum sermonem habuit, non illos duodecim modò, sed turbam Christi discipulorum, hoc est ingentem eorum numerum adfuisse, seu mavis reliquos discipulos, quibus, quia præ illis duodecim vulgares discipuli dici poterant, ὄχλου, seu Turbæ nomen accommodet. Cum igitur uterq; Evangelista discipulorum simpliciter mentionem faciat, non sunt illi duodecim dumtaxat intelligendi, qui soli, ut dictum est, apostoli, & verbi ministri erãt. Alioqui, contra manifestam veritatem, nullos alios discipulos præter illos duodecim Christum habuisse, vel certè ibi præsentes fuisse, sequeretur. Quòd si velis, Discipulorum nomine κατ' ἐξοχὴν solos Apostolos significari, respondeo, vel id nusquam factum fuisse, nisi, ubi ex præcedentibus de ipsis solis sermonem esse constabat, vel, si alicubi præterea factum fuit, nihil esse, cur hîc quoq; idem factum fuisse statuamus, nisi plerisq; aliis in locis, immo ferè ubiq; id fiat. præsertim quòd, si ullo in loco parum verisimile est, id factum fuisse, certè hîc est, ubi id narratur, quod præsentibus aliis discipulis tunc fieri contigit, cum vix duodecim illi ab aliis selecti essent, immò cum a Matthæo ejus selectionis nondum mentio aliqua facta fuisset.

isset. Qui Matthæus tamen, etiam postquam ejus rei apertam mentionem fecit, cum de apostolis illis loquitur, simplici Discipulorum nomine non est contentus. sed addit Duodecim, sive Vndecim, ut cap:10. v.1. c.20.v.17. c.26.v.20.& c.28.v.16. atq; id ipsum alicubi facit, ubi minimè erat opus, & ex ante dictis constabat, de duodecim illis esse sermonem, ut cap: 11. v.1. Patet igitur, ex eo, quòd Christus solos discipulos allocutus sit, non sequi, cum solis apostolis, & verbi Dei ministris ipsum fuisse locutum. Discipuli Christi ab evangelistis, ut nominis ipsius notatio postulat, ii omnes appellantur, qui ejus disciplinæ adhærebant, præsertim si id palàm præ se ferrent, adeò ut etiam ab ipso, id est, ab iis, qui jam ejus discipuli erant, baptizarentur, ut colligi potest ex Ioh:c.4.v.1, quamvis verbo DEI annunciando destinati ab ipso non fuissent. Nam & Iosephus ab Arimathæa, qui non tantùm verbo Dei annunciando ab ipso destinatus non erat, sed neq; etiam palàm ejus disciplinæ adhærebat, discipulus Christi appellatur. Hinc cæcus ille natus, cui visum Christus restituerat, ait Iudæis de Christo, Numquid & vos vultis ejus discipuli Ioh:9.27. fieri? Quod certè nihil aliud est, quàm Numquid & vos ejus doctrinam amplecti vultis? Propterea respondent ipsi, Tu illius discipulus sis, nos autem Moysi discipuli sumus. Vereor, ne in re apertissima pluribus confirmanda ineptus esse videar. Quare jam huic secundæ responsioni finem imponam.

Tertiò respondeo, etiamsi tibi concederetur,

Christum ad solos apostolos, & verbi Dei ministros orationem direxiße, nec, ut cæteri tunc vel audirēt, vel intelligerent, curaße, non tamen continuò sequi, id, quod tunc eos docebat, ad alios pertinere noluiße. Quin immo, cum perspicuum sit, non pauca ex iis, quæ in perpetuo eo sermone dixit Christus, ad vitæ, & morum institutionem, & correctionem attinere, non quidem apostolorum, sed aliorum, ut ea præsertim magna ex parte sunt, quæ cap. 7. continentur, ubi tu in explanatione tua pag: 187. apertè fateris, verba illa, Hypocrita ejice primùm, *&c. ad Apostolos quidem dici, sed ad Scribas, & Pharisæos torqueri, nullo modo dubitandum videtur, quin, si solis Apostolis eum locutum fuiße velimus, ipsos ea docuerit, quæ illi deinde cæteros docere, non autem, quæ ipsi tantùm præstare deberent. Nec sanè verisimile est, etiamsi omnia, quæ in concione illa Christus dixit, ipsis Apostolis, quos solos allocutus eßet, accommodari poßent, tam longo sermone, iq; publicè, & in tanta frequentia, ad ipsos dumtaxat instituendos eum usum fuiße: & non potiùs summam quandam totius doctrinæ evangelicæ eis proposuiße, ac tradidiße, quæ ad omnes audientes pertineret, quibus, & eorum similibus ipsi aliquando munus suum exequentes, eam vel annunciare, vel in memoriam redigere poßent. Nam, ut cætera multa omittam, & de iis tantùm dicam, quæ 5. cap: scripta sunt, in quo ea omnia leguntur, quæ ad institutam disput: attinent, quis tam hebes est, quin videat, præceptū illud de divortiis, quamvis eo*

vis eo ipsi quoq; apostoli tenerentur, non propter ipsos præcipuè, qui, cum huc illuc vagaturi eßent, & per universum orbem terrarum ituri, vix de uxore habenda cogitare poterant, datum fuiße, sed propter cæteros, qui domi manentes uxoribus ducendis, & liberis procreandis operam darent, quos ipsi ad eam normam Christi nomine instituerent? nisi fortaße velimus, eo præcepto Christum Apostolos privatim monere voluiße, ne ad evangeliū prædicandum profecturi, cum uxoribus, quas jam tum, cum ipso loqueretur, haberent, ut se illis liberarent, divortium facerent, quòd & nimis incommodum eßet eas secum ducere, & grave solas domi relinquere, neve eam satis justam caußam eße putarent, cur illas dimittere, ac repudiare poßent. Quæ mentis Christi interpretatio quàm coacta sit, nemo non videt. ideoq; a nobis cuilibet legenti per se refutanda relinquetur. Quid verò illud eodem capite 5? Si ergo offers munus tuum ad altare, *&c. Quid item illud, quod sequitur?* Esto consentiens adversario tuo, *&c. (si modò propriè, ut tu ferè facis, non autem metaphoricè ea verba accipienda sunt) quid, inquam? nonne ad eos, qui domi degunt, & negotiis secularibus implicantur, omnino pertinent, ad ipsos verò apostolos, qui & peregrinantur, & a mundanis commerciis alienißimi sunt, vix, aut ne vix quidem? Sed præstat tui ipsius testimoniis te convincere. Sunt enim hæc verba tua in initio pag: 116.* necesse est ut non ad vitæ mores sermo Christi dirigatur, quod est priva- Palæologus sibi adversatur.

privatorum, sed ad doctrinæ institutionem, quæ est doctorum & ministrorum. *Et pag: 119. modum explicans, quo Christus hic suam doctrinam proponit, ait,* Et turbis quidem ut audiant, discipulis autem ut alios instituant. *Si igitur sermo Christi non ad vitæ mores dirigitur, sed ad doctrinæ institutionem, si suam doctrinam Christus discipulis proponit, ut ipsi alios instituant, profectò ea, quæ in sermone hoc dedit, præcepta, etiamsi ipsos solos Apostolos alloquutus esset, non ad reformandos ipsorum mores, sed ad doctrinam illis dãdam, quam aliis proponerent, omnino pertinerent. Certum igitur esse debet, indicium, sive argumentum istud tuum primum, quo uteris ad ostendendum, solos Apostolos omnibus illis Christi præceptis, quæ prædicto cap: 5. Matthæi extant, aliosq; Dei verbi ministros teneri, quòd scilicet cum solis discipulis locutus tunc Christus fuisse legatur, vel planè commenticium esse, vel non ejusmodi, ut aliquid momenti habere possit. Sed jam ad alia ejus rei argumenta, & rationes tuas veniamus.*

Secundo loco rationem affers ex ipsis primis Christi verbis desumptam. Beati pauperes spiritu, &c. *Primùm enim dictum istud de pecuniarum, seu fortunæ bonorum (ut ipse loqueris) paupertate accipis pag: 101. Deinde pag: 102. sic argumentaris (cum priùs & populum, & pastores agnos nominasses)* Si agni, hoc est, pastores, & agni, hoc est, populus moneretur pauper fieri, cui juberetur ut agnos, hoc est, suos pastores aleret? Cum enim

nullus

nullus militet suis stipendiis, si populus tenetur milites alere, necesse est populum propria possidere. Paupertas igitur hæc ministrorum est verbi, &c.

In hac tua mirum quàm acuta argumentatione tripliciter peccare videris. Primùm, quòd de qua, seu cujus generis paupertate Christus loquatur, non intelligis. Deinde, quòd monitionem, id est præceptionem credis esse eam, quæ non est. Postremò, quòd, si tamen monitio est, qualis ea sit, non percipis. De quibus singulis dispiciendum erit.

Putas igitur, ut de primo peccato videamus, Christum de fortunæ bonorum paupertate loqui. Sed nonne in ejus verbis apertè legis, quam paupertatem intelligat? Neq; enim Pauperes simpliciter dixit, sed Pauperes spiritu, id est, Qui non sunt inflati, aut ventosi, quiq; spiritũ (nam ne latini quidem ab hac vocis spiritus significatione abhorrent) humilẽ atq; exilem habent, hoc est animo non sunt elati, sed seipsos demittunt, & cæteris inferiores sibi esse videntur, aut certè pro talibus se gerunt. At enim tu verbum Spiritu non ad paupertatis genus refers, nec cum verbo Pauperes construis, aut omnino cõjungis, sed paupertatem simpliciter, & ob eam rem propriè, & secundum verbi frequẽtissimam significationem intelligis, id est, ut dictum fuit, fortunæ bonorum. paupertatem tamen, quæ spiritu contingat, id est voluntariè. Hæc enim verba tua sunt prædicta pag. 101. Dicuntur autem pauperes, seu pauperes spiritu, destitu-

Cæs: de bel: civili comm: 3. His rebus tantum fiduciæ, ac spiritus Pompeianis accessit, ut non de ratione belli cogitarent, sed vicisse iã sibi viderentur.

ti fortunæ bonis sed voluntariè, sive ut ita sis firmus ne abneges, quam nosti veritatem Dei, quod est pauperem esse spiritu. Sicut apud Iacobum cap. 2. & Heb. cap. 10. legitur: sive ut aliis, *&c. In quibus verbis sanè videris tuam istam interpretationem duobus illis divinis testimoniis confirmare velle. Atqui in posteriore testimonio, nempe ejus cap. v. 34. quem locum sine dubio intelligis, nec Pauperis, nec Spiritus nomen est scriptum. In priore verò extat quidem Pauperis nomen, sed non Spiritus. Verùm suspicor, quid, iis testimoniis citandis, tibi volueris.* Nimirum, *de eo genere pauperum, quod tu hîc intelligis, ibi mentionem fieri. Sed aliter omnino loquendum tibi fuerat, quemadmodum omnes animadversuros spero. Adde, quòd in posteriore quidem loco istorum pauperum fit mentio (siquidem tuum illud* voluntariè *non Planè sua sponte, sive Quia sic ipsi per se omnino velint, interpretor, sed Æquo animo, & libenter, aut etiam, cum gaudio) At in priore quis idem affirmare audeat, ubi ad Iacobi scopum id neceßarium non est, sed satis est, eos, de quibus loquitur, pauperes & contemptos eße, sive id ipsi æquo animo ferant, sive non? Cur autem nomen Pauperes apud Matthæum simpliciter, quod ad ipsam paupertatem attinet, & propriè acceperis, in caußa, ut apparet, fuit, quòd apud Lucam Pauperes simpliciter legitur. nam te id probè animadvertiße, ostendunt ea tua verba,* pauperes, seu pauperes spiritu. *Sed interim fortaße non satis animadvertisti,*

Palæolog⁹ non id dicit, quod vult.

tisti, apud eundem Lucam, eodem loco beatos dici, qui esuriunt, simpliciter, ut de cibi inopia, & propria esurie sermo esse videatur, cum tamen apud Matthæum de alio esuriei, seu famis genere Christum locutum fuisse constet. Beati *(inquit)* qui esuriunt, & sitiunt justitiam. *Quamobrem, sicut illis apud Lucam verbis*, Beati, qui esuriunt, *addendum ex Matthæo est* justitiam, *ut non de panis, seu cibi, sed de justitiæ fame verba fieri intelligamus, ita & illis*, Beati pauperes *addendum est*, spiritu. *ut non de fortunæ bonorum, sed de spiritus, id est animi elationis paupertate Christum locutum fuisse sciamus.* Nec *verò huic nostræ rationi obstat, quòd apud Lucam deinde in antithesibus illis dicitur*, Væ vobis divitibus, quia habetis (*seu* recipitis) consolationem vestram, *unde perspicuum esse possit, sicut de veris & propriis divitiis, sic de vera & propria paupertate Christum agere.* Nam *in iisdem antithesibus dicitur etiam*, Væ vobis, qui saturati estis, quia esurietis. *ubi de vera & propria saturitate Christus loqui videtur, cum tamen, ut ex Matthæo planum fecimus, non de vera & propria fame loquatur. Quamquam non secus, atq; saturatos eos Christus appellare potuit, qui sat sibi justitiæ habere videntur, eamq; non appetunt, cujus fame deinde conficientur, divites quoq; potuit illos vocare, qui adeò elati sunt animo, ut se alios omnes inferiores ducant, & propterea felicissimi sibi esse videantur. præter quam consolationem, id est animi ju-*

cunditatem, non est, quòd aliam sperare possint. Ut scilicet inter Lucam, & Matthæum nulla sit prorsus discrepantia, sed omnia planè conveniant. Non dissimulabo tamen, antequam ad alia transeamus, me interpretationem, quam sequor, eorum verborum, pauperes spiritu, *quæ græcè habent,* οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, *aliquantò alacriùs (ut ita dicam) secuturum, si scriptum esset* οἱ πτωχοὶ πνεύματι, *non adjuncto videlicet articulo nomini* πνεύματι. *Quamquam fieri potest, ut vox* πτωχοὶ, *seu Pauperes idem hîc significet, quòd Humiles. Hebræi enim & Pauperem, & Humilem vel planè eodem, vel certè paullulum immutato nomine appellant. Quod si esset, rectè omnino articulus nomini* πνεύματι *adjunctus fuisset, ut Psal. 33. in græca versione v. 19.* καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει. *Ex quo loco præterea intelligi potest (id quod etiam ex quibusdam aliis constat) Spiritus nomen eo sensu, in quem nos hoc loco ipsum accipimus, in sacris litteris usurpari. Sed jam alterum argumentationis tuæ peccatum explicemus.*

Dicebam, te in ea argumentatione pro præcepto id accipere, quod non est. Non enim, ut ex verbis ipsis patet, dum ait Christus, Beati pauperes spiritu, *alicui præcipit, ut pauper spiritu sit, sed tantummodo, qui talis fuerit, eum beatum esse prædicat. Quemadmodum, cum deinde ait,* Beati, qui lugent, *nemini præcipit, ut lugeat, sed tantummodo, si*

do, si quis lugeat, (ea nimirum de caussa, quam facile erat intelligere) hunc beatum esse pronuntiat. Nemini igitur ibi mandat Christus, ut pecuniam suam omnem ultro abjiciat, & sua sponte pauper fiat. Sed si contigerit, ut quis propter Evangelium pecuniis privetur, bono eum animo esse jubet. Si modò (ut tu quidem in tua argumentatione sumis) non solùm te paupertate loquitur bonorum, & pecuniæ, sed etiam ipsammet paupertatem, non autem alacritatem tantùm ad paupertatem, si opus fuerit, sustinendam intelligit. qua de re mox videbimus. Atqui, nisi ii, quibus Christus loquitur, in illis verbis, Beati pauperes spiritu, jubeantur reipsa pauperes esse, dissolvitur penitus argumentatio tua, nec ulla caussa est, quamobrem ad solos apostolos, & verbi Dei ministros eum idcirco verba direxisse velis, quòd si non ipsi pastores tantùm, sed populus quoq; pauper esset, non haberet populus, unde pastores aleret. quod tamen, ut tibi videtur, fieri omnino necesse est.

Postremum in argumentatione tua peccatum erat, quòd si tamen in Christi verbis monitio erat, seu præceptio, qualis ea esset, non rectè in ipsa explicabatur. Id autem verum esse dicimus, etiamsi de pecuniæ paupertate Christus omnino loqueretur. Non enim moneret, aut præciperet Christus, ut re ipsa pauperes essent ii, quos alloquebatur, & propterea, si qua bona haberent, ea protinus abjicerent, quemadmodum in tua argumentatione sumitur, sed tantummodo, ut omnia potiùs relinquere parati essent,

quàm

quàm a sancto accepto instituto umquam deficere. Cujus rei nullum locupletius, aut firmius testimonium, vel argumentum volo, quàm tua ipsius verba supra citata. In quibus duos locos ex sacris litteris proferens, ubi eorum mentio fiat, qui pauperes spiritu sint, alterum ex iis facis cap. 10. ad Heb. Ibi enim nulli commemorantur, qui ultro bona sua abjecissent, sed tantùm qui direptionem bonorum suorum cum gaudio accepißent, quod profectò ab aliis rapta fuiße bona, non autem ab ipsis ultro abjecta, declarat. Atq; ob hanc caußam supradicebam, adverbium Voluntariè in explicatione tua verborum Christi nihil aliud, meo judicio, significare, quàm Æquo animo, & libenter, aut etiam, cum gaudio, non autem Planè sua sponte. Nam alioqui nihil ad rem faceret locus ille. Et certè, nisi Pauperem spiritu eo modo, quo nos fecimus, interpretemur, & pecuniæ paupertatem ea appellatione omnino significari velimus, nulla convenientior interpretatio excogitari potest, quàm, si Pauperem spiritu eum eße dicamus, qui, etiamsi multam pecuniam habeat, si tamen ejus spiritum spectes, quæ ea pars est in nobis, qua consultò eligimus, & de rebus ad vitæ nostræ institutum pertinentibus deliberamus, pauper censeri debet, id est, eam pecuniam non habere. quippe qui eam non amet, nec tanti faciat, quin eam relinquere, si opus fuerit, semper sit paratus, neq; ad vitæ suæ institutum eam pertinere statuat. Et sicut iste, quamvis bonis affluens, pauper tamen spiritu dici potest, ita, qui divitias non

Palæologus testimonia adversus seipsum profert.

as non habens, eas appetit, spiritu pauper dici non debet. Sed hæc hactenus. Nam etsi multò plura tuæ illi argumentationi objici potuißent, tamen nimis multa ea, quæ ad illam convellendam attulimus, cuipiam fortaßis videri poterunt. præsertim cum unico verbo id præstari potuißet. Quandoquidem, quicquid hoc loco Christum de fortunæ bonorum paupertate præcepiße contendas, id omnibus, qui ejus discipuli eße velint, ab ipso præceptum fuiße, fatearis neceße est, cum Luc. cap. 14. ad finem idem Christus, turbas alloquens, dixerit, neminem ex ipsis suum discipulum eße poße, nisi omnibus, quæ poßideret, renunciaßet.

Tertio loco argumentum profers his verbis (ea sunt ad finem pag. 106. & in initio 107.) Mutatio etiam personæ ex tertia, ipsorum est regnum cælorum, in secundam, Beati estis, declarat, sermonem hunc totum ad Apostolos præsentes pertinere, sed quem ad alios qui successuri essent muneri Apostolico deduci & transferri necesse esset.

Hoc tuum argumentum jam satis dilutum est in responsione ad primum. Vbi ostendimus, non modò præter Apostolos, alios discipulos, & turbam ipsam præsentem, & Christi verba audientem fuiße, verùm etiam Christi sermonem ad omnes discipulos directum fuiße. Vt quidquid Christus in ea concione dixit, omnino ad eos omnes pertineat, qui ejus disciplinam amplecti velint. Siquidem, ut ostendimus, discipulus

ſcipulus Chriſti eſt, ut nomen ipſum declarat, qui-qui Chriſti diſciplinam amplectitur.

Quartò ex eo argumentari videris, quod ait Chriſtus, Vos eſtis lux mundi, *&c. quaſi hinc manifeſtè appareat, ad eos ſolos verba fieri, qui doctrina Evangelii cæteris prælucere debebant. Sed meminiße debueras, alibi eos etiam, qui miniſtri verbi non ſunt, ſi ſanctè, & innocenter vivant, luminaria*

Phil: 2. 15. *quædam mundi appellari. Paulus enim ad Philipp: ſcribens ſic eos monet,* Omnia facite ſine murmurationibus, & diſceptationibus, ut ſitis irreprehenſi & ſinceri, filii Dei inculpati in medio nationis pravæ & perverſæ, inter quos lucete, ut luminaria in mundo. *Annon ipſe Chriſtus, cur eos, quos alloquebatur, lucem mundi appellaßet, apertè indicat, cum poſtmodum ait,* Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui

1 Pet: 2. 12. in cælis eſt? *Cui conſentiens Petrus ait,* Converſationem veſtram inter gentes habentes bonam, ut in eo, quòd detractant de vobis, tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos conſiderantes, glorificent Deum in die viſitationis. *Non igitur de luce doctrinæ potiſſimùm hoc loco, ſed de luce bonorum operum loquitur Chriſtus, quam tu quoq; agnoſcis. propter quam, ut ex Paulo oſtendimus, mundi luminaria homines ea præditi appellantur, & ex qua ſola, ut ex Petro liquet, is finis conſequitur, propter quem monet Chriſtus eos,*

stus eos, quibus loquitur, ut, postquam lucendo destinati fuerunt, unde lux mundi vocantur, lucere etiam coram hominibus velint. qui finis illustratio, & amplificatio est divinæ gloriæ. Quare nihil cogebat, hoc loco lucem doctrinæ, id est Alios viam salutis verbo docendi cum luce bonorum operum, id est Scientiæ ejus viæ, & per eam inceßus conjungere, ut tu facis: qui pag. III. ita scribis, Sicut autem bona vita ministri sine doctrina regni cælorum caret luce: *&c. Quod multò aliter se habet. Nam bona vita sive ministri, sive unius de populo per se, & ab Evangelii prædicatione separata, luce nō caret. Immo, ut Pauli, & Christi verba nos docent, ipsa est, quæ maximè lucet. præsertim verò in iis hominibꝰ, qui cæteris præsunt, & tamquam in editiore quodam & magis conspicuo loco sunt positi, cujusmodi certè sunt verbi ministri. Et tu ipse in fine pag. ātecedentis ais, ministros verbi debere bonâ vitâ lucere, ut lucent bonâ doctrinâ. Et pag. II2. sic Christum loquentem inducis,* Ob hanc causam volo, ut una cum bona doctrina luceat lux bonorū operum vestrorum. *Atq; etiam in priore scripto pag. 9. hæc tua verba legūtur.* Ministrorum enim erat prælucere populo, luce observationis legis divinæ. *Quòd si, cum ais, bonam ministrorum vitam sine doctrina regni cælorum, luce carere, ea verba,* sine doctrina regni cælorum, *(ut quidem videtur) pro eo, quod est Cum doctrina mala & regno cælorum contraria, vel non consentanea, dixisti (quamquam sic unum diceres, aliud*

Palæologꝰ aut seipsum refellit, aut ineptè loquitur.

aliud ageres, id enim scilicet persuadere curas, bonam vitam in iis, qui non docent, lucem non esse, seu luce carere, ut ad eos verba Christi non pertinere probes) primùm dico, vix, ac ne vix quidem inveniri posse, qui bene vivat, & malè doceat, quamvis multi inveniantur, qui bene docent, & malè vivunt. Nam quomodo poterit is bene vivere, qui artem bene vivendi non teneat, aut, si tenet, aliis eam invideat? Nonne, ut viam salutis docere præstantissimum factum est, & inter bona opera Deoq; grata numerandum, sic eam dedocere turpissimum, atq; inter pessima opera Deoq; maximè invisa recensendum? Non igitur bene vivere potest quis, & simul malâ doctrinâ alios imbuere. Deinde, etiamsi aliqua ratione fieri posset, ut idem malè doceret, qui bene viveret, dico tamen, eam bonam vitam luce non carituram. Non minùs enim moventur homines exemplo, quàm doctrinâ bonâ ad viam salutis capessendam. Quod etsi tunc demum videtur esse verum, cum utrumq; simul conjunctum est, tamen, cum ea mala doctrina, quæ ab homine verè probo tradetur, numquam in Dei, Christiq; mandatis, quibus veram probitatem docemur, pervertendis versatura sit (alioqui probus non esset) tunc etiam sine dubio ad veram probitatem, & porrò ad viam salutis ingrediendam bonum illius hominis exemplum populum permovebit. Sed quid ampliùs laboro, ut ostendam, bonam vitam per se, & ab Evangelii prædicatione separatam in ipsis ministris lucere, sive efficere, ut lux

illorum luceat, cum tu ipse præter supra recitata verba tua sic pag. 113. scribas? Cum ad Apostolos verò Ministros regni cælorum dirigatur tota oratio, qui non solum facere Dei legem debent, ut luceat lux illorum coram hominibus, visis illorum bonis operib: sed etiam alios docere, *&c. Hîc profectò, cum dicas*, sed etiam alios docere, *manifestum est, te in ipsis verbi Dei ministris lucem bonorum operum, de qua ante locutus fueras, a doctrinæ luce, quam tamen hoc loco lucem non appellas, separatam considerare. Quin etiam tu ipse tibi parum constans alibi, id est pag. 201. in tua Christi verborum paraphrasi lucem eorum, ad quos Christus loquebatur, bona opera interpretaris, nulla prorsus bonæ doctrinæ facta mentione. Patet igitur, ut ad rem redeamus, non ad solos verbi ministros Christum verba sua convertiße, cum ait,* Vos estis lux mundi, *sed ad eos omnes, qui scientiâ divinæ volūtatis instructi cæteris exemplo suo ad æternæ salutis viam prælucere poterant. Idem autem dictum volo de verbis illis,* Vos estis sal terræ, *&c. quæ non verbi ministris tantùm, sed omnibus Christi discipulis convenire affirmo, quod verum eße intelliget, quisquis finem cap. 14. Lucæ tantummodo semel legerit, quidquid tu in explanatione tua dicas, ut ea apostolis, quatenus apostoli sunt, accommodes.*

Palæologi incōstantia.

Quincto loco, Christi universum sermonem ad solos ministros regni cælorum pertinere, ex illis verbis probari existimas, Qui autem fecerit, & docuerit,

cuerit, *&c. Pergens enim in explanatione tua sic scribis in fine pag. 112. & seq. initio,* Fecerit & docuerit: quia ministris regni cælorum leges dabat, id ita loquitur. Nam privatis loqueretur si tantum diceret qui solverit, qui fecerit. *Itaq; putas, ex eo, quòd iis verbis usus est Christus, quibus id continetur, quod simul totum ad solos verbi ministros pertinet, ipsis etiam solis eum locutum fuiße, apertè constare. Nam alioqui, si privatis loquutus eßet, eam partem tantùm dixißet, quæ ad eos pertineret. Hancq; tuam argumentationem adhuc clariùs explicas paullo post his verbis,* Tantum, inquam, diceret: fecerit & solverit, si privatis daturus esset mandata. *Deinde, iis adjectis, quæ in responsione ad superius argumentum recitavimus,* cum ad Apostolos *&c. ita concludis,* proin concludendum est, ad eos qui a Deo mittuntur ministri ut doceant & colant Ecclesiam, totum hunc sermonem (cùm dicit: fecerit & docuerit) pertinere.

Equidem, Palæologe, in hac tota argumentatione tua acumen tuum desidero, præcipuè verò cum ais, Si Christus privatis daturus eßet mandata, dicturum tantùm Fecerit, & solverit, nec additurum scilicet Docuerit, & aliter docuerit. Quasi verò vel nos contendamus, Christum solis privatis mandata dediße, vel necesse sit, si privatis dedit, cæteris non dediße. Quid enim vetat, quominus utrisque & privatis, & ministris simul præcepta dare potuerit, atque duo

quę duo dixerit, quibus utrosq; complexus fuerit, quamvis ad alteros utrumq;, ad alteros verò unum eorum tantùm pertineat? aut quid opus est ad hoc, ut demonstretur, eum privatis dedisse mandata (hoc enim a nobis quæritur) ipsis solis dedisse, seu ministris non dedisse, ostendere?

At enim inquies, vim argumentationis tuæ in eo esse, quòd, cum Christus duo simul conjunxerit, simulq; conjuncta requisierit, Facere, & Docere, itemq; Solvere, & Aliter docere, id quod in privatis haberi nequit, satis intelligi potest, Christi sermonem ad privatos directum non fuisse, nec ad ipsos ulla ratione pertinere.

Respondeo primùm, te non ita explicitè loqui, & universam vim argumenti tui in eo videri statuisse, quòd si privatis daturus fuisset Christus mandata, unius tantùm ex illis duobus, ejusq; contrarii mentionem fecisset. Quod a te minùs rectè conclusum esse, jam demonstratum est. Deinde, te in eo falsum esse affirmo, quòd putas, quia Christus conjunctiva particula Et usus fuerit, duo illa simul conjuncta ab ipso requisita fuisse. Quandoquidem haud rarò ea particula non verba, inter quæ ponitur, sed sententias conjungit. nimirum quia aliquid, quod in antecedente sententia, vel sententiæ parte expressum est, tacitè repetit. exemplaq; passim sunt obvia. Unde factum est, ut vulgò traditum fuerit, particulam Et interdum pro Aut usurpari. Et sanè hoc loco id factum fuisse apertissimum est. Namque ait Christus,

Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum. *Iam enim ex verbo* fecerit, *quod in subsequente antithesi verbo* solverit *sine dubio opponit, atq; ex ipsa explanatione tua apparet, ac confitendum tibi est, Solvere a Christo pro Non facere usurpatum fuisse. Quòd si verum est, ut profectò est, certissimum esse debet, particulam Et hoc loco non illa duo verba, inter quæ posita est, in unam sententiam conjungendi, sed duas sententias copulandi, & sub uno verbo comprehendendi vim habere, repetito videlicet tacitè pronomine Qui, hoc pacto,* Qui solverit, & qui docuerit sic homines, *atq; perinde esse, ac si dictum fuisset, Qui solverit, aut docuerit sic homines. Alioquin sequeretur, nisi quis simul & non faciat, & non facere doceat unum ex illis minimis mandatis, non fuisse Christi verbis comprehensum. cum tamen res ipsa nos moneat, nihil aliud dicere Christum voluisse, quàm, sive quis non fecerit, sive non facere docuerit unum ex minimis Dei mandatis, futurum istum minimum in regno cælorum. quòd teipsum vix negaturum crediderim. Nam etsi Regnum cælorum Evangelii prædicationem interpretaris, tamen certum est, teipso, ut vidimus, teste, in iis, qui Evangelium prædicant, & bonam vitam, & sanam doctrinam a Christo simul requiri, & Deum, ut ipse in principio pag. 111. affirmas, eos ministros execrari, qui bona vita carent, quamvis bonam doctrinam habeant, & væ dici illis, qui alteru-*

tro sunt

tro sunt privati. Quapropter meritò, qui alterutro istorum careat, minimus in Evangelio prædicando dici potest. Neq; enim verbum Minimus hoc loco in sua propria significatione accipiendum est, sed idem censendum, ac si Parvus dictum fuißet, quemadmodum ex opposito in antithesi verbo Magnus perspicuum est. Minimum autem, non Parvum dixit Christus, alludens ad id, quod dixerat, unum de istis minimis mandatis. Quæ tu quidem quodammodo animadvertis, sed, dum Minimum pro Parvo dictum fuiße, docere debueras, contrà facis, & Magnum pro Maximo dictum eße scribis. Quòd si is, qui vel bona vita, vel sana doctrina caret, minimus, hoc est, ut docuimus, parvus in prædicando Evangelio dici potest, certè, nisi tu nos fallis, quicumq; unum ex illis mandatis non fecerit, parvus erit in Evangelii prædicatione. Vis enim eum, qui talis est, bona vita carere. Sic enim pag. 113. pronuncias, Qui minima legis, quæ facilia sunt observatu, deserit, magnorum etiam desertor esse convinci potest. Sed quid dicemus de eo, qui sana doctrina careat? Num parum liquet, istum, etiamsi bonam vitam eum habere poße velimus, tamen Evangelio ministrando planè ineptum eße, & propterea non parvum modò ea in re, sed minimum etiam rectè vocari poße? Atqui nequaquam sanam doctrinam, id est salutarem, is habere dicetur, qui vel unum ex minimis Dei mandatis, docendo, pervertat, illudq; ne faciat, populum moneat. Nam, ut ait Iacobus, Qui in uno pec- Iac. 2. 10.

Palæologi error.

 cat, fa-

cat, factꝰ est omnium reus. Itaq;, ut ad propositum revertamur, satis apparet, Christum voluiße dicere & eum, qui solvat unum de minimis Dei mandatis, & eum, qui sic doceat homines, minimum, id est, parvum, vocatum iri in regno cælorum, etiamsi regnum cælorum id eßet, quod tu putas. nisi fortè dicamus, hæc quidem vera eße, sed hoc loco a Christo dicta non fuiße. Quod quàm sit verisimile, judicabunt omnes. præsertim cum, si ita res se haberet, non solùm ea, quæ & verissima erant, & ejus proposito maximè consentanea, reticuißet, verùm etiam, ea reticendo, falsa eße indicaßet. Nam, si tantùm dixißet, eum parvum vocatum iri in regno cælorum, qui & non fecißet, & simul alios, ne facerent, docuißet, certè non malè concludi potuißet, eum, qui in alterutro dumtaxat istorum peccaßet, in regno cælorum minimè parvum futurum.

Sed dices fortaße, quæ dißerui de verbis illis, Qui ergo solverit, & docuerit sic homines, admitti poße, nisi sequerentur in antithesi verba illa, Qui autem fecerit, & docuerit, quibus interpretatio mea particulæ Et accommodari non potest. Si enim Christus dixißet, Qui fecerit, & qui docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum, falsum dixisset. Nam sine dubio non satis est docuiße, ni quoque feceris, nec rursus, si verbi Dei minister es, satis est feciße, ni simul docueris.

Respondeo, Christum sermonis brevitati, & concinnitati pariter studuiße, utq; antithesis hæc elegantes

ganter superiori thesi responderet, curaße. Cumq́; duo hominum genera, qui sui discipuli aut jam essent, aut futuri eßent, alloqueretur, unum eorum, quibus faciendi onus tantummodo incumbebat, alterum eorum, qui & facere, & docere debebant, cum, si plenè loqui voluißet, dicendum fuißet. Qui autem si docendi mun⁹ habeat, fecerit, & docuerit. sin minùs, fecerit, ut hanc verborum prolixitatem quandam vitaret, dixit concisè quidem, sed venustè, Qui autem fecerit, & docuerit, *atq́; eodem tempore verbis antecedentis thesis,* Qui ergo solverit, & docuerit sic homines, *ut in antithesibus fieri convenit, ad unguem respondit, auditori ea addenda relinquens, quæ ob prædictas caußas, tamquam indubitata, ipse omiserat. Quis enim ex auditoribus cum manifestum sit, ministros verbi Dei non tantùm docere, sed facere etiam, quantumvis minima, Dei mandata debere, populum autem facere dumtaxat, non Christi verba, ut nos antea fecimus, per se ipso supplere potuit?*

Sed vereor, ne jam longiores, quàm par sit, videamur in interpretatione nostra verborum Christi confirmanda. præsertim cum unico verbo ad argumentum tuum respondere possimus, negantes, cum Christus ita locutus est, rationem auditorum habuiße, quippe qui obiter ista dixerit, calumniam depellere curans, quam sibi propter multa, quæ mox dicturus erat, impendêre videbat. nempe quod legem solvere, & abrogare vellet. Ait igitur, tantum abesse, ut

se, ut ipse id facturus venerit, ut quisquis seu factis, seu dictis id umquam, vel minima quidem ex parte, tentaverit, suâ sententiâ nullius pretii futurus sit in regno Dei. qui autem contrà fecerit, magni æstimandus sit in eo regno. Vnde apparet, frustra quæri, ad quosnam eorum, qui ibi præsentes essent, Christi verba illa pertinerent, cum pars instituti sermonis non sint, & potiùs ad se purgandum, quàm ad auditores docendos a Christo dicta, & accommodata fuerint.

Sexto & ultimo loco sub finem pag:196. eam Iesu Christi similitudinem, seu comparationem explanans, qua in extrema sua concione, quid de iis omnino censendum esset, qui, ipsius præceptis auditis, ea exequerentur, demonstrare voluit, ad ea verba, Et descendit pluvia, *&c, sic annotas.* Hinc patet eum totum sermonem directum esse ad Apostolos. Nam descensus pluviæ irruptio fluminum, flatus ventorum, commotio turbinum, tribulationes significāt quas fert minister, *&c. Si hujus tuæ argumentationis errores, turpesq; fallacias ostendere velim, nimis profectò sim longus. Quare satis erit eam tui ipsius verbis manifestè refellere. Addis enim illico,* & una cum ministro populus, doctrinam ministri complectens. *Si igitur, te ipso teste, non minister tantùm, sed populus quoq; ministri doctrinam complectens istis tribulationibus est obnoxius, quomodo ex ipsis tribulationibus totum sermonem ad Apostolos directum esse, & sic ad ministros tantùm pertinere, argumentari audes?*

Palæologus seipsum refellit.

Hactenus ea exponere, ac refutare libuit, quæ a te in medium allata, vel etiam indicata fuerunt, ex quibus probari credas, ſermonem a Chriſto, ut Matthæus narrat, in monte habitum non ad alios pertinere, quàm ad apoſtolos, & verbi Dei miniſtros. In quibus explicandis ſicubi moroſiores viſi fuerimus, non ægrè feret, ſpero, benignus lector. Maximi enim momenti in tota ipſa quæſtione, ac diſputatione eſt rectè cognoſcere, ad quos is Chriſti univerſus ſermo pertineat. Quandoquidem adverſarii tui, ut dictum eſt, (nec quidem immeritò) ex eo ſermone potiora ſuæ ſententiæ argumenta eliciunt. Quod tu animadvertens, totis viribus multò aliter, atq; ipſi faciunt, accipiendum, & interpretandum eſſe, docere conaris. Et idcirco locorum, quos illi potiſſimùm ſibi favere arbitrantur, examinatione non contentus, orationem illam univerſam, in qua pleraq; ſunt, quæ nihil ad rem faciunt, explanare voluiſti, idq; duplici modo magna ex parte. Nam partem illam, in qua aliquid difficultatis eſſe putaſti, non cõmentario tantùm, ut reliqua omnia, ſed paraphraſi quoque illuſtrare voluiſti. Quamquam, modò id evinceres, de quo hucusq; actum eſt, ad ſolos videlicet verbi miniſtros Chriſti verba referenda eſſe, uno ictu adverſariorum ſententiæ validiora fundamenta convelliſſes. Quamobrem nobis non mediocriter laborandum fuit, ut, argumenta, & rationes, quibus id demonſtrari poſſe exiſtimas, nihil momenti ad eam rem habere planum faceremus.

Quinetiam, antequam aliud agamus, monitos lectores volumus, in tota illa Christi concione quædam pauca esse, quæ magis apostolis, quàm cæteris Christi discipulis convenire videantur. Quale est illud cap. 5. v. 12. Sic enim persequuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos. *Hic enim omnino videtur cum Apostolis tantùm loqui, qui prophetis in Dei verbo ministrando successuri erant. Verùm, ut diximus, hoc quidem sic videtur, sed non est.* Nam, *ut supra ostendimus, indubitatum est, Christum non Apostolos tantùm, sed discipulos suos omnes allocutum fuisse. ad quos prophetarum exempla, qui persecutionem a populo sustinuerunt, aptissimè accommodantur. Sicut enim illi, sic isti, ut Deo magis obedirent, quàm hominibus, a populo suo, a sua ipsorum gente affligi æquo animo ferre debebant, idq; eò magis, quòd illis plerique istorum comparandi non erant. Si enim Dei vates ipsi nobilissimi a vilissima plebe, ut Deo obediant, persecutionem pati, & turpiter contemni, ac rejici non recusant, quantò magis id facere debent ii, qui nullo singulari munere sibi à Deo injuncto ab hominum vulgo sunt separati? Fuerunt igitur hi post illos, non quidem quia illis in munere divinæ voluntatis annunciandæ successerint, sed quia non solùm tempore (quo pacto simpliciter fortasse quispiam verba illa,* ante vos, *interpretaretur,* Luc. 6. 23. *nam & apud Lucam scriptum est.* Hæc enim faciebant prophetis patres eorum) *illis posteriores fuerunt, verùm etiam eos, tamquam duces, & præmon-*

præmonstratores quosdam, in hominum injuriis patienter ferendis habuerunt, sibiq; ea in re præcedentes imitari debent. Nam eadem hac ratione eos etiam, qui verbi Dei ministri non erant, ad patientiam adhortandi utitur auctor epistolæ ad Hebræos ad finem cap. 11. exemplum videlicet afferens antiquorum prophetarum, qui variis modis a populo, ejusq; principibus delusi, vexati, cæsi, atq; interfecti fuerunt, variisq; calamitatibus acti, nusquam, ubi consisterent, habuerunt. De antiquis enim prophetis ibi locutum fuisse auctorem illum, & vetus sacra historia nos admonere potest, & tu ipse confiteris, seu potiùs contendis in priore tuo scripto pag. 6. in fine. Accedit eò, quòd, cum Christus exemplum afferre vellet eorum, qui ante eos, quos alloquebatur, id est sub Lege, persecutionem a suis propter justitiam in populo Dei passi eßent, neceße habuit prophetarum exemplum adducere. Namq; istis solis, nec præterea aliis, id contigiße, aut verisimile erat, aut certè in sacra legebatur historia.

Ad solos præterea apostolos ea Christi concionis verba pertinere videntur, quæ leguntur cap: 7. v. 6. Ne date sanctum canibus, *&c. Non prædicandū enim Evangelium eße indignis, & in veritatem divinam contumacibus, omnino dicere videtur Christus. Atqui Evangelii prædicatio propria est apostolorum, & eorum, qui illis succeßerunt. Verùm animadvertendum est, duplicem eße Evangelii prædicationem, publicam, & privatam. Publica apostolorum,*

& eorum, qui illis successerunt, est propria. Privata verò est communis omnium Christianorum. De utraq; autem locutum fuisse Christum, rationes, quas sui præcepti affert, quæ in utraq; locum habent, satis demonstrant, aut certè, cur ad publicam ejus verba restringi debeant, nullam caussam esse, apertè docent. Hisce duobus in Christi concione locis nobis occurrendum putavimus. Si qui sunt reliqui, eos nihil sententiæ nostræ repugnare, facilè per se quisq; intelliget. Tametsi non necesse est in hac disputatione, nos ea testimonia diluere, quæ, ut solis Apostolis locutum fuisse Christum, ostendatur, proferri possent. Siquidem, ut supra disseruimus, etiamsi omnino Christus Apostolis tantùm esset locutus, tamen satis habemus, universum ejus sermonem ad eam disciplinam pertinere, qua cæteros ipsi instituere debebant, non autē privatim ad mores ipsorum Apostolorum instituendos. Quod adeò verum est, ut ipse ei rei testimonium dare identidem coactus fueris. Vt metuendum sit, ne hæc nostra legens, tibi, quod contrà sentias, falsò ascribi clamites, te nihil aliud sensisse affirmans, quàm Christum ad Apostolos tantùm verba direxisse, non autem ad alios quoq; præcepta illa non pertinere, atq;, ut id probes, ipsa verba tua non pauca in medium afferas. Sed tota de re facilè omnes judicabunt. Nobis quidem, te id & asserere, & contendere, quod nos refellere studuimus, non minùs persuasum est, quàm teipsum veritatis vi compulsum parum tibi hac in re constantem (ut etiam in aliis non paucis) idem.

dem, quod nos aßerimus, & contendimus, pluribus in locis confirmaße.

SEQUITUR, *ut de alia ratione agamus, qua testimonia illa adversariorum apud Matthæum diluere tentas. Quæris enim docere, ea omnia ita interpretanda eße, ne sententiæ tuæ refragentur, idq́ue, ut diximus, duplici via. quarum una est, ut id generatim ostendas, altera, ut singulatim. Ac primùm de priore agamus.* CAPVT IV.

Vnico igitur argumento, quamquam a te nusquam (quod animadverterim) apertè explicato, probare conaris, ea cuncta, quæ Christus apud Matthæum præcepta dat, tuæ sententiæ adversari non poße. quæ est, Licere homini christiano magistratus auctoritate bella gerere, & ejus opem secundum leges adversus quemcumq́ue ad vindicandas quascumq́ue injurias suas implorare. Argumentum tale est. Christus in ea concione legi divinæ per Mosem latæ in iis, quæ ad mores, & vitia pertinent, nihil addidit, multò minùs aliquid ex ea detraxit, aut immutavit. Sed lex divina per Mosem lata nec bella gerere auctoritate magistratus, nec ejus opem secundum leges, ad privatas etiam injurias ulciscendas, cuiquam adversum quemquam implorare interdicebat. Ergo Christus in ea concione nihil dixit, unde, magistratus auctoritate licèt interveniente, nec bella gerere, nec privatas injurias omnes ex legum præscripto cuilibet adversus quemlibet vindicare, non licere appareat. Aßumptio, seu minor hujus argumentationis propositio nulla pro-

la probatione indigere videtur, cum ex sacris historiis constet, ante Christum, utrumq; ex prædictis Dei populo facere licuisse. Quamquam, si quis totum Mosem percurrat (quæ vera hujus rei probatio est) nihil inveniet, ex quo contrarium suaderi queat. Propositionem verò, seu majorem propositionem, in qua tota vis argumentationis esse videtur multis modis confirmare conaris. quos hîc eo ordine, quo in responsione tua explicati, vel indicati sunt, aliam meliorem methodum, seu certam viam & rationem hac in parte negligentes, exponemus, & sigillatim rationes & argumenta tua, Deo bene savente, refutabimus.

Primò igitur, ut probes, Christi mentem in ea concione non fuisse Mosis legem ulla ex parte supplere, vel emendare, ea verba, quæ ante data præcepta Christus dixit, consideranda proponis, Nisi abundaverit justitia vestra plus, quàm Scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. *Nam, cum satis tibi demonstrasse betereris, ad solos Apostolos universum Christi sermonem directum, sic deinde pag: 115. ex prædictis verbis, ut rem paucis perstringamus, breviter infers. Christus requirit in Apostolis majorem justitiam, quàm in Scribis, & Pharisæis. ergo de quadam justitia loquitur, quæ utrorumq; communis erat. Quadruplex autem justitia hoc loco considerari potest, Speciosa, Legis, Fidei, & Recitationis Legis. Speciosam non potest Christus majorem in Apostolis requirere, quàm in Scribis, & Pharisæis. nam eam alibi damnat. Legis, aut fidei in*

Scribis,

Scribis, & Pharisæis nulla erat. Relinquitur igitur, ut de recitationis Legis justitia loquatur, quam velit majorem in Apostolis esse, quàm in Scribis, & Pharisæis. Unde perspicuum est, Christum in iis, quæ postea dixit, non supplendam, sive emendandam sibi legem suscepisse, sed tantummodò eam a corruptelis, falsisq; commentis Scribarum & Pharisæorum, dum eam populo recitarent, vindicare, & perpurgare voluisse.

Hæc universa argumentatio tua vel ex eo solo planè convellitur, quòd, ut supra demonstratum fuit, non ad Apostolos tantùm, sed ad omnes discipulos suos, id est ad eos omnes, qui eum pro veritatis magistro agnoscebant, ejusq; disciplinæ sese addicebant, sua verba direxit Christus, eosq; docere instituit. In quibus omnibus cum ista tua recitationis Legis justitia minimè futura esset, sequitur, de ea Christum locutum non fuisse. At inquies, De qua ergo justitia loquutus est, cum ex cæteris tribus, quas enumeravimus, una a Christo in suis requiri non potuerit, reliquæ verò duæ in Scribis, & Pharisæis nulla ex parte essent? Respondeo primùm, non meum esse explicare, de qua justitia locutus fuerit Christus, sed docere, ut equidem feci, non de ea locutum fuisse, de qua tu asseveras. Deinde nego, in Scribis, & Pharisæis nullam partem justitiæ legalis fuisse. Neq; enim, quia pravi, & perversi essent, & progenies viperarum ab ipso Christo appellarentur, quiq;, cum mali essent, bona loqui non possent, ut ex locis a te in margine citatis apparet (nam Paulus non de Scribis, & Pharisæis, ut tibi videtur, Palæologi lapsus.

Rom:9. 31. *videtur, loquitur, sed universè de Iudæis. hos autem alicubi, quantumvis peccaßent, tamen justitiam Legis sectatos fuiße scribit)* Non enim, inquam, *quia tales Scribæ, & Pharisæi, Christo ipso teste, eßent, idcirco nihil prorsus eorum faciebant, quæ Lex jubebat. Immo multa eos, quæ Lex juberet, præstitiße, indicat parabola Pharisæi, & publicani a Christo exposita. Luc:18. in qua sine dubio Pharisæorum superbiam notare voluit, qui, quòd multa facerent in Lege præscripta, propterea sese jactabant, & justi omnino sibi eße videbantur. Vt enim ejusmodi homines sibi confidentes ipsorum erroris admoneret, atq; redargueret, eam parabolam Christum dixiße, docent Evangelistæ verba antecedentia. Nec porrò in eam parabolam Pharisæi personam Christus induxißet, aut illi, quæ tribuit, tribuißet, nisi ex Pharisæis multi ejusmodi inventi fuißent. Atq; de legali justitia, id est Legis mandatorum conservatione, quæ etiam in Scribis, & Pharisæis aliqua ex parte eßet, Christum fuiße locutum, ipse tibi contrarius confiteris, dum postea in Paraphrasi ad hunc modum Christi verba explicas pag: 202.* Hoc enim vobis dico, nisi justitia quæ à vobis præstanda est, in observatione legis & prophetarum, excesserit justitiam quam præstant Scribæ & Pharisæi, qui, quæ maximopere laudātur à lege & prophetis prçcepta, non attingunt, minimorum sunt observantissimi, & venditant se veluti legis & prophetarum observatores, non estis in cœleste

Palæologus sibi cōtrarius.

regnum

regnum ingreſſuri. *Et in priore ſcripto in fine pag: 11. & ſeq. initio ais, ex iſtis Chriſti verbis apparere, Apoſtolos non fuiſſe ab ipſo ad miniſterium vocatos, ut ab obſervatione divinarum legum ſoluti eſſent, qui niſi juſtitiâ Scribas, & Phariſæos ſuperaſſent, nō eſſent ingreſſuri in regnum cœlorum. Et pag: præterea 165, & 166. alia tua verba leguntur, ex quib: conſtat, te juſtitiam iſtam Scribarum, & Phariſæorum ad Legis juſtitiam referre. Idem colligitur ex quibusdam verbis tuis pag: 174. 178. & 260. Et deniq; pag: 261. ipſe contendis, a Chriſto aſſeri, in Scribis inveniri juſtitiam, amando amicos, non mœchando corpore, non peierando, & alia ſimilia faciendo, aut non faciendo. Verùm, quod tu imprudens, vi veritatis impulſus, adverſus teipſum tam ſæpe, tam apertè ſcripſiſti, ita omnino ſe habere, & Chriſtum, ut dictū eſt, in iis verbis de Legis juſtitia egiſſe, intelliget quisquis animadverterit, ea ab ipſo verba non propter ſibi dicenda (quo evicto, concidit univerſa argumentatio tua) ſed propter jam dicta prolata fuiſſe.* Nam *(quamquam in vulgatis latinis codicibus aliter legitur) nectit ea verba Chriſtus cum præcedentibus per dictionem γὰρ, ſive Enim, quæ non modò ad ſuperiora relationem haberi, ſed eorum rationem quamdam reddi, planè arguit. Dixerat autem Chriſtꝰ, eū, qui ſolviſſet unum ex minimis Legis mandatis & ſic homines docuiſſet, futurum minimum in regno cœlorum, qui autē feciſſet, & docuiſſet, magnum in eo regno futurum. In quibus verbis perſpicuum eſt agi de*

conservatione, & non tantùm de doctrina, seu recitatione, ut tu eam vocas, mandatorum Legis. Quoniam verò quispiam objicere Christo potuißet, ac dicere, Quid ais? Annon ipsi Scribæ, & Pharisæi nonnulla Legis mandata non conservant? Respondet Christus, Longè falleris amice, si exemplum Scribarum, & Pharisæorum sequendum putas. Majorem enim justitiam, quàm in Scribis, & Pharisæis reperiatur, in eo eße oportet, qui in regnum cælorum ingreßurus sit. Quæ omnia eorum verborum occasione dixit, quibus sibi viam ad ea, quæ postea sequuntur, præcepta danda præmuniverat. Nempe eorum, Nolite putare, quoniam veni solvere legem, *&c. Namq; ut satis constat, his verbis iis voluit occurrere, quæ sibi Mosis legi mox quædam addituro objici potuißent, atq; auditorum de ipsius doctrina dubitationem præveniendo, dociles simul eos, atq; attentos reddere. Itaq; prædicit, & antea monet, se non veniße ad solvendam, seu potiùs destruendam, & evertendam (in græco enim est, καταλῦσαι) id est abrogandam Legem, quemadmodum fortaße quispiam alioqui dicturus fuißet.* Non enim *eam abrogaturus, sed impleturus, hoc est perfecturus venerat. Quod & verissimum est. Quid enim in lege (morali videlicet) per Mosem lata damnavit Christus, aut abrogavit, quamvis illi non pauca addiderit?* Numquid, *cum Lex (exempli caußa) dixißet,* Ne occidito, *ipse præceptum hoc sustulit, & occidi poße dixit?* Tantum *abest, ut hoc fecerit, ut immo, ne irasci*

quidem

quidem temere quemquam fratri suo posse, voluerit, eive convicium facere. atq; ita legem pleniorem (ut ita dicam) reddidit, eamq; absolvit. Sed hæc obiter hoc loco. Nam inferiùs hac de re latiùs disserendi sese offeret commodior occasio. Hæc eò tantùm dicta sunt, quò cognoscatur, verba illa, Nisi abũdaverit, &c non ad ea, quæ mox dicenda erant, sed ad ante dicta respicere. unde fit: ut id, quòd quæris, neq; tu argumentatione tua ex ipsis ullo modo probare potueris, neq; alius quispiam probaturus sit. Etenim, ni fallor, aliquantò meliùs, quàm tu feceris, pro sententia tua de Christi præceptis illis ex prædictis verbis argumentari quis posset, si ea non propter antecedentia, sed propter subsequentia dicta fuissent, ut tibi videtur. Id quod & inculcas, & apertiùs explicas pag. 220. atq; ex eo sententiam tuam de mente Christi in iis, quæ sequuntur, præceptis dandis confirmare conaris. quod etiam in priore scripto feceras, pag. 35. & alibi quoq; idem facis. Cætera, quæ ut argumentationis tuæ vitia retegerentur, dici potuisse, quilibet ingeniosus lector facilè animadvertet, alicui brevitati consulentes, omittenda duximus.

Secundo loco, ut confirmes, non id egisse Christum in præceptis illis dandis, ut legi Mosis aliquid adderet, sed ut ei assuta Scribarum, & Pharisæorum commenta rejiceret, omnia præcepta, antequam ea diligentiùs examines, singulatim percurrendo (id quod pag. 119. facere instituis) quæ præter nuda Legis verba Christus adjungit, ais esse rejectionem commento-

mentorum illorum. Qua tamen de re nihil prorsus constat, nec tu aliquid ad id probandum in medium affers. Quinimmo id planè falsum esse, declarant verba illa. Christi ubiq; repetita, Ego autem dico vobis. *quæ illico, postquam ipsa Legis verba recitavit, ab ipso adjuncta planissimum faciunt, Christum præcepta sua non quidem Scribarum, & Pharisæorum commentis, sed ipsi Legi opponere. de quo infra suo loco. Et tamen non solùm præcepta Christi de non irascendo fratri, eive conviciando præcepto Legis de non occidendo manifestè addita, rejectionem interpretationis Scribarum, & Pharisæorum esse ais, sed, cum de præcepto illo Legis,* Non mœchaberis, *verba facis, audes affirmare, ex Christi verbis patêre, assutum fuisse illi commentum a Scribis, & Pharisæis hujusmodi,* Quod si quis cum aliqua rē non habuerit, mœchus non est dicendus. *Verùm ex quibusnam Christi verbis id patet? Quid ampliùs hoc loco dixit Christus, quod alibi non dixerit? Itanè Palæologe in re tam aperta vel ipse hallucinaris, vel aliis imponere auctoritate tua & curas, & speras? Sed quid dicam de eo, quod de præcepto non pejerandi scribis, non quidem loco prædicto, sed pag. 228? ubi sic ais.* Addiderant autem Scribæ & Pharisæi, huic legi partem illam: Sed persolves Domino ea quæ juraveris, propter juramenta quę fiebant de futuro super aurum templi, super dona altaris, super victimas oblatas, lucello proprio consulentes ut diximus. *Et in margine adscriptum*

Palæol: aut fallitur aut fallere conatur.

adscriptum est, Scribarum corruptela legis de juramento. *Equidem satis mirari non queo, quòd tam immemor, aut incuriosus fueris, ne quid gravius dicam, ut ista scripseris. Non igitur vel legisti, vel meministi verba illa cap. 30. Num. in ipso ferè initio? quæ ex hebræo verbum de verbo sic verti possunt*, Vir, si votum voverit Iehovæ, aut juraverit juramentum ad ligandum ligamento animam suam, non polluet verbum suum. Secundum omne, quod exivit ex ore suo, faciet. *Quid ais? num tibi videtur, cum Christus inquit*. Iterum audistis, quia dictum est antiquis, Non perjurabis. reddes autem Domino juramenta tua, *partem illam*, reddes autem, *&c. esse additamentum Scribarum, & Pharisæorum ad legem Dei de perjurio, vel ipsorum corruptelam legis de juramento, cum in ipsa Mosis lege ea pars extet, copiosiùs etiam, & efficaciùs ab ipso expressa, quàm a Christo relata? Certè auctoritati tuæ, dum nimiùm fidis, parum consulis, teq; non levis saltem indiligentiæ crimine in sacris quæstionibus, & testimoniis tractandis apud ipsum Deum obstringis. Quid quòd ipse tibi planè contrarius pag. 120. id est hoc ipso loco, de quo agimus, totum hoc*, Non perjurabis. reddes autem Domino juramenta tua, *verbum Legis esse, disertè confiteris?*

Palæologi lapsus.

Palæol. sibi contrarius.

Sed jam de aliis præceptis videamus, propter quæ, aliquam errandi caussam tibi datam fuisse, dici potest. Et in præcepto quidem Christi de non dimit-

tenda uxore, si ipsius verba perpendantur, non Mosis legem reformasse, sed Scribarum, & Pharisæorum commenta respuisse videtur. Inquit enim, Dictum est autem, Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. Ego autem, *&c. Neq; enim erant hæc ipsa omnino verba legis, ut Deut. 24. patet. ubi non ita simpliciter loquitur Moses, sed requirere simul videtur, ut uxorem dimissurus in ea fœditatem aliquam invenerit, aut certè aliquid ejusmodi in ea deprehenderit, propter quod sibi meritò minùs grata sit. Quare concludi fortasse potest, a Scribis, & Pharisæis ita simpliciter Legis verba exposita fuisse, ut scilicet inde sequeretur, propter quamcumq; caussam licere uxorem dimittere. Hæc autem non quidem a te, sed a me dicta sunt, ut, quidquid magis hac in re tuam caussam juvare potest, in medium afferatur, & diligenter examinetur. Nam hîc tu imprudens concesseras, Christum ipsa Legis verba recitasse. Sic enim in ipso pag. 120. initio tua verba habent,* Quicunque dimiserit uxorem suam det ei libellum repudii, verbum Legis. Huic addebant Scribæ & Pharisęi: proprias ergo uxores licet dimittere quacunque ex caussa, modo id fiat dato libello repudii. *Vides, te affirmare, verbum Legis esse illud, cui Christus statim subjungit,* Ego autem dico vobis, *&c. Ex quo, ut ante attigimus, sequeretur, ipsum non astuta commenta Scribarum, & Pharisæorum respuere, sed ipsa Legis verba reformare.*

Palæologi imprudentia.

Quid

Quid ergo, tua, quæ locum non habet, & tibi ipsi adversatur, animadversione omissa, ad ea, quæ a nobis animadversa sunt, respondebimus? Dico, quamvis verum sit, Legis verba non ea planè esse, quæ Christus recitat, ex iis tamen, quæ addit, perspicuum esse, ipsum hoc loco non modò id respuere, quod ex ejusmodi verbis colligi potuisset, sed illud etiam, quod ex ipsis Legis verbis colligebatur. ex quibus manifestum est, Mosem permisisse, ut propter aliquam fœditatem in ea inventam, uxorem quis repudiare posset, nec aliud præterea requisivisse, nisi, ut id fieret, scripto, eiq; in manus dato libello repudii. quod reformans Christus, non ob aliquam fœditatem in uxore inventam, sed ob stuprum tantùm eam dimitti posse, concedit. Nam Fœditatis *nomine apud Mosem aliud etiam præter ipsum stuprum, aut stupri indicia significari, contrà quàm tu putas, infra demonstrabitur.*

Sequitur, ut de præcepto illo agamus, Oculum pro oculo, *&c. Nam hîc quoq; Christus non ipsam Legem reformare, sed alienas interpretationes rejicere videtur. Lex enim, ut Exodi 21. cap. v. 24. Levit. cap. 24. v. 20. & Deut. cap. 19. v. 21. apparet, ea quidem verba habet,* Oculum pro oculo, dentem pro dente, *non tamen hæc licere privatis ait, ut Christus prædicta verba interpretari videtur, cum, iis recitatis, illico addat,* Ego autem dico vobis, non resistere malo, *& quæ sequuntur. ex quibus constat ipsum privatis præcepta dare. Quocirca*

ſtatuendum videtur, Chriſtum, etſi ipſa tantùm Legis verba recitat, ſimul tamen cum eis interpretationes magiſtrorum populi intelligere, quibus, non autem ipſi Legi, ſua præcepta opponat. quæ interpretationes hoc loco ejusmodi eſſent, ut, quod Lex de magiſtratu dixiſſet, cui mandat, ut curet, oculum pro oculo, dentem pro dente dari, ad privatos traheretur adeò, ut cuilibet privato per ſe id exequi liceret.

Reſpondeo, ut paullo ante feci, Chriſti verba non iſtas interpretationes tantùm, ſed ſententiam ipſius Legis reformare. Si quidem ex verbis legis apparet, licuiſſe privatis, oculum pro oculo, dentem pro dente ſibi dari, a magiſtratu petere. quod non concedit Chriſtus, quemadmodum infra ſuo loco adverſus opinionem hac de re tuam diſputabimus.

Reſtat præceptum illud, Diliges proximum tuum, *&c. In quo major, quàm in cæteris, difficultas eſſe videtur, cum in ipſa Lege ea pars nusquam legatur*, Et odio habebis inimicum tuum. *Quinimmo Levit. cap. 19. ubi præceptum diligendi proximum datur, mandetur ſimul, ne quis injuriarum memor ſit, easvè ulciſcatur, & alibi præcipiatur, ut ſi* Exo: 23. 4. *quis bovem, aut aſinum inimici ſui errantem invenerit, omnino illi reducat, &, ſi viderit aſinum ejus, qui ſe odio habet, ſuccumbentem ſub onere, eum non deſerat, ſed ipſi auxilietur. Quamobrem planè dicendum videtur, hîc Chriſtum non de verbis ipſius Legis, ſed de additamentis Scribarum, & Phariſæorum, ſeu populi magiſtrorum agere.*

Verùm

Verùm animadvertendum primò est, fieri posse, ut verba illa, Odio habebis inimicum tuum, *scripta in Lege olim extarent, quamvis hodie non legantur, quemadmodum neq; illud de Christo,* Nazaræus vocabitur, *scriptum apud prophetas hodie extat, cum tamen testetur Matthæus, id a prophetis dictum fuisse. Quòd si dixeris, ut nonnulli contendunt, etiamsi verba illa, aut similia apud prophetas non leguntur, tamen sententiam omnino legi, ego quoq; dicam, etiamsi non legitur in ipsa lege,* Odio habebis inimicum tuum, *tamen horum verborum sententiam omnino legi, si in quem sensum potissimùm nomen Inimici hoc loco accipiendum sit, rectè intelligatur. Neque enim in his verbis,* Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum, *vox Inimicus eum simpliciter significat, qui odio habeat, seu quemlibet inimicum, sed, ut ex verbis ipsis apparet, eum, qui opponitur proximo. Proximus autem hîc, ut in tota Lege, is intelligitur, qui ex eodem est populo, id est Israelita, ut ex ipso capite 19. Levit. apparet. Vbi, quem priùs appellaverat Filium populi tui, vocat postea Proximum tuum. Vnde intelligitur, præcepta illa de asino, & bove inimici reducendis, & non deserendis ad propositum non facere, cum ibi Inimicus eum significet, qui odio habet, quamvis ex populo Israelitico sit, hîc verò eum, qui sit alienus ab Israelis republica, quem odio habere Israelitis licuisse, postea docebimus. Deinde idem hîc dico, quod in superioribus duobus præceptis* Mat:2. 23.

dixi. Verba enim Christi, quæ statim subjungit, ejusmodi sunt, ut planè multum addant legi Mosaicæ. In qua nusquam mandatum populo fuerat, ut orarent pro lædentibus, & insectantibus se, ut bene precarentur maledicentibus sibi. atquè, ut uno verbo dicam, jussi non fuerant diligere inimicos suos, id est hostes, & ab Israelis republica alienos. Quibus de rebus omnibus infra uberiùs disputabitur.

Est autem, antequam ulteriùs progrediamur, animadvertendum, etiamsi in quovis ex tribus proximè examinatis dictis, quæ non secus, atq; tria illa priùs excussa, in populo, tamquam Dei præcepta, personabant, Christus nequaquam id agere voluisset, ut Mosaicam legem ulla ex parte reformaret, sed ea dicta, quippe quæ legis divinæ falsæ interpretationes essent, rejiceret, non tamen continuò idem de reliquis tribus dici posse, nec ex eo sequi, Christum in universo eo sermone nihil prorsus legi Mosaicæ addidisse, sed tantummodo Scribarum, & Pharisæorum assuta illi commenta sustulisse. Namq; diligenter considerandum est, discrimen hoc inter utraq; hæc dicta esse, quòd in illis purum ac simplex integrumq; legis verbum refertur, in his verò vel aliquid ex eo, quod in lege scriptum est, omittitur, quod omittendum non erat, ut in dicto de dando libello repudii, caussa in Lege ascripta dimittendæ uxoris, vel aliquid verbis legis additur, ut in hoc postremo ea pars, Et odio habebis inimicum tuum, *quæ non minimi est momenti, vel deniq; quamvis nuda legis*

verba

verba recitentur, tota lex tamen non recitatur, ex quo fit, ut aliam sententiam ea verba habere videantur, quàm vere in ipsa lege habeant. ut in eo dicto evenire videmus, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Quæ verba quidem ipsius legis sunt, sed non tamen tota lex. quæ si tota recitaretur, appareret, dictum ipsum, quod per se prolatum cuilibet injurias suas pari ratione vindicandi libertatem concedere videtur, & eum, qui injuria affecit, suo jure (ut loquuntur) retaliandi, in ipsa lege ad magistratum referri debere, cujus est talionis pœnam ei, qui alterum mutilaverit, vel alia ratione ejus corpus læserit, infligere, atq; irrogare. Hoc autem inter hæc, & illa dicta discrimen evidenter suis verbis notasse videtur ipse dominus Iesus, qui in illis semper priùs dixerit, Dictum est antiquis, in his verò semper, Dictum est, simpliciter præfatus fuerit. Nimirum fortassis ut intelligeretur, in illis de ipsa lege divina veteribus lata disseri, in his verò de eo quidem similiter agi, quod tamquam Dei præceptum in medio populi auditum aliquando fuerat, cæterùm veteribus illis non fuerat dictum, nec verum & germanum antiquæ Dei legis præceptum erat.

Tertio loco pro argumento, quòd Christus non Mosis legem ulla ex parte mutare, sed interpretationes Scribarum, & Pharisæorum in eo sermone damnare voluerit, ea verba ipsius Christi perpendis, quæ in præcepto de libello repudii tractando alibi dixit, ad duritiam cordis vestri. itemq; illa, quæ statim

sequun-

sequuntur, permisit vobis. *Et de prioribus quidem*
Mat:19 8. *sic scribis ad finem pag: 133.* Quartum est, quid sit ad duritiam cordis vestri. Nam Patrum vestrorum dici debuisset, sicut sæpe facit. Patribus enim loquutus est Moses, non ipsis. *Cur verò ita scripseris, id docet, quod de posterioribus scribis pag: 135. hoc modo*, Et illud, quod dicit vobis indulsit, interpretibus scilicet Scribis & Pharisæis, cũ leges tulerit Moses non illis quib⁹ cum loquebatur Iesus Christus, sed eorum majoribus. *Vis igitur, cum ibi Christus idem reipsa doceat, quod hîc docuit, quia dixerit*, cordis Vestri, *non* Patrum vestrorum, *&*, permisit vobis, *non autem* Majoribus vestris, *satis constare, Christum non de ipsa lege Mosis, quæ non illis ipsis, quibuscum loquebatur, sed patribus, & majoribus ipsorum data fuerat, verba facere, verùm de interpretatione Scribarum, & Pharisæorum loqui.*

Palæologi lapsus. *Fieri non potest, Palæologe, ut hæc seriò, aut, quid diceres, cogitans scripseris. Quid enim homine non planè rudi indignius, quàm nescire, si contigerit, cum populo, natione, genteve aliqua verba fieri, Vos, & Vestra sæpius dici, non illos ipsos, qui præsentes sunt, significando, sed vel patres, & majores eorum, vel ipsorum genus? quemadmodum & Nos, & Nostra facilè dicent ipsi, non quidem seipsos qui loquuntur, sed vel patres suos, & majores, vel suum genus intelligentes. Populus enim, natio, gens, tamquam unus quispiam, considerantur, qui toto illo tempore, ex quo esse*

esse cœperunt, vixerit, unde & ortus, & adolescentia, & senectus, & interitus illis apud bonos auctores, immo in ipso vulgari quotidianoq; sermone passim tribuuntur. Numquid ejus rei præter frequentissimũ loquendi usum exempla quæris? Lege modò probatos scriptores in quavis lingua, vel potiùs eorum, quæ legisti, recordare, & exempla tibi ubiq; præsto erunt. Sed quid multis moror? Lege ipsa sacra Biblia, ipsius novi Testamenti scripta, Christi ipsius verba recordare de hac ipsa re, id est de lege populo Israelitico a Mose tradita, & sine dubio pudebit te ista dixisse. Idem enim Christus alibi Iudæis, qui tunc erant, atq; aderant, dixit, Nonne Moyses dedit vobis Legem, & nemo ex vobis facit Legem? *Et paullo post,* Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem. *Verùm cur longiùs abeo? cum in hoc ipso loco legatur apud Marcum, Christum paullo ante dixisse,* Quid vobis præcepit Moyses? *Stephanus quoq;, cum de Mose Iudæis verba faceret, ait,* Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris, qui accepit verba vitæ dare nobis. *Neq; hic loquendi modus tunc solùm usurpatus invenitur, cum id, quod datum fuit majoribus, ad posteros quoq; eorum præsentes pertinet, ipsisq; datum pariter censetur, ut in Lege Mosis contingere videmus, sed tunc etiam, cum majoribus tantùm id datum fuit. Propterea idem Christus, cum Iudæi dixissent, suos patres manducasse manna in deserto, sicut scriptũ erat,*

Ioh: 7. 19. 22.

Mar: 10. 3.

Act: 7. 38.

Ioh:6.32. *erat*, Panem dedit eis de cęlo manducare, *ait illis*, Amen amen dico vobis, non Moyſes dedit vobis panem de cælo. Vobis *dixit, cum tamen patres dumtaxat ipſorum intelligeret. Quomodo verò dicere potuiſti, cum Chriſtus dixit Iudæis de Moſe*, permiſit vobis dimittere, *&c. id intelligendum eße, interpretibus ſcilicet Scribis, & Phariſæis, cum ipſe velis, ea verba accipienda eße, ac ſi dictum fuiſßet, Etiamſi permiſißet vobis dimittere, &c. Sic enim paullo ante, in extrema videlicet pag: 134. ſcripſeras*, Ad hunc autem modum ordino textum: Moyſes etiamſi ob duritiam cordis veſtri permiſisſet vobis repudiare uxores veſtras, quamvis ob cauſam, attamen ab initio non ita erat *cujus etiam tuæ explanationis inter alias hanc cauſſam affers, quòd Chriſtus dixerit Vobis, interpretibus ſcilicet Scribis, & Phariſæis, cum Moſes non illis, quibuscum loquebatur, ſed eorum majoribus leges tuliſset. Atqui hæc duo nulla ratione cohærent, aut ſimul ſtare queunt, tantum abeſt, ut unum alterius cauſſa eße poſſit. Nam ſi Chriſti verba ita explananda ſunt, ac ſi dixißet, Etiamſi Moſes vobis permiſiſſet, &c. profectò nomen Moſes ipſum Moſem ſimpliciter ſignificat, pronomen autem Vobis ad patres, ſeu majores, vel ad univerſam, poſtquam legem Moſes tulit, gentem refertur, atq; ea de re eſt ſermo, quæ verè ſacta non fuerit. At verò ſi intelligendum eſt, Moſem, interpretibus Scribis, & Phariſæis, permiſiſſe, &c. illis ipſis dumtaxat, quibuscum Chriſtus loquebatur,*

quebatur, certè Mosis nomine non ipse Moses per se intelligitur, sed quatenus illius verba Scribæ, & Pharisæi interpretabantur. pronomen autem Vobis non ad patres, seu majores pertinet, nec ad gentem universam post Mosis legem latam, sed ad eos ipsos tantummodo, quos alloquebatur Christus. atq; ea de re verba fiunt, quæ verè facta fuerit. Præterea quomodo verba hæc vera esse possunt, Moses, interpretibus scilicet Scribis, & Pharisæis, vobis ad duritiam cordis vestri permisit dimittere uxores? Numquid ipsi Scribæ, & Pharisæi vel propter duritiam cordis illorum ita Mosem interpretabantur, vel ob eandem duritiam ab ipso Mose istam, quam ipsi populo obtrudebant, legem latam fuisse affirmabant? Postremò, an non animadvertisti, Christum ea verba ipsis Pharisæis dixisse, qui eum, an liceret uxorem dimittere, tentando, interrogaverant, ut Matthæus, & Marcus apertè testantur? Animadvertisti omnino, ut ipsa verba tua pag: 131. demonstrant. quæ sic habent. Hac de re disputasse legimus Pharisæos cum Christo Iesu, *&c. Sed fefellit te nimirum ingens memoria tua. Nam, si id deinde recordatus fuisses, numquam ea verba,* Moses permisit vobis, *interpretibus scilicet Scribis, & Pharisæis, intelligenda dixisses, quasi Christus cum populo, non autem cum ipsis tantùm Pharisæis locutus esset. Non igitur de Scribarum, & Pharisæorum interpretatione in illis verbis egit Christus, sed de ipsa Mosis lege. Qua de re nemo umquam dubitare poterit, qui apud utrumq; Evangeli-*

Mat: 19. b. Mar: 10. a.

Palæologi lapsus.

vangelistam locum ipsum vel oscitanter legerit. Cum manifestum ex eorum verbis sit, a Christo interrogatos fuisse Pharisæos, quid in ipsa lege Mosis scriptum esset, idq́; eos dixisse, & simul ex ipsis verbis Legis adversus Christi de dimittenda uxore sententiam argumentari voluisse, Christum autem non negasse, id Legem dicere, quod ipsi putabant, sed tamen suæ sententiæ id non obesse docuisse. quippe quod, ut ex antiquissimo Dei instituto intelligi poterat, permissio quædam ad tempus, non autem rata ac perpetua Dei voluntas fuisset. Sed jam de his satis hoc loco. alibi enim de tota ea lege accuratiùs videndum erit. Nunc nihil aliud quærebamus, nisi, ut ostenderemus, in ea Christi cum Pharisæis disputatione nihil esse, cur in præcepto isto de non dimittenda uxore Christum non ipsam Mosis legem reformare, sed Scribarum, & Pharisæorum interpretamenta rejicere voluisse dicamus.

CAPUT V.

HUCUSQUE *de priore parte alterius tuæ rationis actum est, qua testimonia ex cap: 5. Matthæi ab adversariis allata, ut probarent, te instituta contraria Christi institutis proponere, diluere conaris, &, nisi vehementer fallimur, abunde a nobis demonstratum, nihil esse eorum, quæ protulisti, quod vim aliquã habeat suadendi, Christum in toto eo sermone nulla ex parte Mosis legem immutare voluisse, sed Scribarum, & Pharisæorum tantùm commenta rejicere. Nunc de altera ejusdem rationis tuæ parte agendum est, seu de altero modo, quo scilicet, ipsorum præce-*

ptorum

ptorum vim singulatim perpendendo, evincere vis, præcepta illa nihil adversus sententiam tuam, quòd bellum a christiano populo, jubente præsertim magistratu, geri rectè possit, quodq́; cuilibet homini christiano injurias sibi illatas per magistratum vindicare liceat, nihil inquam, adversus hanc sententiam ea mandata Christi in se continere. Cumq́; sententia ista duplex sit, seu duas aßertiones complectatur, separatim de utraq́; videndum est. Priùs igitur de privatis injuriis per magistratū vindicandis dißeramus.

Itaq́; adversus assertionem tuam, quòd cuivis christiano homini magistratus opem ad suas injurias ulciscendas implorare liceat, attulerant adversarii tui ea, quæ Christus dicit, cum de Legis verbis illis agit, Oculum pro oculo, dentem pro dente, *dixerantq́; ex illis manifestum eße, Christum suis præcepiße, ut a malis hominibus, & corporis plagas, ac perpeßiones, & bonorum jacturam, & servitutem, seu labores omnes ferrent æquo animo potiùs, quàm ut malum pro malo redderent, sive id per se, sive per judices facerent. Et quidem in eo, quòd maxillam dexteram percutienti alteram quoq́; præbendam eße ait, carnis ipsius perpeßiones non vindicandas, significaße. dum autem præcipit, ut tunicam tollere volenti dimittatur & pallium, bonorum jacturam non recusandam, si alioqui fieri non poßit, ut ab ultione abstineamus, declaraße. cum verò postremò jubet, ut, si quis ad milliare unū conficiendum ab aliquo adigatur, eat cum illo & alia duo, labores omnes, & one-*

ra sibi imposita potiùs perferenda, quàm cum rixa, & jurgio detrectanda, docuisse. Atq; in his omnibus, ne ad magistratum quidem, si prædicta incommoda sequi debeant, confugiendum esse, Christum satis apertè dixisse, cum præceptiones suas verbis illis Legis, Oculum pro oculo, *&c. opposuerit, quæ non privatam vindictam, sed per judices permittebant, & similiter cum ea verba dixerit,* Ei, qui velit tecum judicio contendere, *&c. Hæc, inquam, omnia a tuis adversariis dicta sunt, eaq; leguntur pag. 62, & 63. Iam verò considerandum est, quid tu ad hæc contrà scripseris, & quo pacto tam manifesta Iesu Christi mandata obscurare, vel potiùs inquinare, ac pervertere tentaveris.*

Et primùm quidem (quamquam hoc ad singulorum præceptorum examinationem minimè pertinere videtur) non uno in loco, dum ea singulatim examinas, admones, Christi hæc præcepta non magistratui, sed privatis data fuisse.

Atqui istud valere potest ad ostendendum, magistratus civiles, & gladium gestantes in republica christiana Christi præceptis non tolli, non autem ad evitandum, ne privatis magistratum suas injurias vindicandi caußa adire interdicatur. Nam *tu ad utrumq; istam tuam exceptionem valere vis, & sæpius hæc duo, quæ omnino distinguenda sunt, confundis, & de uno agens, alterum misces. Esto igitur. Privatis tantùm dederit Christus mandata hæc sua. Quid*

tum?

tum? Iam hic de privatis agimus, & quid illis facere liceat, quærimus, an magistratum scilicet pro se ulciscendis adire possint. de ipsius interim magistratus officio, (quod, etiam parte ipsa non accusante, exerceri potest) num scilicet, si quis accusaverit, jus reddere debeat, nec ne, ne verbum quidem facientes. Itaque facessat hoc loco exceptio ista tua.

Sed ais deinde, cum perspicuum sit, Mosem legem illam, Oculum pro oculo, dentem pro dente, *eo sensu magistratui tulisse, ut ipse eam exequeretur, neque aut sævire vellet in reum, aut impunita relinquere mala, sed secundum peccati magnitudinem modum pœnæ exercere, Christus autem legem hanc privatos exequi vetet, certè non, ne privati magistratum adeant, & oculum pro oculo, dentem pro dente repetant, sed ne ipsi privato arbitrio injurias suas retalient, & sibi, quod magistratui injunctum fuerat, permissum esse existiment, Christum præcipere voluisse. Ad hunc enim modum, ut ex iis, quæ pag. 144. scripsisti, colligere potui, nihil ad rem Christi verba facere, ostendere conaris.*

Sed animadvertendum tibi erat, cum Christus ipsa legis verba recitet, seseq; illis opponat, dicens, Ego autem dico vobis, *&c, etiamsi tibi concedatur, privatis tantùm dedisse illum præcepta sua, de eo tamen eum egisse oportere, quod vi legis, quantumvis ipsi magistratui latæ, privatis licebat. Nulli autem dubium esse potest, quin legis illius vi privatis licuerit oculum pro oculo, dentem pro dente, magi-*

ſtratum adeundo, repetere. Semper enim in legibus, quibus magiſtratui injuriarum pœna præſcribitur, tacitè ipſo jure continetur, ut injuriam accipienti eam pœnam magiſtratus ope perſequi liceat. Quare, hoc ipſum ſuos facere, Chriſtum vetuiſſe, quicquid lex illa concederet, indubitatum eſſe debet. Neque *enim, ut tu arbitraris, legem illam magiſtratui latam ad privatos trahendam non eſſe, potiſſimùm docere voluit, ſed ut dictum eſt, quemadmodum ipſius verba demonſtrant, id præcipuè egit, ut dicta ſua ipſis legis verbis opponeret. quæ legis verba, ut antea dixi, non planè negaverim, ex* Chriſti *loquendi modo colligi poſſe, perperam in populo explicata, & accepta fuiſſe, ut ſcilicet privato cuiq; injurias ſuas per ſeipſum vindicare liceret. Verumtamen ejusmodi ſunt, quæ ſubjungit* Chriſtus, *præcepta, ut, quemadmodum in legis verbis recitandis & ipſam legem, & pravam illius interpretationem complecti voluit, ſic in præceptis ſuis & hujus rejectionem, & illius, quod ad privatorum jus attinet, moderationem comprehendere eum voluiſſe, apertè conſtet. Quandoquidem univerſè ne malo reſiſtatur jubet, & ſummam injuriarum tolerantiam, omni prorſus ſemota vindicta, ſive ultione, præſcribit, & deniq; diſertè, ne per judices id fieri curetur, monet.*

Sed operæ pretium eſt videre, quomodo tu Chriſti *verba in ſingulis, quæ modò recenſuimus, interpreteris. Cum igitur* Chriſtus *ait* Non reſiſtere malo *(ut multa verba tua, quæ pag. 144. ad finem, &*

deinceps

deinceps leguntur, paucissimis complectamur) breviter ea ita accipienda esse dicis, ut sive magistratus ipse sit, qui te injuria afficiat, sive privatus, magistratu aut consentiente, aut te non vindicante, id patienter feras, neq; retaliare injuriam velis.

Ergo primum, si tibi credendum est, Scribarum & Pharisæorum interpretationes, quibus, non autem ipsi Legi Christum dicta sua opponere contendis, id ferebant scilicet, ut quilibet privatus magistratui resistere jure posset injuria se afficienti, & illi vicissim injuriam facere, seq; ulcisci. Sed unde id habes? aut quomodo istud ullo pacto verisimile videri potest, cum verba illius legis manifestè de injuriis privatorum privato arbitrio illatis a magistratu vindicandis loquantur, non autem ullo prorsus modo de iis injuriis, quas magistratus in munere suo exequendo privatis infert, ab ipsis privatis suo proprio jure ulciscendis in ea lege agatur? Nam quid potuissent Scribæ, & Pharisæi tantæ in lege illa interpretandæ licentiæ, seu potiùs impudentiæ suæ pretexere? Quãquam satis est, ut innuimus, te id numquam probaturum esse, quod in ista tua explanatione sumis, nec opus est, ut a nobis contrarium probetur. Sed quid dicemus, cum iam a nobis ostensum fuerit, Christum non quidem Scribarum, & Pharisæorum interpretationes refellere, sed ipsam Mosis legem reformare? Cum enim Lex magistratui mandet, ut oculum pro oculo, dentem pro dente reddendum curet, quid ad hujus mandati reformationem pertinet jubere, ne ipsi

ne ipsi magistratui injuriam inferenti quis resistere audeat, & pari injuria illum afficere? quid porrò hoc ad docendum, non licere homini privato, etiamsi secundum Legem alioqui id facturus esset, suas injurias proprio quodam jure retaliare, ad quam sententiam fortasse, ut diximus, in populo Legis verba trahebantur, idque perperam fieri, monere voluit Christus? Certè hæc pars in Christi verbis indecisa relinquitur, si explanationem tuam sequi velimus. quæ id tantùm a Christo decisum esse docet, quod ad magistratui resistendum pertinet, cum vel ipse est, qui injuria afficit, vel privato injuria afficienti consentit. Quid enim, si neutrum sit, neq; is, qui injuria afficitur in eo sit loco, ubi ad magistratum decurrere possit? Quid si non leges modò, sed magistratum quoque sibi favere pro certo sciat, &, si se privato arbitrio ulcisci negligat, atq; cunctetur, non modò, quàm jam accepit, injuriam numquam resarcire queat, verùm etiam novas sit accepturus? Non dubium est autem, ut ex pluribus tuorum scriptorum locis intelligi potest, præsertim verò ex verbis, quæ leguntur in priore scripto pag. 34, quin tu in ejusmodi difficultatibus constituto injurias suas per se vindicare permittas. Quod tamen cum Christi verbis manifestè pugnat, qui, ut visum est, simpliciter, ne malo resistatur, præcipit. Nam, quòd nomen Malo ad magistratum malum dumtaxat, sive ad malum hominem, qui, malo magistratu assentiente, injurius est, referri vis, quis hoc (iis præsertim perpensis, quæ paullo ante di-

te diximus) tibi umquam concedet? Quænam tanta est auctoritas tua, ut verba indefinitè prolata pro arbitratu tuo ad ea tantùm accommodes, quæ placitis tuis non adversentur?

At enim ais (ut video) Christi verba omnino restringi debere, nec ita universè, ut sonant, accipienda esse. alioquin sequeretur, neque ulli malo, neque ulla ratione resistendum esse. cum tamen & Diabolo, qui profectò & malus est, & omnium, qui mali sunt, caput, resistere omnino jubeamur, & malis hominibus non una ratione resistere possimus. Atque huc adde, quæ in priore tuo scripto pag. 53. leguntur, ubi multa recenses, quibus malo resistimus, nec tamen ea facere prohiberi videmur. de quibus explicatiùs alio loco agemus.

Hæc tua ratio nullius momenti censeri debet, cum apertissimum sit, de quo malo Christus loquatur, & quid Resistendi verbo significare voluerit. Ex eo enim, quod de verbis illis Legis agit, Oculum pro oculo, dentem pro dente, de malo homine eum loqui, Resistendi verbo illatas ab ipso injurias ulcisci, aut vi, quæ reipsa injuriam retaliare possit, adhibita, repellere, significare voluisse, nemo est, qui non videat. atque in hunc sensum ejus verba indefinitè, ob eamque rem universè, ut sonant, accipienda esse dicimus, non autem, ut tu facis, sine ulla necessitate restringenda. Quare similiter sine ulla vel necessitate, vel etiam levi caussa tot verba fundis, ut, quid hîc Malus, quidve Resistere significet, intelligatur. nec

tur. nec modestè satis (fortàssis quia non, ut tu, græci nati sunt) quasi adversariis insultans, eis ignorationem sensus istorum verborum objicis, & ais, Apostolos græcè scripsisse, non latinè. Sed (est Deo gratia) non desunt inter eos, qui cum illis sentiunt, qui & quid sit Græcis ὁ πονηρὸς, & quid iisdē ἀντιςῆναι significet, optimè norunt.

Verùm denuo restrictionem istam tuam planè & tueri, & probare tibi fortasse videris ea ratione, quia, cum Christus apostolis, & verbi Dei ministris præcepta det, qui & magistratibus, & privatis invisi futuri erant, necesse est, ut odium & magistratus, & privatorum adversus eum sit, cui, ne malo resistat, hoc loco præcipitur. Sic enim ex verbis tuis pag. 149. colligere quis posset. Nam tu non ita rem explicas. &, si tua verba spectentur, ad eos solos, qui concionantur, hoc est ad ipsos tantùm apostolos, & verbi Dei ministros argumentatio tua pertinet. Quòd sanè ineptum videri debet. quasi quæreretur, quando in istis tantùm Christi præcepto locus esset, non autem (quod tamen planè fit) in quem sensum, etiamsi adversus opinionem tuam ad omnes privatos id præceptum pertineret, Christi verba accipienda essent.

Cæterùm tota ista sive tua, sive pro te mea argumentatio vel ex eo dissolvitur, quòd a te probatū non fuit, Christum solis Apostolis, & verbi Dei ministris præcepta dare. immo quòd ejus rei contrarium a me supra, dum tua argumenta refello, satis, ut arbitror,

bitror, ostensum fuit. Ex quo id *præterea intelligi debet, nihil esse, quod ais, hæc, quæ Christus præcipit, fieri debere propter justitiam regni, hoc est, cum justitia regni, nisi ita fiat, videatur a nostra impotentia violari. Sic enim habent verba tua ead: pag: 149. in fine.* Nā *si non solis Apostolis, & verbi ministris Christus mandata dedit, sed omnibus discipulis, & sectatoribus suis, non est, cur Iustitiam regni ita interpreteris, ut ad Apostolos tantùm, & verbi ministros referri possit, atq;, ut alibi facis, ad solam Evangelii prædicationem id restringas, quod sine dubio, quidquid ad jus cælestis regni pertinet, complectitur. quod jus certè impotentiâ suâ violat, quicumq; Christi nomē professus, Christum non imitatur, & in eo potißimùm non imitatur, cujus exemplar is nobis propositus est, ne malum malo ulla ratione, nec publica, nec privata rependamus. Quamquam nusquam scriptum extat, ea, quæ hic mandat Christus, tunc demum fieri debere, cum justitia regni, nisi ita fiat, videatur ab impotētia nostra violari. Adde, quòd ne in ipsis quidem Apostolis, aliisq; verbi ministris id perpetuum est, ut & magistratus, & privatorum odium erga illos causæ, quam (ut tu loqueris) concionantur, conjunctum sit. Siquidem fieri potest, & sæpe factum est, ut ejusmodi homines vel magistratum, vel populum sibi faventē, aut certè non repugnantem habeant, vel etiam utrumq;. interim tamen Evangelii caußa, quod prædicant, a privatis quibusdam pessimè habeantur, & omni injuriarum genere afficiantur. Quid (rogo) illis*

tunc faciendum ex Christi præscripto erit? Certè, si rationem illam tuam attendimus, vel hunc casum verbis suis Christus non comprehendit, vel potiùs tacitè exclusit, atq; Apostolis ipsis, & verbi Dei ministris, si quid tale eis accideret, præsertim, si ad magistratum confugiendi facultas eo tempore, aut spatium non daretur, seipsos, si poßent, privatim ulcisci permisit. Atq; ita eos ex ovibus, quas inter lupos mittebat, lupos & ipsos, aut saltem canes, ubi opus fuisset, fieri voluit. Quòd si ne Apostolis quidem ipsis, verbiq; ministris interpretatio, & restrictio ista tua accommodari potest, non est, cur exemplo aliorum verborum Christi allato, quæ de non resistendo malo hìc præcipit, ad Evangelii tantùm caußam referri debere contendas. Exemplum porrò est, cum Christus præcipit, ut, si quis velit ipsum sequi, tollat crucem suam. Tametsi hoc quoq; solis Apostolis dictum fuiße velle videris. Atqui non animadvertis, exemplum simile loco nostro non eße. Ibi enim manifestè de iis agitur, qui Christum sequi velint, & idcirco meritò Crucis suæ nomine, (quod nomen alioquin etiam, & per se, mala, tamquam pœnas, sibi illata ex vi translationis significat) afflictiones tantùm, quæ propter Evangelii caußam sustinentur, intelligi poßunt. Hìc verò nihil tale apparet, sed universè, malo non resistendum esse, præcipitur.

Sequitur, ut de præcepto illo agamus, Si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram. *Non potuit Christus evidentiùs, aut significan-*

gnificantius omnem prorsus vindictam, sive ultionem interdicere, quàm jubendo, ut malam cædenti, alteram præbeamus. Hoc enim omni ultionis generi planè contrarium esse, nemo est, quin videat.

Hic tu multus es, ut probes, Christi verba nequaquam simpliciter, ut sonant, accipienda esse. Alioquin errasset Paulus, qui, in os verberatus, non præbuit & tergus. Errasset ipse Christus, & suam ipsius legem planè violasset, qui, percussus unam in malam, alteram non obtulit pulsandam. Hæc scribuntur a te pag: 155. & repetuntur pag: 230. & 231. & pag: 321. & 322. & in priore quoq; scripto eadem dixeras pag: 36. Atq; in his omnibus locis vel tacitè, vel apertè adversariis objicis, quòd Christi verba hæc mordicus retineant, sententiam negligant, ex ipsius Christi, & Apostolorum factis eliciendam, quæ interpretamenta sunt verborum Christi. Act: 23. 3. Ioh: 18. 22.

Atqui non opus erat, ut hac in re tantopere laborares, atq; ea ratione adversarios tuos in invidiam vocare curares, quasi illi ista negent, velintq;, Christi verba omnino, ut sonant, intelligenda esse, neq;, quid vel ipse Christus, vel Apostoli ea in re fecerint, animadvertant, aut etiam curent. Fatentur adversarii tui, idq; sua sponte, Christi verba paullo aliter accipienda esse, ac prima fronte sese legenti offerant, & ob eam rem potissimùm fatentur, quia & Pauli, & Christi ipsius factum optimè noverunt, eaq;, ut decet, observarũt, etiamsi eorum, utpote quæ in hac quæstione & notissima, & (ut ita loquar) de-

cantatissima essent, nullam mentionem fecerint. Relege, quæ ipsi in sua ad te responsione pag: 62, & 63. hac de re scripserunt, & me verissima loqui confitebere. Sunt enim hæc ipsorum verba in extrema pag: 62. ubi de Christo est sermo. Et omnino non vindicandum esse suos docet, non oculum pro oculo, vel malum pro malo reddendum, sed potiùs quam hoc fiat, & alia injuria patienda, quod sub nomine alterius maxillæ obvertendæ intelligit, *&c. Vides, adversarios tuos sic Christi verba interpretari, non ut malam percutienti omnino altera præbenda sit, quemadmodum verba ipsa præ se ferunt, sed ut potiùs alia injuria accipiatur, quàm ut ea, quæ jam accepta est, vindicetur.* In *quo igitur (dicet aliquis) dissentiunt in Christi verbis interpretandis Racovienses a Palæologo? Nempe in eo, quòd illi, tropica ista locutione admissa, (si tamen tropica locutio appellanda est, nam, quæ addi debent, ex præcedentibus, exq; subjecta materia omnino proficiscuntur) simpliciter cæteroquin, & universè Christi verba accipiunt, & omnem prorsus vindictam, sive ultionem in illis damnari volunt. Palæologus verò de privata tantùm vindicta Christum loqui contendit. Sed animadverte, Palæologe, quàm tuæ interpretationi illorum interpretatio præstet. Primùm tu Christi verba restringis, quæ indefinitè prolata sunt, illi verò indefinitè prolata indefinitè quoq; accipiunt Deinde, quod tu facis, non modò sine ulla necessitate facis (non debent autem proferentis*

verba

verba aliter intelligi, ac sonant, nisi evidens necessitas id postulet) sed adversus omnem rationem, ut mox docebimus. Quod verò illi faciunt, necessariò quodammodo faciunt. Nam, cum Christus verbis Mosaicæ legis, Oculum pro oculo, dentem pro dente, *in quibus de publica vindicta manifestè agitur, sua dicta opponat, inquiens,* Ego autem dico vobis, Non resistere malo. Sed, si quis te percusserit, *&c. certè indubitatum esse debet, ejus verba similiter de publica vindicta agere qua prohibita, consequens planè est, ut privata quoq; prohibita censeatur. Non autem ullo modo est verisimile, ut de privata ipsa vindicta agant, publicæ nullam mentionem faciant, Vnde Christus unum proposuisse, aliud conclusisse, seu de uno in propositione, de alio in conclusione ineptè, ac ridiculè locutus fuisse appareat. Nam, quæ tu ad interpretationem istam tuam confirmandam, adq; probandum, Christum privatis privatam, non publicam vindictam, interdixisse, in medium affers, nihili æstimanda sunt, quemadmodum alibi infra a nobis demonstrabitur.*

Nunc unum examinandum est, quod adversariorum interpretationi objecisti, vel potiùs, quo ex ipsa adversariorum interpretatione eorum de præsente quæstione sententiam, atq; adeò ipsam interpretationem everti posse, existimasti. Sunt enim, quæ statim subjiciam, verba tua pag: 231. Quod si Christus non obvertendo malam, nec Paulus non vertendo tergus, non peccavit, & tantam vim habet le-

bet legis: Obverte & alteram, quantam: ne deferas ad magistratum tuas injurias ut vindicentur, quod nusquam scribitur, sequitur ut qui defert suas injurias ad magistratū, ut illa vindicet, non peccat, postquam non peccat is qui ut non recipiat novam injuriam non obvertit alteram malam.

Acutè sanè. Atqui hac eadem ratione interpretatio tua evertetur, &, privatos privatam vindictā exercere posse, contra tuam ipsius sententiam concludetur. Nam, *si* præbe ei & alteram, *tantam vim habet legis, quantam* Ne tibi illatam injuriam privato arbitrio vindices, *sed magistratum adi, sequitur, ut, quoniam Christus, non præbendo alteram malam, non peccavit, is similiter non peccet, qui injuriam sibi illatam, privato arbitrio vindicat, nec magistratum adit. Nonne vides, ista argumentatione tua adversus quamcumq; illorum Christi verborum interpretationem similiter disputari posse, atq; ipsius vi Christum vel, dum præcipit, nihil dicentem, vel factis suis præcepta sua mutantem, & abrogantem fieri?* Palæologi lapsus. *An non agnoscis, te in argumentando terminos (quos vocant) mutare, & in æquivoco, ut loquuntur, versari, a verbis ad rem transeuntem. Cum enim ais,* tantam vim habet legis: Obverte & alteram, quantam, *&c, tunc ipsa illa verba,* Obverte & alteram, *intelligis. Cum verò ais,* postquam non peccat is qui, *&c,* non obvertit alteram, *tunc rem ipsam intelligis, quæ verbis illis propriè significari*

tari solet, ipsumq́ue factum alteram malam obvertendi cum verbis de altera mala obvertenda confundis. Nec enim dicunt adversarii tui, idem esse factum obvertendi alteram malam, & non deferendi ad magistratum injurias, ut vindicentur. sed dicunt, verba illa Christi de altera mala obvertenda ita accipi debere, ut in eis interdictum censeatur Christi discipulis, non tantùm privato arbitrio, sed ne ad magistratum quidem deferendo, suas injurias vindicare. Spero, te jam argumentationis tuæ fallaciam, ineptitudinem, atq́ue inutilitatem probè agnovisse. quæ profectò in te tanto disputatore vix ulla venia dignæ sunt. Quare nihil addam ampliùs, sed ad ea verba excutienda me convertam, quæ prædictæ tuæ argumentationi statim adjungis.

Namq́ue in iis adhuc adversariis aliquid objicis in explanatione illorum Christi verborum. Ais enim, Desipit autem scriptor hic cum putat nomine maxillæ intelligi cruces & mortes, cum verba Christi persistant in rebus civilibus. In criminibus enim, *&c. Nolim adversus id, quod debeo, & ab initio pollicitus sum, te aliquo maledicto incessere, neq́ue hoc præsertim loco, ubi de injuriis minimè retaliandis disseritur, quam isti scriptori convicio tuo facis, injuriam alio simili in te convicio vindicare. Sed certè, uter vestrûm desipiat, judicabit cordatus lector. Primùm tu illum ea dicentem facis, quæ non dicit. Quandoquidem hæc sunt illius verba pag. 63.* Nã passiones seu cruces in carne sub nomine ma-

ne maxillæ cædendæ intelligit. *Vides illum de mortibus nihil dicere, sed de perpessionibus, & plagis corporis tantùm loqui, quas ipse passiones, seu cruces in carne nominat. Quod non minimi est momenti propter ea, quæ deinde addis. de quibus postea videbimus. Vides item, illum non nomine maxillæ simpliciter, quod ineptè dictum fuisset, sed sub nomine maxillæ cædendæ eas perpessiones, & plagas a Christo intelligi, dixisse. Quod tamen nihil moror, cum tu inde adversarium carpendi occasionem non arripias. Deinde eumdem scriptorem non modò contra omne jus, sed contra teipsum, & tua ipsius dicta reprehendis. Quid enim? An non rectissimè dictum est, sub maxillæ cædendæ nomine perpessiones, & plagas corporis intelligi? Nonne malam qui cædit, is corpus ipsum ferit, atque affligit? Quis igitur sine summa injuria eum desipere dicat, qui hæc scripserit? Contrà verò quis risum continere queat audiens dicentem, sub maxillæ cædendæ nomine res civiles, non autem crimina intelligenda esse, cum ipsum malam cædere vel crimen sit, ut certè est, cum id injuriâ, & contra leges fit, vel ad res civiles nullo pacto pertineat? Præterea nonne perspicuum est, Christum hîc de criminibus, non autem de civilibus causis loqui, cum propter verba illa legis,* Oculum pro oculo, dentem pro dente, *hæc dixerit? Quæ legis verba nemo tam hebes est, quin videat de criminibus, non autem de civilibus caussis agere. Ac post ipsa statim intulit Christus,* Ego autem dico vobis, Non resistere

malo

malo. *Quæ verba quis negare audeat ad crimina pertinere? His verò hæc de quibus disputamus,* Si quis te percusserit, *&c. planè adhærent, atq; ab iis pendent. Et tamen audes tu affirmare, verba Christi persistere in rebus civilibus, de quibus hoc loco nihil omnino dixerat. Et hæc quidem, quod attinet ad id, quod dicebamus, te contra omne jus scriptorem istum reprehendere.* Palæologi audacia.

Quòd autem contra teipsum, tuaq; ipsius dicta id facias, animadvertet quisquis meminerit, te universum Christi sermonem ad Apostolos, & verbi Dei ministros pertinere velle, idq; hoc loco potissimùm ut scilicet evincas, non de magistratu nō adeundo hîc verba fieri, sed de iis non vindicandis, quæ propter Evangelii prædicationē, aut certè publicā professionem quis ab ipso magistratu, vel a privatis, magistratu annuente, aut non repugnante, perpetitur. Id enim, explanans superiora verba, Non resistere malo *(ad quæ hæc, de quib: nunc agimus omnino referri, id sanè demonstrat, quòd per adversativam particulam Sed cū illis nectuntur) apertè scribis. præsertim verò pag. 149. in illis verbis,* In omnibus enim his concionibus Iesu Christi intelligere oportet, odium esse & magistratus & privatorum erga te causæ, quam concionaris & quam complexus es gratiam. *Vbi illud obiter notandum est, quod deinde addis hoc pacto.* Causa enim ipsa est quæ odium concitat hominum: Cujus gratia vult Iesus Christus nos omnia, quæ boni & probi viri

ſolent, ferre. *Ergo nihil ampliùs Evangelii cauſſa perferendum eſſe Chriſtus docuit, quàm boni & probi viri ferre ſolent? Quid? An fortaſſe dubium aliquod ea de re futurum erat? Numquid in mentem alicui venire poterat, eos, qui virtutem, & probitatem eximiam aut ipſi profiterentur, aut etiam alios docerent, quales ſine dubio ii ſunt, qui Evangelii cauſſa affliguntur, improbos & malos eſſe poſſe, id eſt nihil referre, utrùm ii boni & probi, an verò improbi & mali eſſent, quos cæteris omnibus virtute, ac probitate antecellere debere conſtat? Cur igitur tot verba Chriſtus, ipſis docendis, fecit, ſi tantùm id eos monere voluit, ut bonos & probos viros imitarentur? En quale Chriſti evangelium nobis fingis, quod ab ipſa philoſophorum diſciplina in homine inſtituendo ſuperetur? In philoſophorum enim ferè omnium præceptis multa ſunt eximia, & communem hominum virtutem, ac probitatem ſuperantia, quæ etiamſi quis non fecerit, non tamen improbus, aut malus dicetur. In Chriſti autem evangelio ea tantùm præcipi vis, quæ boni & probi viri facere ſolent, idq́; tunc etiam, cum de ipſa Evangelii cauſſa aſſerenda agitur, & propaganda. Etſi enim in verbis tuis non eſt dictio* Tantùm, *aut alia ſimilis, hoc tamen te ſentire, cum ex verborum ipſorum, quæ recitavimus, perſpicua propter uſum loquendi ſententia, tum ex iis, quæ mox ſubjicis, apparet. Ais enim,* Legantur omnia ſcripta quæ extant Apoſtolorum, qui ſunt fidiſſimi interpretes verborum & voluntatis

tatis Iesu Christi, omnia eo tendere cognoscentur, ne nos occasionem demus hostibus veritatis, avertendi se à causa & causæ amore seu cognitione veritatis propter proterviam & animi nostri impotentiam. *Itaq;, si tibi credimus, modò apostoli, & verbi Dei ministri protervi & animi impotentes non eßent, satis habebat Christus. Idq; non per se, ac perpetuò ab illis requirebat, sed propter suæ disciplinæ propagationem, & tunc demum, cum de hominibus ad veritatis cognitionem perducendis, sive in ea confirmandis ageretur. Nam certè hæc tuorum verborum sententia eße videtur. Sed jam ad propositum revertamur.*

Perspicuum est igitur, te in eo tibi adversari, tanquè ipsius dicta refellere, dum vis Christum in illis verbis sub malæ cædendæ nomine non crimina, sed civiles res intelligere, cum id maximopere contendas, eum de iis injuriis, quæ Evangelii caußa a malo sive magistratu, sive privato, cui magistratus non repugnet, verbi Dei ministris inferuntur, sermonem instituiße. quæ profectò crimina sunt, non autem res civiles. Quid, quòd cum alibi ubiq; fateris, Christum hoc præcepto privatam injuriarum vindictam prohibuiße, tum verò (eadem scilicet pag. 231.) hæc verba paullo ante scripseras? Si quis unam malam, inquit, cæciderit, obverte illi ut cædat & alteram, quis non videt collationem insinuatam esse sententiæ? Hanc scilicet, potius quam privatam injuriam vindices vi privata, feras Palæologus seipsū refellit.

 novam

novam injuriam tu qui tulisti priorem, nec velis malam illi cædere qui malam tibi cæcidit. Hic est omnino sensus. *Hucusq; sunt verba tua. Ergo ipse confiteris, sensum verborum Christi omnino esse, ne vi privata injuriæ vindicentur. Num igitur, teipso judice, Christi verba in causis civilibus persistunt? Numquid injuriæ crimina, seu delicta non sunt?*

Palęolog' adversus seipsum sententiã fert.

Sed videamus, quomodo probes, Christum hîc de criminibus non agere. Addis enim ad finem prædictæ pag. 221. hæc verba. In criminibus enim ipse dixit: Omnes qui acceperint gladium &aliquem occiderint (privati cum sint gladio) a magistratu peribunt. *Non est autem, quòd hæc tua verba hîc diligentiùs examinemus, & tua ad Christi verba additamēta, sive interpretationes partim suis notis distinctas, partim non distinctas, sed ipsius Christi verba esse præ se ferentes excutiamus. Concedamus sanè hoc loco, Christum ea dixisse, quæ tu illi adscribis. Quid hoc ad illud, quòd quæris? Christus alibi dixit, eum, qui, privatus cum sit gladio, aliquem occiderit, a magistratu occisum iri, seu mavis etiam occidi debere. Esto. Quid tum postea?* Num propterea *hîc dicere non potuit, ac iubere, ut corporis plagas, & perpessiones ab improbis hominibus patienter seramus, ut scriptor noster ait, & de criminibus loqui? Primùm enim nec de ipsa morte hîc agi, ut dictum est, in his scriptoris verbis affirmatur, nec sub Accipiendi gladium verbo, cui tu verbum Occidendi, hoc*

ipſum ſentiens, addidiſti, omnia crimina intelligere potuit Chriſtus, ut verba illa demonſtrant, gladio, *ſive, ut tu interpretaris*, a magiſtratu peribit. *Non perit enim a magiſtratu, quicumq́ crimen aliquod, ſeu delictum commiſerit, ſed is demum, qui capitale facinus perpetraverit. Deinde fac, vel ſcriptorem iſtum mortem quoq́ paſſionibus, & crucibus in carne nominandis, intellexiſſe, vel Chriſtum Accipiendi gladium verbo omnia crimina, ſeu delicta ſignificaſſe, numquid repugnant hæc inter ſe, Delicta aliorum in ſe patienter ferre, & Ei, qui deliquit, gladio pereundum eſſe? An non magiſtratus ipſe nihilominus deliquentem plectere poterit? Iam (ut video) per te, diſciplinamq́ tuam, quàm Chriſti diſciplinæ loco nobis obtrudere ſperas, non licebit mitem atq́ clementem eſſe, injuriarumq́ patientem, & nedum ut peccet is, qui per magiſtratum injurias ſuas ulciſcitur, is peccabit, qui non ulciſcitur, & injuriâ læſus ultro magiſtratum non adit, atq́ in ſe delinquentem non defert, eumq́ gladio puniri non curat. Certè hujusmodi placita vix crediderim in ulla barbarorum religione reperiri. In multis ſanè locis, in quibus Chriſti quidem nomen perſonat, cæterum omnis Chriſtiana religio extincta eſſe videtur, hoc tamen etiamnum obtinet, ut, quamvis injurias ſibi illatas privato arbitrio non vindicare turpe, ac dedecoris plenum eſſe ducant, multò tamen turpiùs, & dedecoris magis plenum cenſeant, atq́ adeò flagitioſum eſſe ſtatuant, magiſtratus opem ad eas vindicandas implorare.*

rare. Quod non idcirco fit,ut asuescant homines privato arbitrio suas injurias ulcisci. id enim, si verum fateri velint, sentiunt & ii quoq;, quorum interest publicè, non autem privatim injurias vindicari. Sed docet hoc nimirum ipsa ratio, Aut omnino condonandas esse injurias, aut, si vindicandæ sunt, id per seipsum, non autem per alium fieri debere. Vilissimi enim ac turpissimi animi est,impotentis scilicet simul atqué ignavi neutrum istorum facere aut velle, aut posse. Sed hæc hactenus.

Nunc de Christi præcepto illo agendum est, Ei, qui vult tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere,dimitte ei & pallium. *In quo disertè judicia quoq; suis fugienda esse docet Christ°, potiùs scilicet (huc enim omnia referuntur) quàm, ut malum malo rependatur. Quod ne ullo modo fiat, id quoq; cavendum est, ne alicui etiam injustè nos injuria afficiendi occasionem præbeamus, ut postea latiùs explicabimus. Meminisse enim oportet, Christi verba hæc, & quæ sequuntur, usque ad alia verba Legis,* Diliges proximum tuum, *&c. ad ea Legis verba addita fuisse,aut certè aliquo modo pertinere,* Oculum pro oculo, dentem pro dente, *in quibus de iniuriis retaliandis agitur. Sed tu appendices esse ais interpretationis legis de vindicta, sive coniuncta quædam legi de talione, idq; scribis pag.144. & pag.156. Verùm benè habet,quòd dum de vindictæ, seu talionis lege ampliùs Christum loqui negas, ut scilicet miris quibusdam tuis ejus verborum explanationibus ipsius præcepta eludas, interim a-*

pertè fateris, in superioribus de ea lege actum fuisse. Quòd si verum est, quomodo superiora illa verba, Si quis te percusserit, &c. ad civiles caussas, non autem ad crimina pertinere contendis? Numquid lex talionis, seu vindictæ non ad crimina, sed ad civiles caussas pertinet? Iam verò si ejus legis, sive interpretationis ipsius, quam Christus attulerat, hoc, quod examinandum est nobis præceptum, unà cum duobus sequentibus appendix est, & coniunctum quiddam, videndum est, qua ratione tu hæc cum illa nectas, atque coniungas. Propterea iam, quo pacto ea explanes, consideremus. Palæolog. sibi cõtrarius.

Tria igitur dicis esse hæc legi de talione coniuncta. Vnum de iudiciis, Alterum de vi, Tertium de mutuo. Et de iudiciis quidem ais esse hoc primum, Ei, qui vult tecum in iudicio contendere, &c. Cuius dicti sententiam hac ratione inquiris. Ais, in duobus sequentibus nullam mentionem iudicii fieri. quod planè indicare putas, in hoc aliquid subesse, quod in illis non sit. Id autem, ut verbum ipsum Contendendi in iudicio declarat, nihil aliud esse potest, nisi, quòd in sequentibus de re agatur, quæ ex voluntate pendeat eius, abs quo petitur, in hoc verò de ea, quæ pendeat ex aliqua obligatione. Sic enim colligitur ex iis, quæ scribis pag. 158. Vt autem, quid hoc sit, explicare possis, in quem sensum In iudicio contendendi verbum hîc accipiendum sit, indagas, & pergens ais, Christum supra iudicii, & iudicis fecisse mentionem in iis peccatis, in quibus humana iudicia

locum non habent, ſed ad ipſius Dei iudicium cauſſa defertur. De hoc igitur iudicio eum hîc ſimiliter loqui vis. Quod ſi verum eſt, de obligatione etiam eum loqui neceſſe eſt, quæ ſit non ſecundum homines, ſed ſecundum Deum. Quæ verò erit iſta? Nempe ea, cum quis, duas tunicas habens, divino iure obligatus eſt alteram non habenti dare. Itaq; Chriſti verba, Ei, qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, *ad hunc modum ex ſenſu tuo explananda ſunt. Pauperi, ſeu tunicam non habenti, cum tu duas habeas, qui te ad Dei iudicium, atq; tribunal ſiſtere poteſt, teq; ea ratione cogere, ut ſibi alteram ex duabus tunicis concedas, dimitte & pallium, id eſt potiùs pallium unà cum tunica des, quàm tunicam deneges. Hocq; Chriſti præceptum unà cum duobus ſequentibus, quas tu modò ſententias, modò ſententiolas appellas, ad eleemoſynam pertinere ais, de qua mox dicturus erat.*

Perpendamus (quæſo te) paullo diligentiùs mirabilem hanc tuam explicationem, & primùm id, quod poſtremo loco dictum eſt, conſideremus. Nam, *ſi ad eleemoſynam, ut inquis, hæc Chriſti præcepta pertinent, quomodo ea ad legem vindictæ, ſeu talionis accommodari queunt, etiamſi, ut tibi placet, appendices tantùm, & conjuncta quædam eßent? Quid cõmune habet eleemoſyna, ea præſertim, quam dare divino jure cogimur, cum injuriis privato arbitrio (ut ipſe interpretaris) non vindicandis, aut retaliandis? Cui enim injuria facta fuit, is nemini quidquã*

debet,

debet, immo ipsi ab eo, qui injuriam fecit, multùm debetur. quem verò Deus jubet eleemosynam dare, ei non solùm nihil ab aliquo debetur, sed ipse, quod Deus dare jubet, indigenti debere dici potest. Quòd si de eleemosyna quadã, seu liberalitate tantùm sermo esset, quam dare quis nullo jure cogeretur, id ad præceptum de injuriis non vindicandis aliqua ratione accommodari fortè posset, seu cum illo conjungi. Hoc nimirum pacto. Quemadmodum juri nostro in injuriis non vindicandis est renunciandum, & alteri de eo quod nostrum est, cedendum, sic danda est eleemosyna iis etiam, quibus ut detur, nihil cogit, aut jubet, & ita de jure nostro quodammodo cedendum, & alteri, quod nostrũ est, concedendum. Sed aliud eleemosynæ genus illud, ut dixi, non video, quomodo huc pertinere possit. Simul enim atq; obligatio aliqua dandi adfuerit, evanescet omnis ad injurias non vindicandas relatio, & omnis pariter hæc conjungendi ratio. Atqui, ut vidimus, certum est, de isto eleemosynæ genere in primo hoc præcepto agi, si explanationem tuam sequi velimus. Nihil autem dico, quòd satis ipse fateris, de eleemosyna in primo hoc præcepto non agi, cum dictum quoddam esse velis de judiciis. Quid enim eleemosynæ cum judiciis? Deinde, quo exemplo confirmas, verbum Volo pro Possum interpretari licere, nedum id fieri hoc loco debere? Etenim in explanatione tua verba illa, Ei, qui vult, *ita omnino accipiuntur, ac si dictum fuisset, Ei, qui potest. Quamquam hoc non satis est, nisi verbum* vult *& Vult, &*

Potest simul significet. Ex loco enim ipso perspicuum est, ea de re hîc perpetuò agi, quomodo scilicet alterius in nos voluntati, aut facto, quod nobis detrimentosum appareat, respondere debeamus. & tu alibi, quamvis hîc id requirere non videaris, de petitione illius, qui tunicam non habet, mentionem facis, pag: videlicet 207, & 234, atq; etiam pag: 233. Verùm numquid is tecum judicio contendere velle dici potest, qui nihil aliud agat, nisi id a te petat, quo tu abundas, ipse caret? Deus bone, qualem, Palæologe, nobis Christum facis, qui non quidem doceat, sed ænigmata quodammodo solvenda proponat! Sphingem sanè aliquam, te verò Oedipum, qui solus ea solvere possis.

Nam quid de interpretatione tua dicemus ejus verbi, in judicio contendere, *quod in græco est* κριθῆναι? *Quàm mirè es acutus, qui de divino tribunali hîc agi velis, & verbum* κριθῆναι *ad judicium illud referas, de quo supra Christus semel locutus fuerat, ac dixerat,* Omnis, qui temere irascitur fratri suo, reus erit judicio! *Certè oportuit, Christi quoq; auditores non acutissimos modò, sed optimâ etiam memoriâ esse, ut hæc percipere possent. At inquies, non in eo solo loco a Christo ejus judicii reipsa antea mentionem factam fuisse, teq; id satis indicasse, cum non tantùm dixeris, Christum supra fecisse mentionem* judicii, *sed etiam judicis. Non enim in eo loco disertè mentio judicis fit, sed in illo,* ne fortè tradat te adversarius judici. *Verum est. Nō animadverteram. Sic enim ad finem quoq; pag: 159. scribis,*

Nam

Nam contendere tecum videtur eo significatu dictum, quo illud: Reus erit judicio, & illud: Et tradet te adversarius judici. *Et statim adjungis*, ejusdem enim significati esse oportet hæc omnia: Adversarius, judex, judicium, carcer, minister, exactor, & quo unum refertur oportet omnia referri. *Rectè quidem, quod attinet ad eum locum, ubi istorum omnium, præterquam judicii, fit mentio, si inibi judicium nominatum fuißet. At verò, quòd eòdem etiam referri debeat, si quid in toto eo sermone de judicio subeundo a Christo dicitur, non rectè est dictum. præsertim ubi commodissimè alio referri potest, idq́ non quidem nova & translatitia significatione ascita, ut in interpretatione ista tua fieri neceße est, sed propria atq́ usitata retenta. Quid enim prohibet, quominus verbum* κριθῆναι, *sive* In iudicio *contendere hoc loco propria & usitata significatione accipias, & ad humana judicia referas, ut fieri etiam vides 1. Cor:6. v. 1. & 6?* Nihil *omnino, nisi quòd ea significatio tuæ sententiæ plurimùm obest, & in locis plerisq́ sacrarum litterarum interpretandis nihil pensi habes, modò tuis placitis, si tua interpretatio admittatur, vel faveant, vel non adversentur. Hoc autem non injuriâ a me dici, confitebitur (spero) quisquis meam hanc responsionem legerit.* Nam, *hoc ipso loco explanando, ita nihil pensi habuisti, ut tibi ipsi sæpius non constiteris, atq́ adeò planè adversatus fueris. Primùm enim, ut jam vidimus, cum primò dixißes, Christi dictum* Palæologus sibi adversatus.

sti dictum hoc de judiciis esse, deinde unà cum sequẽtibus ad eleemosynam pertinere dixisti, quæ cum judiciis nihil commune habet. Quandoquidem Iudiciorum simplici nomine non Dei judicium, ad quod tu Christi verba pertrahere conaris, sed humana tantùm judicia significantur. Deinde, quæ in illis Christi verbis, Esto consentiens, *&c. de judiciis dicuntur, quæq; hîc ad divinum judicium refers, eadem aliis in locis de judiciis humanis accipis. Legantur ea, quæ scribis pag: 121, 122, 124, 125, 233, & 252, & quæ in priore quoq; scripto dixeras, suntq; in principio, medio, & fine pag: 35, & initio 36. ubi etiam paßim ex illis Christi verbis magistratum stabiliri, & confirmari affirmas, quamvis id deinde in posteriore scripto pag: 126. dubium relinquas. Legantur, inquam, loci prædicti, & cum verbis tuis conferantur, quæ paullo ante recitavimus, in quibus verba illa Christi ad divinum judicium, ut vidimus, refers. & te studio explanationis tuæ ejus loci, quem præ manibus habemus, confirmandæ, tibi tam parum constitiße, nemo est, qui vehementer miraturus non sit. Sed aliæ quoq; in eadem hac re inconstantiæ tuæ mox a nobis retegentur. Monendus enim priùs est lector, ne superiora quidem illa Christi verba,* reus erit judicio, *ejusmodi eße, ut ad confirmationem explanationis horum verborum,* in judicio contendere, *mererentur in testimonium adduci. quasi in illis manifestè Iudicii nomine divinum judicium intelligatur. Quod non ita est, etiamsi, id verum eße ab initio conceßiße videamur.*

Palæolog: varius.

Palæologi inconstancia.

Etsi

Etsi enim non dubium est, quin Christus reipsa dicere voluerit, eum, de quo loquebatur, futurum reum judicio divino, tamen id ex sententia potiùs eius colligitur, quàm ex ipsis verbis. Siquidem, cum dixit de eo, qui fratri temere irascitur, reus erit judicio, *ad illud, quod ante ex Legis mente retulerat, omnino respexit,* Qui occiderit reus erit judicio. *Et perinde est, ac si dixisset. Non solùm ipsa cædes reum occidentem constituit, & dignum qui pœnas det, verùm etiam ipsa ira, sive odium adversus fratrem temere susceptum idem facere debet, ac faciet. Itaq; cum dixit,* reus erit judicio, *Iudicii nomine non certum aliquod iudicium, quod ipse modò intelligeret, significare voluit, cui obnoxius is, de quo loquebatur, futurus esset, sed integra ea locutione id nimirum voluit dicere, Iure istum pœnas daturum, qui iratus fuerit temere fratri suo, non secus atq; illum, qui hominem occiderit. Atq; tu ipse non absimilem eorum verborum interpretationem es secutus, cum initio pag: 121. ita scriptum reliquisti,* ut sicut cædes ipsa ignominiosissima cæde à Magistratu ordinario esset punienda, ita odium in fratrem conceptum, levem aut nullam ob caussam, judicũ consensu esset examinandum & puniendum. *Sunt enim hæc tua verba sine dubio explicatio sententiæ Christi de eo, qui temere fratri irascitur. ut etiam sequentia deinceps verba tua declarant, quibus sequentes quoq; Christi sententias pari ratione explicas, atq; eodem modo ad magistratum omnia*

refers

Palæologi inconstantia. *refers. Quare iam videre potes inconstātiam tuam, cum deinde verba illa,* reus erit judicio *de Dei iudicio accipis. Adeò autem verum est, te in proximè citato loco, ubi tota illa pars Christi sermonis tibi explananda erat, ad magistratum, non autem ad* Dei *iudicium eius verba retulisse (quemadmodum intelliget, qui præter scripta verba ea legerit. quæ pag: 122. ab illis verbis,* Cæterum judicium, Concilium, *&c. usq; ad finem ejus partis explanandæ scripsisti) adeò, inquam, verum est, ut in ipso fine ausus sis dicere, Christum ibi suis verbis magistratum constituere. Etenim sic in fine pag: 123, & seq. initio scriptum extat,* Cum autem Magistratus nomina sint, Iudicium, Concilium, Princeps, sequitur Iesum Christum his suis verbis Magistratum constituere. *Idem quoq; apertè dixeras in priore scripto pag: 35. in ipso initio, quod ibidem paullo post his verbis confirmaveras,* Nam si Christo judicia displicuissent, exercereq; jus gladii malum esse cognovisset, non dixisset, obnoxius erit judicio. *Sed nihili æstimandæ videntur, quas recensuimus inconstantiæ tuæ, præ illa, quòd hunc ipsum locum, ubi scilicet de danda tunica, & pallio agitur, alibi magistratus mentionem continere vis, & de magistratu adeundo in eo verba fieri, adeò ut hic magistratum statui velis. Hoc autem verissimum esse deprehendet, quicumq; iis lectis, quæ hîc scribis, ea legerit, quæ pag: 234. scripsisti. ubi tandem ita concludis,* Statuitur igitur judicium magistratus hoc

Palæologi inconstantia.

dicto,

dicto, non evertitur. *Nam quod pag: 162. scribis, ex hoc loco, cum in eo Iudicii nomen legatur, legitimum magistratum statui, quamvis in eo de iudicio Dei agatur, unde adversus id, quod & modò, & antea dictum a me est, concludi possit, te nequaquam in eo tibi non satis constare, quòd ubi de Dei iudicio agi velis, ibidem magistratum confirmari affirmes, hoc, inquam, non video, quo jure a te dicatur.* Etenim si Iudicii, aut Iudicis nomen & hic, & alibi in locis, de quibus supra disputatum est, Dei iudicium, vel Deum iudicem significat, quid hoc ad humana judicia, & homines judices, id est magistratus confirmandos? Num ex hoc propterea ista confirmari dici possunt, quia alioqui fuissent Deo accommodata earum rerum nomina, quas ipse non approbasset, idq; verisimile non est? Atqui non fuerunt Deo rerum aliquarum nomina accommodata, cum judex dictus est, eique judicium tributum fuit, sed maximè propriè hæc de ipso sunt dicta, qui verus judex est, & a quo, vel apud quem vera judicia exercentur. Vt Iudicis, & iudicii nomen, seu Iudex, & Iudicium sint genera (ut loquuntur) analoga, quæ primùm de Deo, deinde de hominibus prædicentur, & non ab hominibus sumpta, Deo, sed a Deo sumpta, hominibus accommodentur. Quamobrem nihil prorsus ex appellationibus Iudicis, & Iudicia exercentis a Christo Deo tributis ad confirmandos magistratus, humanaq; iudicia elici potest. Sed probandum est (ut quidem facillimè fiet) quòd hominibus quoq; hæc eadem tribuantur, id Christi præceptis minimè adversari.

Illud præterea animadvertendum est (nam & necessariò id ex judicii, & iudicis mutatione consequitur) te, quod hîc ad eleemosynam refers, alibi ad restitutionem rerum ablatarum, aut contra leges retentarum nō obscurè referre. Vt in paraphrasi tua pag: 207. ubi Christi verba, de quibus agimus, ita reddis, Item si quis tecum litigare velit in judicio, quod illi abstuleris tunicam, & ob id auferre abs te velit tunicam tuam, potius quam ut ob eam rem venias in judicium & damneris à judice, non solum tunicam sed etiam togam offerendam esse petenti dico. *Quàm dissimilis est, immo contraria paraphrasis explanationi! In explanatione dictum fuerat, non de humanis iudiciis, sed de Dei iudicio hîc agi. In paraphrasi verò nō modò Dei iudicium non commemoratur, sed ea dicuntur, quæ de humanis iudiciis verba Christi accipienda esse, evidenter demonstrant. In explanatione de eleemosyna facienda, quod ad Dei iudicium tantùm pertinet, Christum loqui affirmatur. At in paraphrasi, de re ablata restituenda sermonem esse, traditur. qua de re homines iudicare solent. Itaq; sententiam mutasti, & ab illa abstrusa & mirabili opinione tua, quod hîc de divino iudicio agatur, recessisti, vel potiùs ad eam reversus es, quam antea secutus fueras, popularem & omnibus expositam, quòd de humanis iudiciis hîc verba fiant.* Nam, *ut iam diximus, antequam loci explanationē aggrederere, de iudiciis hîc agi confessus fueras, idq; non semel, sed primò ad finem*

Palæolog⁹ variat, sibiq; adversatur.

nem pag: 144, deinde in initio pag: 156. Iudiciorum autem nomine ita plurali numero simpliciter prolato (ut supra monuimus) nemo umquam erit, qui Dei iudicium vel intelligat, vel ea appellatione contineri putet. Quinetiam in priore scripto pag: 37. Christi verba in eumdem prorsus sensum acceperas, quem in Paraphrasi secutus es. Eò enim illa pertinere dixeras, ne patiamur trahi in iudicium ab eo, cui abstulimus sua. Sed quamvis, quod ad genus iudicii pertinet, de quo Christus agat, rectè sententiam tuam vel mutaveris, vel repetieris, in eo tamen (ut scilicet huius loci scopulum omnino vitares) in deterius es lapsus, quòd, cum aliquando fatereris, hîc ea de re agi, quæ saltem aliqua ex parte voluntaria est, nunc de ea, quæ planè est necessaria, agi velis. Nam si, quia eleemosyna illa ab eo, qui duas tunicas habet, ei, qui nullam habet, præstanda coram Deo, ipsiusq; iudicio aliquid necessitatis habere videtur; idcirco de ea Christum loqui non potuisse, ostendimus, nec, de lege talionis exequenda loquentem, eius mentionem inferre, multò magis id dicendum est de rei ablatæ restitutione, quæ & divino, & humano iure debetur, nec cum iniuriis non retaliandis aliquid prorsus commune habet. Verùm neq; in hac, neq; in illa sententia, quatenus utrobiq; aliquam obligationem ex parte illius, a quo petitur, esse vis, satis constans fuisti. Id enim alicubi veritate victus ipse negare videris, & adversus teipsum ea dicis, quæ ab adversariis tuis dicenda fuerant. Etenim pag: 160. hæc tua verba leguntur. De- Palæologi inconstantia.

Palæologus seipsũ refellit. inde cum dicit: tunicam tuam tollere, ostendit nos totum jus in tunicam habere, nullum autẽ eum qui vult nos tunicæ causa in jus trahere, quod autem esset illud judicium, quod posset adjudicare alii id quod meũ est toto jure? *Primùm enim, cum hæc dicis, manifestum est, te sententiam, quam postremò amplecti visus es, planè destruere, quod attinet ad facti, ac petitionis genus, de quo iudicandum sit. Nam qui, propterea sibi dari tunicã, ab alio petit, quòd ille tunicam sibi abstulißet (sic enim, ut vidimus, facti speciem in Paraphrasi deformas) is certè in tunica illa multum iuris habet, idq́; in omni iudicio. alter verò, a quo petitur, nihil. Atqui* Palæolog⁹ sua ipsius dicta evertit. *in modò recitatis verbis tuis, eum, a quo est, qui tunicam petat, totum ius in eam habere vis. Deinde ratio, cur hoc velis, alterius quoq́; sententiæ tuæ id funditus evertit, quòd petitio rei hîc sit, quæ petenti aliquo jure debeatur. Cum enim dicit Christus,* tunicam tuam tollere, ostendit *(inquis)* nos totum jus in tunicam habere. *Quamvis enim, cum hæc dicis, ad humana judicia verba tua referas, tamen ratio ipsa, quam verborum tuorum affers, illud judicium complectitur omnino, de quo ibi sermo erat, qualecumq́; id tandem esset. atq́; eo vox* Tuam *referenda est, ut in eo ipso judicio, non autem in alio quopiam, tunica sit nostra. quemadmodum etiam ex ipsis verbis tuis apparet, dum ais, eum, qui tunicæ caussa vult nos in jus trahere, nullum ius in tunicam habere.* Nam *quis est, qui non intelligat, istum illius ipsius*

pſius iuris, ſeu iudicii reſpectu, in quod nos vult trahere, nullum jus habere in tunicam, quæ noſtra eſt? Hinc apparet, vel de divino judicio hic non agi, vel certè non de danda ex duabus tunicis altera ei, qui nullam habet. In divino enim judicio non ejus eſt tunica, qui habet, ſed illius, qui non habet. Non igitur in eo judicio noſtra erit tunica, ſed aliena. vel teipſo teſte, qui non modò ubiq; id ſentis, ſed etiam diſertis verbis alicubi exprimis. pag. enim 233. ſic ais, Hanc monitionem IeſuChriſti, quę pertinet ad convitiatorem *(hæc autem verba ad Chriſti dictum illud refers*, Eſto conſentiens adverſario tuo, *&c.)* iſte ſcriptor coniungit, cum monitione Chriſti, qua hortatur divites, *(hæc verò ad locum noſtrum accommodas)* ut ſi quis pauper petit tunicam, dent & pallium potius, quam ut ille cogatur iudicio contendere, noſtramque tunicam ad ſe pertinere dicat, & iudex Deus contra non dantes ſua pauperibus, in gratiam pauperum, ferat ſententiam *Et mox.* Non vetat igitur Chriſtus expeti vindictam per iudices, ſed monet, ut qui intulit injuriam, & qui habet apud ſe id quod alii dare tenetur, tamquam alienum, curet uterque, *&c. Atq; eadem repetis pag. 235. his verbis,* Chriſtus monet illos, qui injuſtam cauſſam obtinent, vel quod convitiati ſint aliis, vel quod retinent aliena, (ea ratione qua diximus) ne expectent experiri diſcrimen judiciorum, ſed antequam illi qui iniuriam ſũt

passi, accedant ad judicem expostulatum, reducant illos quos offenderunt in gratiam, ille petendo veniam, iste reddendo aliena. *Vides, te non semel disertè affirmare, coram Deo judice non nostrum, sed alienum esse id, quod nobis superest, alii deest.*

Quare jam istæ tuæ exoticæ ac spinosiores quædam horum Christi verborum interpretationes relinquendæ sunt tibi Palæologe, atq; ea amplectenda, quæ, ut communior, ita planior est, quæq; ex tui ipsius dictis colligi potest. Nam si id, quod alicubi, ut supra ostendimus, scribis, hic de magistratu, & humanis iudiciis agi, cum eo conjungatur, quod alibi confiteris, totum jus habere istum in tunica, abs quo est, qui eam auferre velit, certè veram loci explanationem facilè habebimus. Quæ est, Potiùs tunicæ tuæ, quam quis abs te injustè accipere velit, pallium, sive togam addendam esse, quàm cum ipsius damno jus tuum apud judicem persequendum. Atque ita hæc vera appendix, (ut tu eam appellas) erit ad legem talionis, non autem dictum quoddam cum ea nullo pacto cohærens. Neq; opus fuerit divinare aut potiùs somniare, eum, abs quo est, qui tunicam petat, vel duas tunicas habuisse, cum alter nullam haberet, vel alteri priùs tunicam abstulisse. neq; verbū κρίνεσθαι simpliciter positum, ubi de cuiuspiam voluntate contendendi in judicio agitur, nulla vel necessitate cogente, vel exemplo fortasse suadente, ad Dei judicium referetur. nec deniq; verbum Velle pro posse, aut

pro Posse

pro Posse, simul, & velle accipiendum novo exemplo erit, aut Velle tollere, sive accipere pro Petere interpretandum, ut in explanationibus tuis fieri necesse est. sed omnia planissima erunt, atq; perspicua, nec ulli verbo vis aliqua afferetur, aut inusitata significatio tribuetur.

Immo (*dices*) *Nam explanationi isti communi & tuæ numquã verba illa accommodabis,* Vult tecũ in iudicio contendere. *ex quibus manifestum est, istũ, qui tunicam alterius habere vult, aliquod jus in eam habere. id quod explanatio vestra planè negat. In qua etiam præter id, quod in verbis Christi est, verbo Tollere, sive Accipere adverbium Iniustè additur.*

Respondeo, nihil impedire, quominus is, qui nullũ ius in rem aliquam habeat, tamen prudens sciens velit de ea cum domino, & justo possessore in judicio cõtendere, ut quotidiana experientia plus satis nos docet, & idcirco Christum, qui id optimè norat, suos monere voluisse, ut, si quando in ejusmodi hominem incidissent, qui, quod ipsorum omnino fuisset, ipsis auferre vellet, etiamsi id iuridicâ viâ tentaret, concederent tamen id, quod ille vellet auferre, &, si opus esset, aliquid etiam ampliùs darent potiùs, quàm iudicium ipsum, nedum quidpiam aliud experirentur, in quo scilicet is suæ temeritatis daret pœnas (erat enim antiquis legibus temere litigantibus gravis pœna constituta) atq; ea ratione iniuriam sibi ab eo factam vindicarent. Quamquam, etiamsi temere litigantibus ac dolosè in iudiciis agentibus nulla tunc

pœna legibus constituta fuisset, tamen Christi monitio locum haberet, quamvis de non vindicandis iniuriis agatur. Tunc enim ea locum habere putanda est, non cum simpliciter quis ob sua defendenda in ius vocatur, sed cum, si in jus eatur, appareat futurum, ut, qui nostra capere voluit, per iudicem condemnetur, ac puniatur. nempe ob eam caussam, quòd ea in re & nobis, & legibus ipsis vim aliquam afferre voluerit. Nec verò minùs ad eiusmodi casum, quàm ad superiorem, accommodari poterit, quòd iste voluerit nobiscum in iudicio contendere. Is enim satis videtur velle contendere in iudicio, qui manifestam occasionem alteri præbet se apud iudicem conveniendi, nec illi ullam præterea injuriam ab se acceptam vindicandi rationem superesse novit, quàm judicem adire. Adde, quòd solent isti, qui aliena rapere tentant, atque ob eam rem a vi non abstinent, conquerenti de ipsorum iniuria dicere, Si quid habes aduersum me, in ius me voca. Nam, *ut a* Theodoro *Beza hoc ipso loco annotatum fuit, potest præterea non incommodè* τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι *pro* τῷ θέλοντι ὑπό σου κριθῆναι *dictum videri, atque hoc pacto locus verti,* Ei, *qui abs te in iudicium vocari velit. Summa hæc est, agi hîc de injuriis non vindicandis, aut retaliandis. Quare ad hoc ipsum omnino verba Christi referri debent, atque eo libentiùs, si per magistratū id facere, alioqui licuisse appareat. Huc enim pertinent verba legis,* Oculum pro oculo, dentem pro dente, *quorum occasione hæc a Christo dicta sunt.*

*sunt. Quocirca non immeritò in explanatione nostra adverbium Iniustè verbo Tollendi, sive Accipiendi additum fuit, cum constet, de eo, quod injuriâ fiat adeò, ut per magistratum vindicari possit, potissimùm sermonem esse. Quinimmo, ne addi quidem adverbium illud, dici potest, cum alienum sua sponte tollere, sive accipere, (inquit enim, & [*vult] tunicam tuam tollere*) *nemo nisi iniustè queat. Atq; ex his tandem probatum est, meritò hunc locum tibi ab adversariis obiectum fuisse, in eoq; disertè, contra sententiam, & dogma tuum, a Christo vindictam etiam per magistratum expetendam prohiberi.*

Nunc de sequente Christi præcepto videndum est. quod similiter, tibi ab adversariis objectum fuit, ut probarent, nihil non esse perpetiendum ab altero potiùs, quàm ut in eum injurias etiam per magistratum vindicemus. Etsi enim ex supra dictis satis id, quod volebamus, & opus erat, effectum est, nec obscurè indicatum simul ac probatum, quo sensu (eo scilicet, quem tui adversarii sequuntur) Christus id præceptum dederit, tamen quia tu ex eo, & sequente superioris interpretationem tuam confirmari putas, non abs re erit non de ipso modò, sed de sequente quoq; quantum sat fuerit, explicare.

Ais igitur, utrumq; eiusmodi esse, ut in ipsis de re agatur, quæ pendeat ex voluntate eius, abs quo petitur, & propterea in utroq; partem illam de contendendo in iudicio prætermissam fuisse, quæ in superiore posita indicat, superius de eo agere, in quo a-

liqua obligatio eius, a quo petitur, contineatur.

Iam a nobis, quid sibi ea pars in superiore velit, ostensum est, & , tui ipsius verbis, ac ratione allata, conclusum, totum ius in tunica eum habuisse, abs quo ea petebatur, vel potiùs auferebatur, nullum autem illum, qui tunicæ caussa alterum in ius trahere volebat. Non igitur ea pars in superiore addita in his idcirco prætermissa est, quòd in illo de obligatione aliqua, in his de re prorsus voluntaria sermo esset. ubiq; enim de re planè voluntaria agitur. Sed ad alterius rei distinctionem id factum est, ut scilicet is casus, ubi quis in iudicium vocatur, ab iis, ubi id non contingit, distingueretur, non quidem quò intelligeretur, diversam utriusq; esse rationem, & diversum de utroq; statuendum esse, utriusq; enim eadem est ratio, & de utroq; idem statui vult Christus, sed ut eò clariùs, atq; apertiùs utrumq; casum Christi præceptis comprehensum fuisse, constaret. Quamquam ne in priore quidem ex his duobus præceptis monitio de magistratu non adeundo nō intelligenda est, ut postea explicabimus. Nam præstat priùs videre, ecquid tibi in eo explanando magis, quàm in superiore, constiteris. Certè minùs etiam constans fuisti. Primùm, enim, ut vidimus, duob⁊ in locis, nempe pag: 144, & 156. dictum quoddam esse affirmas de vi. At alibi, hoc est pag: 159. ad eleemosynam unà cum aliis duobus pertinere ais. An non hæc planè repugnare videntur, Eleemosynam dare, & Vim sibi dandum adhiberi? Quod si non pugnare contendas, quis tamen præter te elee-

Palæologi inconstantia.

mosynam illam appellaßet, in qua vis aliqua interveniat? Quod quàm absurdum sit, tu ipse intelligens, atq; in eo perseverans, ut de eleemosyna hîc agatur, in explanatione ipsa verborum isti sententiæ a te bis antea repetitæ, quòd dictum eßet de vi, penitus deinde renunciasti, & teipsum planè refellere non dubitavisti. Nam sic scribis pag: 162. Angariare: vox hęc sicut multæ aliæ significationes, sunt redactæ in provinciam Romanorum, Hierosolymæ. Est autem & amantis & odientis, nos ad amantem retraximus vocem. *Non examino autem diligenter hæc verba tua. Illud tantùm abs te scire velim, undè habeas, verbū Angariare, sive ἀγγαρεύειν & amantis (ut ais) & odientis eße. Nam in sacris literis duobus tantùm in locis, ut arbitror, id verbum legitur, hîc, & in eo loco, ubi & Matthæus, & Marcus de Simone illo Cyrenæo loquuntur, qui ad mox crucifigendi Christi crucem baiulandam est adactus.* Mat: 27. 32. Mar: 15. 21. *Vbi, ut ipse statim post supra scripta tua verba confiteris, sine dubio odii est. Alibi verò extra sacras literas vel ipsum verbum non legitur, vel si aut apud græcos, aut apud latinos uspiam legitur, id sine dubio in eadem hac notione est. Nam & ipsius origo, & quædam alia coniugata verba, ac nomina, quæ alicubi leguntur, eam perpetuam eße confirmant. Sed, quidquid sit, vides, quàm sis varius, & quàm apertè teipsum refutes, qui modo de vi hîc agi, modò illud ipsum verbum, ex quo solo vis illa intelligi poterat, hoc loco amantis eße affirmas. Deinde (quod satis mirari* Palæologus seipsum refutat.

non queo) in explanatione pag: 158. apertè dicis (quod & antea attigimus) non posse hîc eum, qui petit, ut secum eatur unum milliare, de ea re cum eo, abs quo petit, iudicio contendere, ob eamq; rem partem illam hîc prætermissam fuisse, nec contentionis in iudicio mentionem factam esse. At verò in Paraphrasi pag: 207. hunc locum ita reddis, Et si quis te cogere velit ad unum miliare per iudicem, quod tu ad tantundem itineris eum coegeris, comitare eum vel duo miliaria, potius quam ut velis cum eo iudicio decernere. *Iam quæ (obsecro) inconstantia est, si hæc non est? Potuitne quidquam ei, quod prius dixeras magis contrarium excogitari eo, quod tute ipse deinde scripsisti?*

Palæol: sibi contrarius.

Sed iam verborum Christi sententiam nos explanemus, & quomodo hoc cum superioribus cohæreat, dicamus. Agitur, ut sæpius dictum est, de iniuriis non retaliandis, aut vindicandis, ne per magistratum quidem. Præcipit igitur Christus, ut, si quis nobis vim attulerit, & coegerit, seu vim afferre & cogere voluerit, ut secum ad unum milliare eamus, potiùs, quàm ut iniuriam hanc ulciscamur, eamus cum illo etiam ad duo milliaria. Vlcisci autem quis eiusmodi iniuriam vel per se, vel per magistratum potest. Quare de magistratu non adeundo hic quoq; tacitè fit mentio, & ad institutum sermonem Christi verba rectissimè accommodantur.

At inquies (ut apparet) Quid de sequente præcepto dices? Abs te petenti dato, & volentem abs

te muta-

te mutuari ne averseris. *Nam quid hic de iniuriis non vindicandis, quidvé de magistratu non adeundo dictum esse, comminisci poteris? Nonne, cum in hoc dicto ne umbra quidem istarum rerum appareat, satis constat, in superioribus quoq; nullam ipsarum habitam fuisse rationem?*

Respondeo, longè apertius esse, quam ut negari possit, superiora ista omnia ad verba illa, Audistis, quia dictum est, Oculum pro oculo, dentem pro dente, *referenda esse in quibus nulli dubium esse potest de lege talionis agi, & porrò, ut nobis quidem videtur, & supra abunde demonstravimus, de magistratu verba fieri, cui eam legem exequendi cura incumbebat. Qua autem ratione referri debeant, & quæ in ipsis dicta sint, ex quibus relatio illa appareat, satis iam explicatum fuit. Quòd si in postremo hoc dicto nihil est eiusmodi, quod vel ad legem talionis, vel ad magistratum referri possit, nemini mirum id videri debet, cum non, perinde ac cætera, ex antecedentibus pendeat, cum illisve connexum sit. Non est enim hic coniunctiva sermonis particula aliqua, quæ in aliis omnibus legitur. Nempe quia non ita cum illis cohæret, nec ita ad illud, quod propositum fuerat, referendum est, quemadmodum illa inter se cohærent, & eò referenda sunt. Est igitur hoc additamentum quoddam, sive (ut a te quoq; rectè dictum hac in parte fuit) appendix quædam ad legem de talione a privato homine in caussa propria, ne magistratus quidem ope, (ut quidem ego interpretor) exequendam.*

equendam. Atq; ad hunc modum, appendicem eſſe, oſtendo. Præceperat Chriſtus, variis facti ſpeciebus propoſitis, ne ullum iniuriarum genus ulciſci, aut retaliare auderemus. Nunc occaſiones quoq;, ne iniuria aliqua afficiamur, atq; ita in periculum nos aliqua ratione ulciſcendi adducamur, devitandas eſſe docet. Vultq;, ſi quis aliquid a nobis petat, quod facere, eive dare poſſimus, potiùs, quàm ut, rem petitam denegando, illum contra nos irritemus, anſamq; nos iniuria afficiendi, ſive nos cædendo, ſive vi id, quod petierat, rapere tentando, ſive ad id, quod facere recuſamus, nos adigendo, ut in ante expoſitis exemplis eveniebat, illi præbeamus, potiùs, inquam, quàm nos in haſce difficultates coniiciamus, & periculum in quempiam vindicandi ullum ſubeamus, ut nihil omnino a nobis petitum dare, aut facere recuſemus. Nulla igitur hîc indigentiæ, ſive egeſtatis eius, qui pe-
Luc:6.30. tit, ratio habetur, ut ſatis indicat Lucas, qui non petenti ſimpliciter, ſed omni petenti ſcripſit. Sive igitur egeat, ſive non egeat is, qui petit, quicumq; tandem fuerit, dandum eſt ei, potiùs ſcilicet, quàm in ſuperiora illa diſcrimina incurrendum. Nec verò aliter, ac nos dicamus, Chriſti verba accipienda eſſe, & indigentiæ, atq; egeſtatis illius, qui petit, eum rationem habuiſſe (quamvis ita tibi videatur) docent ul-
Luc:6.31. lo modo verba illa apud eumdem Lucam, Et prout vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter. Non enim, quia hæc verba illico conſequantur, idcirco, veluti colophonem, ea addidit Lu-

cas, ut tu arbitraris. Sed separatum præceptum continent cum præcedentibus tamen consentiens. cuius præcepti dandi, seu cōmemorandi, quæ Christo caussa, sive occasio fuerit, ex Matthæo cognoscendum est, qui illius mentionem facit cap. 7. v. 12. non autem ex Luca. Quandoquidem Matthæus, ut palàm est, sermonem illum Christi (quippe qui præsens, cum eum habuit, fuisset) miro ordine enarrat, ac diligenter exponit. Quod non facit Lucas, qui confusè quodammodo, & imperfectè Christi verba recitat, etiamsi aliqua commemorat, quæ Matthæus, tamquam non necessaria, prætermiserat. quales sunt antitheses illæ beatitatum. Quamobrem, certum est, Matthæi narrationi in eliciendis sensis verborum Christi ex antecedentibus, & consequentibus, standum esse potiùs, quàm Lucæ, qui satis habuit pleraq; eorum, quæ Christus dixit, recensere, & præcepta atq; sententias ipsas exponere, de exacto ordine, quo a Christo dictæ fuerant, non admodum interea sollicitus. Præterea, ut verùm sit, verba illa, Et prout vultis, *&c. esse a Luca, tamquam colophonem, præcedentibus additum, constat tamen sententia, quam nos præcedentibus subesse affirmamus, nec necesse est, ullius indigentiæ, aut egestatis rationem habitam fuisse. Siquidem Christus, ut occasiones injuriarum vitentur, nihil aptius monere potuit, quàm, ut aliis faciamus id, quod nobis fieri velimus. Quod præceptum ibi etiam, ubi nulla egestas ab utravis parte est, modò desiderium, & voluntas adsit, locum*

invenire

invenire potest. Atq; hæc volumus satis esse pro Responsione ad ea etiam, quæ hac eadem de re a te dicuntur pag. 237, & 238.

CAPUT VI.

SUPRA *ostensum est a nobis, ni fallor, te, dum privatis iniurias suas per magistratum ulcisci concedis, seu potiùs quibusdam in locis præcipis, contrarium institutum Christi institutis in Ecclesiam inducere, & meritò eo nomine a Racoviensibus reprehensum fuiße, nec aliquid, ut iis responderes, quæ ipsi ex Matthæi 5. cap: deprompserant, in medium attuliße, quod te a Christi hac in parte violatis præceptis vindicare queat. Sequitur ex ordine nobis proposito, ut quid ad ea respondeas, videamus, quæ iidem adversarii tui ex eodem loco protulerunt, ut te in bello Christiano populo concedendo, vel potiùs præcipiendo, contrarium pariter institutum Christi institutis in Ecclesiam inducere demonstrarent.*

Quamquam autem, quæ supra examinata sunt, præcepta Christi non vindictam modò per magistratum expetendam, sed bellum quoq; nobis interdicere videantur, sunt tamen, quæ sequuntur in eo sermone, ad belli funestam facem in Ecclesia planè extinguendam magis propria, magisq; accommodata. Nam inquit Christus, Audistis, quia dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicũ tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite devoventibus vos, benefacite iis, qui oderunt vos & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, *&c. Equidem*

dem nescio, an, si bellum Christus disertis verbis interdixißet, haud efficaciùs, quàm his præceptis fecit, tantam pestem a suorum animis avertere curaßet. Immo persuasus sum, multò plus, his præceptis dandis, eum significaße, quàm si, ne bellum ulla umquam ratione a suis gereretur, mandaßet. Neq; enim, cum hæc præcepit, ne malum modò pro malo rependeretur, aut vis vi repelleretur, cavit, quod & antea fecerat, & tamtumdem valet, ac si bellum quis disertè interdiceret, verùm etiam, ut & amore, & beneficiis quosvis inimicos suos discipuli sui prosequerentur, atq; afficerent, expreßè mandavit. Primùm enim generatim inimicos diligendos eße docet, & dictum suum Legis dicto opponit, quæ non inimicum, sed proximum diligere iubet. Deinde inimicorum species enumerat, & quid cum omnibus faciendum sit, singulatim præscribit. Sunt enim inimici, qui imprecationibus tantùm nos impetant, quibus benè precandum eße statuit. Sunt, qui interiore odio nos prosequantur, nosq; animo penitus adversentur. his bene fieri a nobis vult. Sunt deniq;, qui ipsis factis nos lædant, & planè insectentur. Istis omnium pessimis ac nocentissimis summum omnium beneficiorum nos præstare jubet. quod est Deum pro illis orare, cujus in manu sunt omnia, quiq; non solum innumerabilibus commodis eos afficere potest, quæ nullo pacto in nostra sunt potestate, sed ipsum etiam eorum cor mutare valet, & ex malis bonos efficere. His præceptis addit Christus præmium simul, & rationem, cur ita præcipiat. Inquit enim,

enim, Vt sitis filii patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super malos, & bonos, & pluit super iustos, & iniustos. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habetis? nonne & publicani hoc faciunt? Et, si salutaveritis fratres vestros tantùm, quid ampliùs facitis? nonne & publicani hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut pater vester, qui est in cælis, perfectus est. *Præmium hæc sua præcepta servantibus non obscurè Christus proponit, Filios Dei fieri revera, id est æterna vita, atq; immortalitate donari, quemadmodum imitatione fuißent, quod pro ratione affert, cur hæc præcepta a suis servari debeant, addens alioqui futurum, ut ipsi a cæteris hominibus, & ab ipsis in populo peccatoribus, quales publicani erant, non distent, & propterea nullam ampliorem, quàm illi, mercedem reportaturi sint. Non futurum igitur, cur ad cælestem illam hæreditatem, ad mercedem illam, quam multam & copiosam repositam eße in cælis ab initio dixerat, aspirare poßint. Quandoquidem nova hæc erat merces a Deo proposita, cujus in lege Mosis nulla sit aperta mentio. Quare nova etiam vitæ sanctitate, atq; innocentia præter eam, quam Mosis lex præscribit, ad eam consequendam opus erat. Hæc, quæ nos breviter perstrinximus latè explicantur a vesano illo, ut tu eum appellas, scriptore (quo tamen, hac potißimùm in parte, nihil mihi cordatius fieri poße videtur) a pag. 66. usq; ad pag. 70. ubi adversus te, atq;*

atq; alios Christi hæc clarissima & divinissima præcepta humanis commentis obscurare tentantes, & revera hominibus potiùs, quàm Deo obediendum esse statuentes, sic tandem meritò exclamat, O hominum cæcitatem, quæ cum sua quęrit, ea quę sunt Christi, & sua in eo bona non videt, cum pro carne & terræ pugillo certat. Christi spiritum expellit, & cælum centuplo maius terra non videt, & tamen se omnia videre putat, & Christo credere, seque Christianum & filium Dei esse, cum nihil horũ ne per umbram quidem habeat. *Nihil potuit verius dici, ut infra dicendis clariùs patebit. Quamquam non* O hominum cæcitatem, quæ cum, *&c, ut in tuo libro editum est, sed* O hominis cæcitatem, qui cum, *&c. omnino legendum esse, & ita scriptum ab auctore fuisse, latini sermonis ratio, & res ipsa apertè docet. Nunc videndum est, quid tu contrà scripseris.*

Quantum igitur, responsionem tuam accuratè perlegendo, assequi potui, duobus modis hæc Christi præcepta eludere tentas. Primùm asserendo, nihil hic Christum præcepisse, quod Moses itidem antea non præcepisset, sed tantummodo Mosaicæ legis in hac, ut in reliquis partib: veram interpretationem a commentis Scribarum, & Pharisæorum vindicasse. Deinde ipsorum præceptorum vim explicando, eaq; ita accipiendo, ut, quibusdam simul belli interpretationibus adhibitis, sententiæ tuæ nihil repugnare videantur.

Quamvis autem adversarii tui, etiamsi illud primum tibi concederetur, putent nihilominus, ex his Christi præceptis contra sententiam tuam disputari posse, sive enim Christus hic cum Pharisaicis larvis pugnet, sive sua dicta Mosis dictis opponat, firma, & rata ea esse debere aiunt, quæ ipse tam clarè præcipit, tamen animadvertendum est, haud temerè tibi istud concedendum esse. Nam, ut supra vidimus, tu, eo concesso, ita argumentaris, aut certè argumentari potes. Si Christus hîc nihil præcepit, quod Moses antea non præcepisset, sub Mose verò licuit Dei populo bellare cum hostibus, eosq́; delere, idem quoque licebit sub Christo, quidquid hæc eius præcepta aliter præ se ferre videantur. Duplici autem ratione uteris ad propositionem huius argumentationis probandam. Nam & quibusdam argumentis, ac testimoniis allatis, demonstrare quæris, nulla ex parte Mosis legem, quæ ad virtutes, & vitia pertinet, a Christo umquam suppletam, aut immutatam fuisse, & hæc eadem quæ hoc loco Christus præcipit, in Mosis lege contineri, quæq́; a Christo pro suarum præceptionum confirmatione dicuntur, in Mosaica lege locum habere, ostendere conaris. De priore via non est hîc agendi locus. Infra enim de tota re pleniùs disserendum erit, cum rectè ab adversariis tuis tibi obiectum fuisse docebimus, quòd Mosem cum Christo, & Legem cum Evangelio misceas, atq́; confundas. Nunc de altera via agemus, & quæ Christus hic præcipit, a Mose præcepta non fuisse, nec rationes suorum præceptorum a

rum a Christo allatas eamdem vim in Mosis lege obtinere, ad ea, quæ tu contra affers, respondendo, planum faciemus. Quo facto, horum præceptorum explicationes, & belli simul interpretationes tuas, qui alter ex duobus modis erat, quibus ipsa eludere tentas, refellere aggrediemur.

Primum igitur, ut ostendas, Mosem non minùs, quam Christum, præcepisse inimicorum dilectionem, in explanatione illa tua ad finem pag. 162. ita scribis, Proximus autem est, quisq;, amicus, hostis, senex, anus, Iudæus, Samaritanus, & alius quivis conditus à Deo (ut nos) ad imaginem suam, qui nostro subsidio indigere cognoscitur, *&c. Itaq; cum in lege Mosis scriptum sit,* Diliges proximum tuum, *infers deinde, a Mose ipso ea omnia, quæ de inimicorum dilectione subiungit Christus, eo præcepto mandata fuiße.*

Sed quis tibi credet umquam, in lege Mosis Proximi nomine quemvis hominem ad imaginem Dei conditum, quantumvis inimicum, significari? Nam ipsum Proximi sive רע *nomen satis docet, propinquitatem aliquam, vel societatem, atq; amicitiam inter eos eße debere, quorum alter alterius sit proximus, eamq; eiusmodi, ut nō inter quoslibet homines sit. Ad distinctionem enim aliquorum hominum, qui non essent proximi, id est, inter quos ea coniunctio non reperiretur, nomen Proximi ab initio usurpatum fuisse, planè necesse est. Cum igitur in populo Israelitico universo alterius cum altero summa esset necessi-*

tudo, quippe qui omnes eiusdem Dei cultores, eorumdemq́; sacrorum participes essent, omnesq́; selecti ab ipso Deo in peculiarem sibi populum, & a cæteris cunctis nationibus circumcisione, & aliis plerisq́; ritibus distincti, ac separati fuissent, qui deniq́; una tantùm respublica iisdem omnino institutis, & legibus vivens essent, ipsi inter se proximi in lege Mosis omnes appellati sunt, licèt alioqui privatæ inimicitiæ inter ipsos intercederent. quæ appellatio reliquis hominibus, qui uno gentium nomine omnes appellabantur, & unus populus esse censebantur, ipsorum Israelitarum respectu, tribui non poterat. Nam reliqui homines, ut Paulus testatur, ab Israelis republica adeò erant alieni, ut medii parietis septum quoddam inter utrosq́; esset, & alteri alteris inimici esse dici possent. quæ divisio, atq́; inimicitia per Christum sublata fuit, atq́; ex duobus unus tantùm populus factus. Ephes. 2. 14. *Quare proximi nomen, quod antea ad distinctionem utriusq́; populi in Israele usurpabatur, commune omnibus postea factum est. Itaq́; nunc Proximi nostri nomine, abusu tamen quodam (namq́;, ut supra attigimus, nomen ipsum distinctionem quamdam omnino indicat) quemlibet hominem intelligimus, etiamsi alioquin a nobis alienissimus sit. ad significandam nimirum necessitudinem, ac conjunctionem, quam post Christum exhibitum inter homines Deus esse vult. quæ tanta est, ut Fratrum quoq́; nomine omnes appellari possint, non secus atq́; Israelitæ omnes, etiam ante Christum, fratres appellabantur. quo tamen nomine*

nomine nusquam Israelitarum respectu eos, qui ex eo populo non essent, tunc temporis appellatos fuisse invenies. Quamobrem, cum in lege Mosis dicitur, Diliges proximum tuum, sicut teipsum, *quamvis hoc idem præceptum a Christo datum, seu confirmatum proximi nomine omnes prorsus homines complectatur, tamen ibi ad solos Israelitas ea appellatio pertinet. Quod vel ex ipsius Legis verbis valde perspicuum est. Sic enim illic scriptum extat.* Ne ulciscaris, neve sis iniuriarum memor erga filios populi tui, & diliges proximum tuum, sicut teipsum. *Nemo enim non videt, Proximum hic appellari eum, qui ex eodem populo sit, a quo acceptas iniurias ad ulciscendum non meminisse, sed eum, tamquam seipsum amare, quilibet Israelita iubetur. Quocirca meritò a Tigurinis coniunctiva particula ante verbum Diliges per adversativam Sed reddita est. Eam enim particulam apud hebræos frequenter admodum eam vim habere, nemo est, qui nesciat. Verùm quid ipsis Christi verbis apertius, quibus, sive Legis verba, sive Scribarum, & Pharisæorum interpretamenta recitet, planum fit, Proximum Inimico opponi? Neq; enim vel tacitè, vel apertè ait Christus, Proximi nomine in ipsa Lege inimicum quoq; contineri. Quinimmo non obscurè fatetur, alium quidem esse proximum, quem Lex intelligebat, ab inimico. non tamen, si se audire vellent, illum diligendum, hunc verò odio habendum, sed inimicum quoq; a nobis amandum esse. Quare iam vides, tuam vocis Pro-*

ximi interpretationem, ut scilicet id nomē ad quemvis hominem pertineat, quod ad Mosis legem attinet, sustineri non posse.

Sed inquies, Quomodo negare potes, Proximi appellatione in Mosis lege inimicum etiam contineri, aut quomodo affirmare, Christum ipsum inter proximum, & inimicum ex Legis mente distinxisse, tu, qui paullo ante fassus es, Proximum Israelitis dictum fuisse, quicumq́ ex eodem populo esset, quantumvis inimicus fuisset?

Animadvertendum est, ut antea indicavimus, duplicem in Lege vocis Inimici, cuiusvis Israelitæ respectu, significationem inveniri. Aliquando enim eum significat, qui verè inimicus erat, & pro inimico haberi poterat, id est adversus quem minùs amicum animum gerere licebat, & cum eo, tamquam cum inimico, perpetuò agere. quales inimici sæpissimè in ipsa Lege nominantur, qui scilicet ab Israelis republica alieni, eiq́ infensi erant. Aliquando verò eum significat, qui, licèt Israelita esset, cum eo tamen privatæ simultates exercebantur. Hunc quidem dico præcepto illo Legis proximum diligendi sub Proximi nomine comprehensum fuisse. Illum verò minimè. Nam, ut supra ostendimus, in ipso præcepto pro eodem accipitur Proximus tuus, & Filius populi tui. Atq́; de eo inimico, qui Proximi appellatione non comprehenditur, potissimùm Christum locutum fuisse, præterquàm quòd alterum alteri opponi, ipse, ut diximus, verbis suis satis apertè confirmat, illud præterea

terea demonſtrat, quod infra ait, Et, ſi ſalutaveritis fratres veſtros tantùm, quid amplius facitis? *Ex quo apparet, eum Inimici nomine illum intellexiſſe, qui fratri opponitur. Atqui fratris nomen, ut antea monuimus, omnibus Iſraelitis inter ſe commune erat.*

Ex his autem patet reſponſio tum ad hunc, tum ad alios in Lege locos, in quibus deinde, etiam citra proximi mentionem, idem præcipi putas, quod hic a Chriſto præcipitur. Ais enim alibi, id eſt ad finem pag: 234. de Moſe loquens, Non oderis, inquiens, fratrem tuum in corde tuo, non quæres ultionem, nec memor eris iniuriæ civium tuorum, quod eſt: diligite inimicos veſtros, & alibi alia. *Neq; enim animadvertis, hic Moſem de Iſraelitis inter ſe tantùm loqui. & tamen ejus verba apertiſſima ſunt, cum & fratres, & cives nominet. quinetiam tu ipſe ante ſcripſeras, Moſem de civium iniuriis condonandis non pauca mandaße, atq; ad id probandum modò recitata verba illico ſubieceras. Quomodo igitur hoc Moſis præceptum idem eſt cum Chriſti illo*, Diligite inimicos veſtros, *quod non tantùm cives inimicos, ſive a quib: iniuriam acceperimus, ſed quosvis peregrinos, atq; extraneos, licèt nobis infenſiſſimos, complectitur? Nam quòd ais, alibi alia ejusmodi a Moſe mandata fuiße, credo, te eos locos intelligere, quorum ſupra mentionem fecimus, in quibus iubet Moſes, ut, ſi quis aſinum, aut bovem inimici ſui errantem invenerit, illi reducendum curet, &, ſi aſinum*

Palæologo hallucinatur, & ſeipſum refutat.

Exod: 23. 4.

viderit illius, qui se odio prosequitur, sub onere succumbentem, eum ne deserat, sed illi auxilietur. Verùm quis non videt, in his præceptis de inimicis, sive odio habentibus ex ipso populo tantùm agi? Et sanè ante Christum, quidquid de charitate, aut dilectione, quidquid de iniuriarum oblivione in sacris literis iussum, aut præceptum fuit, populi ipsius, cui id mandabatur, limites non excedebat, nec ad extraneos inimicos ullo modo pertinebat. Nec verò aliter est accipienda monitio illa Solomonis, Si esuriat, qui te odit, ciba illum pane, si sitierit, pota eum aqua. *Quin ex ipsis monitionis verbis apparet, de eo nos odio habente loqui Solomonem, qui eiusdem nobiscum regionis, & loci sit, cuius scilicet & cibi, & potionis indigentiam ipsi animadvertere, & statim levare possimus. Quamquam ista Solomonis monitio non est pro præcepto Dei habenda, quam si quis contempsisset, pœnas daturus esset. Sed, ut reliquæ ferè in eo libro sententiæ, ac monitiones, ad hominem perfectiorem reddendum pertinet simul, & cautiorem, atque ad sui ipsius commodum prudentiorem. quemadmodum etiã docere possunt sequentia verba*, Sic enim prunas tu incendis super caput eius, & Iehova reddet tibi. *Ac si dixisset. Quamvis hæc in Lege non mandentur, si tamen ea feceris, præterquam quòd egregium quid fecisse dici poteris, & perfecto homine dignum, de inimico etiam tuo maximè expetendam ultionem sumes, & ab ipso Deo tuæ beneficentiæ, atque clementiæ præmium reportabis.*

Prover: 25 20.

Cæterùm

Cæterùm, antequam ulteriùs progrediamur, illud obiter in prædictis Mosaicæ legis mandatis observandum est, non præcipi in ipsis, ne quis omnino privato arbitrio vim vi repellat, ut ipsa natura docet, atq; concedit. quod tamen fieri, ut antea vidimus, Christus planè vetat. Sed præcipitur tantummodo, ne iniuriæ antea acceptæ, cum iam non ampliùs præ iracundia propter præsentem iniuriam animus æstuat, ac servet sanguis, ob oculos illius, qui eas accepit, obversentur, & in memoriam redeant adeò, ut eas ulcisci & velit, & curet. Hoc enim ad commune bonum totius reipublicæ pertinebat. In qua ægrè, aut potiùs nullo modo pax, atq; concordia conservata fuisset, nisi iniuriarum oblivio in ea locum habuisset, præmeditata verò ultio inde exterminata esset. Pace autem, & concordia ex aliqua republica sublata, omnia pessum eunt, & tota respublica tandem planè concidit, atq; deletur. Verùm, sicut acceptarum iniuriarum oblivio ab iis, qui in eadem sunt republica, ipsi reipublicæ est utilissima, ita eas iniurias oblivisci, nec vindicare, quas ab extraneis quis sive publicè, sive privatim acceperit, reipublicæ perniciosissima censenda est. Fit enim ea ratione, ut ipsa respublica ab exteris contemnatur, & quilibet facilè eius imperium invadendi, atq; occupandi & consilium capiat, & spem habeat, quæ spes plerumq; minimè fallax est. Ignavi enim, non vindicandis exterorum in se iniuriis, cives redduntur. & ad hostium impetum sustinendum, ac propulsandum inepti. tantum abest, ut ipsi suos

psi suos fines producendi spem aliquam habere possint. Quapropter, cum Deus per Mosem Israelis rempublicam constitueret, cuius summa felicitas in terreni imperii conservatione, ac propagatione futura erat, non modò ut iniuriarum, quas ab exteris hominibus accepißent, obliviscerentur, non iussit, sed inter cætera servatæ legis præmia illud etiam proposuit,
Lev:26. 7. Deut.28.7. *Vt, si inimici adversus ipsos insurrexißent, cæsi corruerent ante ipsos. quod certè iniurias inimicorum vindicari iure potuiße, apertè docet.*

Non est igitur, ut ad rem redeamus, in lege Mosis inimicorum hominum, id est hostium dilectio mandata, immo, cum, ut cives inter se ament, atq; iniuriarum mutuò obliviscantur, in ea præcipiatur, & ex altera parte propter ipsam servatam Legem inimicorum proprio gladio facta cædes promittatur, satis constat, mentem Legis fuiße, ut exteros inimicos, sive hostes odiße liceret. & idcirco rectè a Christo, non tanquam Scribarum, & Pharisæorum interpretamentum, sive additamentum, sed tamquam ex ipsa Lege manans, antiquis dictum fuiße, affirmari potuit, odio habebis inimicum tuum *quod ipse in republica a se constituenda minimè retineri voluit, quippe quod ei nocentissimum futurum eßet, atq; eam funditus deleturum. Nulla enim est Christi respublica, ubi odium aliquod locum habet erga quosvis homines, quavis de caußa. Ea siquidem universa in amore, & charitate erga omnes homines potissimùm fundata est. Habet quidem & ipsa suos hostes, cum*

quibus continenter bella gerit, sed hi non sunt homines. Non est enim *(inquit Paulus)* nobis colluctatio adversus sanguinem, & carnem, sed adversus principatus, adversus potestates, adversus mundi rectores tenebrarum huius sæculi, adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus. *Hi sunt hostes nostri, cum quibus alia ratione, aliisq; armis, quàm cum hominibus fieri soleat, nobis pugnandum est. Idcirco statim subiungit Apostolus,* Propterea accipite universam armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & omnibus perfectis stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam iustitiæ, & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo poteritis omnia tela mali ignea extinguere. Et galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. *Perspicuum igitur ex Paulo est, Christianæ reipublicæ hostes non homines, sed dæmonas, seu malos spiritus esse, nec illi cum hominibus, sed cū dæmonibus belligerandum esse, non armis carnalibus, sed spiritualibus. Quod contrà in Israelitica & Mosaica republica fuit, in qua cum hominibus, tamquam cum veris hostibus, carnalibus armis bellandum erat, aut certè bellari iurè poterat, ut ex historia sacra, in qua admodum frequentia eiusce rei exempla sunt, apertè constat. Quæ autem huius differentiæ caussa sit, partim ex iis, quæ paullo ante diximus, satis intelligi potest, partim ex iis, quæ infra dicenda sunt, plenius intelligetur.*

Ephes. 6. 12.

Nec verò est, quòd dicas (id enim pag: 249. scribere videris) non minùs in hac, quàm in illa republica, privata auctoritate bellum cum hominibus gerere interdictum fuiße, sed Dei mandato in utraq; id licere & licuiße. Nam Pauli verba, iam quid Deus hac in re perpetuò fieri a Christianis velit, ostendunt, & omnino cum hominibus bella gerenda non esse declarant, cum disertè dicant, nobis cum sanguine, & carne pugnam non esse. Præterea, cum ais, sub Lege, Dei mandato, bella gesta fuisse, videndum est, quid Dei mandati nomine intelligas. Nam si, quandocumq; sub Lege legitimè belligeratum est, expressè id, & nominatim a Deo mandatum fuisse vis, primùm, ex sacra historia id falsum esse apparebit. deinde sequetur, sub Evangelio quoque non aliter iustè bellari posse, quàm si Deus id expressè, ac nominatim mandaverit.

Quòd si sub Lege satis a Deo mandatum fuisse dicas, ut bella gererentur, cum principes populi, & reges constituebat, quorum jussu, atq; auctoritate bella adversus hostes suscipiebantur, Et propterea sub Evangelio quoq; satis a Deo mandari, ut belligeretur, cum id jubet magistratus, qui a Deo, ut Paulus testatur, constitutus, & ordinatus est. Respondeo, si hac ratione explicandum est, quid sit Dei mandato bella gerere, numquam fortassis (ex tua quidem ipsius sententia) futurum, quin mandato Dei bella cum hostibus gerantur. Nam, cum bella non a singulis, & privatim, sed a populo universo, & publicè contra ho-

tra hostes suscipiantur, nec alia (ut quidem iis, qui tecum sentiunt, placere video) magistratus, quàm universi populi auctoritas sit (Populus enim, aiunt, magistratui suam auctoritatem concedit) certè, si id, quod magistratus auctoritate fit, Dei mandato fieri dicamus, semper Deo mandante bella suscipientur, nisi, siquando populus divideretur, & pars una, cumq; ea magistratus bellum suscipere nollet, altera verò vellet, &, quod vellet, faceret. Quamquam, si ea pars, quæ bellum vult, id invitâ alterâ, magistratu etiam ipso reclamante, gerere potest, apparet multò maiorem & potentiorem esse. Verùm, quicquid maior & potentior pars populi statuit, id ab universo populo statutum fuisse, censendum est. Quòd si dicas, eam partem populi potiorem iudicandam esse, cum qua magistratus est, dico, vel necesse esse, ut magistratus solus toti populo opponi possit, & illi merito prævaleat (ut nos quidem, præsertim verò in monarchia, censemus) vel nihili æstimandum, quòd cum magistratu minor atq; imbecillior populi pars coniuncta sit. Siquidem ea per se nullo numero habetur, & populi maior ac potentior pars pro universo populo est. Atqui neminem ex vobis esse arbitror, qui, si hostes injustè in nos impetum faciant, agros nostros populentur, ac vastent, ad murum etiam urbis propius accedant, eamq; invadere, & capere tentent, etiamsi magistratus, ut arma capiantur, non iubeat, immo capi vetet, non censeat, a populo universo arma capi iure posse, & contra hostes bellum geri. Itaq;

ex vestra

ex vestra (opinor) ipsorum sententia apparet, magistratum solum toti populo non prævalere. Quare nec etiam majori & potentiori parti prævalebit, quæ, ut diximus, pro toto populo est. Quinimmo, ut populus universus, sic maior & potentior pars magistratui prævalebit, & auctoritatem magistratui concessam repetet, ac sibi vindicabit. Quid igitur in bello cum hostibus gerendo inter id, quod privata auctoritate, & id, quod Dei mandato geritur, distinguere oportet, si nullum geri privata auctoritate potest? ut certè nullum potest, si id, quòd ea ipsa auctoritate, quam magistratus habet, geritur, nequaquam privata auctoritate gestum esse dicetur. omnia enim ea ipsa auctoritate, quam magistratus habet, ex ipsa sententia vestra, geri ostensum est.

Nec verò dixeris, te eam distinctionem in bello, quo lacessimus, non autem, quo repellimus hostem, adhibuisse, me autem, cum ex sententia vestra populum universum soli magistratui prævalere ostendi, exemplo usum esse hostes bello, atq; armis repellendi. Primùm enim in ipsis verbis tuis prædicta pag: 249. de inimicis ulciscendis aperta fit mentio. quod sanè id bellum complectitur, quod eos repellendi caußa suscipitur. Deinde non video, cur minùs in bello inferendo, quàm in defendendo, populus magistratui prævalere debeat, si modò belli inferendi (humano more loquor) iusta sit caußa. Nã, si nulla fuerit iusta caußa, ne magistratui quidem ipsi, ut bellum inferat, vos conceßuros existimaverim. Vnde perspicuum est, in

eo te

eo te non leviter errare, qui, nulla distinctione adhibita, identidem repetis, magistratum Deum esse in terra, & quidquid ille fieri iusserit, Dei mandato fieri. Quasi verò aut magistratus numquam iniustum bellum suscipi iubeat, aut DEUS *iniusta bella umquam geri mandet.* Nam, *si dixeris, magistratui quidem, si iustam caussam non habeat, bellum, quod susceperit, iniustum esse, at populo iustum fore, modò a magistratu mādatum fuerit, vix crediderim, quemquam esse, qui istud tibi concedat, & populo manifestæ magistratus iniustitiæ ministrum iurè esse posse confiteatur. Si enim istud in bello suscipiendo admissum fuerit, nulla caussa est, cur in omnibus similiter admitti non debeat. nec ulla erit tanta iniquitas, quam populus, magistratu mandante, impune apud ipsum Deum patrare non queat, immo verò non debeat, si quidquid magistratus iubet, pro Dei iussu populo esse debet, nulla iustitiæ, aut iniustitiæ eius, quod iubetur, ratione habita. Ita nulla distinctio, quod ad privatos attinet, inter Deum, & magistratū in mandando erit, nec, cum de magistratu quæritur, ullum locum habitura est regula illa,* Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus, *quam tamen adversus ipsum magistratum Apostolos usurpasse, & secutos fuisse palam est.*

Palæologi error.

Act. 4. 19. 5. 29.

Vt igitur ad propositum revertamur, Dico, si iusta fuerit caussa bello lacessendi, idq́ magistratus facere negligat, aut etiam omnino nolit, posse populum, resumpta quodammodo auctoritate sua, bellum illud gerere,

gerere, si modò eidem populo licet ex iusta caussa hostem bello repellere, etiamsi id facere magistratus aut negligat, aut planè nolit. Quamobrem exemplũ, quod a me allatum fuit, ad rem omnino pertineret, ut tu non nisi de lacessendo hostem bello locutus fuisses. Nam, si quis aut te, aut certè plerosq; eorum, qui tecum sentiunt, intelligere velit populo permittere, ut iniustè bello hostem lacessentem, etiam magistratu ipso contradicente, repellat, consideret, vestris belli gerendi christiano populo concessionib: factum esse, ut contra ipsum magistratum Christi nomine gaudens populus arma capere non dubitaverit, vobis non modò assentientibus, & approbantibus, verùm etiam suadentibus, atq; impellentibus, & libris præterea editis, id & posse, & debere fieri, publicè contestantib., ac contendentibus. Testis est hodie eorum, quæ dico, orbis ipse terrarum, qui hæc fieri aut vidit, aut certissimâ famâ accepit, sed testes potissimùm sunt duæ nobilissimæ provinciæ, Gallia, & Germania inferior, quæ civili sanguine iam diu madent, atq; redundãt, eò quòd persuasum sit, ex certis quibusdam caussis populo, seu populi parti adversus dominum & principem suum bellum gerere licere. Itaq; hac ætate nostra ab iis, qui Christianos se esse præ cæteris iactant, per speciem Christianæ religionis asserendæ, id fieri vidimus, quod barbari atq; efferati homines facere exhorrescunt, ut scilicet contra proprios reges arma ferãt. Et tamen (si Deo placet) eos, qui ob prædictam caussam sive in ipsa acie, sive alibi ceciderunt, & obtruncari

truncati sunt, in martyrum Christi numerum referri, publicè audivimus. O sæculum. Hi nimirum sunt, ut dixi, vestrarum belli gerendi concessionum fructus. Egregii vos scilicet magistratuum defensores estis, qui populos contra magistratum, id est reges suos armatis, dum, magistratu iubente, bella iustè geri posse docetis. Rege enim tyranno facto (quod quid sit, quilibet suo modo interpretatur) non regem ampliùs, sed populum ipsum, sive aliquos ex regni proceribus magistratum esse, vulgus hominum, vobis ipsis indicantibus, vel certè annuentibus, contendit. quibus auctoribus, ex vestra disciplina, tyrannum illum, ut ipsi putant, eiusq; vim armis repellere, cumq; eo apertè bellum gerere non dubitant. Vnde quot ingentia mala necessariò proficiscantur, plus satis jam experientia novimus, quæ misere deplorari magis, quàm aptè verbis explicari possunt. Quòd si eos, quos tantopere reprehenditis, &, tamquam magistratuum eversores, palam traducitis, imitati fuissetis, nec magistratus auctoritas ulla ex parte violata fuisset, & nos tanta damna lucrati essemus, & pro innumeris sicariis, raptoribus, stupratoribus, sacrilegis, parricidis aliquot saltem veros Christi martyres haberemus. Sed ad rem.

Sic igitur breviter concludo, aut falsam atq; ineptam, aut certè tibi inutilem esse assertionem illam, quæ ex tuis verbis colligitur, non minùs sub Lege, quam sub Evangelio, non privata auctoritate, sed Dei mãdato, bella gerere licuisse. Nam, si Dei man-

datum magistratus iussum, atq; auctoritatem in bello gerendo esse vis, Primùm nihil a veritate magis alienum dici potuit, cum hîc non de re aliqua indifferente agatur (etenim res indifferentes, jubente magistratu, tamquam si ipse Deus iussisset, fieri debent) sed de re, quæ per se mala est, & Christi præceptis contraria. Deinde vel falsò, vel ineptè in gerendis adversus hostem bellis isti Dei mandato privata auctoritas opponitur, cum certum sit, aut contingere non posse, ut privata auctoritate, quæ divino isti mandato opponatur, cum hostibus belligeretur, aut, si id, quod populus, non jubente magistratu, facit, privata auctoritate fieri dicendum est, nihil eße, cur ex ipsa sententia vestra ejusmodi privata auctoritate cum hostibus bella geri, si modò alioqui magistratus auctoritate id fieri potest, summo jure non possit. Sin autem Dei mandati nomine singularem & apertam aliquam Dei monitionem intelligis, nihil hoc ad quæstionem nostram. Nemo enim est, qui non minùs sub Evangelio, quàm sub Lege, quidquid Deus, ut fiat, singulariter, & expressè monuerit, faciendum omnino eße, neget. Sed certè, si Christianus populus tunc demum bella gerere debet, cum a Deo singulariter ea de re monetur, sperare juvat, nullum umquam bellum a populo Christiano gestum iri.

His, quæ jam antea disserueram, ut tota res meliùs aperiatur, illud addo, sub Lege non idcirco cum hostibus bellare licuiße, quia sic magistratus juberet, quasi alioquin id neutiquam liceret, quippe quòd Deus in lege

us in lege sua homicidia fieri vetuisset, quæ multa comitti in bello necesse est. Neque enim potest magistratus id fieri iubere, quod Deus vetuerit. Quemadmodum nullam (exempli caußa) habet auctoritatem magistratus iubendi, ut adulteria fiant, cum ea expressè in Dei lege interdicta fuerint. Sed ideo sub Lege bellare licebat, & bellando hostes interficere, quia præceptum illud non occidendi ad hostes non porrigi, multis modis Deus ipse declaraverat, qui inter cætera hostium occisionem, ut supra monuimus, servatæ Legis præmium populo suo statuerat. idq́; res ipsa secum omnino ferebat. ut, postquam eis Deus terrenam hæreditatem, ac possessionem assignaverat, quam etiam bellando adepti fuissent, terrenis quoq́; armis eam defenderent. Ad cujus rei confirmationem vide, quid Iephtes Ammonitarum regi hac de re dicendum mandaverit Iudic. cap. 11. v. 23. & 24. Quare, cum non de assignata sibi possessione defendenda, sed de aliena invadenda agebatur, tunc iustissimam aliquam caußam, ut puta gravis injuriæ ulciscendæ, & bello hostem laceßentem reprimendi ac domandi, subesse oportebat, ut ex verbis eiusdem Iephtæ eodem loco satis intelligi potest, dum rationem reddit, cur Israelitæ Amorrhæorum terram occupassent, ab invadendis autem Edomitarum, & Moabitarum regionibus abstinuissent. Quin etiam ipsum Davidem Dei unctum, ac regem, supremumq́; magistratum, non modò Saule adhuc vivente, sed etiam post mortem eius, plenum scilicet jam regni,

1 Sam: 18. 2, & 4. 2 Sam: 5. 19, & 23.

regni, atque imperii jus habentem, cum de tutandis finibus, & urbibus, quas hostis oppugnabat, deque hostibus insolescentibus, belloque provocantibus reprimendis ageretur, quid tamen sibi faciendum esset, Deum consuluisse legimus, quamvis tu, id umquam factum fuisse, negare non verearis priore scripto tuo pag.4. Non igitur ex magistratus auctoritate, sed ex Dei concessu, ac voluntate ius belligerandi sub Lege pendebat. Quem Dei concessum, ac voluntatem sub Evangelio planè cessasse tum Christi verba, de quibus controversamur, apertè docent, tum res ipsa satis per se monet. Cum enim hominibus, qui sub Evangelio futuri sunt, hoc est christianis nullam terrenam possessionem Deus assignaverit, sed eos, terrâ prorsus posthabitâ, cælum inquirere iusserit, quid caussæ est, cur contra suum ipsius expressum & antiquissimum humani sanguinis non fundendi mandatum christianis hominibus bella gerere, & homines occidere permittat?

Palæologi lapsus.

Gen: 9. 6.

Satis (arbitror) probatum est, quæ Christus de inimicorum dilectione præcipit, a Mose præcepta non fuisse, ad eaque testimonia responsum, quæ tu contra attuleras. Consequens est, ut rationes consideremus, quibus Christus sua hac de re præcepta confirmavit, num, ut tibi videtur, eæ non minùs sub Lege, quàm sub Evangelio locum habeant.

Duæ omnino videntur esse rationes, quibus Christus ad omnium inimicorum hominum dilectionem suis præcipiendam se moveri profitetur. Vna, quòd ita de-

ta deceat Dei filios, cum ipse Deus omnibus suis inimicis bene faciat. Altera, quòd alioqui nulla inter ipsos, & improbos homines hac in re differentia futura esset. cum improbi quoq; homines amicos, & fratres suos benevolentiâ complectantur.

Quod ad priorem attinet, cum Deus non minùs sub Lege, quàm sub Evangelio, omnibus hominibus, quantumvis inimicis suis, & solem suum exoriri faceret, & pluvias daret, quæ sunt illa Dei beneficia, quæ Christus commemorat, dicendum videtur, si hæc sufficiens caußa existimanda est, cur inimicos omnes diligere debeamus, sub Lege quoque inimicos diligendos fuisse. Nam sub ipsa etiam Lege filii Dei vocabantur ii, quibus Lex data fuerat. Esa: 1. 2.

Verùm animadvertendum est primùm, si Christi hæc ratio ad Legis tempora accomodanda est, non debere eam populi Israelitici limites excedere. Quidquid enim in Lege jubetur, quod ad alterum relationem habeat, semper ad alterum ex populo refertur, non autem umquam ad extraneum. nisi id aliunde constet, vel nominatim extranei mentio facta fuerit. Quare, etiamsi in Lege scriptum fuißet, Diligite inimicos vestros, &c, ut sitis filii patris vestri cælestis, qui solem suum oriri facit super malos, & bonos, &c. hoc nihil aliud sibi voluißet, quàm Diligite ex populo vestro non amicos tantùm, sed inimicos quoq;. nam & Deus pater vester, quem imitari debetis, non eos tantùm ex populo suo beneficiis afficit, qui boni & justi sunt, sed malos quoq;, & iniustos. Quæ interpre-

interpretatio nostra ex eo confirmatur, quòd, si quis rectè animadvertat, bonorum, & malorum, justorum, & injustorum in Lege discrimen ad eos tantùm, qui sub ipsa Lege erant, pertinebat, non autem ad reliquas gentes, quæ prorsus immundæ habebantur, & quarum probitatis, aut malitiæ, iustitiæ, aut iniustitiæ nulla in verbis Legis indefinitè prolatis habebatur ratio. Propterea Paulus ostendere volens, ea, quæ de hominum malitia generatim alicubi David disseruisset, ad Iudæos omnino pertinere, ait,

Rom: 3. 19. Scimus autem, quoniam, quæcumque Lex loquitur, iis, qui in Lege sunt, loquitur. *Deinde considerandum est, filios quidem Dei appellatos fuisse eos quoq;, qui sub Lege erant, non tamen eadem ratione, neq; ita propriè, ut ii appellantur, qui sunt sub Evangelio. Siquidem illi his comparati, non filii, sed servi dicuntur. Hinc Paulus,*

Rom: 8. 15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum ad metum, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. *Qui idem Paulus toto ferè cap. 4. ep: ad Gal: nihil aliud agit, quàm ut ostendat, sub Lege servos, aut tamquam servos fuiße, sub Evangelio verò & filios, & liberos. Legat, qui volet, caput illud ab ipso initio usq; ad v. 10. & iterum a v. 21. usq; ad v. 2. sequentis cap. & rem ita se habere planè intelliget. Mitto testimonia alia complura, quæ ex novi fœderis scriptis proferri poßent, ex quibus apparet, divinam istam (ut ita dicam) filiationem, quam sub Evangelio habemus, a Christo primùm in Dei populum invectam fuiße.*

fuisse. Cuius rei præterea argumentum est, quòd ipse dominus Iesus frater noster, tamquam inaudito quodam priùs atq; inusitato inter angelos nedum in populo nomine, filius Dei est appellatus. Vide Luc. 1.32. & Heb. 1. 5. Atq; huc etiam pertinet vaticinatio illa apud Hoseam cap. 1. v. 10. Et erit in loco, ubi dicebatur eis, Non populus meus vos, dicetur eis, Filii Dei viventis. *Et certè, qui rectè veteris, ac novi fœderis discrimen perceperit, hac de re nullo modo dubitare poterit, ut infra aliquantò explicatiùs differemus. Cum igitur non ita verè, ac perfectè filii Dei esse deberent homines sub Lege, ut sub Evangelio, non potuit hæc filiationis divinæ ratio tantam vim sub Lege, quantam sub Evangelio habere. sed, quemadmodum sub Lege imperfectè filii Dei futuri erant, sic imperfectè quoq; Deum imitari satis erat. Atqui hæc Dei (ut sic loquar) virtus, omnibus tam amicis, quam inimicis bene faciendi inter ipsius perfectas qualitates, seu proprietates numerari debet. ut ex Christi verbis perspicuum est, quæ mox recitabimus. Quare, ut hac in parte filii illi Dei, qui sub Lege vivebant, Deum imitarentur, necesse non erat. At verò sub Evangelio, sub quo perfectè, quatenus mortalis conditio patitur, Dei filii esse debemus, perfectam etiam hanc Dei virtutem ut imitemur, necesse est. Propterea coronidem illam Christus præcepto, ac rationibus hisce suis imposuit,* Estote ergo vos perfecti, sicut pater vester, qui est in cælis, perfectus est.

Sequitur altera ratio, quia scilicet, si amicos tantùm, & fratres diligeremus, nihilò præstantiores hac in re malis hominibus essemus, qui & ipsi amicos, & fratres diligunt. Quæ ratio nulla caussa esse videtur, cur non idem possit sub Lege, quod sub Evangelio, cum mali homines etiam sub Lege, ut ex ipsis Christi verbis, dum rationem hanc explicat, clarè liquet, amicos, & fratres diligerent.

Verumtamen, ut appareat, rationem istam non eas vires habuisse sub lege, quas sub Evangelio, id perpendendum est, quod ex iis, quæ paullo ante diximus, colligi potest, non fuisse sub Lege tantam iustitiæ, ac probitatis perfectionem requisitam, quantam sub Evangelio. Nihil enim, ut inquit scriptor ille divinus, Heb. 7. 19. 10. 1. *ad perfectum adduxit Lex. Sed quemadmodum, ut idem ait, umbram tantùm habuit Lex futurorum bonorum, sic umbram tantùm futuræ Evangelicæ perfectionis habuit. Est autem hæc sine dubio iustitiæ, ac probitatis divina quædam perfectio, ut pravos alioquin homines in iis ipsis, quæ rectè faciunt, si fieri potest, superemus. Satis est enim ad humanan iustitiæ, ac probitatis perfectionem, qualem Lex postulabat, malos homines in malè agendo nequaquam imitari. Nec verò amicos, & fratres diligere non ex iis est, quæ rectè facta dicuntur. Nec, si mali quidam alioquin homines, quales publicani erant id faciunt, idcirco nemo tam malus est, quin idem faciat. Immo complures homines semper, & ubiq; inventi sunt, qui ipsis amicis, & fratribus suis infensi fuerunt,*

tantumq;

tantumq́; abest, ut eos amaverint, ut etiam pessimè oderint, adeò ut manus quoq́;, Cainum imitantes, illis attulerint. Nec porrò rationis Christi confirmatio illa, quam mercedem habetis? *nullam mercedem deberi iis, qui amicos, & fratres amant, indicat, unde colligi possit, nihil boni eos facere, qui id præstant. Non enim, omni prorsus mercede istos indignos esse, vult Christus, sed alia maiore, quàm ob eam rem sint digni mali alioquin homines, qui idem faciunt, indignos potissimùm ea mercede, quam copiosam sibi obedientibus in cælis repositam esse, antea testatus fuerat. Quapropter concludendum est, rationem hanc quoq́; alteram a Domino Iesu allatam non idem potuisse sub Lege, quod sub Evangelio. Evangeliũ enim homines cælesti illa mercede dignos planè requirit, cum Lex satis haberet, si terrena mercede digni homines essent. Præterea considerandum est, Christum non de ea mercede loqui, quæ ex pacto, sed de ea, quæ ex ipsius operis dignitate debetur, aut deberi videtur. Quocirca, etiamsi ex eius verbis colligi posset, iis, qui amicos, & fratres amant, nullam mercedem deberi, non tamen inde sequeretur, istos ea in re nihil boni agere. Non enim omnia bona opera per se ipsa digna sunt, aut videntur aliqua mercede, sed ea demum, quæ admodum excellentia sunt, & operantis obligationem excedunt. Cætera, quæ vel sunt vulgaria, vel eiusmodi, ut ea quilibet præstare omnino debeat, quale est amare fratres, & amicos suos, ea non per se ipsa, sed ex pacto tantùm mercede digna esse*

poßunt. Huc illud accedit, quod in priore quoq; ratione examinanda diximus. videlicet, etiamsi hæc ratio locum sub Lege habitura fuißet, non tamen præceptum de inimicis diligendis Israelitici populi fines egreßurum. Quod adeò verum est, ut ne tum quidem, cum Christus locutus est, pro eo tempore eos fines præceptum illud exceßerit. Quamvis enim, ut ante dißeruimus, eiusmodi verbis Christus usus fuerit, quæ omnino, si eorum vim, ac proprietatem spectes, quoscumq; inimicos ab Israelis etiam republica alienißimos complecterentur, de quibus potißimùm præcepta dare Christus volebat, id tamen Christi verbis & hic & alibi sæpe contingit, quod prophetarum de ipso prædictionibus evenire solet, ut scilicet duplicem sensum habeant, Vnum primò ad tempus, idq; secundum aliquam ipsorum verborum usitatam significationē, Alterum verò deinde in perpetuum, qui verborum propriæ significationi magis cōsentaneus est. Antequā per Iesu Christi Apostolos Gentibus fidei hostium apertum fuißet, Christi præcepta, non secus ac præcepta Mosis, intra Israeliticæ reipublicæ fines continebantur, quibuscumq; tandem verbis illa concepta eßent, nisi nominatim Gentium mentio eßet facta, aut Gentium quoq; in eius verbis rationem habitam fuiße, aliunde apertè constaret. Itaq; pro eo tempore Inimicorum nostrorum nomine ii quidem intelligebantur, qui inimico animo contra nos eßent, non tamen omnes, sed ex populo dumtaxat. Sic enim, ut alibi dictum fuit, ea vox in Lege, cum quid erga inimicum

micum fieri iubetur, accipi solet. eaq; nihilominus tamen voci Proximi opponi potuit. Etsi enim hæc vox Proximus in Lege quemlibet ex populo propriè significat, tamen fieri potest, ut communi usu loquendi iã factum esset, ut non ampliùs tam latè pateret, sed eum tantummodo significaret, qui nobis vel amicitia, vel cognatione coniunctus esset. Id quod revera factum esse, satis apertè indicant Christi sequentia verba, quæ, quis proximus sit, quodammodo declarantia, eos, quos amare præceptum illud, Diliges proximũ tuum, aut iubebat, aut certè iubere videbatur, in amicos, & fratres partiuntur. Nã & Fratrum nomine, licet, ut alibi monuimus, in Lege, & in populi etiam sermone omnes Israelitæ comprehenderentur, multò frequentiùs tamen ex usu loquendi cognati intelligebantur. Postquam verò Gentibus quoq; pœnitentia in remissionem peccatorum per Christi nomen prædicata est, & una Israelitarum, & Gentium respublica facta, tunc Christi præcepta, quæ indefinitis ac generalibus verbis concepta fuerant, ad omnes peræquè tam Gentes, quàm Israelitas pertinere, & de omnibus prorsus inimicis, ut verba ipsa sonant, eum locutum fuisse, intellectum est.

Quare non est, quòd quis dicat, per ea, quæ hoc loco a nobis dicuntur, ea convelli, quæ supra affirmavimus, atq; contendimus, Christum scilicet Inimicorum nomine hostes potissimùm intellexisse, Fratrum verò, & Proximorum omnes Israelitas. Nam, quæ antea diximus, vera sunt secundum posteriorem

& poti-

& potiorē sensum, secundum quem hodie nobis Christi verba sunt interpretanda. Qui sensus non ex loquendi usu aliquo, qui tunc in populo obtineret, sed ex proprietate verborum colligitur. Verborum autē proprietas ex Legis usu petenda est. Atqui Lex, cum proximum diligere iubet, Proximi nomine, quemadmodum ostendimus, quemlibet ex populo intelligit. Verùm post Evangelii prædicationem Gentibus concessam omnes homines, ut dictum fuit, ex uno eodemq; populo esse censentur. Quod idem in voce Fratris contingit, cum quid Lex erga fratrem fieri mandat, ut ex iis præcipuè apparet, quæ scripta sunt Deut: ca: 22. in initio. Ubi ea, quæ alibi erga ipsos inimicos facienda præcepta sunt, erga fratres simpliciter fieri iubentur. Ex quo id interea confirmatur, quod à nobis constanter asseritur, quidquid Lex de diligendis inimicis præcipit, id non ad alios inimicos, quàm fratres, id est ex populo pertinere. Quæ tamen Lex, si aliquando inimicum proximo opponit, ut hoc loco factum est, tunc Inimici nomine hostem intelligi necesse est. Nam etiam sine oppositione ista vox Inimicus in Lege frequentissimè hostem significat.

At enim (dixerit quispiam) si prior ille sensus Christi verbis ad tēpus suberat, illud evertitur, quod a te antea constitutum fuit, Christum in his præceptis dandis non Scribarum, & Pharisæorum commenta reiicere, sed sua dicta ipsis legis dictis opponere. Nam quomodo Legis dictis sua dicta opponit Christus, si Lex Proximi nomine quemlibet ex populo complectitur,

ditur, ipse verò, priore illo sensu, quamvis ad tempus, eo nomine amicos tantùm & cognatos intelligebat? An non hinc, te ipso teste, apparet, Christum non Legis ipsius, sed receptarum tunc temporis interpretationum rationem habuisse?

Respondeo, me supra non negasse, quin in hoc de diligendis inimicis præcepto, sicut in duobus aliis, de uxore non dimittenda, deq; iniuriis non vindicandis, seu retaliandis, potuerit Christus, dum Legem absolvere, ac perficere intelligit, eius quoq; falsa interpretamenta reiicere voluisse, & propterea dicta sua nō tam Legis dictis, quàm iis, quæ, tamquam Legis præcepta, vulgò iactabantur, his tribus in locis opposuisse. Nam præter eius rei propria indicia, quæ in singulis istis præceptis dandis apparere, antea ostendi, id omnibus cōmune extare monui, quòd, cum Christus præcepta recitat, quibus sua opponit, non ait, ut in reliquis tribus, Dictum est antiquis, sed, Antiquorum mētione omissa, simpliciter inquit, Dictum est. Extat autem in hoc præcepto de diligendo proximo, quod Christus recitat, cuiq; sua dicta opponit, aliud proprium indicium præter id, quod supra commemoravimus, non tam Legis ipsius, quàm pervulgatæ in populo præceptionis rationem habitam fuisse, quòd ea verba Legis omittuntur, sicut teipsum. *quæ sanè magnum pondus habere videntur. Nec tamen, secundum illum etiam priorem sensum, in postremo hoc præcepto dando non fuerat a Christo aliquid divinæ ipsi legi additum. Quandoquidem tantò plus est inimicos ex populo*

pulo suo ita diligere, ut odio te habentibus bene facias, tibi maledicentibus bene dicas, pro te insectantibus, & calumniantibus Deum ores, quemadmodum præcipit Christus, quàm eosdem inimicos non ulcisci, quemadmodum Lex præcipiebat, quantò plus est, alicui bene facere, quàm non malè facere. Adde, quòd Lex, cum de inimici dilectione aliquid præcipit, inimici nomine eum quidem intelligere potuit, qui odio habere pergeret, non tamen eum intellexit, qui iniuriis, ac contumeliis alterum etiamnum incesseret, sed qui aliquando incessisset. Non enim, ne præsentes iniuriæ vindicarentur, sed ne præteritarum quisquam memor esset, in Lege mandatum fuerat.

Nec verò est, quòd quis obiiciat, immo in Lege nõ modò præceptum fuisse, ne quis inimico malè faciat, sed etiam, ut bene faciat, eò quòd scriptum sit, Diliges proximum tuum, sicut teipsum, *&, Proximi nomine quemlibet ex populo significari, iam concessum fuerit, quamvis inimicum, id est eiusmodi, qui nos iniuria affecerit. Namq; sciendum est, non ita accipienda esse in Lege verba illa,* sicut te ipsum, *ut omnia complectantur, quæ quis sibi fieri vellet. Alioqui numquam aliquid mali proximo intentare sub Lege licuisset. Quod tamen contrà est. Hoc enim, ut supra attigimus, proprium est Evangelii. Nam sub Lege vim vi repellere, non solùm magistratus auctoritate, sed etiam privato arbitrio licebat. Quod cum ex multis aliis, quæ in ipsa Lege scripta sunt, perspicuum est, tum ex eo patet, quòd furem perfodientem*

ante solis ortum adeò verberare licebat, ut, etiamsi Exo: 22. 2.
ex verberibus illis mortuus fuißet, tamen percußor reus sanguinis non eßet. Sunt igitur verba illa, sicut te ipsum, *ad id accommodanda, de quo ibi sermo erat, & ad alia, si qua sunt eiusdem generis, & praeceptum illud perinde accipiendum, ac si dictum fuißet,* Ne sis memor iniuriarum a proximo tuo acceptarũ. *Sed, quemadmodum optares, ne quis iniurias a te acceptas ulcisceretur, sic etiam tu illatas tibi a proximo tuo iniurias ne ulciscitor.* Non *autem ita interpretandum, ut non modò nihil omninò proximo fiat, quod quis sibi fieri nollet, verùm etiã omnia prorsus fiant, quae quis sibi fieri vellet, adeò ut & odio habenti bene facere, & maledicenti benedicere, & pro persequente deniq; ac calumniante orare* Deum *quilibet ex Legis praescripto debeat.*

Non est item, quod quis dicat inimicis bene faciendum ex Lege fuisse, praeceptis illis bovem reducendi, & asinum sublevandi contineri. Ista enim, & si qua ejusmodi sunt alia praecepta, ad injuriarum oblivionem pertinent. Nemo *enim ferè est, qui bovem errantem domino reducendum non curet, aut asinum alterius sub onere succumbentem, si potest, non sublevet, nisi bos, aut asinus eius sit, quem odio prosequatur. Quinetiam haec, & similia beneficia ejusmodi sunt, ut iis ipsis, quibus malè volumus, quorumq; iniurias, quas accepimus, aliquando ulcisci in animo est, a nobis facilè praestentur, nisi impotentis omnino ac degeneris animi simus. Quod si quis Solomonis dicta huc*

Exo: 23. 4. & 5.

Prov: 25. 20.

cta huc afferat, iam ostensum est, ea, non tamquam ex Mosis lege manantia, sed tamquam ab ipso Solomone sapienter excogitata, accipienda esse.

Demonstratum est a nobis (ut quidem credimus) neutram ex illis rationibus a Christo allatis sub Lege eam vim habuisse, quam sub Evangelio habet. Nunc *videndum est de ipsarum rationum confirmatione quadam tua, quæ tertiæ rationis loco esse potest, quã pag. 163. his verbis explicas,* Si enim dilectio, quã jubet lex divina ad amicos tantum, non etiam ad hostes pertineret, quod discrimen esset inter legem Dei & legem non Dei sed hominum?

Hæc ratio nullius momenti existimanda est, triplici de caussa. Primùm quia leges, quamvis ab hominibus latæ, non tamen ipsorum hominum censendæ sunt, sed ipsius Dei, quando cum Dei voluntate consentiunt, quales sunt pleræq; duodecim tabularum leges, ex quibus ius civile Romanorum derivatum est. Tunc enim Deus est, qui per eos homines, etiamsi oculis omnium id minimè apparet, leges dat mundo. Atque hoc idem tu ipse parum tibi constans contra Racovienses urges pag. 290. Deinde non simpliciter, nec perpetuò verum est, debere inter hominum, & Dei legem discrimen eße. Quid enim si homines, natura, ac ratione duce, quapiam in re illud idem planè præceperint, quod Deus ipse præcepit, aut præcepturus fuisset? Quod sanè factum persæpe esse, omnes cognoscent, qui Dei legem a Mose latam

Palæologꝰ parum sibi constãs

cum aliis

tum aliis hominum legibus conferre voluerint. Nec enim Dei lex in singulis, quæ præscribit, divinius aliquid & perfectius habere debet, quàm humana ratio præscribendum esse, cognoscere potuerit, præsertim si ad hominem verè divinum ac perfectum reddendum ea lata non fuerit. ut certè de Mosaica lege affirmari posse, umbræ, ac ceremoniæ, quibus tota referta est, quarumq; ne ipse quidem Decalogus est expers (nam diei Sabbati observationem ad umbras pertinere Paulus locupletissimus est testis) apertè demonstrant. Nam ne in Lege quidem ipsa evangelica, quæ tota divina est, & ex hominibus angelos quodammodo efficere quærit, omnia prorsus præcepta eiusmodi sunt, ut nulla umquam humana lege quodpiam illorum exactè comprehensum fuerit. Postremò, tametsi Dei Lex per Mosem lata non præcipit, ut inimicis quandocumq; possumus, bene faciamus, non tamen propterea in eo, quod erga inimicos fieri debet, nullum inter ipsam, & humanas leges, ut arbitror, discrimen apparet. Quandoquidē, ut vidimus, in ea expresse mandatur, ne acceptarum iniuriarum a suis civib: quisquā memor esse velit, neve odio quemquam ex illis prosequi. quod hominum communes ac pervulgatæ leges (de his enim loquitur ratio tua) nūquam fortasse mandarunt. Atq; hæc, quæ de Dei, hominumq; legis discrimine contra te disseruimus, satis sunt pro responsione ad ea quoq;, quæ de distinctione, inter Dei populum, & non Dei populum, deinde subjicis. Nam, quòd Dei populum alios diligere, ut ipse

Col:2.17.

Deus solet, debere ais, ad id in priore ex Christi rationibus examinanda abunde responsum fuit.

Cæterùm illud insuper pro responsione ad argumentum ex rationibus ductum, quibus vel Christus ipse sua præcepta confirmat, vel ea confirmare aliquis posset, considerandum est. Nihil impedire, quominus eæ rationes sub Lege eamdem vim habere planè debuerint, quam sub Evangelio, nec tamen habuerint, id est contra id, quod ipsæ omnino suadebant, aliquid constitutum, aut prætermissum in Dei præceptis fuerit. Voluit enim Deus non modò rerum omnium perfectionem ad Christi tempora reservare, & , quidquid sub Mose præcessit, adumbrationem 1 Cor: 10. 11. *quamdam eße eorum, quæ postea fieri debebant, verùm etiam in ipsa adumbratione, tamquam adumbratione, vitia aliqua inesse, ut ea postmodum argumento essent, illam verè adumbrationem, non autem rem ipsam fuisse, & meritò aliquando cessasse. Hinc factum est (idq; ad rem nostram maximè pertinet) ut in ipso Decalogo, qui legem æternam, & ad mores tantùm pertinentem complecti debuerat, umbratile illud ac ceremoniale præceptum observationis septimi diei inclusum fuerit, quod pro eo etiam tempore vitium existimandum est. ut scilicet aliquando vel hinc satis intelligi poßet, non eo consilio datam fuiße a Deo ipsam Decalogi legem, ut undiquaq; perfecta, & omni ex parte absolutissima in perpetuum censeri deberet. Eadem ratio est aliorum Dei operum, quæ vel jam finem habuerunt, vel habitura*

bitura sunt. Nam & præsens hoc sæculum, quatenus a Deo conditum est, non solum typus quidam est sæculi futuri, sed etiam in eo, tamquam typo, vitia quædam animadvertere licet, ut vel hinc conjicere possimus, illud non perpetuò duraturum. Nec tamen jure Deum accusare quisquam potest, quòd aliquid fecerit, aut condididerit vitiosum atq; imperfectum. Nam cum id non præ negligentia, aut imperitia, sive impotentia ab eo factum fuerit, sed consultò, idq; in præstantissimum aliquem finem, ea, quæ vitia in re, atq; imperfectiones (ut ita dicā) alioqui per se sunt, Dei ipsius facientis, aut condentis respectu, rei virtutes, ac perfectiones quædam existimari debent. Atque hæc de Christi præceptorum rationibus satis, superq; esse possunt.

Iam verò cum demonstratum fuerit, te, quin præcepta Christi de inimicis diligendis bellum omnino interdicant, nequaquam ea ratione negare posse, quòd eadem præcepta sub Lege essent, sub qua tamen scilicet bellare licebat, siquidem falsum est, eadem præcepta sub Lege fuisse, an eorumdem præceptorum, & ipsius belli interpretationibus tuis id, quod quæris, efficere possis, deinceps videndum est.

Igitur, ut ex iis quæ pag. 250, & 251. scribis, colligere potui, duo in medium affers, quibus probare speras, præcepta Christi de inimicis diligendis non eam vim habere, ut hostes numquam nobis interficere liceat. quæ tamen, ut videbimus, & verba tua præ se ferunt, ad unum tantummodo redigi possunt. Pri-

mùm ais, cum homo malus Dei iussu occiditur, hoc esse amare, bene facere, & ex toto corde diligere. Pro concesso enim hîc sumis, hominem malum, qui magistratus auctoritate, sive belligerando, sive alia ratione occiditur, Dei jussu occidi. Itaq; videris omnino velle concludere, occidendis magistratus auctoritate malis hominibus, quales Dei populi hostes sunt, nihil fieri adversus id, quod mandavit Christus, ut inimicos diligamus, amemus, eisq; bene faciamus. nempe quia tunc etiam, cum istos occidimus, inimici a nobis diliguntur, amantur, eisq; bene fit. Verùm, quam tui dicti rationem adiungis, ea te aliud dicere voluisse, ostendit. Etenim pro ratione eius, quod dixeras, affers, summum declarari erga Deum amorem, cum in omnibus illi obeditur, in quibus ille nostram requirit obedientiam. Sed quid hoc ad id, de quo quæritur? Præcepta Christi non de amore in Deum, sed in homines, quantumvis inimicos, loquuntur. Quare tibi probandum est, non Deum, sed ipsos hostes diligi, cum occiduntur, si ad rem loqui velis, & non præstigiis quibusdam uti, ac rudem lectorem fallere. præsertim cum in superiore dicto tuo benefaciendi quoq; mentio facta fuerit, quod ad Deum accommodari nullo modo potest. Neq; enim Deo a nobis ulla umquam ratione bene fit. Similes præstigiæ sunt in iis quoq; verbis, quæ hoc loco in margine scripti tui sunt apposita. quæ sic habent, An qui iussu Dei occidit maleficum, non amet eum. *Quamvis enim hîc de amore in ipsum maleficum dictum fuisse, planè videatur,*

Palæologus præstigiator.

deatur, poſſet tamen aliquis pronomen Eum ad Deum referre, & ita de amore in Deum, non autem in maleficum ſermonem eſſe contendere. Quid verò attinet ex Dei in omnibus obedientia amorem in Deum, occidendis malis hominibus, colligere? quaſi tibi concedatur, Dei iuſſu a nobis malos homines occidi, cum id ſcilicet magiſtratus auctoritate fit, ſed interim negetur, ea ratione amorem in Deum declarari. quod niſi fiat, non eſſe cur, quamvis id Deus iubeat, mali homines jure a nobis occidi poſſint. Nonne vides, divini juſſus hîc aliquam mentionem te facere non debuiſſe (nam ſi Deus jubet, jam viciſti) ſed aliunde amorem iſtum in Deum, dum hoſtes interficiuntur, probare, poſtmodum, eo probato, amorem, beneficia, atq; ex toto corde dilectionem, hoſtibus interficiendis, præſtari ſimul probatum eſſe, vel perperam, vel certè extra rē (neſcio quo pacto) tibi perſuaſeras?

At verò deinde, teipſum ex parte ſaltem quodammodo corrigens, tuiq; dicti rationem mutans, oſtendere conaris, Deum, cum vindicat iniurias, ſummam erga homines demonſtrare charitatem. Nam, cum Deus impium diuturnitate vitæ ad pœnitentiam conceſſa abutentem punit, id propterea ab ipſo fieri dicis, ne is, qui malus eſt, & peior fiat, & pergat nocere bonis. & ſtatim, tamquam eius rei teſtimonium, ſubiicis, Decurtabuntur inquit dies illi propter electos. *Ac poſtmodum ſic infers,* Si electorū cauſa decurtantur mala tempora, ſublatis impiis de terra, quorum cauſa mala tempora co- Palæolog. varius. Mat: 24. 22.

gnominantur, debet quoq; electorum causa, ut salvi fiant, nec pereant cum impiis, malorũ hominum & decurtari numerus & vis hebetari. *Itaq;, ut apparet, nos quoq; Dei exemplo, quod pro ratione affers, charitatem summam erga homines, dum malos interficimus, demonstrare ais. cuius rationis tantam vim esse, existimare videris, ut non tantùm possimus, sed etiam debeamus malos homines interficere, nullo praeterea Dei iussu expectato, quemadmodum, ut diximus, hîc concludere debueras. nisi, ut quaedam ex subsequentibus tuis verbis ostendunt, verbum Debet in modò recitatis ita intelligendum est, ut non quidem ad nos referatur, tamquam si dictum esset, Debet a nobis, sed simpliciter est accipiendum, & pro Æquum, seu Par est interpretandum. ut scilicet eius, quod ipse Deus facit, exemplo concludas, malorum hominum occisionem nihil continere, quod verae charitati, quae proximo praestari debet, adversetur, si tamen Dei iussu, ac voluntate fiat, quemadmodum praefatus fueras. Atq; hoc tandem illud erit, quod priore loco a te allatum fuit, ut, si rectè, quid, occidendis hostibus, fiat, &, quid Christus iusserit, intelligatur, bellum eius praeceptis de inimicis diligendis non adversari demonstres.*

Palaeologꝰ praestigias facit.

Atqui hîc quoq;, Palaeologe, praestigias facis. Cum *enim Christi praecepta de dilectione ipsis inimicis, ac malis hominibus praestanda agant, ratio tua eam potissimùm dilectionem urget, quae amicis, & bonis hominibus praestatur. Nam quod ais, Deum, dum impios*

occidi iubet, erga ipsos impios amorem ostendere, dū ea ratione cavet, ne peiores fiant, unde, si rectè argumentationem tuam concludere velis, inferendum tibi est, nos similiter, cum malos homines occidimus, erga ipsos amorem ostendere, nimirum quia hac ratione prohibemus, ne peiores fiant; hoc, inquam, sive quod ad nos, sive etiam quod ad Deum attinet, risu potiùs, quàm responsione dignum est. Nimis acuta sanè quædam charitas hæc videri debet, malum hominem occidere, ne peior fiat. quasi verò semper occidenti (homini præsertim) constet, illum, si vixerit, peiorem evasurum. immo quasi fieri facilè non possit, ut is vitā emendet, & bonus fiat, & propterea non summum odium hominis occidentis erga malum hominem (nisi eius occidendi alia quæpiam iusta sit caussa) a se occisum declaretur, dum ei spatium ad pœnitentiam agendam præripit, &, quantum in se est, salutem planè invidet, atq; aufert, ut uno eodemq; tēpore & corpus, & animam illius interimere, iure dici queat. quo nihil sceleratius excogitari umquam poterit. Mitto, quòd, si certum omnino erat, istum, malum hominem, si vixisset, peiorem evasurum, nihil ei prodesse potest, minùs malum fuisse tunc, cum est mortuus, cum per ipsum nulla ex parte steterit, quin pessimus moreretur. Palæol. ridiculus.

Sed iam, quid illud alterum sit, quod ex verbis tuis colligi possit, videamus. Sic igitur Christi præcepta interpretanda esse ais, ut tunc demum locum habeant, nisi Deus aliter iusserit. & amandos quidem

esse inimicos, sed non plus, quàm iubeat Deus. Atq; huc redigendum id etiam est, quod priore loco dictum a te fuit, si, ut verba tua præ se ferunt, amorem illum, quem, dum mali homines occiduntur, erga proximū declarari affirmas, a Dei iussu non separas, nec sine Dei iussu tanti momenti esse vis, ut homines malos a nobis citra Christi præceptorum contemptionem interfici posse, demonstret. Illud enim tandem quærendum est, an, & quando Deus, ut homines mali occidantur, iubeat. Quòd si quis neget, umquam iuberi a Deo, ut Christiani homines hostes suos, quamvis pessimos, occidant, quomodo quæso tu id probabis? Nam hoc loco id non explicas. Numquid, ut paullo ante te dicentem fecimus, & ipse alibi sæpe disputas, ex magistratus auctoritate id colliges, quasi, quidquid magistratu auctore fiat, Deo ipso iubente fieri, dicendū sit? Atqui primùm, multò aliter rem se habere, supra ostendimus. Deinde hîc eiusmodi verbis uteris, quibus aliud planè requirere videaris, quàm magistratus auctoritatem, si Dei iussus ille adfuturus sit. Adhunc enim modum scribis prædicta pag: 251. Nam quamvis magistratus gladium gestet, privatus autem non gestet, attamen lex divina iubet, magistratum & privatum ex æquo omnes (amicos & inimicos) diligere, nisi ubi Deus ut aliter fiat, nova lege data aliud iubet. *Igitur, te ipso teste, non satis est, magistratum gladium gestare, ut præceptum de inimicis diligendis non conservetur, & idcirco ex magistratus auctoritate, adversus id, quod*

Palæol: sibi adversatur.

alius

aliis in locis affirmas, Dei iußum non colligitur, sed neceße præterea est, ut Deus, nova lege lata, aliter fieri iubeat. Itaq; ex ipsis tuis verbis contra teipsum concluditur, si mali homines occidendi sunt, non satis eße, magistratum auctorem habere, sed neceße esse, ut a Deo nova lex de inimicis non amandis, seu de malis hominibus occidendis feratur. Nam, si malos homines occidere illi Christi præcepto per se minimè repugnare contendis, cur præterea in universa ratiocinatione tua Dei iußum requiris? Sin autem per se repugnare concedis, iam ego rectè ex superiore regula tua, ut id iurè fiat, magistratus auctoritatem non satis eße, adversus teipsum sum argumentatus. tu verò cur amoris, qui, malis hominibus occidendis, erga proximum declaretur, mentionem facis, atq; ea ratione, etiamsi mali homines occidantur, Christi tamen præcepto non contraveniri, ais? Cur deniq; (si fortaße id nec dicere, nec curare te affirmes) nō satis habes Dei iußum urgere? Sed certè, nisi quidquid a te de bello dicitur, ante recitatis verbis tuis everti velis, neceße est, cum nulla nova Dei lex fuerit lata, qua vel inimicos non diligere, vel hostes occidere iubeamur, ut, occidendis auctoritate magistratus hostibus nostris, amorem a nobis erga ipsos hostes declarari, non dicas modò, ut quidem facere videris, verùm etiam urgeas, atq; contendas. Quo, si consultò risum audientibus movere velles, haud scio, an nihil ad id accommodatius invenire poßes.

Palæol: sibi contrarius.

Atq; hæc tandem satis eße volumus, ut hostes bello occi-

lo occidere, quantumvis magistratu auctore, quod a te Christianis non conceditur tantùm, sed etiam præceptum esse affirmatur, Christi præceptis, quibus inimicos diligere iubemur, planè adversari intelligatur, quidquid a te (quod huc privatim pertineat) in responsione tua ad Racoviensium scriptum in contrariam partem disputatum fuerit. Quocirca nos iam id abunde præstitiße arbitramur, quod ab initio polliciti sumus, atq; planum fecisse, ea, quæ ab adversariis tuis ex Matthæi 5. cap. contra sententiam tuam de vindicandis per magistratum iniuriis, deq; bello ejus auctoritate gerendo prolata testimonia fuerant, contra quàm ipse adversus eos scripseris, jure optimo fuisse prolata, ex iisqué perspicuum esse, sententiam tuam instituta, quæ Christi institutis contraria sunt, in Ecclesiam inducere. Quod quamquam aliis etiam cum testimoniis, tum rationibus ab iisdem adversariis tuis confirmatum est, nec rectè a te ad pleraq; responsum, ea tamen in præsentia omittemus, satis esse rati de prædictis apud Matthæum testimoniis disseruisse. in quibus tota propemodum vis istius disputationis inesse videtur.

CAPUT VII.

QUONIAM *verò adversarii tui, scripto, quo sententiam tuam de bello complexus fueras, id etiam potissimùm obiecerant, quòd novum testamentum cum vetere, seu Legem cum Evangelio confunderet, aut potiùs evangelium Christi lege Mosis, lucem umbris, virilitatem pueritia aboleret, id quod & pessimè a te factum, & rectissimè ab illis reprehensum fuisse mihi*

isse mihi videtur, considerandum est, ecquid tu ad ea respondendo, quæ ipsi ad id confirmandum attulerant, contra afferas. Videntur autem hoc, quod tibi objiciunt, non propterea objecisse, quia sententiæ tuæ vi nulla omnino distinctio inter vetus, & novum testamentum, Legem, & Evangelium, Mosem deniq́ꝫ, & Christum constituatur, sed quia in iis, de quibus quæritur, id est in præceptis ad mores pertinentibus, nullum prorsus inter Mosem, & Christum discrimen constitui debere, ex tua sententia necessariò colligatur, quòd tu verissimum esse non negas. Itaq́ꝫ videndum est, quid ipsi ad discrimen istud probandum pertinere sint arbitrati, quidq́ꝫ tu vicissim ad illud improbandum, tibi respondendum esse censueris.

Primùm igitur adversarii tui, ut universè, atq́ꝫ indefinitè probent, inter Mosis, & Christi præcepta discrimen aliquod esse (præceptorum autem, quemadmodum & Legis, & mandatorum, & cuiusvis rei similis simplici nomine ea tantùm, quæ ad mores spectant, in tota hac disputatione intelligo) verba illa Christi afferunt non semel repetita, Audistis quia dictum est antiquis, *&c.* Ego autem dico vobis, *&c. Ex quibus perspicuum esse contendunt, Christum aliqua præcepta dedisse diversa a præceptis, quæ Moses antea dederat.* Nam *in priore verborum eius parte, cui posteriorem opponit, ipsa Mosis præcepta contineri, certissimum esse aiunt. idq́ꝫ tribus de caussis. Primùm propter vocem Antiquis, quæ sine dubio priscos illos significat, quibus Lex data fuerat. Deinde, quòd*

de, quòd non in præsente, Dici, sed in præterito tempore, Dictum fuiße, affirmatur. Postremò, quia citat ibi Christus expreßum textum Mosis. Atq; hæc ab ipsis scripta sunt pag: 60, & 61.

Quod ad primum attinet, in responsione ad secundam, quam ipse facis, adversariorum objectionem pag: 220. disertè ais, vocem Antiquis non referre populum, cui loquebatur Moses, sed plebem, quam instituebant Scribæ, & Pharisæi, & statim addis, Cùm enim dicatur, nisi abundaverit iustitia vestra, plusquam Scribarum & Pharisæorum, & sequatur: audistis quia dictum est antiquis, nonne etiam cœci vident sententiam ita esse comprehendendam? Audistis quod dictum sit antiquis dierum a Scribis & Pharisæis, quibus scilicet tradebant suam iustitiam, & instituta hominum, iustitiam Dei solventes, & abrogantes & ei nolentes esse subiecti? *Ita loqueris, quasi inter omnes constet, vocem Antiquis, sive, ut est in græco, τοῖς ἀρχαίοις plebem aut antiquos dierum significare poße. quod tamen omnino aliter se habet. Sed priùs animadvertendum est, te in scriptis tuis quatuor modis eam vocem interpretatum fuiße. Primùm enim voce Veteribus eam reddis priore scripto tuo, pag: 24. Posteriore verò, pag: 118. presbyteros & seniores, sive senatum eam significare ais. quod deinde alibi, præsertim verò in paraphrasi illa tua, identidem repetis. Atqui hîc duobus aliis modis, ut vidimus, eam interpretaris. nam & plebem, quam institu-*

ebant Scribæ, & Pharisæi ab ipsa referri dicis, & mox Antiquis dierum pro ea (nescio quomodo) substituis. quam postremam interpretationem pag: quoq; 119, & 247. commemoras. Sic iis accidere solet, qui contra manifestam veritatem pugnant, ut scilicet nullo loco consistant, inter se ipsi pugnantia loquantur, eaq; dicant non modò, quæ deridendos ipsos omnibus præbeant, verùm etiam id, quod maximè stabilire quærunt, evertant, quod autem evertere conantur, stabiliant. Etenim, *si prima illa tua interpretatio admittatur, nonne necessariò sequitur, eam vocem in eum sensum accipiendam esse, in quem ab adversariis tuis accipitur? quos tamen ante dicta pag: 220. ob voculam unam non intellectam (nam istam te velle dicere, satis const:t) in Christi verbis percipiendis cæcos esse clamas. Quid enim aliud Veterum simplici nomine apud probatos auctores significatum umquam est, præter Priscos, sive eos, qui superioribus ætatibus fuere? Aut ubi apud eosdem invenies, Veterum simplici appellatione significari vel senatum, vel plebem, vel deniq; antiquos dierum? Quid porrò de secunda interpretatione dicemus, quam potissimùm sequi videris? Cur unum saltem, si non ex sacris, ex profanis litteris exemplum non profers, ubi Antiqui, sive οἱ ἀρχαῖοι idem sit, quod Seniores, sive Senatus? Quæ ista tanta tua auctoritas est, ut nova ac fermè inaudita dicenti, nulla etiam ratione allata, credi debeat? Num tu alter es Pythagoras, qui verò tua scripta legunt, omnes tui discipuli? Quòd si senatum*

Palæologi multiplex varietas, eaq; ridicula.

Palæol: seipsum refellens, adversariorũ dictũ confirmat.

Palæologi confidentia.

ea vox

ea vox significat, quomodo plebem significare potest, ut habet tertia interpretatio tua? Nam, etiamsi Plebis nomine non eam populi partem, quæ patritiis, vel eam, quæ ipsi senatui opponitur, te intelligere dicas, ut nomen ipsum propriè significat, sed universum populum, ut satis frequenter a Latino vetere interprete, sive unus sit, sive sint plures, in sacris litteris factum est, non tamen, si ea vox senatum significabit, plebem significare poterit, neq; enim senatu universus populus continetur, sed exigua eius pars. Quòd si fortè dixeris, te non dixisse Plebem simpliciter, sed Plebem, quam instituebant Scribæ, & Pharisæi, quasi non totam plebē, id est populum intellexeris, sed exiguam istam partem, quæ a Scribis, & Pharisæis institueretur, Primùm, quàm ista locutio a communi loquendi usu abhorreat, omnes iudicabunt. Deinde nō senatum modò, sed reliquum etiam populum instituebant Scribæ, & Pharisæi, ut ex iis, quæ postea dicentur, constabit, Immo reliquum populum tantò, quàm senatum, ab ipsis institutum fuisse, verisimilius est, quantò reliquus populus rudior erat, & institutionis magis egens, quàm senatus. Sed rursus, quomodo, si ea vox Antiquis senatum significat, antiquos dierum significare potest, ut quarta & postrema tua fert interpretatio? Numquid omnes antiqui dierum, hoc est senes, ex senatu sunt, aut saltem omnes senatores, senes? Quòd si velis, quemadmodum, quia a senio senatores sint dicti, Seniorum nomine senatus intelligi potest, sic Antiquos dierum pro Senatu dici posse,

tur eius rei testimonium aliquod non profers? Cur ita obscurus, tamquam Apollo aliquis Delphicus, in istis tuis quasi responsis dandis esse affectas? Iam verò (ut de tertia interpretatione agamus) quis, vel fando, audivit umquam, Antiquorum, seu τῶν ἀρχαίων nomine plebem, aut populum significari? Certè fieri non potest, quin tibi ea verba imprudenti, & incogitanti, atq; aliud planè agenti exciderint. Cuiusmodi casus cum veritatem impugnantibus eveniunt, tunc iustum Dei iudicium animadvertere licet. Sed quid de postrema tua interpretatione sentiendum? Ego sanè non memini, me vel locum legisse, vel ab aliis lectum observasse, ubi simplici τῶν ἀρχαίων appellatione antiqui dierum, seu grandævi significentur. Illud equidem affirmare ausim, in sacris litteris, id est in novo testamento, non modò eiusmodi locum non extare, sed τοῦ ἀρχαίου nomen semper Priscum, seu quod Latini propriè Antiquum dicunt significare. Qui Latini numquam (quod sciam) antiquos dierum (ut quidem in vulgata editione loquitur Daniel, siquidem poterant ad verbum ii Danielis loci aliter verti. neq; enim Antiquus apud Latinos idem planè est, quod עתיק apud Chaldæos, quamvis inde fortasse derivetur) seu grandævos simpliciter Antiquos appellant. nisi veterem veteris testamenti interpretem pro latinitatis bono auctore habeamus, qui id nonnumquam in historia Iobi ausus est facere. aut certè, cum Antiquos ita, ut id nomen substantivi (quod

Palæologi lapsus.

Dan: 7. 9. 13, & 22.

Iob: 12. 12. 15. 10. 32. 6.

(quod vocant) nominis vim habeat, ut nostro in loco sit, nominant, numquam homines grandævos intelligunt.

Itaq; apparet, nullam ex tuis interpretationibus verbo ipsi convenire præter primam, quæ eadem est cum adversariorum interpretatione, quam impugnandam suscepisti, ut quæ sententiæ tuæ nimis adversetur, eamq; funditus evertat. Sed, etiamsi aliqua ex reliquis tribus ipsi verbo accommodari posset, non tamen, communi interpretatione reiecta, ea admittenda esset, cum propter id, quòd communis interpretatio magis propriam, ac frequentissimam vocabuli significationem sequitur, tua verò insolentiorem, minusq; propriam, tum maximè, quia locus ipse nullam ex istis tuis interpretationibus, quamvis vocabuli vis eam alioqui ferret, pati ullo modo potest, nisi fortasse eam, quo plebem a Scribis, & Pharisæis institutam voce Antiquis referri vult, quæ, ut ineptissima, quæq; tibi incogitanti, ut dixi, atq; adeò, ut arbitror, invito exciderit, nullo numero est habenda. Quid enim? Numquid senioribus tantùm, sive senatui, aut antiquis dierum ea dicebantur, quæ eos, quos alloquebatur, fuisse dicta, audisse ait Christus? Nonne toti populo ea dicta fuerant? Nam quæ distinctio illa tua est inter seniores, & populum, quòd senioribus quidem ea dicerentur, populus autem interim audiret? Quonam vel argumento, vel testimonio probas, Scribas, & Pharisæos (istos enim eos fuisse, a quibus ea dicerentur omnino vis) tunc, cum Mosis Le-

sis Legem recitabant, & explicabant, non populum, licèt præsentem & audientē, sed seniores, seu senatores tantùm allocutos fuisse? Nā tu pag 118. cum, assidentibus senioribus, Scribæ, & Pharisæi legem interpretarentur, turbam, & populum audivisse scribis. Sed quid quæro, cum tibi parum constans, pag: 207. ex cathedra, ubi Lex populo, audientibus senioribus, legeretur, ea dicta fuisse ais? Nonne tu ipse (si modò eo in loco plusquam figuratè locutus non es) pag: 220, disertè ais, plebem a Scribis, & Pharisæis institutam fuisse? Sed ne plebi quidem, id est (ut tibi hoc concedamus) populo, ea dicta fuisse, Christum dixisse, verisimile est, cum ipsum populum, seu populi partem, quæ præsens erat, vel teipso teste, alloqueretur, ut ex verbis illis tuis apparet prædicta pag: 118. Audistis, inquit, vos duodecim discipuli mei, atq; adeo vos omnes quid dictum sit à Scribis, *&c. Si enim ipsi populo ea dicta fuisse, intellexisset Christus, non aliter, quàm Audistis, quòd dictum est vobis, vel simpliciter Audistis, quòd dictum est, sine dubio dixisset. Indubitatum igitur esse debet, nullam, sive ipsum verbum, sive sententiam spectes, ex tuis illis tribus interpretationibus vocis Antiquis admitti posse, sed cōmunissimam ac receptissimam eius verbi explanationem, quam ipse prima interpretatione tua planè confirmas, omnino admittendam esse, ut scilicet Antiquorum nomine Veteres, seu Prisci intelligantur, unde planum fiat, Christum de veteribus Legis præceptis reformandis, non autem de recentibus Scriba-*

Palæologi inconstantia.

rum & Pharisæorum interpretamentis reiiciendū agere.

Sequitur altera adversariorum tuorum ratio, quòd scilicet non in præsente Dici, sed in præterito tempore Dictum fuiße, ait Christus. Ad hoc quid tu respondeas, non invenio. & tamen responsione dignissimum erat. Nam, cum pergerent Scribæ, & Pharisæi populum docere, & subinde statis diebus Legem populo recitarent, atq; explanarent, certè, si de recitatione, atq; explanatione ista loqui voluißet Christus, non semper, idq; sexies Dicitur, sed dicitur semel saltem, atq; iterum dixißet. Hoc dico, quia fortaßis præter Hebræi sermonis cōsuetudinem, quæ præteritum pro præsente tempore sæpe usurpat, valde huic similē etiam alioqui (ut quidem tibi videtur) locū afferre poßes, in quo præterito tempore pro præsente idem
Matt. 23. 2. Christus usus fuerit. cum ait, Super cathedrā Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, &c. Vbi non videtur dubitandum, quin Sederunt pro Sedent dictū fuerit. vel, quemadmodum, ibi, etsi Scribæ, & Pharisæi sedere pergerent, seu mavis idemtidem adhuc sederent in Mosis cathedra, tamen a Christo dictum est Sederunt, non autem Sedent, sic hoc loco, etsi pergerent iidem populum docere, & adhuc subinde id facerent, non tamen Dicitur, sed Dictum est, Christus dixerit. Verùm potuit Christus eo in loco semel figura illa sermonis, sive idiotismo uti. nullum enim periculum erat, ne satis mentem suam explicaßet, cum statim ea verba adiuncturus eßet, Omnia ergo, quæ.

quæcumq; dixerint vobis, servate, & facite, *&c. ex quibus apparet, eum de re adhuc præsente loqui, & quæ identidem fieret, ac facienda esset. At in loco nostro & nimis sæpe eam locutionem usurpasset, & ubi manifestum erat periculum, ne in alium sensum, quàm ipse voluisset, eius verba acciperentur, ut reipsa comprobatum est. Mitto, quòd illud Sederunt emphasim quamdam habere videtur, & non pro Sedent dictum, aut alia significatione, quàm ipsius præteriti temporis. Perinde est enim, iudicio meo, ac si Christus dixisset, Occuparunt Scribæ, & Pharisæi Mosis cathedram, seseq; in ea collocarunt. Qui loquẽdi tamen modus per se, non quidem quia præteritum tempus pro præsente usurpetur, sed propter ipsius rei naturam, & verborum propriam vim actionis continuationem designat, adeò ut ad præsens quoq; tempus id, quod dicitur, pertineat qua rei natura, ac propria vi carent illa verba, Dictum est, quæ effectum quidem eius, quod dictum fuit, adhuc permanere, aut perinde esse, ac si adhuc idem diceretur, non negant, Cæterùm actionis ipsius continuationem nullam significant.*

Restat tertia ratio. quòd in una parte Christi verborum, cui alteram opponit, ipsa verba Legis recitantur. Quod tu ipse fateris in responsione ad tertiam, quam facis, adversariorum obiectionem p. 222. his verbis, Citatur quidem in hac iusticiarũ collatione a Iesu Christo textus Mosis. *Idq; alibi quoq; concedis. Sed ais, citari unà cum ipsis appendi-*

ces Scribarum, & Pharisæorum, quibus scilicet sua verba opponere voluit Christus, non autem ipsi Mosis textui. quem ideo citavit, non ut ipsum abrogaret, sed ut, vel sic, suam iusticiam (ita loqueris) vanam Scribæ, & Pharisæi colligerent. Atq; adeò appendices Scribarum, & Pharisæorum unà cum Mosis textu a Christo citari, affirmare audes, ut non veritus sis eadem pag: 2 2 2. ea verba scribere, quibus(*verbis Mosis*)ut hic narrat Evangelista Scribæ & Pharisæi suas coniungebant appendices. *quasi verò Evangelista id lectorem moneat. qui tamen Christi tantùm sermonem recitat, ex quo id nequaquam intelligi potest. Nam quas appendices (rogo) Scribarũ, & Pharisæorum citat Christus in præceptis Legis recitandis de non occidendo, de non mœchando, de non peierando? immo etiam in illis Legis verbis commemorandis, quæ ad uxoris dimissionem, & ad talionis legem pertinent, quamvis non integrè ea commemoret? Qua tota de re explicatum est a nobis sup:cap:4. An non certissimum est, ne somniari quidem posse, illum alibi appendices Scribarum, & Pharisæorum recitare, præterquam in præcepto de proximo diligendo, cuius tu propterea solius hîc exemplum proponis? Quod tamen factum ab ipso fuisse, nullo modo asseverari potest, cum ea pars,* Et odio habebis inimicum tuum, *non appendix Scribarum, & Pharisæorum, sed vel pronunciatum ipsius Legis, quod hodie non extet, vel certè Legis ipsissima mens censeri possit, ut ante dictum fuit. Atq; hoc posterius inter ea, quæ*

Palæologi audacia.

quæ alibi a nobis disputata sunt, vel ex eo satis constat, quòd Lex, ne a filiis populi sui acceptas iniurias Israelitæ recordarentur, præcipiebat. Unde intelligi poterat, eorum, qui ex eodem populo nō erant, quosq́; sub Inimici nomine potißimum in verbis illis, Et odio habebis inimicum tuum, *ut supra demonstravimus, intelligere oportet, istorum, inquam, iniurias recordari, & porrò eos odio habere, Israelitis a Lege permißum fuiße. Quamobrem futilis planè est ista tua ad hanc adversariorum tertiam rationem responsio. Et idcirco, cum ne unam quidem ex tribus illis eorum rationibus labefactare potueris, ne dum ut omnes, quemadmodum neceße habebas, everteris, certum eße potest, id verißimum eße, quod illi earum vi concluserant. in priore scilicet parte verborum Christi ipsa Mosis præcepta contineri, quibus in posteriore sua dicta opponit. Nam, quæ tu ad contrarium probandum in medium affers, nullius momenti existimari debent, ut paullo post videbimus. Priùs enim tuorum adversariorum sententia tribus præterea rationibus a nobis est confirmanda, sive tua convellenda. quarum duas ipsa Christi verba, de quibus agitur, non minùs quàm tres illas ab ipsis Racovien: allatas, suppeditant. tertia verò aliunde petenda est.*

Duarum igitur priorum una erit, quòd, si Christus non de ipsis tantùm Mosis præceptis, sed de interpretamentis simul Scribarum, & Pharisæorum agere voluißet, ipsorum Scribarum, & Pharisæorum nomen non reticuißet. nec simpliciter, idq́; perpetuò, ut

fecit, dixißet Dictum est, sed semel saltem Dictum est a Scribis, & Pharisæis. Nec enim reverentia, aut timore aliquo fortaße ductum eorum nominib: Christum parcere voluiße, credendum est, quos nominatim cum paullo ante iustitiæ ad intrandum in regnũ
Matth. 15. 23. *cælorum minùs aptæ damnaverat, tum verò postea*
Mar. 7. *acriter sæpe increpuit, atq; obiurgavit, & cum de lege Dei suis mandatis ab ipsis irrita facta dißeruit, tunc in os quoq; eos reprehendere, ac vituperare non dubitavit. Nec verò satis eos nominaße, satisq; indicaße, ipsos eos eße, a quibus ea dicerentur, quæ dicta eße, auditum fuiße ait, propterea existimari potest, quod ipsorum antea mentionem fecißet in illis verbis,* Nisi abundaverit iustitia vestra plus, quàm Scribarum, & Pharisæorum, *&c. Nam, ut cætera omittam, eà verba, ut supra disputatum est, non ad sequentia, sed ad antecedentia referri debent.*

Altera ratio est, quòd si Christus, ut tibi videtur, ea, quæ antiquis dicta fuiße affirmat, ab iis, quibus loquebatur, dum dicerentur, audita eße dicere voluisset, non ἠκούσατε, ὅτι ἐῤῥέθη, *sive Audistis quòd dictum est, sed* ἠκούσατε, ὅτε ἐῤῥέθη, *sive audistis, cum dictum est, sine dubio apud Matthæum scriptum legeremus. Hæc enim verba, Audistis, quod dictum est, nũquam aliud significare poterunt, quàm Ad aures vestras pervênit, id est Accepistis, dictum fuiße. nec ullo modo, nisi peßimè loqui velimus, hac loquendi ratione uti poterimus, cum quempiam aliquid tunc, cum diceretur, audiviße, significare volumus.*

Tertia, quæ restat ratio, omnino suadet, Christū hoc loco mala Scribarum, & Pharisæorum Legis interpretamenta aliqua, cum ipsam Legem in synagoga exponerent (nam huc a te Christi verba trahuntur) minimè reiicere voluiße. Etsi enim Christus, ut modò dicebamus, illos graviter alibi accusat, quòd mandatis suis Dei mandata irrita fecißent. (Quare & ingredi volentibus eos claudere regnum cælorum, & cavendum eße a Pharisæorum doctrina dixit) ac præterea alicubi eorum theologiam ridet, ut cum dicebant, nihil eße, si quis per templum, aut per altare, sed multum, si per aurum templi, aut per donū, quod super altare eßet, iurasset, tamen nusquam eos eo nomine reprehendit, quòd ipsam Legem Mosis populum docentes, aut docere se profitentes, Mosis verba suis sive interpretamentis, sive additamentis pervertterent, atq; corrumperent. Quin potiùs apertè & turbam, & discipulos suos monet, ut ea faciant omnia, quæ Scribæ, & Pharisæi in cathedra Mosis sedentes docerent, secundum tamen opera eorum facere nolint. Ex quo satis constat, eos, cum ipsam Mosis legem populo in synagoga exponerēt, eam, ut par erat, tractaße, atq; ob eam rem statim addit Christus, Dicūt enim, & non faciunt. *Quod quanam ratione dicere potuißet, si, ut ex tua mentis ipsius Christi hoc loco, de quo disputamus, interpretatione sequitur, & ipse constanter affirmas, illi tot præcipua legis Mosaicæ præcepta suis appendicibus, dum eam publicè docerent, aut recitarent, depravare, & tantùm non*

Matth. 23. 14. 16. 12. 23. 18.

funditus evertere consuevissent? Nam, quam tu ad hunc nodum solvendum eorum Christi verborum explanationem alicubi attulisti, eam nos inferiùs alio loco, Deo volente, planè ineptā esse demonstrabimus.

Sed iam videamus, ecquid tu contrà afferas, id est quibus rationibus ostendere coneris, Christum hoc loco nequaquam Mosis præceptis sua opposuisse, vel cum Mosis iustitia (ut tu loqueris) suam contulisse. Primùm ad utrumq; probandum ea ratione uteris, quòd iam satis præfatus fuisset, se de iustitia, hoc est, ut tu alibi interpretaris, de iustitia recitationis Legis Scribarum, & Pharisæorum disputaturum, eamq; correcturum in illis verbis, Nisi abundaverit iustitia vestra plus, quàm Scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. *Atq; hanc rationem tamquam eam, cui plurimum confidas, idemtidem in tuis scriptis repetis, atq; inculcas, huc dicens esse referendum universum Christi sermonem. Sed nos ad eam penitus convellendam satis esse credimus ea, quæ in initio cap: 4. disseruimus. ad quem locum lectorem reiicimus.*

At deinde, ut separatim probes, Christum sua dicta dictis Mosis non opposuisse, quæ hic Christus præcipit, Mosis præceptis contraria non esse, demonstrare aggrederis. Tunc enim (inquis) opponerentur dicta dictis, si, cum Moses privatis dicat, Non occides, Non mœchaberis, &c. Christus (iisdem privatis scilicet) diceret, Occide, Mœchare, &c. vel, cum Moses magistratui dicat, Oculum pro oculo, &c. Christus

(nempe

(nempe eidem magistratui) diceret, Non oculum pro oculo, &c. Quod cum Christus non faciat, omnino perperam dici ais, eũ sua dicta Mosis dictis opponere.

Hæc tua ratio, quæ scripta est pag. 221. non modò tuam caußam non iuvat, sed etiam, ut postea videbimus, alias rationes tuas, & proinde ipsam caußam insigniter labefactat. Non iuvat certè caußam tuam, quia, quidquid eius vi concludas, nihil de re ipsa, sed de verbis tantùm egeris, & adversarios tuos non quidem malè sensisse, sed non bene, quod sentiebant, verbis expreßisse, obtinebis. Atqui non de verbis, aut locutionibus, sed de re ipsa, & de sententia inter vos quæstio est. Sentiunt autem adversarii tui, Christum dedisse præcepta nõ quidem contraria præceptis Mosis, sed ab illis diversa. diversa, inquam, quatenus iis perfectiora, & absolutiora sunt. Perfectiorem enim multò atq; absolutiorem charitatem, patientiam, dilectionem præscribunt, atq; proponunt, quàm illa præscripserint. Hæcq; ex ipsorum adversariorum verbis apertißimè constant pag: 61, & 78. Nam, hoc evicto, id habent, quod quærunt. Nolunt enim, te ex eo, quod sub Mose facere licuerit, argumentari poße, idem sub Christo licere. quasi nulla prorsus inter utriusq; moralia præcepta intersit, & Christi præcepta nihil amplius iubeant, quàm Mosis præcepta iusserint. Nec tamen interea verbis utuntur, quib: aliud dicant, quàm sentiunt. Neq; enim ex eo, quòd affirmant, Christum sua dicta Mosis dictis opponere, colligi rectè potest, eos aßerere, Christi præcepta Mosis præceptis eße contraria?

traria. Nam quis est, qui nesciat multiplicem usum, & significationem verbi Opponendi? Opponitur rei alicui non id tantùm, quod cum ea pugnat, sed illud etiam, quod cum ea confertur, atque ea ratione (ut ipsum verbum propriè notat) ex altera parte ponitur. præsertim si id, quod confertur, tamquam præstantius aliquid, atq; eius rei, cum qua confertur, loco reponendum, conferatur. Quoniam igitur sentiunt, ut dictum est, adversarii tui, Christum sua præcepta cum Mosis præceptis conferre, eaq;, tamquam illis perfectiora, illorum loco populo servanda proponere, idcirco sua dicta Mosis dictis eum opponere, propriè loquendo, dicere potuerunt.

At enim dices, adversarios præterea addidiße, Christū Mosis legem corrigere. Quidni, quamvis contraria præcepta non dederit? Satis est enim, ut Christus Mosis legem correxiße iurè dici poßit, eum perfectiora mandata dediße, & legi illi aliquid deeße, docuiße. Cui enim aliquid deest, id rectum nondum appellari potest, donec id, quod deest, ei addatur, atq; ita rectum fiat, & porrò corrigatur. præsertim si, antequam illud, quod adhuc deerat, adderetur, iam pro re undiq; absoluta ac perfecta habebatur, idq; ipsum præ se ferebat. Eiusmodi autem erat lex Mosis ante Christum. qua nihil absolutius, aut perfectius fieri posse credebatur, quæq; tamquam talis data fuisse videri poterat. Quod cum contrà se habere Christum docuiße, & aliquid multò perfectius atq; absolutius attuliße, tui adversarii sentiant, certè ad id significandum

tundum eam legem, tamquam nō id habentem, quod polliceri videbatur, ea ratione a Christo correctam fuisse, meritò dixerunt. Adde quòd Christus planè Legem corrigit, si non pauca, quæ vel tacitè, vel apertè a Lege permittebantur, ipse apertissimè vetat, nec ulla ratione sub Evangelio permittenda esse, perspicuè docet. Atqui id omnino sentiunt, atq; contendunt adversarii tui. Quare iam vides, tametsi verum est, quod dicis, Christi præcepta Mosis præceptis contraria non esse, neq; aliter sentiunt adversarii tui, tamen ipsos neq; contra veritatem, neq; contra suam ipsorum sententiam locutos fuisse, cum Christum sua dicta Mosis dictis opponere, Legemq; corrigere affirmarunt. Quocirca aliud ipsis obiicere debes, si eos malè locutos fuisse ostendere velis, quàm id, quod hoc loco de Christi præceptis, quòd Mosis legi non adversentur, disputasti.

Nam, si id obiicias, quod deinde in hac tua ratione explicanda subiungis, Christum, cum, exempli caussa, ne fratri cōviciemur, præcipit, id dicere, quod fieri necesse est, si legem de non occidendo (a Mose scilicet latam) observare cupimus, & ita nihil non modò contrarium legi Mosis, sed ne diversum quidem, aut exactius Christum attulisse dicas, quàm Moses attulerit, sed tantummodo eius mentem intepretatum fuisse, Respondeo, te hic principium (ut loquuntur) petere. Nam de hoc potissimùm disputatur, utrùm Christi præcepta interpretamenta, an verò additamenta sint ad Mosis legem. Tui autem adversarii addita-

rii additamenta esse affirmant, atq; ejusmodi additamenta, ut & sua dicta dictis Mosis opposuisse, & Legem correxisse Christus iure dici possit, quemadmodum, quæ Mosis dictis subiungit, & suis præfatur ubiq; verba illa, Ego autem dico vobis, *manifestè ostendunt.*

Sed addis, Christum numquam leges Mosis correxisse, vel ex eo constare, quòd eas ubiq; coluit, & observandas esse mandavit. Hæc tua ratio rectè conclusa fuisset, si Christus nihil aliud, quàm Mosis leges servandas præcepisset. Sed cum, etsi eas servandas docuit, non tamen solas dixerit, verùm multa præterea præcepta dederit, negare non potes, quin eas correxerit, quatenus, ut ante diximus, eas perfecit, & multa, quæ illæ, aut tacitè, aut apertè permittebant, fieri vetuit. Neq; enim, cum quis leges aliquas servandas dicit, eorum, quæ permittuntur, sed eorum, quæ iubentur, rationem habet. Itaq; potuit Christus præcipere, ut Mosis leges servarentur, & simul tamen cavere præceptis suis, ne aliqua fierent, quæ illæ fieri permitterent, modò id, quod ipsæ iuberent, ratum, firmumq; perpetuò maneret.

Ex prædictis patet responsio ad id, quod ab initio dixeras, Christum hîc professum fuisse, se Legem solvere non venisse, & ne jota quidem unum, aut apicem Legis solutum iri. Etsi enim Christus multa Legi addidit, non tamen Legem solvit, id est, ut ipse ex Rom: 3.31. *Paulo eam locutionem interpretaris, Legem abrogavit, sed, quemadmodum alibi supra a nobis dictum*

est, eam

est, eam perfecit, & quodam modo pleniorem reddidit, quod & se facturum eodem loco professus fuerat, inquiens, non venisse se, ut solveret Legem, sed ut impleret, hoc est perficeret, idq́; quod illi adhuc deerat, adderet. Nec sanè aliis hîc verbis uti opus est, quàm iis ipsis, quæ tu imprudens adversus teipsum in superiore ratione afferenda uteris, tunc scilicet Christum ex sententia adversariorum tuorum legem Mosis soluturum fuisse, si, cum Moses dicat, Non occides, Non mœchaberis, *ipsi sentirent, Christum e contrario dixisse,* Occidito, Mœchator, *sive,* Occidere, *ac mœchari tibi permittitur. Nunc cum hoc ipsi minimè sentiant, immo (quod verum esse ex ipsis Christi verbis valde perspicuum est) eum hisce in rebus multò minùs suis permisisse, quam Moses Israelitis permisisset, planè contendant, quid est, cur illis, quòd Christum Legem solvisse dicant, aut dicere velint, tribuas, atq́; affingas?* Palæologi imprudentia.

Sed adhuc habes, unde ostendere te posse speres, Christum dicta sua Mosis dictis non opposuisse. Nam pag. 222. inquis, Illi, qui petebat, quid faciendum sibi esset, ut vitam æternam adipisceretur, non aliud proposuit quam verba Mosis. *Si ad hanc tuam rationem refellendam ea omnia hîc congerere velim, quæ possem, longior multò sim, quàm præsens institutum requirat. Pauca igitur quædam respondebo, eaq́; ad duo capita revocabo.*

Primùm igitur dico, Christum, cum petenti, quid sibi faciendum esset, ut vitam æternam possideret,

Mosis

Mosis verba proposuit, id non ob eam caussam fecisse, quòd scilicet nihil præterea ab iis, qui vitam æternam adepturi essent, planè requireret, quàm ut Mosis legem servarent, sed ea ratione viam ad alia quædam perfectiora tradenda sibi sternere voluisse. Patet hoc ex eo ipso loco, qui verbis tuis in margine adscriptus est, Mat. 19. cap. Ibi enim, quamvis Christus ab initio dixisset, Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, *tamen deinde, cum adolescens ille affirmasset, se mandata illa, quæ Christus ipse, quænam essent, ab eo rogatus exposuerat, atq; ex Mosis lege recitaverat, a juventute sua servasse, addidit Christus,* Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me. *Atq; hinc apparet, te non leviter lapsum esse, cum dixisti, Christum isti nihil aliud proposuisse, quàm verba Mosis. Non initium Christi verborum dumtaxat, & medium, sed finis quoq; spectandus tibi erat. Debuerasq; adolescentem istum imitari, qui, quamvis audivisset a Christo, si vellet ad vitam ingredi, debere ipsum ea mandata servare, quæ servata a se fuisse putabat, tamen hoc non contentus, denuo rogavit, num aliquid adhuc sibi deesset, omnino sentiens non nihil præterea additurum Christum, quippe qui nondum rem totam aperuisset. Et certè id, quod Christus addidit, cum ad interrogationem magis, quàm id, quod ante dixerat, accommodatum fuit, propter Thesauri in cælo mentionem, qui vitam æternam apertè declarat, quod*

Palæologi lapsus.

tat, quod in priore responsione vitæ mentio non perinde faciebat, cum Vitæ nomine in sacris litteris, etiam tamquam præmii, vita longa, & feliciter inter mortales transacta sæpissimè significetur, tum verò eiusmodi est, ut nec de eo in lege Mosis aliquid dicatur (nam ubi, quæso, Moses, ut omnia bona vendantur, & pauperibus dentur, præcipit? nec, si rectè intelligatur, singulare præceptum sit isti adolescenti a Christo datum, sed omnibus Christianis commune. Nam alibi dixit ipse Christus, Omnis ex vobis Luc.14.33.
(turbæ autem loquebatur) qui non renũtiat omnibus, quæ possidet, non potest esse meus discipulus. *Et hæc volumus satis esse pro responsionis nostræ ad rationem tuam priore capite.*

Deinde, ut non modò isti loco apud Matthæum, sed illi etiam, qui est apud Lucam cap. 10. a nobis satisfiat, & aliis simul, si qui præterea sunt similes, Dico, quamvis verissimum sit, Christum ipsi Decalogo, qui Mosis legem, de qua loquimur, continet, multa addidisse, si verba ipsa Decalogi, & sensum, in quem in Mosis disciplina accipiebantur, spectemus, tamen, si spiritualem quemdam sensum, quem ex Christi disciplina præceptis illis Mosaicis accommodare possumus, attendamus, quidquid Christus præcepit, ad Decalogi præcepta, ut passim hodie in Catechismis (quos vocant) fieri videmus, revocari posse. Nam & Christus ipse ad præceptum de non adulterando, mandatum illud, ne mulierem, aut certè ne alterius uxorem concupiscamus, revocavit, & eiusmodi cupiditatem

tatem adulterium esse, statuit, quamvis in Mosis disciplina multò aliter esset, quippe qui vel id ipsum, quod Christus præcepit, nusquam præcepisset, vel inter cupiditatem istam, & adulterium manifestè distinxisset. Cum igitur Christus vitam sperare iubet eum, qui Decalogi præcepta servaverit, si vitam æternam intelligit, & nihil aliud revera amplius requirit, tunc intelligendum est, ipsum sentire, ut ea præcepta ita accipiantur, ut etiam ipsius præcepta, quemadmodum sanè possunt, complectantur. Quamquam eo in loco apud Lucam non ipsa singularia præcepta enumerantur, ut fit apud Matthæum, ubi ad alterum hoc caput responsionis nostræ confugere, ut vidimus, non est opus, sed duo illa generalia præcepta commemorantur, dilectionis Dei, & proximi. ad quæ, omnia singularia præcepta, quæ etiam extra Mosem a Christo tradita fuerint, revocari posse, nemo negare audebit. Multò plura, ut ante monuimus, pro responsione ad rationem tuam nos afferre potuisse scimus. Sed hæc pauca in præsentia satis erunt.

At deniq; ad idem probandum, dum ad tertiam adversariorum obiectionem, quam ipse facis, respondes, eadem pag. 222, ais, Christum nihil fecisse, aut dixisse umquam, quod non videret patrem facientem, & non audiret patrem dicentem. quasi verò pater nihil aliud, Christo audiente, diceret, nisi id, quod in lege Mosis scriptum extabat, vel adversarii tui velint, Christum non a patre habuisse, sed ex proprio capite finxisse ea præcepta, quæ Mosis præceptis

eum op-

eum opposuisse contendunt. Nam, quod adiungis, decipi scriptorem responsionis Racoviensium, dum Legis vocem unius significati esse ubiq; in sacris litteris existimat, Ego sanè, quamobrem id a te dictum fuerit, non video. Non enim de interpretatione verbi Legis hic ullo modo agitur. sed, omni de verborum significatione controversia remota, asseritur a scriptore isto, Christum in illis suis præceptis dandis aliud & dixisse, & dicere voluisse, quàm Moses in suis, quæ ibi ipse Christus recitat, aut dixerit, aut dicere voluerit. Debueras autem tu ad probandum, quòd Christus nihil dixerit umquam, nisi, quod patrem dicentem audivisset, alium locum citare præter eum, qui in margine adscriptus est Ioh: 5. 19. Ibi enim non de dicendo, sed de faciendo tantùm est sermo. Quòd si idem de dictis, quod de factis Christi censendum esse dixeris, non negaverim. sed eodem prorsus sensu. Quemadmodum igitur, quòd Christus nihil faceret, nisi quod videret patrem facientem, nihil aliud significat, nisi Christum nihil fecisse, cuius faciendi mandatum, & potestatem a patre non accepisset, non autem (ut tu interpretari videris) quod pater alia ratione, quàm per ipsum non faceret, aut fecisset, sic quòd Christus nihil diceret, nisi quod patrem dicentem audiret, non id significat scilicet, eum nihil dixisse, quod pater alia ratione, quàm per ipsum non diceret, aut dixisset, (ut quidem necesse est te sentire, nisi extra rem locutus esse velis) sed cuius dicendi mandatum, & potestatem a patre non habuisset. Me

autem Christi mentem in illis verbis apud Iohannem rectissimè exposuisse, præter omnes loci circumstantias, quæ id manifestè confirmant, demonstrant apertè, quæ illico subiungit, Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit. & maiora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini. *Nam Videre patrem facientem, & Sibi a patre demonstrari opera, pro eodem Christum dixisse, ex eo, quòd in his superiorum verborum ratio quædam redditur, manifestum est. Demonstrari autem sibi opera a patre, idem planè esse, ac Patrem sibi mandare, & concedere, ut opera faciat, docent verba illa,* Et maiora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini.

Ioh: 5. 20.

Hæc erant, quæ hoc loco adversus sententiam Racoviensiū, quòd Christus in eo sermone apud Mat: cap: 5. sua dicta Mosis dictis opposuerit, Legemq́ correxerit, a te allata fuerant. Cætera, quæ alibi ad idem ferè, quod hîc dicis, confirmandum affers, supra cap: 4. satis diligenter a me confutata sunt. Quòd si qua adhuc supersunt, ea non incommodè aliis in locis infra excutientur. Hîc tamen, antequam aliud agamus, id omnino examinandum videtur, quod priore scripto pag: 17. scribis, Christum videlicet nusquam vocari, aut dici legislatorem. Nam vel ex hoc fortasse probari posse credis, eum nulla præcepta a præceptis Mosis diversa dedisse. quippe qui (ut pag. 21. repetis) ut appellatus non est, sic neq́ etiam legislator fuerit, sed legis Dei vindex, & obscuriorum locorum per mani-

per manifestiora interpres. Quæ tamen argumentatio fallacißima eße deprehenditur. cum ex eo, quod potius in ipso est, unumquodq; nominari soleat, nec neceße sit, ut ex omnibus, quæ quis potißimùm facit, nomen inveniat. Christus, quamvis legislator verè fuerit, quia tamen non ad leges ferendas, sed ad servandum præcipuè venerat, non Legislatoris, sed Servatoris nomine vocatus fuit, præsertim cum iam aliqua moralis lex a Mose lata fuißet, quam ipse revera non refixit, aut abrogavit præceptis suis, immo eam confirmavit, sed simul tamen complevit, atq; perfecit. Quapropter meritò dictum est, Legē quidem per Mosem datam fuiße, gratiam autem, & veritatem per Christum extitiße. Quinetiam ne ipse quidem Moses fortaße usquam disertè legislator est appellat9. Quòd si, cum negas, Christum legislatorem vocatum, aut dictum fuiße, non de ipsißimo nomine tantùm Legislatoris agis, sed (ut quidem debes, & verisimile est) verba alia idem significantia, unum, aut plura tuo sermone complecteris, atq; idem intelligis, quod antea pag: 11. scripseras, non legi, Christum umquam ad populum aliquas leges tuliße, Primùm hoc quoq; admodum fallax est argumentum. Satis enim est ad hoc, ut iurè affirmari poßit, Christum quædam præcepiße, quæ Moses non præceperat, id ita se habere aliis testimoniis comprobare, etiamsi nusquam scriptum extaret (verbi gratia) Christum legem tuliße, aut simile aliud quidpiam. Deinde dico, te memoriâ lapsum non recordatum fuiße, cum ista scriberes, eorum

Ioh: 1, 17.

Palæologi lapsus.

rum Pauli verborum, licèt vulgatissimorum, Alter
Gal: 6. 2. alterius onera portate. & sic adimplete legem
1 Cor. 9. 2. Christi. *nec item illorum,* Iis, qui sine lege erant, tamquam sine lege essem, cum sine lege Deo non essem, sed in lege essem Christi. *Sic enim habent in postremis verbis omnes latini vetusti codices, atq; eamdem lectionem planè agnoscit Syriacus interpres. quamquam ne ipsa quidem græcorum codicum vulgata lectio ab hac interpretatione abhorret. Nam & Erasmus, & Tigurini, & quidam alii ea verba,* ἀλλ' ἔννομος χριστῷ, *ad hunc modum verterunt,* sed obnoxius legi Christi. *Quid quòd tu ipse in hac responsione tua quinquies minimùm, ut aliud agens observavi, aut apertè dicis, aut non obscurè innuis, Christum legem, seu leges tulisse? Primùm enim in initio pag: 98. sic scriptum est.* Atqui si postremo illo tempore privatus erit, ulcisci suas iniurias non poterit sine culpa transgressarũ, à se latarum, legum, *&c. Ex quibus verbis apparet, te sentire, Christum, de quo erat sermo, non solùm aliquas leges tulisse, sed eas tulisse leges, quæ privatam omnem vindictam interdicunt. quo nihil verius dici potuit, cum ante Christum non omnis privata vindicta interdicta esset, ut ex iis, quæ supra disputata sũt, apertum esse potest. Iam verò de iisdem legib: a Christo latis, pag: 152. ad hunc modum legitur,* Istene est fictus Christus, qui leges quas ipse privatis dedit primus observavit, & factus à Deo Magistratus, non observat, quoniam Magistratibus has

Palæologus quinquies eadẽ in re sibi adversatur.

has ipse leges non tulit? *At deinde in extrema pag: 252. ea verba habentur,* Et hæc est lex charitatis, lata à Christo omnibus Christianis. *Nihil rectiùs dici poterat, quàm charitatis legem aliquam a Christo fuisse latam. Quandoquidem charitas est novum illud mandatum Christi, quod tantopere, tã-quam verè novum, eoq; sensu, quo Christus ipsum dabat, Mosi incognitũ, urgent adversarii tui, & (quidquid tu alibi contrà dicas) solum potest quæstionem, seu quæstiones vestras decidere, & adversum te sententiam ferre. Sed deinde iterum ad finem pag: 253. sic scribis,* Quid enim hic prætexes? Christum? cum ille nullas leges tulerit ne accedas ad magistratum, nisi cum pœnitet facinorosum facinoris. *Tria in his tuis verbis notanda sunt. Et priora quidem duo ad id ipsum pertinent, ad quod probandum ipsa verba attuli. Postremum verò ad controversiam, utrùm Christus aliquid novi præceperit, omnino spectat. Vnum igitur est, quòd satis innuis, Christum aliquas leges tulisse, cum ais, illum nullas tulisse leges, ne accedamus ad magistratum, nisi &c. Alterum, quòd apertè confiteris, eum tulisse legem quamdam, ne scilicet accedamus ad magistratum, cum facinorosum pœnitet facinoris. Tertiũ est, quòd, hoc confitendo, cõfiteris simul, Christum aliquid præcepisse, quod Moses nusquam præcepit. Nam ubi (quæso) istud præceptum apud Mosem invenies, ne iniuriâ læsus, si lædentem pœnituerit, ad magistratum accedat? Quare, etiamsi nullam latæ a Christo legis men-* Palæologus seipsū refellit.

tionem fecisses, tamen ad te in ipsa controversia, cuius occasione hæc omnia dicuntur, revincendum satis esset, te fateri, præceptum illud a Christo fuisse datum. Puto autem, te veritate victum ideo & hic, & superiore loco, ubi reipsa eamdem sententiam scripseras, Ferendi legem verbo usum fuisse, quòd videres, præceptum istud novum planè esse, & eiusmodi, ut Christus, cum illud dabat, legem ferre meritò dici posset. Postremò pag: 275. in ipso initio hæc tua verba leguntur. Quare nos, ut sciatis, à vobis, quamvis in una Dei Ecclesia sumus, differimus: quod nos mandata Christi legimus & exosculamur secundum literam, sed observare conamur secundum voluntatem & mentem Christi, diligentissimè considerato, & ductu orationis Christi, & exemplo, quod exhibuit Christus in observatione legum, à se latarum & collatione aliorum dictorum & factorum Christi, & Apostolorum. *Quid tibi videtur? Numquid contra teipsum adhuc, Christum legislatorem fuisse, negare perseverabis, qui ita disertè pluribus in locis scribas, eum leges tulisse? Certè, si de simplici aliquo eoq; confesso propheta, & Legis interprete locutus fuisses, numquam, quòd leges aliquas tulisset, ei tribuisses. Sed tanta vis veritatis est, ut de Christo loquens, quamvis eum, quod ad hanc partem attinet, pro simplici propheta, & Mosaicæ legis interprete habeas, tamen ei hunc honorem deferre, quòd leges tulerit, imprudens coactus fueris. Nunc ad reliqua pergamus.*

POSTQUAM *adversarii tui satis se universè atq; indefinitè probaße sperabant, inter Christi, & Mosis præcepta aliquod discrimen eße, ad certa & singularia deinde ipsa utriusq; præcepta descendunt. &, exemplis prolatis, in compluribus altera ab alteris differre, demonstrare aggrediuntur. Quorum exemplorum iam potiorem aliquam partem supra, dum aliud agimus, satis diligenter examinavimus, atq; eorum præcipuas reprehensiones tuas refutavimus. Quare hîc de duobus tantùm videbimus, & , quid tu contra afferas, perpendemus, atq; ubi opus fuerit, tua dicta refellemus. Nam etsi de utroq; etiam istorum, præsertim verò de priore, de quo mox acturi sumus, nonnihil ante disputatum fuit, tamen multis partibus plura, quàm, quæ fuere dicta, sunt ea, quæ dicenda adhuc supersunt.* CAPVT IIX.

Prius igitur exemplum erit, quòd Moses ob leves caußas propter duritiem cordis illorum populo divortium permittebat, Christus autem non nisi propter adulterium, illud permittit. Hæc ab adversariis tuis scripta leguntur pag: 61. a te autem inclusa sunt in obiectione ipsorum sexta, pag: 225. Vbi in responsione negas, Mosem ob leves culpas, aut propter aliam caußam, quàm illam unam a Christo allatam divortium, sive uxoris repudium permisiße.

Quoniam verò videbas, quàm apertè tibi adversarentur verba illa Christi, Moyses ad duritiem cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras, *ais neceße eße, ut Christus aliud dicere vo-* Mat: 19. 8.

luerit, quàm verba ipsa præ se ferant. cum nusquam extet apud Mosem licentia dimittendi uxores quã-vis ob caußam.

Hoc, Palæologe, nihil est. Nam, etiamsi verba accipiantur, ut sonant, non tamen, neceßariò sequetur, Christum dixiße, a Mose permißum fuiße, ut uxores dimitterentur quamvis ob caußam, sed tantummodo sequetur, Mosem, teste Christo, permisiße, ut ob multas caußas uxores dimittere liceret. Hanc enim vim omnino habent indefinitæ eiusmodi enunciationes. quamvis ita etiam accipi poßint, ut perinde sit, ac si universalibus verbis conceptæ forent, & idem cuipiam videri queat, si quis simpliciter dicat, Licet dimittere uxorem, ac si addat. Ob quamvis caußam. quemadmodum supra cap. 4. dictum fuit. Verùm, ut diximus, modò ob multas caußas uxorem dimittere liceat, verißima nihilominus erit, & propriis verbis concepta enunciatio ista, etiamsi non ob quamvis caußam id facere liceat. Nam si (exempli caußa) aliquis diceret, te sentire, populo christiano licere bella gerere, verè ac propriè loqueretur, quamvis non semper, neq; ob quamcumq; caußam id ei licere sentias, sed tunc demum, cum caußa iusta fuerit. quod cum (ut tibi quidem videtur) multis modis contingere poßit, rectè indefinitis verbis enunciationem suam ille concepißet. Igitur, si probatum fuerit (ut postmodum fiet) a Mose ob multas caußas permißum fuiße uxorem dimittere, iam apparebit, nihil eße, cur dubitari poßit, quin Christus verè, ac propriè locutus

tutus fuerit, cum dixit, Mosem Iudæis permisisse, ut uxores suas dimitterent, aut aliter, quàm præ se ferant, verba eius accipienda sint, etiamsi vel non appareat, ob quamvis caussam id Mosem permisisse, vel etiam, ob aliquas caussas non permisisse, constet. Nec verò Pharisæi ipsi, cum ea verba dixerunt, Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudii, & dimittere? *(quod ita se habere Christus confirmare videtur) ob quamvis caussam uxorem dimittere, a Mose permissum fuisse, dicere voluerũt, quemadmodum tu in fine pag: 131. scribis, sed ob aliquas. Hoc enim non ad id ipsum confirmandum, de quo planè se dubitare Christum interrogantes ostenderant, ex Lege attulerunt, nimis enim ineptos, aut insidiosos se prodidissent, sed Christi responsioni obiecerunt. qui simpliciter negaverat, uxorem dimittere licere, & quod Deus coniunxerat, ab homine separari non debere, affirmaverat. Ac si dicerent, Quomodo ergo locum habebit præceptum Mosis, qui repudii libellum uxori dimittendæ dari mandavit, si verum est, quod ais, uxorem dimittere non licere? Cum enim ob unã tantùm stupri caussam id licere, ut deinde explicuit, sentiret Christus, rectè, non licere, simpliciter dicere potuit. Hinc apud Marcum, & Lucam, nulla nec ante, nec post exceptione addita, negat præcisè Christus, licere uxorem dimittere, & aliam ducere. Vnde illorum errori occasio data est, qui, ne propter adulterium quidem, id licere volunt. Non sunt igitur (nisi aliud afferas) Christi verba aliter, ac sonant, accipienda.*

Mat: 19. 7.

Mar: 10. 11. Luc: 16. 18.

enda. &, cum dicat, Mosem permisiße Iudæis, ut uxores dimitterent, id ob multas caußas licuiße, est intelligendum. Immo, si nihil præterea quærendum est, quàm, ut Christus Pharisæorum dictũ confirmaverit, satis est, eum voluiße dicere, a Mose ob nõnullas caußas repudia permißa fuiße. qua de re cum ab ipso aliter statuatur, quin inter ipsius, & Mosis præcepta evidens discrimen appareat, nullo pacto negari potest.

Sed operæ pretium est videre, quomodo tu Christi verba interpretanda eße sentias, & quomodo, a Mose ipso ob solam stupri caußam repudia permißa fuiße, demonstrare tentes. Igitur in extrema p. 134. sic scribis: Ad hunc autẽ modum ordino textũ: Moses etiamsi ob duritiam cordis vestri permisisset vobis repudiare uxores vestras, quamvis ob causam, attamen ab initio non ita erat, *&c. Subiungis deinde quatuor caußas, quare ita ordines textum. quarum primam, & tertiam supra refutavimus. Quamquam quid attinet ad primam refellere, cum ea verba,* Nisi abundaverit, *&c. quinto Mat: capite scripta sint, ea verò, de quorum hic interpretatione quærimus, capite 19? illa Christus discipulis suis, hæc verò Pharisæis dixerit? Agnoscis, ut arbitror, turpem lapsum tuum, cum verba ipsa per se, neq; eodem tempore, neq; iisdem dicta utraq; fuiße, aut dici potuiße, satis apertè doceant. Quod verò ad tertiam caußam pertinet, ea, ut ante monuimus, interpretationem istam tuam planè destruit. Nam, si ob eam caußam, quòd Christus non Maioribus vestris dixit, sed Vobis, eum non de eo, quod Moses dixißet,*

Palæologi lapsus.

qui maioribus eorum, non autem iis ipsis, quibuscum loquebatur, leges tulerat, sed de eo, quod Scribæ, & Pharisæi tunc dicerent, verba facere neceſse est, certè non Etiamsi permisiſset, quod ad Mosem ipsum omnino referendum eſset, sed Permisit, ut ipsa verba habent, legendum est. ut scilicet ad Scribas, & Pharisæos referatur, qui reipsa uxores dimittere permittebant. Quod quia, tamquam a Mose traditum, populo (ut tibi videtur) obtrudebant, propterea ipsum Mosem id feciſse Christus dicere potuerit, interpretibus scilicet (ut ipse loqueris) Scribis, & Pharisæis. Itaq; vides, quàm nō modò tuo more parum tibi constes, sed quàm etiam a teipso quodammodo abalienatus videare, qui duorum, quæ invicem repugnant, alterum ad alterius confirmationem afferas.

Palæologi inconstantia.

Palæologi lapsus.

Sed de secunda, & quarta cauſsa videamus. In quibus illud primum a te peccatum est, quòd unicam cauſsam in duas ineptè diſsecuisti. Sic enim dicere debueras. Cum & Deus ab initio, ipso Christo teste, & Christus postea ob stupri cauſsam repudium permiserit, atq; ob hanc solam cauſsam Moses repudium permittat, neceſse est fateri, Mosem in repudio permittendo nihil feciſse, quod Christus ulla ratione improbare poſsit, sive Dei ordinationem, sive id, quod ipse constituit, considerare velimus. Sed Christus improbat id, quod de Mose repudium permittente præ se ferunt ipsius verba illa, Moses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras. *Igitur hæc verba aliter, ac sonant, sunt accipienda. nec intel-*

Palæologi peccatum.

nec intelligendum est, Mosem permisisse, &c. sed, etiamsi Moses permisisset, &c. Ad hunc modum, inquã, te unicam hanc caussam explicare oportebat, non autem ex ea duas facere, Vnam, quòd Christus ob stuprum repudium permittat, & hanc solam caussam Moses benè intellectus in legibus datis adferat, Alteram, quòd Deus, teste hîc ipso Christo, ab initio ob stupri caussam matrimonium dissolvi posse voluerit, & hãc solam caussam Moses inter leges apposuerit. Nec *enim satis est, alterutrum, sed utrumq; verum esse oportet.* Nam, *si vel Deus ab initio, vel Christus postea ob ipsum stuprum repudium non permisisset, satis habuisset Christus ad Mosis permissionem istam improbandam.* Deinde *in eo errasti, quòd utrobiq; id planè*

Palæologi erratum.

retices, sine quo argumentationis tuæ nulla vis est, &, quo non explicato, quid tibi velis, vix quisquam intelliget. Retices autem, Christum id improbare, quod Mosi tribuere videtur. Iam verò ista tua sive unica, sive duplex caussa eo solo fundamento nititur, quòd Moses ob stuprum dumtaxat divortium permiserit. Quod sanè ineptè factum censeri debet, cum hoc illud ipsum sit, de quo potissimùm controvertitur, cuiusq; contrarium ne ex Christi verbis illis probari possit, idcirco inauditam istam eorum interpretationem commentus es. Verumtamen, si, quidquid, ut id probes, a te dictum fuerit, falsum esse fundamentum istud demonstrabitur, corruet illico universum hoc ædificium tuum, & simul totâ caussâ cades, ac fateri necesse habebis, Mosem non consentire cum Christo,

qui

qui manifestè ob solum stuprum divortium permisit.

Sed, antequam id demonstrare aggredior, ea perpendere libet, quæ in explicanda quarta tuæ verborum Christi interpretationis caußa scripsisti. Ais igitur, Et illud [in causa est, ut ita ordinem textum] quod cum Iesus Christus narret, quanam ratione ordinatum fuerit ab initio matrimonium, stupri causam inter illa quę Deus ordinavit ad matrimonii dissolutionem recitet, quam solam Mosem, apposuisse inter leges videmus. *Hæc tua verba eam sententiam continent, quæ & id, quod ipsis probare quæris, insigniter labefactat, & falsa est, & deniq; cum eo, quod paullo ante dixeras, evidenter pugnat.*

Quid enim tuæ ipsius interpretationi, quam his verbis confirmare studes, magis contrarium videri potest, quàm Deum ab initio non stupri caußam tantùm, sed alias quoq; caußas ad matrimonium dißolvendum constituiße, ut tu hîc satis apertè dicis? An non eam interpretationem, quamvis eiusmodi, quæ risum legenti movere poßit, idcirco commentus es, ne Christus fateri videatur, a Mose ob alias præter stupri caußam uxores dimittere permißum fuiße? Atqui, si Deus ipse id fecerat, quid caußæ est, cur Moses facere non potuerit? Hîc sanè, mi Palæologe, tam fœdè es lapsus, ut dubitari non poßit, quin aliud ageres, cum hæc scriberes. At dices fortaße, verbum ordinavit *in verbis tuis cum iis, quæ statim sequuntur,* ad matrimonii dissolutionem, *coniungendum non* Palæologi lapsus.

eße, sed

esse, sed cum ipsis priora illa, stupri caussam, *vel posterius illud*, recitet, *coniungi debere. Certè, si ita res se habet, excusandus tamen ego sum, etiamsi te acriter reprehenderim, nulla enim distinctio inter id verbum, & sequentia apposita est. Tu verò accusandus, non dicam, quòd non apposueris, nam id typographi operarum vitium esse potest, sed quòd ita sine caussa verborum ordinem in oratione inverteris, & tibi soli imputandum est, si sensus, tamquam tuo multò ipsis accommodatior, ex verbis tuis eliciatur non solùm a tuo sensu diversus, sed tibi ipsi maximè adversarius. Debueras enim sic verba tua ordinare*, inter illa, quæ Deus ordinavit, stupri causam ad matrimonii dissolutionem recitet, *&c. Quamquam nimis durè ea verba*, ad matrimonii dissolutionem, *cum cæteris cohærere videntur, nisi ea cum verbo* ordinavit *coniugantur. Nolui tamen, præsertim cum alias durissimas verborum structuras in tuis scriptis observaverim, hanc dissimulare, si fortè ea ex sensu tuo in verbis tuis esset.*

Verùmtamen dic, te obsecro, qua ratione probas, Christum stupri caussam inter illa, quæ Deus ordinavit ad matrimonii dissolutionem recitasse? Legat, quisquis sit, locum ipsum, nemo erit, qui, te falsa dicere, planè non agnoscat. Nam ne vestigium quidem eiusce rei in Christi verbis apparet. Quod enim pag: 232. ais, non constare Christi rationem, nisi (quæ sequuntur sunt ipsa verba tua) sicut quæ Deus coniunxit homo dissuere non debet: Ita quæ Deus stupri

ſtupri cauſa disiunxit, homo copulare non tē-
tet. *Iſtud, inquam, primùm non ſatis eſt. Hîc enim non ſolùm, ſtupri cauſsam ad matrimonii diſsolutionem a Deo ordinatam fuiſſe, Chriſtum dicentem ſacis, ſed (ut quidem verba tua præ ſe ferunt) inter alia, quæ Deus ad matrimonii diſsolutionem ordinavit, eam cauſsam ipſum recitare affirmas. & ſic, alias etiam cauſsas præter cauſsam ſtupri Deum ad matrimonium diſsolvendum conſtituiſse, a Chriſto affirmari ais. Deinde falſum eſt id, quod in ratiocinatione iſta tacitè ſumitur, Debuiſse ſcilicet Chriſtum, quemadmodum divino teſtimonio dictū ſuum de non dimittenda uxore confirmavit, ſic etiam unam illam cauſsam uxorem dimittendi confirmare, quam ipſe probaturus eſset. In illo enim propterea divino teſtimonio eſt uſus, quia alioquin oſtendere non potuiſset, Moſem ad duritiem cordis illorum populo uxores dimittere permiſiſse, non autem, quia ſic ab initio eſset. In hoc autem ipſe, tamquam auctoritatem habens, loquitur, nec alio præterea Dei teſtimonio indiget. cum ſatis, ſuperq́ a Deo eius verbis teſtimonium veritatis & iam datum fuiſset, & identidem daretur. Poſtremò, dum ita, ut vidimus, ratiocinaris, in eo vehementer erras, quòd hæc duo, Vxorem non dimittere, & Vxorem propter ſtuprum dimittere, quod attinet ad Dei inſtitutionem, & voluntatem, paria eſse vis. cum tamen illud præceptum ſit, hoc autem permiſsum. Quare perperam a te dictum eſt, hominem copulare non debere, quæ Deus ſtupri cauſsa diſiunxit.*

Palæol: error.

xit. Nihil enim propter stuprum disiunxit Deus, sed, disiungi posse, tantummodo concessit. Sed tu, scilicet, uxoris repudium propter stuprum ipsi viro manifestum in Mosaica Lege mandatum esse existimasti, quemadmodum ex iis constat, quæ scribis pag: 221. Verùm ut diximus, id non mandatum, sed permissum tantummodo fuit.

Restat ultimum, quod verbis, quibus hanc tuam quartam caussam explicas, obiiciebamus. Nam paullo ante eis prorsus repugnantia dixisti, cum ais, Ab initio ordinati à Deo matrimonii, nulla fit mentio de repudio uxoris, verum dura & ferrea ætate emergente, Moses libelli repudii intulit mentionem ob unam causam, stuprum scilicet. *Moses igitur, ut ibi affirmas, is fuit, qui de repudianda uxore ob unam stupri caussam mentionem fecit, cum antea, præsertim ab initio ordinati à Deo matrimonii, nulla eius rei mentio facta esset. Atqui hoc ex diametro (quod aiunt) cum eo pugnat, quod in hac quarta caussa scribis, Christum cum narraret, quanam ratione ordinatum fuisset ab initio matrimonium, stupri caussam inter illa, quæ Deus ordinavit ad matrimonii dissolutionem recitasse. Quæ repugnantia ex iis verbis evidentiùs apparet, quæ statim subiicis,* quam solam Mosem apposuisse inter leges videmus. *Ex quibus solis satis constat, te hîc sentire, etiam ante Mosem eam caussam dimittendi uxorem extitisse, & eam solam ex aliis nonnullis Mosem in suis legibus retinuisse. id quod cum eo consentit,*

Palæol: invicem repugnantia scribit.

consentit, quod pag: 132. scripsisti, dum Christum sic loquentem facis. Ante Mosis tamẽ tempora hoc non erat, cum Deus coniugium dissolvendum non permitteret nisi stupri tantum causa, & non quamvis ob causam. *nisi quòd tecum ipse iterum pugnans, ibi apertissimè, ante Mosem Deum non nisi ob stuprum, hic verò non obscurè ob alias etiam caussas matrimonium dirimi posse, permisisse affirmas.* Palęol: secũ pugnas

Sed iam, quomodo probes, Mosem ob stupri tantùm caussam divortium permisisse, dispiciamus. Permittit Moses, ut ex initio cap: 24. Deut: apparet, uxorem propter aliquam fœditatem in ea inventam dimittere. Tu Alicuius fœditatis nomine stuprum clancularium intelligi debere affirmas. idq́ ad hunc modum probare instituis. Moses ait, si quis dimiserit propter aliquam fœditatem in ea inventam uxorem suam, eam pollutam, & abominabilem factam esse coram Deo, id quod (inquis) apud Hieremiam quoq́ extat, ubi ait Deus, eiusmodi mulierem pollutam, & contaminatam esse. Sed pollutam esse, abominabilem esse, contaminatam esse, nihil aliud est, quàm suspectam, & infamem esse apud maritum de stupro. Igitur fœditatem aliquam in uxore invenire, nihil aliud esse potest, quàm aliquas & non inanes stupri admissi coniecturas habere. Sic enim ex iis apertè colligitur, quæ pag: 132, & 133. scribis. Hier: 3. 1. &c.

Iam attende, obsecro, & quàm graviter, ac multipliciter in hac tua argumentatione erres, agnosce.

Primùm nō omnis repudiata uxor sive apud Mosem, sive apud Hieremiam polluta eſse dicitur, sed ea demum, quæ alteri viro nupserit. alioquin alteri eam ducere non licuiſset. Verùm tu in Mosis verbis recitandis eam partem, in qua de secundis nuptiis fit mētio, astutè omittis, quamvis deinde ineptè verba illa, prior maritus, retineas. quæ sine parte illa cum præcedentibus non cohærent. Erat autem eiusmodi mulier polluta non simpliciter & per se, sed priori viro. Neq; enim scribit Moses, eam abominabilem factam eſse coram Deo, ut tu, veterem interpretem secutus, eum scribentem facis, sed ait, rem abominabilem coram Iehova eſse, si prior maritus eam iterum ad se recipiat, & pro uxore habeat. ut cuilibet hebræum codicem consulenti constare poterit. Deinde, si pollutio ista ex ipsa fœditate in ea muliere inventa profecta eſset, sequeretur, eiusmodi fœditate a viro reperta, illico, etiam ante repudium, eam mulierem illi pollutam fuiſse, & propterea ab ipso eam pro uxore ampliùs haberi non potuiſse. quod tamen falsum est. Nemo enim propter quantamlibet fœditatem in uxore inventam eam repudiare neceſse habebat. Præterea quid cauſæ est, cur affirmes, si polluta eiusmodi mulier erat, neceſse eſse, ut ea suspecta, & infamis apud virum de stupro fuerit, & fœditas, quam in ea vir reperiſset, aliquæ & non inanes coniecturæ eſsent stupri admiſsi? Quis enim tibi conceſſerit, nulla alia ratione mulierem pollutam sub Lege Mosis eſſe potuiſse, quàm propter stupri non inanem suspicionē?

Palæologi inepta astutia.

Palæologi lapsus.

Nec

Nec enim, si Mosis verba cum iis, quæ apud Hieremiam leguntur, coniungas, aliud de muliere ista dictum reperies, quàm, eam pollutam esse, non autem, ut tu affirmas, pollutam esse, abominabilem esse, contaminatam esse. De Abominabili paullo ante vidimus, & caussam tui erroris ostendimus. De Contaminata idem dicimus, nam eadem ratione hîc quoque es lapsus. legisti enim apud Hieremiam in vetere translatione, Numquid non polluta, & contaminata erit mulier illa? *Atqui hebræa verba (ut Franciscus Vatablus ea interpretatur) sic habent,* An non polluendo polluetur terra illa? *Itaque vides, & unicum verbum Polluendi ibi scriptum esse, & illud non ad mulierem, sed ad terram referri, nihilque præterea vel ex Mose, vel ex Hieremia elici posse, quàm, eiusmodi mulierem pollutã esse, & propterea rem abominabilem esse coram Deo, si prior vir eam iterum ad se recipiat, terramque pollutum iri, in qua id fieri contingat. Nec tamen prædictis tuis in argumentatione ista nectenda peccatis contentus fuisti, sed illud etiam addidisti, ut verba, quæ apud Hieremiam leguntur, ausus ipse sis fœdè corrumpere, ea verba scilicet de tuo addendo,* & ob id a me repudiata. *nempe ut mulierem quoque illam propter fornicationes suas repudiatam fuisse, incauto lectori appareret. Nec interim consideras, quàm ineptè similitudo illa explicata fuisset, si ea verba addita essent. Cum enim sine ullo dubio pro eo, quod in eius similitudinis priore parte est Virum alium ducere (ut tu, veterem inter-*

Palæologi inepta audacia.

pretem imitatus, imperitè loquentem Hieremiam facis) id est, Viro alteri nubere, in altera parte sit Fornicatam esse cum amatoribus multis (non autem Tuis, ut ipse scribis) quis non videt, ut similitudo constet, quemadmodum non idcirco mulier illa repudiata fuerat, quòd alteri viro nupsisset, quippe quæ post repudium nupsisset, sic necesse esse, ut nequaquam eo in loco respublica Israelis idcirco a Domino repudiata fuisse dicatur, quòd fornicata esset cum amatoribus multis? Præterea, si ea verba, & ob id a me repudiata, *apud Hieremiam legerentur, quid tibi opus fuisset, ut mulierem illam propter stupri non inanes coniecturas a priore viro repudiatam fuisse probares, ad id confugere, quòd ea mulier polluta, & contaminata inibi esse diceretur?* Nonne *ex altera similitudinis parte perspicuum fuisset, eam ob stuprum repudiatam fuisse a priore viro, quemadmodum Israelis respublica a Domino, propterea quia cum amatoribus multis fornicata esset, repudiata fuerat?*

Palæologi lapsus.

Certissimum igitur esse potest, non solùm argumentatione ista tua id non effici, quod opinaris, Mosem videlicet, non nisi ob stupri unam caußam divortium permisisse, verùm etiam, uti prædiximus, te in ea explicanda graviter admodum, ac multipliciter lapsum fuisse. Et sanè, quod ad ipsam totius argumentationis vim attinet, Fœditatis alicuius nomine apud Mosem, admissi stupri tantùm aliquas, easq; non inanes coniecturas intelligere, ridiculum censeri debet. quandoquidem alia multa, quæ fœda sunt, in

muliere

muliere inveniri poßunt, quæ hîc commemorare non est neceße. præsertim cum satis fuerit, ut ex ipsius Mosis verbis apparet, eiusmodi fuiße fœditatem illam, ut ea mulier in viri sui oculis gratiam non invenißet. Nec præterea aliam dimißionis caußam fuiße, significare ibi fortaße voluit Moses, nisi quòd, postquam convenißent, viro uxor non placuißet. Vt, quæ de fœditate aliqua deinde commemorat, exempli caußa commemoret, non autem quia vel dimittendi caussam, vel rationem, cur uxor viro minùs placuißet, ad fœditatem aliquam in ea repertam restringere velit. Certè Tigurini eum locum ita verterunt, Vt si inveniat in ea rem aliquam fœdam. *Nam, si fœditatis tantùm alicuius rationem habere Moses voluißet, verisimile admodum est, eum nullam prorsus mentionem facturum fuiße de nõ inventa gratia in oculis viri, & ad hunc modum dicturum, Si vir uxorem acceperit, eamq; habuerit, &c. quia fœditatem aliquam in ea invenerit, scripserit ei, &c. (neq; enim, ut Vatablus monet, est hîc sententia absoluta, sed debet hic versus coniungi cum sequentibus verbis,* non poterit prior, *&c.) Sed quia, quasi aliud agens (ut quidem ego sentio) permittere populo voluit uxores, quæ iusta quavis de caußa minùs gratæ essent, dimittere, propterea nõ ita locutus est, sed, quòd uxor in viri oculis gratiam non invenißet, disertè commemoravit, addens pro caußæ exemplo fœditatis in ipsa inventæ mentionem, ut, caußam iustam esse debere, ostenderet. Quod quia non ita apertum e-*

rat, idcirco haud stultè ambigebant Pharisæi, vel se ambigere simulabant, utrùm quamvis ob caußam uxorem dimittere liceret. Stulti autem planè fuißet, si ex ipsius Mosis verbis ob stupri tantùm indicia id licuiße constitißet, aut constare potuißet. & ineptus ipse Christus videri poßet, qui quæstionis eorum vanitatem, & in Mosis verbis intelligendis ipsorum ruditatem apertè non redarguißet. Vt igitur concludamus, cum Fœditatis alicuius nomine non stupri tantùm aliquæ, eæq; haud inanes coniecturæ apud Mosem intelligantur, sed alia non pauca, quemadmodum nomen ipsum declarat, quinetiam non ad solã aliquam fœditatem ipsius verba restringenda sint, satis constare potest, non propter stupri solam caussam, sed propter alias multas Mosem uxores dimittere permisiße, Christiq; verba, dum ait, Moses permisit vobis dimittere uxores vestras, *ut sonant, accipienda eße, nec ulla ratione poße, nedum (ut tibi videtur) debere intelligi, perinde ac si dictum fuisset, Etiamsi Moses vobis permisißet, &c. Quòd si quis mirabilem istam tuam verborum Christi interpretationem planè ineptam, ac ridiculam eße agnoscere velit, eumdem locum apud Marcum legat in initio cap. 10. Cum enim ibi in Pharisæorum interrogatione non habeantur illa verba, Quamvis ob caußã, nec Christus in responsione aliquid dicat, unde colligi poßit, eum Pharisæos reprehendere voluiße, quòd permissionem illam Mosis ad quamvis caußam pertraherent, sed simpliciter neget, uxorem dimittere licere,*

licere, cum tamen ex Mose propter unam aliquam saltem caußam id licuiße constaret, nullum ibi locũ invenire potest interpretatio ista tua. Itaq; non opus est, quàm alioquin ea insolens, & fortaße sine ullo exemplo sit, ostendere, & exempla, quæ affers, loco nostro similia non eße, demonstrare. Id tantummodò addidiße satis fuerit, teipsum paullo ante, id est eadem pag: 134. in cuius fine interpretationem istam tuam explicare instituis, nec ullam vel mutatæ sententiæ, vel novæ Christi verborum explanationis significationem das, longè aliter ea verba explanaße, &, ut sonant, ea accepisse, nisi quòd ineptè eam Mosis permissionem ad casum suspicionis violati thori restringis. Sic enim παραφραστικῶς ea interpretaris, Ad vitandam duritiam vestri cordis, seu ad significandam cordis vestri implacabilitatem, indulsit vobis (Moses) dandi libelli repudii facultatem, cum violati thori vobis obrepsisset suspicio. *Quo facto, quædam subiicis, quæ ad huius interpretationis confirmationem, & explicationem pertinent. Deinde addis ea verba,* Ad hunc autem modum ordino textum: Moses etiamsi ob duritiam, &c. *Certè tantam tuam inconstantiam satis mirari non poßum, qui eodem orationis filo, tamquam unicam interpretationẽ, duas complectaris tantopere inter se diversas. Iã verò prior illa tua interpretatio cum restrictione illa nullo pacto sustineri potest. Perspicuum enim est, Christum, si eius verba, ut sonant, accipienda sunt, Mosis permissionem non approbare,*

Palæologi mira incõstantia.

probare, idq; tu, ut supra disputatum fuit, in posteriore interpretatione confirmanda tacitè reipsa contendis, ut ea ratione evincas, Christi verba aliter, ac præ se ferre videantur, accipienda eße, cum scilicet (ut quidem tibi persuasum est) in hac dimittendæ uxoris caußa nihil prorsus Christi præceptum a Mosis permisßione discrepet. Quod quàm longè a veritate abhorreat, abunde me demonstraße confido, & ob eam rem planum feciße, summâ iniuriâ a te Racovienses fuiße reprehensos, quòd exemplum hoc ad te falsitatis convincendum attulißent, qui inter Mosis legem, & Christi præcepta in eiusmodi rebus nullum discrimen constituas. Quare iam de altero exemplo videamus.

CAPVT IX. ALTERUM *exemplum diversitatis inter Christum, & Mosem in moralibus præceptis, quod inter ea, quæ a Racoviensibus allata fuerunt, a tuis reprehensionibus defendendum apertè, ac nominatim suscepimus, illud est, quòd Moses peierationes tantùm vetat, Christus verò etiam iuramenta omnia, ut ex ipsius*
Mat:5.37. *verbis patet, in quibus Est est, Non non tantùm dicere iubemur, &, quidquid præterea addatur, a Malo eße affirmatur, & propterea piis illicitum. id, quod a*
Iac:5.12. *Iacobo quoq; ejusdem Christi apostolo traditur. Hæc ab ipsis dicta sunt pag: 62. Quæ tu in responsione ad septimam, quam facis, eorum objectionem, pag: 227. resellere instituis. Objectionem autem breviter ex eorum sententia his verbis explicas,* Iuramenta permittit lex Mosis, Christus non permittit. *Iam*

quæ

quæ pro responsione affers, ad duo referri poßunt. Vnum est, quòd nusquam Moses iurare iubeat. Alterum, quòd Moses de juramento, magistratu deferente, præstando, Christus verò de jurejurando loquatur, quod sua sponte privatus jurare velit. Nam, *siquid hîc præterea dicis, id, tamquam vel obiter a te dictum, vel cum reliqua oratione non consentiens, & alibi latiùs, atq; apertiùs a te expositum, multò commodiùs separatim postmodum excutietur. De priore igitur responsione, seu responsionis parte videamus.*

Dicis, Mosem nusquam iussiße, ut iuraretur. Sed quid hoc ad rem? Adversarii tui non dicunt, Mosem iussiße, sed permisiße iuramenta, vel te ipso teste, ut vidimus, in eorum obiectione formanda. Vide igitur, quàm fœdè sis lapsus, & quàm tibi adverseris. Et ne quis me calumniari suspicetur, cum dico, te pro responsione ad adversariorum objectionem afferre, nusquam Mosem iussiße, ut iuraretur, hæc sunt ipsa verba tua pag: 228. post recitationem quorumdam verborum Legis ad iuramenta pertinentium, Quibus in verbis nusquam iubetur iurari, *&c. Et rursus infra,* De iuramento autem lege Exod 22, Levit: 5, Deut: 6, 10, ubi nusquam iubetur iurari, *&c. Et paullo post ita concludis,* Falsum igitur est, quod lex Mosis iubeat iurari, *&c. Præterea quomodo audes affirmare, nusquam legem Mosis iubere, ut iuretur, idq; ex a te prolatis locis concludere, cum, ut infra apparebit, non omnes locos, in quibus de iureiurando apud Mosem agitur, protuleris? Immo verò*

Palæol: labitur, & sibi adversatur.

Palæologi audacia.

Palæologi lapsus.

cum in aliquo ipsorum, quæ protulisti, ut iuretur, præcipiatur? Sic enim habetur Exo: cap: 22.v.9. Si dederit quis proximo suo asinum, aut bovem, aut pecudem, & quamvis bestiam ad custodiendum, & [ipsa] moriatur, aut debilitetur, aut abigatur, nemine vidente, iusiurandum Iehovæ erit inter istos duos, *&c. Vbi nemo non videt, ad inveniendam veritatem, & lites componendas iuberi a Mose, ut iuretur.*

Quod ad alteram responsionem, seu responsionis partem attinet, quomodo (quæso te) probabis umquam, Mosis verba de iureiurando tantùm a magistratu delato accipi debere. Certè ad id probandum nihil prorsus a te affertur, nisi quòd auctoritate quadam tua, de qua ante non semel diximus, planè confisus, hæc verba scribis ad finem pag: prædictæ 227. Ita autem dicit lex: Non assumes, proponente scilicet magistratu, nomen domini Dei tui in vanum, *&c. Vide, quomodo verba Legis, quæ nullam prorsus magistratus mentionem faciunt, ex tuo capite supplere, & de magistratu loquentia facere audeas, ne minima quidem ratiuncula allata, cur id a te fiat. Præterea pag: seq. ea verba scribis*, De iuramento autem lege Exo: 22, Lev: 5, Deut: 6, 10, ubi nusquam iubetur iurari, sed cum iurandum est rerum preteritarum causa, ad inveniendam veritatem coram magistratu, per quid sit iurandum demonstratur. *In quibus verbis te non audacem modò, ut in superioribus, verùm etiam planè*

Palæologi audacia.

Palæologi audacia.

falsum prodis. In eo enim audax sanè es, quòd cum in nullo ex a te citatis locis magistratus iusiurandum deferentis mentio fiat, nec porrò, nisi in primo, ulla extent indicia, quòd ea iuramenta a magistratu deferenda eßent, tamen audes affirmare, ibi de iurando coram magistratu agi. Idem dico de eo, quod consequenter ais, in prædictis locis de iureiurando præteritarum rerum caußa adhibendo verba fieri. Nusquam enim id, nisi in primo eorum locorum, apparet. Iam verò in eo ipso es falsus, quòd aßeris, de iuramento rerum præteritarum caußa coram magistratu præstando in illis locis verba fieri, cum in secundo, id est, Levit: cap: 5. de alio genere iuramenti manifestè agatur. Scriptum est enim ibi v. 4. si ipsa hebræa verba attenderis, ad hunc modum, Aut anima, si iuraverit proferendo labiis, ut malè faciat, vel ut benefaciat, secundum omnia, quæ proferet homo iurando, & absconditum fuerit ab ipso, isquè [postea] scierit, & peccavit in unum ex istis, confitebitur, quòd peccaverit ea in re. Et adducet sacrificium pro delicto suo Iehovæ, *&c. Nemo tam cæcus eße potest, qui in his verbis de iuramentis super re futura ideoquè a magistratu non delatis, agi non videat. Nam magistratus, ut ipse pag: 227. fateris, non super rebus futuris, sed super præteritis iuramenta deferre solet. ut alia manifesta indicia omittam, ex quibus, ibi de iuramentis planè voluntariis privatorum verba fieri, apertè colligitur. Video enim, quid responsurus sis, vel potiùs,* Palæologus falsus.

quæ

qua ratione id, quod tibi hoc loco a me objicitur, non diluendum, sed risu excipiendum, sis arbitraturus. Dices enim, me, qui te falsum eße dixerim, verè falsum eße, qui crediderim, locum a te Levit: cap: 5. citatum eum eße, quem protuli v. 4. cum is sit in ipso capitis initio. ubi ex antiqui interpretis translatione scriptum est, Si peccaverit anima, & audierit vocem iurantis, *sivè* adiurantis, *&c. Vnde etiam constare dices, non in primo tantùm, ut ego affirmabam, sed in secundo quoque loco magistratus iusiurandum super re præterita deferentis aperta indicia esse.*

Ad hæc duo, Palæologe, sigillatim responsum accipe. Primùm dico, si istum, non autem, quem ego protuleram, locum eo 5. Levit: cap: citare voluisti, non me falsum fuiße, qui, ut iam cognoscere potuisti, & mox meliùs cognosces, de te id, quod verum est, hac in parte sum opinatus, &, si verum confitendum mihi est, pro certo habui, sed te non leviter erraße, & mihi errandi, id est mentem tuam non percipiendi, quantum in te fuit, iustissimam caußam dediße. Nam *quis umquam, nisi de tua mente aliunde constaret, divinare poßet, te, cum caput illud 5. Levit: citas, tamquam in quo iurisiurandi privatorum fiat mentio, eam capitis partem intelligere, ubi eiusmodi iusiurandum non nominatur, non autem eam, ubi eius fit aperta commemoratio?* Nulla *enim de iuramento alicuius privati hominis in primis istis eius cap: verbis fit mentio, sed tantummodo iudicis, seu magistratus (ut*

tus (ut ferè sentiunt interpretes) adiurantŭ privatum hominem, ut dicat, quid de aliqua re viderit, aut cognitum habuerit.

At enim tu & hîc pag: 229. & supra pag: 141. & 142. affirmas, idem eße adiurari, quod sibi iusiurandum deferri, & idem eße (verbi gratia) cum Cajaphas *(non autem Annas, ut tu scribis) dixit Christo,* Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus filius Dei, *ac si dixißet (sunt ipsa verba tua)* Iura per Deum vivum, si tu sis Christus aut nō sis. *Et similiter, cum Paulus ad Theßalonicenses scribens, ait,* Adiuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus, *illud,* Adiuro vos, *nihil aliud eße, quàm* Iuramento vos adigo. *Et addis,* Et si præsens esset, dixisset: Iurate mihi per Dominum, quod hanc Epistolam legetis aliis. *Igitur, si hæc doctrina tua vera est, cum dæmoniacus ille Christo dicebat,* Adiuro te per Deum, ne me torqueas, *idem erat, ac si dixißet, Iura mihi per Deum, quòd me non torquebis. Et cum Ephesi Iudæi illi exorcistæ, tentantes nomen Domini Iesu super eos nominare, qui malos spiritus habebant, dicebāt,* Adiuramus vos per Iesum, quem Paulus prædicat, *nihil aliud dicere volebant, quàm iurate nobis per Iesum, quem Paulus prædicat. Quid (obsecro) insulsius, aut ineptius excogitari potest? Nā quis non videt, in his locis Adiurare per Deū, Adiurare per Iesum, sive* ὁρκίζειν τὸν θεόν, ὁρκι-

Palæologi lapsus.
Mat: 26. 63.
1 Thes: 5. 27.
Mar: 5. 7.
Act: 19. 13.

ὁρκίζειν τὸν Ἰησοῦν, *nihil aliud eſſe, quàm obteſtari per Deū, obteſtari per Ieſum? Quod tu ipſe agnoſcis in verbis illis p: 229.* Cum obteſtatio per nomen Dei ſpecies ſit iuramenti, *&c. Nā quod ais, obteſtationem per nomen Dei eſſe ſpeciem iuramenti, nec quiſquam id tibi umquam concedet, nec, ſi verum eſſet, quidquam ad rem faceret. Non enim hîc quæritur, an is iuret, qui obteſtatur, ſed is, quem ille obteſtatur. Quamquam apparet, te in verbis iſtis ſcribendis, lapſum eſſe, & iuramenti, pro delati, aut deferendi iuramenti, ſcripſiſſe. Verùm ne delati quidem, aut deferendi iuramenti ſpeciem obteſtationem per Dei nomen eſſe, ab ullo tibi facilè concedetur. Significat quidem aliquando verbum* ὁρκίζω, *ſive* ἐξορκίζω *iusiurandum exigere, ſeu curare, aut petere, ut quis iuret, præſertim in græca teſtamenti veteris interpretatione, quod Adiurare latinus interpres dixit. Verùm id non eſt perpetuum. & in duobus locis a te citatis ea ſignificatio neutiquam admittenda eſt, cum nullo modo, quod ad priorem attinet, veriſimile ſit, Cajapham voluiſſe, ut Chriſtus iuraret, ſed tantummodo ut, quoniam nihil reſpondebat, ad reſpondendum obteſtatione illa per Deum viventem adigeretur, quod etiam eventus comprobavit. Neque enim iuravit Chriſtus, ſed ſimpliciter reſpondit,* Tu dixiſti. *Ex quo etiam intelligi par eſt, Cajaphæ verba non id eſſe, quod tu ais,* Iura per Deum vivum, ſi tu ſis Chriſtus aut non ſis. *namque ad hæc verba non potuiſſet Chriſtus reſpondere,* Tu dixiſti. *Sed tu nimirum*

Palæologi lapſus.

nimirum ea verba ita concepisti, ut ad iurisiurandi exactionem meliùs accommodari possent. Nam ipsa quoque verba Cajaphæ recitans, addidisti de tuo ad finem duo illa verba, aut minimè. *Et sanè, si Cajaphas iusiurandum a Christo exegisset, planè verisimile est, illum aliter, ac fecit, locuturum fuisse, & non modò, ut tu fecisti, postrema sua verba concepturum, verùm etiam dicturum, Adiuro te, ut nobis dicas per Deum vivum, an tu sis Christus Dei filius, nec ne. Quod perinde fuisset, ac si dixisset, Dic nobis, iureiurando per Deum vivum interposito, an tu sis, &c. non autem, ut fecit,* Adiuro te per Deum viventem, ut dicas nobis, si tu es Christus filius Dei. *Quòd si tamen ad iuramenti delationem referri posset, nihil aliud, ut ipse ex parte confirmas, esset, quàm Iura per Deum viventem, te nobis dicturum, an tu sis Christus filius Dei. cuius iurisiurandi petitio, sive exactio prorsus inepta fuisset. Quid enim attinet, cum id quæritur, ut quispiam in præsentia aliquid, nec ne sit, dicat, ab eo petere, sive exigere, ut id se dicturum iuret, cum exigi ab eo possit, ut iam, interposito iuramento, dicat? præsertim si, ut verum dicat, quæritur.* Nam, *qui iuraverit, se aliquid, nec ne sit, dicturum, periurus quidem erit, nisi dixerit. sed non erit periurus, etiamsi falsum dixerit, non enim, se veritatem dicturum iuravit, sed tantummodo aliquid affirmaturum, aut negaturum. Hæc tu ipse fortasse cum sentires, aut certè aliquam ineptitudinem eius exacti iurisiurandi animadverteres, astutè verbum* Palæologi techna.

Dicen-

Palæologi astutia.

Dicendi in tua interpretatione omisisti, ne scilicet videretur Cajaphas exigere a Christo, ut iuret se dicturum, an sit, &c. quod, ut demonstratum fuit, planè ineptum eßet, sed ut iuret, an sit, &c. Quamquam haud scio, an apud probatum nullum scriptorem locutio ista inveniatur, & iurare, an aliquid sit, pro iureiurando interposito dicere, an aliquid sit, accipiatur. Illud certum est, cum verbum ὁρκίζω, sive ἐξορκίζω iurisiurandi petitionem significat, non solere requiri iusiurandum illud super præsentibus, aut præteritis rebus, quæ in iuraturi potestate non sunt, idqué sine determinatione, utra pars negativa, an affirmativa (ut loquuntur) eo iureiurando comprehendi debeat, ut Caiaphæ verba interpretari necesse est, si verbum ἐξορκίζω ibi ad iurisiurandi petitionem aut exactionem referri debet, sed super rebus futuris, quæ ex iuraturi voluntate pendeant, idquè cum determinatione certa alicuius rei, quam is, qui iusiurandum exigit, sibi, iureiurando interposito, promitti velit, quemadmodum græcæ testamenti veteris interpretationis exempla docere poßunt. ut Gen: cap: 24. v. 3. & v. 37. & cap: 50. v. 5. & 6. Esdr: 10. v. 5. & aliis in locis. Et hæc quidem, quod attinet ad priorem ex duobus illis locis.

Quod verò attinet ad posteriorem, nullo modo admittendum est, Paulum iuramento adigere voluiße Theßalonicenses, præsertim absentes, id est ab illis exegiße, ut iurarent, se lecturos eße epistolam illum omni-

lam omnibus fratribus, cum a præsentibus, non autem absentibus, iuramenta exigi soleant. Nam quòd ais, Paulum, si præsens fuißet, dicturum, Iurate mihi per Dominum, quòd hanc epistolam legetis aliis, multis modis in eo ridiculum te prodis. Primùm, quòd tamquam vates, aut divinus aliquis id pro certo affirmas, de quo humana ratione nihil constitui potest. Deinde, quia minimè credendum est, præsentem quoque simplici per Dominum obtestatione Paulum contentum futurum non fuiße, & temere iusiurandum super re futura, id est ubi, vel te ipso teste, ingens periurii periculum est, a christianis hominibus, quibus ne incidant in periurium (ut tibi placet) eiusmodi iuramenta potissimùm interdicta fuerunt, exacturum fuiße. Postremò, quia, etiamsi verum eßet, Paulum, si præsens fuisset, iusiurandum a Theßalonicensibus fuiße exacturum, tamen id nihil ad rem faceret. Non enim quæritur, quid Paulus præsens facturus fuißet, sed quid absens fecerit, & utrùm verba illa, Adiuro vos per Dominum, &c, species quædam iurisiurandi exigendi sit, quemadmodum tu affirmas. Nam, si dixeris (ut omnino velle videris) si concedatur, Paulum præsentem a Theßalonicensibus iusiurandum fuiße exacturum, neceßariò sequi, ut absens id, quod tantumdem valeat, exegerit, hîc te rursus non uno modo ridiculum prodideris. Primùm, quia multa præsentes facere poßumus, quæ absentes non modò ipsa, sed ne eorum quidem paria poßumus præstare, aut, si poßumus, non solemus. Cuiusmodi

profectò est iurisiurandi exactio, quæ neq; ipsa, neq; id, quod tantumdem valeat, a nobis, dum absumus, fieri potest, aut certè non solet. Deinde, si rectè conclusa eßet ratio ista tua, sequeretur, modum iuramenti exigendi inter præsentes quidem eße, ut apertè, ac disertis verbis iusiurandum ipsum exigeretur, inter absentes verò per ejusmodi obtestationem, qua usus est Paulus. Cur igitur Cajaphas, cum præsens eßet, a Christo apertis verbis iusiurandum non exegit, si (ut tu quidem affirmas) iuramentum quoddam Christo deferre voluit, sed simplici illa obtestatione eius, qua Paulus cum Theßalonicensibus usus est, persimili contentus fuit?

Sed jam nimis diu in hoc priore ad exceptiones tuas responsionis meæ capite immoror, quasi in initio quincti Levit: cap: verbum aliquod scriptum sit, quod verbo græco ὁρκίζω, sive ἐξορκίζω planè responde-at. cum tamen ibi sit nomen hebræum אלה, *quod iuramentum, vel execrationem significat, seu maledictionem. Cumq; iuramenti significatio ibi locum habere non poßit, &, si poßet, ad propositum non faceret, cum non de iuramento aliquo iudicis, aut magistratus, sed privati quæratur (nisi fortaße Moses, quem tu scilicet, ut supra vidimus, imitari volueris, lapsus est, & Iuramenti, pro Iuramenti delati, scripsit) maledictionis etiam simplicis significatio ad rem non faciat, nam aliquid quærimus, quod (ut tibi quidem videri poßit) iurisiurandi exigendi vim habeat,*

beat, restat, ut velimus, ibi execrationis fieri mentionem. Sed execratio, quamvis propiùs ad obtestationem accedat, quæ tibi vim iurisiurandi deferendi, vel exigendi habere videtur, tamen multò minùs etiam, quàm obtestatio, eam vim habere dicenda est. Non igitur, ut tu putasti, agitur eo in loco de iureiurando, quod homini privato a magistratu deferatur, sed de execratione, quæ a iudice, vel coram iudice alicui privato homini vel nominatim, vel generalibus verbis (ut ita dicam) impingatur, nisi dixerit, quidquid quapiam de re aut viderit ipse, aut alia ratione cognoverit. & ait Moses, eum, qui execrationem istam audiverit, nec tamen, quidquid ea de re viderit, aut cognoverit, testatus fuerit, portaturum iniquitatem suam, nisi videlicet delictum suum ea ratione, quam inibi postmodum præscribit, expiaverit. Quis hic iuramento delato locus esse potest, cum manifestè de dissimulatione tantùm, aut simplici reticentia agatur? Inquit enim, Nisi indicaverit, *&c. Idem habes apud Solomonem Prover: cap: 29. v. 24. ubi idem nomen* אלה *legitur. Nam scriptum est ibi adverbum,* Partiens cum fure odit animam suam, execrationem audiet, & non indicabit. *Si in eo Levit: loco iusiurandum a magistratu delatum fuisse intelligeretur, delictum illius privati aut in eo esset, quòd iurare noluisset, aut in eo, quòd iuratus veritatem non dixisset, & sic periurus fuisset. Si iurare noluisset, nec Moses simpliciter dixisset,* Nisi indicaverit, *& manifestum eius delictum fuis-*

ſet, ac contumacia, quæ non ſacrificio aliquo, ſed pœna quapiam a magiſtratu inflicta fuiſſet expianda. Sin periurus fuiſſet, nec veriſimile eſt, ejusmodi publico periurio ſuper re præterita, ac planè comperta, & idcirco prorſus voluntario, quodq; aut cum proximi damno conjunctum, aut certè iuridicundo impedimento eſt, expiationem aliquam per ſola ſacrificia conſtitutam fuiſſe, nec, ſi fuiſſet conſtituta, eadem eſſet cum ea, quæ periurio privato, involuntario, & per oblivionem admiſſo, & ex quo nec ius publicum umquam læditur, & aliquando proximo conſulitur, conſtituta fuit. Atqui iſtius, de quo agimus, delicto, & huic, de quo modò diximus, periurio una eademq; expiatio conſtituta eſt, ut paullo infra eodem capite apparet.

Ex iis, quæ hactenus dicta ſunt, facilè intelligi poteſt, quàm rectè a me tibi objectum fuerit, quòd falſo dixeris, in eo Levit: 5. cap: de iureiurando agi rerum præteritarum cauſſa coram magiſtratu præſtando, eò quia ibi omnino de alio iurisiurandi genere agatur, etiamſi caput illud citando, ejus initium intellexeris, cum non niſi in eo initio tacitè magiſtratus mentio fiat, ubi nullum prorſus nec præſtandum, nec præſtitum iuramentum commemorari, demonſtratum fuit. ubi verò iurisiurandi ſit aperta mentio, ibi magiſtratus (vel te ipſo judice) non commemoretur, & de rebus futuris, non autem præteritis agatur. Intelligi proinde poteſt, me minimè falſum fuiſſe in percipiendo, quamnam eius cap: partem citare

intellexiſſes,

intellexiſſes, ſed, ut tantò magis error tuus patefieret, cum eius rei iuſtam cauſſam haberem, in eo a principio quodammodo connivere voluiſſe. Et hæc ſatis ſint pro reſponſione ad priorem exceptionem tuam, quam ego ſcilicet pro te adverſus meas ipſius obiectiones attuleram. Altera exceptio a me pro te allata erat, quòd, cum tu non quartum, ſed primum eius 5. Levit: cap: verſum citare volueris, non eſt, cur tibi obiiciam, quòd in primo tantùm locorum, quos in teſtimonium adduxiſti, iurisiurandi indicia appareant rerum præteritarum cauſſa coram magiſtratu præſtandi, cum in hoc quoq; loco, qui ex quatuor a te citatis ſecundus erat, magiſtratus præteritæ rei gratia iuramentum deferentis ſatis aperta indicia extent.

Iſti exceptioni iam abunde in reſponſione ad priorem ſatisfactum eſt. Nam, etiamſi non quartum, ſed primum eius capitis verſum citare volueris, tamen non minùs erraſti, quàm ſi quartum citaſſes, cum, ut demonſtratum eſt, tametſi & magiſtratus, & præteritæ rei ibi mentio fiat, tamen de iureiurando coram magiſtratu præſtando nullum prorſus eo in loco indicium extet, immo manifeſta appareant indicia, de eiusmodi iureiurando nullo modo potuiſſe ibi a Moſe verba fieri. Atq; ita, ut ſpero, perſpicuum eſt, ea, quæ tibi in poſterioribus locis illis in teſtimonium pro ſententia tua adducendis obieceram, optimo iure a me obiecta fuiſſe. Sed fac, me iniuriâ tibi in teſtimoniis iſtis, & ſuperioribus proferendis & nimi-

iam audaciam, & falsitatem obiecisse, in illisq; omnibus de iureiurando agi a magistratu deferendo, num propterea ex illis efficietur, iuramenta, de quibus Moses loquitur, omnia a magistratu deferri? quasi verò in istis solis locis Moses de iureiurando loquatur. qui tamen præterea & cap: 6. Levit: & toto ferè cap: 30. Num: de iuramento agit. quibus adde v. 4. cap: 5. Levit: si quidem tu non eum locum, sed initium cap: afferre voluisti. Sed & alibi fortasse de eo loquitur. In tribus autem istis locis non modò nulla magistratus iusiurandum deferentis fit mentio, sed in secundo, & tertio de iureiurando, quod quis non quidem coram magistratu, sed alibi sua sponte iuraverit, manifestè agitur, ut iam de tertio ostensum est, & paullo post de secundo ostendetur. Præterea finge, Mosem nusquam de alio iuramento locutum fuisse, nisi de eo, quod a magistratu deferatur, num continuò verum erit, Mosem inter privatos in privatis caussis iuramenta non permisisse? sic enim, cum te id satis probasse sperares, tãdem concludis in extrema pag: 228. Falsum igitur est, quod lex Mosis iubeat iurari & quod in privatis causis inter privatos permittat iuramenta. *Numquid, ut aliquid permissum esse dicatur, necesse est, ut id expressum fuerit, & non satis est, non fuisse interdictum? Num fortassis adversarii tui, quos hic falsitatis damnas, dixerant, eam permissionem in lege Mosis expressam fuisse? Atqui illi, eam ob caussam iuramenta sub Lege permissa fuisse, dixerant, quòd non fuerant interdi-*

cta.

cta. Cæterùm permiſſionis, immo ne commemorationis quidem ipſorum iuramentorum in lege Moſis diſertè nullam mentionem fecerant, ſed ad hunc modum, ut ſupra dicta pag. 62. apparet, locuti fuerant. Sic omnia iuramenta Chriſtus ipſe ſuis vetat, ne omnino iurent. Peierationes enim tantum vetabantur ſub lege, non iuramenta. *Quòd ſi tu ex eo ſolo, quòd Racovienſes affirmaverint, iuramenta ſub Lege vetita non fuiſſe, Moſem iuramenta permiſiſſe (& quidem rectè) eos dicentes facis, cur eadem ratione, ut Lex iuramenta privata permiſiſſe dicatur, non ſatis habes, quòd ea iuramenta ab ipſa nuſquam ſunt vetita? Cur præterea, ut diſertè eius permiſſionis mentio fiat, aut certè, ut ipſa privata iuramenta apertè a Moſe commemorentur, tibi ipſi contrarius omnino requirere videris? Certè, etiamſi tibi concederetur, Moſem nuſquam privata iuramenta, id eſt, quæ a magiſtratu delata non fuerint, commemoraſſe, tamen ſatis ingens diſcrimen, quod ad privata iuramenta attinet, inter ipſum, & Chriſtum appareret, quòd hic ea expreſſè vetuiſſet, ille verò minimè. Quamquam non modò non vetuit Moſes privata iuramenta, ſed eorum etiam (quod tu planè negare videris) expreſſè meminit, eaq; ſe permittere eodem tempore apertè docuit. Vidimus ſupra, quid ſcripſerit Levit: cap: 5. v. 4. ubi non ſolùm privati iuriiurandi mentionem fecit, verùm etiam ſervari debere docuit, cum vel per oblivionem non ſervati, tamquam admiſſi delicti, expiationem conſtituit.*

Palæolog. ſibi cõtrarius.

stituit. Iam verò Num: cap: 30. de nulla alia re agit, quàm de votis, & iuramentis, quæ quispiam sive vir, sive mulier voverit, & quibus sese ad aliquid faciendum obstrinxerit. Quæ iuramenta sanè privata sunt, superq́ re futura ad arbitrium iurantis facta, non autem a magistratu super re præterita delata, & ad formam ab ipso traditam concepta. de quibus tantùm Mosem locutum fuisse ais. Nec verò eiusmodi privata iuramenta prædicto loco commemorare satis habuit Moses, sed etiam, a quibus, & quando servari debeant, disertè docuit, & porrò ea apertissimè permisit. Verùm hæc ipsa iuramenta ea sunt, quæ nominatim vetuit Christus. Sed tu scilicet credebas, dictum illud, Reddes autem Domino iuramenta tua, *cui præcepta sua de iureiurando Christus opponit, additamentum esse Scribarum, & Pharisæorum, cum tamen, ut supra docuimus, totidem ferè verbis, sed efficaciùs, & apertiùs id ab ipso Mose dictum fuerit eodem c: 30. Numer: v. 3. Atq́ ex his tandem perspicuum est, neutram ex illis rationibus, quibus hoc loco inter Mosem, & Christum in iuramentis interdicendis, aut permittendis nullum discrimen esse, adversus Racovienses probare te posse sperabas, alicuius momenti esse, & nihil aliud, iis adducendis, te effecisse, nisi quòd tuorum adversariorum sententiam non mediocriter confirmasti.*

Sed duo præterea, ut ab initio innueram, obiter quodammodo hic dicere videris, quibus adversariorum obiectionem, quam tu appellas, quamq́ indo-

ctam eße affirmas, dilui poße fortaße credidisti. Vnum, quòd Moses in suis legibus, ubi de iuramento loquitur, periurium vetet. Alterum, quòd ibidem seriò caveatur, ne super re vana iuretur. Nam, postquam ea, quæ de iureiurando Exod:20, Levit:19, & Deut5. scripta sunt, recitasti, & nusquam iuberi, ut iurartur, dixisti, illico addis, ubiqué autem periurium prohibetur & cavetur serio ne super re vana iuretur, *pag:228. Vbi paullo ante manifesta indicia apparent, te in hisce duobus (si tamen, ut postea dicemus, pro duobus ea accipis) non minimum momentum ad respondendum adversariis ponere. Nam, loco Exod:20. recitato, statim subiicis,* clarius: Non peierabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui Levit:19. apertius, Non usurpabis nomen Dei tui frustra, quia non erit impunitus, qui super re vana nomen eius assumpserit.

Quod ad prius dictum attinet, non video, quid illud ad rem faciat, cum adversarii tui non solùm, ne per somnium quidem videri queant aut dixiße, aut cogitaße, Mosem periuria permittere quasi hinc discrimen apparere velint inter ipsum, & Christum, qui periuria vetet, sed disertis verbis, ut vidimus, peierationes sub Lege vetitas fuiße, affirment in eo demum inter Mosem & Christum discrimen apertissimè statuentes, quòd ille peierationes tantùm vetuerit; non autem iuramenta. hic verò non peierationes modò, sed iuramenta quoq; sua omnino interdixerit, ut ante dicta pag:62. liquidò apparet. Quam-

tuam, quòd Christus periuria vetet, id non ex ipsius verbis colligitur, sed ex sententia, & ex eo, quòd Mosis legem periuria vetantem ab se recitatam non mutat, sed tantummodo iuramentorum intedictum illi adiungit. tantum abest, ut quisquam suspicari posset, in eo Christum a Mose differre, quòd periuria vetuerit, quæ ille permisisset.

Quod verò ad alterum dictum pertinet, si modò a te, tamquam a priore diversum, prolatum fuit, propterea id dixiße videris, ut inde intelligi poßet, privata iuramenta, maiore saltem ex parte, a Mose quoque interdicta fuiße. quippe quæ (ut tibi videri potest) plerumque fiant super re vana, id est (quemadmodum ipse fortaße interpretaris) non neceßaria, sive non eiusmodi, quæ iureiurando confirmari debeat. Nam hoc te sentire, cum per se verisimile est, ne planè οὐδ᾽ ἓν πρὸς ἔπος (quod dicitur) locutus fuiße videare, cum illud vehementer suadet, quòd pag: 137. hæc tua verba leguntur, Malum enim est, & periculi plenum, id quod ita est, ita esse dicere & iuramentum, quod ita sit, vana opera apponere, *&c. Vbi apparet, apud te Vana opera iurare, idem eße ac Sine necessitate iurare. Iam verò, si id sentis, falleris sine dubio, cum hebræa vox* לשוא, *quam in locis a te allatis vetus interpres modò In vanum, modò Frustra, modò Super re vana reddidit, numquam (nisi vehementer fallor) significet Sine necessitate, sed semper falsitatem aliquam, aut quã*

Latini

latini propriè Vanitatem vocant, declaret. Vt, quemadmodum vetus interpres, uti diximus, interdum fecit, commodè Frustra perpetuò verti possit. Quandoquidem hæc vox Frustra, ut ex idoneis linguæ latinæ auctoribus constat, non Incaßum modò, sed Falsò etiam, seu Fallaciter significat, non autem umquam, (quod credā) Sine neceßitate. Vocem autem לשוא *idem, quod Falsò significare poße, ex eo percipi facile poteſt, quòd verbum* שוא *mendacium, seu falsitatem significare deprehenditur, ut Exo: 23. 1.* Non suscipies rumorem שוא *(pro quo vetus interpres rectè habet* mendacii, *) id eſt, ut Vatablus explanat,* Ne sis author falsi rumoris contrà proximum tuum: aut fingas in corde tuo, unde illius fama lædi possit, vel, Ne admiseris rumorem falsum. *Et Deut: 5. 20.* Nec respondebis contra proximum tuum testimonium שוא. *ubi* שוא *pro falsitate, seu mendacio positum fuiße, inter omnes constat, & vetitum ibi eße, ne adversus proximum quispiam falsum, aut mendax teſtimonium dicat. Eſt igitur in locis a te prolatis Legis præceptum, atq; sententia, ne quis per Domini nomen falsò, aut incaßum iuret. sed, si super re præterita, aut præsente eiusmodi iusiurandum adhibeatur, sit ea res vera, & iuranti comperta. Sin super re futura, quam scilicet iurans se facturum promittat, fiat omnino id, quod promißum eſt. non autem, ne quis sine neceßitate iuret. Sed tu ipse fortaße non aliter sentis, & pro eodem*

dem ferè habes apud Mosem Peierare, & Super re vana iurare. Libuit tamen, ut pleniùs tibi responderem, hæc pauca dixisse. præsertim cum sciam, olim non defuisse, nec fortasse hodie deesse viros eruditos, qui In vanum iurare, apud Mosem pro eo acceperint, quod est Sine necessitate iurare. Inter quos est Sanctes Pagninus, vir in hebræa lingua doctissimus vulgò existimatus.

Itaq; vides, te nihil hoc loco attulisse, unde concludi possit, malè locutos fuisse Racovienses, qui nihil aliud affirmant, atq; contendunt, nisi hanc inter Mosem, & Christum differentiam esse, quòd ille iuramenta non vetuerit, sed tantùm periuria, hic verò vetuerit. Quòd sanè maximi momenti est. Nam hinc necessariò sequitur, sub Lege omne iusiurandum, modò sine periurio, iurare licuisse, sub Evangelio verò, etiam citra periurium, iurare non licere, sua sponte scilicet, & sine aliqua necessitate, ut verba ipsius Christi indicant, qui præceptum suum de non iurando voluntariis iuramentis in Lege permissis manifestè opponit. Quare nulla caussa erat, cur tu & hìc, & alibi tantopere urgeres, sub Evangelio, vel magistratu ipso iubente, vel ob aliquam aliam necessitatem iurare licere, quasi adversarii tui vel id negent, vel negare necesse habeant. Quòd negare necesse non habeant, satis, ut arbitror, a nobis demonstratum est. Quòd verò non negaverint, id quia ad præsentem disputationem propriè non pertinet, alio loco infra, Deo volente, planum faciemus. Nunc

ea ex-

ta examinanda sunt, quæ tu alibi, hoc est in explanatione illa tua in concionem Christi apud Matthæum, ubi pluribus de iureiurando disputas, nec non in tua paraphrasi, atq; alio quodam in loco & uberiùs, & aliquantò clariùs, quàm hîc feceris, iam disserueras, ut inter Mosem, & Christum hac in re planè convenire ostenderes.

Quantum igitur, ea, quæ de hac iurisiurandi materia, deq; sententia verborum Christi iuramenta vetantis a pag. 137. usq; ad pag. 144. itemq; pag. 205, & 206. scripsisti, sæpius, ac diligenter legendo, cumq; iis, quæ & alibi priùs, & hîc postea dicis, conferendo, ac coniungendo, assequi potui (non enim admodum proclive est rectè percipere, quid tibi velis) tribus modis præter eos, de quibus hactenus egimus, ostendere conaris, inter Mosem, & Christum in præceptis ad iusiurandum pertinentibus nihil discrepare. Primùm, quia in illis Christi verbis, Nolite jurare, *&c. eius mens sit, quædam iuramenta, quæ a Scribis, & Pharisæis nihili fiebant, magni æstimanda esse, docere, & periurii reum futurum monere, si quis in eiusmodi iuramentis mentiretur. Deinde, quia Christus non simpliciter dicat, non iurandum esse, sed non iurandum, ne peieretur. Postremò, quia Christus non super re certa, sed super incerta iusiurandum adhibere vetet. Atq; hæc tria ex ipsis verbis tuis ad unum caput revocari possunt. quod est, Christum in sua illa concione, quod ad iuramenta attinet, nihil aliud agere, quàm ut periuria, periu-*

riiq;

riiq; pericula vitentur, non autem ut iuramenta tollantur, præsertim ea, quæ permittebantur in Lege. Iamq; de his omnib: singulatim, atq; ordine videam'.

Ais, Christum, cum præcipit dicens, Nolite iurare, *&c. docere voluisse, perperam a Scribis, & Pharisæis affirmari, si quis per cælum, per terram, per Hierosolymam, per caput suum iurasset, nihil istud esse, adeò ut, si quis ita iurando, peierasset, periurii tamen reus non esset futurus. Et, ne quis me tibi aliquid affingere arbitretur, tua ipsius verba hîc describere libet. Nam pag 143. sic ais,* Hinc intelligi potest: Quid sit. Nolite iurare neque per cælum, neque per terram, neque per Hierosolyma, veluti scilicet si per hæc iuratum fuerit, & peieretur non iurari & peierari in nomen Dei. *Et pag. 227.* cętera iuramenta nihil esse dicebantur per cælum, per terram, per Hierosolymam, per caput proprium, etiamsi peieraretur. *Eadem sententia colligitur ex iis, quæ scripseras in initio huius tractationis, pag. 137. iunctis præsertim iis, quæ ante scripta leguntur pag. 120. Atq; idem ferme scripsisti ad finem pag. 142, & pag. 205, & 206. Sed primùm dic, quæso te, undenam apparet, eiusmodi iuramenta, per cælum, per terram, &c. nihili apud Scribas, & Pharisæos fuisse? Nonne, ut ex iis constat, quæ pluribus in locis scripsisti, præsertim verò pag. 142, istud inde apertè colligi existimas, quòd Christus apud Mattbæum alibi Scribas, & Pharisæos reprehendit, qui dicebant, si quis iurasset*

Matth: 23. 18.

iurasset per templum, nihil esse, si verò quis per aurum templi iurasset, istum debere. &, si iurasset per altare, nihil esse, si verò per donum, quod esset super altare, similiter debere? Atqui hîc nihil audio eorum, de quibus quærimus. neq; enim vel cæli, vel terræ, vel Hierosolymæ, vel capitis proprii ulla fit mentio. Immo dices. Nam eodem loco iurisiurandi per cælum fit aperta mentio. & docet Christus, eum, qu per cælū iurat, per thronum Dei iurare, & per eum qui sedet super illū. Vnde factum est, ut huc manifestè respiciens, prædicta pag. 142. dixeris, Scribas, & Pharisæos affirmasse, iurare per cælum, per templum, per altare nihil esse. id quod etiam repetis pag. 205. quasi ex Christi verbis ibidem perspicuum sit, Scribas, & Pharisæos docuisse, iusiurandum per cælum nihil esse. At ego dico, multò verisimilius esse, non propterea iurisiurandi per cælum a Christo eo loco mentionem fieri, quòd Scribæ, & Pharisæi tale iusiurandum nihili facerent (obiecisset enim illis hoc quoq; disertè, ut de iureiurando per templum, & per altare obiecit) sed ut exemplo satis manifesto reprehensionem suam confirmaret. Ac si diceret. Quemadmodum is, qui per cælum iurat, per eum iurat, cuius cælum est solium, quique in cælo sedet, id est per Deum, sic, qui per templum iurat, per eum iurat, qui in eo habitat, &, qui per aram iurat, per ea iurat, quæ in ea sunt. Et quoniam exempla, rerum apud auditores aut certarum, aut non panè incertarum, iisq;, quarum caussa afferuntur, minùs obscurarum

afferri

afferri & solent, & debent, necesse est, apud Scribas, & Pharisæos aut certum, aut non planè incertum fuisse, eum, qui per cælum iurasset, per ipsum Deum iurare, tantum abest, ut iusiurandum istud nihil esse affirmarent. Itaq; quantus sit error tuus, animadvertere potes, qui prædicto loco id scriptum esse putasti, unde potiùs contrarium intelligi par est.

Palæologi error.

Quòd si non ex ipsis Christi verbis eo loco, sed argumento A simili (quod vocant) colligere velis, Scribas, & Pharisæos iusiurandum per cælum nihili æstimasse, quemadmodum iusiurandum per templum nihili æstimabant, ut alia, quæ respondere possem, omittam, dico, argumentum istud non rectè conclusum fuisse, inde apparere. Primùm, quòd illi hac in re, ut ipse Christus ait, verè stulti, ac cæci erant, qui iuramenta per aurum templi, & per donum, quod in ara fuisset, pluris faciebant, quàm ea, quæ per ipsum templum, per ipsam aram facta essent. Deinde, quòd eiusmodi iuramenta servari omnino debere, docebant, quæ iuramento per cælum facto multò inferiora erant. Quare ne a maiore quidem, ne dum a simili, lucto argumento, quidquam ex iis, quæ perspicuum est Scribas, & Pharisæos docuisse, quod ad iuramena attinet, de ipsorum non aperta sententia conclud, aut constitui potest. Nam quòd tu rationem quandam excogitasse videris, qua id, quod Scribæ, & Pharisæi in iis etiam, quæ expressa in sacra historia non sunt, de unoquoq; iurisiurandi

genere

genere sentirent, investigari possit. nempe quòd, ubi nec Dei nomen disertè appositum fuißet, nec ipsorum lucrum eßet, ea iuramenta omnia pro nihilo ducerent. de hac, inquam, ratione tua alibi commodiùs agemus, &, Deo adiutore, ridiculum istud commentum tuum retegemus.

Iam verò, etiamsi indubitatum eßet, apud Scribas, & Pharisæos iuramenta illa, Per cælum, Per terram, nihili fuiße, non tamen continuò sequeretur, Christo errorem istum redarguere, cum de iureiurando agit, vel solùm, vel etiam præcipuè propositum fuiße, quia scilicet vetet, ne quis ea ratione iuret. Nonne aliud potißimùm agens, id interim eâdem operâ monere potuit Christus? Certè potuit. idq́ sine dubio fecit, si modò ea re opus erat. Nam, aliud ipsi propositum fuiße, ex ipsius verbis adeò manifestum est, ut talpa cæcior is dici meritò poßit, qui hoc non videat. Etenim, cum antea dixißet, Audistis, quia dictum est antiquis, Non periurabis. reddes autem Domino iuramenta tua, *quis non videt, cum postea illico addit,* Ego autem dico vobis, Non iurare omnino, *quis, inquam, non perspicuè cernit, id omnino Christo propositum esse, ut a iurando suos vel planè absterreat, vel saltem dehortetur, non autem, ut iuramentorum quorumdam vim, atq́ præstantiam incognitam declaret? quis item non planè perspicit, verbum* omnino *non cum sequentibus coniungendum eße, sed absolutè accipiendum, ut quibuscumq́ verbis conceptum iusiurandum in iis re-*

bus, de quibus Christus agebat, complectatur, quæ verò sequuntur, nequé per cælum, *&c.* nequé per terram, *&c. exempla eße? Quæ exempla fateor admodum verisimile eße, immo satis apertè constare, eorum iuramentorum fuiße, quæ vulgaria, & in frequente populi usu eßent (adeò ut, quemadmodum fieri solet, quamvis nullo pacto spernenda forent, vulgò tamen pro nihilo ducerentur, atq; adeò pro iuramentis minimè haberentur, conniventibus simul (si ita placet) vel etiam idipsum docentibus Scribis, & Pharisæis) ut scilicet tantò magis a cæteris gravioribus & planè confeßis iuramentis abstinendum eße, auditores intelligerent. Atq; exempla tantummodo eße, & tu ipse fateris, qui Christum hoc loco eorum etiam iuramentorum, Per templum, Per aram, rationem habuiße vis, & sequentia verba apertè docent, in quibus monet Christus, ut sit sermo noster Est est, Non non. Quæ verba profectò, præter priora illa, apertißimè demonstrant, Christum non quidem monere voluiße, omnino iurandum non eße neq; per cælum, neq; per terram, nec per alia eiusmodi, hac spe, quòd iurando, si peieras, non committas periurium lege vindicandum, ut tu pag: 206. scribis, sed ab omnibus iuramentis, id est, quibuscumq; verbis conceptis (ut quidem nos sentimus) de iis tamen rebus, de quibus loquebatur, suos abstinere iußiße. Sed non admodum laborandum nobis est in hac prima tua Christum cum Mose prorsus conciliandi ratione refellenda, cum non modò ea ipsis verbis, ut satis demonstratum est,*

tum est, nullo pacto conveniat, sed etiam reliquis duabus adversetur, ut deinceps ostendemus. cum tamen tu non tamquam diversas, sed tamquam planè consentientes, immo, tamquam rationem unam, omnes tres simul attuleris.

Ad alteram igitur pertransiens, dico, te affirmare, idcirco, Christum a Mose non dißentire, quòd Christus non simpliciter vetet iuramenta, sed, ne peieretur, iurandum non eße dicat. quod, ut tibi videtur, Mosis dicto non adversatur, qui iurandum quidem eße, sed a periurio cavendum dixit. Sic enim habent verba tua pag. 139. Lex dicit: iurabis per nomen Dei tui, sed non peierabis, nam si peieraveris puniam te per magistratum meum, quem in Ecclesia esse volo. Christus dicit: ut non peieres ne iures omnino. Hæc autem duo non adversantur sibi. Iurato, sed caveto ne peieres. Et, ut non peieres ne iurato.

Hic primùm vides, ex tui ipsius verbis ea, quæ in prima tua ratione dixisti, falsitatis convinci, Christiq́; mentem in verbis illis, Non iurare omnino, *&c. non quidem fuiße, docere, ne quis per cælum, per terram, & per alia eiusmodi iuraret sub hac spe, quòd, etiamsi peieraßet, tamen in periurium lege puniendum non incurrißet, sed, ut periurium caveretur, præcipere, ne omnino quis iuraret. Sunt autem hæc duo non solùm inter se diversa, verùm etiam repugnantia existimanda, quatenus scilicet prius illud, modò periurii rationem habeas, & caveas, ne peieres, iu-*

Palæologus, dum variat, adversatur sibi.

res, iurare planè permittere videtur, posterius autem hoc, ne in periurium fortè aliquando incidas, omnino, ne iures, vetat. Atq; hinc deinde apparet, quàm, ridiculenè potiùs, an confidenter? dictum a te fuerit, hæc duo non sibi adversari, Iurato, sed cave ne peieres, &, Vt non peieres, ne iurato. Quid enim magis verbo illi, Iurato, adversari potest, quàm Ne iurato? An non ista duo prorsus contraria sunt? Nec *verò caußa, cur dictum fuerit* Ne *iurato, cuius etiam rationem eum habuiße apparet, qui dixit* Iurato, *repugnantiam istam tollit, sed tantùm minuit. Quæcumq; enim eius rei caußa fuerit, certißimum est, eum, qui dixit* Ne *iurato, iuramenta ipsa vetuiße, qui verò dixit* Iurato, *etiamsi addiderit, Sed, ne peieres, caveto, tamen ipsa iuramenta disertè permisiße. Quòd si fortassis ad id nunc confugere velis, ut dicas, Christum non præceptum, sed consilium dediße, præterquam quòd id nusquam apertè scripsisti, non desunt etiam loci manifesti, ubi, Christum hìc non consilium dediße, sed præcepiße, ipse confiteris, qualis est ille pag: 229.* verum est, privatis in caussa privata, & vana & incerta Iesum Christum prohibere iuramenta de futuris eventibus, ne labantur in periurium,

Palæol. ridicula cōfidentia.

Tertia tua ratio Christum cum Mose planè conciliandi ea eße videbatur, quòd Moses tantummodo in rebus certis iuramenta permiserit, Christus autem in incertis duntaxat vetuerit. Nam, *Christum in rebus planè certis iuramenta non vetuisse, non solùm*

aperté

apertè scribis, sed rationibus etiam evincere summopere contendis. Loci, ubi id affirmas, unà cum examinatione rationum tuarum proferentur. Nunc multa priùs consideranda sunt, quæ isti tuæ assertioni obiici possunt.

Primo loco considerandum est, etiamsi assertio ista tua vera esset, tamen adhuc insigne discrimen inter Mosem, & Christum extiturum. cum Moses, ut supra demonstratum fuit, manifestè permittat iuramenta super rebus futuris, ob eamq; caussam incertis, Christus autem, ut in hac ipsa tua assertione dicitur, ea vetuerit. Atq; eadem ipsa iuramenta de rebus futuris Christum interdixisse, quæ per Mosem concedebantur, ex eo, ut dictum fuit, apertissimum est, quòd Christus præcepta sua de non iurando isti concessioni opponit. id quod tu ipse non negas, quippe qui, ut vidimus, concessionem istam additamentum Scribarum, & Pharisæorum ad Mosis legem esse credideras, vel potiùs somniaveras.

Te autem non negare, quin Christus ea ipsa iuramenta vetet, quæ in ea concessione commemorantur, id est de rebus futuris, & quibus (ut putasti) vota concipiebantur, cum ex multis aliis verbis tuis, tum ex illis perspicuum est, quæ leguntur pag: 227. Quæ quis non videt privatorum fuisse, & de futuris eventibus in quibus includebantur vota concepta? *His enim verbis ea iuramenta exponere voluisti, quæ a Scribis, & Pharisæis, non autem ab ipso Mose permissa fuisse existimabas, a Christo autē*

interdicta, quemadmodum ex antecedentibus, & consequentibus verbis patet. atq; e regione istorum verborum in margine adscriptum est, Christus quę iuramenta vetat *Quamquam, ut hoc obiter dicam, in eo te lapsum esse planè crediderim, quòd putaveris, vota iureiurando addito concepta fuisse, cum disertè Moses inter votum, & iusiurandum illud distinguat, quo quispiam seipsum ad aliquid faciendum obstringebat. Quinetiam suspicor, ea, quæ, iureiurando interposito, se facturum quis pollicebatur, de quibus eo loco agit Moses, ipsi Deo promissa non fuisse, Video enim, cum vota commemorantur, bis Domini, seu Iehovæ in ipso initio mentionem factam esse, cui votum nuncupatum fuerit, cum autem altera illa obstrictio, quæ cum iureiurando fiebat, commemoratur, nunquam Domini, seu Iehovæ Mosem meminisse. Nec verò huic nostræ sententiæ obstat, quòd Christus, legis illius summam quamdam explicans, dixerit,* Reddes autem Domino iuramenta tua, *quasi hinc apertè constet, iuramenta illa iis, quæ Deo promittebantur, adhibita fuisse. Namq; considerandum est, cum in quolibet iureiurando Dei mentio fieret, per quem iurabatur, ipsi etiam Domino persoluta fuisse iuramenta, rectè dici potuisse, cum id, quod quis, iureiurando adhibito, pollicitus fuerat, præstabatur, quamvis id per se ad ipsum Deum non pertineret. Iam enim, postquam iusiurandum fuerat interpositum, Dei (ut sic loquar) intererat, ut pollicitatio illa vana non redderetur, alioquin ipsius gloria, & maiestas,*

Palæologi lapsus.

ieſtas, qui & teſtis, & vindex eius rei appellatus fuiſset, quodammodo obſcurata, atq; imminuta foret. Sed hæc ὁδοῦ πάρεργον, ut prædixi. & idcirco de ipſis nihil planè ſtatuo, niſi quòd omnino credo, apud Moſem eo in loco aliud eſſe votum, aliud obligationem cum iuramento. Nunc ad alia transeamus.

Nam ſecundo loco animadvertendum eſt, aſſertionem iſtam tuam, quòd Chriſtus iuramenta de rebus certis non interdixerit, pugnare cum eo, quod non uno in loco ais, Chriſtum, ut periurii periculum vitetur, nulla ratione iurandum, ſive, omnino non iurandum eſſe, dixiſſe. Sunt enim, ut vidimus, hæc verba tua pag: 139. Chriſtus dicit: ut non peieres ne iures omnino. *itemq; hæc,* quamvis Chriſtus & Iacobus dicant cavendum eſſe ab omni iuramenti genere, *pag: 140. in ipſo initio. & mox,* cuius periculi *(incidendi in periurium)* vitandi cauſſa, illi iudicant omnino iurandum non eſſe. *Et infra eâdem paginâ,* Cùm Chriſtus ob id dicat nulla ratione eſſe iurandum ne peieretur. *Nam, quòd video te dicere, Immo cum Chriſtus ob id iuramenta vetet, ne incidatur in periurium, ſatis conſtare poſſe, eum ea iuramenta non vetare, ubi nullum periurii eſt periculum, Primùm dico, ſi Chriſtus omnia iuramenta vetuit, ſive, ut ipſe fateris, omne iuramenti genus, etiamſi idcirco id fecerit, ne in periurium quis labatur, tamen noſtrum eſſe, non quidem ſtatuere, quando nullum eius rei ſit periculum, ſed Chriſti præcepto parêre, & ita nullum iuſiurandi*

Palæologus ſecum pugnat.

genus iurare, quamcumq; tandem ob caußam ipse id præceperit, præsertim, cum vix ulla res nobis sit adeò certa, ut in ea affirmanda labi nulla ratione possimus. Nam sæpenumero contingere videmus, ut in rebus ipsis præteritis, aut præsentibus mirificè decipiamur, & pro certissimis, tamquam ii, qui testes fuerimus, aut simus, multa habeamus, quæ tamen nō sunt, memoria nos, aut sensibus ipsis planè fallentibus, nobisq; imponentibus. Deinde dico, te tibi ipsi responsionem istam eripuiße, cum explicans, qua ratione ex Christi mēte in iurando periurii periculum sit, multò aliter loqueris, & ais, periurii periculum in iureiurando eße, non quidem tunc demum, cum res est incerta, sed tunc etiam, cum res est certa, quia nimirum potest lingua aßvescere ad iurandum, & ita prolabi, ut iuret etiam super re incerta, ut apparet ex illis verbis tuis pag. 138. Est igitur malum & incommodum id quod est, aut non est, iurare esse, aut non esse. Non quod malum sit iusiurandum sed quoniam periculum est ne ad iurandum assuescat lingua & prolabatur ut iuret, esse aut non esse id quod incertum est sit necne, & incidat nolens in periurium. Hoc autem periculum, ne casu incidas in legis de sacramento violationem, Iesus Christus vocat malum.

Palæologus varias se ipsum refellit.

Itaq; tertio loco dico, aßertionem tuam a te ipso manifestè refutari, cum, ut modò ostendimus, etiam super re certa ne iuretur, Christum vetuiße affirmas.

Palæologus seipsū refutat.

firmas. quamvis enim id a te disertis verbis expressum non fuerit, tamen ex ipsa sententia apertè colligitur. quæ sine dubio ea est, quam nos paullo ante exposuimus. Idq́ꝫ cum ex tota oratione constat, tum ex primis illis verbis evidenter apparet, Est igitur malum & incommodum id quod est, aut non est, iurare esse, aut non esse. *Nam verba illa,* id quod est aut non est, *nullo modo simpliciter, ut sonant, accipi poßunt, quasi aliquid excogitari queat, quod nec sit, nec non sit. Sed nimirum idem sibi volunt ea verba, ac si dixißes, Id quod scitur (a iurante scilicet) eße, aut scitur non eße. Atq́ꝫ, te hoc omnino sentire, præter rationem manifestam, demonstrãt superiora alia verba tua, in quibus tuam istam aßertionem, quòd Christus in rebus certis iurare non vetuerit, adhuc apertiùs refellis. Ais enim pag: 137.* Vt igitur periurium vitetur & nullus sit qui periurii agatur coram magistratu reus, in loquendo, agendo, tractando privatus cum privato negotia, illud examinetur si res, de qua sermo est, ita sit, aut aliter. Et si quidem ita sit, ita esse dicatur, si ita non est, ita non esse dicatur. Malum enim est & periculi plenum, id quod ita est, ita esse dicere & iuramentum quod ita sit, vana opera apponere, & id quod ita non est, ita non esse dicere & quod ita non sit, iuramento confirmare. *Vides, te hîc apertè Christi præceptum de non iurando ita interpretari, ut eum quoq́ꝫ casum comprehendat, cum quis examinans, utrùm*

Palæolog. seipsũ refellit.

res, de qua sermo est, sit, nec ne, reperit esse, aut reperit non esse, & ita ad iuramenta etiam super rebus certis pertineat. Vides item, apud te hæc verba, Id, quod ita est, idem significare atq;, Id, quod, examinando, repertum est ita esse. & rursus hæc, Id, quod ita non est, idem valere, quod, Id, quod, examinando, repertum est ita non esse. quemadmodum diximus, in aliis ante recitatis verbis tuis idem esse, id quod est, aut non est, *ac si dictum foret, Id, quod scitur esse, aut scitur non esse.*

Palæologus aut sibi adversatur, aut ridiculus est, simulq; id ipsũ refellit, quod probare quærit.

Quarto loco considerandum censeo, te, cum affirmas, Christum in rebus certis iuramenta non prohibere, & idcirco ea permittere, aut tibi ipsi alia ratione planè adversari, aut, quod ad iuramenta attinet, minus permisisse Mosem velle, quàm Christum. id quod sanè cum per se ridiculum est, tum idipsum convellit prorsus, quod tu totis viribus constabilire niteris, nullum videlicet discrimen inter præcepta Mosis, & Christi de iureiurando esse. Si quis enim ea animadverterit, quæ scribis pag: 227, 228 & 229. videbit, te planè negare, Mosem privata iuramenta permittere, nulla certarum, aut incertarum rerum, super quibus iuramenta fiant, distinctione adhibita. Quid enim attinebat verba Legis, ubi magistratus nulla fit mentio, de iuramentis magistratu deferente præstandis accipere, eoq; tuis additamentis omnino referre, si, per Mosem, etiam non deferente magistratu, super rebus certis iurare licuisse, existimasses? Quid item ad hunc modum concluderes? Falsum igitur est,

tur est, quod lex Mosis iubeat iurari & quod in privatis causis inter privatos permittat iuramenta. *An non hîc apertè negas, Mosem id permittere, quod Christum alibi permittentem facis? Nullum enim hîc discrimen appositum esse vides inter res certas, & incertas, sed simpliciter, falsum esse dici, a Mose privata iuramenta permitti. Quocirca, cum statim addas ea verba*, Cui parti consonat Iesus Christus, dicens privatis non esse iurandum suis verbis, *hinc quoq; perspicuum est, te superiore, quam dicebamus, ratione tibi planè adversari, quippe qui hoc loco, Christum ipsum privata iuramenta indistinctè interdicere, atq; ita etiam super re certa, non deferente magistratu, ne quis iuret, prohibere affirmes. Nec sanè suspicari possum, quomodo inconstantias hasce tuas, atq; ineptias excusare audeas, nedum possis, nisi fortè dicas, te, ubicumq; ais, Christum non vetare, quin in rebus certis iusiurandum adhibeatur, de iureiurando a magistratu deferendo loqui, Verùm, te huc confugere non posse, tunc planum fiet, cum rationes, quibus sententiam tuam confirmas, expendemus.*

Palæologus sibi adversatur.

Quincto loco illud omittendum non est, cum asseris, Christum apud Matthæum iuramenta super rebus incertis interdicere, hoc non convenire cum eo, quod alibi dicis, & nos pro prima ex posteriorib: rationibus recensuimus, quibus, Christum a Mose in præceptis de iureiurando nihil differre, persuadere conaris. Nam, si, cum Christus dixit, Non iurare omnino,

Palæologi dicta invicem dissidentia.

mnino, &c. *id ei propositum fuit, ut moneret, non esse iurandum per cœlum, neq; per terram, neq; per alia similia sub spe, quòd, etiamsi peieraretur, non incideretur in periurii pœnam, non modò non id egit Christus, ut iuramenta super incertis rebus vetaret, sed neq; id ullo modo suis verbis complexus est. nec porrò aliud ex eius verbis elici potest, quàm, quomodocumq; peieretur, in periurii pœnam incidi. sed neque id etiam planè colligitur, nisi ea, per quæ iuretur, cœlo, terræ, & aliis, quæ ibi enumerantur, sint similia, in quibus scilicet tacitè, si non expreßè, Dei mentio fiat.*

Sed iam videndum est, quibus rationibus adductus fueris, ut affirmare non dubitaveris, Christum non vetare, quin in re certa inter privatos iuretur, atq; eodem tempore loci proferendi, ubi id omnino affirmas. Duæ autem videntur eße rationes, quæ te ad hoc impulerunt, quamvis tu eas non explices, & tamquam unam afferas. de quibus separatim deinceps agemus.

Vna ratio est, quòd, cum Christus nullam aliam ob caussam iuramenta vetet, nisi, ne in periurium incidatur, sequitur, eum tunc iurare non prohibere, cum nullum periurii periculum est, quemadmodum in rebus certißimis evenire constat. Nam hæc sunt verba tua in fine pag: 139. & seq. initio, Cum certissimus es rem esse aut non esse, iurare poteris. Rem aut esse si est, aut non esse si non est, quamvis Christus & Iacobus dicant cavendũ

esse ab

esse ab omni iuramenti genere. Non enim periculum est ut incidas in periurium, cuius periculi vitandi causa, illi iudicant omnino iurandum non esse. *Et aliquantò inferiùs*, violator verborum Christi existimabitur is, qui certissimus de re qua de loquitur, iurat sine periculo periurii? Cùm Christus ob id dicat nulla ratione esse iurandum ne peieretur.

Hæc tua ratio iam a nobis tui ipsius verbis refutata est, cum ostendimus, quomodo istud periurii periculum, quod a iurando non absit, & propter quod iuramenta Christum vetuiße affirmas, ipse alibi interpreteris, quæ interpretatio eiusmodi est, ut a iuramentis, etiam super rebus quantumvis certis, abstinendum eße, Christum præcepiße demonstret. Ex eo *etiam iam satis convulsa videtur hæc ratio tua, quod supra dißeruimus, vix aliquid tam certum reperiri poße, in quo affirmando nullo modo errare poßimus. Vide, quæ aßertioni tuæ secundo, & tertio loco ante obiecimus. nam ad ea & te, & alios lectores reiicimus. Sed aliam præterea ob caußam nihili pendenda est ratio ista tua, quòd videlicet in ea pro conceßo sumas id, quod nec ullo modo verum eße constat, nec a te alibi probatum fuit, immo falsum eße, non obscurè deprehendi potest, Christum scilicet non alia de caußa iuramenta vetuiße, nisi, ut periurii periculum vitaretur, qua de re postmodum videndum erit.*

Altera ratio tua, quam tu tamen, ut diximus, cum superiore confundis, vel certè pro qua confirmanda

manda superiorem affers, eiusmodi est, ut in ea formanda, atque explicanda ingenii laudem prorsus quæsivisse videare, Quod quàm feliciter, & ex animi sententia tibi successerit, mox videbimus. Ais igitur, cum Christus præcipit, ut sit sermo noster Est est, Non non, hic relationem haberi ad aliquem, qui interrogat de re quapiam, sit, nec ne. Cui respondere debemus id, quod res est, esse videlicet, aut non esse, pro ut res, de qua quæritur, est, aut non est. Nunc fac, (inquis) neminem esse, qui quærat. certè nihil coget, ut dicas rem esse, aut non esse. Fac rursus, cum ille quærit, te incertum esse, sit ne res, an minimè. quis dubitat, quin tibi neutrum respondendum sit, cum viro bono, ne mendacium dicat, summopere sit cavendum? Et tamen Christus dicit, ut respondeas rem esse, aut non esse, quod idem Iacobus facit. Sicut igitur, cum aut abs te de re non quæritur, aut tu de ea incertus es, tacere potes, & nec rem esse, nec rem non esse, dicere cogeris, etiamsi & Christus, & Iacobus, ut alterutrum dicas, moneant, ita etiam, cum certissimus es de re, sit, an non sit, poteris iurare rem esse, si est, & non esse, si non est, etiamsi & Christus, & Iacobus, ab omni iuramenti genere cavendum esse, dicant, cum hoc ab illis non nisi ob periurii periculum vitandum dicatur, hic autem nullum sit peierandi periculum. Hæc est admiranda, scilicet, illa ratio tua, ut ex iis perspicuum est, quæ scripsisti pag 139, & 140. Nam, epilogo quodammodo utens, sic ais, Quid enim? Nulla fraus

admittitur,

admittitur, si minus facias quam Christus dicat, taceasque cum aut non quęreris aut incerta tibi res est, quæ abs te quæritur. Cum Christus dicat ut aias aut neges, & violator verborum Christi existimabitur is, qui certissimus de re qua de loquitur, iurat sine periculo periurii? Cum Christus ob id dicat nulla ratione esse iurandum ne peieretur. *Et statim alio quodam pacto eamdem rationem explicans, eamq́; simul confirmans, adiungis.* Sicut enim fieri potest, ut is qui cum negotium habes, minus petat quam Christus postulet: Ita fieri potest ut plus exigat quam Christi & Iacobi permittat mandatum, nos debere dicere rem esse aut non esse. Quare si ibi minuere licet tacendo, hic licebit addere iurando. *Atq; in hac potissimùm explicatione, ac confirmatione tua libet suspicari, te tibi ipsi vehementer placuisse. Sed iam, qualis sit universa hæc ratiocinatio tua, accuratè, ac breviter simul, quoad fieri poterit, dispiciendum nobis est. Iam verò, cum in hac ipsa ratione tua explicanda plurimum momenti in eo ponere videaris, quòd Christus ideo iurare vetuerit, ut periurii periculum vitaretur, Primùm, quicquid a nobis hac de re contra sententiam tuam supra disputatum fuit, huc optimè accommodari potest, & ex eo solo tota argumentatio tua labefactari. tametsi illud, quod de Christi mente asseris in iuramentis interdicendis, nihil te iuvare posse, tunc multò apertiùs constabit, cum non modò id aliter*

aliter accipi debere, quàm tu putes (quod iam ex tui ipsius verbis demonstratum a nobis est) verùm etiam, simpliciter dictum, falsum eße, apparebit. quod postmodum, Deo volente, factum iri planè confido. Deinde animadvertendum est, in ista argumentatione duo a te sumi, quæ ex tui ipsius verbis falsa eße convincuntur. Vnum est, quòd Christus, etiamsi nemo sit, qui quærat, tamen, ut dicamus, res sit, nec ne, dicere omnino videatur. Alterum, quòd idipsum dicat, etiamsi de re, qua de quæritur, incerti simus. Atqui tu ipse in ipso explicandæ tuæ argumentationis initio utrumq; refellis, Sic enim pag. 139. scribis, Ad illum igitur qui quęrit referri debet sermo, ut si ille quærat, sit res nec ne, tu dicas id quod res est, esse aut non esse, sicut ipsa aut est aut non est, si neutrum ille quærit, tu neutrum respondeas. *Numquid non vides, te disertè affirmare, Christi sermonem ad illum referri debere, qui quærit, & satis apertè dicere, Christi verba id ponere, ut sit, qui quærat, & tandem ex his dictis concludere, si nihil quæratur, nihil respondendum eße, nedum ut neceße sit aliquid respondere? An non hoc prius illud, quod te sumere dicebamus, planè refutat, eiq; penitus adversatur? Nonne præterea in modò prolatis verbis tuis, Christi mentem exponens, ais, cum de re quæritur, sit, nec ne, dicendum eße, non quidem alterutrum omnino, sed id, quod res est? Verùm quomodo dicere poterit quis id, quod res est, vel potiùs quomodo curare poterit, ut dicat, si incertus est, &*

Palæol: suum ipsius dictũ refutat.

Palęolog⁹ seipsũ falsitatis coarguit.

est, & nescit, utrùm res sit, an non sit? Ergo, te ipso teste, falsum est posterius illud, quòd, rationem tuam explicando, sumebas. Idq́ etiam paullo post evidentiùs testaris, dum ipsum Christi dictum a te confictum in tuæ rationis explicatione exponis, & maximè urges. Sunt enim hæc verba tua, quamvis Christus & Iacobus dicant, ut alterum affirmes, aut esse rem aut non esse, si illa aut est aut non est. *Nam, ut supra dictum fuit, cum omnino sit necesse, ut quælibet res, de qua quæritur, aut sit aut non sit, certè, nisi ineptissimè locutus esse velis, cogeris verba illa tua,* si illa aut est aut non est, *non, ut præ se ferunt, accipere, sed ita interpretari, ac si dixisses, Si aut sciveris rem esse, aut sciveris non esse. nam eiusmodi verba hoc sensu a te proferri solere, iam bis antea ostensum est. Etenim, si dicas, ea perinde accipienda esse, tamquam si dictum fuisset, Prout illa aut est, aut non est, neq́ istam interpretationem dictio Si ullo modo patitur, nec tu alibi isto sensu eiusmodi verba protulisti. Sed, cum id dicere voluisti, non dictione Si, sed Sicut, ut in superioribus tuis verbis vidimus, usus es. Præterea, cum Christus, dum (ut tu quidem putas) dicit de quavis re dicendum esse, sit, nec ne sit, eodem simul tempore sine dubio præcipiat, ut id simpliciter dicatur, nullo iureiurando adhibito, vanum quippe erit præceptum istud, si tua argumentatio rectè conclusa est. Nam aut is, qui de re, sit, nec ne sit, dicturus est, id compertum habet, aut non habet, Si non habet, iam, ut*

Palæologus suum ipsius dictum refutat.

R ipse

ipse vis, nihil dicere debet. Sin autem habet, iamipse contendis, tunc ei iureiurando confirmare licere, rem esse, si est, aut non esse, si non est. Itaq; per te nullus erit praecepto Christi locus. Hîc non video, quid respondere possis, nisi fortasse dicas, te tria genera rerum facere, incertarum, certarum, & certissimarum, & in incertis quidem, ac certissimis Christi praeceptum locum non habere, in iis verò, quae certae sunt, ei locum planè esse, & propterea in eiusmodi rebus, affirmandum quidem, aut negandum, sed tamen sine iureiurando, Ob eamq; caussam te, ubi contra, aut praeter id, quod Christus praecipere videatur, iurare licere contendis, non positivo (quod vocant) sed superlativo nomine usum fuisse, cum rei certitudinem illam (ut sic loquamur) propter quam id licere vis, declarare voluisti, & modò, cùm certissimus es, *&c. modò,* is, qui certissimus de re, *&c. dixisse, non autem umquam Certus. Quod idem dices te optimè servasse, cum, de Paulo, qui iurasset, verba faciens, dixisti,* gravissimam & persuasissimam sibi causam ingressus. *Videre potes (arbitror) Palaeologe, utrùm a me victoria, an potiùs veritas quaeratur, qui pro te saepius adversum memetipsum ea afferam, quibus tu meliora fortasse non invenies. Verumtamen, si fortè respōsio haec pro te mea vel tibi arridet, vel etiam ea ipsa est, quam tu attulisses, & mentem tuam in ea rectè sum assecutus, animadvertere debes, distinctionē istam rerum certarum, & certissimarum nimis subtilem esse.* Nam

etsi

etsi usus obtinuit, ut aliquid certum, aliquid verò certissimum dicatur, & ita res una aliâ certior appelletur, tamen revera eo, quod certum est, nihil certius esse potest, Quemadmodum eo, quod verum est, nihil verius potest inveniri. & tamen usus obtinuit, ut aliud alio verius esse dicatur. nempe quia & Veri, & Certi nominibus minùs proprie sæpe utimur, & id verum, aut certum esse dicimus, quod ita esse videtur, quamvis, an revera sit, non bene sciatur, id est aliquo modo dubitetur. Cum quærimus, an aliquid certum apud eum sit, qui de re quapiam affirmaturus, aut negaturus est, id nimirum quærimus, an is ea de re, sit, nec ne, nihil dubitet. Hac (ut ita dicam) certitudine in humanis hisce rebus, quæ & esse possunt, & non esse, vix ulla maior inveniri potest. quandoquidem, ut supra dictum est, sensus ipsi aliquando falluntur. Qui hoc pacto rem certam non habuerit, is non iurare modò, sed ne affirmare quidem, aut negare simpliciter poterit. Et sanè, si vera est regula illa tua, tunc iurari posse, cum nullum est periurii periculum, non video, cur quidquam magis sine iureiurando, quàm cum iureiurando affirmare, aut negare liceat. Nam profectò, ubi nullum mendacii est periculum, ibi ne periurii quidem periculum esse potest. Affirmari autem, aut negari aliquid iure posse, ubi mendacii sit periculum, tibi quidem dicere non licet, qui pag: 139. ea verba scripseris, Nam sicut periurium, ita mendacium & falsum dicere cavendũ est viro bono. *Vbi etiam vides, te, nõ minùs a mendacio*

dacio, quàm à periurio, cavendum eſſe: dixiße. Quare ex tua ipſius doctrina, quidquid conſtanter affirmare, aut negare licebit, id etiam iureiurando confirmari iurè poterit. Itaq́ʒ, teipſo iudice, diſtinctio illa rerum certarum, & certiſſimarum, in quarum alteris affirmare quidem, aut negare, non tamen iurare, in alteris verò iurare quoq́ʒ liceat, falſa cenſenda eſt. & proinde id verum cenſeri debet, quod diximus, ſi rectè concluſa ſit argumentatio tua, Chriſti præcepto, ne quis iuret, ſed tantummodo aiat, aut neget, nullum locum ſuturum. Sed quid dicemus, quòd omnino vis, in Chriſti ſermone rationem haberi alicuius, qui quærat, utrùm res ſit, an non ſit, cum tamen ea de re nullum prorſus indicium in Chriſti verbis appareat? Certè, ſi antecedentia verba ſpectare velimus, potiùs ad eum caſum referenda eſt præceptio Chriſti, cum quis ſua ſponte quidpiam affirmaturus, aut negaturus eſt. In Legis enim verbis, quibus præcipuè ſua dicta opponit, de iureiurando agebatur, quo quis ſeipſum ſua ſponte ad aliquid faciendum obligabat. Quinetiam tu ipſe, huc fortaße reſpiciens, in tua paraphraſi pag: 2 0 6. Chriſti verba, Sit autem ſermo veſter Eſt eſt, Non non, *his verbis complexus explanas,* Quare ſit ſermo veſter, ſi quid facere voles, faciam, ſi facere noles non faciam. *Quid quæſo iſtæc explanatio, cum explicatione hac, quam in argumentatione tua ſequeris, commune habet? Primùm ibi manifeſtè de re futura agitur, cum hîc de re præſente, aut præterita agatur. Deinde*

Palæolog: Varius.

(quod

(quod ad propositum nostrum maximè pertinet) satis apparet, ibi nullam rationem quærentis haberi. Qua de re ne ulla dubitatio superesset, Christi sequentia verba explanans, sic eum loquentem facis, Quod enim præter hæc est, ut puta si voto iuramentum additur, bonum non est, &c. *Vnde constat, te ibi existimasse, Christum in monitione sua de votis egisse. Quis autem nescit, vota, nemine quærente, id est interrogante, fieri solere? Et tamen hic, ut diximus, in Christi sermone quærentis omnino rationem haberi vis. quæ duo sanè invicem prorsus repugnant. Huc accedit, quòd in argumentatione hac tua Christi verba ita accipis, ac si dixisset, Quod est, dicite esse. quod non est, dicite non esse. quasi Christus potiùs monere voluerit, ut quisq; id, quod verum est, dicat, quàm, ut a iurando abstineat. Cum tamen constet, eum de iureiurando potissimùm agere. Immo crediderim, Christum hoc loco nullam veritatis, aut mendacii rationem habuisse sed tantùm monere voluisse, ut, si quid affirmare velis, simpliciter affirmes, si quid negare, simpliciter neges, quemadmodum sequentia verba satis confirmant,* Quod autem his abundantius est, a Malo est. *Non arbitror tamen, verba græca ad hunc modum interpungenda esse, ναὶ, ναὶ, οὔ, οὔ, quasi prius ναὶ significet id, quod affirmare velis, & prius οὔ id, quod velis negare, sive, (ut Theodorus Beza vult) perinde cēseri debeat, ac si prius ναὶ, & prius οὔ cum voce ὁ λόγος, quæ præcessit,*

Palæolog. pugnantia docet.

cessit, repetito articulo, coniungerentur, & ὁ λόγ☉ ὁ ναὶ idem sit, quod sermo affirmans, ὁ λόγ☉ ὁ οὒ idem, quod sermo negans. Quamvis enim idē Beza testetur, omnes codices (quos scilicet ipse vidisset) distinctionem inter utrunq; ναὶ, & utrumq; οὒ habuisse, tamen ego istarum interpunctionum, quantumvis magno consensu in exemplaribus, etiam antiquissimis, extantium, nullam propemodum rationem habendam censeo, nisi quatenus nos admonent, in quem sensum locus aliquis a veteribus acceptus fuerit. Cæterùm scimus omnes, ab initio istarum distinctionum usum non admodum frequentem, aut certè non admodum diligentem, & aliquando fortasse nullum fuisse, Deinde verò, prout vulgò loci explicabantur, additas ubiq; fuisse interpunctiones. Ea ipsa sententia, seu potiùs eam explicandi modus, quem hic esse suspicatur Beza, est quidem, ut ipse animadvertit, in
Iac. 5. 12. Iacobi verbis. Sed Iacobus, præterquam quòd articulum utrobiq; præposuit, qui aliquis ad istum eius sententiæ explicandæ modum omnino requiri videtur, dixit etiam ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ, &c. id est, Sit autem vestrum Etiam, &c. non autem, ἔσω δὲ ὁ λό-
Iac. 5. 12. γ☉ ὑμῶν ναὶ, &c. id est Sit autem sermo vester Etiam, &c. ut Christus loquitur. Inter quos duos loquendi modos, quantùm (quod attinet ad propositum nostrum) intersit, nemo non videt. tametsi vetus interpres utrobiq;, Sit autem sermo vester, legit, cui etiam Syriaca editio adstipulatur. Est igitur quidem

eadem, quæ Christi, Iacobi verborum sententia (quā a domino ac magistro suo ipsa etiam verba magna ex parte mutuatum fuiße apparet) ut, si quid affirmare velimus, simpliciter affirmemus, si quid negare, simpliciter negemus, sed tamen diversus nonnihil utrobiq; est eam explicandi modus. De Iacobi modo vidimus. Christi autem modus hic est, ut dicat, in sermone nostro (quod ad illud pertinet, de quo agebatur) nihil aliud eße debere, quàm solam affirmationem, aut negationem. Vtriusq; autem, & affirmationis, & negationis voces duas simul coniungit non modo propter elegantiam quandam, ac proprietatem sermonis, sed fortaßis etiam, ut ostendat, licere & sæpius, & constanter aliquid vel affirmare, vel negare, dummodo iusiurandū non addatur. Sermonis autem elegantiam, & proprietatem quamdam, si sententia illa explicari debeat, sine geminatione vocum istarum vix, aut ne vix quidem retineri poße, animadvertet, quisquis utrobiq; alteram ex illis vocibus subtraxerit, & Christum sic loquentem fecerit. Sit autem sermo vester ναὶ, οὔ. *Certè, Paulum eadem utrobiq; geminatione cum simplici affirmationis, & negationis significatione usum fuiße, videmus, atq; dixiße,* Aut (*sive* Num) quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὔ οὔ; *id est* Etiam, & Non? *sive, ut vetus interpres vertit,* Est, & Non? *Nam, sive is interpres aliter legerit, quàm hodie in omnibus græcis codicibus le-* 2. Cor. 1. 17.

 gatur,

gatur, quibus Syriaca editio consentit, sive non legerit, quæ statim subiicit Apostolus, etiamsi nonnulli aliter sentiunt, hunc istorum verborum sensum esse demonstrant. Inquit enim, Fidelis autem Deus, quia sermo noster, qui [fuit]apud vos, non fuit *ναὶ, καὶ οὔ, id est Etiam, & Non. Et tamen poterat Paulus propter particulam καὶ citra sermonis elegantiæ, aut proprietatis iacturam in prioribus verbis, ut in posterioribus fecit, ab ea geminatione abstinere. Nec prætereundum est, apud Paulum articulum vocibus illis geminatis utrisque præpositum legi, & tamen perinde haberi, ac si non fuisset præpositus (nam, si ibi articuli vis urgeatur, alius sanè poterit eorum verborum esse sensus) nedum ut in loco nostro, ubi nullus est, aliquis articulus pro apposito haberi debeat. Ex quibus intelligi potest, si apud Paulum, qui & aliter loqui poterat, immo eodem in loco est locutus, & sic locutus est, ut aliud quidpiam, si eius verba mordicus retineantur, sensisse dici possit, ea geminatio eum sensum, quem nos in Christi verbis esse contendimus, sine dubio habet, multò magis apud Christum habere, qui vix aliter loqui poterat, & ita locutus est, ut eius verba ægrè admodum aliam interpretationem sint admissura. Est igitur locus Pauli ad Christi verba interpretāda accommodatissimus, nec aliud hac in re inter ipsum, & Christum interest, nisi quòd Christus alterutrum, affirmare scilicet, aut negare, Paulus verò utrumque significare voluit. Unde factum est, ut in Pauli verbis coniunctiva particula legatur, in Christi verò minimè.*

Sed iam nimis diu præter institutum nostrum in refellenda tua Christi verborum interpretatione, nostraq́; confirmanda versamur. Quid enim? Fac, interpretationem tuam verissimam, & appositissimam eße. Numquid rectè conclusa propterea fuerit ratio tua? Nullo prorsus modo. Nam, etiamsi Christus, si verba eius attenderentur, iussißet, ut omnino quacumque de re, de qua scilicet ageretur, aut sermo eßet (sic enim nisi planè desipuiße videri velis, supplenda est tibi interpretatio tua) diceremus, eam aut eße, aut non eße, quis non perspicuè videret, ita accipienda eße Christi verba, ut & eßet, qui de re quæreret, aut interrogaret, nec ne eßet, & nos, quomodo res se haberet, optimè sciremus? Quid enim absurdius dici potest, quàm Christum præcipere, ut, nemine licèt nec quærente, nec interrogante, de omni re, de qua agatur, aut verba fiant, etiamsi nihil certi de ea habeamus, tamen eam eße, aut non eße dicamus? Nam unde (quæso te) in argumentatione tua aßumis, cum vel non est, qui quærat, vel res apud nos incerta est, Christi præcepto isti, quod ex eius verbis colligi poße vis, nullum locum eße, nisi ex manifesta ingenteq́; absurditate ista, quæ alioquin in ipso præcepto eßet? At verò quid absurdi in eo vides, si Christus præcipiat, ut in re, quamvis nobis compertissima, affirmanda, aut neganda nullum iusiurandum adhibeamus? Nonne tu ipse, ut supra vidimus, ipsa Christi verba explanans, malum eße, & periculi plenum dixisti, aliquid eße, quod sit, vel ali-

quid non eße, quod non sit, iureiurando apposito confirmare? Nonne periculum eße (ut tuis verbis prolatis ostendimus) tu ipse affirmasti, ne quis iurando adeò iurare aßuescat, ut, etiam in rebus incertis iuret, & ita in periurium facilè prolabatur? Quibus adde ea verba tua, quæ leguntur ibidem paullo ante pag. 138. Quare malum est & periculosum, assertioni, sine qua vita præsens transigi inter homines non potest, iuramentum addere, abs quo quivis potest facile abstinere, maximè cum incerta sunt illa, sint, an non sint, de quibus controversia est. *Ex quibus omnibus apparet, te in omnibus rebus affirmandis, aut negandis non sine periculo iusiurandum addi, confiteri, & propterea, te ipso teste, non modò nihil absurdi futurum in Christi præcepto, si eum mandaße velimus, ut in rebus etiam certissimis a iurando abstineamus, verum etiam, summa cum ratione id ab eo factum fuisse, constiturum. Nam, si dicas, Christi præcepto isto indistinctè, ut verba sonant, accepto, iuramenta etiam tolli, quæ coram magistratibus præstāda sunt, & præterea iuramenta quædam privata, quæ apostolum Paulum feciße constat, damnari, quæ duo admodum absurda censeri debent, Hoc nihil est. Dummodo enim id absurdum non sit, de quo quærimus, satis id est ad argumentationē tuam convellendam. Quandoquidem tu, cum argumentationis tuæ vi, Christi verbis iuramenta super rebus certissimis non interdici, contendis, privata etiam iuramenta intelligis,*

telligis, quippe qui nusquam magistratus ullam mentionem facias, immo eiusmodi verbis iuterdum utaris, quæ ad ea iuramenta quæ deferente magistratu fiunt, nullo modo accommodari poße videntur. qualia sunt illa p.140. is qui certißimus de re qua de loquitur, iurat, *&c. & mox* is qui cũ negotium habes. *Quæ verba de privatis sermonibus, & negotiis, & porrò de privatis iuramentis a te agi, manifestum faciunt. id quod etiam ex illo exemplo patet Pauli apostoli iurantis, quod paullo ante ad sententiam tuam confirmandam attuleras. Si quidem non coram magistratu, sed privatim in epistola iuravit Paulus. Quamquam non desunt, qui Pauli verba iusiurandum continere nolint, quibus tamen ego non aßentior. Adiungis tu quidem pag.141, Christum non de iuramentis coram magistratu præstandis, sed de aliis loqui, idq́ repetis pag. 143. Verùm istud a te additur, non ut idipsum confirmes, quod singulariter priùs dixeras, licere iurare super re compertißima, sed id, quod universè antea non obscurè tuis verbis complexus fueras, Christi verba non ita interpretanda eße, ut omnia iuramenta interdicere voluerit. idq́ a te eo libentiùs fit, quòd existimas, adversarios tuos iuramenta, etiam deferente magistratu præstanda, prorsus tollere. Nimirum ut id sæpius inculces, quo eos in publicam invidiam vocare te poße speras. Sed hac de re alibi. Ceterùm, te privata etiam iuramenta in rebus certißimis minimè a Christo prohiberi, credere, præter*

ea, quæ

ea, quæ dicta sunt, id satis demonstrat, quòd nonuno in loco Christi verba ad res futuras tantùm, aut etiam ad vanas alioquin & incertas accommodas, ut pag. 206, 227, & 229. apparet. Iamq́ue, ut spero, tandem vides, quantum inter duo illa intersit, quæ paria esse putasti. Nunc igitur quid tibi videtur de acuta illa confirmatione, quam argumentationi tuæ postremò addis, si ibi minuere licet tacendo, hic licebit addere iurando? *Numquid eadem ratio esset additionis, quæ detractionis, cum hanc sensus ipse communis omnino suasurus esset, illam verò nihil? cum, nisi minueretur tacendo, Christus absurdissima præcepisse convinceretur, nisi verò adderetur iurando, nihil plane absurdi inde sequeretur? Adde, quòd iusiurandum affirmationi, aut negationi adhibitum, non rectè a te additamentum ad Christi præceptionem appellatur, cum Christus disertis verbis illud vetet. Additamentum censeri posset, si Christus ea tantùm verba dixisset,* Sit autem sermo vester Est est, Non non. *Nunc, quando in eadem monitione paullo ante dixit,* Non iurare omnino, *&c, & hîc statim subiicit,* Quod autem his abundantius est, a Malo est, *si quis iuret, non quidem se addere verbis Christi, sed apertè contravenire, fateatur, necesse est. Verùm, dum tu ita loqueris, & additamentum illud vocas, quod revera non est, id planè confirmas, quod & hîc, & alibi supra asserui, quòdq́ue, ut modò, & ante vidimus, in tota hac caussa tibi plurimum obest, te scilicet omnino*

Palæologi erratum.

velle,

velle, a Christo in rebus certissimis privata iuramenta non tolli. Nam, cum ubiq; contendas, Christum de privatis tantùm iuramentis præcepta dare, non autem de iis, quæ coram magistratu præstari debent, certè, cum ais, in rebus certissimis, iurando, Christi verbis addi licere, necesse est, ut privata iuramenta in rebus certissimis licere dicas. Quamquam in hac, quam ego argumentationis tuæ confirmationem appello, non tantùm, ut res certissima sit, sed præterea, ut quispiam, qui cum tibi sit negotium, iusiurandum a te exigat, requiris. qua tamen de re antea mentionem non feceras. Quocirca arbitror, te id addidisse in confirmatione ista, non quòd sine eo, id est sua sponte (modò res certissima sit) iurare non concedas, sed ut saltem eo casu, etiam inter privatos, iurare licere evinceres.

Vidimus de tribus illis tuis rationibus, quibus demonstrari posse sperabas, Christi præcepta de iureiurando a Mosis lege nihil differre. Superest, ut de eo agamus, ad quod, tamquam ad caput quoddam, ex ipsis verbis tuis, quæ pluribus in locis leguntur, revocari possunt. hoc est, Nihil aliud Christo propositum fuisse, quàm cavere, ne in periurium quisquam incideret, non autem iuramenta tollere, ea præsertim, quæ sub Lege permissa erant.

Ista tua Christi mentis in præceptis de non iurando dandis interpretatio non modò vera, sed ne verisimilis quidem videri debet. Nam perfacile est animadvertere, eam neq; ipsius Christi verbis nec rationi

rationi consentaneam esse. *Verbis quidem non est, cum nec aliquid dicat Christus de cavendo periurio, & manifestè illis ex ipsius Legis mente, non autem, ut tu putabas, ex Scribarum, & Pharisæorum additamentis prolatis verbis,* Reddes autem Domino iuramenta tua, *sua dicta opponat. In quibus verbis, ut supra visum est, apertè iuramenta super rebus futuris permittebantur. Vnde constat, Christum iuramenta quædam disertè sustulisse, quæ a Mose concessa fuerant, Nec verò ex postremis illis Christi verbis,* Quod autem his abundantius est, a malo est, *colligi ullo modo potest, ipsum periurii cavendi potissimam rationem habuisse, quia scilicet ea verba nihil aliud significent, quàm affirmationi, aut negationi iusiurandum adjungere periculi plenum esse, & ad periurium properans, ut tu ea interpretaris pag: 137, 138, & 206.* Nam *quis (obsecro) qui vel levissimè in bonarum litterarum studiis versatus fuerit, immo qui ipso sensu communi non careat, tibi concedet umquam, Aliquid a malo esse significare, Aliquid esse plenum periculi, & ita, pro causa antecedente, eamq; certa subsequens, idq; incertum eventum a te substitui, patietur?* Nonne *infantes ipsi noverunt, præpositionem A, vel potius* Ex *(nam* ἐκ *est in græco codice, non autem* ἀπὸ, *ut tu præ incuria scripsisti) motum de loco (ut aiunt) non autem motum ad locum significare, & propterea A malo, sive Ex malo nullo modo significare posse Ad malum tendens, ut tu affirmas,*

Palæologi incuria.

sed ne-

ſed neceſſe eſſe, ut A malo proficiſcens ſignificet? Pro- Palæologi lapſus.
fectò cæci ipſi (adeò inſignis eſt ac manifeſtus) lapſum hunc tuum videbunt. Qui tamen non ſolus eſt. Nam, *ut modò innuimus, huic errori illum adiungis, quòd* Palæologi error.
ex re certa incertam facis. Tolerabilius ſanè aliquantò fuiſſet, ſi dixiſſes, Chriſtum dicere voluiſſe, cum quis quidpiam affirmat, aut negat, ſi iusiurandum addat, iſtum in malum aliquod incurrere. Sic enim ab ipſis verbis latinis non planè receſſiſſes. Nunc, quando pro Malo Mali periculum etiam ſubſtituis, adeò interpretatione tua a verbis es alienus, ut ferri non poſſis, nec ulla prorſus venia dignus error tuus videatur. Nam*, quod pag: 138. ais, videri græcam vocem interdum diſcrimina ſignificare, id eſt (ut interpretari neceſſe eſt) pericula, nemo (arbitror) niſi exempla protuleris, id tibi crediditurus fuerit. Sed aliud adhuc turpe erratum, in quo etiam o-* Palæolog: errat, & ſibi adverſatur.
mnino tibi ipſi adverſaris, in interpretatione tua deprehenditur. Etenim aut nomen Græcū τοῦ πονηροῦ *maſculini generis eſſe vis, aut neutri. Si maſculini, quomodo (quæſo) id nomen ita accipere potes, ut rem periculi plenam ſignificet? an nō, quemdam aliquem ut ſignificet, neceſſe eſt?* Nonne *tu ipſe id confiteris, cum pag: 145. ita ſcribis?* Cùm e cōtrario πονηρὸς perſonam referat non rem. *Si verò neutri, primùm tibi adverſaris, qui dicas, hunc locum illi eſſe ſimilem,* Libera nos a malo. Nam *in eo loco maſculini generis nomen iſtud facis. Sic enim in explana-*

tione

tione tua scribis, pag: 174. Et ne nos inducas in tentationē. Quod si inducti iam sumus? Libera nos à malo. Est igitur tentatio idem quod malus, &c. *Deinde nullo, ut opinor, exemplo sententia tua nititur. Non enim si (verbi gratia) τὸ κακὸν, τὸ ἀγαθὸν, & alia ejusmodi quædam dicuntur nomine substantivo, aut certè substantivi vim habente, idcirco τὸ πονηρὸν quoq; eodem modo dictum aliquando fuisse, affirmari potest, præsertim in novo Testamento, si vox, de qua quæritur, ad nomen ὁ πονηρὸς vim similiter substantivi habens referri possit, ut hîc certè potest. In testamento enim novo nomen istud ὁ πονηρὸς substantivè (ut ita dicam) usurpari, planum faciunt hæc testimonia Matth; 13. v. 19. 1 Ioh: 2. v. 13, & 14. & cap: 5. v. 18. ut testimonia alia omittam, quæ tametsi, quod ad vocem ipsam attinet, dubia sunt, tamen constat inter omnes, in iis quoq; τὸν πονηρὸν, non autem τὸ πονηρὸν nominari, & tu ipse de duobus id fateris. De uno modo vidimus, Matth: 6. 13.* Libera nos ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. *De altero supra visum est, Matth: 5. 38.* Non resistere τῷ πονηρῷ. *A nomine enim ὁ πονηρός ibi vocem τῷ πονηρῷ derivari, pag: 145. apertè scribis. Est igitur in loco nostro, vel te ipso teste, personæ mentio, non rei, atq; ἐκ τοῦ πονηροῦ eße (quo ipso loquendi modo utitur etiam Iohannes apostolus) nihil aliud est, quàm* Ex *maligno illo ortum ducere,* [margin: 1. Ioh. 3. 12]
hoc est,

hoc est (ut ipse prædicta pagina 145. τὸν πονηρὸν interpretaris) ex Diabolo. Quare, cum Christus dicit, quicquid simplici affirmationi, aut negationi additur, ἐκ τοῦ πονηροῦ sive a Malo, vel potiùs ex Malo esse, nihil aliud sibi vult, quàm, iusiurandum in iis casibus, quos ipse intelligebat, a diabolo suggeri, seu diabolico (ut ita dicam) spiritui consentaneum esse. Hæc enim propriè in eiusmodi locutionibus vis præpositionis Ex esse solet, ut in illis apud Iohannem, cum in evangelica historia, tum in epistolis, Esse ex Deo, Esse ex Diabolo, sive ex Malo, ut hîc. Quòd si dicas, non aliam ob caussam suggeri a diabolo, ut temere iuremus, nisi, ut in periurium incidamus, Dico, non hanc solam esse istius rei caussam, ut paullo post explicabimus. Itaq; vides, ex Christi verbis nullo modo colligi posse, eum, dum iurare vetat, illud unum curasse, ne in periurium quis incideret. Quinimmo ex eius verbis, nisi ea aliquantulum, tatione duce, exemplisq; sanctorum hominum admoniti, atq; eius mentem ex iis, quæ antecedunt, rectè colligentes, molliamus quodammodo, ac temperemus, omnia prorsus iuramenta, sive a magistratu delata, sive in re alioqui gravissima simul & certissima adhibenda, interdicta esse, colligi posse constat. quemadmodum multi, iis, quæ modo diximus, aut spretis, aut non animadversis, collegerunt. Etsi enim, ut dictum est, Christus ab initio ad legem de iuramentis super futuris, atq; ob id incertis rebus sua

Ioh. 8.44. 47.
1 Ioh. 4. 12.
3. 12.

verba accommodat, tamen illud, quod deinde addit, præceptum, Sit autem sermo vester Est est, Non non, *præsentes quoq́ʒ, immo præsentes potissimum, id est res, de quibus, sint, aut fuerint, nec ne, iam sciri potest, omnino complectitur. Iam verò, si rationem ipsam spectemus, satis perspicuum esse potest, Christo non hanc solam caußam interdicendi iuramenta fuiße, ne scilicet in periurium incidatur, sed hanc quoq́ʒ, eamq́ʒ, (ut ego quidem arbitror) potiorem, ne vilescat apud nos Dei auctoritas, atq́ʒ maiestas, neve nobis videatur, tamquam cum sodali quopiam nostro, ita cum ipso Deo nos agere poße, eum testem identidem appellantes eorum, quæ nobis credi volumus, quantumvis levia sint, nec ullo testimonio digna, nedum tali ac tanto testimonio. Breviter, ne nos aliter, quàm summa cum reverentia, ac tremore quodam, tamquam conditorem, ac dominum nostrum, vitæ, necisq́ʒ nostræ sempiternæ potestatem habentem, eum vel nominare quidem audeamus. Quæ caußa omnia iuramenta complectitur, sive super rebus futuris, sive super rebus præteritis, sive super certis, sive super incertis, modò res sint leves, & voluntarium iusiurandum.* Nam, *ut supra diximus, de voluntariis iuramentis Christum loqui, ex eo intelligi potest, quòd verba sua legi de voluntariis iuramentis loquenti, eaq́ʒ permittenti manifestè opponit.* Rom. 1. 9. 2 Cor. 1. 23. 11. 31. Phil. 1. 8. 1 Thes. 2. 5. 10. *Iuramenta autem de rebus gravibus nec indignis, in quibus Deus testis, & vindex etiam appelletur, a Christo non interdici, & Pauli apostoli in eiusmodi*

rebus interdum iurantis exempla docent, & res ipsa monet. cum nulla caussa sit, cur tunc Deum veritatis testem, ac mendacii vindicem advocare non liceat, immo, cur aliquando non debeat. Non est enim nobis res semper cum hominibus integerrimis, & verè christianis. Nam & Deus ipse interdum iurat per semetipsum. nempe quia cum hominibus, quorum pleriq; ii non sunt, qui esse deberent, illi res est. Quod si aliter esset, & omnes veri Christi discipuli essemus, non video, quomodo iuriiurando alicui locus esse posset. Animadvertendum est tamen, cum in rebus futuris iusiurandum a nobis adhibetur, id est, cum rem aliquam facturos nos esse, aut non facturos, iureiurando confirmamus, si id iure fieri possit, ita interpretandum esse iusiurandum, ut ad rem præsentem referatur. hoc est, intelligendum esse, nos non de futuro eventu, sed neq; etiam de futuro animo, & consilio nostro, sed de eo, quod tunc, cum iuramus, verè in animo habemus, asseverare. Soli enim Deo, qui nec mutari potest, & in cuius manu sunt omnes futuri eventus, de iis, quæ nondum sunt, quæq; ipse facturus, aut non facturus est, asseverare licet. Itaq;, ut tandem concludamus, hoc, contra quàm tu putas, inter Mosem, & Christum, quod ad iuramenta pertinet, discrimen est, quòd Moses dummodo non peieretur, nusquam per Dei nomen iurare vetat, Christus autem, etiamsi nec ullum periurium committatur, nec ullum periurii sit periculum, ne iuretur, interdicit. Quod tamen ita intelligendum est, si vo-

luntarium futurum sit iusiurandum,& de rebus non adeò gravibus, ut Deus testis veritatis advocari mereatur. Nam *& si ipse dixit,*Non iurare omnino, *tamen vox Omnino, ut supra indicatum fuit, non ita accipienda est, ut omnia prorsus iuramenta, id est de quibuscumq; rebus, sive voluntaria, sive minus comprehendat, sed omne iusiurandi genus in iis rebus, de quibus Christus loquebatur. Quod satis ostendunt sequentia verba,* neque per cælum, *&c.* neque per terram, *&c. quæ planè constat* ἐπεξήγησιν *eße eorum, quæ antecedunt. Perinde est enim, ac si dixißet, Non iurare omnino, id est neq; per cælum, &c. neq; per terram, &c.*

Ex iis, quæ hucusq; a nobis disputata sunt, liquidò apparere arbitramur, meritò a Racoviensibus tuo de bello scripto obiecta illa tria fuiße. Primùm, quòd fictum Christum introducere videretur. Deinde, quòd aliena instituta a Christi institutis, iisq; contraria induceret. Postremò, quòd Mosem cum Christo confunderet, atq; adeò per Mosem, ac Legẽ Christum, atq; Evangelium aboleret, quidquid tu contra attuleris, quod examinatione, ac responsione dignũ videatur.

Et quoniam ad hæc tria capita præcipuas ferè omnes adversariorum tuorum reprehensiones revocavimus, easq;, ut dictum est, a tuis responsionibus vindicavimus, primæ huius nostræ disputationis parti iam nos satisfecisse existimamus. Si quid tamen omißum

mißum a nobis fuerit, quod, ad hanc partem propriè pertinere, videri poßit, id in aliis tribus non incommodè explicabitur. Iam enim nimis hæc pars excrevit, cui etiam propter reliquarum cum ipsa connexionem multa fortaße dedimus, quæ aliis reservanda erant.

RESPONSIONIS AD IACOBUM PALAEOLOGUM pro Racoviensibus

PARS SECUNDA.

SEquitur ex ordine, quem ab initio nobis ipsi præscripsimus, ut præcipua quædam explicentur, quæ a te non rectè in Racoviensium scripto præter non pauca, de quibus in superiore responsionis nostræ parte agere quodammodo neceße habuimus, reprehensa fuerunt. Non rectè autem reprehensa ea potissimùm appello, quæ a te vel tacitè, vel apertè falso obiecta adversariis tuis fuerint.

Tria in ipso responsionis tuæ initio, paginâ libri tui 83. Racoviensium scripto universè obiicis, Primum est, finem id non præstare, quod principium promittit. Alterum, nihil ibi eße, quod sit ex sacris dictis, aut sensibus collectum. Tertium, scriptum eiusmodi eße, ut arte, & lege careat, & propterea incertum sit, quò tendat.

Etsi nihil hîc est, quod (si quis præsertim ea legerit, quæ a nobis ante scripta sunt) ulla refutatione indigere videatur, tamen quia non parum graves
I. *hæ criminationes tuæ videri poßunt, Dico, primam falsam, aut certè vanam eße, ex eo constare, quòd principium scripti Racoviensium tres illas, de quibus supra egimus, reprehensiones scripti tui proponit, quas omnes, ut vidimus, ipsi deinde explicant, ac persequuntur. Quòd si in his ipsis ad finem usq; non persistunt, sed eorum occasione, antequam scriptum absolvant, de aliis quibusdam agunt, quæ tamen eòdem pertinere videntur, quid (quæso) hoc refert, dummodo id aliquando præstiterint, quod polliciti fuerant? Quamquam non video, quomodo finis ipse optimè initio non respondeat, cum ab illis verbis,* Non dubium ergo est istos toto cælo errare, qui nunc obtrudere volunt Ecclesiæ Christi leges Mosi, *&c. quæ sunt pag. 78. usque ad finem ipsum de tribus illis omnibus agatur, quæ in principio proposita fuerant, ut cuilibet legenti facilè apparebit.*

II. Palçologus calumniatur. *Secunda porrò criminatio tua eiusmodi est, ut mera calumnia meritò nominari poßit. Neq; enim, cum ais, nihil in Racoviensium scripto eße, quod sit ex sacris aut dictis, aut sensibus collectum, id potissimùm tibi vis, quod ab adversario dictum ferri poßet, testimonia sacra, quæ ab ipsis citantur, nec verbis, nec sententiâ eorum dicta confirmare, sed nihil ipsos vel ex verbis, vel ex sententia sacrorum scriptorum ad ea, quæ dicunt, confirmanda afferre curaße. ut declarant*

clarant verba illa tua, quæ statim sequuntur, Simplex videtur esse narratio, quæ sit dictata iurato auditorio, non nervosa disputatio, cum dissentientibus animis suscepta. *Iam verò, quàm hoc manifestè falsum sit, intelliget, quisquis eorum scriptum legerit. Nam, præterquam quòd ab ipso respondendi, quod faciunt, initio, id est ab illis verbis,* Nos verò contrarium, *&c. pag: 57. non priùs sacra testimonia proferendi finem faciunt, quàm ea omnia, quæ in totius scripti quasi argumento, & propositione quadam tuo scripto obiecerant, ipsis confirmaverint, in ipsis etiam examinandis, & variis rationibus ad id, quod proposuerant, accommodandis sanè quàm curiosi, ac diligentes sunt. præsertim verò in iis, in quib: maior vis est. nempe in iis, quæ ex Matthæi cap: 5. petita sunt. Atq; hæc tua calumnia eò magis vituperanda est, quòd tu is es, qui frequentissimè ex tuo capite vel inauditas sententias fundis, vel sacrorum testimoniorum interpretationes insolentissimas affers, nulla nec auctoritate, nec ratione, nec exemplo allato, ut in superioribus disputationibus iam sæpius visum est, & infra etiam, ut spero, demonstrabitur.*

Restat tertium crimen, quòd Racoviensium scriptum sit sine arte, & sine lege, & ob id incertum, quò tendat. Miror sanè, te istud Racoviensium scripto obiicere ausum fuisse. Primùm, quia (ut de lege, seu ratione, & arte, qua in scribendo usi sint Racovienses, nihil dicam. qua tamen non carere eorum scriptum, III. Palæologi audacia.

facilè ostendi posset) apertissimum est, quò tendat, vel te ipso teste, qui nusquam deinde (quod sciam) in tota responsione tua Racoviensium vel mentem, vel ullis in verbis sententiam in dubium vocas, sed confidenter, & quid sibi propositum habeant, & quid ubique sentiant, te nosse profiteris, quamvis haud rarò opinione tua decipiaris. Id autem vel ex eo patet, quòd plerumq; dum eorum dicta recitas, ut postea refellas, non ipsorum verba, ut in eorum scripto leguntur, profers, sed ea pro arbitratu auges, minuis, mutas, fingis deniq; tamquam is scilicet, qui non minùs illorum scripti scopum, atque sensus omnes noveris, quàm, si tu ipse illud conscripsisses. Quid, quòd, tibi contrarius, hic statim subiicis hæc verba? Dicitis in principio nos fictum Christum introducere, instituta edere contraria Christi institutis, & alia quæ longo tractu fluunt per aliquot versus. Hæc autem summa disputationis esse videtur (Huc enim tota tendere vestra cognoscitur oratio) capto principio, *&c. Vides, te affirmare, quò tota oratio Racoviensium tendat, cognosci. Hoc autem annon id disertè refellat, quod ais, scriptum Racoviensium, quò tendat, incertum esse, tibi ipsi iudicandum relinquo. Deinde miror, te alteri obiicere, quod tuum est proprium. Legi ego multorum scripta, sed numquam (quod recordari possim) in aliquod incidi, quod tam confusè, atq; incertè scriptum esset, quàm est istud tuum, quo Racoviensibus respondes. Iudicabit de utroq; cordatus lector. Tot*

Palæologus sibi contrarius.

certè

certè loci, in quibus tibi ipsi (saltem in speciem) adversariis, satis ostendere possũt, quàm incerta sit scriptio tua. Nihil autem dico de locutionis, sententiarum, argumentationum, responsionum, placitorum deniq; tuorum explicationis obscuritate, & perplexitate quadam, quæ omnia incertissima reddere apta est. Ego sanè (cuicuimodi sim) ut iam constare potest, sæpius in tuis dictis interpretandis divinare compellor, atq; haud scio, an paucissimi ii sint futuri, quãtumvis acuti, qui plerumq;, quid tibi velis, rectè percipiant. Sed iam ad alia progrediamur.

Obiicis pag: 85. adversariis tuis, quòd argumenta tua non dissolverint. & addis, Sub finem orationis vestræ dicitis: Ad Palæologi argumenta postea respondebitur. Sed quando? Cùm tempus annuum ad respondendum habueritis? *Non respondent quidem Racovienses expressè, & nominatim ad singula argumenta tua, sed ita tamen responsionem suam temperant, ut ex ea facilè omnia dissolvantur, quemadmodum ex iis, quæ ante disseruimus, intelligi potest. Nam, quòd ipsorum verba affers, quibus se ad argumenta tua non respondere ipsi confiteantur, turpiter ea in re es lapsus, cum in ipso eorum scripto, quòd unà cum responsione tua editum est, ea verba minimè legantur. quæ si tamen verè in eorum scripto tibi tradito extabant, satis hinc conĳci potest, quàm verum sit id, quod tui libri titulus disertè profitetur, Racoviensium scriptum ibi haberi, ut est ab ipsius auctore conscriptum, bona fide editum.* IV.

Palæologi lapsus.

V. *Pag: 94. ais, Leonis cognomen datum Christo malè coniungi (nempe ab adversariis tuis) cum dicto*
Phil:2. 6. *illo,* Qui cum in forma Dei esset, *&c.* aut *(inquis)*
Mat: 12. 29 cum illo: cum hostis armatus & fortis, *&c. Dicis enim, vel potiùs dicere vis, Primùm, ista duo dicta de eadem re non loqui, cum illud ad gesta ante Christi mortem pertineat, hoc verò ad id, quod Christus egerit contra principem novi regni post mortem, Deinde, cum neutro ipsorum Leonis cognomen Christo a scriptura tributum planè convenire, cum Christus nec propterea, quæ ante mortem gesserit, nec propter*
VI *ea, quæ contra principem novi regni post mortem egerit, sit a scriptura leo appellatus, sed respectu civium malorum, qui noluerant ipsum regnare super se, quos ipse ante se occidi iussit.*

Sunt hîc Palæologe plurima tua errata. Sed hoc loco de iis tantùm agemus, quæ in Racoviensibus reprehendendis commisisti. Neq; *enim, ut in superiore responsionis nostræ parte diximus, vel mentem eorum percepisti, vel verba attendisti, vel deniq; eos reprehendendi ullam caußam habuisti.* Mentem *quidem nō percepisti. nam illi, cum de Christo, tamquam leone, verba fecerunt, nullam rationem habuerunt alicuius appellationis, quam ipsa scriptura Christo tribueret. Sed tantùm ostendere voluerunt, Christum non post mortem solùm, sed etiam ante mortem leonem fuiße, & utramq; appellationem, & Agni, & Leonis ei simul eodem tempore conveniße, non autem ex agno, qui ante mortem eßet, leonem post factum*

ctum fuiße, ut ex verbis tuis apertè colligebatur. Vbi etiam illud est observandum, quòd tu ipse, cum primum hac de re locutus es, nullam appellationis alicuius, quam sacræ litteræ Christo tribuant, sed rei ipsius tantummodo rationem habes. ut ex iis patet, quæ pag: 8. leguntur. Verba porrò eorum non attendisti. In quibus nulla appellationis alicuius Christo in sacris litteris attributæ fit mentio, sed simpliciter dicitur, Christum agnum illum ab ipsis leonem agnosci, & leonem eum apparuiße, quemadmodum extremâ pag: 58, & pag: 59. videre licet. Nullam postremò caußam eos reprehendendi habuisti, cum interpretatio illa tua eius appellationis, quam scriptura Christo tribuit, cum eum leonem appellat, nullo pacto sustineri possit. Quandoquidem in eo Apocalypsis loco, Apoc: 5: 5. *in quo uno apertè Christus leo nominatur, & quem unum ipse affers, nulla prorsus fit mentio eius victoriæ, quam obtinuerit contra cives illos malos, qui noluerant ipsum regnare super se, immo apparet, de alia victoria ibi verba fieri. de ea, inquam, victoria, quam Christus, sanguinem suum fundendo, adversus mortem, & Satanam & sibi, & nobis peperit. quemadmodum superioris partis cap: 2. demonstratum fuit. Atq; hac ratione, quia scilicet Satanam, & mortem devicerit, adversarii tui, eum leonem apparuisse, affirmaverant. quamquam, & leonem quoq; in eo agnosci eum debere, dixerant, quòd tantam virtutis divinæ vim exeruißet, ut ipsa quoq; inanima, dum hîc eßet, eius imperio cedere coacta fuißent. hucq;*

locum

locum illum, Qui, cum in forma Dei esset, *&c. nō obscurè accommodaverant. Sed de altero loco il-*
Luc.11.21. *lo*, Cum fortis armatus, *&c. ne verbum quidem in eorum scripto habetur, & si eum quoq; ad hoc idem*
Pelæologi lapsus. *referre potuissent. Lapsus es igitur haud leviter, cum in responsione tua ita locutus es, ac si ipsi eum locum huc accommodassent. Sed multò graviùs in ipsius loci explicatione es lapsus, quemadmodum alibi planum faciemus.*

VI. *Sequitur multiplex tua illa reprehensio, quam in ipso pag: 98. initio explicare instituis. Quoniam enim adversarii tui affirmaverant, Christum tūc demum ulturum esse hostes suos, cum eos in æternum ignem ablegabit, non autem hoc gratiæ, & mediationis tempore, 1. Primùm ais, si Christus postremò illo tempore sine culpa transgressarum a se latarum legum ulcisci suas, & suorum iniurias poterit, certè non ampliùs privatum illum esse, sed magistratum. Quòd si magistratus est, nunc etiam licet ei omnium iniurias ulcisci, non solùm aliorum, sed etiam suas sibi illatas olim, cum privatus esset.*

Sed ubi est, Palæologe, acumen tuum? Quis te in argumentando terminos (quos vocant) ita, ut facis, mutare docuit, & ex quatuor terminis (quod aiunt) syllogismum constituere? Sic enim reipsa argumen-
Palæologꝰ pessimè argumentatur. *taris, Quicumq; potest iure suas, & suorum iniurias per se ulcisci, is magistratus est. Christus poterit iurè suas, & suorum iniurias ulcisci. Ergo Christus est magistratus. An non vides, te pro Potest præsentis temporis,*

poris, quod in propositione est, in aßumptione Poterit, quod futuri est temporis, reponere? Neque enim arbitror, te vel præ incuria, vel inusitata quadam sermonis figura, cum ea verba scripsisti, certè non amplius privatus est, *Est pro Erit scripsiße. Nam nihil prorsus ad rem facit, quòd extremo illo tẽpore Christus magistratus futurus sit, cum iam ipsi adversarii tui velint, tunc a Christo de hostibus suis dignas pœnas sumptum iri. Nec verò hæc eò a me dicuntur, quia, Christum nunc magistratum eße, negare velim (quod maximè affirmo, atque, ut mox apparebit, etiam contendo) sed ut argumentationis tuæ summum vitium ostendam. Præterea, quomodo ex Racoviensium verbis colligis, Christum nunc iurè hostes suos ulcisci non poße, cum ipsi manifestè non de eo, quod Christus facere iurè poßit, sed de eo, quod faciat, & facturus sit, loquantur? Numquid nemo non facit id, quod iurè potest? Atqui certum est, Deum ipsum multa non facere, quæ tamen iurè facere potest. & væ nobis, nisi id ita eßet. Nemo nostrum sempiternis gravibus pœnis ab ipso non afficeretur, aut certè ab æterna salute excluderetur.*

2. *Quare quod deinde addis,* Decipitur autem scriptor dum sub postremum tempus reijcit hanc aditi a Christo magistratus facultatem & ulciscendi hostes de iniuriis illatis, sine vitio, potestatem, cum Christus aliter & Apostoli statuant, *&c. hoc, inquam, per se nihil planè est, cum scriptor non neget. Christum iam adiiße, hoc est acce-*

est accepiße magistratum, iamq́ hostes suos ulcisci iure poße, Sed nondum id fieri ab ipso dicat. Verùm, quia testimonia, quæ deinde profers, ut probes, Christum iam magistratum adiiße, iamq́ hostes de iniuriis illatis sine vitio ulciscendi potestatem adeptum fuiße, eiusmodi sunt, quæ id etiam iam ab eo factum eße, probare videantur, Animadvertendum est, cum scriptor iste in postremum illud tempus Christi de suis hostibus ultionem reiicit, eum de omnium hostium ultione loqui, deq́ ea ultione, cuius simul atq́ indicia apparuerint, nullus ampliùs pœnitentiæ locus, nulla veniæ spes erit. De hac enim ultione hîc quæritur, quæ scilicet omnem clemementiam, & lenitatem, aut certè omnem (ut ita dicam) conniventiam excludat. Itaq́, cum Christus ante illum extremum diem, tametsi nonnullos ex suis hostibus ulciscitur, tamen clementem se, veniam resipiscentibus offerendo, & lenem, ultionem differendo, præbeat, & præterea adeò conniveat, ut plerosq́ ex suis perpetuis hostibus non ulciscatur, apparet eum, quamvis magistratus iam factus fuerit, tamen placidam & mitem naturam suam non deposuiße. & porrò certum eße debet, ex Christi factis, & persona pro hoc tempore nullum argumentum duci poße ad eam sententiam confirmandam, quòd hominibus christianis suos hostes, belligerando, interficere liceat, immo contrarium potiùs inde colligendum eße. Huc enim tota hæc disputatio referenda est. Rectè igitur Racovienses, qui nondum Christi ultionis tempus veniße affirmant,

mant, sed in postremum diem illam reiiciunt. Nam (ut inquit Petrus) Dominus interim patienter agit 2 Pet: 3. 9.
erga nos, nolens quemquam perire, sed omnes ad pœnitentiam venire. Hæc Dominus gloriæ facit, & nos scilicet vilissimi homunciones omnes hostes nostros, nisi statim resipiscant, perdere nobis licere volumus, idq́ exemplo etiam ipsius Domini confirmare nos non pudet. Quamquam vereor (quidquid de Christo, quòd magistratus sit, a te affirmetur) te post excidiū Hierosolymitanū Christo magistratum non concedere, nisi futurum tunc, cum hostes suos, qui intra ipsa castra Christianorum sunt, ulciscetur, quemadmodum olim eos, qui extra castra erant, ultus est. ut ea indicare videntur, quæ scripta a te leguntur pag. 99. Vbi inter excidium Hierosolymitanum, & postrema tempora Christum in hostibus suis ulciscendis otiosum planè statuere videris. Quòd si ita sentis, erras vehementer, & in eum ipsum errorem incidis, quem adversariis obiicis. Nam tu verè is es, qui non animadvertis, etiam ante postrema illa tempora, Christum ulciscendorum hostium suorum potestatem adeptum fuiße, quæ non quadraginta illis tantùm annis duravit, qui eius resurrectionem sunt consecuti, nec finem tunc habuit, cum ultus est malos illos cives, Iudæos scilicet, qui noluerunt, ut regnaret super ipsos, sed ad consummationem usq́ sæculi perpetuò duravit, & duratura est, quamvis extremis temporibus potissimùm patefieri debeat.

3. *Sed postremò ad finem prædictæ pag. 99. rides*

des quodammodo id, quod ex Racovienſium verbis apertè colligitur, tempus gratiæ, & mediationis (quā vocant) Ieſu Chriſti uſq; ad poſtrema illa tempora duraturum. Vis enim, manifeſtum eſſe, tempus iſtud, ante poſtrema etiam tempora, finem habuiſſe. nempe, ut ſatis ex antecedentibus tuis verbis conſtat, ante ipſum Hieroſolymæ excidium, & Iudaicæ gentis diſſipationem. Exiſtimas autem, Racovienſes ideo Chriſtum etiamnum mediatorem eſſe dicere, quia
1.Ioh.2.1. *παράκλητος noſter apud Patrem appelletur, putasq́; eos omnino Paracletum pro Mediatore ſumere. Et quamquam tu nec ſatis te explicas, nec aliquid eorum, quæ hoc loco dicis, probas, quippe de quibus alio tempore te dicturum ais; tamen ad hæc aliquid dicam, quantum ſcilicet ſatis eſſe putavero ad Racovienſes a tua reprehenſione defendendos.*

Dico igitur, gratiæ tempus poſt Chriſtum exhibitum ad ea uſq; tempora duraturum, cum Chri-
2Theſ.1.8. *ſtus veniet pœnas ſumpturus de iis, qui Evangelio non obediunt, nec ampliùs pœnitentiæ ad veniam peccatorum conſequendam locus erit. Interim enim omnibus pœnitentiam agentibus, quantumvis antea impiis ac ſceleroſis, peccatorum remiſſio conceditur, præſertim verò iis, qui priùs Ieſu Chriſti cognitionem non habuerint. Et hæc eſt Ieſu Chriſti gratia illa, quam Racovienſes intelligunt. nec immeritò. Chriſtus enim ipſe fuit, qui dixit, oportuiſſe, ut Chriſtus*
Luc: 24. 46. *pateretur, & prædicaretur in nomine eius pœnitentia, & remiſſio peccatorum per omnes gentes, facto*

initio

initio ab Hierosolymis. & Paulus ait, extitisse gratiam Dei salutarem omnibus hominibus erudientem nos, ut sobriè, iustè, ac piè vivamus in præsente sæculo, expectantes beatam illam spem, & adventum Iesu Christi. per quem scilicet ea gratia extitit, quique tandem re implebit, quod Dei patris sui nomine promisit. Hoc Christi gratiæ tempus, mediationis quoque eiusdem Christi tempus ideo (ut puto) Racovienses appellarunt, quia scriptura testatur, eum etiamnum in cælis a Dei dextris sedentem interpellare pro nobis, & servare posse ad plenum eos, qui per ipsum accedunt ad Deum, semperque vivere, ut pro iis interpellet. Ex quibus apertè constat, Christum tamquam medium inter nos, & Deum tantisper futurum, donec ad Deum accessus patuerit, & nos id, quod a Deo petimus, & expectamus, id est nostri corporis (ut Paulus loquitur) redemptionem obtineamus, qua peccatorum nostrorum plena remissio continetur. Vnde perspicuum est, totum hoc tempus Christi mediationis tempus rectè nominari posse, quidquid τȣ͂ παρακλήτȣ *nomen Christo post resurrectionem tributum significet. quò, vehementer errans, putabas omnino adversarios tuos respexisse. quasi verò aliunde de ista Christi mediatione, quæ ad postremum usque tempus durata sit, non multò clariùs appareret. Quæ cum ita se habeant, quid Racoviensium sententiæ obesse potest, quòd, alia quadam ratione Christi gratiæ, & mediationis tempus finem multò ante habuisse, dici possit? Scimus & nos sacris litteris edocti (nec Racovienses*

Tit:2.11.
Rom.8.34.
Heb.7.25.
Rom:8.23.
Palæologi error.

vienses negant) alterum istum Christi adventum, alterumq́; iudicium, quod, urbe Hierosolyma excindenda, Iudaicaq́; natione dissipanda, tot sæculis ante factum est, ex quo, Christi gratiæ, & mediationis tempus ex parte quodammodo cessasse, dici potest. Verùm hoc non impedit, quominus, quemadmodum verus eius adventus, verumq́; iudicium adhuc expectandum est, sic etiam adhuc veræ gratiæ, ac mediationis ipsius tempus perpetuò duret.

Palæologi error. 4. *Ex ante dictis intelligi posse arbitramur, quãto in errore verseris, qui putes, distinctionem illam tuam appellationum Agni, & Leonis Christo tributarum, diversarumq́; ante mortem, & post mortem Christi actionum, tamquam ex scripturis sacris deprompam, ab ipsis tuis adversariis agnosci, & comprobari, cum dicunt, nunc quidem gratiæ, & mediationis Christi tempus esse, sed ipsum aliquando cessaturum, & tandem futurum, ut Christus hostes suos ulciscatur. Nam nihil hoc cum tua illa distinctione commune habet, qua fit, ut Christus ex placido & miti, qui ante mortem erat, rigidus planè ac severus, simulatq́; resurrexit, factus fuerit, & statim suorum hostium ultor, is, qui eis bene facere, proq́; eis orare solebat. Immo, diversum prorsus eos sentire, istud demonstrat, cum, non ante postrema tempora placidum ac mitem animum a Christo depositum iri, velint, nec ante verè, ac plenè de hostibus suis dignas pœnas eum esse sumpturum. Numquam negarunt adversarii tui, Christum in quibusdam diversum quodam-*

modo a seipso pro temporum, & conditionis suæ ratione & fuiße, & futurũ eße, sed non in iis, neq; eo tempore, quo tu affirmas. Nam, *sicut diversitatem, quam ipsi confitentur, ex sacris litteris haustam eße vidẽt, ita, quam tu & asseris, & urges, minimè ex sanctis scripturis depromptam eße agnoscunt.*

1. *Dixerant adversarii tui,* Christum *nusquam vocare beatos persecutores, homicidas, immites, impacificos. Tu hoc dictum ita accipis, ac si ex eo ab adversariis tacitè concluderetur, non licere magistratum eße, præsertim qui gladium gestet, & homines aliqua ratione occidat, ut pag. 213, & 214. patet. ubi multùm laboras, ut conclusionem istam futilem eße doceas. Atqui frustra planè hoc loco tantum laborem sumis, cum nihil aliud ex eo dicto concludere velint Racovienses, nisi, non licere homini christiano bellum gerere, suasvé iniurias ulcisci, sive id iubẽte magistratu, aut per ipsum magistratum faciat, sive minùs.* Nam *de privatis hominib: inter vos potissimum disputatur. quos tu, licèt christianos, tamen magistratus auctoritate in bello hostes occidere, & acceptarum iniuriarum vindictam iurè persequi poße affirmas, illi negant.* Nec *verò ex eo, quòd magistratus ipse ista faciendi ius habeat, sequitur, privato homini, magistratus auctoritate interveniente, eadem licere. qua de re satis disputatum est a nobis superioris partis cap: 2.* VII.

2. *Verùm non contentus, ex Racoviensium dicto id collegiße, quod colligi non debet, eos postmodum*

idipſum ferè diſertis verbis dicentes facis. pag: enim 217. ſic ais, Nusquam, inquit, (*auctor ſcilicet ſcripti illorum*) hoc in capite (*Matthæi videlicet quincto*) Magiſtratus geſtans gladium, beatus dicitur. *Nam ubi quæſo verba illa in Racovienſium ſcripto legis? Siccine calumniari placet, & innocentes homines in invidiam vocare? Dices, multò peiora de magiſtratu gladium geſtante ab ipſis apertè affirmari. Reſpōdeo primùm, ſatis eſſe, ut calumniari meritò dici poſſis, falſum eſſe, in eorum ſcripto verba iſta extare. Deinde, quid alibi, cum de magiſtratu gladium gerente loquuntur, ſibi velint, te minimè intelligere affirmo, ut ſuo loco planum facere conabor.*

Pelæologus calumniatur.

IIX. Palæologi calumnia.

Sed adhuc gravi calumnia miſeros premis, cum ad finem pag: 216. ad hunc modum ſcribis, Sub lege, inquit, beati erant immiſericordes, immites, impacifici. *Vbi animadvertendum eſt, præter verbum* inquit, *ea ſcilicet omnia, quæ Racoviēſium ſcriptorem dicentem facis, alio illo litterarum charactere notata eſſe, qui, ipſa aliena verba te recitare, indicet. Nuſquam enim verba iſta in ipſorum ſcripto leguntur, ſed ne ſententia quidem. Quid igitur attinet, ſtatim, ut facis, ſubiicere,* Atqui hoc eſt conſulto inſanire. Vbinam in Lege Moſis hoc eſt ſcriptum? *Quod cum ſatis eſſe non videretur, adſcriptum eſt in margine,* Calumnia manifeſta in Dei legem. *Itaq; calumniari, quod tuum hac in re eſt proprium, eadem ipſa in re iis, quos calumniaris, attributum videmus. Quod quid ſit, piis, & cordatis hominibus iudicandum relinquo.*

Obiicis adverſariorum ſcriptori, quòd omnino non intelligat dictum illud Pauli, Lex pædagogus noſter fuit ad Chriſtum, *lectoremq́, ad ſcholia tua in epiſtolam ad Galatas reiicis. quaſi verò ſcholia iſta tua omnium iam manibus terantur. Expectandum autem videretur, donec ea in lucem ſaltem prodirent, nec antea tibi reſpondendum. Verumtamen illud interea affirmare auſim, Racovienſium ſcriptorem, non omnino locum illum non intelligere, quin rectè planè in eo ſentire, quòd ex eo probari exiſtimat, ex Chriſti diſciplina vitæ noſtræ inſtitutionem noſtram petendam eſſe, non autem ex lege Moſis, non quidem quia hæc cum illa pugnet, ſed, quia Chriſti diſciplina multò perfectior eſt, quàm lex Moſis, & nos Chriſti diſcipuli ſumus. Sciendum eſt enim, Paulum, ubicumq́, fidem Chriſti Legi opponit, fidei Chriſti appellatione Chriſti præceptorum obedientiam comprehendere, cum nemo Chriſto confidere dici poſſit, niſi ea faciat, quæ ipſe præcepit. Fiduciam enim, ſeu confidentiam fides iſta omnino declarat, ut locutiones illæ, Fides in Chriſtum, Credere in Chriſtum præter alia multa, multoq́, certiora argumenta, quæ hoc loco explicare non eſt neceſſe, ſatis apertè docent. Quinetiam, quamvis Chriſti fides nihil aliud eſſet, quàm Credere, Ieſum eſſe Chriſtum, ut tu ſine dubio arbitraris, tamen hæc ipſa fides Chriſti præceptorum obedientiam complecteretur. Nemo enim fuerit, qui credat, Ieſum eſſe Chriſtum, id eſt regem æternum à Deo humano generi datum, quo du-* IX. Gal. 3. 24.

se, & adiutore possimus & Satanam, & mortem ipsam vincere, ac superare, æternamq; vitam, & felicitatem consequi, quin ipsi obtemperet, eiusq; mandata sedulò exequatur. Cum igitur ait Paulus, Legem pædagogum nostrum fuiße ad Christum (non autem in Christo, ut tu veterem interpretem secutus locum recitas) atq; Christi nomine, ut ex antecedentibus, & subsequentibus manifestum est, Christi fidem intelligat, nihil aliud sibi vult, quàm, Christi disciplinâ publicatâ, Mosis legem ampliùs nobis spectandam non eße, tamquam eam, unde adhuc institutio nostra petēda sit. Ipsis enim pædagogi institutis tamdiu puer tenetur, quamdiu eò perventum non est, quò pædagogi institutio perducere debet. Sed postquam eò perventum fuerit, is sub pædagogi disciplina non est ampliùs, sed perfectiorem vitæ rationem ætatiq; suæ convenientiorem instituere debet, quamvis pleraq; eorum, quæ a pædagogo didicerat, nec puerilis ætatis sunt propria, adhuc illi servanda sint. quæ etiam multò faciliùs, & absolutiùs, quàm antea, servare potest. Quocirca nō est, cur quis miretur, sub Christi disciplina, quamvis ea Mosis legi succeßerit, multa servanda eße, quæ in lege Mosis præcipiebantur, immo ea omnia, quæ eius temporis, & puerilis adhuc Dei populi ætatis propria non erant, & simul faciliùs multò, atq; absolutiùs, quàm sub ipsa Mosis lege fi-
Rom: 3. 31. *eret, præstari poße. Unde factum est, ut Paulus, per fidem (nempe Christi) legem (moralem videlicet Mosis) non modò non tolli, sed stabiliri dixerit.*

Reprehendis

Reprehendis pag:223. eumdem scriptorem, quòd dixerit, Christum charitatem, & patientiam docere, Mosem verò impatientiam, & odium, blasphemiaqué in leges Dei per Mosem latas ipsum insimulas. Atqui haud paullo aliter loquitur ipse scriptor. Ait enim, Christum multò perfectiorem charitatem, & patientiam docuisse, quàm Mosem, sub quo impatientiæ, & odio locus fuit, ut pag:61. cuilibet legenti constare poterit. Sed demus tibi, Docere idem esse, quod Permittere, quemadmodū postmodum loqueris (quāquam ne sic quidem scriptoris sententiam exprimis). &, quid pro reprehensionis tuæ ratione afferas, consideremus. Negas igitur, Mosem impatientiam, odiumq; permittere, quia certum sit, eum a privatis requirere observationem legis divinæ ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus viribus erga Deum, & homines. & addis, Cum autem omne dicitur, nihil relinquitur non inclusum, ubi est igitur ista perfectio charitatis, quam prætermisit Moses & addidit Iesus Christus? Cum ille dicat, ex toto corde, anima, viribus, fortitudine amandum Deum & proximum. X.

In hac tua ratiocinatione non uno modo graviter erras. Primùm enim in eo fœdè laberis, quòd ais, Mosem dixisse, proximum amandum esse ex toto corde, anima, viribus, fortitudine. Nam id Moses nusquam dixit. qui nihil ampliùs præcepit, quàm ut quisq; proximum, ut seipsum, amaret. quod quid significet, & quomodo perfectam charitatem minimè Palæologi lapsus.

declaret, alibi iam ostendimus. idq́ ex eo etiam intelligi potest, quòd ad perfectam charitatem, & qualis ea est, quam Christus præcepit, non satis est proximum, sicut seipsum, amare, sed etiam plus, quàm seipsum, amare eum oportet. animas enim nostras pro fratribus ponere debemus, 1. Ioh: 3. 17. Deinde non intelligis, quid sit Amare ex toto corde, anima, &c. Credis enim hoc idem esse, atq́ Ita amare, ut plus amari non possit, cum tamen certum sit, idem locutionibus illis significari, ac si diceretur Amare ex animo, in idq́ totis viribus incumbere. ut & verba ipsa præ se ferunt, & exempla non pauca aperte docent. Præterea non animadvertis, vim huius disputationis in eo esse, utrùm eadem mandaverit Deus per Mosem, quæ per Christum mandavit, non autem, utrùm ita perfectè Mosis mandata servanda essent, ut servanda sunt mandata Christi. Hoc dico, quia ex argumentatione tua nihil aliud concludi potest, nisi legem, quam Deus per Mosem dederat, perfectissimè servandam fuisse. ut ipsa tua verba demonstrant, cũ ais, Mosem a privatis requirere observationem legũ divinæ ex toto corde, ex tota anima &c. Quare, cum adversarii tui dicant, in lege divina per Mosem lata non eam charitatem, & patientiam præceptam fuisse, quam postea Christus præcepit, hoc tantùm ex argumentatione tua efficietur, istam minorem charitatem, atq́ patientiam, quam lex Mosis præcipiebat, non minùs perfectè servandam fuisse, quàm maiorem illam a Christo præceptam. id quod adversarii tibi

Palæologi error.

Palæologꝰ fallitur.

tibi facilè concedent. Sed, ut vides, hoc nihil ad rem facit, nec aliquid agis, nisi probes, idem prorsus in lege Mosis, quod ad charitatem ipsam, & patientiam attinet, mandatum fuisse, quod a Christo mandatum fuit. Hoc verò numquam, ne in speciem quidem, facere poteris. Namq́ue, ut dictum est, nec, charitatem illam erga proximum ex toto corde, &c. in Mosis lege mandatam fuisse, apparet (hîc verò de charitate erga proximum agitur) nec charitas erga Deum, quantumvis perfecta, quæ mādata fuisset, aliud præterea complecti poterat, quàm eorum, quæ Deus præceperat, planè diligentem absolutamq́ue conservationem.

Asseritur in Racoviensium scripto, ut supra visum fuit, sub Evangelio non licere ob leves caussas uxorem dimittere, immo ne ob graves quidem, nisi propter adulterium, cum tamen aliter sub lege esset. Ad quod probandum Pauli præceptum afferunt, ex quo, ne propter ipsam quidem religionis diversitatē uxorem dimittere licere, constat, cum tamen sub Lege ob diversam religionem uxoris repudium esset. Hîc tu & indiligentiæ, & imperitiæ scripti auctorem damnas, ut ex iis constat, quæ pag: 226, & 227. scribis. & ais, ideo sub Evangelio disparia propter religionem coniugia non dirimi, quia iam præputiatæ gentes, si credant, Iesum esse Christum, Deū habent, & cum Israelis republica numerantur. Quare, si contigerit, unum ex duobus coniugatis non circumcisis credere, Iesum esse Christum, etiamsi alter non cre- XL.

dat, non tamen is, qui credit, non est ex populo Dei. Sed quid hoc ad rem facit? Nonne coniugatus iste ex populo Dei esse posset, & tamen matrimonium istud amplius non consistere, aut saltem ipse, si vir sit, uxorem dimittendi potestatem habere? Hinc patet, nihil esse, quod postmodum addis, nusquam legi, ante natum Iesum Christum, si quis non naturâ Iudaeus per circumcisionem Iudaeus factus esset, coactum fuisse uxorem, quae Iudaea fieri nollet, deserere. Nam & satis est ad Racoviensium rationem concludendam, eum illam deserere potuisse, nec ipsi sanè urgent, sub Lege disparia ob religionem coniugia omnino dirimenda fuisse. sed tu id ipsis more tuo affingis. Sic enim se habent ipsorum verba pagina 61, Paulus etiam infideles ferre iubet, si consentiant cohabitare, quod sub lege non fuit, ubi divortium ob leves causas fuit, & ob diversam religionem repudium, *non autem (ut tu ex tuo capite in sexta, quam facis eorum obiectione pag. 225. ea formare voluisti)* Paulus non iudicat dividenda matrimonia inter fidelem & infidelem inita, quae Moses iussit dividi & Esdras est executus. *Itaque probandum tibi fuerat, ne sub Lege quidem ei, qui per circumcisionem Iudaeus factus esset, uxorem, quae Iudaea fieri nollet, si ea cum ipso habitare consensisset, dimittere licuisse, aut certè, ut adversarii contrarium probarent, postulandum. Quod tamen non rectè omnino postulasses, cum ipsi satis habeant, ostendisse, sub Evangelio, etiam ob gravissi-*

Palaeologus Racoviensibus quiddam affingit.

gravissimam caußam diversitatis religionis, uxorem dimittere non licere. etenim pro conceßo quodammodo sumunt, sub Lege ob leves caußas id facere licuiße. Est autem id vehementer ridendum, quòd non solùm credis, Racovienses hanc differentiam inter Legem, & Evangelium statuere, quòd sub Lege Iudæo homini alienigenam sibi iunctum in matrimonio habere non liceret, sub Evangelio autem liceat, sed etiam, id verum eße, concedis, & rationem affers, quare id ita sit. cum tamen nec Racovienses id dicant, nec id verum videri poßit. Quandoquidem etiã sub Lege Iudæus homo alienigenæ per matrimonium iungi poterat, modò alienigena Iehovam Deum agnosceret, & Mosis legi se subiiceret. Ita sub Evangelio potest Iudæus homo alienigenæ in matrimonium copulari, modò alienigena credat, Iesum eße Christum, & sese Christi disciplinæ addicat. atq; hac in parte idem sub Evangelio præstat Christi fides, quod sub Lege circumcisio, & alia quibus Iudaici nominis profeßio continebatur. Cæterùm, quòd rationem affers, cur inter Iudæum, & non Iudæum divulsiones matrimoniorum fierent sub Lege, non autem inter fidelem, & infidelem sub Evangelio, quia scilicet nullum periculum erat, ne infidelis infidelem ad cultum alienorum deorum traheret, quemadmodum erat, ne Iudæus a non Iudæo traheretur, id a te non solùm, quod ad rationem attinet, contra omnem rationem, omnemq; experientiam dicitur, ut alibi ostendemus, sed dictum ipsum aut planè fal-

Palæologi error duplex, isq; ridiculus.

sum est, aut nihil ad rem facit. Nam, si Iudæi nomine naturâ Iudæum intelligis, falsum est, inter naturâ Iudæum, & non naturâ Iudæum matrimonium consistere non potuiße, modò non naturâ Iudæus, postea Iudæus eßet factus, ut paullo ante dictum est. Sin autem Iudæi nomine non naturâ Iudæum, sed quocumq; modo Iudæum intelligis, id etiam (ut tibi ipsi placet) non erat perpetuum. sed tunc demum verum erat, si ab initio contracti matrimonii iam diversitas ista religionis in utroq; fuißet. Nam, si ea superveni ßet, non concedis, eo casu matrimonium omnino dirimi debuiße. Quòd si dicas, te eum casum tantummodo intellexiße, cum ab ipso initio unus Iudæus est, alter verò minimè, & ita eße perseverant, Primùm nullam hîc differentiam inter Legem, & Evangelium ostendere poteris. numquam enim probabis, matrimonium inter fidelem, & infidelem ab initio contractum, si in eodem statu religionis permaneant, dirimi non debere. Deinde, etiamsi id probares, hoc nihil ad rem faceret, cum Pauli præceptum, ex quo adversarii tui differentiam inter Legem, & Evangelium colligunt, non ad istum casum, sed ad eum pertineat, cum ex duobus infidelibus ab initio in matrimonio coniunctis unus fidelis sit, altero infideli permanente. ut tu ipse, cum postremò urges, nusquam legi, matrimonium ab initio inter duos non Iudæos contractum, si alter eorum Iudæus factus eßet, omnino dißolvi debuiße, non confiteris modò, verùm etiam satis apertè contendis.

Obiicis

Obiicis non obscurè adversariis tuis, quòd negent licere, magistratu iubente, iuramentum præstare. quæ, ut statim videbimus, calumnia censenda est. Verùm, antequam id ita se habere ostendam, ne ego ipse calumniari videar, iudicandi sunt loci, ex quibus perspicuum est, te id, quod dixi, adversariis obiicere. Primùm enim pag. 227, formata septima, quam ipse statuis, adversariorum obiectione, his verbis, Iuramenta permisit lex Mosis, Christus non permittit, *in responsione deinde, cum ostendere velles, quæ iuramenta Christus vetet, ea verba inter alia scribis,* Illa enim quæ deferente Magistratu iuramenta fiebant, & de præteritis rebus & ad formam conceptam à Magistratu, non ad arbitrium eorum qui iurabant proprium, iurabantur. *Ex quibus apertum est, te id quærere, ut probes, iuramenta a magistratu delata a Christo interdicta non fuisse. Atqui nihil ea re opus esset, nisi planè statueres, adversarios velle, ista quoque ab ipso interdicta fuisse. immo nisi, cùm dicunt, Christum iuramenta non permittere, ea iuramenta potissimùm eos intellexisse velles. At deinde id apertiùs docet conclusio illa tua pag. 229.* Sicut autem falsum est Iesum Christum negare, ne coram magistratu, ipso iubente iuremus veritatem quam novimus, ita verum est, *&c. Nam quid aliud significant verba illa,* falsum est, *quàm adversarios tuos ita sentire, sed falsos in eo esse? Præterea, si quis ea legerit, quæ scribis hac de re pag.* XII.

Palæologo calumniatur.

141. *ubi multùm laboras, ut probes, licere magistratui iuramenta deferre, eiq́ parendum eſſe, ſi iubeat, ut iuretur, nihil dubitavit, quin id potiſſimùm agas, ut contrariam, quam eſſe putes, adverſariorum ſententiam refellas. Verùm, ex quibus ipſorum verbis eam collegiſti? Numquid ex illis, quæ ſcripta ſunt pag. 62?* Sic omnia iuramenta Chriſtus ipſe ſuis vetat, ne omnino iurent, *& aliis, quæ in eamdē ſententiā paullo poſt repetuntur? Atqui, cum ipſi univerſè loquantur, nec aliis ferè verbis, quàm iis ipſis, quæ Chriſtus dixit, utantur, debent quoq́ eorum verba univerſè, & generatim accipi, nec aliter intelligi, atq́; Chriſti verba intelligātur. ex quibus, etiamſi de privatis tantùm iuramentis eum agere concedamus, tamen magnum inter ipſum, & Moſem ea in re diſcrimen apparet, ut alibi ſupra a nobis oſtenſum fuit. idq́, Racovienſibus ſatis eſt. Numquid ex illis, quæ ibidem dicunt, Finem omnis controverſiæ ſub Lege inter Iſraelitas iuramentum fuiſſe, ex quibus apparere fortaſſe quis dixerit, eos velle dicere, hoc ſub Evangelio non ampliùs eſſe? Non certè. Quid enim, etiamſi id verum eſſet? Certè ſententia illa ex epiſtola ad Heb. deſumpta non ad controverſias tantum refertur, quæ coram magiſtratu inter privatos ſunt, ſed ad omnes alias privatas controverſias, in quibus quieſcit altera pars, ſi altera id, quod affirmat, aut negat, iureiurando interpoſito confirmet.* Heb:6, 16. *Quin locus ipſe eius epiſtolæ indicat, de planè voluntariis iuramentis præcipuè ſententiam illam accipi debere,*

debere, non autem ab alio delatis. De Dei enim ipsius iureiurando ibi agitur, quo se Abrahamum multiplicaturum, & felicitaturum confirmavit. cuius rei occasione dicitur, hominibus omnis controversiæ finem ad rei confirmationem iusiurandũ esse. Quamobrem, quamvis concedatur, Racovienses voluisse dicere, sub Evangelio sententiam istam non ampliùs locum habere, non tamen iuramenta, quæ magistratus deferat, tollentur. Satis enim, superq́, verum erit, non ampliùs omnis controversiæ finem iusiurandum esse, si omnia voluntaria iuramenta, quæ in privatis controversiis adhiberi solent, interdicta esse statuatur.

Sed iam video, ex quibus adversariorum verbis te id collegisse, dicturus sis, quod ego illis a te falsò obiici, affirmo. Nempe ex illis eâdem pag. 62. Et sanè iuramentorum forensium nullus usus esse poterit, cum & ipsa iudicia, seu lites iudiciales piis interdictæ sint, ut, *&c. Sic enim puto legendum esse, non autem,* interdicta, ut, *&c. quemadmodum editum est. Hîc primùm dico, hæc verba ita interpretanda esse, ac si dictum fuisset, Et sanè ipsorum etiam forensium iuramentorum, &c. Nihil enim aliud dicere voluisse Racovienses videntur, quam, etiamsi universali Christi, & Iacobi mandato forensia iuramenta non tollantur, quippe cum Christus, ad cuius sententiam Iacobi verba sunt accommodanda, de privatis iuramentis prorsus agere videatur, tamen nihilominus ipsis etiam forensibus*

iuramentis

iuramentis nullum locum futurum, cum lites piis hominibus hodie sint interdictæ. Sed fac deinde, adversarios tuos sensiße, omnia forensia iuramenta a Christo interdicta fuiße, Dico, forensium iuramentorum appellatione eos nequaquam ea iuramenta intellexiße, de quibus hoc loco agimus. Agimus enim de iis iuramentis, quæ magistratus ad veritatem deprehendendam iurari ipse iubet. At forensia ista iuramenta ea sunt, quæ planè ceßant, si quis a litigando abstineat. Sic enim ipsorum Racoviensium verba demonstrant. In litibus porrò nullum fortaßis iusiurandum omnino iurari magistratus ipse iubet. Alterutra enim parte petente, aut certè in alterutrius partis commodum iuramenta deferuntur. Quocirca sine ulla vel magistratus, vel veritatis ipsius iniuria pars, cuius intereſt, ut iuretur, curare, ne iuretur, poteſt. unusquisq; enim beneficio, iuriq; suo renunciandi poteſtatem habet. Sed longè aliud eſt, cum magiſtratus ipse sua ſponte, & ex officio (ut dicitur) iubet, ut iuramentum præſtetur, quemadmodum in criminibus evenire solet, quo casu non sine ipsius magiſtratus, atq; adeò ipsius veritatis offensione is, qui iurare eſt iußus, a iurando abſtinere poteſt. nemo enim iurare iubetur, nisi vel iam de re teſtatus fuerit, vel teſtaturus ſit. Quòd ſi quis iusiurandum præſtare non vult, cur etiam a teſtimonio dicendo non abſtinet? Verùm de huiusmodi iuramentis, ut dictum eſt, Racovienſium verba nullo modo accipi poßunt, ſed de iis ſunt omnino accipienda, quæ, tametſi coram ma-

ram magistratu præstantur, in gratiam tamen ipsorum litigantium deferuntur. Atq; huc respiciunt alia eorumdem Racoviensium verba ad finem pag. 76. ubi iuramenta detestantur, quæ magistratus propter litigantium pervicaciam deferre quodammodo compellitur. quæ etiam a Christo interdicta fuisse, affirmare videntur. Sunt enim eiusmodi iuramenta, si quis penitiùs rem introspexerit, voluntaria, & ad quæ præstanda, aut deferenda nihil, nisi privatorum voluntas movet. Quòd si tamen ex voluntariis necessaria aliquo modo fierent, & magistratus ipse omnino iuberet, ut præstarentur, alioquin is, qui iurare nollet, insigni aliqua iniuria afficiendus esset, tunc crediderim ego, christianum hominem iurare posse. nec multò aliter sentire videntur ipsi Racovienses loco prædicto. Ibi enim non ipsum privatum, qui, magistratu deferente, iuret, reprehendunt, aut damnant, sed ipsum magistratum potiùs, qui nullam graviorem ob caussam, quàm ut vel litigantibus morem gerat, vel seipsum a molestia liberet, temere iuramenta defert.

1. Sequitur alia sanè gravis tua in tuos adversarios calumnia, sed ea ita evidens, ut ipsam diluere minimè sit necesse. Dixerant ipsi, Christum docuisse, non esse vindicandum ullo modo nec per se, nec per iudices, cum tamen in lege Mosis vindicta licita fuisset, quam vindictam Christus reprimebat. Hanc tu ipsorum sententiam pag. 229. his verbis complexus es, Moses vindictam permittit, Christus vin- XIIII.

V dictam

dictam non permittit. *Ex quo colligis, ipsos affirmare, Christum prohibere publicam vindictam, ne fiat a iudice, & Christum, omnino nulla ratione esse vindicanda a iudice mala, decernere. ut patet ex fine prædictæ pag. 229. & seq. initio, ex quibus locis nos ipsa verba tua hîc descripsimus. Iam quanta est hæc calumnia, cum apertissimum sit, ipsos de privatis agere, quibus interdictum fuisse a Christo volunt, neve per seipsos, neve per iudices suas iniurias vindicent! quid enim hoc ad vindictam publicam omnino tollendam? Nam quid vetat (ut alibi iam disputatum a nobis est) quominus magistratus ex officio, adde vel alio quopiam, qui Christi verus discipulus non sit, accusante, in crimina animadvertat? Hîc enim non ipsi magistratui, sed privatis præcepta dantur, quos per magistratum suas iniurias ulcisci posse, Christo non reclamante, contendis, Racovienses verò plane negant. Quid de ipso magistratu ipsi sentiant, postea videndum erit. nec, si quid alibi dicunt, quod ipsi magistratui, si christianus esse velit, in maleficos vindicare omnino adimere videatur, propterea eodem quoq; ea ipsorum verba trahenda sunt, quæ quàm longissime ab ea sententia absunt.*

Palæologi calumnia.

Palæologi calumnia.

2. Verùm non satis habuisses, nisi aliam quoq; calumniam priori attexuisses, quæ multò etiam, quàm illa, evidentior est. Obiicis enim eodem tempore adversariis tuis, quòd Mosem privatam vindictam concedere affirment. Nam quid aliud sibi volunt verba tua, cum, adversus illos disputans, ais, falsum esse,

Mosem

Mosem vindictam privatam concedere? Sed quomodo hæc scribere es ausus, cum ipsi disertis verbis istud ipsum negent, quod tu illos dicentes facis? Sic enim in eorum scripto legitur ad finem pag. 62. Oculum pro oculo, dentem pro dente Moses vindicandum docuit, idque per iudices, nullam enim vindictam privatam usquam præscribit vel permittit. Christus autem vindictam legalem reprimit, *&c. Poterantne apertiùs negare, a Mose privatam vindictam concedi, cum non solùm id verbis expreßerint, sed etiam manifestè urserint, atq; contenderint? Ad hunc enim modum ratiocinantur. Moses nusquam in Lege privatam vindictam præscribit, aut permittit, sed per iudices tantùm. At Christus legalem vindictam reprimit. Igitur Christus ne per iudices quidem vindictam a suis expeti vult. Hincque apparet, quid sibi voluerint, cum antea dixerunt, in lege Mosis vindictam licitam fuisse, unde eos calumniandi occasionem arripuisti. Non enim privatam, sed per iudices expetitam vindictam intellexerunt. Apparet etiam, quid ea ipsorum verba significent, Christum vindictam legalem reprimere, quæ tibi ad superiorem calumniam struendam ansam præbuerunt. Neq; enim simpliciter, & absolutè legalem vindictam, sed quatenus privati ipsi eam quærere poterant, a Christo reprimi dicere voluerunt. Cæterùm, quod aiunt, Mosem nusquam ullam privatam vindictam permisiße, ita interpretandum est, ut & de propria vindicta eorum verba*

accipiamus, cum post acceptam iniuriam aliquod temporis spatium elapsum est, & ad eos tantùm non ulciscendos, qui ex eodem populo erant, id pertinere intelligamus.

XIV. *1. Indoctissimum in ipso pag. 233. initio vocas Racoviensium scriptorem, qui præceptum, sive adhortationem illam Christi, ut adversario nostro reconciliemur, cum eiusdem præcepto de dando etiam pallio ei, qui nostram tunicam accipere velit, hoc modo coniunxerit, inquiens, Christum non solùm suadere, ut cum adversario reconciliemur, sed etiam ei, cui nihil debeamus, omnia nostra relinquamus potiùs, quàm iudicio cum eo experiamur.* Ais enim, *Christi monitionem de dando pallio ad divites pertinere, qui, si quis pauper ab eis tunicam petat, pallium quoq; dare debent potiùs, quàm propter non datam tunicam coram Deo judice cum paupere contendere. quod nihil cum monitione de se adversario reconciliando commune habet, quæ ad eum pertinet, qui conviciatus fuerat proximo suo.* Non laborabo, *ut, etiamsi hîc verborum Christi sensus esset, coniungi tamen duas hasce monitiones potuisse, ostendam, sed tantùm præter ea, quæ supra disputata sunt, cum ostensum est, te pessimè monitionem illam de pallio dando interpretari, nec tibi ipsi ea in re ulla ratione constare, verba tua, quorum priùs mentionem non feceram, afferam, in quibus teipsum refellens adversariorum interpretationem apertè confirmas.* Ea *sunt ad finem pag. 148. ubi, cum dixisses, si quis bona nostra*

Palæol. seipsum refellens adversariorũ sentẽtiam confirmat.

nostra rapiat, eiq́ rapinæ magistratus consentiat, nihil nobis superesse, si nostra recuperare velimus, quàm invasorem invadere, nostraq́ repetere, oculum pro oculo, &c. illico addis, At satius esse tum dicit Iesus Christus, ut pallio, quod raptum est addas etiam tunicam, quam ut hoc facias, & privata authoritate per vim tua repetas. *Vides, te hîc monitionem Christi de pallio dando ad eum, cui propria bona rapiantur, referre, id est ad eum, qui nihil ullo iure debeat, ut adversarii tui faciūt, non autem ad divitem, a quo pauper petat, qui divino iure petenti dare cogitur. Et tamen in initio pag: 234. stolidum eorum scriptorem appellare non dubitas, vel potiùs eius stoliditatem admirari, quia scilicet dixerit, istum, a quo est, qui tunicam accipere velit, nihil illi debere.* Palæologi cōfidentia *2. Nihil autem dico, quòd scriptorem istum calumniaris, cum ais, ipsum putare, istas duas monitiones de eadem re loqui, & unam esse legem. Nam unusquisq́ per se id facilè animadvertet.* Pelæologꝰ calumniatur.

Pergis autem, & pag: 235. in undecima, quam adversariorum facis, obiectione eos affirmantes inducis, non licere per iusiurandum coram iudice sua bona recuperare. Hæc (quidquid illi hac de re sentiant) manifesta calumnia censenda est, cum in eorum scripto id nusquam legatur. XV. Palæologi calumnia.

Rursus pag: 254. obiectionem decimamnonam adversariorum formans, eos affirmantes facis, propterea non posse quempiam magistratum simul, & Dei filium esse, quòd magistratus, occidens amicos, XVI.

& inimicos, neutros diligat, cum Dei filius diligat utrosq;. Hæc quoq; calumnia censenda est. Nusquam enim hoc in eorum scripto adversarii dicunt, præsertim verò eo in loco, quem ex serie istarum, quas illis tribuis, obiectionum perspicuum est te intelligere. Is est a fine pag: 66. usq; ad principium pag: 69. ubi semper de privatis, quid facere debeant, ut sint filii Dei, numquam de magistratus officio est sermo. nec porrò magistratus ulla ibi fit mentio, nisi quatenus, privato homini se per magistratum ulcisci non licere, affirmatur. Nec sanè vel de magistratus officio, vel de magistratu gerendo, an videlicet homini christiano eum gerere liceat, ne verbum quidem in eorum scripto habetur ante finem pag: 71. ubi demum his de rebus disputatio incipit.

Palæologi calumnia.

XVII. Dixerant adversarii, eum, qui se per iudices ulciscitur, non habiturum mercedem illam centupli in cælis iis repositam, qui misericordes, & benigni fuerint, cum illi talionem hîc per iudices extortam antepofuerit. Nam nec binam sanè mercedem sperare potest. Hîc tu pag: 258. eos acriter reprehendis, & ais, Vnde nam excidunt tam phanatica dicta? Deinde, ut ostendas, homines plus, quàm unam mercedem habere posse, primùm ais, eum, qui orat, eleemosynam facit, & ieiunat eo modo, quo debet, habiturum tres mercedes, unam orationis, alteram ieiunii, tertiam eleemosynæ. Quo nihil ineptius dici poterat, cum de mercede duplici, quam unius eiusdemq; rei caussa quis accepturus sit, manifestè agatur. Et tamen rur-

Palæologus ineptus.

men rursus infra ad idem confirmandum ais, nos tot mercedes in cælo paratas habituros, quot in nobis e-runt virtutes promissionem habentes a Deo. Sed hîc deinde aliud exemplum subiicis, ubi pro eodem ope-re duplicem mercedem, præsentem, & futuram acci-pi, te demonstrare posse confidis. & complura postmo-dum congeris, ut probes, duas istas mercedes dari. Sed quorsum tandem hæc omnia? Nam certè nihil omni-no ad rem faciunt. Quandoquidem in adversario-rum mente percipienda, etsi eam ipsi satis dilucidè explicant, mirabiliter es hallucinatus. Neq; enim ne-gant ipsi, duplicem mercedem a quoquam accipi pos-se, ne pro eodem quidem opere, nedum pro diversis. sed aiunt, fieri non posse, ut quis & mercedem habe-at operis, seu facti alicuius, & simul eam mercedem accipiat, quæ ab eo opere, seu facto abstinentibus de-betur. Nam, si quis, magistratum adeundo, talionem acceptæ iniuriæ extorqueat, hæc sanè merces erit i-psius facti magistratum adeundi pro vindicanda in-iuria. sed privabitur interim necessariò cælesti mer-cede, quam Deus per Christum illis promisit, qui ita fuerint misericordes, atq; benigni, ut nulla ratione, ne per magistratum quidem, suas ulciscantur iniuri-as. Sunt enim hæ duæ mercedes inter se repugnan-tes, & altera alteram omnino excludit. Itaq;, cum Racovienses aiunt, non posse istum binam mercedem habere, præterquam quòd ad hasce duas mercedes, ut ex ipsorum verbis patet, respexerunt, eodem eti-am loquendi modo sunt usi, quo Dominus Iesus uti-

Palæolog. hallucinatur.

Mat. 6.24.

tur, cum ait, neminem poße duobus dominis servire. Constat enim (ut tu ipse in eius loci explanatione, pag: 178, & 179, itemq́, in Paraphrasi, pag: 211. apertè doces) Christum non omnino negare voluiße, quemquam duobus dominis servire poße, sed tum demum, si illi duo domini sibi adversentur adeò, ut quemadmodum ibidem ipse adiicit, si quis velit unum amare, neceße sit, ut alterum odio habeat. quales sunt Deus, & Mammona. de quibus, concludens, ibidem ait, Non potestis Deo servire, & Mammonæ. *Hanc, quam diximus, Racoviensium mẽtem ipse fortaße tandem aliquo modo sentiens, pag: 261. ostendere conaris, ei, qui se ipse non ulciscatur, sed ad magistratum iniurias suas deferat, mercedem apud ipsum Deum repositam eße, propterea quia ea in re Dei vicarium magistratum, & porrò ipsum Deum veneretur. Nam* solemus *(inquis)* alioqui laudare eos, qui offensi à nostris mancipiis, non eos ipsi pullant, sed nobis eorum dominis pulsandos deferunt. *Sed ut cætera multa omittam, quæ hoc loco tibi responderi poßent, dico, oportuiße te, cum hæc scriberes, meminiße, Deum non modò non velle, ut quis per se iniurias suas ulciscatur, sed nec etiam ut ad ipsum earum ulciscendarum gratia accedat, nedum ad ipsius quoscumq́, vicarios. Vult enim (ipso*
Mat. 5: 44. *Christo teste, ac monitore) ut pro iis, qui nos maximis iniuriis affecerint, & afficere pergant, se oremus, non autem apud se, nos ulciscendi caussa, expostulemus. Qua de re mox videndum erit. Huc accedit, quòd*

non

non ſemper is, qui magiſtratum adit, ut ſuas iniurias vindicet, eiusmodi eſt, ut & poſſit, & commodum alioqui ſibi futurum putet, ſi ipſe per ſe eas ulciſcatur, & ita, cum alia ratione ſibi optimè proſpicere poſſet, magiſtratum tamen adeat, a ſeq; per ſeipſum ulciſcendo ſua ſponte abſtineat. Immo pauciſſimi erūt, ex iis, quibus per te ad magiſtratum accedere licebit, qui idcirco magiſtratus opem non implorent, quia vel ſeipſos vindicandi ipſi vires non habeant, vel, ſi id faciant, valde incommodum poſtmodum id ſibi futurum arbitrentur. Quare nulla prorſus iſtis pro adito magiſtratu merces deberi poteſt, cum, non ut Deum in magiſtratu, ſive etiam ipſum magiſtratum venerarentur, ſed ut propriæ libidini ſatisfacerent, commodisq; ſuis conſulerent, ad magiſtratum iniurias ſuas detulerint. At verò illis apud ipſum Deum merces ex ipſius promiſſo debetur, qui non ſolùm per ſeipſos, ſed ne per magiſtratum quidem, cum tamen alterutrum commodè facere poßent, acceptarum iniuriarum pœnas repetierunt, atq; ita debitoribus ſuis omne debitum ex animo condonarunt, ac remiſerūt, ut Deus nos facere vult, ſi nobis quoq; ab ipſo omnia debita noſtra condonari, ac remitti velimus, & ſic corpora noſtra propter peccata morti obnoxia ab interitu, ac corruptione vindicari, & beata immortalitate donari. qua nulla amplior merces ne cogitari quidem poteſt. Mat:6. 14. 18.35.

XIIX. *Scribis pag: 262, in Racovienſium ſcripto contineri, Moſem obſervantibus Legem Dei proponere*

mercedem terram Chananæam. quod non uno modo, falsum eße, demonstrare conaris, & ex parte demōstras. sed sine ulla caußa. Neq; enim id scripto Racoviensium continetur. Itaq; hac in re, si minùs calumniam, aut certè lapsum tuum insignem animadvertere licet. Relege ipsorum scriptum, ut unà cum scriptis tuis editum est, & me verissima loqui comperies. Immo ibi pag: 65, & 72. terram Chanaan possessionem Dei populi sub Lege fuiße, scriptum invenies, illi a Deo traditam, non autem mercedem. Mercedem verò non ipsam Chananæam terram, sed terrenas benedictiones apud Mosem Legem servantibus ubiq; promißas fuiße, ex iis, quæ pag: 68. scripta sunt, manifestò deprehendes.

Palæologi lapsus.

XIX. *Sed iam de reprehensione quadam tua videndum est, quæ maximi sanè momenti censeri debet. Tui enim adversarii, ut probarent, non licere homini christiano per magistratum suarum iniuriarum vindictam expetere, pag: 70. hoc etiam argumento usi fuerant, quòd ne per Deum quidem ipsum eam expetere liceret. idq; ex eo constare putabant, quòd quilibet Christianus pro iis, a quibus iniuria afficitur, Deum orare debet. Hoc tu reprehendis, tamquam non rectè conclusum, utq; id persuadeas, duo facis. Primùm exemplis, testimoniisq; ex sacris litteris prolatis, ostendere conaris, hominem pium & christianum poße a Deo vindictam acceptarum iniuriarum postulare. Deinde adversariorum rationem, qua contrarium demonstrari poße sperant, totis viribus convellere niteris.*

1. Quod ad primum attinet, pag. 263. profers primo loco id, quod narratur in Apocalypſi de animabus illis interſectorum propter ſermonem Dei, quæ clamabant voce magna, dicentes, Vſquequo domine ſanctus & verus non iudicas, & vindicas ſanguinem noſtrum de iis, qui habitant in terra? *Verùm quis tam cæcus eſt, ut non videat, eo in loco proſopopæiam eſſe, induciq́ in viſione illa animas iſtas ad eum modum clamantes, ut ſignificetur, Deum non obliviſci afflictionum ſuorum, & quamvis diu expectet, & vindictam innocentis ſanguinis ab huius mundi principibus fuſi multum differat, tamen aliquando futurum, ut meritas pœnas de illis ſumat? An non legimus, Deum dixiſſe Caino, ſanguinem fratris eius Abelis ad ſe clamare? Quid hoc aliud eſt, quàm Cainum propter fuſum fraternum ſanguinem dignum fuiſſe, qui a Deo puniretur, idq́ e Dei memoria nequaquam excidiſſe? Vide Heb. 11. v. 4. & cap. 12. v. 24. Sed addis, ſcriptum eſſe de ipſo Chriſto, quòd traderet, ſeu cõmitteret* τὺν ἐκδίκησιν, *id eſt vindictam ei, qui iuſtè iudicat. Non ita ſcriptum eſt, Palæologe. Non eſt enim apud Petrum verbum* τὺν ἐκδίκησιν, *ut tu (ne quid gravius dicam) nimis confidenter affirmas. Sed ſcriptum eſt ibi,* παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως. *Nam ſi dicas, aliquid omnino ſubaudiendum eſſe, nec aliud ſubaudiri poſſe, niſi* τὺν ἐκδίκησιν, *Primùm dicò, te debuiſſe verba recitare, ut ſcripta fuere, non au-*

Apoc: 6, 10.
Gen: 4. 10.
1 Pet: 2, 23.
Palæologi confidẽtia

tem verbum illud de tuo addere, & ita addere, ut nemo futurus sit, qui, si tibi fidem adhibeat, non omnino sit crediturus, ita planè scriptum esse. præsertim cum post verbum ἐκδίκησιν *statim subiungas*, de hac enim loquitur. *quasi nil inquirendum præterea relinquatur, nisi, quid verbum* ἐκδίκησις *apud Petrum significet, & de qua vindicta apostolus loquatur. Deinde nego, necesse esse verbum illud subaudire. Nam etsi nonnulli ex interpretibus latinis id subaudiendum putarunt, alii fuerunt, qui aliter existimarunt (& rectè quidem iudicio meo) & locum ita converterunt,* Causam verò commendabat, *&c. sive, ut Castellio fecit*, Sed rem iustè iudicaturo committebat. *Et sanè ex verbis illis,* τῷ κρίνοντι δικαίως, *id est Iustè iudicanti, satis apparet, Petrum dicere voluisse, non quidem Christum a Deo petiisse, ut se ulcisceretur (quod tamen tibi apertum esse videtur) sed totius rei, & causæ cognitionem, atque iudicium Deo reliquisse, ac permisisse. Hanc enim vim verbum* παραδίδωμι *habere posse, nemo est (opinor) qui ignoret. id quod etiam ex locis illis intelligi potest. Rom. 1. v. 24, 26, & 28. in quibus omnib: Castellio verbum* παρέδωκεν *Permisit interpretatus est, auctorem imitatus doctissimarum illarum annotationum, quæ in Vatabli (ut vocant) bibliis leguntur, qui ad primum ex prædictis tribus locis sic annotavit*, Id est permisit illos cupiditatibus cordium, *&c. Quocirca, etiamsi*

amsi tibi daretur, omnino in Petri verbis subaudiendum esse τὺν ἐκδίκησιν, non tamen aliud intelligi necesse esset, quàm Christum non curasse, ut seipsum aliqua ratione ulcisceretur, sed vindictam Deo permisisse, id est illi curam reliquisse ulciscendorum affligentium se, si quidem dignos, in quos vindicaretur, illos iudicasset, nec sibi id, quod Dei proprium erat arrogasse. Mirificè autem istum Petri locum illustrat id, quod scriptum est a Paulo, Non vos ipsos ulciscentes, dilecti, sed date locum iræ. Scriptum est enim, mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus. *Vbi perspicuum est, Paulum nihil aliud intelligere, quam neminem sibi arrogare debere, ut quemquam ulciscatur. id enim Dei ipsius proprium esse. non autem, rogandum esse Deum, ut ipse ulcisci velit. Nam quomodo id convenisset cum eo, quod statim addit?* Si igitur esuriet inimicus tuus, ciba illum, *Quid enim commune habet hoc cum illo? Immo verò, quid magis vindictæ desiderio, ac petitioni adversari potest, quàm beneficiorum datio? Quid porrò magis absurdum, aut potiùs impossibile, quàm Christum, qui pro suis interfectoribus patrem orabat, ut illis ignosceret, eumdem ab eodem petiisse ut in istos ipsos, aut eorum similes vindicaret?* Rom: 12. 19 Luc: 23 34.

Sed quid dicemus, quòd ad hanc vindictæ petitionem illa ipsius Christi verba trahis? Nolite putare, quia ego accusaturus sum vos apud patrem. est qui accusat vos, Moyses, in quo vos speratis. *& item illa?* Etiam pulverem e pedibus vestris Ioh: 5. 45. Luc: 9. 5.

vestris excutite in testimonium super illos. & Ioh: 7. 7. *deniq; illa?* Ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. *Quæris enim quonam tendant ista, & alia eiusmodi, nisi huc, Christum, & Apostolos futuros testes coram Deo contra Iudæos violatores Legis. Deus bone quid monstri hoc est? Primùm enim quid (obsecro) commune habet, quòd Christus, & apostoli futuri sint testes coram Deo contra Iudæos violatores Legis cum petitione vindictæ a Deo iniuriarum ab hominibus acceptarum? An non potest quis de alterius in se iniuriis testari coram iudice, qui rei veritatem vel ipse noße, vel aliis constare omnino velit, & tamen non modò ab ipso iudice vindictam non postulare, verùm etiam veniam pro eo, qui se iniuria affecit, petere? Sed quid dico? quasi verò is, qui violatarum legum adversus quempiam testimonium ferat, continuò de suis iniuriis testetur, & non infinitis aliis modis violari poßint leges citra ipsius testimonium ea de re ferentis iniuriam. Vt quidem hîc contigerat, ubi Iudæi sexcentis præterea modis leges divinas violaverant citra Christi ipsius, & apostolorum privatam iniuriam. de quibus omnibus hîc agi Christi verba satis demonstrant, qui universè de malis ipsorum operibus loquitur. Deinde qua ratione (rogo) ex Christi verbis colligi vis, ipsum futurum testem coram Deo adversus Iudæos, cum, quod attinet ad priorem ex duobus locis, in quibus de seipso verba facit, dicat, se non accusare illos, sed Mosem eße, qui eos accuset? Certè hinc potiùs contrarium col-*

um colligi debet. Nam qui, cum tamen possit, non accusat, haud verisimile est, in ea ipsa accusatione eum testem futurum, præsertim sua sponte, quemadmodum ista vindictæ petitio omnino requirit. Iam verò, quid de altero loco dicemus, ubi de seipso Christus loquitur? Ait Christus, se testimonium perhibere, id est testatum, & planum facere, mundi opera esse mala. quid hoc ad testificandum suo tempore coram Deo de malis ipsius mundi operibus? Nec enim est apud Evangelistam, Testimonium perhibebo, verbo futuri temporis, ut tu (ne quid iniquius de te statuam) fortaße memoria lapsus scripsisti, sed, Testimonium perhibeo, tempore præsente. Quid etiam (quæso) ad testimonium ferendum ab apostolis coram Deo contra Iudæos violatores Legis pertinere potest, quòd illi iussi fuißent, si qui ipsos Evangelium prædicantes recipere noluißent, ex eorum urbe discedentes, pulverem etiam, qui ipsorum pedibus adhæsißet, in testimonium adversus illos excutere? Neq; enim hoc facientes, se aliquid testaturos contra eos coram Deo, significaturi erant apostoli, sed apertè contestaturi, se nihil prorsus cum illis commune in posterum habituros, tamquam indignis, qui divinorum ministrorum, quales ipsi erant, vel umbram quidem ampliùs aspicerent. Palæologi lapsus.

At postremò, tamquam ad sacram (opinor) anchoram, ad locum illum confugisti, ubi ait Christus, Deum sine dubio celeriter ulturum electos suos, qui ad ipsum die, ac nocte clamant. Videtur enim ex hoc Luc: 18, 7.

satis

satis apertè colligi posse, Dei electos assiduè a Deo petere, ut ulcisci iniurias velit, quas a malis hominibus idemtidem accipiunt. Verùm non sic res se habet. Non enim clamant electi ad Deum, ut puniat eos, qui ipsos lædunt, atq́ opprimunt, sed tantummodo, ut ipsos ab illis liberet, ac tueatur. quod etiamsine ullis infligendis pœnis fieri potest, & sæpissimè factum
Act: 4, 29. *est. Hoc sibi voluerunt apostoli, cum uno consensu vocem ad Deum sustulerunt, eumq́ sunt precati, ut in minas intueretur eorum, qui ipsos territabant, & tamquam ii, qui principes in civitate erant, ipsos affligendi potestatem habebant. id quod declarant sequentia verba.* Et da servis tuis cum omni fiducia (*vel potiùs* libertate) loqui verbum tuum. *Nec verò, quia Christus dicat, Deum ulturum esse suos electos, propterea concludendum est, electos (ut tu loqueris) ad Deum clamasse pro vindicta. Potest enim Deus plus facere, quam ipsi petant, non quia id ipsi vel desiderare quidem ausint, sed quia sic impii, qui eos vexabant, & affligebant, commeriti sunt, & ut ipse Deus, quantopere suorum oppressionem abominetur, eosq́ caros habeat, omnibus demonstret. Sed tu scilicet, ne de hoc tibi laborandum esset, imprudentem lectorem interim decipiens, dum ipsius Christi verba recitas, cum illis admisces de tuo (nulla notâ, qua a cæteris internoscantur, adhibitâ) duo illa verba, Pro vindicta. Itaque dummodo,*
Pal. Christi verba corrũpis *quod quæris, quacumq́ tandem ratione, obtineas, Christi verba corrumpere, ludum, iocumq́ esse putas.*

Quid,

Quid, quòd verbum ἐκδικέω *&* ἐκδίκησις *apud Græcos, sicut etiam apud Latinos Vindico, & Vindicta haud rarò nihil aliud, quàm defensionem, aut liberationem declarant? Vidua illa a Christo ibidem paullo ante inducta iudici illi nequam dicebat,* ἐκδίκησόν με ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου, *id est Defende, seu Libera me ab adversario meo. Et iudex secum ipse,* ἐκδικήσω αὐτὴν, *id est Defendam, seu Liberabo ipsam. Vbi etiam animadvertendum est, quo sensu verbum* ἐκδικεῖν *hîc scriptum fuit, eodē prorsus nomen* ἐκδίκησιν *paullo post in verbis, de quibus quærimus, scriptum fuisse. quandoquidem ad parobolam istam viduæ, & iudicis ea manifestam habent relationem. Atq; hæc satis esse possunt ad priorem tuæ reprehensionis partem refutandam.* Luc: 18, 3.

2\. *Quantum verò ad posteriorem pertinet, ut rectè cognoscere possimus, utrùm hæc duo inter se repugnent, Orare Deum pro inimicis, & Petere a Deo vindictam contra inimicos, ut a te pag: 266. ipsa quæstio exponitur, constituendum ante omnia videtur, quid utrumq; significet. Et posterius sanè satis apertum est. Nam Petere a Deo vindictam contra inimicos, nihil aliud esse affirmare possumus, quàm Rogare Deum, ut velit iniurias, quas a nostris inimicis accepimus, ulcisci, id est inimicos nostros pro gravitate iniuriarum, quibus nos affecerūt, punire, & simul, si opus fuerit, nos ab illis asserere, atq; defendere. Atque hoc idem te intelligere, potissimamq; huius pre-*

cationis partem in eo statuere, ut Deus inimicos nostros ulciscatur, superiora exempla eiusce rei (ut credebas) a te in medium allata perspicuè docent. In *priore aliqua obscuritas videtur inesse. Multa enim orare Deum possumus pro aliquo. nam & bona multa sunt, quib: indigere quis potest. Verumtamen, cum universè, & indistinctè dicatur, Orare Deum pro inimicis, consentaneum esse videtur, ut istud idem sit, ac si dictum esset, Orare Deum, ut inimicis nostris ea omnia bona largiri velit, quibus illi opus habent.* Hoc *eò potissimùm dico, quòd tu, quantum ex verbis tuis colligi potest, preces pro inimicis ex Christi præscripto Deo adhibendas ita interpretaris, ut satis sit Deum precari, ut illis parcat. Quamquam enim hoc satis est, ut appareat, non posse a Deo peti, ut inimicos nostros ulciscatur, tamen quia tu (ut postea planum fiet) in proposita quæstione non persistis, &, cum de vindicta contra inimicos a Deo petenda agere debebres, de eo, cuius gratia hac de re quæritur, id est de vindicta per magistratum expetenda sæpius agis, & ita ab adversariorum argumento, quod dissolvendū suscepisti, ad ipsam thesim (nescio quomodo) pertransiis, ne incautus, & in disputationibus minimè versatus lector a te circumveniri ulla ratione possit, ad monendum eum esse censuimus, Orare Deum pro inimicis, plus etiam complecti, quàm Deum rogare, ut illis parcat. petitionem enim simul comprehendit bonorum omnium, quibus illi careant, ut Deus ea illis largiri velit. quemadmodum, ut nobis ea, quibus caremus,*

remus, largiatur, aut petimus, aut certè desideramus. Si enim nos ipsi inimicis nostris bene facere debemus, non modò eis parcere, cur non similiter, si Deus pro illis orandus nobis est, eum rogare debemus, ut non modò illis parcat, sed etiam bene faciat? Cum igitur Orare Deum pro inimicis, petitionem pro ipsis a Deo non veniæ tantùm eorum, quæ in nos iniustè admiserunt, sed omnium quoq; bonorum complectatur, Petere autem vindictam a Deo contra inimicos, petitionem a Deo ipsorum punitionis pro iniuriis, quas nobis fecerunt, potissimùm comprehendat, quis ita stolidus futurus est, qui hæc duo inter se repugnantia, planeq; contraria esse non animadvertat, &, cum Christus, ut pro inimicis Deum oremus, præceperit, nobis, si Christo obedientes esse velimus, vindictam a Deo contra inimicos nequaquam petere licere, non planè intelligat? Attamen videamus, quibus rationibus, quibusvé argumentis, ea contraria non esse, demonstrare te posse, sperasti. Mat. 5. 44.

Primùm multa exempla affers aliorum Christi præceptorum, quæ cum quibusdam aliis, quæ vel ipse fecit, vel fieri iussit, aut apostoli ipsius fecerunt, vel fieri iusserunt, pugnare videntur, & iis esse contraria, & tamen non sunt. & ais, qua ratione ista conciliantur, eâdem hæc conciliari posse. Sed interim istorum conciliandi rationem non explicas, nedum ut eodem modo hæc quoq; conciliari posse doceas, & idcirco infirmissimum, quidquid dixisti, reddis. Nihil enim remanet ampliùs, nisi multa esse, quæ contraria Chri-

sti præceptis eße videntur, & tamen non sunt. id quod per se nullam vim habet. alioquin hac ratione concluderetur, nihil inveniri poße, quod Christi præceptis adversetur. & ita quidquid unicuiq; libêret, id omne citra Christi præceptorum contemptionem fieri etiam poßet. Nec verò est, quòd dicas, te ista, quæ pro exemplis attulisti, conciliandi modum ideo nec explicaße, nec ad ea, de quibus quæritur, concilianda accommodaße, quia id per se omnibus sit manifestũ. Nam, ut statim ostendam (quamquam hoc labore supersedere meritò poßem) nihil his cum illis commune est, quippe quòd illa ne in speciem quidem sibi adversentur.

Mat: 5. 22. 23. 17. Palæologi astutia. *Ante omnia affers exemplum illud, Quòd Christus, qui præceperat, ne quis inimico suo diceret Fatue, ipse inimicis suis dixit Cæci, & stulti. Hic primum insignis est astutia tua, qui, cum Christus in eo præcepto dando nullam, nec tacitam, nec apertam, inimici nostri mentionem fecißet, tu tamen eum de inimico loquentem facias. nimirum ut exemplum faciliùs ad id, de quo quæritur, accommodes, & quod tibi de personarum diversitate obiici poße metuis, aliqua ex parte declines. Sed frustra omnino, aut certè sine ulla neceßitate id facis. Etenim, quamvis tibi concedatur, nullam hîc eße personarum diversitatem, tamen aliæ diversitates sunt, quæ, ista duo inter se minimè pugnare, demonstrant. Sed est tamen simul ipsa personarum diversitas. Christi enim præceptum de fratre loquitur, ut ex antecedentibus patet.*

factum

factum verò ad inimicos pertinet. Etsi enim Fratrũ nomine etiam ipse inimicus, qui ex eodem populo esset, in ipsa Lege intelligebatur, tamen (ut supra alicubi docuimus) Christus in his præceptis dandis manifestè inter inimicum, & fratrem distinguit. quemadmodum ex rationibus, quas, cur ipsi inimici diligendi sint, postmodum affert, perspicuum esse potest. Sed fac (ut dixi) nullam prorsus esse personarum diversitatem. An non in eo diversitas est, quòd præceptum de iis conviciis agit, quæ præ ira, aut odio in alterum iaciuntur, ut antecedentia omnia docent, factum verò non ab ira, aut odio, sed a divinæ gloriæ studio, & non aliorum modò, sed ipsorum quoq;, in quos convicia iaciebantur, salutis desiderio profectum est, adeò ut, non conviciatus fuisse, sed acriter reprehendisse, Christus dicendus sit? Nonne in eo, quòd præceptum de Fatui, seu Stulti appellatione temere alteri tributa accipiendum est, factum autem nihil prorsus temeritatis habuit, sed & suo tempore, & meritissimò Christus Scribas, & Pharisæos, & stultos, & cæcos appellavit? Nam, de temere conviciante, Christum, cum præceptum illud dedit, locutum fuisse, cum sermonis structura, tum ratio apertè declarat. Cum enim antea præceperit, ne quis fratri suo temere irascatur (sic enim in Græcis codicibus, & in Syriaca interpretatione legitur) & statim deinde præcepta addiderit, ne eidem quis Raca, aut Fatue dicat, apparet adverbium Temere ἀπὸ κοινȣ̃ ubiq; repetendum esse. Quod si minùs hoc

admittatur, ratio tamen tacitè subaudiendum esse docet. Nam, si, ut quis in irascendo fratri delinquat, requiritur, ut temere id faciat, certè idem requirendum esse omnino videtur in ipso fatuo appellando, quod etiam citra iram fieri potest. Non enim, de publico tantùm convicio agere Christum, apparet, quod gravius quidpiam, quàm irasci, videri possit, sed ipsius verba eiusmodi sunt, ut illud quoq; convicium comprehendant, quod, nemine præsente, aut sciente, in fratrem iaciatur. Iam verò quomodo conciliationes istas præcepti istius, & facti Christi ad ea, de quibus quærimus, accommodabis umquam, ubi de iisdem personis, iisdemq; rebus, eadem utrobiq; ratione agitur? Id quod & per se patet abunde, & ex iis, quæ deinceps dicentur, apertius fiet.

Mat: 5.47. Luc: 10.4. 2. Ioh: ỽ 11 *Sed addis, Christum dixisse, Salutate inimicos vestros, & tamen eumdem dixisse, Neminem per viam salutaveritis, & Iohannem eius apostolum addidisse, Et, si salutaveritis, participes eritis peccatorum, quæ illi admiserunt. Hoc, Palæologe, nihil ad rem facit, cum præceptiones illæ de non salutando minimè ad inimicos non salutandos pertineant, neq; ad id non faciendum, quod antea iussum fuerat, ullo modo spectare posse videantur. Apostoli, qui unà cum cæteris iussi fuerant inimicos salutare, nihil huic rei contrarium facere videri poterant, si, ne a cœpto itinere, dum Evangelium prædicatum ibant, aliqua ratione avocarentur, in eove retardarentur, neminem inter eundum, sive amicum, sive inimicum salutavissent.*

lutavissent. Non enim propter odium aliquod, quòd præceptum illud salutandi etiam inimicos respicere certum erat, ab iis, qui ipsis obviam fiebant, salutandis abstinuissent. Ex *quo etiam apparet, inimicorum salutationem, quam præcepit Christus, non externam, & qualis ea erat, quam postea euntibus annunciatum Dei regnum interdixit, a qua erga amicissimos ipsos interdum, cum aliud scilicet agendum est, sine ulla culpa abstinere possumus, sed interiorem salutationem esse. Huc accedit, quòd satis apparet, verba illa,* Neminem per viam salutaveritis, *figuratum & proverbialem loquendi modum continere. quasi dixisset Christus, Hoc unum agite, ut rectà ad* Evangelium *prædicandum eatis. Vide* 2. *Reg.* 4. *v.* 29. *& quæ ibi Vatablus annotavit.* Num *fortasse vis, Christum, cum iussit, ut prò inimicis oremus, proverbiali nescio qua ratione locutum fuisse, ut non ipsum orare, sed aliquid aliud præceperit, quod cum vindictæ contra inimicos petitione minimè pugnet? Profer mirabilem istam tuam interpretationem, & nos simul (si potes) doce, ita* Christi *verba accipienda esse, ut Orate idem sit, quod Devovete, seu Diras imprecamini, quemadmodum te conari non omnino iniuriâ tibi ab adversariis obiectum fuerat.* Nec *verò* Iohannes, *cum præcipit, ne ii salutentur, qui doctrinam ab evangelica discrepantem nobis annunciant, aliquid dicit, quod præcepto de salutandis inimicis contrarium videri queat, cum isti eorum inimicorum numero, quos in præcepto illo intellexit*

Christus, nullo modo censeantur, immo cum fieri possit, ut alioquin amicissimi sint. Si enim dixeris, tantò magis id, quod quæris, te obtenturum, Nam, si amici ipsi interdum salutandi non sunt, multò minùs tunc salutandi erunt inimici, quamvis præceptum sit, ut salutentur, Quare similiter fieri potest, ut quamvis præceptum sit, ut pro inimicis oremus, tamen contingat aliquando, ut pro ipsis minimè orare debeamus. Si hoc, inquam, hîc dixeris, quod infra latiùs explicas, Respondebo, iam te haud obscurè confiteri, ut qui possit a Deo vindictam contra inimicos petere, necesse esse, ut pro iis ampliùs orare non debeat, & ita te agnoscere, quantum inter se repugnent illa duo, quæ tu contraria esse negabas. Sed profectò, si tum demum a Deo vindictam contra inimicos petere licet, cum pro ipsis ampliùs orandum non esse constat, vix umquã fiet, ut id liceat. Neq; enim præceptum ullum habemus de non orando, nisi
a Ioh: 5.16. *cum quis peccat ad mortem. si tamen illud præceptum est, & non potiùs admonitio, frustra oraturum esse, qui pro eiusmodi homine oraverit. Iam quotus quisq; erit, qui peccantem ad mortem deprehendere possit? Immo quis erit, qui, Deo ipso non patefaciente, id agnoscere queat? Neq; enim, cum Iohannes ait, se non dicere, ut pro peccato, quod fit ad mortem, quis roget, indicasse dicendus est, istos, qui ad mortem peccant, ab aliis, qui non peccant ad mortem, dignosci posse. Sed hoc idem est cum illo, quod antea dixerat, Si quis vidisset fratrem suum peccantem*

peccatum

peccatum non ad mortem, & petiißet (sic enim ex hæbræorum idiotismo verbum Petet eo loco interpretandum est) daturum illi (Deum scilicet) eße vitam, si, inquam, pro eo rogaßet, qui peccaret quidem, sed non ad mortem. Voluit enim Iohannes simul nos ad orandum pro fratribus adhortari, simul admonere, ne miraremur, si aliquando, pro eo rogantes, qui peccat, ut Deus velit illi ignoscere, & pœnitentiam concedere, eventum votis nostris contrarium experiremnr. id enim propterea contingit, quia is, pro quo precati sumus, ad mortem peccabat. Itaq; admonere præterea videtur, ut, cum pro aliquo, qui peccet, Deum precaturi sumus, cum ea conditione precemur, Si quidem is ad mortem non peccet. Vtcumqué tandem sit, etiamsi isti peccantes ad mortem non solùm a quovis facillimè agnosci poßent, sed frequentissimi etiam eßent, &, pro iis ne quisquam rogare auderet, severè Iohannes interdiceret, tamen dico, istud ad propositum nostrum non facturum. Non enim, ut pro ipsis omnino non rogaretur, iuberet apostolus, sed tantummodo ne rogaretur, ut illi vitam consequerentur, & suorum peccatorum plenam remissionem. quemadmodum ex ipsius verbis perspicuum est. Ex quo nullo modo sequitur, poße nos contra istos, si inimici nostri sint, vindictam a Deo petere. Adhuc enim pro ipsis ex Christi mandato Deum precari & poßumus, & debemus, ut illis, tamquam is, qui solem suum oriri facit etiam super iniustos, alterius generis bona concedat. quæ preca-

tio cum vindictæ petitione prorsus pugnat. Sed iam alia tua exempla examinemus.

Mat:5.44. Act:23. 4. 13. 10. *Pergis enim, & ais, Christum dixisse, Ne maledixeritis inimicis vestris, & tamen legimus Paulum maledixisse summo sacerdoti hosti suo, & Elymæ mago. Vbi etiam addis, Christum ipsum hostes suos diaboli filios appellasse. Ad primum Pauli factum dico primùm, non constare eum rectè fecisse, qui etiam ex parte ibidem seipsum corrigere videtur, quatenus scilicet is, cui maledixerat, summus sacerdos erat. Deinde hîc idem affirmo, quod supra de Christo ipso cæcos, & stultos Scribas, & Pharisæos appellante affirmavi. Etenim Paulus, si non peccavit, non odio ductus, nec, tamquam inimico, summo sacerdoti maledixit, sed studio divinæ gloriæ incensus, & tamquam ei, qui gravi reprehensione dignus erat. quem simul monendum censuit, futurum, nisi resipisceret, ut eum Deus puniret. Porrò, quod ad Elymam magum attinet, neq; is inimicus Pauli erat, sed Dei, & apertissimum est, divinæ gloriæ vindicandæ studio, & salutis Sergii Pauli proconsulis procurandæ desiderio inflammatum Paulum tantopere pessimum illum hominem obiurgasse. De Christo verò, quòd inimicos suos obiurgaverit, satis supra responsum fuit. Est autem hîc, antequam aliud dicamus, animadvertendum, non fuisse a Christo mandatum, ne inimicis maledicamus, eo sensu, quo hæc duo a te allata Pauli exempla unà cum de Christo appendice te existimasse ostendunt. Ex quo, perperam ea a te allata fuisse, intelligi*

telligi potest. Præcipit Christus, ut devoventibus nos benedicamus. Concedo, quod de devoventibus dixit, ad omnes inimicos generatim trahi debere. Sed videndum est, quid eo loco sit Benedicere, quod facere iubemur, ut quid sit Maledicere, quod ex eiusdem præcepti vi facere vetamur, intelligere possimus. Iam verò cum ex usitata in sacris litteris eius verbi significatione, tum ex opposito Devovendi verbo satis constat, Benedicere ibi nihil aliud esse, quàm Bene precari, & idcirco illud Maledicere, quod hîc vetatur, nihil esse aliud, quàm Imprecari mala, non autem Obiurgare, ut tu falsò existimasti, qui Pauli (exempli caussa) verba, quibus Elymam magum obiurgat, mandato isti de non maledicendo contravenire videri ais. Præcipit igitur tacitè eo loco Christus, non quidem, ne inimicos nostros obiurgemus, sed ne illis mala imprecemur. cui præcepto Paulus neque in iis, quæ summo sacerdoti, neque in iis, quæ Elymæ dixit, contravenisse videri potest. cum utrobique præter obiurgationem nulla mali alicuius imprecatio, sed denunciatio tantùm appareat. etsi tu non levi errore, Deum ad vota Pauli magũ illum cæcum reddidisse, affirmare es ausus. Cæterùm, si hæc duo Pauli exempla, illaque Christi, cum Scribas, & Pharisæos increpuit, aliosque inimicos suos obiurgavit, aliquid caussam tuam iuvare posse, censenda sunt, necesse est, ut dicas, tunc, cum vindicta a Deo contra inimicos petitur, Dei gloriæ, aut proximi salutis studio id fieri posse. quod petitionem istam alioqui Christi præcepto

Palæologi error.

Palæologi error, audax.

adversantem

adversantem non excuset modò, sed etiam laudabilem faciat. Atqui, si istud semper fieri potest, Christi præcepto numquam erit locus, id est nemo umquam pro inimicis suis Deum orare neceße habebit. Semper enim, Dei gloriæ, aut proximi salutis studio ab ista precatione abstinere poterit. Quòd si non semper, sed aliquando id fieri potest, videndum est, quando. & tandem apparebit, rarò admodum id fieri poße, adeò ut ad quæstionem, cuius caußa de hisce omnibus disputamus, vix pertinere queat. Quærimus enim præcipuè, non utrùm aliquis dari casus poßit, cum homini christiano per magistratum suas iniurias ulcisci liceat, sed utrùm id semper, aut certè ferè semper liceat. Hinc fit, ut tu eodem tempore, & orari Deum poße pro inimicis, & a Deo contra ipsos peti vindictam, ostendere coneris, ut paullo post videbimus. & sanè non modò, ut id ostendas, res ipsa omnino postulat, sed etiam verba ipsa tua id flagitare videntur. Nam quid aliud est, ista duo, ut tu satis apertè contendis, non eße contraria, quàm simul eodem tempore consistere poße? Quo fit, ut nullum ex iam examinatis exemplis tuis ad propositum facere videatur, cum in nullo eorum eodem tempore duo illa, quæ contraria videbantur, inveniri appareat, immo non inveniri constet. Neq; enim eodem tempore, quo Christus Scribas, & Pharisæos aliosve inimicos suos obiurgabat, eosdem simul non obiurgabat. neq; apostoli, cum neminem salutabant (si tamen id reipsa fiebat) inimicos eodem tempore salutabant. Sed nec

Paulus

Paulus, cum summum sacerdotem, aut Elymam magum obiurgabat, eivé maledicebat, eodem tempore neutrum obiurgabat, neutrive maledicebat. quæ omnia ne fieri quidem ullo pacto posse, manifestum est.

Nam quid dicam de alio exemplo, quod deinde addis, non quidem, ut superiora, alicuius Christi præcepti, cuius contrarium fieri iurè posse videatur, sed duorum Christi factorum, quæ fortasse idipsum probare, quod quæris, tibi visa sunt? Ais enim, Christum, qui rogavit Deum patrem pro suis hostibus, ut illis parceret, eumdem declaratum iudicem vivorum, & mortuorum mandasse suis ministris, ut inimicos suos illos in tartara proiicerent. Equidem miror, te exemplum istud attulisse, ubi non solùm non eodē tempore, sed nec eadem vel rerum, vel personarum conditione manente, Christus ista duo fecit. Ex quo poti' id planè convellitur, quod tu confirmare studes. Apparet enim ex eo, Christum, cum adhuc talis esset, quales nos sumus, orasse Deum pro inimicis suis, non autem ab ipso contra illos vindictam petiisse, quippe quòd vindicare inimicos suos sive per se, sive per alium præsenti conditioni suæ nullo modo conveniret, sed expectandum esset, donec, mutata conditione, non solùm, ex viatore (ut theologi nostri loquuntur) incola, verùm etiam ex privato (ut tu loqueris) magistratus esset factus. Itaq; & nos similiter, dum & viatores, & privati sumus, orare Christi exemplo pro inimicis debemus, non autem a Deo contra ipsos vindictam postulare, quod præsenti conditioni nostræ penitus adversatur.

Palæolog. seipsum refutat.

Superioribus exemplis expositis, ab argumentis adversariorum (nescio quo pacto) ad thesim ipsam (ut tibi quidem videri potest) pertrāsis, & ex iis, quæ Paulus, quod ad civiles caußas attinet Corinthiis mandavit, licere sua in iudicio repetere demonstrare conaris. quod neq; etiam id verè est, de quo hic præcipuè quæritur. Aliud enim est sua in iudicio repetere, aliud vero Suas iniurias per magistratum ulcisci. De quibus alio loco agendum erit. Quid, quòd eodem tempore eadem ratione licere homini christiano civilem magistratum gerere concludis? Nam quid hoc ad rem, præsertim cum ne adversarii quidem id negent? quemadmodum paullo post videbimus. Et tamen, tamquam si in proposita quæstione aliquo modo perstitißes, ita in initio pag: 268. concludis, Ergo aliò tendit oratio iussa à Christo, & aliò vindicta, quam vitandam & cavendam dicit Christus. Nam cum ex eo, quòd orare pro inimicis iubemur, adversarii tui conclusißent, non tantùm a Deo contra inimicos vindictam petere non licere, sed etiam non poße nos iniurias nostras, sive per nos ipsos, sive per magistratum ulcisci, quamvis tu hic de vindicta a Deo petenda dumtaxat disputationem instituißes, tamen ferri poßes, neq; omnino a proposito aberraßes, si ex iußa precatione ista vindictam per magistratum expetendam non tolli, demonstrare aggreßus fuißes. quod tamen (ut dictum est) non fecisti. verùm extra rem de simplici suarum rerum per magistratum repetitione, deq; civili magistratu gerendo

Palæologus nihil ad rē loquitur.

gerendo sermonem intulisti. Sed rursus in ista tua conclusione insigni lapsu planè extra rem locutus es. Cum enim dicere debuißes, aliò tendere orationem, id est precationem a Christo iußam, & aliò vindictam, quam quis per magistratum expetit, pro hac vindicta vindictam, quam cavendam, & vitandam dicit Christus, commemorasti. Palæologi lapsus.

Iam verò, cum ipse fortaße animadverteres, te nondum ad rem satis locutum fuiße, alia exempla afferre instituis, ex quib: appareat, poße eodem tempore orari Deum pro aliquo, & simul ei pœnas infligi. Primum exemplum est, Ex Pauli præcepto orandum eße Deum ab Ecclesia, ut suum lumen impertiat omnibus, ut salventur, hoc est, ut in Ecclesiam recipiantur. Et tamen non solùm Christus iubet, ut, si frater peccans noluerit audire Ecclesiam, sit illi sicut ethnicus, & publicanus, sed ipse Paulus alibi monet, eiusmodi hominem tollendum eße de medio Ecclesiæ, & eiiciendum ex virtute domini nostri Iesu Christi. Sed quale exemplum est istud, cum in priore parte de iis agatur, qui extra Ecclesiam sunt, in posteriore verò de iis, qui adhuc sunt in Ecclesia? ibi pro iis oretur, qui veritatem nondum cognoverunt, ut ad ipsius cognitionem perveniant, hîc verò ii puniantur, qui, cognitam veritatem iam professi, eam postea spernunt, nec ex ipsius præscripto, ac dignitate vitam instituunt? Vide, quæso, quàm fœdè sæpius labaris, eò quòd iniquissimam caußam defendendam susceperis. 1 Tim: 2. Mat: 18. 1 Cor: 5. Palæologi lapsus.

Sed aliud exemplum statim subiicis, quo præce-

dentū vitium corrigi, aut compenſari poſſe, ſortaſſe exiſtimaſti. Ais enim, Paulum præcipere, ut cum maledicis ne cibus quidem ſumatur, cum tamen & Paulus, *&* Eccleſia *ſemper Deum oraverint pro maledicis, & facinoroſis, ut ſervarentur. Verùm hîc primùm in eo reprehendendus es, quòd nullum teſtimonium profers, quo confirmetur, Paulum, &* Eccleſiam *ſemper oraſſe Deum pro maledicis, & facinoroſis, ut ſervarentur. tametſi hoc, ſi rectè intelligatur, facilè tibi concedi poteſt. Deinde nihil hoc ad illud, de quo ambigitur.* Nam *quid ſimile habet Orare Deum pro maledico, & facinoroſo, ut ſcilicet convertatur, & ita ſervetur (ſic enim intelligendum eſt illud, quod in hoc exemplo, nullo teſtimonio allato, affirmas, ſi tibi concedi debet) & tamen interim, dum maledicus, & facinoroſus eſſe perdurat, ne cibū quidem cum eo ſumere, cū eo, quòd quis Deum pro inimico ſuo precetur, & interim ab eodem Deo petat, ut vindicet in iſtum inimicū ſuum iniurias, quas ab eo accepit?* Nam *quis non videt, hæc duo ſeſe invicē deſtruere, illa verò duo optimè convenire?* Et*ſi enim, ne cibum quidem ſumere cum homine maledico, pœnam ipſius maledici eſſe, ſtatuere videris, tamen nec verè pœna illius cenſenda eſt, ſed potiùs cautio aliorum, ne, ut monet* Paulus, *paullulum fermenti totam maſſam fermentet, immo ipſius etiam beneficium, ut ſcilicet quemadmodum idem* Paulus *ait, pudefiat, atq; ea ratione ſui erroris admoneatur, & reſipiſcat, nec, ſi eius pœna eſſet, hoc precibus pro ipſo repugnaret. Vbi ſciendum eſt,*

1 Cor. 5. 6.

2 Theſ. 3. 14.

est, aliud esse orare pro inimicis, aliud pro sceleſtis hominibus, sive pro iis, qui in peccatis perseverant. Pro hominibus scelerosis orare quidem possumus non modò, ut convertantur, sed etiam ut, dum adhuc scelerosi sunt, illis Deus bona alia huius vitæ concedere velit. Sed hoc posterius nec facere iubemur, nisi quatenus id ad eos convertendos pertinere possit, nec, si id admodum diligenter facimus, satis laudandi sumus. Videmur enim, ut Dei osores, ac contemptores felices, atq; beati in hac vita sint, desiderare. At inimicorum longè alia est ratio. Nam, etiamsi non posset quis non sceleſtus esse, qui homini verè christiano esset inimicus, tamen nequaquam nostrum esset de nobis ipsis iudicium ferre, &, si quis nos odio haberet, continuò apud nos constituere, illum sceleſtum esse, quasi indubitatum foret, nos verè christianos esse. Quantò igitur minùs id nobis concedi debet, cum fieri possit, & quotidie fieri videamus, ut homines alioqui insigni probitate præditi, verè christianis hominibus præ ignorantia sint infensissimi? Vnum Pauli apostoli, antequam Christi Iesu veram cognitionem haberet, exemplum pro omnibus esse potest. Præterea, quamvis certissimum esset, omnes inimicos nostros sceleratos homines esse, tamen ad reprimendum in nobis vindictæ innatum quodammodo ingens desiderium, & odium, quod nostri ipsorum amor contra eos, qui nobis infensi sunt, naturaliter in nobis excitat extinguendum, rectè est non modò, ut pro istis, qualescumq; illi tandem sint, Deum oremus, ut eos con-

vertat, sed etiam diligentes in eo simus, ut in precibus nostris ad ipsum Deum illis ea omnia huius vitæ bona precemur, quæ nobis ipsis evenire cupimus. ne id, quod pro aliis scelerosis hominibus facere pietatis, & divinæ gloriæ studio prætermittimus, pro istis vindictæ cupiditate, odioq; in animis nostris latente, & nos ipsos sæpius fallente facere prætermittamus. Postremò considerandum arbitror, pœnam istam hominis maledici (si tamen, ut dixi, pœna existimanda est) quòd nemo cum eo ne cibum quidem capiat, non esse pœnam voluntariam, id est, quam pro arbitrio suo illi Ecclesia infligat, sed necessariam, nempe, quam Paulus Domini Iesu Christi apostolus Ecclesiæ præscripserit, quamq; sine ipsius Christi contemptione non possit Ecclesia infligendam prætermittere. Ex quo sequitur, per singularem legem a Paulo latam de puniendo ea ratione homine maledico generali illi legi, quæ neminem a nobis incommodo aliquo afficiendum esse iubet, ea in parte derogari. Sed nulla lex neq; a Christo, neq; ab aliquo ex eius apostolis lata est, per quam legi iam ab ipso Christo promulgatæ de orando pro inimicis ita derogetur, ut contra ipsos vindictam a Deo petere possimus. Hoc ipse sentiens, vis postmodum, hîc propriam legem latam esse, quæ communi deroget. Sed quàm rectè, postea videro.

Nam pergis adhuc, & exemplum facinorosi Co-
1 Cor: 5. *rinthii, quē Paulus ex aliorū cœtu expelli iussit, quod exemplum antea tacitè cōmemoraveras, alia ratione ad propositum tuum accommodare tentas.* Aut e-

nim (*aïs*) Paulus Corinthium facinorosum odibat aut amabat: Si odibat reus erat legis Dei de amando proximo. Si amabat reiicere eum ex Ecclesia, (ut vos dicitis) non debebat. *Verùm in isto tuo dilemmate nihil rectè a te concluditur. Neq; enim vel dicunt adversarii tui (quod tamen tu audacter affirmas) vel ex eorum verbis, sententiave colligi potest, Paulum, si facinorosum illum Corinthium amabat, non debuisse ex Ecclesia ipsum eiicere. Nō enim cum amore, quo hominem illum adhuc complecteretur, aut complecti deberet, pugnat eiectio ista ex Ecclesia. quippe quæ eidem ipsi, qui eiiciebatur, admodum utilis tandem, aut certè non inutilis futura esset. Eò enim inter alia eiectio ista tendebat, ut iste, sensu calamitatis suæ permotus, aliquando resipisceret, & in Ecclesiæ, atq; adeò ipsius Christi ulnas iterum sese reciperet. Mitto responsionem, quam ipsorum adversariorum nomine tute formasti, aliud videlicet munus publicæ personæ esse, qualem Paulus gerebat, aliud privatæ, quæ responsio & optima est, nec a te verè postea attingitur, & ad illud venio, quod prædicti exempli occasione addis. Videris enim tibi, hîc omnino rationem invenisse, qua demonstres, Orare pro aliquo Deum non pugnare cum provocatione Dei ad vindictam contra eumdem.*

Palæologi audax calumnia.

Consideremus (obsecro) quàm feliciter tam arduum inceptum tibi succedat. Ais igitur pag. 269. Si quis Pauli ætate peccans, ex ipsius Pauli præcepto a verbi Dei ministro coram omnibus reprehensus, re-

1 Tim: 5. 20.

sipiscere noluißet, sine dubio ministrum unà cum ecclesia pro eo Deum orare desiturum non fuisse, & tamen interim omnes simul collectos cum auctoritate, & virtute domini nostri Iesu Christi eum ex ecclesia fuiße eiecturos, Satanæq́ tradituros ad interitum carnis, ut eßet tamquam ethnicus, & publicanus. Et statim adiungis, Sed si hoc factum fuisset, dixissent isti boni fratres: Vbi amor fraternus? Ad quid orare Deum pro eo, ut Deus inter suos habere velit, quem tu inter tuos habere non vis? *Vehementer fallit te opinio tua, si hæc ex animo dicis. Nec enim ullo modo verisimile est, tam bardos adversarios tuos futuros, ut ista vel somniaturi quidem eßent. Num putas, eos non intellecturos, aliud planè eße id, quod isti Deum orarent, aliud verò, quod ipsi facere nollent? Oraßent enim Deum, ut inter suos habere vellet istum, quem ipsi eiicerent, sed non qualem ipsi eiicerent, minimè resipiscentem, verùm resipiscentem, id est, si umquam resipuißet. Et idcirco eum simul rogaßent, ut ipse isti pœnitentiam daret, utq́ resipiscere poßet, concederet, quando hæc in sua ipsorum manu non eßent, sed in ipsius tantùm. Hæc, inquam, adversarii tui optimè sine dubio intellecturi fuißent, ob eamq́ caußam neutiquam credendum est, eos eiusmodi istorum factum vel miraturos, vel reprehensuros fuiße, etiamsi persuasissimum habuißent, non poße eodem tempore pro eo Deum orari, contra quem ab ipso Deo vindicta peteretur. Nam tu perperam omnino ex isto facto*

sto facto tacitè id deinde colligis, quod tibi, ut diximus, demonstrandum proposueras, Orare pro aliquo Deum, & Deum provocare ad vindictam contra eumdem non esse contraria. Neq; enim in facto isto vel provocatur Deus ad vindictam, vel simpliciter oratur, nedum ut utrumq; simul fiat. Simpliciter quidem non oratur, sed oratur tantùm, ut istius ita misereri velit, ut ei concedat, quò possit resipiscere. Nullo autem pacto provocatur ad vindictam, cum minister, & ecclesia quicquid mali istum habere velint, ipsi statim auctoritate sibi tradita illi infligant. quod tamen, ut dictum est, malum ei censeri non debet, cum ad ipsius quoq; bonum, & salutem omnino spectet. Vides, quàm male tibi succeßerit, quod exequendum susceperas. nempe quia nimium ausus fueras, & cælum terræ (quod aiunt) miscere tentaveras.

Iam quod ais, adversarios tuos putare, non posse hæc duo simul consistere, Amare aliquem, & Punire eumdem, id & calumnia videri debet, & nihil ad rem facit. Norunt adversarii tui (opinor) ut cæteri omnes, ista duo adeò non eße contraria, ut sæpe alterum alterius sit caussa. Nec verò aliter existimare opus habent. Quid enim? Num fortaße is, qui contra inimicos suos a Deo vindictam petit, præ amore, quo inimicos suos prosequitur, id facit? Hæc tua mirabilis charitas eadem est cum ea, de qua alibi egimus, cum vis, interficiendis inimicis, Christi præceptum servari, quo inimicos diligere iubemur. Ita Palæologi calumnia otiosa.

impostor ille summus, qui homicida fuit, ab initio, te miserè decepit, ut ipsa homicidia, quæ commemorata tantùm animus hominis non efferatus planè abhorret, summæ a Christo mandatæ mansuetudinis, ac benignitatis præstationem esse arbitreris. Sed finge (si placet) eum, qui vindictam a Deo contra inimicos suos postulet, præ nimio amore, quo eos complectatur, id facere, num propterea eodem tempore pro illis orare Deum poterit? Nullo modo. Nam etsi hoc quoq; ex amore proficiscitur, sunt tamen hæc duo amoris effecta ita inter se repugnantia, ut simul eodem tempore consistere nequeant. Castigare aliquem (ut huic rei accommodatissimo tui ipsius exemplo utar) summæ dilectionis effectum esse potest. Potest eiusdem quoq; dilectionis effectum esse, aliquem prorsus non castigare. Num idcirco poterit quis eodem tempore eumdem, qui deliquerit & castigare, & prorsus non castigare? Non sanè. Ita & orare Deum pro inimicis suis, & contra inimicos suos a Deo vindictam petere, etiamsi utrumq; ab inimicorum dilectione proficisci posset, tamen nulla ratione simul eodem tempore consistere queant. Iam enim demonstratum est, in uno eius planè contrarium postulari, quod in altero petitur. Itaq; videre potes, tuam istam rationem, quod amare, & punire, diligere, & castigare non sint contraria, quam tantopere urges, hoc loco futilem prorsus, atq; inanem esse.

Verumtamen videamus, quomodo ex ea id, quod quæris, concludi posse speres. Ea igitur exposita, sic deinde

deinde infers. Quare si flagellare potest manus & sine vitio contradictionis potest illum cedere, quem ex corde amat, poterit & os Deo obsequentis pro eo orare ut salvus fiat, pro quo postulat & ante iudicem Deum & ante magistratum (vicarium Dei) ea reddat, oculum pro oculo, manum pro manu, dentem pro dente, animam pro anima, quæ iniquè, per iniuriam & fraudem abstulit. *In hac argumentatione duplex est error, seu potiùs techna tua.* Palæologi techna duplex. *Prior techna est, quòd precationem pro eo exponens, contra quem vindicta postulatur, oris tantùm mentionem facis, ut scilicet istorum duorum repugnantia minùs appareat. neq́; enim te ita excæcatum esse arbitror, ut non cernas, precationem a Christo pro inimicis iußam non ore tantùm, sed corde etiam simul fieri debere, immo, ut ore fiat, nihil opus eße. Altera tua techna, ut eamdem repugnantiam occultes, in eiusdem precationis explicatione est, dum ais,* ut salvus fiat. *quasi verò precatio pro inimicis, quam Christus mandavit, nihil aliud sit, quàm orare, ut salvi fiant, id est vitam æternam adipiscantur. Verùm, longè aliter rem se habere, iam a nobis demonstratum est, cum non istud modò, sed ne illud quidem satis eße ostendimus, quod tu alibi sæpe concedis, orare videlicet Deum, ut illis parcat, quod certè plus est, quàm orare, ut salvus fiat, nisi istud Parcere ita interpreteris, ut ad solam a morte æternæ absolutionem illud restringas: quod tamen nemo fa-*

cilè tibi conceßerit. Quandoquidem Parcere simpliciter prolatum significat Non punire, sive A puniendo abstinere, cum de parcendo delinquentibus est sermo. Quocirca, nisi quis a puniendo abstineat, licet leviùs multò, quam pro delicti merito puniat, pepercißе tamen simpliciter dici non poterit. Quamquam ne sic quidem repugnantiam, quæ inter duas istas precationes, seu postulationes est, satis occultare potuisti, cum tu ipse in vindictæ postulatione animæ pro anima, quæ reddi postuletur, mentionem facias, ut quidem neceße habuisti, si veram vindictam contra inimicos a Deo peti poße volebas. Quid enim magis quodammodo adversatur petitioni, ut quis in vitam æternam servetur, quàm petere, ut, cum scelus aliquod insigne perpetraverit, (quale sine dubio homicidium est) & alterum occiderit, ipse occidatur? Nonne qui hominem ita occidit, ut ipse ex lege occidendus sit, æternam simul mortem est commeritus, quam effugere non poterit, nisi maturè resipiscat, atque ex animo ad Dei misericordiam confugiat? Iam quis est, qui de altero, qui deliquerit, affirmare poßit umquam, eum maturè resipuiße, ad Deiq; misericordiam ex animo confugiße, quidquid illum per longum etiam temporis spatium facientem videat? nedum ut id de homicida affirmari poßit, qui statim rapitur ad supplicium, & vix verbis pœnitentiam suam, & in Dei misericordia fiduciam ostendere potest, si legalem istam vindictam, & talionis pœnam a Deo, & magistratu peti poße velis. Neq; enim lex delinquentis

linquentis pœnitentiæ, divinæ misericordiæ implorationis ullam rationem habet. Sed sive eum pœniteat, sive non pœniteat, sive Dei misericordiam imploret, sive non imploret, pœnam illi infligi, &, si alterum occiderit, ipsum occidi prorsus iubet. Quamobrem iam apparet, quàm parum appositè, immo quàm planè iniuriâ tuæ isti argumentationi verba illa adiunxeris. Videtisne quæ iudicabatis opposita & contraria esse consona & consentientia? *Qua in re illud etiam animadvertendum est, te in tota hac disputatione tacitè (id quod interdum etiam, ut iam observatum est, apertè facis) ab adversariorum argumento, quod dissolvendum proposueras, vel ad thesim ipsam tuam confirmandam transire, vel ita adversariorum argumentum interpretari, ac si simpliciter dixissent, Quia debemus pro inimicis orare, hinc sequi, nos non posse per magistratum iniurias nostras ulcisci. Quod etsi illi dixerunt, sic tamen simul argumentati sunt, ut ex eo, quòd orare debeamus pro inimicis nostris, consequi necessariò dicant, non posse nos contra ipsos vindictam a Deo postulare, Ex hoc autem adversus sententiam tuam concludi posse affirment, ne ab ipsis quidem hominibus eam petere licere. nec tu aliter ipsorum argumentationem ab initio accipis. Sed deinde confundis hæc omnia, ac præterea modò probare instituis, posse quempiam amari simul a nobis, & puniri, modò per magistratum vindictam peti posse, contendis, sine charitatis offensione, modò ais, non sem-*

per debere nos inimicos nostros diligere, aut pro eis orare, modò plus Deum, quam proximum, amandum esse mones. atq; alia multa huic disputationi admisces, quæ eius propria non sunt, nec ad argumentum adversariorum dissolvendum pertinent, etiamsi tibi contrarium videatur, qui ad disputationis finem in extrema pag. 271. illa verba scribas, Videtis iam quot dissolutiones offerunt nobis sacra Biblia ad vestrum argumentum? *Quare non est, cur hoc loco ad ea, quæ adhuc restant, respondeam, cum omnia vel eò pertineant, ut probes, posse sine veræ & legitimæ charitatis offensione pœnas per magistratum de privatis sumi, vel eò, ut ostendas, Dei amorem amori proximi anteponendum esse, & tempus esse aliquando, cum (ita Deo iubente) nec amare inimicos, nec pro eis orare debeamus. de quibus commodiùs fortasse in proxima huius meæ responsionis parte agi posset. Attamen, quia Racovienses sine dubio cum ex amore, quo inimicos prosequi debemus, tum ex eo, quòd orare pro eis iubemur, nullo præterea alio argumento inde ducto, colligunt, non licere contra ipsos vindictam per magistratum expetere, idcirco tamquam de tertia quadam huius, in qua adhuc sumus, reprehensionis tuæ parte, de hisce duobus, quæ unum censeri possunt, breviter agemus.*

3. *Ais igitur, ut rem totam in pauca conferam, Christum præcepisse, ut omnes nostros, quantumvis caros, non tantum inimicos, præ ipso, odio habeamus, hoc est, ne plus nostros amemus, quàm veritatem Dei in Chri-*

in Christo, quam iustitiam regni. Ex quo ad hunc modum concludis prædictâ pag. 271. Ama igitur & tu proximum tuum, hostem tuum, inimicum tuum, sed non plusquam Deum, quam veritatem Dei, quam ordinationem Dei, quam iusticiam Dei, quæ vult malos male perire, vindicari malefacta, ut repurgata vita præsente a malis quiete vivere possint boni, *&c. Si hæc tua argumentatio rectè conclusa est, illud omnino sequitur: quod alibi quoq; ex tuis verbis colligi ostendimus, & te in christianam religionem instituta quædam inducere declarat, quæ ne athei quidem ipsi impia esse non sint fassuri. Nam, si ad rem locutus es, nulli dubium esse potest, quin ex ratione tua concludi necesse sit, non licere homini Christiano acceptas iniurias dissimulare, nedum eas ex animo condonare. Etenim, si propterea eas per magistratum vindicare licet, quia Deum pluris, quam proximum facere debemus, certè sequitur, non licere modò, sed etiam oportere id facere. Itaq; nemo, qui iniuriam per magistratum vindicandam acceperit, eamq; ad magistratum non detulerit, & vindicandam curaverit, non graviter peccabit. Itane animo efferato es Palæologe, ut hæc seriò scripseris, velisq; christianos homines deteriores esse multis, qui nullam Dei veram cognitionem habentes, iniurias suas nec per se, nec per magistratum vindicarunt, ob eamq; rem mansuetudinis, atq; clementiæ laude apud omnes maximè floruerunt? Nonne hac ratione ex christiana re-*

publica

publica omnem ferme mansuetudinem, atq; clementiam exterminas? Nam, cum ubiq; legibus cautum sit, ne privatus aliquis per se iniurias suas ulcisci audeat, & ulciscentibus graves sint pœnæ constitutæ, sed, si quis velit suas vindicare iniurias, ad magistratum accedere debeat, quinam mansuetudini, aut clementiæ locus erit, si nemo accedere non cogatur? quis erit umquam, qui rectè æstimans dixerit, eum clementem, aut mansuetum fuiße, qui non ea ratione se ultus fuerit, quæ cum ipsius certo damno, aut periculo coniuncta eßet? Adde quòd, si rectè a te conclusum est, non solùm iniurias nostras, sed aliorum etiam, quin & omnia delicta per magistratum vindicanda, quæ ad nostram notitiam pervenerint, a quocumq; tandem illa commißa fuerint, deferre debemus, adeò ut & nosmetipsos, si quid ex lege puniendum occultè admiserimus, prodere, & publicè accusare cogamur, utq; puniamur, curare, etiamsi capitale eßet delictum nostrum, &, nos turpi morte a magistratu affectum iri, planè constaret. Nam, si Deum pluris facere, quàm nos ipsos debemus, ut certè debemus, & Dei gloria postulat, ut malefacta per magistratum vindicentur, & a nobis vindicari curentur, ipsa quoq; malefacta nostra, ut per magistratum vindicentur, quæcumq; tandem illa fuerint, curandum nobis est. idq; eò magis, quò graviora erunt, & digniora, quæ impunita non relinquantur. Iam qualem carnificinam ex christiana religione nobis reddis. Certè Iosephus, qui Mariam sibi desponsam, priusquam

priusquam convenißent, gravidam eße deprehendit, ne scelus, quod illam admisiße pro certo habebat, palam fieret, & ipsa ex lege puniretur, eam clam repudiare cogitabat, tantùm abest, ut puniendam ad magistratum deferre vellet. quòd, cum vir iustus esset, eum feciße, sacra historia testatur. Mat: 1. 19. *Et tamen non solùm scelus (ut ipse sine dubio credebat) eiusmodi erat, cui per Dei legem gravissima fuißet decreta* Deut: 22. 22 *pœna, sed etiam quo, vel certe cuius occasione gravissimam sibi iniuriam factam fuiße, Iosephus videbat. Vides, rem contrario prorsus modo se habere, quàm tu existimes. hoc est, illum appellari iustum, qui suas, Deiq; ipsius graves iniurias ad magistratum non desert, &, quantum in se est, ne puniantur, curat. Nec sanè quemquam, qui aliter faciat, non vituperandum eße arbitror. idq; sub ipsa Lege, ut ex isto Iosephi exemplo patet, ita putatum fuiße, mihi persuadeo, nisi sicubi nominatim in Lege, ut delinquentes accusarentur, & deferrentur, constitutum fuisset. ut in idololatriæ peccato factùm eße constat.* Deut: 13. *Hoc ipsum principes ipsi, & respublicæ, quorum maximè interest, ut delicta puniantur, probè noverunt. & idcirco, quibusdam exceptis delictis, quæ ad ipsorum iniuriam propriè spectant, ut idololatria ad ipsius Dei iniuriam, qui legem tulerat, propriè spectabat, nulla occulta delicta ad magistratum deferenda eße sanciverunt. nec umquam aliquem iniurias, quas accepißet, puniendas per magistratum curare coegerunt. quo nihil iniquius excogitari poße videtur.*

videtur, cogere scilicet quempiam, ut immitis ac sævus sit, aut certè ut se verè mitem ac placidum esse, docere non possit. Quamobrem, quod ais, iustitiam Dei postulare, ut mali malè pereant, & malefacta vindicentur, verum est quidem, si rectè intelligatur, sed non tamen ex eo sequitur, unumquemque privatum, ut id fiat, curare debere, præsertim ubi alia potest esse caussa, cur id curet. quemadmodum in propriis iniuriis vindicandis contingit. Sed ii demum illud curare debent, qui ipsi iustitiæ Dei exequendæ sunt propositi. Pergis autem, & ais, Ora pro tuis inimicis, benefacias illis, omni tempore. Saluta illos, sed si tempus illud est, quo mandatur tibi, ne dixeris illi ave, iam lex communis cessat, ubi lex propria lata est, *&c. Iam hîc apparet, quantum a proposita quæstione abscesseris. Quærebatur, quomodo Deum orare pro inimicis, & a Deo contra ipsos vindictam petere simul consistere possent. Hîc verò dicitur, aliquando tempus esse, cum ne Ave quidem illis dici debeat, & communem legem cessare, ubi propria lata fuerit. Atqui vel istud nihil est, vel falsum simul atque ridiculum censeri debet. Si enim tunc demum propriam legem latam esse intelligis de non orando pro inimicis, cum peccant ad mortem, ut verba tua, quæ postea addis, demonstrant, qua de re paullo ante satis accuratè egimus, quid hoc ad rem facit? Nam adversarii quoque, id verum esse, facilè concedent. neque lex ista magis ad inimicos, quàm ad amicos pertinet. Sequeturne*

ex hoc,

ex hoc, cum inimici nos iniuria afficiunt, cessandum esse ab orando pro eis, & propterea nihil esse, quod impediat, quominus eorum iniurias per magistratum vindicare possimus? Immo Christus disertè dicit, tunc esse pro ipsis orandum, cum nos lædunt, sive iniuria afficiunt. Quòd si fortè omnes, qui nos iniuria afficiunt, ad mortem peccare vis, & propterea pro istis omnibus minimè orandum esse intelligis, Primùm istud non modò per se, sed etiam ex eo, quod modò diximus, Christum iussisse, ut pro istis oretur, falsissimũ esse apparet. Deinde planè ridiculum est, te fateri, legem quandam communem extare, quæ pro inimicis orare nos iubeat, sed propriam interea legem latam esse, qua id facere vetamur, si istam propriam legem eos omnes casus complecti velis, quæ communis complectitur, ut profectò te velle necesse est, si de iis omnibus, qui iniuria nos afficiunt, propria ista lex loquitur. nam communis lex, quam illam esse oportet a Christo latam, de istis tantùm nominatim verba facit. Certè istarum duarum legum non una communis, altera propria est, sed utraq; est communis, & altera alteri penitus adversatur. Idem ferme dico de præcepto amandi inimicos, eisq; benefaciendi. Nam, si legem hanc communem interdum (ut sonant verba tua) cessare vis propter propriam legem latam, explica casus, in quibus cesset, & videbis, istud nihil ad propositam quæstionem facere, idque ab adversariis facilè tibi concessum iri. Sed si istam propriam legem ita intelligis, ut semper locum habeat, cum de vindicandis

Mat. 5. 44.

candis

candis malefactis agitur, quia scilicet tunc de Dei iustitia agatur, quæ omnibus rebus anteponenda sit, iam & falsum id esse ostendimus, nec dici potest lex ista propria, quippe quæ, ubicumq́ꝫ ferè altera illa communis locum habuerit, locum & ipsa habitura sit, sed communis ipsa quoq́ꝫ, & alteri planè contraria existimari debet.

Atq́ꝫ hæc tandem satis esse poterunt ad universam tuam reprehensionē diluendam, ac demonstrandum, te nullo iure, ut ostenderes, adversariorum argumentum pluribus modis a te dissolutum fuisse, tamquam in huius disputationis epilogo in fine pag: 271, & 272. initio ea prima verba scripsisse. Falsum enim est in eum nos vindictam petere non posse pro quo orare debemus & illi benefacere, & eum salutare. *Hoc enim, ut vidimus, a te (præsertim si ad idem tempus, ut quidem necesse est, omnia referantur) nullo prorsus modo demonstratum est. Cætera, quæ, falsa esse, deinde in eodem quasi epilogo affirmas, nihil moror, tum quia ad rem non faciunt, tum verò quia partim ex iis, quæ adversarii tui dicunt, minimè consequuntur, partim ab ipsis nusquam disertè affirmantur, etiamsi tu, tamquam ex ipsorum argumento necessariò manantia, ea omnia commemores.*

XX. *Obiicis adversariis tuis prædictâ pag: 272. quòd dicant, magistratum misericordem esse non posse, quin sit futurus iniustus in alteram partem, magistratum autem misericordem esse debere. & addis.*

Næ vos

Næ vos hoc unum undequaquè proditis, vos nihil scire & sensu communi privatos esse. *Hîc, Palæologe, insignis calumnia latet. nam aperta convicia nihili facio. Tantùm doleo, quòd tantò graviùs peccasti, atq́; ut omnes videbunt, ea in teipsum redundare dici possunt. Calumnia igitur in eo est, quòd hîc Racovienses dicentes facis, magistratum iniustum esse oportere. Nam, si misericors esse debet, & misericors esse non potest, quin sit iniustus, necessarium profectò est, ut iniustus sit. Sed quomodo ex ipsorum verbis colligis, magistratum misericordem esse debere? Sic enim scribunt illi pag: 70.* Si a Deo vindictam expetere in adversarios non licet, quomodo vindicare apud magistratum licebit? cum Deus sit & misericors & iustus, Magistratus verò neutiquam misericors esse poterit, nisi iniustus alteri parti esse velit. *Certè ex his verbis contrarium potiùs apertè colligitur. Ad hunc enim modum argumentantur adversarii tui. Si non licet vindictam a Deo petere, qui misericors summo iure est, quantò minùs a magistratu petere licebit, qui misericors esse non debet? Misericordem autem magistratum esse non debere, ex eo demonstrãt, quòd oporteat magistratum omnino iustum esse. Iniustus autem alteri parti erit, si misericors fuerit. Itaq́; apparet, Racovienses non affirmare solùm, sed etiam contendere, magistratum iustum esse debere, tantum abest, ut, iniustum esse oportere, dicant, ut tu eos reipsa dicentes faciebas. Et sanè valde mirum est, te*

Palæologi calumnia.

Palæologus supinus. *hac in re ita supinum fuiße, ut nec verba ipsorum attenderis, nec mentem perceperis, apertissimamq́ue eorum argumentationem minimè animadverteris. Quid, quòd ea, quæ ad Racoviensium dictum refutandum deinde attulisti, nihil prorsus ad rem faciunt, cum neque id refutent, quod illi dixerant, neque id, quod tu eos dixiße putaveras? Ea enim omnia huc tendũt, ut probent, magistratum neutri parti eße iniurium, si, ut suum utrique reddatur, curat, & idcirco aliquid ab una, tamquam non ipsius, auferri iubet, & alteri dari, cuius est revera. Nam etsi hoc ad id refutandum pertinere videtur, quod reipsa Racovienses dicentes facis, magistratum scilicet iniustum eße oportere, tamen, cum rationem, quare id dixißent, non refutes, quippe qui nec in magistratu misericordiam unà cum perfecta iustitia eße poße, nec, ut magistratus misericors sit, non oportere, probes, nihil verè agis, & incaßum multa verba fundis. Nam, te illud nequaquam refellere, quod ipsi revera dixerunt (quamquam etiamsi refelleres, id non tibi, sed casui potiùs tribuendum eßet) ex eo intelligi potest, quòd in nullo ex exemplis a te allatis aliquod misericordiæ vestigium apparet.*

Palæologus nihil ad rẽ loquitur.

XXI. *Iam demonstratum est, quantum adversarii tui in eo ponant, quòd a Deo vindictam petere non liceat, ut hac ratione, ne a magistratu quidem eam petere licere, ostendant. Vt igitur id probent, non solùm pag: 70. ut visum fuit, ab eo argumẽtum ducunt, quòd pro inimicis Deum orare debeamus, sed etiam ibidem ab exem-*

ab exemplo ex sacris litteris petito argumentatur, ubi Iacobus, & Iohannes apostoli vindictam a Deo petere cupientes contra eos, qui Christum hospitio recipere noluerant, repressi sunt a Christo & obiurgati. 1. Hîc tu adversarios reprehendis, & pag: 281. ais, nullo modo ex hoc sequi, apostolos non debuisse suas opes repetere apud magistratum, quas rapuissent iniqui, quasi verò hoc illud sit, quod ex prædicto exemplo ipsi concludunt. cum tamen ne illud quidem sit, quod ex eo, quod inde concludunt, confirmare demum quærunt. Quandoquidem aliud est sua per magistratum repetere, aliud vindictam, id est ultionem iniuriarum per magistratum expetere. Docendum tibi fuerat, desiderium illud duorum fratrum non pertinuisse ad vindictæ petitionem a Deo, & ita iurè adversarios tuos reprehendisses. Luc: 9. 54.

2. Sed fortasse id te præstitisse putas, cum paullo ante ais, ideo non rectum fuisse istorum apostolorum desiderium, quia volebant auctoritate sibi concessa ad destructionem uti, cum tamen ea ad ædificationem illis a Christo data fuisset. Ex hoc enim (si id verum est) non obscurè colligitur, nō de vindicta a Deo petenda, sed de auctoritatis iam concessæ abusu ibi actum fuisse. Verùm quomodo probas, Christum tantam auctoritatem iam Apostolis dedisse, ut ignem etiam de cælo ad homines perdendos quandocumque ipsis libuisset, devocare possent? Id ego sanè, vel aliquid simile nusquam lego. Quapropter, cum duo illi apostoli, Christum interrogantes dicant, Domine

vis dicamus, ut ignis descendat de cælo, & consumat illos? *non est intelligendum, illos a Christo petiiße, ut sibi concederet, ut potestatem, quam iam habebant, ea in re uterentur, vel eum rogaße, num iuberet, aut vellet id fieri, sed perinde eße, ac si dixißent, Permittisne nobis, aut mandas, ut Deum oremus, ut ignem de cælo mittat, qui istos consumat? Vel, Iubesne, aut permittis, eiusce rei nunc data nobis potestate, ut ignem de cælo devocemus ad ulciscendam iniuriam, qua isti te afficiunt? Quod reipsa idem*

2 Reg: 1. *est, ac si vindictam a Deo ipso petiißent.* Nec verò *Elias, quem imitari apostoli isti volebant, potestate iam sibi concessa ignem de cælo devocaße, dicendus est, sed precibus id a Deo obtinuiße. Etsi enim in ipsa historia precum non fit aperta mentio, tamen verba illa,* Descendat ignis, *&c. precationis vim habere censenda sunt. Quòd si, cum scriptum sit, eumdem E-*

1 Reg: 17. 1. *liam Achabo dixiße,* Vivit Iehova Deus Israelis, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros, & pluvia, nisi iuxta oris mei verba, *preces Deo ea*

Iac: 5. 17. *de re Eliam adhibuiße intelligendum est, non autem, potestate iam sibi tradita id effeciße, ut Iacobus testatur, cum tamen precum nulla prorsus fiat mentio, quinimmo ex sermonis hebræi proprietate ita accipi verba poßint, ut iußum omnino declarent, multò magis id intelligendum est, ubi eius verba, tamquam a precante dicta, accipi poßunt.*

3. Sed alia præterea ratione adversariorum ex exemplo isto argumentationem reprehendis. Ais enim,

nim, caußam, quòd illi eos recipere noluißent, non tanti fuiße, ut idcirco duo isti apostoli desiderio illos perdendi teneri debuißent. Et mox *subiicis,* Si quis, inquit, noluerit vos recipere, excutite pulverem de pedibus vestris terræ illius in qua illi habitant, in testimonium, quod nihil quod ad illos pertineat, sit vobiscum. Non dicitur, perdite illos vos. *Hîc primùm obiter inconstantia tua notanda est.* Nam, *ut supra vidimus, alibi, id est pag. 263. præceptum istud Christi apostolis datum, ut pulverem de pedibus excuterent in testimonium, &c. ita interpretaris, ut inde colligas, Apostolos futuros testes coram Deo contra Iudæos violatores Legis. Hîc verò testimonium intelligis, quòd nihil cum apostolis eßet, quod ad illos pertineret. ut & nos antea, contra interpretationem illam tuam, Christi verba intelligenda eße diximus. Deinde verò animadvertendum est, te in eo lapsum eße, quòd in exemplo, de apostolis ipsis, qui vindictam cupiebant, non receptis, agi putas, cum tamen de Christo ipso non recepto agatur, nulla ipsorum apostolorum ratione habita. Quod & Christi increpatio ostendit, cum ait, se non veniße, ut homines perderet, sed ut servaret. Ad ipsum enim ulciscendum noverat Christus, in eam cogitationem duos illos fratres deveniße, ut ignis de cælo inhospitales illos homines consumpturus devocaretur. Etenim, si dixeris, si ita res se habeat, exemplum ad rem nostram accommodatum non eße,* Nos *enim de vindicta loqui pro se ipso expetita, exem-*

Palæologi inconstantia.

Palæologi lapsus.

plum verò de vindicta pro alio desiderata, Respondeo, immo tantò accommodatius esse, id est ad id probandum, quod Racovienses quærunt, aptius, quantò tolerabilius est pro alio, quàm pro seipso, vindictam contra quempiam a Deo petere. quemadmodum ex iis intelligi potest, quæ non multò ante de eo, quod inter inimicos nostros, quod ad orandum pro ipsis attinet, & alios scelestos homines intersit, disputatum a nobis est. Postremò (atque hoc præcipuè ad reprehensionem tuam refellendam pertinet) considerandum est, exemplum istud non tam propter factum ipsum, quàm propter Christi verba, ut etiam ab aliis fit, sine dubio ab adversariis tuis allatum fuisse. Neque enim Christus discipulos illos propterea obiurgat, quòd vindictam nimis gravem ob levem caussam expeterent, id quod neque ex verbis, neque ex sententia ipsius colligi potest, sed simpliciter, quòd eam vindictam expeterent. & ratio, quam adiungit, non minùs in gravioribus, quàm in levioribus caussis locum habet. Non negabo tamen verba ipsius non ad omnem vindictam excludendam, sed ad capitalem pertinere. de qua potissimùm, quòd apud Christianos locum habere non possit, hic disputant Racovienses. quemadmodum ex verbis illis apparet, quæ statim post allatum, explicatumque exemplum addunt, Et isti scilicet erunt filii Dei perdendo animas quas Christus servatum venit? *Unde constat te calumniari, cum pag: 280. obiectio-*

Palæologi calumnia.

nem

nem (quam vocas) ipsorum 22. tuis verbis, ut soles, confingens, ex prædicto exemplo eos ita concludentes inducis, Ergo non licet se coram magistratu offerre, & petere sua rapta a prædonibus. *Quid enim, si iam illi prædones de scelere sive hoc, sive alio simili, ita ut eis pœna ampliùs augeri non possit, convicti fuerint? Quid, si prædones ipsi evaserint, bona tamen, quæ rapuerant, magistratus ope recuperari possint? Quid deniq; si, quantumvis accusati, & convicti, nihil omnino pœnarum sint daturi præter ipsam rerum raptarum restitutionem, idq́; vel propter insignem minimequé dubiam magistratus clementiam, vel quia illius loci leges, dummodo rapta restituantur, nullam pœnam raptoribus decernant, vel quia id in eius voluntate positum esse velint, qui rapinam passus fuerit, isq; ea restitutione contentus futurus sit, vel quamcumq́; aliam ob caussam? An non vides, fieri posse, ut quis sua a prædonibus rapta coram magistratu petat, & tamen nulli capitale periculum creet, nec capitalem vindictam, immo ne vindictam quidem ullam contra aliquem expetat? Falsò igitur, & per calumniam, ut dictum est, Racoviensibus tribuisti, quòd ex exemplo illo, ex quo ipsi nihil nisi vindictam (maximè capitalem) per magistratum expetere non licere concludere volunt, colligi posse dicant, non licere coram magistratu se offerre, & sua a prædonibus rapta repetere.*

XXII. *Adversarii tui, ut probarent, Christum æternum regem, & sacerdotem esse in Ecclesia absq; successore, pag. 72. caput 7. epistolæ ad Heb. citaverant, ubi inter alia dicitur, Christum habere sacerdotium ἀπαράβατον, quam græcam vocem dixerant ipsi id significare, id est sine successore. 1. Hoc tu pag. 286. reprehendis & adversarios rogas, ut addiscant, antequam loquantur, & non obscurè (quod alibi sæpe facis) ignorationem linguæ græcæ illis obiicis. & tamen nec, quid aliud significet ea græca vox, doces, & interim, illud ipsum, quod adversarii dicunt, eam significare, satis apertè concedis. Etenim turpi lapsu, dum reprehendere Racovienses in animo habes eius rei caussa, quòd ex æterno sacerdotio, & regno Christi, in quo successoribus non est locus, non rectè id, quod volunt, colligant, nec, quid sit sine successore esse, rectè percipiant, eos reprehendis, quòd Christum regem, & sacerdotem esse dicant, qui successore careat. Nam quid attinet de ipsa voce ἀπαράβατον verba facere, cum certissimum sit, eam idem significare, quod, si latinè dici posset, significaret Intransmissile, id est eiusmodi, ut ad alium non transmittatur? Quod quid aliud est, quàm in eo non dari successorem? Quid igitur tibi vis, cum græcarum litterarum inscitiam tuis adversariis ascribis? Nonne tu ipse ex loco illo, Christum nullum successorem habere, colligi posse, demonstras, cum pag. 287. ita scribis?* Nullum igitur habet

Palæologi lapsus.

successo-

successorem, quoniam nunquam moritur: successor autem datur & mortuo & repulso. *Quamquam antecedentia verba, ad quæ ista referri debent, quæ sunt illa,* Ergo illum, de quo ibi agit, *&c. adeò sunt typographi culpa (ut arbitror) depravata, ut satis intelligi nequeant. Verùm ex aliis verbis tuis, quæ postea recitabimus, te id sentire, quod diximus, valde perspicuum erit. Hic autem animadvertendum est, te dicere voluisse, cum Christus numquam moriatur, certum esse posse, eum nullum habere successorem, cum certum sit, ipsum nec repulsum fuisse, nec repellendum fore, successor autem aut mortuo, aut repulso detur. Quod quàm rectè a te expressum fuerit, cæteri iudicabunt. Certè, nisi hoc pacto ex ingenio verba tua suppleamus, atq; interpretemur, ineptissimè locutus esse videri poteris, qui ex eo solo, quòd Christus non ampliùs moriatur, concludis, eum nullum habere successorem, & tamen interea ipse fateris, non mortuo tantùm, sed repulso quoq; successorem dari. Fateris igitur, Christum nullum habere successorem. Idq; sine dubio ex loco ab adversariis citato probari concedis, ut mox apertiùs constabit. Quid igitur tibi vis? Cur adversarios tuos ob idipsum & reprehendis, & simul irrides? At dices, In hoc ipsos reprehendo, quòd non intelligunt, quid sit, Christum non habere successorem, & qualem vim hæc verba habeant. Iam hoc, Palæologe, longè aliud est, nec cum eo, quod tuæ reprehensionis initio dicebas, ullo modo consentit.*

2. Sed videamus, cur adversariis obiicias, quòd non intelligant, quo sensu dictum fuerit, Christum successorem non habere. Nam inquis eâdem pag. 287. non ob id nullum habet legatum in sua Ecclesia, & qui reconciliet Deo homines, ut ex filiis iræ faciat filios amoris Dei, & ex mancipiis principis huius mundi, reddant mancipia regni Christi. & qui regat populum sanctis legibus? *Et mox.* Est igitur regnum & Sacerdotium Iesu Christi ἀπαράβατον, quoniam nec in aliam tribum, nec in aliam familiam, nec in aliam personam, vel ob mortem ut Davidis & Aaronis, vel ob repulsam ut Saulis & Eli, quam in Iesu Christi familiæ Davidicæ, tribus Iuda, personam, hoc sacerdotium & regnum coniectum à Deo patre est, sed non est hoc regnū & Sacerdotium ἀπαράβατον ratione legatorum & ministrorum, qui pro domino agant. *Quasi verò negetur a Racoviensibus, Christum suos legatos, & ministros, qui pro ipso agant, in Ecclesia habere. Sed aliud est esse regem, aut sacerdotem, aliud legatum, aut ministrum. Habent & mundani ipsi reges (nam hîc de regno potissimùm quæritur) suos legatos, qui regis legati dicuntur. non tamen sunt ipsi reges. Ita Christus suos legatos in Ecclesia habet, non tamen sunt ipsi Ecclesiæ reges. quis verò est hodie, aut umquam fuit, qui se Christi ecclesiæ regem meritò nominare queat. Immo quis est ex ipsis*

psis regibus, qui Christi nomen profitentur, quem, si ecclesiæ Christi regem appellare velis, non sit id ægerrimè laturus? Non negant igitur hoc loco Racovienses, vel legatos suos Christum in Ecclesia habere, vel in ipsa Ecclesia inveniri posse, qui alioqui sint reges. sed negant, ullum inveniri, aut esse posse, qui ipsius Ecclesiæ sit rex præter unum Iesum Nazarenum, qui Christus propterea est appellatus. Sed dices. Quorsum hæc, cum hîc quæratur, utrùm homo christianus magistratum civilem gerere possit? Respondeo, non id hoc loco quæri, sed illud, utrùm quisquam Ecclesiæ rex sive ex toto, sive etiam ex parte præter ipsum Christum esse possit, ut postea docebimus, &, cur hac de re a Racoviensibus disputatum fuerit, ostendemus. Nunc, te eorum mentem non percepisse, eosq́ sine caussa reprehendisse, indicare satis habui.

3. *Illud sanè miratus sum, te tam facile adversariis concessisse, ex eo epist. ad Heb: loco probari, Christi Iesu regnum ἀπαράβατον esse, cum ibi de sacerdotio tantum agatur. Quod etiamsi cum eorum, quos adversus te defendendos suscepi, reprehensione conjunctum videatur, tamen reticendum non censui, ne lector, me in eumdem errorem (si tamen error est) vobiscum incidisse, putaret. Nec verò opus est, ut hac de re aliud dicam, eaq́ in medium afferam, quæ ad te, & illos excusandos pertinere possent.*

Quoniam Racovienses pag. 76. dixerant, in testamento novo nusquam ne unum quidem verbum extare de tortoribus, carceribus, crucibus, & flagellis, quæ XXIII.

lis, quorum ſcilicet in Eccleſia *uſus eſſe deberet, ex quo concludi poſſe ſperabant, iſta omnia ex* Eccleſia *exterminanda eſſe, tu pag. 290. illorum obiectionem 23. fingens, eos affirmantes facis, illud ex teſtamento vetere non eſſe recipiendum a chriſtianis, cuius mentio nulla fiat in novo. 1. Vbi non animadvertis rei, de qua agitur, circumſtantias, quæ in cauſa ſunt, ut non poſſit, nec porrò debeat ex ipſorum argumentatione univerſalis iſta propoſitio concinnari.* Idcirco *enim, cum prædictarum rerum in teſtamento novo nulla fiat mentio, nō ſunt illa ab* Eccleſia *recipienda, quia in teſtamento novo de iis, quæ ad* Eccleſiæ *gubernationem pertinent, verba fiunt, quia* Chriſti *eccleſia leges ſuas a legibus ſynagogæ Moſaicæ diſtinctas habet, quia denique multa in teſtamento novo de* Eccleſia *dicuntur, quæ cum iſtis rebus non bene covenire videntur. Hæc cum eo iuncta, quòd earum nulla mentio inibi fuerit facta, id efficiunt, quod iſtud per ſe efficere forſitan non potuiſſet. Atq; horum omnium rationem in argumentatione ſua concludenda Racovienſes habuiſſe, confitebitur quiſquis vel oſcitanter ea perlegerit, quæ in eorum ſcripto proximò antecedunt.*

2. Quamquam non video, cur univerſalis propoſitio illa, quam tu adverſariis falſò per errorem aſcribis, ſi rectè intelligatur, tantopere ſit reprehendenda. **Palæologi error.** *Multa enim ſunt, quæ in novo teſtamento continentur quidem, ſed non explicatè, & diſertè, verùm vel ſub involucro quorumdam verborum quodammodo*

dammodo latent, vel ex sententia aliorum manifesta necessariò proficiscuntur, vel ex totius doctrinæ ratione apertè colliguntur. Quidquid igitur neq; explicatè, & disertè, nec ullo præterea ex prædictis modis in novo Testamento continetur, quamvis id in Testamento vetere scriptum sit, non tamen a christiana ecclesia omnino est recipiendum, id est nihil cogit, ut ea, si nolit, illud recipiat. Si ad hunc modum propositionem istam interpretemur, non crediderim, eam ab homine verè christiano falsitatis condemnari posse. Meminisse autem debemus eius, quod a me supra non uno in loco disputatum fuit, leges morales veteris Testamenti, sub novo Testamento nulla ex parte cessasse. adeò ut ea omnia quæ in vetere testamento de moribus præcepta sunt, ea quoq; in novo præcepta fuerint, quamvis aliquantò plura, & perfectiora sint novi Testamenti mandata, quàm veteris. Quocirca, cum aliquid in vetere Testamento præceptum invenitur, quod ad mores propriè pertineat, etiamsi illud in novo Testamento expressum non fuerit, tamen servari debet ab homine christiano, qui eam rationem universæ Testamenti novi doctrinæ esse novit, ut plus etiam, quàm in vetere Testamento mandatum fuisset, præstari in moribus velit. Hinc apparet, quomodo, & quatenus non inutile nobis futurum sit vetus Testamentum, etiamsi historias, & vaticinationes omnes, quæ nobis cognitu utilissimæ sunt, inde expungerentur. quæ tamen omnino, quamvis moralia planè inutilia forent, conservandæ essent, & propter

pter illas ipsum vetus Testamentum, quod ubiq; fert alterutras cum præceptis, aut monitionibus ad mores pertinentibus admistas habet. Itaq; nullo prorsus pacto rectè concludis, cum pag: 291. ais, si, quidquid non est in novo Testamento, etiamsi in vetere sit, tollendum est, tolli debere ipsum testamentum vetus totum. Ista enim propositio, quocumq; tandem sensu, qui planè ineptus ac ridiculus non sit, enunciata fuerit, ad ea tantùm referenda est, quæ ad præcepta pertinent. quibus sublatis, adhuc vaticinationes, & historiæ remanent, quæ totum ferme volumen occupant. Exemplum porrò, quod deinde affers de legibus non contrahendi matrimonii in quibusdam gradibus cognationis, aut affinitatis, meæ & sententiæ, & propositionis illius interpretationi nihil obest. Ad mores enim eæ leges pertinent, & ad honestatem quam, ut dictum fuit, multò maiorem sub novo, quàm sub vetere Testamento esse decet. & idcirco, quamvis eædem leges in novi Testamenti scriptis expressæ non sint, tamen pro expressis habentur. Nam, si turpitudinis illius, quam ipsa humana ratio in quibusdam cognatis, aut affinibus mulieribus sibi matrimonio iungendis esse animadvertit, in Testamento vetere habita ratio fuit, & propterea interdictæ in eo coniunctiones istæ fuerunt, multò magis eiusdem turpitudinis in novo Testamento est habenda ratio, & idcirco coniunctiones illæ non tolerandæ.

XXIV. Commodissimam adversarios tuos reprehendendi occasionem tibi nactus esse videris, quia dixerint.

rint, Christum præcepisse, ut sui de mundo exirent. *Itaq; pag. 320. ais, nusquam legi dictum fuisse Christianis, ut de mundo fugerent.* Hoc enim *(inquis)* est seipsum occidere & vita præsenti privare. *Et statim adiungis*, Quis igitur est istæ væsanus, qui quod nusquam extat citat, & quod aliter dicitur a Paulo allegat pro Christi dicto. *1. Verùm quàm futilis est ista tua reprehensio! Quis enim tam parum exercitatus est in lectione Testamenti novi, qui nesciat, huic voci Mundi, plures notiones subiici apud Apostolos, & Evangelistas. Duæ autem sunt præcipuæ. Vna est, cum ipsos homines, eorumvé convictum significat, Altera, cum homines impios, aut carnales, eorumvé studia, aut cogitationes designat. Priore notione dixit Paulus Corinthiis ea verba,* Alioqui deberetis de mundo exire. *quem locum videris ad redarguendos adversarios tuos tacitè attulisse. Atqui ipsi non hac notione, sed posteriore vocem Mundi in suis verbis extulerunt, ut plus satis apertum est. Iam, si id quæris, ut locus proferatur, ubi disertè scriptum extet, oportere nos de mundo exire, valde iniquum te præbes. præsertim cum adversarii tui non verba citent, sed sententiam urgeant. Quod ipse probè nosti, qui non verborum, sed sententiæ in ipsis reprehendendis rationem habuisti, cum id, quod ipsi dixerant Exire de mundo, tu, ut refelleres, recitans, Fugere de mundo, dixeris. Quò gravior lapsus tuus videtur, cum non verba ipsa, sed mentem adversariorum spectaveris, & tamen, quo sensu*

1. Cor. 5. | Palæologi lapsus.

ſenſu vocem Mundi uſurpaverint, non animadverteris, quamvis tu ipſe eodem loco, eodem, quo ipſi, ſenſu eam vocem extuleris. Etenim paullo ante dixeras, omnibus Chriſtianis præceptum fuiße, ut putarent, ſe mortuos eße mundo. Ex quibus verbis tuis adeò præterea adverſariorum dictum confirmatur, ut meritò teipſum refutaße dici poſſis. Nam profectò, qui putat, ſe mortuum eße mundo, is (quantum in ſe eſt) de mundo exit. Nonne Paulus dicit, ſibi crucifixum, eße mundum, & ſe mundo? Quid hoc (quæſo) aliud eſt, quam exire de mundo? Nam ſi, ut ipſe ais, is exit, ſeu fugit de mundo, qui ſeipſum occidit, & vita præſente privat, Mundi ſcilicet voce in priorem illum ſenſum accepta, ut Mundus homines ipſos, eorumve convictum ſignificet, cur non dicetur is de mundo exiße, qui hominibus impiis, atq; carnalibus, vel potiùs eorum ſtudiis, atq; cogitationibus mortuus ſit, Mundi voce poſteriore ſenſu illo uſurpata? Nonne idem Paulus ait, Ieſum Chriſtum dediße ſe pro peccatis noſtris, ut nos eriperet ex præſente ſæculo nequam? Eripi ex ſæculo, & Exire de mundo nonne idem ſunt? An non adverſarii tui hæc eadem prorſus intellexerunt, qui ad ſeipſos explicandos ad hunc modum pag. 80. ſunt locuti? nec ſe configurare huic ſæculo, ſed exire de mundo, illique crucifigi, ne cum eo pereant, præcepit. *I nunc, & væſanum nomina ſcriptorem iſtum, quia ſcilicet perverſè Pauli mentem interpretatus fuerit.*

Palæologus ſeipſum refutat.

Gal. 6. 14.

Gal. 1. 4.

2. Nam

2. *Nam quod illi opponere videris, non Christum, sed apostolos, maximè Paulum, ista præcepta dedisse, adeò est frivolum, ut supervacaneum sit illud refellere. quasi verò Christus per os apostolorum suorum locutus non fuerit, vel ipsi, cum eiusmodi præcepta dederunt, ex suo ipsorum sensu, propriaq́; auctoritate sint locuti. Quid, quod Christus ipse testatus est, se apostolos suos, qui exemplar quodammodo in plerisq́; omnibus cæterorum Christi discipulorum sunt, de mundo selegisse? quod tu ipse alibi ita interpretaris, ut quæ hic dicis, refellere existimari debeas. Sic enim ais p. 308.* De mundo suos Apostolos dicit Christus & Paulus nos selectos fuisse, quoniã ab omnib: mundi & carnis fructib: subtracti, subditi sumus Deo ut fructibus spiritus incumbamus. *Vbi sanè, & nos a mundo separatos esse debere, ideoq́; de mũdo exire & Christũ ipsum id curasse, contra quàm hîc scribas, & sentias, non obscurè affirmas.* Ioh: 15.19.

Palæolog. sibi contrarius.

XXV. *Cũ tu inter alia, quæ in priore scripto tuo attuleras ad probandum, hominem christianum non modò posse, sed etiam interdum debere arma contra hostes capere, non semel repetiisses, debere nos, nisi virtutis desertores esse velimus, tutari nos, nostraq́;, quorum curam nobis Deus commendasset, hucq́; pag: 23. sententiam illam (Pauli, ut videtur) detorsisses, quòd, qui suorum curam non habent, infidelibus sunt deteriores, de quibus alibi accuratiùs agemus, Cum, inquam, hæc scripsisses, unde colligitur, te proditionis, & astorgiæ eos insimulare, qui nullo modo bella car-* 1 Tim: 5.8.

nalibus armis gerere volunt, adversarii tui sub finem suæ responsionis, sermone ad Christum converso, multa dicunt, quæ his paucis summatim comprehendi poßunt, In te Christe hæc probra iaciuntur. Nam *si isti verè argumentantur, tu maximè proditor & astorgus fuisti, qui odio habere parentes, eosq; deserere, abnegare uxorem, & liberos propter nomen tuum iußisti. quin & nos ipsos abnegare, odioq; habere, atq; ad extremum mori, & animam perdere, ut tibi vivamus, voluisti. Hæc autem dicentes, ut patet, ostendere voluerunt, non quidem Christum astorgiam aliquam præcepiße, sed maximam præcepturum fuiße, si vera eßet argumentatio tua. 1. Attamen tu per manifestã calumniam ipsis obiicis, quòd Christum astorgiam docere dicant, atq; adeò ipsorum dictis contra ipsos uteris, qui tantopere hostium dilectionem ex Christi disciplina urgeant. Eos autem ad hunc modum loquentes inducis, obiectione 33, pag. 328.* Atqui Astorgian concionatur, & commendat hominibus Christianis Christus, cum dicit patrem, matrem, *&c. & in responsione multùm laboras, ut probes, Christum suos dilexiße, quasi id negent adversarii. Deinde addis, Christum quidem velle, ut, cum amor erga nos, nostraq; non potest cum eo amore convenire, quo Deus vult, se, sua, & suos amari, aversemur amorem nostri, & Dei amorem sequamur. non tamen hoc eße astorgiam introducere, sed veram storgen statuere, Deumq;, ut decet, præ cæteris omnibus amandum proponere. Itaq; imprudens*

Palæologi calumnia.

Palæologus adversus seipsũ argumentatur.

imprudens contra teipsum argumentaris. Nam hoc *illud est, quod adversarii tui intellexerunt, propterea scilicet non esse (ut tibi videbantur) astorgos, & proditores illos, qui, ut se, suaq́; defendant, arma non capiunt, nec hostes interficiunt, quia multò præstantiore amore, ac fidelitate, quàm ea sit, quam sibi, suisq́; debent, adducti id faciunt, nempe eâ, quæ ipsi* Deo *debetur, qui per os* Christi *suis inimicis benefaciendum esse monuit, eosq́; amandos, nobisq́; id mandatum esse voluit. nec umquam postea, ut pro nobis, nostrisq́; defendendis arma caperemus, hostesq́; interficeremus (quod cum mandato isto omnino pugnat) vel iussit, vel ulla ratione permisit. Quemadmodum nec astorgi, nec proditores sunt illi, qui omnia sua, seq́; ipsos spernunt, & odio habent, ut* Christo *serviant, eiusq́;* Evangelio *obediant. Quamquam hoc ipsum, amare inimicos suos, eisq́; bene facere præcipua pars est eius servitii, quod* Christo *debemus, &* Evangelii *obedientiæ, estq́; discipulorum* Christi *maximè propria & peculiaris quædam nota.*

2. *Quænam est igitur altera hîc mirabilis calumnia tua, cum ais,* Racovienses *antichristianismi, & gentilismi mandatum esse dicere, minùs cætera omnia amare, quàm* Deum *ipsum! In quo illud perpendendum est, quòd, ne planè calumniari videreris, dum ea recenses, quorum amor minoris faciendus sit, quàm amor ipsius* Dei, *versutè simul, atq́; ridiculè inimicos inter ipsa numeras, quos scilicet* Racovienses *plus, quàm* Deum *ipsum, amari a nobis vellent.* — **Palæologi calumnia.** — **Palæologi versutia ridicula.**

 quasi

quasi verò inimici ex numero earum rerum sint, quæ adeò nobis sunt caræ, ut periculum eße videatur. ne quando præ illis Deum contemnamus, quemadmodum sæpe præ liberis, uxore, parentibus, amicis, & aliis eiusmodi rebus contemnimus.

XXVI. *Sed iam eò ventum est, ut ex iis reprehensionibus, quas nobis diluendas eße putavimus, una tantummodo reliqua sit, quæ maioris momenti ipsa sola, quàm cæteræ omnes, eße videri queat. quippe quam tu plus, quàm cæteras omnes, urgeas, & ex qua sola (ut ita dicam) titulum libro tuo facere volueris. Eam autem idcirco omnium postremam diluendam mihi sumpsi, quòd nullis certis locis tuæ responsionis contineatur, sed per universum scriptum quodammodo vagetur, & ad extremum potissimùm a te inculcetur. Ea est, quòd turpiter, ac miserè decipiantur Racovienses, qui nolint, ulla ratione homini Christiano licere civilem magistratum gerere. De veritate huius reprehensionis mihi exactè inquirendum non est, cum non hic sit disputationis vestræ scopus. Siquidem, ut supra demonstratum fuit, non de magistratus officio est quæstio vestra, sed de privatorum. nec sanè opus fuerat aliam disputationem de magistratu instituere præter hanc, Vtrùm tanta sit magistratus auctoritas, ut eo iubente, aut concedente, possit quisq; Christi discipulus iure bellum gerere, & hostes bellando interficere, aut vim vi repellere, & suarum iniuriarum pœnas ab inimicis expetere, eosq; ulcisci, etiamsi alioquin hæc omnia homini Christiano inter-*

no interdicta fuerint. Nam, si qua sunt ex istis, quæ velimus etiam sine magistratus auctoritate fieri a quolibet privato Christiano homine iurè posse, quid (quæso) attinet de magistratu quærere? Quamobrem id tantùm agam, Primùm ut ostendam, non id sentire Racovienses, quod tua reprehensio indicat, & idcirco ea in parte reprehensionem tuam minùs veram esse demonstrem. Deinde ut gravissimam quamdam criminationem, quam cum ipsa reprehensione coniungis, accuratè diluam.

Dico igitur, non eam esse Racoviensium mentem, ut hominem Christianum a civili magistratu gerendo penitus excludere velint. Quod tamen te existimasse, complures tuæ responsionis loci, iudicio meo, perspicuè docent. Quamquam, utcumq; tu eorum verba interpretatus fueris, non erat hæc res silentio prætereunda, sed, quid Racovienses in suo scripto de civili magistratu scripserint, diligenter perpendendum, ut si qua fortasse sinistra, id est non vera opinio de ipsorum sententia in re tanti momenti in legentium animis hæreat, ea stirpitus, si fieri possit, inde evellatur. Itaq; affirmo, a Racoviensibus non negari Christiano homini civilem magistratum gerere licere, eumq; summum etiam regem, & monarcham esse posse. Sed hæc duo negant ipsi. Vnum est, Ecclesiæ Christianæ regem alium esse posse præter ipsum Iesum Christum, Alterum, eum, qui Christianus esse velit, humanum sanguinem fundere posse, sive privatus sit, sive etiam magistratum gerat. Posterius

hoc an rectè ab ipsis negatum fuerit, nec ne, non est meum iudicare. nec sanè est, quòd de veritate huius quæstionis hoc loco solliciti simus, cum, ut dictum fuit, ea ad disputationem ab initio inter vos institutam non ita pertineat, ut sine eius cognitione tota de re decidi, & optimè diiudicari non possit. Prius autem illud, ut rectissime negatum est, sic etiam ad disputationem vestram maximè pertinet, ut statim planum faciemus. 1. Dicet enim aliquis, Quid attinebat, Racovienses in suo scripto urgere, neminem præter Christum ipsum christianæ ecclesiæ regem esse posse? Nam quis est, qui aliter sentiat? aut quid tandem hoc, ut intelligamus, homini privato, qui christianus esse velit, nec bellum gerere licere, nec suas iniurias ulcisci, etiamsi auctoritate magistratus id facere possit? Nullus quidem est, qui neget, neminem præter Christum ipsum christianæ ecclesiæ tamquam ecclesiæ (sic enim intelligimus) regem esse posse, sed tamen tantò maiorem id urgendi caussam habent Racovienses. Quandoquidem ex eo id probare volũt, quod maximè contendunt. Nam, si ecclesiæ christianæ nullus terrenus rex datur, sed tantummodo cælestis Christus, primùm id necessariò sequitur, ecclesiam Christianam, in terris licèt degentem, terrenum tamen regnum non habere, & proinde christianorum possessionem, & bona non terrena, sed cælestia esse. Ex quo consequitur, hominem christianum pro istis terrenis omnibus conservandis nihil laborare debere, & indignum planè esse, ut pro ipsis defendendis,

dendis, inter quæ propria ipsius vita numeranda est, ulli mortalium damnum aliquod, aut perniciem afferre curet. præsertim cū hæc alioquin homini christiano penitus fuerint interdicta. Deinde, si christiana ecclesia, quatenus ecclesia Christi est, neminem, nisi Christum, pro rege agnoscit, satis intelligi potest, nullam esse tantam in terris potestatem, quæ homini christiano id concedere possit, quod Christus ipse negavit, vel cuius auctoritate id christianus homo facere possit, quod alioquin facere prohibetur. Quocirca, cum Christus homini christiano privato vindictam interdixerit, non potest magistratus ullus eidem mandare, aut permittere, ut se ulciscatur. nec, si is alioquin ulcisci suas iniurias non potest, sua auctoritate efficere, ut possit. Hinc verba illa Racoviensium in extrema pag: 69. Hoc iussu Christi faciendum, illud iussu Magistratus: hoc in gratiam Christi, illud in gratiam Magistratus. Quis sanus mente, non dico fide, talia portenta vera esse credet? *Et illico ea verba adiungunt alibi a nobis recitata,* O hominum cæcitatem, quę cum sua quærit, ea quæ sunt Christi, & sua in eo bona non videt, cum pro carne & terræ pugillo certat, *&c. quæ verba, ut antecedentia ad posteriorem effectum, sic ipsa ad priorem respiciunt, quos ex eo, quòd christiana ecclesia nullum regem præter Christum agnoscat, manare diximus. Propterea igitur pag: 71. ea verba Racoviensium leguntur,* In Ecclesia enim Christi, ut sol9 Christus est Rex,

qui nullo unquam gladio pugnavit, vel contra hostes dimicavit: Ita nec suis illum tradidit, sola excommunicatione relicta, *&c. & paullo post*, Quod si ergo nunc aliquis vel Regem (quales erant typici ante Christum) vel sacerdotem introducere velit in Ecclesiam Christi (de politiis enim nihil loquimur) is proculdubio Christum regno, sacerdotioque spoliat, cum hęc non amplius in unum aliquem transeant, *&c. Quis tam stupidus esse potest, ut ex his Racoviensium verbis non intelligat, ipsos negare, non quidem hominem christianum magistratum, aut regem esse posse, sed ipsius Christi ecclesiæ regem, Christive in eo regno succcessorem ullum dari? Iam verò, quod alibi aut dicunt, aut dicere videntur, christianum hominem magistratum esse non posse, id ita intelligendum est, ut homini christiano non liceat talem esse magistratum, quales sunt pleriq; alii, id est qui ea faciat, quæ cæteri faciunt, eaq; sibi licere existimet, quæ cæteris licita esse creduntur. atq; id præcipuè, ne putet, se humanum sanguinem fundere posse. Hoc ipsos sensisse, docent apertè hæc illorum verba pag.74.* Parere Magistratui Christiani iubentur & timere Magistratum, non autem gerere aut eius officio fungi, ut addicat aliquos morti vel decollet sontes. *Vides qua ratione hîc Racovienses negent, aut potiùs negare videantur, christianum hominem magistratum gerere posse. nempe quia nolunt, ei licere quemquam morti addicere, & sontes*

sontes decollare. Nec verò aliter *sentire debemus,* *quia pag: 76. ea ipsorum verba legantur,* Verum christiano viro, qui ovis esse debet, mundum, ursos, lupos, sues regere ut non licet, ita etiam si maximè velit, non potest. *quasi hîc manifestum sit, eos affirmare, nullo modo christiano homini licere alios homines regere, & sic magistratum esse.* Namq; *diligenter animadvertendum est, eos verbum Licet hoc loco (si modò sic ipsi scripserunt) novo quodam sensu usurpasse, ut scilicet idem significet, ac si dixissent, Non videtur consentaneum, sic enim allegoria etiam, qua utuntur, postulare omnino videtur, non autem ut id significet, quod significare solet, id est Non iure conceditur. Planum autem hoc fit ex eo, quòd nulli dubium esse potest, alio sensu hîc ab ipsis dictum fuisse, non licere christiano viro mundum regere, alio verò, eum non posse. Atqui, christianum hominem non posse mundum regere, apud ipsos nihil est aliud, quàm, iurè id fieri ab ipso non posse. Igitur, non licere eidem mundum regere, aliud sine dubio significat, quàm eum non posse iurè mundum regere. Nam, non posse christianum hominem mundum regere, idem Racoviensibus significare, quod iurè id ab ipso fieri non posse, ex rationibus constat, quibus illud confirmare student, ostendentes, si id facere velit, ad ea illi esse deveniendum, quæ Christus nobis interdixit. quasi dicant. Posset quidem homo christianus mundum regere, si in eo regimine Christi præcepta negligere vellet. sed quoniam nullo iure homini christiano*

ſtiano Chriſti præcepta negligere conceditur, propterea minimè poteſt homo chriſtianus iurè mundum regere. Itaq; dum aiunt, ut viro chriſtiano mundum regere non licet, ſic, etiamſi maximè velit, eum non poſſe, nihil aliud dicere volunt, niſi, quemadmodum minimè conſentaneum videtur, ut vir chriſtianus, qui ovis eſt, mundum, id eſt lupos, & alias beſtias impuras atq; immanes regat, ſic etiam ipſâ experientiâ compertum iri, id ſine Chriſti præceptorum contemptione præſtari non poſſe. Non tamen negant Racovienſes, ſi quis Chriſtianus inventus fuerit, qui citra violationem mandatorum Chriſti id præſtare queat, quin iſte iurè mundum regere poſſit. Nec enim ipſum regimen per ſe ullo modo vituperant. ſed propter mundi malitiam, non autem propter ipſius regiminis naturam non vident, quomodo, eo retinendo, poſſit quis ſimul veri Chriſti diſcipuli officium retinere. nec porrò quamvis diſſentaneum videatur, ut ovis lupos regat, illisve præſit, idcirco hominem chriſtianum perditos ipſos atq; profligatiſſimos homines regere, iisq; præeſſe iurè poſſe, aut negant, aut in dubium revocant, ſi cæteroquin omnia ſint conſentanea & Chriſti præceptis nulla vis fiat. Hæc eſt omnino Racovienſium mens hoc loco. quo tamen iudicio meo nullus eſt in toto eorum ſcripto magis aptus ad perſuadendum, ipſos ſenſiſſe, non licere homini chriſtiano civilem magiſtratum gerere inter non chriſtianos. Id enim diſertè dicere videntur, quia (ut dictum eſt) in verbo Licere uſurpando, nova quadam

ipsi licentia sunt usi. Qui locus si non eßet, ego sanè facilè credidißem, eos in universo eo sermone, quem de magistratu habuerunt, nihil aliud sensisse, quàm id, quod in ipso initio dixerunt, & quasi totius disputationis summam quamdam proposuerunt, neminem videlicet, ut sæpius diximus, Christi ecclesiæ, tamquam ecclesiæ, regem eße poße, præter unum ipsum Christum. Ex quo tamen loco id de Racoviensium mente colligi posse videtur, nihil eße, quod prohibeat, verum Christianum populi aut christiani, aut non mali & perversi regem, ac magistratum eße, non quidem, si christianus populus sit, tamquam christiani, sed simpliciter tamquam populi.

2. Hinc autem perspici potest, quanta sit illa calumnia, qua huius de magistratu disputationis occasione adversarios premis, dum ad finem pag. 284. ita scribis, videmini in hoc tendere, ut sublato magistratu gladii ex orbe Christiano, cogantur Christiani homines, qui causas habent, ad vos solos recurrere. *& pag: 311.* Cur igitur vos invidere videmini aliis alterum illud ministerium gladii, quod Deus voluit esse dignius vestro? *Et deniq; pag: 320.* Sed isti homines modo suo cerebello satisfaciant, & curent destrui magistratum gladii, ut ad ipsos cognoscendæ omnes Christianorum lites devolvantur, parum curant quid & unde & quomodo dicatur. *Itane confidenter innocentes homines in iniustissimam invidiam, tamquam si iustissima eßet, vocare tentas? Nam* Palæologi calumnia.

tas? Nam quomodo cuiquam videri de ipsis id, quod dicis, potest, cum, ut demonstratum fuit, ipsi nec Christianum hominem civilem magistratum gerere, nec Christiano populo præesse posse negent? Sed fac negare. Nonne eadem ratione negant, se, qui Christianos se esse, aut certè esse velle profitentur, magistratum civilem gerere posse? Quomodo igitur huc videntur tendere, ut ad ipsos solos in civilibus caussis a Christianis hominibus decurratur? Et, si hoc non est magistratum civilem gerere, quomodo aliis negare possunt id, quod sibi permittunt? Quòd si aliis non negant de caussis civilibus cognoscere, quomodo sperare possunt, ut ad ipsos solos earum cognitio devolvatur? Quid porrò dicemus, cum ais, videri ipsos aliis invidere gladii ministerium, quod Deus voluit esse dignius ipsorum ministerio, quod verbi est? Nam quid aliud hoc sibi vult, quàm eos videri cupere, ut ipsi gladii ministerium habeant, quod alios non sine animi sui molestia habere vident, aut certè non posse pati, ut alii gladii ministerium habeant, & ita se honoratiores sint? Verùm quomodo hoc videri potest, si & gladii ministerium, quatenus a verbi ministerio distinguitur, illos alios habere posse non negant, nec se magis, quàm alios, illud habere posse affirmant? immo, quatenus illud aliis adimunt, multò magis sibi ipsis adimunt, quatenus verò concedunt, sibi ipsis minimè concedunt? Certum est enim, ut dixi, eos nulla ratione concedere, ut quis Ecclesiæ dominetur præter unum Christum, & propterea negare, in Ecclesia, tamquam

tamquam Ecclesia, ullos esse gubernatores, aut magistratus, sed apostolos tantùm, prophetas, doctores, & pastores. ut legitur pag: 73. Unde satis constare potest, ipsos nihil dubitare, quin ecclesiastica ministeria a ministeriis civilibus sint separata adeò, ut qui ecclesiasticum ministerium habeat, civile habere nequeat. Ex quo consequitur, cum ipsi verbi ministerium habeant, quod proculdubio ecclesiasticum ministerium est, eos sibi ipsis nulla ratione concedere, ut civile ministerium habere possint. Quocirca non est, quòd sperent, ex ipsorum doctrina de magistratu civili, etiamsi recepta esset, ad se gladii potestatem devolutum iri, nisi priùs verbi ministerium deponant. quod non dubito, si ii sunt, quos se esse profitentur, & me credere charitas iubet, quin multò pluris faciant, quàm totius terrarum orbis imperium.

Hæc sunt, quæ a te in Racoviensium scripto minùs rectè reprehensa fuisse, docere volui. Alia multa iniuriâ a te in illis reprehenduntur, sed quia vel leviora sunt, vel de iis fortasse commodiùs infra agetur, idcirco prætermittenda hoc loco esse duxi, & ad tertiam responsionis nostræ partem transeundum.

RESPONSIONIS
AD IACOBUM PALAEOLOGUM pro Racovienſibus
PARS TERTIA.

IN tua, Palæologe, ad Racovienſium ſcriptum reſponſione nec ſemel, nec leviter conqueſtus es, quòd ipſi in eo ſcripto ad rationes, & argumenta ſcripturæ auctoritote innixa, quibus ſententiam tuam de bello a Chriſtiano homine gerendo confirmaveras, nihil ferè reſpondiſsent, quamvis illud adverſus ſententiam tuam ſcripto ſimiliter expoſitam ex profeſſo conſcripſiſsent. Quamobrem, tametſi hæc tua querela, quemadmodum in ſuperiore parte attigimus iniuſta videri poſſit, tamen, ne conquerendi ampliùs ullam cauſsam habeas, aut certè ne mihi id ullo pacto obiicere umquam poſſit, quod illis obieciſti, ut ab ipſo initio pollicitus ſum, hac tertia meæ reſponſionis parte, ſi non omnia, potiora ſaltem, quæ tu ad ſententiam illam tuam confirmandam attuliſti, refutare conſtitui. Enitar *certè, & ſpero,* Deo *adiutore, non inanem operam, & laborem noſtrum eſse futurnm.* Nec *ſolùm iſta refutare conabor, ſed ea etiam quæ ad alterum caput diſputationis veſtræ, de quo in poſterioribus ſcriptis explicatiùs diſputatum eſt, nominatim pertinent, id eſt ad confirmandum, licere homini* Chriſtiano *per magiſtratum ſuas iniurias ulciſci.*

ulcisci. & primùm de priore capite, deinde de posteriore agemus. Et quia ad nonnulla iam ex tuis argumentis, atq; rationibus ad utrumq; caput spectantibus in superioribus disputationibus responsum est, hîc ad ea respondere non erit necesse, præsertim verò ad illa omnia, quæ ex veteris testamenti testimoniis aut tacitè, aut apertè a te ducta fuere. nam & iam satis ostensum est, Christum præcepta dedisse a Mosis præceptis diversa, & hac eadem de re in proxima, id est postrema huius operis parte nonnihil dicemus, dum, te in discrimine Legis, & Evangelii a scopo multum aberrare, planum facere conabimur. Ad eas tantùm rationes respondebimus, quibus probari credis, in iis ipsis nominatim, de quibus controversamur, nullum inter Mosem, & Christum discrimen esse, & Christum, vel quod ad bellum gerendum, vel quod ad forensia iudicia attinet, eorum, quæ Moses antea statuerat, sive sub Lege iussa, permissave erant, nihil mutasse, rationes interea, quibus generatim Christi præcepta a Mosis præceptis non differre, nec aliquid diversum a Mose Christum mandasse, demonstrare tentas, tamquam eas, de quibus vel satis iam disputatum fuerit, vel postea disputandum sit, minimè attingentes.

1. Prima ratio, quæ sese nobis diluendam offert, qua probari fortasse credis, non posse tantùm, sed etiam debere hominem Christianum bellum iniustè illatum sustinere, ea est, quam ex iis, quæ antea disputaveras, colligis, & tamquam præludii cuiusdam conclusio- CAPVT I.

conclusionem, ante propositam quæstionem explicas pag. 5. Ais enim, cum in bello iniustè illato sustinendo agatur de tutandis & suis propriis, & patriæ bonis virtutis, & iustitiæ publicæ desertorem esse illum, qui id facere negligat.

Hæc ratio nullius est ponderis. Virtus enim ista iustitiaq; publica christianæ virtuti, divinæq; iustitiæ posthabenda est. At Christiana virtus, ut supra dictum fuit, est, se, suaq; omnia non tanti facere, ut pro iis conservandis cuiquam damnum aliquod, aut pernicies afferatur, ut evenire necesse est in gerendo cum hoste bello pro iis tutandis, quæ is invadere tentat. & breviter christiana virtus est, iniuriam patienter ferre potiùs, quam sese ulla ratione ulcisci. Sed mundus, & cum eo hac in parte Palæologus hanc pro virtute vera nondum agnoscit. immo eam non contemnit modò, atq; deridet, sed etiam, tamquam insigne vitium, damnat, atq; reprehendit. Orandus est Deus, ut & tibi, & illis mentem illustret, & a terrena prudentia ad sapientiam cælestem vos aliquando traducat, novosq; homines faciat. Iam verò divina iustitia omnino postulat, ut, quando Deus nobis cælestium æternorumq; bonorum spem fecit, hæc terrena atq; caduca pro nihilo habeamus, præsertim ipsius caußa. Qua de re maximè tunc agitur, cum de obedientia agitur, quæ illi præstari debeat, nec ulla re magis eius gloria a nobis amplificatur, quam eius præceptorum conservatione. potissimùm verò, si, ut illa conservemus, eiq; obediamus, non tantùm alia

nostra

nostra omnia, sed ipsam quoq; vitam nostram nihili æstimemus. Præcipit autem Deus, quemadmodum sæpius dictum est, ut inimicis nostris bene faciamus. tantum abest, ut eos aut cædere, aut interficere, ut in bello sustinendo fit, nobis permißum eße voluerit. nedum id ab ipso mandatum fuerit, ut scilicet nos nostraq; tutemur, quorum curam in se universam reiici voluit, & hac in re præcipuè fidei, atq; obedientiæ nostræ erga se publica & manifesta indicia extare. 1 Pet: 5. 7.

II. *Sequitur ratio quædam ex Iohannis Baptistæ verbis desumpta, qui interrogatus a militibus, quid ipsi facere deberet, respondit,* Ne quem concutiatis, ne quem calumniemini, & contenti estote stipendiis vestris. *Ex hoc enim responso apparere ais, Iohannem illud genus militiæ approbaße, in quo ad defensionem imperii alieni, & ad repellendum, atq; invadendum hostem, & cædendum, aut occidendum arma, mercede accepta, gestarentur. Quod certè non fecißet, si hæc facere non licuißet.* cum *(inquis)* sanctus esset vir & Spiritu sancto plenus, adhuc ex utero matris suæ, & quo maior nullus erat inter natos mulierum, nisi unus Rex Israel Iesus Christus. *Hæc a te scriptæ leguntur pag. 13.* Luc: 3. 14.

Perfacilè dißolvitur tota ista argumentatio tua, si consideretur, etiamsi evangelica disciplina multa non permittat, quæ legalis disciplina permittebat, tamen Iohannis Baptistæ officium non fuiße ali-

quid mutare eorum, quæ sub Lege erant, quippe cum hoc munus ipsius Iesu Christi proprium eßet, qui primus omnium cæleſtem quamdam doctrinam multò, quàm ea, quæ ante ipſum in Dei populo fuerat, perfectiorem mundo traditurus erat, quam ante ipsius prædicationem ipſi etiam Iohanni prorſus incognitam fuiße, credendum eſt, tantùm abeſt, ut eam ipſe publicare debuerit. Erat quidem magnus Iohannes, & ſpiritu ſancto plenus, & quo maior propheta nondum extiterat, Sed adhuc tamen ſub Lege erat, terrena loquebatur, nec per ſe, id eſt ſine Christo cæleſtis regni erat particeps, adeò ut minimus eius regni ipſo maior eßet. Breviter, etiamſi Iohannes ipſe per ſe divinæ volũtatis ſub Evangelio ſcientiſſimus fuißet, tamen non ipſius, ſed Chriſti erat hominum mentes nova atque admirabili Evangelii doctrina illuminare. Ioh:3. 31. Mat:11. 11.

Ioh: 1. 8. *Nam, ut ait Evangeliſta*, Non erat ille lux, *&c. Cum igitur milites interrogaßent Iohannem, quid facere deberent, ſatis habuit is, qui viam tantummodo paraturus Domino venerat, monere eos, ut ex Legis præſcripto viverent, præſertim cum de æternæ ſalutis via nihil interrogaßent, ſed tantùm dixißent*, Et nos quid faciemus? *etiamſi tu ſcripſeris eos petiiße, ut viam ſalutis ſibi aperiret. Qua in re mirabili techna uſus eße videris, & Viam ſalutis dixiße, ut imprudens lector æternam ſalutem intelligeret, quemadmodum uſus loquendi ſub Evangelio poſtulat, & interim tamen tu falſitatis convinci non poſſes. ſed, ſi quis tibi obiiceret, nullam ſalutis mentionem*

Luc. 3. 1.
Palæologi techna.

onem fieri apud evangelistam, responderes, verum id quidem esse, sed te sententiam non verba retulisse, Ex praecedentibus autem manifestum esse, interrogationem istam ad minas Iohannis respicere, qui venturam iram omnibus, nisi resipiscerent, minabatur, & omnem arborem non ferentem fructum caedendam, & in ignem mittendam esse dicebat, Quocirca, cum milites, postquam alii interrogassent, Quid ergo faciemus? interrogant ipsi, Et nos quid faciemus? certum esse posse, eos unà cum aliis interrogasse, quid sibi faciendum esset, ut ab ira illa, & clade futura servarentur. teque de huius salutis via locutum fuisse. Concedatur istud tibi. Sed interim fallacia, quae in verbis tuis subest, animaduertatur, & firmum, ratumq́ sit, milites istos nequaquam de via aeternae salutis interrogasse. Nam nec sanè de vita aeterna, deq́ tam amplo Deo obedientibus praemio proposito quidquam apertè locutus est Iohannes. Quare nec etiam ea praecepta attigit, quae ad vitam aeternam contendentium propria sunt. Nihil autem dico, quòd, cum evangelista milites separatim a reliquo populo interrogantes inducat, & illos publicanis quodammodo pares faciat, qui & ipsi seperatim interrogant, satis intelligi potest, genus vitae militare non minùs periculosum, nec magis Deo probatum fuisse, quàm publicanorum, qui vix sine Dei offensione suum vitae genus retinere ullo modo poterant. Quamquam, si milites id facerent, quod militibus illis praecepit Iohannes, nullum periculum

eßet, ne militia eos ad Christi mandata violanda adigeret. Quamvis enim (ut tu quoq; observasti) cum Iohannes illis præcipit, ne aliquem concutiant, non de hostibus, sed de aliis, qui hostes non erant, loqui censendus sit, videntur tamen ea verba ita universè concepta fuiße, ut postea suo tempore, quemadmodum prophetarum verba solent, non aliter, ac sonāt, accipi poßent, & idcirco, ne hostes quidem ipsos concutiendos eße, & porrò militiam ipsam planè abiici debere, intelligeretur.

III. Sed eodem loco simul addis, & Iohannem, & Christum (quamquam de Iohanne id apertè non explicas) tributum approbaviße, quod Romanis pendebatur pro alendo milite intra Iudæam contra ipsam Iudæam, ne scilicet rebellaret. De Iohanne, ut dictum fuit, curandum non est. Quod ad Christum attinet, fateor, me paullo hebetiorem eße, nec videre, quomodo Christus tributum approbando, id est illud (ut tibi quidem videtur) Romanis, seu Cæsari solvendo, &, ut solveretur, dignum esse affirmando, militiam in suis approbet, vel etiam permittat. Primùm enim haud verisimile est, universum Iudææ tributum pacis tempore alendo in ea provincia militi serviße. Quinimmo crediderim, eo tempore haud sanè magnam eius partem in eum usum conversam fuiße. Deinde, etiamsi militum stipendia totum tributum absumpsissent, tamen, postquam tributum exactum erat, pecunia Cæsaris fiebat, &, cum militibus stipendia solvebantur, quamvis ex eadem ipsa pecunia

nia solverentur, quam populus publicanis dedißet, tamen perinde erat, ac si ex ipsius Cæsaris thesauro pecunia fuißet deprompta. idq; affirmo verum futurum fuiße, etiamsi tributum istud universum nominatim ad militem alendum fuißet imperatum, nisi velimus, nihil prorsus pecuniarum, præter Iudææ tributi pecuniam, Cæsarem habuisse, unde eius provinciæ militibus stipendia solveret, eamq; pecuniam nullo modo in alios usus, præterquam alendi milites, potuiße converti. Sed fac postremò, ita esse, ut modo dixi, non solùm tributum istud universum nominatim propter alendos milites imperatum fuiße, sed etiam sine eo tributo militem in ea provincia a Cæsare ali non potuiße, num propterea militiam approbat is, qui eiusmodi tributum solvit, aut solvendum eße dicit? Regibus, ac principibus solvi tributa imperata debent, quamcumq; tandem ob caußam illa imperent. Sicut enim ipsis parêre debemus in iis omnibus, quæ Dei mandatis non adversantur, sive ipsi boni sint, sive mali, ita iisdem tributa pendere omnino debemus, cum tributum pendere per se nulla ratione divinis præceptis repugnet, sive bene, sive malè ipsi eo tributo utantur. Debitum est enim omnino tributum principi, ut Paulus docet, & est tamquam æs alienum nostrum cum ipso principe. Rom:13. 6, & 7. *Quare ea pecunia, quam ad tributum pendendum exponimus, etiam antequam tributum pendamus, nostra censenda non est, sed ipsius principis. Bona enim nostra intelliguntur, deducto ære alieno. Præterea quæro abs te, quid*

facere, aut dicere Christus debuisset aliter, quàm dixit, aut fecit, si militiam minimè probasset. Numquid *vel ipse tributum non pendere, vel, ne alii penderent, suadere debuisset? Atqui hoc nihil planè fuisset. nam vel nihilominus eam pecuniam princeps extorsisset, vel illi armata manu fuisset resistendum, & ita in illud ipsum incidendum, cuius vitandi caussa tributum negatum esset, immo in tantò maius malum, quantò gravius est committere delictum, quàm non impedire, ne committatur, & regi, ac principi suo damnum aliquod afferre, quàm hosti. Adde, quòd, cum dicimus, bellum gerere, seu militare homini christiano non licere, non de rege, aut principe, seu magistratu, sed de privato loquimur. Quapropter, etiamsi Christus, dum vel ipse tributum (ut tibi placet) ad alendum militem solvit, vel, ut solvatur, aliis præcipit, videri posset consentire, ut is, cui tributum solvitur (magistratus scilicet) bellum gerere, & militiam instituere posset, nec tamen christianus non esse, aut esse desinere, tamen non idcirco privato homini concederet, ut bellare, vel militare posset, & nihilominus christianus esse. Huc accedit, quòd non omnia, quæ christiano homini facere non licet, sunt per se ipsa mala, & reprehensione digna. Alioqui nullo pacto multa, ut fecit, per Mosem concessisset Deus, quæ per Christum interdixit, ut quidem nos sentimus, & supra satis ostendimus. Quocirca, quamvis apud nos dubium non sit, quin privatus homo, si bellum gerat, aut militet (nisi fortasse eiusmodi militia*

litia esset, quæ terrori tantummodo incutiendo inserviret) a Christi regno excludendus sit, tamen, si alioqui iustum sit bellum, iustaq; militia, & ab omni scelere aliena, non dicetur iste ex sententia nostra malum aliquod committere, aut reprehensione dignus esse, nisi quatenus interim se pro Christi discipulo venditare vellet. & propterea nihil necesse fuit, ut Christus, quacumq; sibi oblata occasione, militiam, aut bellum reprehenderet, vel minimè se approbare ostenderet. Sed satis fuit, & iam præcepta dedisse, quibus ista suis interdixisse meritò dici posset, & nihil deinde aut dicere, aut facere, unde colligeretur, milites, & bellatores ipsius discipulos, & regni cælestis participes esse posse, præsertim cum pro eo tempore, quo in terris versatus est, tametsi cælestem illam suam doctrinam mundo exposuit, tamen non ita apertè eam explicavit, ut post suum in cælum ascensum per apostolos suos fecit.

IV. Ex iis, quæ hactenus disputata sunt, responsio ad id colligi potest, quod dicis, aut dicere vis, Cum Christo nulla umquam præterea occasio data fuerit loquendi de bello, aut de militia, aut de iure armorum, &, prædictis occasionibus sibi oblatis, ita, ut visum est, se gesserit, & potius ista omnia approbaverit, quàm reprehenderit, concludendum omnino esse, si de ipsis illi ex proposito quæstio proposita fuisset, ipsum fuisse responsurum, ea cunctis licere. Namq; ex supra dictis patet, nec fuisse istas occasiones aliquas de istis rebus loquendi, nec Christum aliquid istorum

suo facto, aut dicto comprobaße, præsertim ita, ut privato cuiquam ea licere indicaverit, multò autem minùs discipulis suis, nec ullam caussam fuisse, cur, etiamsi ista nulla ratione approbanda censuißet, tamen vel ab iis faciendis, aut dicendis, quæ dixit, & fecit, abstinere debuißet, vel ista reprehendere, aut vituperare. Cæterùm, quid Iohannes, cum publicanis, & militibus ea dixerit, quæ dixit, eadem sibi proposita quæstione, responsurus fuißet (nam de Iohanne quoq; idem urges) laborandum nobis non esse, ex ante dictis intelligi potest. Quare, si quid præterea argumenti ex iis, quæ dixerit, aut non dixerit Iohannes, a te ductum fuerit, non erit, quòd aliquid ampliùs respondeamus.

V. At verò pergens, pag: 14. duorum exemplum affers, qui arma tractarent, quorum evangelica historia meminit, & eos laudat, nec tamen, ut arma deponerent, ullus Apostolorum eos monuiße legitur. Mat:8. Luc:7. *1. Unum exemplum est centurionis illius, cuius puerum Christus sanavit.* quem *(ais)* a fide in se summè commendat. sed quod gestaret arma, & pro Romanis militaret (occisurus, si quis aut rebellaret, aut impressionem in Romana castra, faceret) non vituperat. *Exemplum hoc vel ex eo nullius ponderis censeri debet, quòd centurio iste Ethnicus erat, necdum ad Ethnicos Evangelii prædicatio translata fuerat, nec ulli Ethnico Christus ipse umquam viam salutis annunciavit. Quæ igitur caussa erat, cur Christus eius militiam vituperaret? quasi verò*

verò tunc temporis Ethnici quoq; regni cælestis capaces haberentur, & periculum eßet, ne populus, audiens istius in se fidem a Christo vehementer commendari, iam ipsum cælestis regni participem eße crederet, & propterea, illius exemplo, eius regni participes arma gestare, & militare iurè posse, sibi persuaderet. Itaq; etsi illum Christus a fide in se summè commendat, non tamen idcirco, in Dei regnum iam illum ingreßum fuiße, affirmat, sed tantummodo, ea in re eum admiratus, Israelitarum incredulitatem tacitè notandi, ac vituperandi occasionem nactus est, & simul prædicendi, futurum, ut Gentes in cæleste regnum asciscerentur, Israelitæ verò inde in imas tenebras eiicerentur. Nec verò, etiamsi ea centurionis fides in homine Israelita fuisset, is tamen vel non dignus, qui a Christo laudaretur, vel iam cælestis regni particeps fuißet. Quandoquidem fides ista, quamvis laude dignissima, non tamen ea fides erat, quæ Dei filios per Christum efficit. Neq; enim ex eo, quòd centurio ille crederet, IesumChristum divina vi præditum esse adeò, ut absens quoq; ægrotos solo iußu sanare poßet, continuo sequitur, illum ei fidem in salutis æternæ via iam habuisse, aut omnino habiturum fuisse, eiq; per omnia obtemperaturum. Nam, quod ais, Apostolorum neminem istum centurionem monuisse, ut arma deponeret, quid (quæso) id tandem est? Numcubi saltem legis, vivum centurionem istum fuiße, cum Apostoli Evangelium ipsis quoq; Gentibus prædicare cœperunt? Desine aliquando Palæologe

Palæologus ineptus.

ineptire. & tibi cum hominibus, non autem cum truncis, & stipitibus (ut tu in extrema pag: 311. adversarios tuos appellas) rem esse interdum cogita. Quòd si hæc de Cornelio centurione dixisses, de quo alibi ais, Petrum non coegisse illum, ut centurionis munus deponeret, non tam ineptè locutus esses. Iam verò nihil necesse fuit, Petrum cogere Cornelium munus illud centurionis deponere, etiamsi munus ipsum centurionis omnino, & per se (quod tamen, pacis præsertim tempore, ut tunc erat, non putaverim) Christi præceptis repugnasset. Sed satis fuit (ad hoc scilicet, ut eum per baptismum Ecclesiæ aggregandum censeret) ex spiritus sancti dono illi cælitus demisso animadvertisse, illum prædicationi suæ fidem adiunxisse, & Christo Iesu sese obedientem præbere decrevisse. Nam, quid post baptismum Cornelius fecerit, non narratur, nec in munere illo perseverasse legitur.

2. *Alterum exemplum est Iosephi ab Arimathæa,* qui decurio *(inquis)* Romanus erat, Iudæus gente, qui consultor in senatu de vita & nece hominum, & miles inter Romanas acies versabatur. *Turpis, isque multiplex lapsus tuus est hic Palæologe. Primùm enim credidisti, Iosephum istum militem fuisse, nempe quia in vulgata Latina editione apud Marcum, & Lucam legisti, eum fuisse decurionem. Sed quomodo non animadvertisti, apud Latinos Decuriones appellari non eos modò, qui equestribus decem militibus præsunt, sed municipales senatores quoque? Num fortaße, novo & inaudito exemplo, enim-*

Palæologi lapsus multiplex.

Mar: 15. 43. Luc: 23. 50.

plo, enim-

plo, eamdem vocem duplici sensu, eodem tempore usurpatam fuisse, existimasti? Cur tu id fecisti, quod in Racoviensibus pag. 273. reprehendis? Cur, inquam, exemplaria graeca (homo praesertim graecus) non consuluisti? In graecis enim codicibus pro eo, quod in latinis est Decurio, utrobiq; βουλευτὴς legitur. quae vox nullo modo militarem decurionem significare potest. Sed quid dico? Consuluisti tu omnino Graeca exemplaria, ut ex eo apparet, quòd consultorem in senatu Iosephum fuisse ais, ubi nomen βουλευτὺν sine dubio exprimere voluisti. atq; ita deinde in alium errorem lapsus es, quòd, eumdem Iosephum & militem, & consultorem simul in senatu fuisse, ex sacra historia colligi putasti, cum tamen nihil, quod huc pertineat, de eo ampliùs dicatur, nisi eum fuisse βουλευτὺν, sive, ut latinus interpres vertit, Decurionem. Sed tu nimirum (nescio quo pacto) Graecam cum Latina appellatione coniunxisti, & Iosephum, tamquam diversis appellationibus, non decurionem tantùm, sed βουλευτὺν quoq; nominatum fuisse somniasti. non animadvertens interea, quàm parum verisimile sit, Iudaeum hominem, divitem, & gravem in ipso Iudaeorum senatu consultorem, sive senatorem, militem inter Romanas acies (ut ipse loqueris) versatum fuisse, & decem tantùm equitibus praefuisse, ut nomen ipsum Decurionis indicat, quamvis non desint, qui integrae turmae decurionem praefuisse velint.

Mat: 27. 57. Mar: 15. 43.

VI. Con

VI. Concludis tandem, & pag: 15. ais, quæ supra dixeras, christiano homini satis eße debere, ad intelligendum scilicet, id verum eße, quod contendis, præsertim cum Christus nusquam aut in bellum, aut in militiam, aut in arma invectus fuiße legatur. cum tamen inter hæc omnia viveretur eo tempore, & in iis defendendis ageretur, quæ aliena erant, & Romani invaserant, & Iudæi contra Iudæos pro Romanis militarent. quod *(ais)* gravius quiddam est, quam id quod proponitur: An liceat scilicet christiano homini, militare militiam sumptis armis ut defendat suam vitam, suas opes publicas & privatas, suam libertatem publicam & privatam, suam pacem publicam & privatam contra hostes invadere volentes & rapere aliena. *Quod si (inquis) illa a Christo reprehensa non sunt, multò minus hæc reprehendi debent.*

Si quis ea legat, quæ scribis, & historiæ illius temporis cognitionem non habeat, credet fortasse, Christi ætate in illis regionibus, in quibus ipse versabatur, id est in Iudæa, & Galilæa omnia armis perstrepuiße, & bella perpetuò gesta fuiße. nam quid aliud est inter bella, & arma vivi, quod tunc ibi factũ fuiße ais, nisi bella continenter geri, & undiq; arma personare? Quod tamen falsissimum eße, omnes norunt, qui eorum temporum historiæ prorsus non sint ignari. Credet similiter, si quis tibi fidem adhibuerit, milites, qui in Iudæa alebantur, ferè omnes Iudæos fuiße. Quod tamen mihi nullo modo fit verisimile.

mile. immo crediderim, perpaucos fuisse Iudæos milites, qui tunc ibi sub Romano imperio stipendia facerent. Cum enim, ut ipse ais, potiùs contra ipsos Iudæos, quàm externos aliquos hostes, milites in illa provincia alerentur, credendum omnino est, exceptis admodum paucis, de quorum etiam fide minimè dubitandum aliqua singulari de caußa videretur, nullos Iudæos fuiße. Et sanè, nisi is Lucæ locus eßet de militibus ad Iohannem Baptistam accedentibus, quos Iudæos fuiße necesse est, vix ullum Iudæum in ea militia fuiße, ausus eßem affirmare. Quæ cum ita se habeant, quid oportuit Christum vel in bella, quæ nulla erant, vel in militiam, & arma invehi, quæ ab iis, ad quos eius prædicatio pertinebat, vix tractabantur? An non sine ulla vel neceßitate vel caussa se Romano præsidi suspectum planè reddidißet, quod idcirco militem nullum eße debere dixißet, ut præsidio militari amoto, vel sui Iudæi faciliùs rebellare possent, vel ipse Iudææ dominatum occupare, præsertim cum propter nomen Messiæ, id est Regis, quod ipse non renuebat, iam suspectus haud omnino iniuriâ eße poßet? Satis, ut supra dictum est, Christo fuit ad suos discipulos a bello, armorumq; tractatione deterrendos, illis præcipere, ut inimicis benefacerent, & alia eiusmodi mandata dare, quibus, quantumvis iusta ab iis non abstinendi caußa eße videatur, efficaciùs ista interdicuntur, quàm, si quis nominatim in ipsa inveheretur. Luc: 3. 14.

VII. Addis postremò Christi exemplum, qui, sicuti

antea

antea minatus fuerat, armis carnalibus, postquam in cælum ascendit, regnum suum recuperaverit. eoq; explicato, epilogum adiungis omnium hactenus dictorum. ex quibus, & ex iis præsertim, quæ Christus, dum hîc esset, se facturum comminatus est, concludis, Christum bellum iustum approbavisse, arma pro iustitiæ defensione gestanda esse, censuisse, & armis persequendos eos, qui vel nostra auferre tentarent, vel ablata restituere nollent, suo exemplo significaße.

Ad reliqua omnia, præterquam ad ipsius Christi factum, modò responsum est. Ad Christi verò factum, quatenus de contumacibus Iudæis, supremam potestatem adeptus, dignas pœnas sumpsit, satis respondimus primæ partis cap. 2. Quatenus verò antea, se id facturum, quod fecit, minatus est, quid attinet respondere? Nam certè, si ex ipsa facti executione nihil ad tuam sententiam stabiliendam elicere potes, ut prædicto loco me demonstraße confido, multò minùs ex comminatione elicies. Quamquam non pauca sunt, quæ in universo isto facto longè aliter se habent, ac tu narres, unde, multò minùs etiam te eo adiuvari, constare potest, quàm hucusq; constiterit. Sed ea, si opus videbitur, in sequente responsionis nostræ parte explicanda reservamus. Quòd verò in epilogo isto, plus colligendo, quàm antea sparseras, ais Christum non fuiße usquam vocatum, aut dictum legislatorem, & nusquam legi, aliquid illum in Dei lege per Mosem lata immutaße, ex quo, si verùm esset, caußa tua mirum in modum iuvari videretur, iam ad

iam ad hoc pluribus in locis responsum est, præsertim verò primæ partis cap. 7. ad finem. Et iam huius partis initio prædixi, me ad ea, quæ vel tacitè, vel apertè ex vetere testamento argumenta protulisses, nihil ampliùs hoc loco responsurum.

IIX. Sequitur mirabilis quædam argumentatio tua, quæ, si quis animum advertat, integras quinque paginas, & eo ampliùs occupat. Incipit enim pag. 18. ab illis verbis, Sed in exemplo Christi, *&c. & durat usq; ad verba illa,* Sed iam redeo, *&c. paginâ 23. In qua argumentatione explicanda præter errores alios non paucos, quorum pars aliqua fortaße infra a nobis indicabitur, ita teipsum implicas, ut, quid tibi velis, ipse prorsus nescire videaris. quemadmodum quilibet facilè animadvertet. Primùm enim ais, aliquando evenire, ut ministri verbi fiant ministri gladii a Deo. Deinde ostendis ex Paulo, ministerium gladii a Deo eße, & magistratui gladium gestanti omnes parêre debere. Hinc infers, si quis minister verbi ad ministerium gladii a Deo vocetur, debere illum parêre. alioqui aut cogitabit, ministerium gladii non eße ministerium Dei, aut putabit, se, quamvis magistratui gladium gestanti obedire debeat, poße tamen Deo ipsum a ministerio verbi ad ministerium gladii vocanti minimè obedire. Atq; hic exemplis aliorum munerum, ad quæ Deus homines vocat, qui, si non paruerint, peccant, ostendis, poße Deum ad gladii munus, quod ab ipso proficiscitur, ministrum verbi vocare, istumq;, nisi obediat, peccatu-*

peccaturum, nisi velimus verbi ministrum singulare aliquod Deo non obediendi privilegium habere. quod tamen contrà omnino esse, Pauli verba demonstrare ais, quibus ab obligatione obediendi magistratui gladium gestanti nemo prorsus eximitur. Igitur (inquis) si minister verbi a gladii ministro ad gestandum gladium ob commodum reipublicæ sine verbi ministerii impedimento vocatus fuerit, obedire debet. Quamobrem (infers) multò magis Deo ipsum ad gladii ministerium vocanti parendum illi erit. Quòd si (postremo ais) minister verbi ad patriam sustentandam a gladii ministro vocatus, obedire debet, quid faciendum *(tua ipsius verba recito)* erit civibus, quibus dicitur: si curam suorum non habent sunt infidelibus deteriores, & qui si Magistratui gestanti gladium, iubenti non parent, iustè secundum leges Dei occidendi sunt, ne sine causa & frustra Magistratus gladium gestare videatur?

En tibi quàm paucissimis verbis potui comprehensa explicatio tua tam admirabilis argumentationis. Cuius explicationis, & ipsius argumentationis turpissima vitia, tamquam ea, quæ per hanc earum synopsim quamdam omnibus patere possunt, non est, cur ampliùs explicare curemus. Sed tantummodo, quoniam, si qua vis in argumentatione ista est, ea universa in eo consistit, quòd magistratui gladium gestanti omnes parêre debemus, quamquam ad hoc per ea, quæ supra disputata sunt, abunde responsum est,

sum est, tamen non abs re erit hoc quoq; loco eadem de re aliquid dicere.

1. Igitur ex mente ipsorum Racoviensium in eorum scripto pluribus in locis, præsertim verò pag. 74, & 76. apertissimè exposita, atq; adeò ipsorum nomine dico, & unà cum Paulo, Petro, Iuda, & aliis sacris scriptoribus palàm profiteor, magistratui sive gladium gestanti, sive minùs, si aliquid fieri iubeat, ab homine Christiano omnino parendum esse non secus, atq; si Deus ipse iuberet, dummodo id, quod iubet, Dei præceptis iam per Christum, apostolosq; illius nobis traditis minimè adversetur. usque adeò, ut ne ipsi quidem vitæ nostræ, ut magistratui obediamus, parcendum nobis sit, sive is bonus sit, sive malus, sive tyranus, sive iustus princeps, sive fidelis, sive infidelis, At verò, si aliquid iubeat, quod prædictis divinis præceptis contrarium sit, tunc universa scriptura, ratione, hominum consensu approbante, dico, palamq; profiteor, qualiscumq; ille tandem sit, ei minimè obediendum esse, etiamsi alioquin (ut uno verbo dicam) totus mundus periturus esset. Quocirca, quidquid & hîc, & alibi, sæpissime de magistratu disputas, qui quibusdam Christi præceptis comprehensus non fuerit, deq; obedientia, quæ illi debetur, tantopere urges, id omne supervacaneum in hac quæstione est, utrùm homini Christiano, qui privatæ conditionis sit, iubente, aut permittente magistratu, arma capere, bellum gerere, & hostes interficere liceat. nec aliquid ages umquam, nisi prius ostenderis,

Rom:13. Tit:3. 1. 1 Pet:2.13. 2 Pet:2.10 Iud: 8.

nihil horum omnium Christi, & apostolorum eius præceptis ullo modo adversari. Id autem te minimè facturum esse, & penitus mihi persuadeo, & ex iis, quæ supra disserui, satis constare arbitror. Cætera, quæ in tua argumentatione continentur, ut dictum est, nullam vim omnino habere possunt. 2. *Nam quis est, qui neget, si Deus aliquem ad gladium gestandum vocet, eum protinus obedire debere? Quis porrò nescit, etiamsi Deus iuberet, ut parentes ipsos nostros interficeremus, nihilominus parendum nobis esse? Nihil deniq; hîc efficis Palæologe, nisi in iis casibus, de quibus ambigitur, istam Dei vocationem, & iussum manifestè demonstres.* 3. *Iam verò, quod ais, dictum esse, eos, qui suorum curam non habent infidelibus esse deteriores, tametsi per ea, quæ in huius cap. initio dicta fuere, satis responsum esse videtur, tamen considerandum præterea arbitror, quo sensu, & qua de re agens, ea verba scripserit Paulus, ex quibus ista sententia colligi videtur. Loquebatur Paulus de viduis, quæ paullo ante dixerat, si filios, aut nepotes haberent, addiscerent primùm pietatem exercere in propriam familiam. quò sine dubio respiciens, ait deinde, eam viduam fidem abnegasse, & infideli deteriorem esse, quæ suorum, maximè verò domesticorum, curam non haberet. Propterea græca illa verba, εἰ δέ τις non sunt convertenda Si quis autem, ut a vetere interprete factum est, vel Quòd si quis, sed Quòd si qua, ut alii omnes fecerunt. ut non sit universalis quædam sententia*

1 Tim: 5. 8.

Palæologi error.

ad omnes

ad omnes cives pertinens, quemadmodum tu, non rectè locum perpendens, putasti, sed singularis de viduis, quæ filios, aut nepotes habent. Quæ tamen sententia, si ad alios quoque trahenda est, in eumdem sensum profectò est accipienda, quo prolata fuit. Cum igitur cura, quam eo loco Paulus intelligit, nihil aliud esse possit, nisi educatio, & institutio, quid commune habere potest cura ista: quam universam Deus hominibus commendavit, cum defensione ab hostibus, quæ cum vindicta necessariò coniuncta est, quam sibi integram Deus reservavit? Rom:12.19

IX. Sed ad tributum pendendum reverteris, & ais, cum Paulus dicat, omnino solvenda esse vectigalia non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam, & Romani ex vectigalium solutione colligerent vires, & arma ad defendendum imperium, manifestum esse, hunc Pauli sensum fuisse, ut si *(inquis pag. 24)* Pilatus, aut quivis alius, qui Pilato in magistratu succeslit, iussisset ut omnes cives Romani sumerent arma, & starent ad mœnia ad repellendum & occidendum hostem, si aliter reiici ex mœnibus non posset, quod ipse Paulus inter alios, ut pareret suo magistratui, accepisset arma & pro mœnibus stetisset, invasissetqué & repulisset hostem, ne suo magistratui infideliter suam operam navaret & Deo inobediens esset. Rom:13. 5, & 7.

1. Ad hanc argumentationem tuam iam satis responsum est per ea, quæ ante disseruimus. Nam, si,

ut demonſtratum fuit, ex approbatione tributi pendendi non ſequitur militiæ approbatio, etiamſi omnino propter alendum militem tributum penderetur, multò minùs ex eo, quòd quis tributum pendi debere dicat, aut vectigal ſolvi, quod militi alendo inſerviat, ſequetur, iſtum ipſum, ſi fuerit iuſſus, militem futurum, & arma contra hoſtes ſumpturum. Non enim omnia omnibus conceduntur, aut idem omnibus licet. 2. Verumtamen verba argumentationis tuæ recitare volui, ut in ipſis ea perpendantur ſi aliter reiici ex mœnibus non poſſet. *Nam ex iſtis verbis colligi poteſt, te ipſum non tanti facere magiſtratus mandatum de capiendis armis ad repellendum hoſtem, ut ſemper iſti mandato parendum ſit, ſed tunc demum, cum aliter, quàm armis, repelli hoſtis non poteſt. Quòd ſi dicas, tua iſta verba ad verbum Occidendi tantummodo, quod anteceſſerat, referenda eſſe, ut ſententia illorum ſit, tunc demum ab iis, qui urbem defendunt, occidendum eſſe hoſtem, ſi aliter reiici a mœnibus non poſſit, rogo, cur iſtam quaſi moderationem, & diſtinctionem in occidendis hoſtibus adhiberi velis. Nonne, quia mandatum Dei extat, Ne occidito, & pluris Dei mandatum fieri debere cenſes, quàm magiſtratus iuſſum, qui fortaſſe iuſſit, ut hoſtes omnino occiderentur, vel ſaltem nullius moderationis, aut diſtinctionis, dum iuberet, ut arma contra hoſtem caperentur, nec meminit, nec rationem habuit? Atqui, ſi ita eſt, ut divinum mandatum de non occidendo, quidquid iuſſerit magiſtratus,*

gistratus, adhuc vigere velis, eiusq́; rationem habendam eße statuas, ab occidendo homine hoste planè abstinendum erit. In eo enim mandato homicidium planè interdicitur. Nam, si dicas propterea occidere hostem licere, quia ex sacra veteris testamenti historia constat, mandatum illud ad hostes non porrigi, iam confiteberis ipse, aliunde, quàm ex magistratus auctoritate, pendere, ut hostes interficere liceat. Deinde, si veteris testamenti exempla attendenda eßent, & ex temporis, ac iuris illius ratione de occidendis hostibus statuendum, nihil ista tua moderatione, aut distinctione opus eßet. Non enim sub vetere testamento tunc demum hostes in prœlio occidere licebat, cum aliter vinci, aut repelli non poterant, sed omnino eos occidere iurè quisq́; poterat, nisi aliter expreßè a Deo mandatum fuißet. Ex quibus omnibus apparet, te tibi ipsi non constantem, ac teipsum refellentem, statuere, nec magistratus iussum divina præcepta privatis data tollere, nec ampliùs testamenti veteris ius, atq́; exempla, quod ad hostes interficiendos attinet, attendenda eße.

Palæolog9 sibi nō con stat, & seipsum refellit.

X. *Ex iis, quæ scribis totâ pag. 26, & 27, & in initio 28. argumentatio quædam tua colligitur, quæ, ex ipsis verbis tuis concinnata, huiusmodi est. Apostoli Petrus, & Paulus optimi Christi gloriæ aßertores disertè præcipiunt, ut magistratui omnes obediant, nec ullam mentionem faciunt exceptionis alicuius, quam fecerit Christus in aliqua parte legis divinæ in parendo magistratui gladium gestanti. Ergo Christus nul-*

stus nullam legem tulit de bello, aut de armis, sed omnia ad legis Dei olim per Mosem latæ præscriptum integra reliquit.

1. Ad argumentationem istam sic respondeo. Vt certum esset, Christi discipulos non debere arma contra hostes capere, etiamsi magistratus id iuberet, quamvis, magistratu iubente, olim sub Mosaica lege arma contra hostes capi deberent, nihil opus fuit, vel ipsum Christum disertè, & nominatim præcipere, ne magistratui hac in parte obtemperaretur, vel, si hoc ipse præcepisset, eius apostolos, dum, ut magistratui obtemperetur, præcipiunt, istius exceptionis mentionem facere, aut alibi uspiam eam commemorare. Satis enim fuit, ut non semel dictum est, Christum (quod & fecit) præcipere, ut inimicis bene fieret, & alia mandata dare, ex quibus iniurias suas nullo modo ulcisci licere, apertum esset, præsertim cum ius arma contra hostes capiendi sub ipsa lege Mosis non ex magistratus auctoritate, sed ex ratione universæ illius religionis, & ex antiquissimo ac manifesto Dei concessu penderet. Quocirca, religionis ratione sub Christi evangelio mutata, & concessione illa divina novo præcepto dato, revocata, quid attinebat magistratus ullam rationem habere? Itaq; apostoli præcipiunt, ut magistratui omnes obediant, nulla usquam mentione facta, ne id fiat, cum iubet, ut arma contra hostes capiantur, quia certum est, eiusmodi præceptum semper ita accipiendum esse, ut interim propter magistratus mandata Dei mandata non negligantur,

gligantur, ſed hæc illis perpetuò anteponantur. 2. Quinimmo, cum tantopere urgent apoſtoli, ut magiſtratibus obtemperetur, eiſq́, quantumvis malis, minimè reſiſtatur, novum ſimul Chriſti mandatum de ſumma iniuriarum patientia, ac tolerantia non obſcurè inculcant, & in armis capiendis ſub Evangelio non idem licere ſignificant, quod ſub Lege licuit. Neq́ue enim crediderim ego, ſub Lege Moſaica Dei populo non licuiſſe, cum alienigenæ tyranni alicuius ſervitute premerentur, ſeſe armis, ſi potuiſſent, in libertatem vindicare, & ipſum tyrannum interficere, præſertim ſi tyrannus ille ipſos ad divinas leges violandas adigere voluiſſet. Hiſtoria libri Iudicum multis exemplis id docere poteſt, potiſſimùm verò exemplo eius, quod fecit Ehud, & Iael uxor Heber Kenæi, quorum ille Eglonem Moabitarum regem, hæc verò Siſeram ducem exercitus Iabini Chananæorum regis, qui Iſraelis populum ſervitute premebant, dolo interemerunt. Iud: 3. 4.

Certè hodie, eius, quod olim ſub Lege liceret, obtentu, non contra alienigenas modò, qui per vim imperium occupaverint, ſed contra proprios & naturales reges, ut ſe in divini cultus libertatem populus vindicet, arma ab ipſo capi poſſe, receptum iam ferè videmus. Atqui hoc pernegant apoſtoli, dum poteſtatibus omnibus, ſive bonis, ſive malis neutiquam reſiſtendum eſſe præcipiunt, & ſatis apertè docent, vitam potiùs ipſam eſſe deſerendam, quàm aliquid contra eos, qui dominantur, tentandum, nedum ar-

ma adversus ipsos capienda, etiamsi alioqui caussa iustissima videretur, & sub Mosis lege Deo probatam fuisse constaret. tantum abest, ut præceptione ista parendi magistratui ea omnia confirment, quæ in armis capiendis sub Lege Mosis fieri, aut poterant, aut etiam debebant.

Act: 23. *XI. Ad apostolorum facta postmodum venis, & pag: 28, & 29. Pauli factum narras, quo omnino probari existimas, tanti apostoli exemplo licere homini christiano armis sese cum inimicorum pernicie defendere. Quod factum cũ a te fideliter, quod ad propositam quæstionem attinet, exponatur, hîc illud repetere non est necesse, sed satis est ostendere, quàm Pauli exemplum istud longè ab eo absit, quod quærimus. Cum enim nec Paulum ipsum arma sumpsisse appareat, nec milites, qui eum ad Felicem præsidem deducebant, quemquam, ut ipsum defenderent, interfecisse, aut vulnerasse, aut percussisse contigerit, quid tandem ex facto isto ad id probandum, quod quæris, elicere potes? At enim ais, si coniurati illi, secum aliis acceptis, Paulum adorti fuissent, sine dubio, milites, qui ipsum deducebant, pro eo defendendo, contra istos pugnaturos fuisse. Quinetiam inquis,* Existimo Paulum Civem Romanum inter Romana cõstitutum arma, Romanis ipsum defendentibus, contra sicarios Iudæos, ne omnino proditor sui & sociorum videretur, sibi non defuturum fuisse.

1. Non animadvertis Palæologe, quàm frustra tecum

cum istas rationes deputes. Nam, quod ad milites attinet, quidquid illi fecißent, nulla prorsus Pauli culpa fuißet, qui, se eo præsidio armari, nequaquam curaverat (quod tamen tu, non levi sanè erore, eum curasse affirmas pag: 213. idq; non obscurè repetis pag: 239.) sed tantummodo per sororis filium adolescentem tribuno insidias sibi paratas significari voluerat. quas insidias vitandi caußa satis fuißet, si tribunus eum numquam ad populum produxißet, sed castris inclusum tenere perrexisset. nec sanè aliud adolescens ille a tribuno petierat, nisi, ne postero die, id licèt Iudæis rogantibus, Paulum ad populum produceret. Deinde, cum Paulus Dei spiritum ducem suarum actionum haberet, eventus rei omnino considerandus est, non autem id, quod evenire potuisset. Dei autem consilio sine dubio factum est, ut coniurati illi Paulum adorti non fuerint, nec ullum periculum Pauli caußa aliquem cædendi extiterit. Sed nec ullo pacto erat verisimile aliter futurum, cum coniurati illi homines minimè militares vix numerum quadraginta excederent, milites verò ad Pauli custodiam, dum deduceretur, adhibiti quadringenti septuaginta eßent. præsertim quòd vix facta erat coniuratio, cum Paulus deductus est. Quare, etiamsi Paulus ipse curasset, ut præsidio illo militum armaretur, nec eventus, sed id, quod evenire potuisset, spectandum esset, quorum utrumq;, ut ostendimus, falsum est, tamen nulla ratione dici posset, Paulum in periculum milites illos adduxisse quemquam sui caussa cæden-

Palæologi error.

di, sed tantummodo coniuratos illos ab incepto penitus absterrere voluisse.

2. Nam quid dicam de eo, quod ipsum Paulum, si coniurati eum adorti essent, facturum fuisse existimas? Qua ratione (quaeso te) non defuisset sibi Paulus, id est, ut interpretari est necesse, ipse quoque armis inimicos suos repulisset? Num fortasse armatus erat Paulus, & apostoli arma gestare consueverant? Num arma ex manibus alicuius ex illis militibus extorturus erat, ut & ipse pugnaret, nec, ut ais, sui ipsius, & sociorum proditor videretur? Sed quomodo vel id fieri poterat, vel armatum fuisse Paulum, credendum est, cum ipse vinctus duceretur ad praesidem? Certè de Pauli vinculis cogitare tibi non succurrit, cum ista scriberes. alioquin a tuis istis mirabilibus coniecturis abstinuisses. Verùm quid praeterea insulsius, quàm pro facto ponere id, quod ex coniecturis tantùm colligi dicatur, & eiusmodi coniecturis, quae, non dicam incertissimae sint, sed ne coniecturae quidem appellari mereantur, quippe quae potiùs rationes sint, quibus in omni facti specie, ubi, an arma capere liceat, dubitari queat, te uti posse speras? An non idcirco arma contra hostes invadentes capi & posse, & debere credis, quia, qui aliter facit & sui, & suorum desertor, ac proditor sit? Quid igitur attinuit, ut probares, arma contra hostes capi ab homine christiano iurè posse, historiam narrare, unde, Paulum, si casus quidam incidisset, arma adversus inimicos suos sumpturum fuisse, nulla praeterea alia

Palaeologi incogitantia.

coniectu-

coniectura suadente concludatur, nisi hac, quòd alioqui sui ipsius, & sociorum proditor visus fuisset? Iam ratio ista quanti æstimanda sit, ex iis intelligi potest, quæ & paullo ante, & ab initio disputata sunt. Ut nulla prorsus caussa fuerit historiam istam commemorandi. tantum abest, ut ea, tamquam Pauli factũ tuam sententiam confirmans in medium afferri potuerit. Et tamen tu ad finem argumentationis tuæ inde ductæ, in extrema pag: 29. hæc verba scribere non dubitasti, Mihi planè videtur hoc Pauli factum plus valere debere, apud Christianum hominem, quàm omnium quorumvis hominum incertæ sententiæ. *Qua in re quàm confidenter te gesseris, nemo facile dixerit.* Palæologi confidẽtia

XII. Postremò, antequam ad ea respondeas, quæ tuæ sententiæ opponi posse videntur, statim post modò recitata verba tua, ex tribus, quæ ab adversariis concedi existimas, eam confirmare conaris. Ais enim, illos concedere videri, licere homini Christiano excubias agere, tributa, quibus alitur miles, solvere, & alium, qui sui loco militet, & gestet arma, conducere.

1. De tributorum solutione, supra satis explicatum est. 2. De excubiis verò, quænam adversariorum tuorum sententia aut aliquando fuerit, aut etiamnum sit, non ausim affirmare. Hoc tantùm dicam, me credere, eos minimè tibi concessuros, excubias ullas homini Christiano agere licere, quæ, nisi interficere, aut ferire hostes liceat, nullæ sint futuræ. Quod

ræ. Quod tu quoque cum ſuſpicatus eßes, aggreßus es demonſtrare, nihil impedire, quominus chriſtiano homini excubias agere liceat. Itaque pag. 31. ais, malum eße non poße vigilare ad mœnia pro defenſione patriæ, quin ſimul malum ſit, malum declinare. Sed hoc non eſt. Igitur ne illud quidem. Et quaſi aliquod dubium eßet, ne homini Chriſtiano malum declinare liceret, Chriſti ipſius, & apoſtolorum Petri, & Pauli exemplis id confirmare voluiſti. quibus expoſitis, & argumentatione tua concluſa, addis, Ad quid enim diceremus: Ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos a malo, ſi prudentes & ſcientes ſtudere debemus ut in mala incidamus? *Quis umquam credidißet, ex precatione dominica, in qua petimus a Deo, ut ſic nobis noſtrorum in ſe delictorum veniam det, ut nos iis, qui in nos deliquerint, veniam damus, argumentum duci poße ad probandum, nobis licere eos, qui in nos delinquunt, id eſt hoſtes noſtros ulciſci? Hoc primus, ut arbitror, tu nos Palæologe docuiſti, qui dormiens id vides, quod alii vigilantes ne ſuſpicantur quidem. Sed ad rem. Declinare malum utique licet, ſed non cum Dei mandatorum contemptione. Aliter, ut mortem ſaltem, ſi non alia minora mala, vitaremus, & idolis ſacrificare, & Chriſto maledicere, eumque abnegare liceret, immo & Deum ipſum. & ſtulti fuerunt ii omnes (qui tamen præ cæteris fidelibus ex ſacrarum litterarum ſententia ab univerſa Eccleſia commendantur) quos miſerrimè mori potiùs voluiße conſtat, quàm*

quàm aliquid iſtorum facere. Quòd ſi mori ſatius eſt, quàm vel minimum Dei mandatum transgredi, ſequitur, non poße nos ita malum declinare, ut interim aliquod Dei mandatum transgrediamur. Quocirca, etiamſi tibi concedatur, idem eße Vigilare, ne in malum aliquod incidas, & Malum declinare, tamen certiſſimum erit, non poße quemquam ita vigilare, ne in malum aliquod incidat, ut interea divinum aliquod mandatum transgrediatur. Ex quo conſequitur, illas excubias, ſive pro patriæ defenſione, ſive pro quacunq; re alia, agere chriſtiano homini non licere, quæ cum hoſtium plagis, aut interitu ſint coniunctæ, id eſt, quæ eò tendant, vel ex quibus facilè conſequatur, ut hoſtes cædantur, aut interficiantur. Et quia, niſi excubiæ eiusmodi ſint, ut ex iis facilè hoſtium plagæ, aut interitus conſequatur, nihil inde elicere potes ad ſententiam tuam confirmandam, propterea futilis atq; inanis redditur argumentatio tua.

3. *Reſtat tertium de aliquo pecunia conducendo, qui pro te militet. Hoc iurè fieri poße, crediderim adverſarios omnino conceßuros, dummodo rectè intelligatur. Vt ſcilicet conductio iſta non ſit voluntaria, nec propriè conductio, ſed pecuniæ ſolutio a magiſtratu imperata, qua alius conduci poſſit, qui pro te militet, id eſt id faciat, quod tu facere recuſas. Nam iſtud idem eſt, quod imperatum tributum pendere. quod, quamcumq; tandem ob caußam imperatum a ſummo magiſtratu fuerit, non modò ab homine chri-*

ne christiano pendi poße, sed etiam omnino debere, supra ostensum fuit, nec tamen inde ullo modo sequi, ut ea facere homini christiano liceat, propterq; tributum illi fuerit imperatum.

Ab argumentis, & rationibus pro tua sententia afferendis ad obiecta, sive obiectiones quasdam adversariorum (ut eæ in tui scripti marginibus appellantur) id est eorum, qui tecum non sentiunt, diluendas pertransis, quas nec propositi, nec muneris mei est a tuis responsionibus vindicare. Tantùm, si quid, dum respondes, dictum a te fuerit, quod tuam sententiam confirmandi præter ea, quæ antea attulisti, vim aliquam habere videatur, id, quemadmodum propositum fuit, diligenter refutare conabor.

XIII. Igitur ex responsione tua ad quinctam obiectionem pag: 42, & 43. hoc argumentum pro sententia tua elici potest. Omnes Christiani, tam boni, quàm mali, populus Dei sunt, sicut erat populus Israeliticus. Ergo poterit Christianorum magistratus unà cum populo christiano iurè bellum gerere pro tuendis finibus imperii sui, non secus atq; id iurè facere poterat unà cum ipso populo magistratus populi Israelitici.

Hoc argumentum duplici ratione potissimùm non rectè conclusum est. Primum enim falsum censeri debet, omnes Christianos, sive bonos, sive malos, perinde Dei populum eße, ut populus Israeliticus erat. Israeliticus enim populus universus non nomine tantùm, sed reipsa Dei populus erat. Suum enim populum

pulum ipse Deus eum millies appellat, & filium adeò suum primogenitum vocat, quamvis (ut ipse ais) esset maxima pars malus. At nusquam reperies, omnes Christianos, bonos, & malos, Dei populum apud sacros scriptores vocari, nedum ut ipse Deus eos vocet. Ii enim demum inter eos, qui Christiani nominantur, ex Dei populo sunt, qui ipsi per Christum obediunt atq; confidunt, ob idq; non mali sunt Christiani, nam & christiani verè isti sunt. Cæteri, ut nomine tantùm sunt christiani, sic ex Dei populo non sunt revera. Vocat quidem Petrus apostolus eos, ad quos scribit, Dei populum, verùm, non ad malos, sed ad bonos Christianos se scribere, ipse testatur, cum ait, ab illis Christum diligi, atq; in eum credi. Deinde, ut Israelitici populi exemplo iustè bella geri possint ab aliquo populo pro tutandis finibus, non satis est, eum Dei populum esse, sed necesse est præterea, ut ei a Deo regio illa, cuius fines tutari velit, eamq; sibi conservare, donata fuerit, &, tamquam propria possessio, data, ut terra Chanaan ipsi populo Israelitico fuerat. Christianus populus nullam hîc in terris regionem habet propriam, sibiq; a Deo assignatam, sed perpetuò peregrinus est, & in terra aliena. Quare non est, quòd quis dicat, eum vel debere, vel posse arma capere pro finibus suis tutandis, quos hic nullos habet. Cælum petit populus iste, quemadmodum olim Israeliticus populus terram Chanaan petebat. Hæc est illi a Deo possessio assignata. Pro hac sibi conservanda, & reipsa plenè possidenda belligerandum illi est, &

Exod: 4. 22.

1 Pet. 2. 10
1. 8.

est, & quibuscumq; eam sibi quavis ratione eripere conantibus fortiter resistendum. Sed, ut alibi dictum fuit, nec isti sunt homines, nec humanis armis bellum istud geritur, sed dæmones sunt, & cupiditates malæ, quæ non nisi divinis armis superari, ac vinci poßunt.

XIV. *In responsione ad obiectionem septimam pag: 45. sic ratiocinaris.* Cum pax est fructus belli, Christianus licere sibi putabit frui pace, fructu scilicet belli, & bello exorto fugiet? ut in bonis scilicet sit amicus, in malis verò amicitiæ desertor? At ubi nam erit charitas publica, ubi mandatum Dei: diliges proximum tuum sicut te ipsum?

Quamquam ad universam hanc ratiocinationem tuam satis per superiora responsum esse videtur, tamen quædam pauca, quæ magis propriè huc spectent, addenda censui. 1. Dico igitur, cum pax fructus est belli, id planè ex accidente fieri, non autem ullo modo ex natura rei, cum naturâ pax bellum antecedat, bellum autem ipsam pacem funditus evertat, atq; aboleat. Vnde constat, vix pacem belli fructum dici poße, aut ne vix quidem.

2. Quod ais de homine christiano, qui putet sibi licere pace frui, quæ belli sit fructus; & interim bello exorto fugiat, id ridiculè a te dictum est. quasi homo christianus, cum pax est, data opera pace fruatur, & a pace fruenda honesta aliqua ratione abstinere poßit, & non neceßariò unà cum aliis, nisi gravißimè in Deum, & homines peccare velit, ei pacis fructus sentiendus

Palæologus ridiculus.

tiendus

tiendus sit. Quocirca futile planè illud est, quod addis, non debere eum, qui in bonis amicus sit, in malis desertorem esse. hoc enim ad eos pertinet, qui sua sponte aliquorum amici fiunt, ut eorum bonis fruantur. Præterea istæc humana iustitia est, cui divina perpetuò anteferri debet. quæ, ut supra expositum fuit, ab homine christiano privatæ conditionis bellum geri non debere, manifestè docet. 3. Idem dico de publica charitate, quam urges. Hæc enim publica charitas non tanti esse debet, quanti charitas ipsius Dei, qui per Christum iubet, ut iniuriarum omnium patientissimi simus, sibiq; nos, nostrosq; ulciscendi curam penitus relinquamus.

4. Sed quid dicam, quòd Dei mandatum de diligendo proximum, sicut seipsum, ad bellum gerendum, & hostes interficiendos accommodas? Quis tui ingenii acumen non admiretur, præsertim cum mandata dilectio ista ad hostes ipsos porrigatur, quos, sicut nos ipsos diligere debemus, quippe qui & ipsi Proximi nomine censeantur? Ergo, si tibi credimus, proximum interficiemus, ut mandato de proximo diligendo satisfaciamus. Quis tam stupidus est, qui hæc duo simul consistere non posse, non planè agnoscat? Neq; enim, si quis arma adversus invadentes hostes capere, eosq; interficere negligat, suorum proximorum interfector dici potest, etiamsi certissimum esset, nisi id faciat, futurum, ut hostis cives omnes trucidet, unde concludi debeat, istum effugere non posse, quin proximos occidat, aut hostes arma capiendo, aut ci-

ves ab iis abstinendo, præstare autem hostes, quàm cives occidere. Quandoquidem tunc demum is, qui homicidium, cum posset, non prohibuit, particeps illius homicidii dici potest, si id nulla cum iuris, & divinarum legum offensione facere potuit. At si vel minima ex parte ius lædendum, aut divina præcepta negligenda fuerunt, tunc nullo prorsus pacto illius homicidii reus dicendus est. Quòd si nos ipsos interfici permittere potiùs debemus, quàm vel minimum peccatum admittere, minimumvé Dei mandatum transgredi, cur, ut alii interficiantur, permittere non possumus, & debemus potiùs, quàm ipsi quemquam interficere, quod gravissimum peccatum est, & cum di-
Rom.3.8. vino mandato manifestè pugnat? Non sunt facienda mala, ut eveniant bona, multò minùs, ne eveniant mala. Deo est cura ista tota relinquenda evitandorum malorum, cum id a nobis, nisi aliquod malum perpetremus fieri non potest. Nec umquam homo christianus in angustias istas coniicitur, ut aliquid mali perpetrare ei sit necesse. sed semper in eius potestate est nihil prorsus mali admittere, nec ullum ex divinis mandatis negligere, si, uti debet, pluris iustitiam, & Deum ipsum facere velit, quàm cætera omnia. Ex quo intelligi par est, quàm præposterè ii se gerant, qui arma adversus eos, qui dominantur, capiunt, ut (quemadmodum aiunt ipsi) Dei cultum, ac religionem tueantur. Ut enim Deum colere possint, Deum, quantum in ipsis est, dedecorant, & stultè ipsius Dei aperta mandata contemnunt. quasi verò quisquam

ſt, qui nobis, ut Deum colere poſſimus, eripere queat, dummodo omnia potiùs perpeti, quàm Dei cultum abiicere parati ſimus. Quis verò Dei cultus præſtantior, quàm vitam ipſam negligere, atque profundere, ut ne minima quidem in re contrà facias, ac Deus fieri iuſſit? Si igitur is, qui tibi in terris dominatur, prorſus iubet aliquid, quod Dei mandatis adverſetur, morere potiùs, quàm illi obtemperes, & ita Deum maximè coles, non autem armis vim, quam tibi facere conatur, repellere tenta. iſtud enim non quidem Dei cultum defendere eſt, ſed ſuam ipſius vitam, aliaque huius mundi bona conſervare velle.

Verùm ad te redeo, qui, tamquam id, quod contendis, iam planiſſimum feceris, hoc loco in eos, qui arma capere, & inſultantes hoſtes repellere, atque interficere recuſant, non ſecus inveheris, ac ſi peſſimi omnium hominum forent, eosque pag: 46. nefarios, proditores, deſertores, infidos appellas. ſed & antea quoque pag: videlicet 32. eiusmodi homines impios prorſus, & chriſtiano nomine indignos eſſe dixeras. Miſer neſcis, cuius ſpiritus ſis. Ergo homines innocentiſſimos, qui ipſi mori malunt, quàm alios damno afficere, quique ſua ſponte, ut Deo obediant, tamquam oves, atque agni ſunt, quos lupus invadat, hos, inquam, tu iſtorum turpium ſcelerum inſimulare non vereberis? Vide quid agas. Nam profectò, niſi reſipiſcis, graves pœnas iſtarum blaſphemiarum in Dei cultores ipſi Deo dabis. Quid enim ampliùs conviciorum in illos iacere poſſes, ſi tibi conſtaret, eos præ ignavia, & ti-

miditate a belligerando abstinere? Nunc, quando certum esse potest, nec ipse, nisi omnem prorsus pudorem exuere velis, id negare sis ausurus, plerosq; saltem ex ipsis, quominus arma capiant, non nisi religione teneri, etiamsi in maximo errore versarentur, nonne planè immeritò turpissimis istis nominibus eos appellares? Resipisce igitur aliquando, & bellum eo modo, quo potes, cum sanctis Dei gerere desine.

XV. Dum obiectionem, quam facis, adversariorum decimam diluere conaris, huiusmodi argumentationem pro sententia tua nectis pag: 51. Christus,
Luc. 22. 36. *cum iam in Iudæorum manus tradendus esset, monuit discipulos suos, ut non ampliùs, sicut antea iusserat, sine gladio essent, sed gladium, vendita tunica, emerent. nempe quia & ipsum pater deserturus erat, & ipse illos. Igitur idem monere censendus est, ut, Deo precibus, & pœnitentia placato, gladio adversus hostem nos armemus, cum id magistratus iubet.*

Hæc tua argumentatio non una de caussa ineptè conclusa est. Primùm enim figuratum sermonem Christi non intelligis, qui nihil aliud monere vult, quàm summum periculum impendêre. Atq; hoc loco libet ex bibliis, quas Vatabli vocant, aureolam ad Christi verba annotationem, quales ferè sunt in illis bibliis, describere. quæ sic habet, Hac parabola significat Christus impendêre magnum periculum, ut si quis præsidiis humanis uti voluisset, nihil consultiùs facere potuisset, quam sibi parare gladium, vel vendito pallio, si aliunde non

non posset. *Hactenus annotatio. Patet autem, in hunc sensum Christi verba accipienda esse, quia alioqui, si, ut tu putas, verè monuißet Christus discipulos, ut sese armarent, id est, ut tu interpretaris, legitima præsidia sibi pararent, an non prorsus inanis fuißet monitio ista? Nam quænam legitima præsidia sibi parare poterant, cum magistratum sibi infensum haberent, immo magistratus potissimùm is eßet, a quo illis metuendum erat? Num voluit Christus, ut sui discipuli contra ipsum magistratum armis sese defenderent, & hoc legitimum præsidium esse statuit? Certè ex interpretatione tua istud omnino consequitur. quod, quàm sit absurdum, & iis contrarium, quæ alicubi in hac disputatione ipse scripsisti, quivis facilè iudicabit. Illud etiam, quod, duobus gladiis a discipulis ostensis, vel indicatis, dixit Christus,* Satis est, *demonstrat, aliud Christum sensiße, quàm ipsa verba sonent: quod quia discipuli non intellexerant, nec, ut intelligerēt, multùm intererat, propterea ita respōdit Christus, & ansam ulteriùs quærēdi illis præcidit. Interim tamen, se aliud dicere voluiße, quàm illi existimassent, docet. Nā, si revera de gladio ipso sibi comparando, quemadmodum illi putabant, locutus fuißet Christus, numquam dixißet, duos gladios eße satis, cum illi multò plures eßent & unicuiq; ex ipsis, qui gladium non haberet, ut vendita tunica, eum emeret, ea Christi verba præcepißent. Deinde non vides, ex ipsis verbis tuis, Christi præceptum istud tunc demum locum habere, cum quis ab ipso Christo deseritur.*

Palæolog. absurda dicit, & sibi ipsi adversatur.

ritur. Atqui nemo affirmare potest, etiamsi hostem videat, aut sentiat in se irruentem, a Christo se desertum fuisse. Vivit enim hodie perpetuò, & regnat Christus, nec ampliùs, ut tunc fecit, ad tempus moritur, & suos deserit. Quare nullum argumentum ex isto præcepto duci potest ad arma hodie a Christi discipulis contra hostes capienda. Et, qui, cum privatus sit, ea capit, nec ab ipso Deo illa iam antea sibi ad gestandum, iisq; feriendum tradita habet, satis ostendit, vel se arbitrari, Christo se curæ non esse, vel Christi præsidio se parum confidere.

XVI. Addis prædicto loco, charitatem inter Christianos minimè simulatam esse debere, ut Paulus præcipit. Ex quo sequitur, charitatem hominis christiani in patriam suam non debere esse simulatam. Quid autem (*inquis*) simulatum magis quam temporibus serenis omnem speciem amoris in patriam, cum forte necesse non est, declarare, & tempestate exorta nolle sumere arma, & si sumas, nolle illa vibrare in hostem, sed versari in militia veluti insensibilis truncus, qui publicis malis non commovetur, nec avertere malum publicum conetur?

Hæc ratio tua abunde supra confutata est, cum charitati publicæ Dei ipsius charitatem anteferendam esse diximus. Nec eiusmodi rationibus tuis aliquid umquam efficies, nisi priùs, testimonia adversariorum diluens, doceas, sub Evangelio a Deo vetitum non esse, ne hostes armis repellamus, etiamsi id

sine

sine ipsorum pernicie fieri nequeat. Præterea animadvertendum est, hominem christianum, quemadmodum, ut dictum est, nullam in terris possessionem habet, sic etiam revera nullam hîc patriam habere. Non enim (*ait scriptor ille divinus*) habemus hîc civitatem permanentem, sed futuram inquirimus. *Quare non est, quòd ad hominem christianum attinet, hæc patriæ charitas admodum urgẽda, quasi propter patriæ salutem ius aliqua ex parte violari posse videatur, atq; ut patriam servemus, nihil non fieri debeat. quod fortasse concedi posset, si veram hîc patriam haberemus. Sunt igitur ab homine christiano pro patria ea omnia facienda, quæ Christi legibus, unde omne ius nobis petendum est, minimè adversantur. Nec ulla ferè inter patriam, aliosq; locos differentia constituenda est. nisi quòd, si cætera omnia prorsus sint paria, paullulum quid præ cæteris locis patriæ concedere licebit. Alioqui facillimè fieri poterit, ut homo christianus alia loca patriæ suæ anteferre debeat, & præ illis patriam contemnere. Id quod homini politico vix, aut potiùs nullo pactò conceditur, quippe qui patriæ charitate nullam maiorem habeat, tamquam is, qui patriam istam, de qua loquimnr, pro vera patria agnoscit, adeò ut præ illa suas ipsius voluptates, ac commoda omnia, famam deniq;, & vitam ipsam negligere, ut æquũ, sic gloriosum sibi esse existimet. At homo Christianus, qui cælum ipsum pro patria habet, & cuius* πολίτευμα, *quemadmodum Paulus ait, in cælis est, sæpissime vel*

Heb: 13. 14.

Phil: 3. 20

minimum ex hominibus divinis & cælestibus, hoc est ex suis veris civibus, quantumvis alioqui extraneum, universæ terrenæ patriæ meritò anteponet. se autem ipsum, suaq; non propter terrenam patriam, sed propter cælestem, ubi opus fuerit, planè despiciet.

2. Similitudo, sive exemplum, quod addis de succurrendo, ne navis dissolvatur, quodq; novæ cuiusdam rationis loco esse potest, adeò nugatorium est, ut nihil supra. Nam quomodo probas id, quod ita constanter affirmas, si homini christiano licet succurrere, ne navis, quæ, carinâ resutâ, submergitur, penitus dissolvatur, eidem licere contra navem exurere volentes cum eorum detrimento opem ferre? Certè eius, quod in posteriore parte exempli impedire potest, quominus homo christianus opem ferat, hoc est aliorum detrimenti, nulla ne umbra quidem in priore parte apparet. Quocirca valde mirum videri debet, te nihilominus ista duo paria facere ausum fuisse.

Palæologi mira audacia.

3. Cæterùm, quòd arma sumere, nec ea (ut ais) in hostem vibrare nolle tantopere damnas, ne in eo quidem tecum omnino sentio. Fieri enim potest, ut ad territandum dumtaxat, & ab incepto hostem absterrendum repente arma a populo capiantur, cui si armatum eodem consilio, de quo planè constet, christianus homo sese adiungat, non video, cur damnandus sit. Potest etiam fieri, ut homo christianus arma, magistratu iubente, sumat, publicè antea protestatus, se iis hostem iam iam urbem invadentem minimè percussurum, sed tantummodo, quatenus cæteroquin licuerit,

licuerit, seipsum, aliosq́; defensurum, idq́; satis magistratui esse videatur. Nam, si id præstet, quod dixit, reprehendendus nō videtur. præsertim, si ex eo, quòd arma sumat, certum sit, eum non plus periculi vitæ suæ perdendæ subiturum, quàm, si ea sumere negligeret. Nec enim temere homini christiano vitæ pericula adeunda sunt, ipsiusq́; iactura facienda, sed tunc demum, cum Dei gloria, proximiq́; salus id postulat. Hæc autem idcirco homini christiano concedo, quòd non ipsa arma manibus tenere, sed iis aliquem ferire illi interdicitur. nec porrò eorum consilium laudo, qui ne ad canes quidem, aut lupos, aliasve feras bestias pro sua vita tutanda feriendas gladium secum habere sustinent, cum tamen iidem innocentissimas pecudes ad se earum carnibus alendos iugulare, aut iugulandas curare non dubitent. Superstitio semper vitanda est, tamquam ea, quæ religioni, ac pietati veræ sensim, nisi diligentissimè caveatur, ruinam struit. Præstat tamen perpetuò inermem esse, & se sive hominum, sive ferarum omnibus iniuriis exponere, quàm armis ad homines feriēdos ulla ratione abuti.

XVII. Pergis autem, & pag: 52, & 53, si rectè mentem tuam percepi, ita argumentaris. Vt hostis, qui nostras ædes ingressus uxori, & filiabus virginibus vim facere tentat, deterreatur, & a malo inferendo desistat, licet obiurgare, inclamare opem, socios adsciscere, de iniuria, quæ tibi infertur, docere, & turbas excitare. Ergo & manum admovere, & verberibus iniuriam inferentem repellere, &, si

verbera non prosint, ad ferrum tandem confugere licebit. Vt autem consecutionem istam probes, ais istorum omnium eamdem rationem esse. Quòd si arma ad repellendum, id est, nisi aliter ab iniuria facienda desistere nolit, feriendum, & occidendum hostem capienda non sunt, ne malo resistatur, nec etiam aliquid istorum faciendum erit. nam ubiq; malo resistitur.

Respondeo primùm, caussam, sive rationem, cur hostis a nobis occidendus, aut feriendus non sit, non eam solam esse, quod malo resistere non debeamus, vel,
Mat:5.29. *ut apertiùs loquar, non ex eo solo præcepto, ne malo resistamus, colligi, hostem a nobis occidendum aut feriendum non esse, sed ex aliis etiam, in quorum verbis non perinde ludere, & cavillari potes, atq; in istis*
Rom:12.17 1Thes:5.15 *facis. Iubemur enim, ut unum tantùm commemorem, nullo modo malum pro malo reddere. Qui ea omnia facit, quibus hostis ab iniuria inferenda deterreri possit, nec tamen interea eum vel ipse ferit, vel feriendum curat, nihil mali pro malo reddit. At is, qui, ut iniuriam non patiatur, arma ad occidendum, aut feriendum hostem capit, profectò, non dicam malum pro malo reddit, sed, quod multò plus est, ad evitandum malum prior ipse malum inferre studet. Deinde, etiamsi nullum præterea præceptum extaret, nisi illud de non resistendo malo, dico, illum, qui omnia tentat, unde hostis ab iniuria inferenda deterreri possit, nisi illi manus afferat, aut afferendas curet, nihil adversus præceptum illud committere, nec malo*

resistere

resistere ea ratione, quam Christus sine dubio intellexit. qui, ut alibi docuimus, eo praecepto non omnem resistentiam, quae malo homini fiat, sed eam, quae ultionem, seu vindictam coniunctam habeat, interdicere voluit. Itaq; ex vi praecepti illius rectè concludetur, non licere hostem armis repellere, hoc est eum, nisi aliter ab iniuria abstinere velit, ferire, atq; interficere. nec idcirco tamen sequetur, eum obiurgare, clamare, terrorem illi incutere, & eiusmodi alia facere non licere. illa enim vindictam, sive ultionem continent, haec verò minimè. Non necesse autem fuit ea omnia singulatim, diligenterq; examinare, quae tu homini christiano licere pro concesso sumis. Nam satis est, ex sacris litteris regulam statuisse, qua non de iis tantùm, sed de aliis eiusmodi omnibus, quae excogitari possunt, iudicari queat. Ea est, Homini christiano malum pro malo reddere, seq; ulla ratione ulcisci non licere. Quae huic regulae non adversabuntur, ea omnia concessa erunt nobis. Quae verò cum ea non convenient, prorsus interdicta censebuntur.

XIIX. Sequitur eadem paginâ 53. mirabilis quaedam responsio tua ad testimonia adversariorum, quae pro sententiae tuae confirmatione habenda est. Ais enim, Etiamsi extaret praeceptum aliquod a Christo datum de nonsumendis armis, tamen non debere praeceptum istud plus stabilitatis, aut ponderis habere, sive, ut tu loqueris, maius esse, quàm praeceptum a Deo datum de Sabbati die servando. Sed, Christo ipso docente; praeceptum istud Dei tunc locum non

cum non habet, cum de servanda anima agitur. Ergo nec Christi præceptum, si quod esset, de non capiendis armis, tunc locum habere censendum foret, cum de animis servandis ageretur, ut scilicet agitur, cum hostis nos, nostraq; invadere conatur.

Atqui, Palæologe, si rectè argumentatus es, ubicumq; de anima servanda agetur, nullus divinis præceptis erit locus. Itaq; ipsa etiam idola, Deo posthabito, colere, ut cætera omittam, tunc licebit, immo verò opus erit, cum alioquin anima aliqua peritura fuerit, id est aliquis mortem obiturus sit. Quinetiam, si Christi verba ex ipsius factis interpretanda sunt, non necesse erit de vita alicuius agi, sed, dummodo de sanitate agatur, satis erit. Nam, ut, in die Sabbati homini alteram manum aridam habenti eam sanam reddere sibi licere, demonstraret Christus, ea verba de diei Sabbati observatione dixit. Qualem igitur Dei cultum argumentatione ista tua nobis obtrudis, qualemvè Dei mandatorum conservationem esse debere statuis, si nec Deũ colere, nec eius mandata servare tunc debemus, cũ, si id fiat, de vita, aut sanitate alicui periclitandum est? Itane, quasi per cuniculos quosdam, universam religionem subruere tentas? Nam quî fit, ut non videas, Christum, cum ægrotos in die Sabbati sanaret, nihil fecisse, quod verbis Legis de sabbato servando rectè interpretatis adversaretur, nec illum exceptionem aliquam ad præceptum illud attulisse, cum dixit, licere Sabbatis animam servare, cum de eiusmodi operibus id

Mar. 3. 4.
Luc. 6. 9.

præceptum

præceptum minimè loqueretur? Nonne ipsi Iudæi, qui, ut, ipse ais, præceptum istud admodum superstitiosè servabant, suum tamen unusquisq; asinum, & bovem, qui in puteum decidisset, protinus die Sabbati extrahebant? Mirùm sanè est, te, qui tam acriter contendis, Christum, quod ad præcepta attinet, Legis simplicem interpretem fuisse, in præcepto Legis de Sabbato servando plus, quàm interpretem, egisse, & exceptionem quamdam illi adiunxisse, affirmare. Nam, si interpretis nomen tam latè patere velis, ut ista etiam comprehendat, quibus de eo, quod interpretandum est, detrahitur, nulla caussa erit, cur non concedas, Christum, quamvis simplicem Legis interpretem, præceptis Legis quædam addidisse. quod tamen in universa disputatione audacter negas. Quandoquidem non modò eadem ratio est detractionis, quæ additamenti, sed multò plus præcepti auctoritatem convellere videtur is, qui ei aliquid detrahit, quàm qui addit, immo, qui detrahit, aliqua ex parte præceptum verè labefactat, qui verò addit, potiùs illud magis confirmat. Itaq;, te non satis tibi ipsi hac in re constitisse, non iniuriâ dici posse crediderim. Præterea dic, quæso te, qualemnam putas, adversarios tuos existimare, Christum legem tulisse de non capiendis armis? Numquid non animadvertis, ipsos contendere, eum eiusmodi legem tulisse, qua apertè interdicatur, ne arma ad feriendos, & occidendos hostes capiantur, tunc etiam, cum maximè nos lædunt, & vitam eripere conantur? Quomodo autem, si eiusmo-

Luc. 14. 5.

Palæologi inconstantia.

si eiusmodi lex lata esset, poßet ei accommodari exceptio ista, Nisi si de servandis animis agatur, cū istius salutis rationem haberi nō debere, in ipsa lege expreßè cautum fuißet? Quamquam satis esset, legem Christi extare, quæ simpliciter vetaret, ne arma contra invadentes hostes caperentur. Semper enim, cum hostes nos invadunt, de salute periclitamur. Quamobrem, si exceptio ista admittenda eßet, tota lex subverteretur, nec ei ullus locus eße posset. Et tu sine dubio ista exceptione tua efficere vis, ut, etiamsi lex de non sumendis armis a Christo lata eßet, tamen contra invadentes hostes eas semper sumere non liceret solùm, sed etiam opus esset. Postremò, quid tu præceptum servandi sabbati, quod umbratile, & temporarium erat, cum solidis & sempiternis Christi mandatis confers, &, si quid ex eo a Christo detractum fuerit, a nobis de ipsius Christi mandatis aliquid eadem ratione detrahi poße, concludis? Quid tu nos Christo exæquas, immo verò anteponis, & eamdem auctoritatem, quam ille in Mosaicis legibus habuit, nobis in ipsius legibus tribuis? An nescis, Christum tantò Mose præstantiorem esse, quantò præstantior est is, qui domum aliquam extruxit, quàm ipsa domus, & filius, quàm servus, & is, qui domui præpositus est, quam is, qui in ipsa domo famulatur.

Heb: 3. 3. &c.

2. Iam, quòd ex iis, quæ supra dixeras, hîc colligis, Christum dixiße, ut quædam animæ omnino serventur, unde concludis, si hoc de privatis rebus, & privatis hominibus dixit, multò magis de magistratu, & patria

& patria idem dicturum fuiße, ne diligentiùs huius tuæ argumentationis futilitatem explicemus, satis est, ostendiſſe, te peſſimè tantam istam curam, quæ a nobis animarum servandarum haberi debeat, ex Christi verbis collegiße. ex quibus nullo modo concludi potest, vel minimum quidem Dei mandatum poße infringi, tunc etiam, cum de anima servanda agitur.

3. Quare, quod ais, cum animæ, quas servare debemus, servari non poßunt sine perditione illarum animarum, quas, ut servemus, nobis mandatum non est, debere nos potiùs has perdere, quàm, ut illæ pereant, permittere, hoc, inquam, a te ineptiſſimè conclusum fuit, cum nec ullæ sint animæ, quas, cæteris posthabitis, omnino servare debeamus, sed omnes nobis, cum id sine alicuius divini mandati violatione fieri potest, servandæ sint, & quamvis Deus non iußerit, ut omnino quasdam animas servemus, tamen per Christum mandaverit, ut nullas omnino perdamus. Ex quo fit, ut privati homines, quibus gladius a Deo datus non est ad perdendos eos, qui malè faciunt, si Christo, Deoq́ue obedire velint, vel cum totius mundi salute, ne unam quidem, eamq́ue minimam animam perdere ulla ratione poſſint.

Hæc erant ferè, quæ mihi adversus ea, quæ in priore tuo scripto ad tuam de bello a christianis hominibus gerendo sententiam confirmandam attuleras, dici poße videbantur. Animus autem erat ea quoq́ue refutare, quæ in posteriore scripto ad idem probandum vel tacitè, vel apertè dixisti. Sed nihil mihi

huc pertinens in eo animadvertiſſe ſum viſus, quod privata refutatione indigeat, quodq́; vel a te iam in priore ſcripto dictum non fuiſſet, vel a me in ſuperioribus diſputationibus abunde confutatum non fuerit. Quare ad alterum univerſæ diſputationis caput veniendum eſt, &, quam vim ea argumenta habeant, quibus, vindictam acceptarum iniuriarum homini chriſtiano expetere ope magiſtratus licere, oſtendere conatus es, diligenter inſpiciendum.

CAPVT II.

Iam verò, antequam aliud agamus, animadvertendum eſt, te non uno in loco, ut ſupra ex parte viſum eſt, adverſariis obiicere, quod omnia iudicia Chriſtianis interdicta eſſe velint, & ſua per iudices repetere nulla ratione illis concedant. Quod tamen ego ipſos ſentire, non putaverim, ſed tunc demum iſta Chriſtiano homini haudquaquam permittere, cum vindictæ expetitionem quoquo modo coniunctam habent. quemadmodum ſatis conſtare videtur ex eo, quòd pag: 62. cum dixiſſent, iudicia, ſeu lites iudiciales piis interdictas eſſe, illico addunt verba illa, ut ſtatim ex ipſis Chriſti verbis & Apoſtoli etiam audiemus. *Chriſti enim verba, ut alibi a nobis demonſtratum fuit, de non retalianda iniuria omnino agunt, nec aliter adverſarii tui ea ubiq́; accipiunt, ſed ſemper, vindictam per iudices expetendam iis interdictam eſſe, aiunt. ut patet ex illis, quæ modò recitatis verbis ſtatim ſubiiciunt*, Poſt hæc nec vindicandum eſſe ullo modo ſive per ſe, ſive per iudices docet, *&c. Et pag: 63.* Ad hæc

expreſſis verbis vindictam per iudices expetendam vetat. Nam cum dicit: Si quis velit tecum iudicio contendere, *&c. Pag: verò 65. in ipſo ſic initio loquũtur.* Deinde verò & hoc expende quid eſſet ad rem, præcipere ut alteram maxillam obvertat, ut ſcilicet gravius quam pro una a Magiſtratu puniretur accuſatus, & dare adverſario pallium ad momentum, ut ſtatim illud repeteret per Magiſtratum, cum eius infamia & vindicta graviore. *& pag: 69.* Mercedem quoque illis repoſitam in cœlis (non apud Iudices ſi ſe ulciſcantur per eos) toties ingeminat, ne præ hac terrena illius obliviſcantur. Et filii quidem huius ſeculi hanc præcipuam eſſe reputantes, quia de illa cœleſti nihil ſciunt nec cogitant, nihili faciunt illam centupli mercedem, pluris æſtimantes, ſi talionem per Iudices extortam receperint. *Et deniq; pag: 70.* Summa verò hæc ſit: Si à Deo vindictam expetere in adverſarios non licet, quomodo vindicare apud Magiſtratum licebit? *Ex quibus omnibus Racovienſium verbis apparet, eos non modò Chriſti præceptum, quo ſuam de litibus iudicialibus ſententiam confirmare ſtudent, ita accipere, ut tunc locum habeat, cum de vindicta, & talione agitur, verùm etiam nihil aliud urgere, niſi homini chriſtiano vindictam, ſeu talionem per magiſtratum expetere non licere. quæ ſatis, ſuperq; eſſe videntur ad demonſtrandum, ipſorum ſententiam de litibus forenſibus eam*

sibus eam esse, quam supra diximus, nec negari ab ipsis, tunc posse christianum hominem sua per magistratum repetere, cum id sine ultione, & pœna aliqua alicui infligenda fieri potest. Nam, quòd eius quoque
Luc:6.30. *Christi præcepti meminerunt, quod est apud Lucam de non repetendis sibi ablatis ab eo, qui abstulit, & ad iudicia illud quoque retulerunt, in quo tamen nullius ultionis, aut talionis repetendæ fit mentio, sciendum est, ipsos Christi verba de rebus violenter, aut certè per manifestam malitiam ablatis accepisse, vel teipso teste, ut perspicuum est ex iis, quæ scribis pag: 237, & 238. quod ipsorum verba sanè docent. quæ sic habent pap: 63. in fine,* Et adhuc apud Lucam apertè dicit, res ablatas ab adversario non repetendas. Certè per iudices intelligit, quod sub lege licuit. Nam si non liceret per teipsum repetere, quanto magis per Iudices, quibus adversarii malicia patefacienda foret, & cum eo contendendum. *Atqui, cum de rebus per violentiam, aut manifestam malitiam ablatis repetendis agitur, tunc necesse est ferè, ut de ultione simul, ac pœna agatur illius, qui abstulit. Atque huc necessariò referenda sunt Racoviensium verba, quæ, concludentes, statim subiiciunt,* Non esse ergo licitam piis provocationem ad iudices, quod sub lege singulis licuit, apertè hic Christus docet. *Quod verò attinet ad Apostoli verba, fateris ipse, ibi de iniuria, & fraude agi, ut ex iis apparet, quæ scribis pag: 161, & 162. quod sanè indicare videntur apertè ea,*

quæ postmodum ab apostolo subiiciuntur, Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis. *Quamquam tu ita Pauli monitionem illam accipis, ut non a litigando, & suis per iniuriam, & fraudem sibi ablatis per magistratum repetendis, sed ab alienis magistratus ope rapiendis Corinthios deterrere velit. Immo ex Pauli verbis rerum suarum per iniuriam ablatarum apud magistratum repetitionem confirmari velle videris. qua de re postea videbimus. Adversarios autem tuos Pauli verba ad ultionem per magistratum expetendam retulisse, inde constare potest, quod pag: 64. eorum verborum sententiâ recitatâ, statim subiungūt,* Et alias ultionem Deo commendandam, non alicui homini, docet. *Cæterum, quòd supra dictæ pag: 62. non solùm dicunt, lites iudiciales piis interdictas esse, sed ob eam caußam iuramentorum forensium nullum usum futurum aiunt, unde perspicuum esse videtur, omnes prorsus iudiciales lites piis interdictas esse, ipsos censuiße, Considerandum est, eius, quod frequentiùs evenire solet, habitam ab illis fuisse rationem. Vix enim (præsertim in certis quibusdam regionibus) suum per iudices repeti, & litigari poße videtur, quin simul adversæ parti alicuius gravioris mali periculum creetur.* Non igitur dubito, *quin Racovienses non omnes iudiciales lites, omnemve suarum rerum per iudices repetitionem Christianis interdici existiment, sed illas tantùm, quæ ultionem quamdam secum coniunctam habeant. Quòd si tamen omnes interdictas esse velint (id quod ut*

1 Cor. 6. 8.

credam, adduci prorsus nequeo) ego id tantùm, quod iampridem dixi, defendendum mihi suscepi. His ad hunc modum explicatis, nunc ad tua pro contraria sententia argumenta veniamus.

Mat: 5. 22. Ioh: 18. 23. *1. Primùm igitur pag: 37. per magistratum malo resisti posse, nequaquam id Iesu prohibente, ex eo ostendere conaris, quòd Iesus dixit,* Obnoxius erit iudicio, *& alibi ait,* testimonium perhibe *(addis tu autem de tuo Et accusa)* de malo, *& illa quoque verba protulit,* ne quando tradat te adversarius iudici. *Post quæ verba addis,* Eo pertinent & sequentia *(videlicet post præceptum illud* Non resistere Malo) ne patiamur trahi in iudicium ab eo, cui abstulimus sua, ne cogamur iudicio confecto perdere & sua & nostra, Et ne ab illo expectemus vocari in ius, cui onus aliquod contra ius imposuimus: Ne cogamur per iudicem eamdem quæ aliis intulimus mala in duplum referre. *Hactenus verba tua. Ex quibus sine dubio, quemadmodum ex pluribus posterioris tui scripti locis apparet, & quæ in margine hoc loco adscripta sunt, demonstrant, id potissimùm probare in animo habes, Christum iudicia non abrogare, sed approbare. 1. Et quamquam in prima responsionis nostræ parte cap: 5. satis disputatum est, locorum, quos hîc citas (præter illum* testimonium perhibe de malo) *vel te ipso teste, eum sensum esse, ut humana & civilia iudicia iis minimè confirmentur, tamen quia nos ea a Christo approbari ultro concedimus,*

(Mat: 5. 26. — margin note beside "rius iudici")

tamquam

tamquam si id rectè a te, iis citandis, probatum fuisset, dicimus, istud nihil ad rem facere. Etsi enim Christus politica iudicia approbat, id est suis dictis civilem magistratum confirmat, non tamen ei, qui iniuriam passus est, ope magistratus vindictam expetere, atque ea ratione Malo resistere permittit. Sed tantùm ipsi magistratui, vel ex officio, vel si is tamen qui læsus est, accuset, aut alius quispiam deferat, in eum vindicare concedit, qui alteri iniuriam fecit. 2. Nec verò, cum ait, ne quando tradat te adversarius iudici, *eius, quod fieri ab homine christiano iure possit, sed eius, quod a quovis homine fieri contingat, rationem habuit. 3. Cum autem ait,* testimonium perhibe de malo, *etiamsi coram magistratu uterque esset (si modo pontifex ille magistratus, qualem hoc loco intelligere debemus, censendus est) non tamen magistratus rationem aliquam habuit Christus, cum ad eum modum ei, qui se percußerat, respondit, quasi dicere voluerit: Hic coram magistratu me accusa, si malè locutus sum. Nam quomodo accusationi locus eße poterat, si cum ipso magistratu ea verba fecerat Christus, propter quæ ille ipsum cæciderat? Nonne perspicuum est, Testimonium perhibe de malo, eo in loco nihil aliud eße, quàm, Doce, cur malè sim locutus? Namque Docendi vim, præsertim apud eumdem Evangelistam, alibi quoque verbo μαρτυρεῖν ineße, quod verbum in vulgata editione est Perhibere testimonium, inter alios demonstrat locus ille,* Non potest mundus odisse vos, me autem odit, quia Ioh:7.7.

ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. *Ibi enim sine dubio Testimoniū perhibeo idem valet, quod Doceo, & demonstro. nā simplex de suis malis operibus Iesu testimoniū parvi fecisset mundus, nisi simul, id ita se habere, Iesus apertè ostendißet. Propterea tu ea, qua soles, confidentia & hîc, & pag: 153, & 236, & 248. tamquam ab ipso Christo dictum, verbum Accusandi eius verbis admiscuisti, immo pro verbo Perhibendi testimonium substituisti, ut scilicet, accusare coram magistratu per Christum licere, confirmares, nihil interim animadvertens, non de qualibet accusatione hîc quæri, sed de ea tantùm, quæ sui ulciscendi gratia instituitur. qualis certè non fuißet ista, cum Christus suum illum percussorem, a quo accusari debuißet, nec ulla ratione læsißet, nec ipsi percußori læsiße visus eßet, sed dumtaxat summo sacerdoti superbè nimis respondisse.*

Palæologi confidentia.

Palæologi incogitantia.

II. Quoniam, ut supra monuimus, ex iis, quæ Paulus priore ad Corinthios epistola cap. 6. scribit, colligere videris, licere Christiano homini per magistratum res suas sibi per iniuriam ablatas repetere, nec ullam distinctionem adhibes, an id cum pœna, aut detrimento auferentis fiat, nec ne, sive utrùm cum ultione aliqua id sit coniunctum, an secus, operæ pretium erit ostendere, ex Pauli verbis nihil tale colligi posse. Pag. igitur 161. breviter ais, Paulum eo in loco nihil aliud agere, nisi ut eos reprehendat, qui aliena in iudicio petebant, & suis rebus fraudare alios tentabant. Pergens autem in initio pag. 162. hæc

verba

verba scribis, Hic est sensus verborum Pauli, quibus legitimus Magistratus & legitima iuris dicendi forma suffragio Pauli confirmatur, & dicitur sua defendere, ne alieni illa rapere, per iniuriam debeant, & per legitimum Magistratum sibi addicere, quærere & satagere licere christiano homini. *Iam verò finge, sensum verborum Pauli eum esse, quem supra dixeras, quomodò (quæso) audes affirmare, Paulum hæc dicere?* Nam *quæ conclusio fuerit ista? Non licet aliena in iudicio petere, & suis rebus alios fraudare. Ergo sua in iudicio, ne per iniuriam rapiantur, defendere, & sibi addicere per legitimum magistratum licebit. Certè hac eadem ratione sic concludere poterimus. Non licet extra iudicium aliena rapere, vel rapta retinere. Ergo sua extra iudicium, ne rapiantur, defendere, & rapta repetere licebit. Quamquam tu, ut vidimus, non quidem ex Pauli verbis id, quod quæris, consequi ais, sed (ut nimirum de audacia tuæ multò evidentiùs constaret,) in eius verbis id dici affirmas. Præterea, qua ratione defendere potes, Paulum ibi non quidem lites illas simpliciter detestari, sed aliena in iudicio petentes damnare, cum ea verba, dicat?* Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? *Hinc enim apparet, eum velle potiùs, ut quis & iniuriam, & fraudem sibi fieri sustineat, quàm, ut litiget. Itaq; necesse est, istum, quem a litigando dehortari vult, in hasce difficultates coniectum esse, aut certè con-*

Palæologi audacia.

vici poſſe, ut aut litiget, aut iniuriam, fraudemq́ patiatur. Hoc autem neutiquam de eo dici poteſt, qui aliena petit, ſed de eo dici neceſſe eſt, a quo aliquid vel petitur, vel aufertur. Hoc ipſe animadvertens, conatus es verba Pauli ita interpretari, ut non ad rem præſentem, ſed ad id, quod fieri, neſcio quomodo, poſſet, accommodentur. Sic enim ais, Qui cum inter duo mala conſtitutus, perdere ſua bona & rapere aliena, potius ſua perdere deberet, quam aliena rapere, oblitus legum chriſtianarum cum periculum nullum ſit ut perdat ſua, conatur rapere aliena. *Atqui hoc tuo commento nihil aliud agis, quàm oſtendis, Paulum de iſtiuſmodi homine in prædictis verbis loqui non poſſe, cum tu hominem iſtum in nullo periculo eſſe dicas perdendi ſua, & Pauli verba, ut paullo ante dictum eſt, de eo manifeſtè agant, qui iniuriam accipere, & fraudem pati poſſit, & ſic ſuis bonis periclitetur. Præterea vix umquam contingere poterit, ut quis inter hæc duo mala ſit conſtitutus, ut vel aliena rapere, vel ſua perdere cogatur? Vnuſquiſq́ enim in civili ac privata vita, (nam extra hos fines ſaltem vagari Pauli oratio non debet) ſi velit, vel ſua conſervare poſſe videtur, etiamſi aliena non rapiat, vel nullo modo, ne aliena quidem rapiendo, ſua conſervare.*

Palæologi ridiculus. *Quocirca ridicula planè iſta tua verborum Pauli interpretatio cenſeri debet. At enim (dices) Paulus ea verba addit,* Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. *ex quibus apparet, eum*

non de

non de iis loqui, qui in periculo eßent perdendi sua, sed de iis, qui aliis, quod suum erat, eriperent. Respondeo, Paulum de utrisq; locutum fuiße, nam utrique in Corinthiorum ecclesia erant. & quia ad utrosq; simul scribebat, propterea inter ipsos minimè distinxiße, sed, tamquam unum quempiam hominem, totum illud Ecclesiæ Corinthiorum corpus consideraße. Cum igitur in ea ecclesia eßent, qui iniuriam, & fraudem non quidem in iudicio, sed privatim fratribus facerent, & rursus, qui, ne iniuriam, & fraudem paterentur, ad iudices decurrerent, utrosq; unica appellatione complectens, hos primùm reprehendit apostolus, & dicit, satius esse, ut damno afficiantur, quàm ut cum fratribus litigent. deinde illos, tacitè a minore ducto argumento, acriter increpat. Ac si diceret. Si illi inter vos digni sunt reprehensione, qui non potiùs damnum æquo animo ferunt, quàm ut cum fratre litigent, quantò magis alteri illi ex vobis reprehendendi sunt, qui damno fratres afficiunt? Et sanè vehementer culpandi estis, postquam inter vos non tantùm iniuriarum impatientes reperiuntur, sed etiam ipsis fratribus inferentes iniuriam. Hanc Pauli mentem eße confitebitur (credo) quisquis rem ipsam, & apostoli verba paullo diligentiùs expenderit.

III. *Ex iis, quæ pag. 236, & 237, scribis, hoc tuum argumentum apertè colligitur ad probandum, licere homini christiano alterum de iniquitate coram magistratu accusare. Cuicumq; licet provocare, eidem de*

dem de iniquitate alterum coram magistratu accusare licet. Sed homini Christiano licet provocare. Igitur homini christiano alterum de iniquitate coram magistratu accusare licet. Vt autem tui argumenti propositionem probes, ais, provocationem nihil aliud esse, quàm accusationem ad superius iudicium (sic enim loqueris) de iniquitate iudicis. Assumptionem verò Pauli exemplo confirmas, qui Cæsarem appellavit. Affers præterea Apostolorum exemplum, qui dixerunt, magis obediendum esse Deo, quàm hominibus, Nam,cum hoc dicerent (inquis) ad superius tribunal provocaverunt.

Act: 25. 11.
Act:5.29.

Ista tua argumentatio pluribus de caussis nihili est facienda. Primùm enim illud animadvertendum est,etiamsi probares, posse hominem christianum accusationem de iniquitate alterius coram iudice instituere, non tamen necessariò aliquid contra Racoviensium sententiam, quam nos defendendam suscepimus, probatum iri. Potest enim fieri, ut quis alterius iniquitatem ad magistratum deferat, & tamen nullam interim vindictam expetat, nullumq; illi periculum creet. Exemplum ex iis peti potest, quæ alibi supra de rebus suis a prædonibus ablatis per magistratum repetendis disputavimus. Et sanè in ista iniquitatis accusatione,quam tu provocationi inesse vis, nec vindicta expetitur, nec alicui ullum periculum creatur. ut mox videbimus. Nam quid deinde est, quod ais, provocationem nihil aliud, quàm accusationem esse ad superius iudicium de iniquitate iudicis? Est

cii? Est quidem provocatio instituta, ut, si quis a iudice contra se iniquam sententiam latam esse arbitretur, ea ut revocetur, curare possit, non tamen, verè ac propriè loquendo, iudex iste in provocatione coram superiore iudice iniquitatis accusatur, nec contra ipsum iudicium aliquod instituitur. Sed id tantùm quæritur, ne eius sententiæ stetur, &, ut caussa coram alio tribunali cognoscatur. Eventus autem provocationis id manifestè ostendit. Nam, etiamsi a superiore iudice inferioris sententia revocetur, & rescindatur, non tamen inferior iudex ob eam rem ulla ratione punitur, aut ullum ex ea re damnum sentit. Cum iudex ob sententiam iniquè latam, sive dolo malo, sive per imprudentiam id fecerit, accusatur, & punitur, non per provocationem ad superiorem iudicem illud fit, nec (nisi fortaße, cum de ipsius dolo agitur) donec provocationi est locus, sed contra ipsum iudicem, qui iniquam sententiam tulit, nominatim iudicium instituitur, cum iam eius sententia in rem iudicatam transiit, ex qua læsum quis se esse sentiat. Hæc dum a te non animadvertuntur, in turpe erratum es lapsus, provocationem inquiens nihil aliud esse, quàm accusationem ad superius iudicium de iniquitate iudicis. Ex quo apparet, argumenti tui propositionem non modò a te probatam non fuiße, sed etiam falsam esse. præsertim, quatenus ea ad propositam quæstionem de vindicandis per magistratum iniuriis pertinere possit. Palæologi erratum.

Iam assumptio etsi vera est, tamen perperam omnino

omnino tu eam probare tentasti. Quare, quod ad disputationem ipsam attinet, ea pro falsa haberi potest. Nam quid habet commune Pauli appellatio cum provocatione, de qua in tuo argumento agitur? Neq; enim Paulus de iudicis alicuius iniquitate conqueritur, tamquam iniquam sententiam contra se tulerit, quippe cum nulla adhuc sententia in eius caussa a quoquam lata fuißet. Sed tantũmodo, tamquam minùs competentes iudices, eos, qui sibi propositi erant, reiicit, & unum Cæsarem pro competente sibi iudice agnoscit, eumq; appellat. Sed tu nimirum, verbi Palęolog9 decipitur. *Appellandi ambiguitate deceptus, inter appellationem, & appellationem non distinxisti. Appellat is, qui sententiæ iam a iudice inferiore latæ, tamquam iniquæ, stare non vult, & a iudice superiore caussam suam cognosci petit. & de hac appellatione, seu provocatione loquitur argumentum tuum. Appellat is etiam, qui ante iudicium cœptum, non a sibi proposito iudice, tamquam sibi minus competente, sed ab alio quopiam caußam suam vult cognosci, ad quem propriè caußæ cognitionem pertinere contendat. & hæc fuit appellatio Pauli, cum Cæsarem appellavit. Propterea, antequam ea verba protulißet,* Cæsarem Act. 25. 10. appello, *sic locutus fuerat,* Ad tribunal Cæsaris sto. ibi oportet me iudicari. *Nec verò Paulus, cum Cæsarem appellavit, sua sponte id fecit, idve sibi præcipuè proposuit, ut iniquum iudicium vitaret, nedum ut de iniquitate iudicem aliquem accusaret, sed (ut ipse & confiteris simul, & urges) id instinctu spiritus*

sancti

sancti factum est, ut ea ratione Paulus Romam perduceretur, atque ibi, quemadmodum dominus Iesus illi prædixerat, de ipso Iesu testaretur, idque sub iniquis iudicibus, ut eventus manifestè comprobavit. eorum enim iussu tandem interfectus est. Et certè, si Paulo suum ipsius commodum propositum fuißet, haud verisimile est, eum Cæsarem appellaturum fuisse. hac enim ratione videre poterat, se a Festo responsum illud accepturum, quod accepit, Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis, *& vix futurum, ut liberaretur. quod alioquin facilè fieri posse apparebat. ut res ipsa ostendit. Nam & rex Agrippa dixit,* Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.

Act: 23, 11.

Act: 26, 32.

Quid autem est, quod ais, Apostolos ad superius tribunal provocaße, cum dicerent, Deo magis obedire oportere, quàm hominibus? An non hic error est nulla prorsus excusatione dignus? De nullo enim iudicio loquuntur Apostolorum verba, sed tantùm de imperio. Vt non modò provocationis, sive appellationis, de qua loquitur, argumentatio tua, nullum in ipsorum verbis indicium extet, sed ne alterius quidem illius, de qua paullo ante egimus, & ita nihil penitus ad id, de quo argumenti tui assumptio loquitur, exemplum istud Apostolorum pertineat.

Palæologi error.

IV. Sed video, magnum aliquod momentum tibi ad vindictam per magistratum expetendam in eo ineße videri, quod ais, Paulum minatum magistratui fuisse, qui se Romanum civem contra leges Romanas virgis percuti, & cædi iußißet. Non enim solùm pag.

239. id

239.id affirmas,ubi argumenta profers mentis Pauli in iudiciorum materia, sed idem quoq; antea pag: 231. obiter affirmaveras, addens expreßiùs, Paulum ibi minari, se delaturum iniuriam ad magistratum superiorem.

Palæologus hallucinatur.

Atqui, Palæologe, insigniter hac in re hallucinaris. Neq; enim Paulus aliquid minatur. & eius verba, ex quibus tu eum minari colligis, aliò, quàm, quò tu putas, referuntur. Sunt autem ea verba Act: 16. v. 37. Cum enim Paulus, & Silas Philippis, postquam magistratuum iussu virgis cæsi fuißent, in carcerem coniecti essent, miserunt magistratus lictores ad carceris custodem, iubentes, ut eos dimitteret. Quod audiens Paulus, etsi iam divina ope unà cum Sila liberatus erat, sic eis dixit, Cæsos nos publicè indemnatos homines Romanos miserunt in carcerem, & nunc occultè nos eiiciunt? Non ita, sed veniant ipsi, & nos eiiciant. *Vbi (quæso) hîc minæ apparent, præsertim deferendi iniuriam ad superiorem magistratum?* Ego *sanè nihil aliud video, quàm Paulum noluiße, se, & Silam occultè dimitti, sed, quemadmodum publicè, tamquam sontes aliqui ac malefici, cæsi, & carcerati fuißent, sic etiam publicè, tamquam insontes, liberari. ut ipsorum innocentia patefieret, ne alioqui Iesu Christi nomen, cuius ipsi legati erant, malè audiret, & Evangelicæ prædicationis cursus per ipsos institutus ea ratione impediretur. quod ut faciliùs obtineret, iniuriam sibi, & socio factam commemoravit, &, quòd cives Romani*

Romani eßent, addidit. Nam certum erat, hoc audito, plus etiam, quàm ipse petiisset, magistratus illos præstituros, qui, etiamsi planè compertum habuißent, Paulum iniuriam suam numquam delaturum, tamen, cum iam ipsi per se eum unà cum socio dimittendum censuißent, deinde verò, propterea quòd cives Romani eßent, haud leviter se errasse, animadvertißent, omnino, ut errorem suum aliqua ex parte emendarent, id, quod petitum a Paulo fuerat, ipsi sua sponte fecissent. præsertim, cum citra Pauli ipsius delationem superiori magistratui omnia, quæ gesta erant, patefactum iri, admodum verisimile eßet. qui civibus Romanis gravem factam iniuriam, nec ulla ratione (ut ita dicam) correctam non planè impunitam eßet relicturus. Nullæ igitur prorsus sunt hîc Pauli minæ, sive verba, sive sentẽtiam spectes, quamvis tu, ne tibi usquam hac in parte sis dissimilis, satis confidenter Paulum, se iniuriam sibi factam delaturum, comminantem facias.

Palæologi confidentia.

V. Verùm quid dicemus de tua illa argumentatione, quæ pag: 246. continetur? Ais enim, Si pro inflicto colapho, si pro eversis bonis, si pro vi non licet ad iudicem accedere Christiano homini, nec licebit Christiano homini in his causis, iudicio præsidere. Quod enim non licet petere non licet reddere, & frigeret Iudex si nullus ad iudicem accedere posset.

Certè, cum iam sæpissime, qualia sint argumenta tua, experti simus, non ampliùs mirari debemus,

te ita

te ita pueriliter argumentari. 1. Primùm enim, quòd affirmas, non licere reddere id, quod petere non liceat, quis umquam tibi istud concedet, qui noverit, Deum posse eos, qui iniuriâ nos lædunt, ulcisci, cum tamen nobis a Deo contra ipsos vindictam petere non liceat, ut a nobis supra, quidquid tu adversus hanc certissimam veritatem attuleris, demonstratum est? Præterea, an non ipse pag: 252, 253, & 254. apertè fateris, per Christi præcepta nobis præcisam esse viam decurrendi ad magistratum, si eum, qui nos læserit, facinoris in nos admissi pœniteat? Quid igitur, si iste nihilominus a nobis accusatus fuerit, & in vindicta a magistratu contra eum petenda nos ipsi persistamus, numquid propter eius pœnitentiam non poterit magistratus in eum vindicare? &, cum nos peccemus, & iustè coram Deo non possimus adversus istum iniuriæ, qua nos affecit, ultionem a magistratu petere, ipse quoq; magistratus peccabit, nec iustè coram Deo poterit ab isto nobis factæ iniuriæ pœnas sumere, eumq; pro merito ulcisci? Profectò, si ita rem se habere velis, tu is es, qui magistratus gladium gestantis auctoritatem labefactas, eamq; otiosam atq; inutilem reddis. Vix enim invenietur, quomodo eam exercere possit, si omnes impunè habituri sunt, quos admissi facinoris pœniteat, id est, ut ipse paginâ 252. tua verba interpretaris, qui ab se offenso dicant per pœnitentiam, Parce mihi. Huc accedit, quòd magistratus eum puniens, qui in alterum iniurius fuit, non illi tantùm, qui iniuriam accepit, sed reipublicæ

Palæo: aut seipsũ refellit, aut absurdissima dicit, & in eo ipso peccat quod adversariis obiicit.

reipublicæ quoque suum reddit, cuius maximè interest neminem iniuria affici, & iniuria afficientes puniri. Quare, etiamsi alioquin verissima esset, tamen inanis prorsus hîc foret regula ista tua, Quod non licet petere, non licet reddere. neq; propterea sequeretur, in iniuria afficientem vindicari a magistratu non posse, quamvis is ipse, qui iniuria affectus est, id non possit petere, nisi ipsam quoq; rempublicam ea petitione interdici constaret. Mitto quòd, ut tibi pag. 271. & alibi placere apparet, ipsius Dei in facinorosis puniendis caussa agitur, nec eorum punitio sine numinis divini offensione negligi potest. Itaq; (te iudice) ipsi Deo, dum facinorosi puniuntur, suum quodammodo redditur, non modò privato læso, & reipublicæ.

2. *Iam, quod deinde addis, inquiens,* Frigeret Iudex si nullus ad iudicem accedere posset, *non semel, ut arbitror, a nobis supra confutatum est. cum, ut ibi diximus, nihil impediat, quominus iudex ex officio punire sontes possit. Nec verò, si is, qui iniuriam accepit, ipse accusare non potest, & sui ulciscendi gratia ad magistratum accedere, utve accedatur, curare, idcirco alii innumerabiles accusare non possunt in iis omnibus iudiciis, quæ publica dicuntur, quamvis in ipsis de privata iniuria agatur. qualia sunt de adulteriis, de sicariis, de vi, de veneficiis, & alia id genus.*

Vide Iustiniani imper: institut: lib: 4. cap: ultimo.

VI. Sequitur mirificum quoddam argumentum, quod colligitur ex iis, quæ scribis pag. 248. in fine res-

ponsionis ad adversariorum obiectionem 15. Ais enim Ioh. 18. 23.
ipsum Christum iniuriæ accusaße illum, qui se coram pontifice cæcidisset, quod scilicet sine caußa id fecisset. Nam (*inquis*) cur me cædis est, sine causa cædis. *Quod si Christus ipse magister noster, & exemplar, ad quos nos conformare debemus, de iniuria accusavit, cur nobis idem facere non liceat.*

Equidem nescio, an meritò reprehendendus sim, qui huiusmodi tua argumenta commemorem. Quis enim ūquam præter te vel somniaßet quidem, Christum accusare, quia dicat alicui coram magistratu (si tamen magistratus erat, ad quem scilicet eius rei cognitio spectaret) se propter aliqua verba, quæ dixißet percutienti, Si bene locutus sum, cur me cædis? Numquid isto pacto, atq; istiusmodi verbis accusatio institui solet? An non admonitio, & reprehensio potiùs censenda est unà cum sui extra iudiciali quadam defensione coniuncta? Nonne is, qui eum percußerat, unus e ministris illius magistratus erat, unde ab ipso magistratu percußus videri poterat, ut nullus accusationi locus eßet? Quid (quæso) efficere in animo Christus habuißet, istum accusando? Num verisimile erat, magistratum illum iniquissimum & ipsi infensissimum ipsius accusationem suscepturum, eiq; ius redditurum, præsertim contra ministrum suum, qui etiam sui caußa id fecerat, propter quod accusaretur? Adde quòd, ut modò, & ante submonuimus haud verisimile est, ad magistratum istum, hoc est ad summum sacerdotem, eiusmodi caußarum cognitionem

gnitionem spectasse, sed præsidem, quiq; ab ipso iudices delegati eßent, de iniuriis privatorum ius reddere consueviße.

VII. Eadem pag. 248. denuo argumentaris, & ais, Si licet mihi ea quę volens do mutuo, sperare tempore constituto, inter me & illum cui meam pecuniam dedi, recipere, cur non debeo sperare ea quæ mihi per vim sunt ablata, per accessum ad Deum, hoc est, Magistratum vicarium Dei recuperare?

Egregia sanè argumentatio, & duarum rerum tamquam similium, ingeniosa collatio. Quasi verò cum mutuò datum recipitur, aliquo vel levissimo quidem damno is, qui acceperat, afficiatur, quemadmodùm gravissimo is affici solet, ex cuius manibus per vim ab ipso ablata magistratus ope recuperantur. Nemo enim nescit, quàm graves raptoribus sint constitutæ pœnæ præter ipsarum rerum raptarum restitutionem, præsertim verò hac ætate nostra, in qua plerisq; in locis vel propter simplicissima eaq; admodum levia furta homines, magistratu iubente, suspenduntur. Quòd si tamen contigerit, per vim rapta, magistratus ope, sine raptoris damno recuperari poße, eiusce rei caußa ad magistratum accedere licere, ut alibi dictum fuit, & ipse concedo, nec adversarii tui negant.

IIX. Supra visum est, te iniurias per magistratum ulcisci licere, ex eo argumentatum fuiße, quòd Christus apud Matthæum ea verba dicat, ne quan- Matt. 5. 25.

do te tradat adversarius iudici. *Ad quod brevissimè respondimus, Christum ibi non de eo, quod fieri debeat, sed de eo, quod fieri contingat, verba facere. Nunc alia ratione ex universa admonitione illa argumentaris. pag. enim 252. ais, Christum eo loco indicasse, offenso semper licitum esse accessum ad magistratum, cum non moneat offensum, ut parcat, nec ad iudicem accedat, sed offendentem, ut acceleret satisfacere pro iniuria illata.*

Hæc tua argumentatio ex simplici coniectura ducta, nihili est æstimanda. & fallacissima est coniectura ista. Quandoquidem non, ubicumq́ aliquid dici convenienter potuisset, ibi etiam dictum est, quamvis verissimum sit. Sed necesse est, ut dici non solùm potuerit, sed etiam debuerit. Quid, quòd nullo pacto consentaneum erat, ut Christus eo loco offensum moneret, ne ad iudicem accederet? Nam ibi de iis tantùm agebatur, quæ ad præceptum non occidendi aliquo modo pertinerent, & propterea non de offenso, sed de offendente verba fieri debebant. præsertim, cum de offenso infra proprio loco agendum esset, ubi videlicet de lege talionis sermo futurus erat. nec tractationes istas confundere decebat. Quod tu minimè vel animadvertens, vel certè cogitans, ineptam istam tuam coniecturam ex Christi verbis duxisti.

Palęol: incogitãtia.

IX. *Pergis autem, & eadem pag: 252. ita reipsa argumentaris. Christus apud Lucam monet, ut fratri offendenti, si eum iniuriæ nobis factæ pœniteat, ignoscamus, Ergo, si eum non pœniteat, poterimus non ignoscere,*

Luc: 17. 3, & 4.

gnoscere, & proinde ad magistratum iniuriæ nostræ vindicandæ caussa accedere. Atq; eadem pag. & pag. seq. affirmas, hanc esse legem charitatis latam a Christo omnibus Christianis, ut tunc demum ab ulciscenda per magistratum iniuria abstineamus, cum facinorosum admissi in nos facinoris pœnitet.

Hîc Palæologe graviter es lapsus, qui non animadverteris quo sensu Christus apud Lucam dicat, ignoscendum, sive, ut ibi scriptum est, dimittendum esse fratri pœnitenti. Non enim de non vindicanda tantùm iniuria ibi agit Christus, sed etiam, idq; præcipuè, de non reiiciendo aliquem, tamquam minimè verum fratrem, omnino loquitur. quemadmodum Matthæi locus cap: 18. qui Lucæ loco, ut ex antecedentibus apparet, sine dubio respondet, manifestum facit. Sic enim apud Matthæum Christus loquitur, Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum_. *En tibi, quid potissimùm sit apud Lucam pœnitenti fratri ignoscere, sive dimittere. nempe illum pro vero fratre agnoscere, qui antea non erat, id est, per peccatum suum esse desierat. Siquidem ista apud Matthæum verba,* Si te audierit, lucratus es fratrem tuum, *non tam consecuti effectus, quàm officii admonent. Perinde est enim, ac si dictum foret, Si te audierit, cum operâ tuâ factum sit, ut frater tuus verè denuo extiterit, eum complectere, nec ampliùs illi negotium facesse. Itaq; sicut verba illa apud Lucam,* Si peccaverit in te

Palæologi lapsus.

frater tuus, increpa illum, &, si pœnitentiam egerit, *idem prorsus declarant, quod illa apud Matthæum*, Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum. Si te audierit, *sic necesse est, ut, quæ utrobiq; statim inferuntur, & imperfectum sermonem concludunt, eamdem sententiam contineant, & idcirco idem re ipsa sit apud Lucam Dimitte illi, quod apud Matthæum Lucratus es fratrem tuum. Fateor igitur, si quis in nos iniurius fuerit, &, a nobis privatim monitus, nolit peccatum suum confiteri, & emendare, nos non modò posse, sed etiam debere illi non dimittere, ut a contrario sensu ex Christi verbis apud Lucam colligi potest, id est, ut ex Matthæo liquet, non debere nos eum pro vero fratre agnoscere. Sed quid faciendum est? Illud nimirum, quod ibidem apud eumdem Matthæum dilucidè Christus explicat. Monendus est iste iterum, adhibito adhuc uno, aut altero teste. quòd si ne tum quidem resipuerit, ecclesiæ illius loci rés tota patefacienda est. Cui si iste morem gerere noluerit, tum nobis, tamquam membrum a reliquo corpore separatum, est habendus. & hoc est Illi non dimittere. Quocirca tantum abest, ut ex domini Iesu verbis apud Lucam colligi possit, nos posse ad civilem magistratum eum deferre, qui, cum nos iniuria affecerit, resipiscere nolit, & illum puniendum curare, eaq; ratione iniuriam nobis ab eo factam sarcire, ut si, quemadmodum fieri decet, Matthæus interpres adhibeatur, inde omnino colligi debeat, in non remittenda*

tenda iniuria non poße nos ulteriùs progredi, quàm, ut eum, qui nos iniuria affecit, ad ecclesiam deferamus, & si peccatum suum agnoscere recuset, pro fratre ampliùs non habeamus.

Erras igitur vehementer, cum verba Christi apud Lucam ad aliquam offensæ condonationem accommodas ab ea condonatione separatam, quæ illi (ut ita dicam) non condonationi opponitur, de qua apud Matthæum agitur. Certum enim eße debet, Christum condonationem istam suis verbis complexum fuisse, deque ea potissimùm egisse. Alioqui sequeretur, nos nullo modo condonare iniurias posse, aut saltem debere, nisi iniuria afficientem pœniteat. quod & falsissimum est, & a te ipso, ut statim videbimus, negatum. Nam quòd in initio pag. 253. non obscurè inter condonationem, quæ corde fit, & eam, quam extrinsecam reconciliationem appellas, distinguere videris, & tacitè verba Christi apud Lucam ad extrinsecam tantummodo istam reconciliationem refers, quasi Christus offendentis pœnitentiam non ad cordis interiorem, sed ad externam condonationem concedendam requirat, quam externam condonationem in eo potissimum consistere vis, ne offensus, sui ulciscendi gratia, ad magistratum accedat, totum, inquam, istud nulla ratione admitti potest. Primùm enim Christi verba generalia sunt, & indistinctè prolata. nec de tua ista distinctione quidquam alicubi apparet. Inquit enim simpliciter, idq; bis, Dimitte illi. quæ verba sine dubio omnem condo-

nationem complectuntur. Deinde distinctio ista tua rationi minimè est consentanea, duplici de caussa.

Vna caußa est, quòd nemo ex corde remittit, qui extrinsecus non reconciliatur, ea præsertim ratione, quam ipse hoc loco intelligis, id est, qui a magistratu adeundo contra offendentem non abstinet. quemadmodum, ut manifestissimas huiusce rei rationes omittam, ex eo ipso loco apparet, ubi Christus monet, ut unusquisque fratri suo ex corde iniurias condonet, quem tu ad distinctionem istam tuam confirmandam attulisti. Is est in extremo 18. cap. Matthæi. Etenim in parabola illa, ex qua Christus monitionem suam derivat, cuiq; ipsam accommodat, servus ille conservum suum sibi pauxillulum pecuniæ præ illa, quam ipsi dominus sibi ab eo debitam condonaverat, debentem in carcerem coniici curavit, nec inde exire permisit, donec debitum solveret, quod audiens dominus, condonationem suam revocavit, istumq; servum tortoribus tradidit, usquequo id omne, quod sibi debebat, exolveret. Et Christus statim addit, Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris. *Ex quo perspicuum est, servum istum non remisiße ex corde. Vnde verò id colligitur, nisi ex eo, quòd factis ius suum est persecutus, & externam, sive extrinsecam istam tuam reconciliationem non præstitit? Immo istud est ex corde, sive ex animo non remittere, Factis scilicet ius suum persequi. Itaq; is, qui ex corde condonat, ei opponitur, qui*

externis

externis factis non reconciliatur. apparet enim istum, si dicat se iniuriam condonare, ex animo non loqui. tantum abest, ut ex corde facta condonatio ab externa reconciliatione distinguatur, & ab ea seiungi possit, ut tu gravissimo errore satis apertè affirmas. Nec verò est, quòd dicas, istum, qui offensus est, ab externa, quam tu intelligis, reconciliatione, nisi offendentem pœniteat, abstinere (ipsa tua verba adscribam) non propter se, sed propter disciplinam, quam tenentur tueri omnes. *Hîc enim adhuc graviùs, id est periculosiùs erras. Nam, si istud verum est, non modò poterit offensus offendentem istum accusare, atq́ue, ut in eum per magistratum vindicetur, curare, sed etiam omnino debebit. quo, ut alibi diximus, nihil iniquius excogitari potest.*

Palæologi error.

Pælæologi error.

Altera caussa, cur distinctio ista tua reiici debeat, est, quòd ex ea sequitur, licere quidem eum, qui nos offenderit, ad magistratum deferre, sed non, si priùs eum sui facinoris pœniteat. Cuius tamen diversitatis nulla ratio reddi potest. præsertim, si tibi ipsi constare velis. Si enim idcirco licet offenso offendentem accusare, ut publica disciplina conservetur, certè, cum de publica disciplina conservanda non minùs in eo puniendo agatur, quem facinoris pœniteat, quàm eo, quem minimè pœniteat, nulla inter utrumq́ue, quod ad ipsos accusandi potestatem attinet, differentia esse debet. Nam quid (obsecro) facinorosi pœnitentia, id est ab eo ipso, quem suo facinore maximè læsit, veniæ petitio ponderis habere potest

ad legalem vindictam reprimendam? Certè nullam. Docere nos hoc debet id, quod in Israelis populo ex divina lege per Mosem lata fiebat, & iure civili Romanorum, ut arbitror, receptum est. Sub lege quidem Mosaica non modò veniæ imploratio ab eo, qui maximè læsus fuerat, sed ne ipsa quidem veniæ impetratio aliquid proderat, quominus de delinquente pœnæ in ipsa Lege constitutæ sumerentur, atque hoc idem hodie multis in locis fit. Idemqué crediderim in publicis iudiciis, de quibus paullo ante locuti sumus, iure civili constitutum esse. Quamvis enim ei, qui iniuriam accepit, satisfactum fuerit, non tamen reipublicæ est satisfactum. Ubi verò est illa tanta Dei iustitia, quam tantopere alibi urges, ut mali malè pereant, & vindicentur malefacta, nec, cum ea de re agitur, proximi dilectionis ulla ratio habeatur, ut legitur libri tui pag. 271. si solâ delinquentis pœnitentiâ, id est veniæ petitione, fieri vis, ut is, contra quem delictum commißum est, non poßit curare, ut delinquens puniatur? Nec verò hæc idcirco a me dicuntur, quia in eo te reprehendam, quòd velis, aliquando ad magistratum acceptæ iniuriæ vindicandæ caußa accedere non licere, in quo etiã te vehementer laudo, sed ut ostendam, teipsum hac ratione axiomata tua quædam, contra quæ supra disputatum est, convellere, & doceam, nullam distinctionem a te adhiberi rectè poße inter eum, a quo veniam petit is, qui ipsum offendit, & e-

um, a

um, a quo non petit, quod attinet ad accusationem coram magistratu instituendam, &, quando omnino concedis, alterum accusare non debere, alteri quoq; accusare non licere, concedendum tibi esse, demonstrem.

X. Ex iis, quæ pag: 267. scribis, huiusmodi tuum argumentum elicitur. Paulus monet, ut a Christianis christianus magistratus constituatur in Ecclesia, qui querelas audiat Christianorum, qui ab aliis Christianis rapinis, & fraudibus offensi fuerint, iisq; ius reddat. Igitur Paulo auctore, christiano homini acceptæ per rapinam, aut fraudem iniuriæ vindictam per magistratum expetere licet. 1 Cor: 6.

Duobus potissimùm modis ostendi potest, ista tua argumentatione nihil effici, quod Racoviensium sententiæ repugnet. Primùm enim, etiamsi, ut supra disputatum fuit, dubium esse non videatur, quin in iis litibus, de quibus eo in loco Paulus loquitur, de fraude vindicanda ageretur, non tamen in eiusmodi caussis a Christianis hominibus iudicium ferri, simpliciter laudat Paulus, sed comparatè. Siquidem, ut ante ostendimus, damnat omnino Paulus tales lites, præsertim inter Christianos, & potiùs iniuriam, & fraudem patienter ferendam esse docet, quàm harum rerum caussa litigandum. Itaq; eius sententia est, Si quis nihilominus pati iniuriam, & fraudem nolit, atq; a litigando abstinere, præstare saltem sub iudicibus christianis & fidelibus litigare, quàm sub infidelibus. Atq; idcirco rectè a Racoviensium scriptore

pag: 64.

pag: 64. & 77. dictum fuerat, propter impatientes de iudicibus in ipsa ecclesia deligendis Paulum locutum fuiße. Deinde animadvertendum est, cum de fraude, aut rapina, quam quis paßus sit, iudicabit in ecclesia Christi christianus iudex, eum in sententia ferenda christianæ æquitatis, atq; clementiæ fines præteritum non eße, & satis habiturum, si is, qui rapinam, aut fraudem fecerat, quod vi, aut dolo alteri abstulerat, id universum restituat. neq; id fortaße perpetuò, sed tum demum, si ex ea restitutione summa restituentis inopia, quæ ante ablationem non esset, consecutura non sit, cum interim is, cui restituendum fuerit, commodè vitam transigere queat, etiamsi aut partem, aut totum etiam id, quod suum erat, non recuperaverit. Aliam præterea pœnam fraudis, aut rapinæ nomine iudex iste neutiquam reo infliget. Ex quo sequitur, actorem nihil tentaße, quod Christi præcepto, quod extare Racovienses contendunt, de non ulciscenda per magistratum iniuria, ullo modo adversetur, & propterea ipsorum hac de re sententiæ repugnare censendum sit.

XI. Ex supra dictis patet responsio ad id, quod pag: 276. ex Christi præcepto Matth: 18. colligis, de quo antea egimus. ubi modus præscribitur agendi cum fratre, qui in nos peccaverit: Nam, cum Christus dicat, si iste alioqui resipiscere nolit, deferendum eße ad ecclesiam, Ergo (inquis) vindicare licet per Ecclesiam, quod per nos non licet.

Patet, inquam, ex supra dictis ad tuam istam argumentati-

gumentationem responsio, cum certum sit, Ecclesiam non vindicaturam iniuriam alicuius ad se delatam ulla ratione, quæ cum Christi præceptis de iniuriis non retaliandis planè non consentiat, sed tantummodo curaturam, ut is, qui iniuriam fecit, tum demum eam resarciat, si id sine eius magno malo fieri possit. Sed quid dico? quasi verò in ea Christi præscriptione aliquid insit, quod ad iniurias aliqua ratione vindicandas ullo modo pertineat. Certum est enim, Christum, eum agendi modum cum eo, qui in nos deliquerit, præscribendo, nullam prorsus rationem iniuriæ nostræ vindicandæ habuiße. sed tantummodo, ut ille resipisceret, nos verò charitatis officia illi præstaremus, & interim ecclesia, si opus eßet, perpurgaretur, curaße. Nam quantus est error ille tuus, qui verbis, quæ prædicto loco statim addis, continetur. Ea sunt, Deferre enim ad Ecclesiam erat eius, qui culpam & offensam non poterat concoquere. *Dupliciter omnino hîc erras Palæologe. Primùm, quòd, ut satis apertè antea feceras, his verbis tacitè affirmas, de modo acceptam iniuriam ulciscendi in Christi præceptione agi. Deinde, quòd, dum expreßè hîc eius rei rationem affers, ex præceptione permißionem facis.* Palæologi error duplex.

Prius erratum vel ea Christi verba satis coarguunt, Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. *ex quibus apparet, Christum, ut diximus, admonitione sua curare, non ut offenso satisfiat, sed ut offendens offensi operâ, ac diligentiâ resipiscat. Nec verò mutatur*

tatur hic Christi admonitionis finis, cum offendentem, qui privatim monitus resipiscere non vult, ad ecclesiam tandem deferri iubet. Immo tum maximè id, quod diximus, curat Christus. Nam, qui, vel eo solo, quem offendit, vel altero præterea, duobusvé aliis monentibus, non movetur, movebitur fortaße, si tota ecclesia eum moneat, ipsaq; hortante, resipiscet. Quod si non faciat, non tamen quidquam fieri vult Christus, quo vel is, qui offensus fuit, iniuriam suam ulciscatur, vel ipse offendens a resipiscendo retrahatur. Nam quis futurus est, qui gravissimâ aliquâ iniuriâ acceptâ, sese probè vindicatum eße existimet, si is, qui ei iniuriam fecit, pro alieno ab ecclesia habeatur. Vbi etiam observandum est, Christum non ipsi ecclesiæ disertè præcipere, ut iniuriosum istum non resipiscentem a sui consortione separet, atq; excludat, quasi hanc pœnam, qua aliqua ratione iniuria vindicetur, & ei, qui eam accepit, satisfiat, isti infligi velit, sed ad ipsum offensum verba sua dirigere, ac dicere, sit tibi, sicut ethnicus, & publicanus. *Ex quo certum eße potest, potiùs offensum admoneri, ut supra etiam factum fuerat, quid eius officii sit, quàm aliquid ecclesiæ contra offendentem exequendum præscribi. Iam verò nulla commodior, aut aptior ad istum ab errore suo retrahendnm, adq; resipiscentiam invitandum ratio excogitari poße videtur, quàm, si tantisper, dum resipiscat, a reliquorum societate separe-*
2 Thess.3.15 *tur, & interim, ut Paulus monet, non pro inimico habeatur, sed, ut frater, moneatur. Nam, ut ibidem*

Paulus

Paulus indicat, facilè ipsum pudebit, & tandem, si sanabilis fuerit, ad pristinam mentis sanitatem revocabitur. Vide, quid tu ipse, qui hoc loco, vindicari in istum, affirmas, non omnino tibi constans hac de re scripseris pag: 283. in initio, & tota etiam pag. 282. Et hæc quidem, quod attinet ad prius erratum tuum. Palæol: nō omnino sibi constat.

Alterum tuum erratum ex eo manifestè coarguitur, quòd Christi verba in universa illa monitione non permittentia sunt, sed præcipientia. Vade, & corripe, Adhibe tecum, Dic ecclesiæ, Sit tibi, &c. Quocirca, etiamsi iste, qui iniuria affectus est, culpam (ut tu loqueris) & offensam optimè concoqueret, ea tamen omnia facienda essent, quæ ibi Christus monet, & iste nihilominus iniuria se afficientem ad ecclesiam deferre deberet, nisi priùs vel sibi soli, vel alteri secum, duobusve monentibus auscultasset. Perperam igitur dictum a te est, deferre ad ecclesiam eius fuisse, qui offensam concoquere non posset, quasi ei, qui concoquere posset, vel deferre non liceret, vel certè deferendi nulla necessitas incumberet.

XII. *Eadem pag: 276. ad finem hæc tua verba leguntur,* Si licuit Petro non cedere Ananiæ, id quod Ananias donaverat, licebit etiam cuivis non cedere raptori absque iure suum pallium. *Atq; idem repetis pag: 322.*

Vix dici potest, quàm insulsa sit hæc argumentatio tua, quotq; manifesti errores, ac fallaciæ in ea contineantur. Primùm in eo vehementer erras, quòd ais, Petrum quiddam Ananiæ non cessisse, cum in ipsa historia Palæologi error. Act: 5.3, &c

historia nihil aliud dicatur, nisi Petrum Ananiæ eius gravissimum peccatum acriter exprobraße, qui venditi prædii, tamquam integrum pretium, partem tantummodo quamdam ad pedes Apostolorum deponens, spiritui sancto, vel potiùs spiritum sanctum mentitus esset, eiq; dixisse, non hominibus, sed Deo ipsum mentitum fuiße. Non igitur repetiit, seu non cessit quidpiam Petrus Ananiæ, neq; id curavit, ut integrum venditi ab ipso prædii pretium in Apostolorum, & Ecclesiæ manus deveniret. sed tantùm, ut eius ingens scelus patefieret, ne aliquis in illis Ecclesiæ initiis cum spiritu sancto quodammodo ludere, seque pro eo, qui non eßet, Ecclesiæ, atq; adeo ipsi Deo venditare aßvesceret. Deinde erras, quòd affirmas, Ananiam aliquid donasse præter id, quod dedit. Credis enim, eum prædii venditi integrum pretium donasse. quod tamen aliter se habet. Namq; aliud est donare, aliud se donare profiteri. Ananias integrum venditi prædii pretium donare quidem se professus est, non tamen donavit. Atq; eius peccatum non in retinendo eo, quod iam donasset, sed in profitendo, se id donare, quod non donabat, fuit. Propterea verbum νοσφίζεσθαι, *quo bis in ea historia utitur Lucas, potiùs Seponendi verbo utrobique interpretandum est, quàm Fraudandi, & legendum potius Sepofuit de pretio, & Seponere de pretio, ut doctissimis viris visum est, propria & simplici verbi significatione retenta, quàm Fraudavit de pretio, & Fraudare de pretio, ut veteri interpreti placuit, translatitia & figurata,*

Palæologi error.

figurata, licèt usitata, significatione ascita. Syriacus quidem interpres priore loco verbo, quod simpliciter accipere, seu tollere significat, posteriore verò, verbo, quod abscondere declarat, usus est. Non fuit autem prædictus tuus error silentio prætereundus, ut tantò magis alter appareret, quem ante notavimus, ex quo solo manifestæ vanitatis tua argumentatio convincitur, id est, Petrum ab Anania nihil repetiiße, sive illi non cessisse, evidentiùs constaret, cum aliquid ab eo repetendi, sive illi non cedendi nullum ius, aut caußam haberet. Hoc dico, quia alioquin haud ignoro, quò minor ipsius Ananiæ aliquid dandi obligatio fuißet, eò magis ab ipso ad raptorem argumentum ducere te rectè potuiße.

Verùm fac, Ananiam integrum venditæ poßessionis pretium Ecclesiæ donaße, & Petrum ex eo nihil ei cedere voluiße. Nonne considerandum est, qua ratione id factum fuerit? Quomodo igitur non cessit Petrus Ananiæ reliquum illius pretii? Num simpliciter id repetendo? Atqui hoc nihil ad rem facit. Nemo est enim qui neget, licere a raptore ea, quæ rapuit, simpliciter repetere. Num per vim ipse exigendo, & auferendo? At primùm hoc manifestè falsum est, cum nec ipse Petrus illi ullam vim adhibuerit, nec verisimile sit, pretium illud integrum ab Ecclesia umquam receptum fuiße. ut nihil dicam, quòd in historia eius rei nulla fit mentio. Deinde, si per vim Petrus ipse eam pecuniam abstulit, certè, si eius factum in exemplum trahere velis, & rectè argumentatio-

nem tuam concludere, poterimus & nos ipsi a raptore nostra, quæ rapuit, per vim auferre, quod tamen fieri non posse, ipse concedis, sed per magistratum id fieri vis. Numquid fortasse Petrus magistratum aliquem adiit, & eius opem ad pretium illud integrum consequendum imploravit? Sed quem, rogo, cum ibi nullus nominetur? Deum fortè dices. Sed unde istud colligitur? Num ex eo, quòd Ananias repente concidit, atq; expiravit? Quasi verò Deus Ananiam interimere, Petro ad se propter integrum prædii illius pretium consequendum minimè confugiente, non potuerit, aut quasi ex Ananiæ morte factum sit, ut pretium illud integrum ad Apostolorum manus pervenerit. Quid, quòd ipse tibi istud subterfugium eripuisti, cum paullo post pag: 277. dixisti, Deum Petri factum approbasse? Nam hoc profectò significat, non quidem Deum aliquid fecisse, unde Petri ad ipsum confugientis petitioni satisfactum fuerit, sed ipsum Petrum id fecisse, quod volebat, Deum autem ipsius factum Ananiæ morte comprobasse. Sed fac rursus, Petrum Dei opem ad consequendum pretium illud implorasse (quo tamen nihil ineptius, aut absurdius dici potest) quid inde sequetur? Certè nihil aliud, quàm nos posse Dei opem implorare, ut ea recuperemus, quæ raptor nobis abstulerit. At non idcirco concedetur nobis contra raptorem civilis magistratus opem petere. Nam, si dicas, Petrum ideo ad Deum confugisse, quia Deus ipse tantùm in ea caussa iudex esse poterat, ad civilem magistratum alioquin acces-

surum

surum, si civilis aliquis magistratus fuißet, qui ius in ea caußa reddere potuißet, hoc ad excipiendum quidem fortaße aliquid valere potest, sed ad probandum, prorsus nihil. Nimis enim longè petitum est, & non probabili aliqua coniectura, verùm inani dumtaxat quadam opinione nititur, adeò ut istud non coniicere sit, sed divinare velle. Quocirca ex eo nullo modo effici potest, perinde censendum eße, ac si Petrus ad civilem magistratum accessißet, & proinde Petri exemplo nobis ad civilem magistratum accedere licere. nedum, ut eiusdem exemplo acceptæ iniuriæ vindictam per civilem magistratum nobis expetere liceat, quemadmodum probandum tibi est, si Petri, & Ananiæ historiam istam, quam attulisti, ad rem pertinere velis. Itaq; tandem vides, universam argumentationem tuam, uti prædixeram, insulsam omnino, atq; erroris plenam eße.

XIII. At verò nihil tibi feciße videbare, nisi Racovienses suomet gladio (quod aiunt) iugulare tentaßes. Nam, cum ipsi pag: 71. dixißent, per excommunicationem, quam Christum in Ecclesia constituiße volunt, hominem non tortori, sed Satanæ tradi, non ex aliqua politia, sed e cælo excludi, non deniq; temporali morti, sed æternæ addici, tu pag: 284, & 285. ex hoc ita reipsa argumentaris. Si homini christiano verbi magistratum eiusmodi gerere licet, quo anima vincitur, flagellatur, occiditur, & non corpus terrena vita, sed anima vita æterna privatur, Ergo christiano homini licebit ad istum magistratum

 accedere,

accedere, &, sui iuris conservandi caussa, ab eo petere, ut in eos, qui id meriti fuerint, istam potestatem exerceat. Quamobrem, si quis iniuriam passus fuerit, iure poterit curare, ut is, qui se iniuria affecit, nisi peccatum suum emendet, excommunicetur, id est tortori Diabolo tradatur, & æterna morte occidatur. quandoquidem, qui in peccato perseverat, meritus est, ut excommunicetur. Quòd si ita res se habet, multò magis homini christiano licebit ad gladii magistratum accedere, ut ipse sua repetat, is verò qui abstulit, si obedire nolit, tradatur lictori, & tamdiu in carcere teneatur, donec reddat ultimum quadrantem. Quandoquidem hæc sine dubio illis sunt minora, & in his minùs læditur proximus, & ipsa charitas, quàm in illis. propter quam proximi, & charitatis læsionem non dubium est, quin Racovienses hæc fieri posse negent.

Hæc argumentatio tua ex adversariorum dictis derivata non rectè conclusa est. idq́; quatuor potissimùm de caussis. Vna est, quòd, quamvis adversarii tui, cum de excommunicatione loquuntur, iis verbis utantur, quæ supra commemoravimus, non tamen intelligendum est, ipsos sentire, per ipsam excommunicationem, sive ipsius excommunicationis vim hominem æternæ morti addici, vel etiam alia fieri, quæ ibi dicuntur, sed tantummodo, per excommunicationem declarari, aliquem æternæ morti addictum esse, & in illa mala incidisse. Nec sanè inter ipsos Romanæ ecclesiæ theologos deeße arbitror, qui de ex-

communica-

communicatione ita ſentiant, quamvis easdem locutiones, quibus uſi ſunt Racovienſes, in ipſius vi explicanda & ipſi uſurpent. Illud certum eſt, eos, qui a Romana eccleſia deſciverunt, omnes ita ſentire, & tamen ab eiusmodi locutionibus non abſtinere. nec id quidem iniuriâ. Non ſolùm enim in ſacris litteris uſitatum eſt, ut verba non rem ipſam, quàm propriè deſignant, ſed eius rei declarationem ſignificent, verùm etiam, cum de iis agitur, quæ ab excommunicatione non longè abſunt, nempe de ſententiis a iudice ferendis, (eſt enim excommunicatio ſententia quædam lata) proprium quodammodo videtur iſta loquendi figura uti. Hinc Iuſtificare pro Iuſtum pronunciare, ſeu declarare, & ex altera parte Impiificare (ſic enim propriè ſonat vox hebræa) pro Impium declarare, ſeu pronunciare. ut Deut: 25. v. 1, & Proverb: 17. v. 15. Quinetiam in eo ipſo, quod in Lege evangelicæ excommunicationi planè reſpondere videtur, id eſt in ſeparandis leproſis a reliquo populo hac phraſi perpetuò utitur ſcriptura. Toto enim cap: Levit: 13, ubi ea de re agitur, pro eo, quod eſt Sacerdos eum pollutum, ſeu contaminatum declarabit, aut pronunciabit, ſcriptum eſt in hebræo codice. Sacerdos eum polluet, ſeu contaminabit. quod etiam plerisq; in locis a vetere Latino interprete retentum eſt. ut v. 11, 20, 25, 27, & 30. Quemadmodum ex altera parte ibidem paſſim legitur Mundare pro Mundum pronunciare. Quid, quòd, cum de ipſa excommunicatione agitur, eadem locutio uſurpatur? Nam illud, quæ-

Matt:18.18. cumq; alligaveritis, *nihil aliud eße videtur, quàm Quæcumq; ligata esse pronunciaveritis. Quòd si mi-*
Ioh:20.23. *nùs hoc concedatur, Certè verba illa,* quorum retinueritis *(peccata)* retenta sunt, *idem, ut plerisq; placet, significant, quod Quorum peccata retenta esse pronunciaveritis, &c. quod ad excommunicationem accommodari posse, nemo negaverit. Id sanè plerosq; sensiße, vel illud demonstrat, quòd locus iste, tamquam superiori respondens, in omnibus latinis codicibus in margine annotatus fuit. Itaq; satis constat, te iniuriâ Racoviensibus obiecisse, idq; tantopere, ut facis, a pag:281. usq; ad pag: 287. exaggeraße, & pag:301, & 313. repetiisse, quòd per ipsam excommunicationem animam occidi velint. Et quamvis fortasse, cum eorum verba id præ se ferant, dici possit, te calumniatum non fuiße, insignis tamen hic pla-*
Palæologi error. *nè fuit error tuus, quòd ex consuetudine loquendi ipsarum sacrarum litterarum ea interpretatus non fueris. Atq; hæc, quod attinet ad primam ex illis quatuor caußis. quæ sola satis esse potest ad universam argumentationem tuam dissolvēdam. Sed tamen de reliquis videamus.*

Altera igitur caussa illa est, quam ipsi Racovienses eadem pag:71. afferunt. nempe in excommunicatione locum esse resipiscentiæ, qui nullus est, cum quis a civili magistratu punitur. Ex quo etiam superior caussa confirmatur, & apparet manifestè, Racovienses, cum dixerunt, per excommunicationem animam occidi, nihil aliud sensisse, quàm declarari,

si is, qui excommunicatur, in eo statu perseveraverit, animam eius perditum iri. adeò ut ne planè quidem iam occisam esse declarari velint. Ridiculum autem prorsus illud est, quod pag: 286. ais, quòd excommunicati anima per pœnitentiam reviviscat, id beneficium esse temporis, & animæ ipsius, non autem ab excommunicationis natura proficisci. Ridiculum, inquam, omnino est istud, si alioqui, per excommunicationem verè animam occidi, ponatur. Nam, si excommunicatio iam planè hominis animam occidisset, ut civilis gladius corpus occidit, quid vel animæ natura, cum anima nulla esset, vel temporis beneficium prodesset? Igitur, si eius, qui excommunicatur, anima, etiamsi eam occidi velimus, reviviscere potest, certum esse debet, per excommunicationem non ita occidi animam, quemadmodum per civilem gladium occiditur corpus. quare non mirum esset, si privato homini id curare concederetur, hoc verò minimè. Nam quod ais, eum, qui excommunicatus fuerit, si paullo post moriatur, Racoviensium iudicio in Tartara præcipitari, idq; scilicet vi excommunicationis fieri, non ita se habet. semper enim resipiscere potest. Quare, non quia excommunicatus fuit, sed quia non resipuit, in Tartara detruditur, & omnino eius anima interimitur. Potest autem is, qui excommunicatur, si velit, vel in ipsa excommunicationis sententia ferenda resipiscere, & ita animam suam omnino conservare. Quod longè aliter est in iis, qui a civili magistratu morti addicuntur. corpora enim sua nullo pacto

Palæol: ridiculus.

lo pacto ipsi servare possunt. Et ita inter utramq; rem apertissima differentia est, eaq; maximi momenti, ut nulla ratione ab una ad alteram per similitudinem argumentum duci queat. nedum ut, quia earum altera, quæ minus detrimenti proximo allatura est, tentari potest, multò magis alteram tentare liceat, ut ex argumentatione tua, si ea admittenda esset, omnino sequeretur.

Sequitur tertia caussa, quæ ex iis colligi potest, quæ supra disseruimus, ostendentes, delationes, quæ fiunt ad ecclesiam, non eò tendere, ut is, qui defertur, puniatur, & multò minùs, ut delator suas iniurias ulciscatur, aut, quod suum est, repetat, nec voluntarias, sed necessarias esse. Quocirca falsum est id, quod in argumentatione tua assumis, &, tamquam ex Racoviensium sententia proficiscens, pag: 384. his verbis scribis, Licere Christianum hominem ad huiusmodi *(verbi Dei)* magistratum accedere, conqueri & petere sua bona, ut sibi reddatur de iure quod fuerit per vim ablatum, & si non fuerit redditum occidatur ille morte æterna. *Hoc, inquam, prorsus falsum est, cum in eo ad ecclesiam deferendo, qui, si resipiscere nolit, excommunicandus est, nihil istorum a deferente quæratur, sed tantummodo Christi præcepto obtemperetur. quod aliò respicit, quàm, ut deferenti isti satisfiat. Eò enim respicit potissimùm, quemadmodum alibi dictum fuit, ut is, qui defertur, vel resipiscat, vel ex ipsius Christi cœtu eiiciatur, & excludatur. Quamobrem,*

quidquid

quidquid ea in re agitur, quod ad deferentis commodum, & satisfactionem pertinere queat, id totum ex accidente est, & idcirco nulla hoc loco eius ratio est habenda.

Restat quarta caussa. Ea autem est, quòd falsum est illud, quod in argumentatione tua pro concesso sumitur, aut certè, ut sumatur, necesse est, Racovienses idcirco negare, homini christiano ad civilem magistratum suarum iniuriarum ulciscendarum gratia accedere licere, quia hoc contra christianam charitatem sit, contraq́; Christi præcepta de dilectione omnium, & alia eiusmodi. quemadmodum ex iis colligitur, quæ scribis statim post paullo ante recitata verba tua. & ex verbis illis pag: 285. Quoniam, inquietis, hæc sunt contra charitatem. *exq́; iis, quæ ibidem contra ipsos disputas. ubi tandem pag: 286. ita concludis,* Quare si hoc in Ecclesia Christiana esse non potest, ne violetur charitas, nec illud eadem ratione esse poterit, quoniam magis per illud violatur charitas. *Falsum, inquam, hoc est, cum ista nec sola, nec potißima ratio sit, cur Racovienses id negent. Potißima enim ratio est, quia id nominatim a Christo interdictum fuit, cum de Legis præcepto agit,* Oculum pro oculo, dentem pro dente. *ut supra satis demonstratum est. Quocirca, etiamsi in excommunicatione persequenda plus læderetur proximus, quàm in civili magistratu ulciscendæ iniuriæ caußa adeundo, & nihil præterea es-*

 set,

ſet, quod ſuadere non videretur, ſi illud conceſſum eſt, hoc quoq; conceßum eße debere, tamen nihil ratio iſta contra adverſarios tuos valeret, qui non rationibus, ſed expreßo Chriſti mandato nituntur. contra quod nullæ rationes quidquam poſſunt. nec ullo modo licet, etiam (ut leguleii loquuntur) ex maioritate rationis, ab eius conceßione, quod nulla ratione fuerit interdictum, ad conceßionem eius, quod planè interdictum fuit argumentari.

Spero, me id ſatis præſtitiße, quod pollicitus fueram, & non indiligenter ea examinaße, quæ toto tuo libro attuliſti ad probandum, licere homini chriſtiano per magiſtratum iniurias ſuas ulciſci, & pœnas ab adverſario expetere. nec alicuius momenti ea eße, demonſtraße. Cumq; nihil præterea in hac tertia meæ reſponſionis parte exequendum reſtet, iam reliquam quartam, Deo annuente, aggrediar.

RE-

RESPONSIONIS
AD IACOBUM PALAEOLOGUM pro Racovienſibus
PARS QUARTA.

SI quis, Palæologe, quot hactenus, tecum diſputando, certiſſima errata tua oſtenderimus, animadverterit, vix fieri poße exiſtimabit, ut aliqua adhuc patefacienda reſtent. Et tamen tot adhuc ſuperſunt, ut ſi omnia hîc congerere velim, eaq; unicuiq; manifeſta facere, hoc reſponſionis huius meæ additamentum potiùs, quàm pars, univerſa reliqua reſponſione maius futurum ſit. Quare, ut ab ipſo initio ſum pollicitus, inſigniora tantummodo quædam colligam, & patefaciam. Inſigniora autem ea appello, quæ vel craſſiora ſunt, licèt minùs periculoſa, vel maioris momenti eße videntur, & facilè incauto lectori perniciem allatura. Rogo autem te, ne vel hoc factum meum ægrè feras, vel nimia mei ipſius opinione id a me fieri exiſtimes. Nam nec tibi nocere animus eſt, &, me hominem eumq; vulgarem eſſe, atq; idcirco non tantùm errare, ſed ſæpe etiam, ac graviter errare poße, ſatis perſpectum habeo. Sed, cum multos eße animadverterim, qui tibi in rerum ſacrarum cognitione plurimùm tribuunt, adeò ut, quicquid de religionis noſtræ placitis a te dictum fuerit

erit, facilè arripiant, & inter ea, quæ a te affirmantur, pleraq; mihi esse videantur non modò falsa, sed etiam vehementer perniciosa, quorum in libro tuo, contra quem calamum arripui, non semina tantùm sparseris, sed plantas quoq; ipsas non paucas conseveris, haud quidem ut te læderem, sed ut aliis opem ferrem, auctoritatem istam tuam minuendam hac ratione eße censui, paratus æquo animo a te vicissim publicè argui, sicubi lapsus fuiße deprehensus fuero. Etsi enim nullum periculum est, ne auctoritas mea alicui imponat, quippe quæ nulla sit, & porrò vix ulla caußa eße videatur, cur id facias, meq; hac in re quodammodo imiteris, tamen æquum est, ut si, dum te reprehendo, temere ipse, quæ reprehensione digna fuerint, effutiero, temeritatis meæ pœnas luam. Sed iam ex reliquis insigniora quædam errata tua enumerare, & quàm paucissimis verbis potero, in apertum producere instituo.

I. *Ais in priore scripto, pag. 5. Iesu Christi nomen Dei ecclesiam nobilitaße. Ex quo apparet, quàm exiliter de Christo sentias, & quantum illi adimas. quasi verò Iesus Christus Ecclesiam iam constructam invenerit, & non ipse eam construxerit, atq; fundaverit. quod tamen disertè satis ipsemet testatur inquiens,* Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. *Erat quidem ante Iesu Christi adventum Dei ecclesia, sed non eadem, quæ fuit postea. Itaq; non priorem illam nobilitavit Iesus Christus, sed aliam ipse, Deo mandante, formavit, quam*

Palæolog9 de Christo exiliter sentit.

Mat. 16. 18.

quam, ut vides, suam etiam appellat. quippe cuius non modò dominus sit factus, sed conditor etiam fuerit. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum sit, omniaq; per Iesum Christum Deus condidit, & creavit. Ioh: 1. 3. Eph: 3. 9.

11. *Pag. 7. ita scribis*, Missus Iesus Christus à Deo patre, tanquam propheta ille suscitatus ex fratribus Israelitici populi, ut audiretur a populo, & abs quo moneretur populus de voluntate Dei, quæ erat ut ipsum Iesum pro Rege acciperent, eius ductum sequerentur, sperarentqué per ipsius Iesu ductum & auspicia libertatem, quam perdiderant, recuperatum iri, receptus non est à populo: ut autem melius susciperetur, prenuncius missus erat Iohannes.

Quatuor (ni fallor) in hisce verbis errata tua deprehenduntur. 1. Primum illud est, hanc Dei de Iesu voluntatem fuiße, ut ipse Iesus eiusmodi rex populi esset, cuius auspiciis ex Romanorum servitute populus eximeretur, & quem ante ipsius mortem pro terreno suo rege populus agnosceret. Hunc autem errorem non uno in loco libri tui modò apertiùs, modò obscuriùs inculcas. Ex quo, ut cætera omittam, id consequitur, vel Iesum populi Dei regem hactenus revera non fuiße, vel, si revera Iesus rex populi Dei aut est, aut fuit, ex accidente quodammodo, quod ad regnandi saltem rationem attinet, id factum esse, non autem ex Dei proposito immutabili. Quorum utrum-

utrumq; quàm non modò falsum, sed perniciosum sit, non est hic demonstrandi locus. Satis erit per ea, quæ mox dicentur, errorem istum tuum manifestè coarguere.

2. Alterum igitur erratum tuum in prædictis verbis est, Iesum monuiße populum, se eße regem istiusmodi. Id enim numquam fecit. quod tamen sæpissime feciset, si ea voluntas Dei fuisset. atq;, ut id facere consueverit, omnino ferunt verba tua. Nam *ubinam scriptum est, Iesum dixisse, se a Deo mißum esse, ut populum Israeliticum ex Romanorum servitute liberaret? aut quando umquam Iesus, se hic in terris, præsertim ante mortem suam, terrena ratione super populum ex Dei voluntate regnare debere, præ se tulit? Dices, ut ex sequentibus verbis tuis apertè colligitur, hoc ab ipso factum eße, ubicumq; docuit, se eße Christum. Christus enim nihil aliud est, quàm Rex. Hæc ratio nihil valet. Nam rex quidem erat Iesus a Deo super populum constitutus, non tamen ut terrena ratione regnaret, sed cælesti. quod demum post ipsius mortem & fieri debebat, & reipsa factum est. quemadmodum ex pluribus sacrarum litterarum testimoniis apparet, præsertim verò ex eo, quòd scriptum est Petrum populo dixiße,* Hunc Iesum resuscitavit Deus, cuius nos omnes te-
Act. 2. 32. stes sumus. Dexterâ igitur Dei exaltatus, & spiritus sancti promissione accepta a patre, effudit hoc, quod nunc vos videtis, & auditis. Non enim David ascendit in cælos. dicit autem ipse

tem ipſe, Dixit Dominus domino meo, ſede a dexteris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Certiſſimè ergo ſciat omnis domus Iſrael, quia & dominum eum, & Chriſtum fecit Deus hunc Ieſum, quem vos crucifixiſtis. *En tibi, quid ſibi vellet Ieſus, cum ſe Chriſtum eſſe dicebat. &, qua ratione a Deo rex ſuper populum conſtitutus fuiſset. Hoc tu ipſe fortaſſe animadvertens, hanc ſcilicet regnandi rationem, quam ſacræ litteræ Ieſu poſt mortem tribuunt, a terrena valde diverſam eſſe, novum regnum, id eſt diverſum ab eo, quod ei ante mortem donatum a patre fuerat, Ieſum poſt mortem, & per mortem accepiſſe ſomniaſti. ut ex iis perſpicuum eſt, quæ ſcribis in initio pag. 16, & ad finem pag. 91. Qua de re infra pluribus agemus. Præterea, etiamſi Ieſus nonnumquam, ſe Chriſtum eſſe, vel dixerit, vel non negaverit, non tamen apertè, ac diſertis verbis ea de re populum monuit. quippe quæ aliter, quàm verbis, patefacienda, & confirmanda foret. Immo legimus, ipſum Ieſum ante mortem diſcipulis ſuis ſeverè interminatum eſſe, ne ulli dicerent, ipſum eſſe Chriſtum.* Pſal:110.1. Mat:16.20 Mar:8. 30. Luc: 9, 21.

3. *Quare vix dici poteſt, quantùm a ſcopo aberres, vel potiùs, quàm turpiter hallucineris, cum eadem paginâ 7. ais, Ieſum docendo (verbis videlicet) ſe eſſe Chriſtum, ſuo eſſe perfunctum officio viſum fuiſſe, & nihil aliud ante mortem tam ſedulò omnibus inculcaſſe, quàm, quòd ipſe eſſet Chriſtus.*

4. *Tertium erratum tuum eſt, quòd ais, Iohannem*

miſſum

missum fuisse, ut Iesus pro rege, qui populo libertatem, quam perdiderant, restitueret, meliùs susciperetur. Quod profectò necesse esset, si ei rei Iesus a Deo destinatus fuisset. Missus enim fuit Iohannes, ut de ipso testaretur. Atqui nihil tale de Iesu testatus est Iohannes. Ex servitute quidē eius ope populum eximendū, & in libertatem vindicandum esse, reipsa est testatus. Verùm alia fuit ista servitus, istaq; libertas, quàm tu hoc loco sine dubio intelligis. Peccati ea servitus fuit, ex qua per Iesum populus eximendus erat, & in spiritus libertatem vindicandus. idq; ipse quoq; deinde pag: 8. agnoscis in illis verbis, cuius opera si populus illum recepisset, condonationem peccatorum impetrare à Deo potuisset. *Itaq; dicebat*
Ioh: 1. 29. 33. *Iohannes, illum esse Dei agnum, qui mundi peccatum auferret, atq; ipsum eum esse, qui spiritu sancto baptizaret. De terrena autem Iesu regnandi ratione, deq; populo e Romanorum servitute eius ope liberando, ne verbum quidem Iohannes fecisse legitur. Nam, quod de ipso similiter ais, docuiße illum, Iesum eße Christum, hoc primùm, ut diximus, nihil ad rem facit. Deinde neq; ex professo, neq; omnino apertè id dicebat Iohannes, sed interrogatus, an ipse esset Christus, negabat, seq; ante Christum missum fuisse aiebat.*
Ioh: 1. 20. 3. 28. *5. Quocirca hîc quoq; turpiter erras, cum ais, Iohannem, docendo, Iesum esse Christum, officio suo perfunctum fuisse, visum eße, & nihil ante Iesu mortem tam sedulò omnibus inculcaße, quàm ipsum Iesum esse Christum. Quamvis enim Iohannes multa de Iesu*

de Iesu diligenter testaretur, quæ Christi futura erant propria, tamen id plerosque latebat, nec ipse vel Christi nomen ipsum urgebat, vel de Iesu regno disertis verbis docebat. quod tamen ad rationem tuam concludendam necessariò requiritur.

6. Quartum erratum, quod ex supra recitatis verbis tuis, iis præsertim, quæ sequuntur, adiunctis, satis apertè colligitur, est, Non solùm voluntatem Dei fuisse, ut Christus hîc in terris ante mortem super Israeliticum populum regnaret, eique libertatem, quã paullo ante perdiderat, restitueret, nec solùm ea de re populum ab ipso Iesu admonitum fuiße, sed etiam, ut id populum moneret, potißimùm, ac præcipuè Iesum a Deo fuisse missum. Nam, si hoc verum est, igitur, cum Iesus apud Marcum, & Lucam ait, se propterea egressum esse, & missum fuisse, ut prædicaret, & regnum Dei evangelizaret, id dicere voluit scilicet, se a Deo fuisse missum, ut omnibus palàm denunciaret, se esse illum, qui rex Israelis a Deo in terris constitutus ex Romanorum servitute populum liberaturus esset, Et quia non modò apud utrumque evangelistam ibidem dicitur, Iesum & in Capernaum, & in reliqua Galilæa id fecisse, ad quod se missum eße dixerat, verùm etiam ex pluribus aliis locis colligitur, eum & in Iudæa, & in Galilæa, idque in singulis urbibus, ac vicis prædicasse, & evangelium regni annunciasse, apostolosque suos ad Dei regnum prædicandum misisse, necesse est, ut universam illam regionem eo rumore impleverit, si se regem agnovissent, prope-

Mar: 1. 38. Luc: 4. 43.

Mat: 3. 35. Luc: 8. 1. 9. 2.

diem futurum, ut ipſius ductu Romanorum iugum excutere poſſent. Atqui, ſi ita res ſe haberet, quomodo non ſtatim oppreſſus fuiſset? quomodo, inquam, eum locorum præfecti tuliſſent? Nonne Iudæi, qui ab ipſo ferè eius prædicationis initio illi infenſi fuerunt, utq́ eum perderent, quæſierunt, eiusce rei modum, atq́ rationem, in promptu habuiſſent? & tamen te-

Mat:26. 59. & 60. Mar:14.55, & 56. *ſtantur Matthæus, & Marcus evangeliſtæ, cum iam in Iudæorum manus Ieſus traditus fuiſset, quæſiiſſe principes ſacerdotum, ſeniores, & univerſum conſeſſum, ut per falſos teſtes Ieſum interimerent, & teſtimonium ex multis teſtibus ſibi conſentaneum invenire non potuiſſe. Nam quid opus fuiſſet falſis teſtibus, aut quomodo teſtes non conveniſſent, ſi publicè Ieſus ſe pro eo rege iactaſſet, quem tu dicis, & reipu-*

Luc:23. 2. *blicæ ſtatum ſe mutaturum dixiſſet? Accuſarunt quidem Iudæi Ieſum, quòd diceret, ſe Chriſtum, id eſt regem eſſe, neq́ id ipſe aut coram pontifice, aut coram præſide negavit. ſed non propterea vel populum Ieſus pervertebat, vel Cæſari tributa ſolvenda eſſe negabat, ut & Iudæi illi obiiciebant, & omnino verum fuiſſet, ſi ſe talem regem dixiſſet, qualem tu opinaris.*

Luc:23. 13, &c. *Liquet autem, Pilatum præſidem, Ieſum innocentem eſſe cenſuiſſe. Ex quo apparet, eum intellexiſſe, ac de-*

Palæolog6 Iudæorum ſimilis. Ioh:19, 13. *prehendiſſe alio ſenſu, quàm Iudæi dicerent, & tu illorum hac in parte ſimilis, aſſirmas, non negatum fuiſſe a Ieſu, ſe Iudæorum regem eſſe. quæ tamen ſimplex appellatio tanti apud ipſum fuit, ut veritus ſit, ne fortè Cæſarem ſibi inimicum redderet, ſi Ieſum abſolviſset,*

absolvißet, & ob eam caussam eum tandem Iudæis crucifigendum tradiderit.

Sequitur ridiculus quidam error tuus pag: 12. Ibi enim ais, novum dilectionis genus Iesu Christi fuisse erga discipulos suos, ut eos multis discriminibus obiiceret, quemadmodum ipse a patre novo amoris genere periculis, & morti expositus fuisset. Quod quàm rectè a te dictum fuerit, aliorum erit iudicium. Sed ibidem affirmas, hoc esse illud genus dilectionis, de qua novum mandatum Christus se discipulis suis dare dixit, ut ipsi scilicet se diligerent, sicut ipse eos dilexisset. Ergo, si vera loqueris, Christi discipuli ex ipsius Christi mandato alii alios discriminibus obiicere debebant, atq; ea ratione potißimùm novo illi mutuæ dilectionis ad ipsius imitationem Christi præcepto satisfacere. Potuitne aliquid insulsius dici? Certè longè aliter & ipse Dominus sua verba explicat, & Iohannes eius apostolus ea se interpretatum fuiße ostendit. Ille enim sic discipulos suos monet. III.

Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicē, Ioh: 15. 12.
sicut dilexi vos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut quis animam suam ponat pro amicis suis. *Hic verò ait.* In hoc cognovimus 1 Ioh: 3. 16.
charitatem, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. *Non igitur fratres discriminibus obiiciendo, sed pro ipsis moriendo, Christum imitari debebant eius discipuli, eiusq; de mutua dilectione novo mandato satisfacere.*

IV. *Eadem pag: 12. ais, cum Iohannes prædicaret, ſedecim ferme annos interceßiſſe, ex quo Iudæi ex liberis ſervi facti eſſent Romanorum. & pag. 14. ſcribis, cum Chriſtus interrogatus fuit, utrùm Cæſari ſolvere tributum liceret, ante ſeptem & decem annos Iudæos liberos fuiße. Verùm in poſteriore ſcripto pag: 172. affirmas, cum Chriſtus longiorem illam concionem, de qua apud Matthæum habuit (quod inter utrumq; ex prædictis temporibus factum fuit) Iudæam iampridem Romanorum provinciam fuiſſe factam ad minimum ab annis viginti. Quare neceße eſt, vel, quæ antea dixeras, falſa eſſe, vel id verum non eße, quod poſtea dixiſti.*

Palæolog⁹ ſibi non conſtat.

V. *In fine pag: 13. & initio 14. ſic ſcribis,* Ieſus autem Chriſtus interpellatus ut ſolveret tributum, quo alebatur miles & civis & peregrinus intra Iudæam contra Iudæam, ne rebellaret, perſolvit. *Locus autem, unde id probari exiſtimas, eſt ſine dubio apud Matthæum cap: 17. circa finem. Sed falſus es opinione tua. non enim de tributo ibi agitur, quo aleretur miles, ſed de dimidio ſicli Sanctuarii, quod ex Legis præſcripto Iſraelitæ cenſiti pendebant, ut habetur Exod: 30. 13. idq; vel ex eo patet, quòd nihil aliud ibi dicitur, niſi, eos, qui didrachma accipiebant, veniſſe ad Petrum, eiq; dixiſſe,* Magiſter veſter non ſolvit didrachma? *tantumdem enim valebat dimidium ſicli Sanctuarii, quod didrachmum ipſi Deo dari, ſive offerri dicebatur, ut prædicto loco in Lege apparet. Sed idcirco fortaßis de*

tributo

tributo aliquo, quod Principi penderetur, ibi agi credidisti, quia mox Christus ait, Quid tibi videtur Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributa, vel censum? *&c. Cum tamen hæc ipsa, & sequentia Christi verba apertè doceant de censu, qui Deo solveretur, ibi actum fuisse. Sic enim a simili argumentatur Christus. Reges terræ tributa, aut censum non a filiis, sed ab alienis exigunt. Ergo Deus quoq; non a filiis, sed ab alienis censum exigit. Ex quo sequitur, nos, qui filii Dei sumus, esse liberos ab hoc censu solvendo. Ad se enim, & Petrum sine dubio totum sermonem accommodat, ut ex sequentibus verbis apertum est,* Vt autem non scandalizemus eos, vade, *&c. Quòd si alia ratione Christi verba explicentur, nihil dicetur, quod cum explicatione nostra, quam aliorum quoq; esse credimus, comparatum, frigidissimum non sit, immo planè falsum atq; ineptum esse non constet. ut infra, dum suo loco explicationem tuam examinabimus, apertè coniici poterit.*

Vt supra visum est, in initio pag: 16. & ad finem pag: 91. ais, Iesum Christum per mortem novum regnum quæsiisse, & recepisse. Videndum est autem, quid Novi regni nomine intelligas. Nam, si diversam regnandi rationem ab ea intelligis, qua ante mortem regnare debuerat, quasi antea terrena ratione regnare debuisset, postea verò cælesti, vel non terrena tantùm, sed etiam cælesti regnaverit, iam hoc ex iis, quæ ante disputata sunt, falsum esse apparet, cum satis osten- VI.

tis ostendimus, nec verum, nec verisimile esse, Christum Iesum, ut terrena ratione ante mortem regnaret, a Deo missum fuisse. Quòd si novi regni nomine non diversam regnandi rationem, sed regnum super novum populum, nempe super Gentes intelligis, hoc similiter falsum esse, ex iis, quæ ante diseruimus, aliqua ex parte constare potest. Cum enim, ut visum fuit, Iesus missus non fuisset, ut reipsa ante mortem regnum aliquod administraret, etiamsi per mortem regnum Gentium postea adeptus esset, non tamen per mortem novum regnum acquisivisse dici posset, cum antea nullum haberet. Nam, si dixeris, destinatione Iudæorum regnum antea habuisse, respondebo, destinatione pariter ante mortem Gentium regnum illi datum fuisse, ut ex innumeris veteris Testamenti locis manifestum est. Nec vero ipsa iura Iudaici regni, quod Petro apostolo, ut vidimus, teste, post mortem obtinuit (nulla enim adhuc, cum Petrus ea verba dixit, Gentium ratio ab ipso habebatur) ante mortem aliter habere potuit, quàm sub conditione, si Dei patris mandatis paruisset, & opus perfecisset, quod ipsi perficiendum ab eo datum fuerat. Inter cætera verò Dei patris mandata illud acceperat præcipuum, ut animam suam poneret, eam iterum sumpturus. Quamobrem, ut dictum est, etiamsi per mortem Iesus Gentium regnum fuisset adeptus, tamen nullo novo regno per mortem auctus fuisse dici posset. Atqui falsum est, Iesum per mortem Gentium regnum adeptum fuisse. Illud enim revera non antea

Act. 2. 32. &c.

Ioh. 10. 17. & 18.

est

est adeptus, quàm eius Evangelium, post ipsius mortem ab Apostolis prædicatum, publicè a Iudæis reiectum fuit. Vt ex iis intelligi potest, quæ scribit Paulus ad Rom. cap: 11. & ex aliis divinis testimoniis. Sed id apertiùs demonstrandi nunc tempus esse non videtur. Itaq; ad alia transeamus.

1. Etenim errore errorem cumulando, eâdem pag. 16. asseris, Iesum Christum post mortem regnum illud, ad quod accipiendum inermis ante missus fuerat, carnalibus armis recuperasse, id est, ut seq. pag. te explicas, Romanorum armis. Nam quomodo istud verum esse potest, si regnum illud, quod ante mortem Iesus accepturus venerat, terrenum & aspectabile regnum fuerat, ut non dubium est, quin ipse velis? Numquid Christus post captam & excisam a Romanis Hierosolymam, Iudæosq; per orbem terrarum dispersos terrena ratione super Israelis populum manifestè regnavit? Certè si id factum fuisset, non ita ut fecerunt, ei perpetuò hactenus reluctati fuissent miseri Iudæi. qui tantum abest, ut post ingentem illam cladem eum pro Christo agnoverint, ut eum multò magis spreverint, ab ipso cladem illam immissam fuisse neutiquam sentientes. Quid, quòd, ut ex Petri verbis illis perspicuum est, Iesus & dominus, & Christus factus est a Deo, & quidem Israelis populi, simulatque in cælum assumptus est, & sic antequam Romani Hierosolymam vastarent? Vnde constat nullo modo dici posse, Iesum Christum armis carnalibus Romanorum, regnum suum recuperasse. Et sanè, VII. Act: 2. 36.

quicquid Iesus per Vespasianum, & Titum contra Iudæos est executus, non ad recuperandum regnum, sed ad ostendendum, se iam regnum accepiße, & ad inimicos suos, accepto regno, ulciscendos pertinet, ut ipsemet tua dicta refellens satis apertè confiteris, dum ad hanc rem parabolam illam ipsius Iesu accommodas, de qua Lucæ cap. 19. Ibi enim de eo est sermo, qui, iam accepto regno, iussit produci, & ante se occidi inimicos suos, qui ipsum super se regnare noluerant. quam parabolæ partem potissimùm huc pertinere vis, ut ex iis constat, quæ leguntur libri tui pag. 8, 90, 96, & 98. 2. Atq; ex prædictis patet, quàm nugatorius sit ille tuus duplex Christi ad regnum acceßus, unde Christi ex agno in leonem mutationem illam tuam hausisti, aut certè ad eum accommodasti, quæ tantas turbas dedit. qui tamen acceßus revera nullus fuit. Vt enim ex prædicta parabola illa Lucæ cap. 19. intelligi potest, numquam Iesus Christus vel per se, vel per alios, regni sui accipiendi gratia, ad populum accessit, sed a populo, cuius ipse civis erat, discedens, in longinquam regionem, hoc est in cælum, ibi civium suorum, populi inquam, regnum, ad quod iam destinatus fuerat, accepturus, profectus est, quo accepto, eos ex populo severè est ultus, qui ipsum super se regnare noluerant, id est non modò eum pro designato rege non agnoverant, sed ne ipsorum rex umquam eßet, omnino decreverant, & quantùm in ipsis fuerat, etiam curaverant.

Palæol. seipsum refellit.

IIX. *1. Turpis autem est lapsus tuus, cum pag. 17. parabolam*

bolam invitatorum ad nuptias ita ad istum tuum duplicem Christi ad regnum accessum accommodas, ut posteriorem tunc significari dicas, cum invitati omnes venerunt. Nam ex Matthæo apertissimum est, Mat:22.7, &c. *antequam ii, qui venerunt, invitati essent, iam regem illum, qui nuptias faciebat filio suo, missis exercitibus suis, perdidisse illos, qui ipsius nomine invitantes interfecerant, eorumq; civitatem incendisse. quod res ipsa clamat de Iudæorum divina eaqué insigni punitione, ac dissipatione, ob idq; de Hierosolymitano excidio dictum fuisse, quo non modò posteriorem Christi ad regnum accessum, sed ipsam regni recuperationem contineri vis. 2. Quinetiam ipse, teipsum refutans, missionem illam exercituum, & quæ sequuntur, posteriorem accessum ad regnum esse ais.* Palæologus seipsum refutat. *Sic enim a te scriptum est pag. 16.* De posteriori accessu ad regnum, qui fuit veluti leonis, ita scribitur: missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & civitatem illorum succendit. *Apparet igitur, vel teipso teste, accessum posteriorem (quem tu appellas) Christi ad regnum suum, iam extitisse, iamq; regnum (ut tibi videtur) a Christo recuperatum fuisse tum, cum invitati omnes ad nuptias venerunt. immo antequam invitarentur. Ex quo certum esse debet, per eam parabolæ partem istum posteriorem Christi ad regnum accessum minimè significari.*

IX. *Sed alius ibidem gravis error tuus deprehenditur. Nam sic se habent verba tua.* Hunc accessum

ad regnum & posteriorem & priorem nuptias appellant Evangelistæ. Et priorem quidem cum nullus ex invitatis accedere ad nuptias vellet, posteriorem vero cum invitati omnes properarent, ita ut vis facta fuerit in foribus a multitudine ingredientium, & hi primi ingressi domum nuptiarum sunt, qui violentiores & audaciores erant omnibus. *Apud nullum enim ex evangelistis nec istius invitatorum ad nuptias properationis, nec vis in foribus factæ, nec aliorum, quæ adiungis, ulla sit mentio. sed sunt somnia tua, quæ pro evangelistarum testimoniis affers. Verùm quid dico, apud nullum ex evangelistis ista tua commenta legi, cum solus Matthæus parabolam invitatorum ad nuptas exponat? Lucas quidem invitatorum parabolam narrat, nuptiarum tamen nullam mentionem facit, sed cœnæ tantùm.* Et tamen tu *Evangelistas nominas. Sed concedatur sanè tibi iste figuratus loquendi modus, ut, quod unus tantùm evangelista scripserit, ab evangelistis scriptum fuiße dicatur, nec inter tua errata a nobis numeretur.*

Palæol: Evāgelistis sua somnia affingit.

Luc: 14. 16.

X. 1. *Eâdem pag. 17. ais, Christum Iesum ad nihil aliud veniße*, præterquam *(tua verba recito)* ut declararet populo se fuisse a Deo institutum hæredem regni. *Quod quàm a veritate alienum sit, ii omnes animadvertent, qui meminerint, ipsum Christum Iesum, se ad quædam facienda veniße, sæpius affirmaße, idemq́ eius apostolos testatos fuiße,* quæ

quæ nullo pacto ista declaratione comprehensa sunt. præsertim apud te, qui eam ita accipere videris, ut non latè pateat, sed id tantùm significet, ac complectatur, quod verba ipsa sonant. Inspiciantur hi loci, Matth. cap. 5. v. 17, cap. 9, v. 13, cap. 18. v, 11, & cap. 20. v. 28, Mar. cap. 1. v. 38, Luc. cap. 4. v. 18, & cap. 12 v. 49, Ioh. cap. 9. v. 39, cap. 10. v. 10, & cap. 12. v. 46, & 47, 1. Tim. cap. 1. v. 15, Heb. cap. 9, v. 11, & 1. Ioh. cap. 3, v. 5, & 8, & cap. 5. v. 20. Ex quibus locis, & aliis similibus satis constare potest, Christum Iesum ad aliud etiam venisse, quàm ad declarandum, se hæredem regni institutum a Deo fuisse. 2. An non tu ipse pag. 7. confiteris, Iesum Christum missum fuisse a Deo tamquam prophetam? Atqui aliud profectò est prophetæ munus, quàm populo declarare, se regni hæredem a Deo institutum esse, etiamsi id verissimum sit. &, quæ tu Iesum Christum, tamquam prophetam, præstitisse pag. 9. & deinceps narras, ab ista declaratione longè sunt diversa. Namquè inter cætera pag. 11. scribis, Iesum Christum leges divinas repurgasse, idq; proprium munus prophetarum fuisse. Quid enim leges divinas repurgare cum declaratione ista commune habet? aut quis umquam, munere declarationis istius munus divinarum legum repurgandarum omnino contineri, dicat? Nihil autem dico, quòd tantum abest, ut Iesus Christus ad nihil aliud venerit, quàm ad declarandum populo, se regni hæredem a Deo institutum fuisse, præsertim eo sensu, quo tu hæreditatem, & regnum

Palæol: seipsũ refellit.

gnum istud intelligis, ut ne ad id quidem revera venerit, sive a Deo missus fuerit. ut ex iis, quæ antea disputata sunt, facilè intelligi potest.

XI. *Pag. 18. ais, Christum minatum fuisse, se armis expulsurum eos, qui regnum per vim possidebant, & sibi restituere nolebant. Nec dubium est, quin Iudæos intelligas. Sed quanam ratione dici potest, Iudæos regnum, quod Iesu Christi erat, per vim possedisse? Num, quia illum super se regnare nolebant? Quasi verò quicumq; legitimum regem agnoscere recusat, ipse illius regnum per vim possideat, maximè autem, si iam alium regem agnoscat, ut certè Iudæi faciebant, qui tunc temporis Cæsarem pro rege agnoscebant, & nullum alium præter Cæsarem se regem habere affirmabant. Atq; hinc apparet, quàm futile illud sit, quod ais, & iam a nobis reprehensum est, Iesum regnum suum recuperasse. Propterea enim istam recuperationem commentus es, quia Christi regnum a Iudæis iniustè detentum fuisse existimasti, e quorum manibus vi, atq; armis per Romanos illud Christus extorserit.*

XII. *In fine pag. 36, & seq. initio Christi præceptum de obvertenda altera mala dexteram percutienti, & si qua sunt eiusmodi, ita interpretaris, ut dicas Christum plus præcepisse, quàm fieri velit. & ais,* In iis enim sententiis illud Christum spectasse apparet, quod vulgo inter mercatores dicitur? Iniquum petas ut æquum impetres. *Nihil indignius dici potuit. Tune Iesum Christum veracissimum*

Palæologus Christum unũ sentire, aliud loqui affirmat.

mum & simplicissimum mercatorum mendacium atq; impostorum similem facere audes, & eadem arte in suis praeceptis dandis, qua illi in suis mercibus vendendis solent, utentem? Tune a Dei filio iniqua praecipi vel dicere, vel certè dicere videri non exhorrescis? An non vides, quanta fenestra ad omnem Christi disciplinam in dubium revocandam, atq; adeò subvertendam patefiat, si eum alicubi plus praecipere persuasum fuerit, quàm revera fieri velit? Non igitur iniquum petiit Christus, ut aequum impetraret, cum malam dexteram percutienti alteram quoqué praebendam esse dixit. sed, ut alibi disseruimus. quemadmodum ex antecedentibus, exqué subiecta materia apparet, tunc demum praecepto suo locum esse vult, cum alioquin necesse esset, iam sibi inflictam malae dexterae plagam aliqua ratione ulcisci.

Palaeolog. Christum iniqua prę cipientem facere videtur.

XIII.

Quia sunt, qui sententiae tuae de bello a Christianis gerendo vaticinationem illam Esaiae, & Michaeae opponant de convertendis gladiis in vomeres, & lanceas in falces, Tu pag: 38. respondens, ais, argumentum istud non esse ad propositum, quoniam *(inquis)* sententia Iesaiae eo pertinet, ut significetur, cum filius hominis miserit Angelos suos ut auferant de regno suo omnia scandala & omnes facientes iniquitatem, nullum fore usum armorum, cum nulli erunt filii carnis & filii spiritus inter quos bellum geri sit necesse, sed omnes erunt filii Dei. *Errores, qui hactenus in tuis verbis continentur (quae enim dicis nec cum prophetarum,*

tarum, nec cum Christi mente consentiunt) quia tibi cum aliis quibusdam non antiquis tantùm, sed recentioribus quoq́ Christianis sunt communes, hoc loco a me non attingentur. Verùm pergens ais, Sed antequam illud tempus veniat, oportere gladium non converti in falcem, nec lanceas in vomeres, quomodo enim dicere posset: tunc erit si præsens adesset? & non levabit gens contra gentem gladium, & non discent ultra bellum, in futurum si iam præsens quod promittit extaret. *Quasi verò vel Esaias nunc loquatur, & vaticinetur, aut saltem post Christum exhibitum locutus, & vaticinatus fuerit, vel Esaiæ dictum ad ipsius Esaiæ tempora ab illis, qui & illius, & Michææ verba tibi opponunt, accommodetur, aut accommodandum sit, si ad rem loqui velint. An non apertissimum est, Esaiam, & Michæam multis sæculis ante Christum extitisse, & vaticinatos fuisse, & ad ea tempora ab istis adversariis tuis utriusq́ vaticinationem accommodari, quæ post Christum exhibitum fuerunt, ita ut omnino ex ipsorum etiam interpretatione, quæ tuam sententiam de bello a Christianis gerendo prorsus convellit, uterq́ vates de re futura, non autem præsente loquatur? Vix sanè crediderim, puerilius, aut turpius erratum hoc tuo aliud inveniri posse.*

XIV. *Ad finem pag: 40. affirmas, præceptum circumcisionis, & alia eiusmodi, quæ tu legalia appellas, propter quæ, tamquam maceria quadam, præputiati a Dei populo separabantur, non a Iesu Christo, sed a*

Deo Patre Iesu Christi sublata fuiße a præputiatorum humeris. Hoc manifestò falsum est, & porrò dicentem Christi gloriæ odio excæcatum prodit. Neq́; enim rei summa indignitas aliter me loqui permittit. Quid enim? Nonne apud Paulum ad Ephesios scribentem eo ipso in loco, ubi maceriæ, quam tu ipse commemoras, fit mentio, hæc verba leguntur? Nunc autem in Christo Iesu vos, qui aliquando eratis longè, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraq́;, unum, & medium parietem maceriæ solvens inimicitias in carne sua, legem mandatorum in decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, & reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. *Quis tam bardus est, qui, hæc legens, Christo tribui non intelligat circumcisionis, aliorumq́; ceremonialium præceptorum abolitionem, atq́; ea ratione Gentium, ac Iudæorum coniunctionem? Quòd si hæc eadem Deum Christi patrem fecisse, alibi scriptum est, quid hoc ad rem facit? Nam quis est, qui neget omnia, quæ Christus fecit, a Deo patre per ipsum facta fuiße? Nec tu modò, Deum patrem ista fecisse ais, sed disertè, Christum fecisse negas.*

Palæolog. Christi gloriæ odio excæcatus.

Eph: 2. 13.

XV. *Vt Iesu Christi ipsius testimonium eludas, qui coram Pilato apertè profeßus est, regnum suum non esse de hoc mundo, & ostendas, ex hoc minimè probari, Christi regnum mundana, id est terrena ratione hic*

Ioh. 18. 36.

in terris

in terris non administrari, ais, Christum nihil aliud dicere voluiße, quàm, se non fuiße declaratum regem ab hominibus, hoc est ab ipsis Iudæis, quorum rex erat, sed a Deo patre. idq́ scribis pag: 43, & 44. atq́ idem in posteriore scripto repetis, pag: 230. Sequentibus autem Christi verbis interpretationem tuam planè confirmari existimas, dum inquit, Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent, ut non traderer Iudæis. *Ais enim,* Nam si hoc factum fuisset *(id est, si Iesus rex ab ipsis Iudæis fuißet declaratus)* armati circumstetissent illum Iudæi sui, qui defenderent ne in Iudæorum hostium veniret potestastem, se autem declaratum fuisse Regem à Deo patre, *&c.*

1. Ista tua ratiocinatio prorsus inepta est, & Christi verba, quæ tibi savere opinaris, ea maximè tibi adversantur, communemq́ antecedentis ipsius Christi dicti interpretationem verissimam esse demonstrant, tuam verò falsitatis manifestè coarguunt. Si enim Iesus rex hîc in terris terrena ratione regnaturus vel ab hominibus, vel a Deo declaratus fuißet, certè, ut ipse ait, eius ministri certaßent pro ipso, ne traderetur Iudæis, & ab ipsis, sive ipsorum operâ interficeretur. Hæc enim cum terreno regno hîc in terris administrando omnino pugnant. Quamvis igitur Deus ipse tantùm Iesum filium suum terrenum regem declaraßet, tamen vel per homines, vel per ipsos angelos, si opus fuißet, e Iudæorum manibus Iesus ereptus eßet. Nec verò neceße est, ut, si quis humano

mano auxilio ad regnum aliquod obtinendum uti velit, ab ullis hominibus, nedum ab iis ipsis, quorum rex eſſe quærit, antea rex declaretur, ut ſenſus ipſe communis docet, & tot exempla oſtendunt eorum, qui armato milite regnum aliquod ſibi a nullis hominibus antea conceſſum occuparunt. Nullam autem *rationem Chriſtum in ſuis verbis eius rei habuiſſe, quòd ab ipſis Iudæis rex declaratus non fuiſſet, vel id ſatis oſtendit, quòd ait, miniſtros ſuos, ſi ſuum regnum de hoc mundo eſſet, curaturos, ne Iudæis traderetur. Nam quid opus fuiſſet curare, ne Iudæis traderetur, ſi ipſi Iudæi eum regem declaraſſent? Itaq; potiùs dicere debuiſſet, non quæſituros Iudæos, ut ipſum perderent. 2. Nam, quòd tu, hoc ſentiens, ita Chriſti verba interpretaris, ut dicere voluerit, ſuos Iudæos, id eſt illos, qui ipſum regem declaraſſent, defenſuros, ne veniret in poteſtatem aliorum Iudæorum hoſtium, id adeò frigidum eſt, adeòq; ipſis Chriſti verbis indefinitè prolatis repugnat, immo ſeipſum evidenter refellit, ac deſtruit, ut lectorem ea de re leviter monuiſſe ſit ſatis. Cæterùm, ne quis falſò me tibi aſcribere putet, quòd ex verbis Chriſti nolis colligi, vel rationem adminiſtrandi regni ipſius non eſſe mundanam, vel in hoc mundo illud non adminiſtrari, ea hîc ſubiiciam, quæ concludens ſcribis prædicta pag: 44.* Verba igitur *(inquis)* illa ſonant unde habuerit Ieſus Chriſtus regnum, a Deo ſcilicet patre & non ab hominibus, non autem de regni adminiſtratione, aut de loco ubi regnet.

XIV. *Sed quid illud est, quod ibidem antea dixeras, Deum in hostium manu Iesum Christum deserere voluiße, quia volebat, ut implerentur dicta prophetarum? quasi Deus ipse ad prophetarum dicta suam voluntatem accommodet, & non ipsa prophetarum dicta ex Dei voluntate pendeant, ipsiusq; voluntas sint. Non enim id a te figurata aliqua loquendi ratione dictum fuit, sed maximè propria. Cum enim videas, quàm vehementer sententiæ tuæ, quòd Deus Iesum misißet, ut, hic in terris existens, super populum regnaret, sive ab ipso populo pro rege agnosceretur, prophetarum de Christo prædictiones repugnent, conaris, quantùm potes, persuadere, duplicem quamdam voluntatem in Deo fuiße. & voluiße quidem Deum, ut Christus, hîc in terris manens, populi regnum obtineret, sed tamen voluiße etiam, ut prophetarum dicta implerentur, quæ Christum in manu hostium deserendum eße ferebant. Itaq; ex Iehova Deo nostro vero atq; omnipotente Iovem fictum illum Gentium, vel potiùs poetarum deum facis, qui sæpe fatis quibusdam cedat, & contra suam ipsius voluntatem id velit, quod ipsa ferunt.*

Palæologus ex Iehova Iovem facit.

XVII. *1. Scribis pag. 48. post Iuliani imperatoris tempora ortum fuisse bellum inter imperatores Arrianos, & Homousianos. Et tamen post illa tempora non legitur, alios imperatores eodem tempore fuiße, inter quos istud de religione dißidium eßet, præter Valentinianum patrem, & Valentem fratres, quorum hic Arrianus, ille verò Homousianus erat, itemq; Valentinianum*

tinianum filium, qui aliquandiu Arrianus, & maiorem Theodosium, qui perpetuò Homousianus fuit, quibus omnibus intermistus quodammodo fuit Gratianus, qui Homousianus fuiße traditur. inter quos tamen bellum aliquod extitisse non narrant historici. Nam de Maximo, qui, Gratiano interempto, imperium occupavit, quiq́; Valentiniano adhuc Arrianis favente, Homousianum se profeßus est, nihil attinet dicere. Is enim Tyranni potiùs, quàm Imperatoris locum obtinet. 2. Non potest autem turpis ἀνιστορησία ista tibi ullo modo condonari, cum eam ibidem ad alium maioris momenti errorem stabiliendum adhibeas, & ex bello, quod inter Arrianos, & Homousianos imperatores ortum fuerit, inferas, synodos ecclesiasticas, quæ antiquitus caverunt, ne christiani militarent, huc respexiße. ne scilicet christiani suæ factionis sub imperatore contrariæ opinionis arma sumerent, non autem sensisse, non licere Christianis, eo quòd christiani essent, militare, & arma tractare. Et hæc quidem errata tua ex iis selegimus, quæ in priore tuo scripto animadvertimus. Quæ deinceps notabimus ex posterioris scripti erratis selecta erunt.

1. Igitur pag: 87. affirmas, Apostolos de Iohanne credidiße, eum eße Eliam secundum personam. Id quod tamen nusquam apud evangelistas vel scriptum est, vel indicatum. Immo ex eo, quòd apud Matthæum, & Marcum legitur, Apostolos interrogaße Christum, quid illud eßet, quod Scribæ dicebant, Eliam venturum eße, & ex Christi responsione, qua eos docuit, XIX. Matth. 17. 10. Mar. 9. 11.

cuit, Eliam iam venisse, quod (inquit Matthæus) de Ioanne Baptista eum dixisse illi intellexerunt. ex his, inquam, perspicuum est, Apostolos antea de Iohanne Baptista, quòd Elias aliqua ratione dici posset, ne cogitasse quidem. 2. *Nam, quod ibidem ais, Iesum Christum, quasi Apostolos scilicet ab ipsorum errore retrahentem, dictum prophetæ non ad Eliæ personã, sed ad officium pertinere dixisse, id manifestò falsum est. Quinimmo ex Christi verbis, nisi id nimis absurdum visum foret, facilè potuissent Apostoli suspicari, Ioannem Baptistam secundum personam Eliam fuisse. Simpliciter enim, Eliam iam venisse dixerat.*

XIX. *Pag: 89. ad finem ais, Iesum Christum post mortem, & resurrectionem fuisse pastorem duorum ovilium Hoc cum ipsius Iesu Christi verbis manifestè pugnat.*
Ioh:10.16. *Is enim ait*, Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile, unus pastor. *Vnius igitur, non duorum ovilium Iesus Christus pastor post resurrectionem est factus, licèt unum istud ovile ex duobus, quorum, dum separata erant, ipse numquam simul pastor fuit, quodammodo conflatum fuerit. Te autem sentire, ut verba tua sonant, etiam postquam eorum pastor est factus, duo ovilia permansisse, ex iis, quæ infra dicenda sunt, facilè apparebit.* Nec verò est, *quòd dicas, ovile esse unum non ratione ovium, sed ratione pastoris, ut ex iis convinci potest, quæ scribis in initio pag. 289.* Nam *Christi verba disertè unum ovile, & unum pastorem separa-*

separatim nominant, & utrumq́; futurum prædicunt.

Ex iis, quæ scribis pag: 94. apertè colligitur, te affirmare, in sacris litteris hoc dictum inveniri, Cum hostis armatus & fortis (Satan scilicet, *ais) fuerit iudicatus, ego traham omnia ad me ipsum. 1. Quod tamen nusquam scriptum est. 2. Quinetiam non rectè a te coniunguntur duo illi loci Matth: 12. v 29, & Ioh: 12. v. 32. (nam & uterq́; simul in margine adscriptus est) cum in priore de re iam gesta, in posteriore verò de re mox futura agatur, ut quilibet legens animadvertet. 3. Quid, quòd in duobus istis locis nec simul, nec separatim hostis armati & fortis fit mentio? Namq́; apud Matthæū Fortis tantùm commemoratur. apud Iohannem verò nihil prorsus ea de re dicitur. 4. Quid, quòd ne usquam quidem? Tantùm enim apud Lucam cap: 11. v. 21. Fortis armatus nominatur, nulla Hostis facta mentione. 5. At postremò in eo graviter erras (unde etiam fit, ut dictum ipsum de Forti armato nullo modo rectè explices) quòd similitudinem pro metaphora, seu translatione accipis. Nam is fortis armatus non erat Satan, sed ei Satanas aßimilatus est. Vide quot errores (tot scilicet ferè quot sunt ipsa verba) paucißimis tuis verbis contineantur, & quàm negligens, vel potiùs nimiùm audax in sacrorum scriptorum, atq́; adeò ipsius Iesu Christi dictis tractandis meritò dici poßis.* XX.

Palæologus in Christi dictis tractandis nimiùm audax.

Verùm tot erratis tuis non contentus, hoc quoque ad- XXI.

que adiungis. quòd ibidem non obscurè Satanam Principem novi regni appellas, contra quem Iesus Christus aliquid post mortem egerit, idque ex ipsius Christi verbis omnino colligis. Nam cuius novi regni fuit Satanas post Christi mortem princeps? Suine, an Christi? Si sui dicas, id palàm falsum est. Tantum enim abest, ut Satanas post Christi mortem regnum
Ioh:12, 31. *aliquod novum sit adeptus, ut suo principatu magna ex parte exutus fuerit, & foras eiectus. Sin autem Christi, Dico, ex ipsius verbis, cum Satanam mundi huius principem appellet, id colligi non posse. Mundi enim appellatione nullo pacto novuum aliquod Christi regnum intelligi potest. sed vel homines carnales intelligere necesse est, qui, dum carnales sunt, Christi regnum nec vetus, nec novum esse possunt, postquam verò spirituales sunt facti, eorum Satanas nullo modo princeps est, vel intelligendi sunt homines universè ac generatim, potissimùm autem Iudæi (hi enim Mundi nomine significari apud Evangelistas solent) qui sanè novum Christi regnum dici nequeunt, non autem Gentiles aut soli, aut præcipuè, quos, ut coniici potest, tu novum Christi regnum appellas, quod post mortem adeptus fuerit. Quamquam ne hoc quidem rectè a te fieri, supra satis demonstratum fuit.*

XXII. *Eâdem pag: 94. hæc tua verba leguntur.* Apocalypsis ita ait. Ecce vicit Leo de tribu Iuda, radix (hoc est residuus ex gente) Davidis, ut aperiat librum & solvat septem signacula eius.
Colosſ:2. Adde ex Paulo, & postquam aperuit suffixit librum

brum cruci, quoniam erat contrarius nobis. *Mirificus omnino es Palæologe in sacris litteris interpretandis, earumq; locis conferendis, ac coniungendis. Nam, modò vel umbra aliqua similitudinis appareat, statim tu locos, tamquam eadem de re loquentes, simul nectis, atq; conglutinas. Quamquam hic ne levissima quidem umbra alicuius similitudinis conspicitur. Nam quid prorsus commune habet locus ille Apocalypsis cum Pauli loco? 1. In Apocalypsi libri fit mentio, Apud Paulum autem chirographi. 2. In Apocalypsi de eo, quod factum in cælo fuerit, Apud Paulum verò de eo, quod in terra sit factum, est sermo. 3. Ibi de eo agitur, quod post Christi resurrectionem, & in cælos ascensum extiterit, Hic verò de eo, quod in eius morte extitit. 4. Ibi id commemoratur, quod Christus fecerit, Hic autem id, quod a Deo patre est factum. Non enim, Christum cruci chirographum illud affixisse, ait Paulus, ut tibi videtur, sed Deum. 5. In Apocalypsi deniq; de nova quadam scriptura, aut certè non ante Christum, sed per ipsum Christum publicata agitur, Apud Paulum verò de vetere, etiam ante Christum, iam publicato scripto verba fiunt. Quis est autem, qui, si animum advertat, non perspiciat, Paulum loqui de populi Israelitici obligatione in ceremonialibus præceptis servandis, quam Deus per Christum sustulit? Verùm, istuc Apocalypsis locum pertinere nulla ratione posse, constat. Alibi autem aliquantò exactiùs de eo Pauli loco infra agemus.*

gemus. unde, quam modò diximus, eius veram sententiam eße, planißimum fiet.

XXIII. *Pag: 98. ad facultatem aditi (ut tu loqueris) à Christo magistratus, adq; ulciscendi hostes de iniuriis illatis sine vitio potestatem quædam ipsius Christi verba refers, quæ apud Matthæum sic se habent,* Mat:16.28. Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo.

7. Fœdè hoc loco lapsus es Palæologe, cum apertum sit, Christi verba ista ad suam in monte transfigurationem, magnificamq; illam suæ gloriæ patefactionem tribus ex suis discipulis exhibitam (quod ante istius facultatis, & potestatis tempus factum est) referenda eße. Id enim vel ex eo liquet, quòd statim eius trasfigurationis narratio subsequitur, tempore etiam apposito, quod inter verba illa, & ipsam interceßit. Mat: 17. 1. *idque non modo apud Matthæum, sed apud* Mar: 9. 2. Luc: 9. 28. *Marcum quoq;, & Lucam. qui Lucas narrationem istam ita auspicatus est,* Factum est autem post hæc verba ferè dies octo, & assumpsit, *&c. Vnde perspicuum omnino eße videtur, proximè antecedentium Christi verborum eventum, atq; executionem ea narratione contineri. Non poße autẽ Christi verba ad id referri, quod tu affirmas, id satis demonstrat, quòd apud omnes evangelistas, qui ea recitant, constanter legitur,* quidam de hic stantibus, *sive,* aliqui hic stantes. *Nam, si id intellexißet, quod tu ais, sine dubio Multi, aut tale quid dixißet,*

non

non autem Quidam, sive Aliqui. 2. Hoc ipse animadvertens, non veritus es Christi verba, dum ea recitas, corrumpere, & pro Quidam, quod est apud Matthæum, Multi substituere, atq; supponere. Pal: Christi verba corrūpit.

Aßeris pag: 99. Christum postremis temporibus non sumpturum vindictam (tuis verbis utor) ab hostibus, qui sunt extra Ecclesiam, sed ab iis, qui, cum intra castra Christi eßent, dictis invenientur profeßi Christum, factis autem peccati militiam. XXIV.

1. Hæc tua aßertio compluribus sacrarum litterarum locis planè adversatur, ex quibus manifestum est, Christum ultima illa die de illis omnibus saltem pœnas sumpturum, qui ad pœnitentiæ prædicationem divinitus institutam resipiscere, & ipsi Christo obedire noluerint, oblatamq; sibi per eius evangelium Dei cognitionem respuerint. quorum ingens numerus extra Christi castra semper fuiße, omnino deprehendetur. Ex locis autem prædictis duos tantummodo hîc notabimus, quos veritatis studiosus lector consulere poterit. Ii sunt Act. 17. v. 30, & 31, & 2 Theß: 1. v. 7, &c. Quid, quòd tu ipse tibi parum constans pag: 278. in ipso initio hæc de Christo verba scribis? Quin & postremo tempore repurgabit regnum suum, non solum ab alienis sed etiam à domesticis minus sibi obtemperantibus servis & pœnis damnabit mortis. *Vides, te hîc, quod attinet ad Christi iudicium postremo tempore exercendum, nullam inter alienos, & domesticos differentiam constituere. Superiore autem loco sic distinguendum* Palæologo parum sibi cõstat.

esse ais, ut in priore quidem iudicio Christus alienos tantùm ultus fuerit, in posteriore verò solos domesticos ulturus sit. Qua de re iterum aliquid dicendum nobis erit.

XXV. Mat.6. 23. *Christi verba illa*, Si lumen, quod in te est, tenebræ fuerint, tenebræ ipsæ quantæ? *de Evangelii doctrina accipis. eaq; pag: 111. ad hunc modum explicas*, Hoc est, si tu in tenebris es & doceris non doctrinam lucis sed hominum & tenebrarum, nonne duplices erunt tuæ tenebræ, non simplices?

Hæc tua Christi verborum interpretatio, atq; explicatio inepta prorsus censeri debet. Primùm quia ex antecedentibus, & subsequentib: patet, Christum de hominis animo, ac studio loqui, ut pleriq; omnes animadverterunt, nec ulla ratione, si explanatio tua admittatur, sit hæc pars cum reliquo eius sermone cohæsura. Deinde quia Oculi sive metaphora, sive similitudo nullo pacto fert, ut hîc de Evangelii doctrina agatur, quæ non in nobis, ut oculus, sed extra nos est, aut certè non, ut oculus, nobis innascitur, sed aliunde proficiscitur. Potest quidem Evangelii doctrina lumen, seu lux per tralationem appellari, sed hoc loco nomen Lumen ipsum oculum, aut certè oculi lucem manifestè significat, non, qua oculus illuminatur, sed, qua ipse corpus illuminat. Dictum enim ante fuerat, Lucerna corporis est oculus, *Nam, quòd tu, ut pag: 177, & 178. apparet, ad Ecclesiæ corpus Corporis tralationem, aut similitudinem refers,*

cuius

cuius corporis oculus doctrina Evangelii sit, id ridiculum planè est, cum Christus privatos, ac singulos non obscurè moneat, si quis velit corpus suum lucidum habere, curandum illi eße, ut oculum suum simplicem ac purum habeat. Palæologꝰ ridiculus.

XXVI. *Quoniam videbas, quantùm sententiæ tuæ, quòd Christus apud Matthæum cap: 5. nihil aliud fecerit, nisi Scribarum, & Pharisæorum totius ferè legis divinæ falsas interpretationes, inutiliaq́ additamenmenta respuerit, ea ipsius Christi verba repugnent, quæ leguntur apud eundem Matthæum in initio cap: 23. ubi disertè Christus turbæ, & discipulis suis præcipit, ut omnia servent, & faciant, quæ Scribæ, & Pharisæi ipsis dixerint, Quoniam, inquam, hoc videbas, propterea pag: 116. totis viribus conaris ostendere, Christum de sola recitatione ipsorum Legis verborum, & prophetarum locutum fuiße, cum ait, Scribas, & Pharisæos in cathedra Mosis sedere.* Erat enim *(ais)* mos in synagoga Seniorum conscendere Scribas & Pharisæos pulpitum seu cathedram, & inde recitare aut Mosen (id est legem Mosis) aut vatum scripta: deinde descendere & assidentes, aut stantes in cœtu partem quam recitaverant interpretari. Hæc indicat Lucas Act: 13, si addas cap. 23. Matthæi, Super cathedram.

1. Triplex hîc erratum tuum deprehenditur. Primùm enim in eo erras, quòd non intelligis, quid sit Sedere in cathedra Mosis, nec planè metonymicam

locutionem

locutionem eſſe animadvertis, ſed vocem Cathedram propriè accipis. (quid enim alioqui pulpiti, ſeu cathedræ, quam Scribæ, & Phariſæi conſcenderent, in explanatione iſta tua meminiſſe attinebat?) quaſi verò Scribæ, & Phariſæi in Moſis cathedra ſediſſe dici nequeant, niſi veram aliquam cathedram conſcenderint, & non manifeſtum ſit, Cathedram, inq; ea ſedere, in Chriſti verbis docendi munus ſignificare, ſive id fieret ſtando, ſive ſedendo, ſive cathedram aliquam veram aſcendendo, ſive æquum locum unà cum audientibus ſervando. Mitto autem, nec tibi errati loco duco, quod, etiamſi Chriſtus de vera cathedra locutus eſſet, non tamen continuò ſequeretur, in eam Scribas, & Phariſæos aſcendiſſe, immo vix in cathedram aſcenditur, quodq;, ſi in iſta tua ſive cathedra, ut tu eam appellas, ſive ſuggeſto Lex, aut vatum ſcripta recitabantur tantùm, planè veriſimile eſt, id non ſedendo, ſed ſtando factum fuiſſe. & tamen Chriſtus non ſolùm Cathedram nominat, quæ idcirco ſic vocatur, quia in ea ſedetur, verùm etiam diſertè ſedendi in ea mentionem facit.

2. Secundò erras, quia ipſorum Phariſæorum munus fuiſſe ais, legem Moſis, aut vatum ſcripta in ſynagoga recitare. quòd planè falſum eſt. neq; enim Phariſæi, tamquam Phariſæi, aliquo proprio munere in ſynagoga fungebantur. Sed tamen, tamquam Phariſæi, ſuos diſcipulos, & ſectatores habebant, qui tunc temporis maxima pars populi erant. quibus ipſi Moſis legem interpretabantur, & in Dei voluntate

cogno-

cognoſcenda, quemadmodum olim Moſes univerſo populo,præibant,ac duces erant. Propter quam cauſſam,eos ſedere in Moſis cathedra,dixit Chriſtus.

3. Tertiò erras, quòd Scribarum, & Phariſæorum morem iſtum aliquam Moſis, aut prophetarum e ſuperiore loco partem prælegendi,deinde verò pari cum cæteris loco in ſynagogis interpretandi, ex iis indicari putas, quæ ſcribit Lucas Act. cap. 13. ſi illæ addantur,quæ ſunt apud Matthæum cap. 23, Super cathedram, *&c. Lucas enim nihil aliud indicat, niſi, in ſynagogis Legem,& prophetas legi conſueviſſe. quod etiamſi cum iis, quæ apud Matthæum ſcripta ſunt, coniungatur, tamen nihil præterea efficietur, quàm Scribas,& Phariſæos in ſynagogis Legem, & prophetas legere ſolitos fuiſſe. Nam, quòd deinde ſeparatim eodem in loco partem, quam recitaverant, interpretarentur, de hoc nihil dicitur, nec eius rei ullum ibi veſtigium apparet. Immo, quod Lucas ait, poſt lectionem Legis, & prophetarum miſiſſe principes ſynagogæ ad Paulum,& Barnabam rogatum, ut, ſi quid haberent dicendum,quo populum cohortarentur,dicerent, ſatis apertè oſtendit, poſt Legis, & prophetarum lectionem, nullam ſeparatam eorum explanationem in ſynagogis audiri conſueviſſe. Quare non ſolùm in teſtimoniis pro opinione tua citandis, ſed in ipſa opinione, quam de antiquo illo more habes, te vehementer deceptum fuiſſe apparet.*

4. Cæterùm ex ante recitatis verbis, ac ſententia tua

tia tua constat, te, in illa cathedra, quam Scribas & Pharisæos in synagoga conscendiße vis, nihil aliud ab ipsis prælectum fuisse, constituere, quàm ipsa Legis verba, aut prophetarum. id quod apertiùs sequentibus ibidem verbis inculcas. Ais enim Igitur nihil consueverant prælegere, nisi ipsissima legis & vatum simplicia verba, *&c. At verò in paraphrasi illa tua pag. 207. ita scriptum est,* Audistis etiam dictum a Scribis & Pharisæis, in synagoga ex cathedra, ubi legitur lex populo & prophetarum sententiæ audientibus senioribus: Proximum tuum amato & inimicum tuum oderis. At ego vobis dico, *&c. Itaque necesse est, aut hîc, aut ibi te vehementer errasse, cum verba illa,* & inimicum tuum oderis, *non modò non sint ipsissima Legis, aut vatum simplicia verba, sed, si tibi credimus, merum Scribarum, & Pharisæorum commentum, atque ad Mosis legem additamentum fuerit. Sed nimirum voluit Deus, ut ex ipsis verbis tuis contra teipsum evinceretur, sententiam illam,* Odio habebis inimicum tuum, *eiusmodi esse, ut idipsum omnino in Lege, aut prophetis scriptum extare, meritò dici possit, & porrò, te ipso teste, Christum Matth. cap. 5. ipsam Legem, aut prophetas reformasse constaret.*

Palæologus seipsum refellit.

XXVII: *1. Sed quid dicam, quòd eadem pag. 116, cum videres, sententiæ tuæ de interpretatione verborum Christi,* Super Cathedram. *&c. nimis efficere, quòd Christus nihil ibi dicat de pravis Scribarum, & Phari-*

& Pharisæorum Legis interpretationibus, quas cavendas esse moneat, in explanatione quadam paraphrastica eorum verborum istud idem de tuo addere non dubitasti, & ita eum dicentem fecisti? secundum autem opera, aut interpretationes illorum, nolite facere. *Nam unde additamentum istud tuum,* aut interpretationes illorum, *expiscatus es? Nihil enim in ipsius Christi verbis de ista eius mente apparet. Dices (ut ex iis, quæ mox subiicis, coniici potest) Ex loco illo, ubi Christus affirmat, Scribas, & Pharisæos sua traditione Dei mandatum irritum fecisse. Verùm, an non satius est ita eius verba interpretari, ut nullo additamento sit opus? 2. Præterea locus ille minimè ad rem facit. Aliud est enim legem Dei interpretari, aliud proprias traditiones docere. 3. Adde quòd is locus de una quadam tantummodo Scribarum, & Pharisæorum traditione, deq; uno Dei mandato loquitur, nec colligi inde potest, Scribas, & Pharisæos propter traditiones suas mandata Dei destruxisse, ut tu, singulari numero nimis audacter in pluralem converso, ibidem Christum loquentem inducis. Sed in prima huius laboris nostri parte ad eiusmodi locos, qui pro tua interpretatione confirmanda afferri poßent, satis responsum est.* Mat: 15. 6. Mar: 7. 13. Palæologi confidentia.

XXIIX. *Pag: 120. de iis verba faciens, quæ Christus Mat: cap: 5, Mosis præcepta tractando, concionatus est, ita scribis,* Hæc cum Apostolis acta in principio, quo Iesus Christus iniit propheticum munus

ampliori-

amplioribus verbis explicata sunt præsentibus Scribis ipsis & Pharisæis à Iesu Christo.

Miror, te ista scripsisse, cum nusquam legatur, Iesum Christum, præsentibus Scribis, & Pharisæis ea, quæ in illa concione dixit, nisi minima ex parte, docuisse, tantum abest, ut amplioribus verbis coram illis ea explicaverit. Sed hoc fortasse præter id, quod ab evãgelistis scriptum est, tibi divinitus patefactũ fuit.

Mirabile commentum omnino illud tuum est, quod legitur: pag: 142, & 143. & repetitum ex parte invenitur pag: 227, & pag: 228. Ais enim, Scribas, & Pharisæos, quod ad iuramenta attinet, duo populum docuisse, Vnum, iuramenta illa, Per cælum, Per templum, Per altare nihil esse, si non observaretur iuramentum, propterea quòd Lex de Dei nomine loqueretur, hîc verò nullum esset Dei nomen, Alterum, quòd, si quis iurasset per aurum templi, vel per donum, quod esset super altare, reus esset periurii, nisi tantumdem solveret. & pag. 227. ais, ideo Scribas, & Pharisæos iuramenta istiusmodi approbasse, quia sic non poterat populus peierare sine certo lucro Scribarum, & Pharisæorum.

XXIX. *Non spero, me posse omnia errata explicare, quæ hoc tuo commento continentur. 1. Primùm enim fieri non potest, ut ratio, quam Scribæ, & Pharisæi afferrent, cur iurare per templum, iurare per altare (nam in iureiurando per cælum, ut alibi vidimus, falsus es opinione tua) nihil esse statuerent, ea esset, quod in his iuramentis nulla Dei nominis mentio fieret.*

eret. Nam hæc eadem ratio valuißet ad demonstrandum, iuramenta illa, Per aurum templi, Per donum, quod est super altare, nihil similiter eße. quandoquidem ne in istis quidem Dei nomen nominabatur. quæ tamen iuramenta eos magni feciße, cum ex Christi verbis manifestum est, tum ipse, ut vidimus, vehementer affirmas. 2. Deinde nullo pacto est verisimile, Scribas, & Pharisæos id constituiße, quod dicis, debere eum, qui iuraßet iuramenta ista, si periurus esse nollet, solvere tantumdem, quantum erat illud, per quod iuraßet. Nam nulla prorsus eius rei ratio apparebat, quam tamen tu, iis iuramentis approbatis, id est, ut servari deberent, constituto, manifestam, ac neceßariam fuisse dicere videris in illis verbis pag. 227. Approbant Scribæ & Pharisæi iuramenta privatorum maximè illa, quibus per aurum templi, per dona quæ erant in altari Dei, iurabatur. Ita enim peierare non poterat populus sine certo lucro Scribarum & Pharisæorum. *Cur verò? An non potuißet quis, si ea iuramenta non servasset, periurus & eße, & simul haberi, & tamen non cogi ad tantumdem solvendum, quantum illud eßet, per quod iuraßet? Nam quid hoc cum illo commune habet? Num fortaße, cum quis (exempli gratia) per aurum templi iurabat, simul etiam promittebat, se, nisi iusiurandum servasset, tantumdem soluturum, quanti eßet aurum illud? Certè in ipsius iurisiurandi verbis, cuius tu initio pag. 143. nobis formam quamdam tradis, id neutiquam* Mat. 23. 16. &c.

 contine-

continebatur. Ad hunc enim modum iusiurandum conceptum fuisse ais, Iuro per hoc aurum me nihil scire, aut me hoc perfecturum. *Et sanè, si in ipso iureiurando id comprehensum fuißet, nihil fuißet opus, ut Scribæ, & Pharisæi ipsi constituerent, debere istum iuramentum suum servare. &, si non servaßet, nisi periurii reus eße vellet, illud, quod iam dictum est, solveret. quemadmodũ eos feciße ex verbis tuis prædic: pag: 142. & 143. satis apertè colligitur.*

Pelæologꝰ sibi parum constat.

Ex quo etiam apparet, te tibi ipsi adversari, aut certè parum constare, qui deinde pag: 227. ut visum est, ais, non potuiße istum peierare sine certo lucro Scribarum, & Pharisæorum, & idcirco ipsos eiusmodi iuramenta approbaße. Nam, *si sola approbatio iuramenti id per se ipsa efficiebat, nihil attinebat ea de re nominatim cavere. nec verum est, id a Scribarum, & Pharisæorum constitutione profectum fuiße, ut tua verba præ se ferre videntur. 3. Præterea ab omni verisimilitudine longè abest, constitutum fuiße, ut is, qui per aurum templi iuraßet, nisi periurii reus eße vellet, tantumdem solveret.* Namq; *omnino credendum eße videtur, aurum templi tãti fuiße, quanti nullius, aut paucissimorum universa bona vix eße poßunt. ex quo factum eßet, ut, dum Scribæ, & Pharisæi nimiùm lucri captaßent, nihil lucri ferè habuißent. 4. Huc accedit, quòd lucrum ex solutione eius, quod valuißet aurum templi aut donum, quod super altari fuißet, non Scribis, & Pharisæis, sed sacerdotibus acceßisset. qua in re profectò aut ego vehementer*

mentier

menter fallor, aut tu turpiter lapsus es. 5. Postremò, ut alia nonnulla errata in hoc commento, in eiusq; explicandi ratione tua reticeam, in eo valde reprehendendus es, quòd tuorum dictorum, ne minima quidem ex parte, nullum omnino vel ex sacris, vel ex profanis scriptoribus testimonium citas, nullam rationem, nullum argumentum affers, & tibi modò dicenti, tamquam sanctissimo cuipiam oraculo, fidem vis adhiberi. Palæologi confidentia.

Pag: 154. leguntur hæc verba tua, Christus quoqué eum Romanus magistratus tributum peteret interrogans suos: abs quibus Reges terræ accipiant tributum, à filiisne suis, an ab alienis? Hoc est, à civibus suis, an à provincialibus? Et cum respondissent, ab alienis. Ergo, inquit, liberi sunt filii? Hoc est, cives non solvunt tributum civibus. Nam Romani cives ab omni tributo erant liberi. Innuit autem Iudæos & gentes paulò post unius fore civitatis cives, & unam gentem alteri non debere tributa solvere. Hoc est, magistratus conversos ad fidem non desinere Magistratus gladii & ministros Dei esse. XXX. Mat. 17. 24. 25.

Quia, quid eßet illud didrachmum, quod Christus solvit, ut alibi ostendimus, non aßecutus fuisti, propterea Christi verborum eo loco sententiam nulla ex parte percepisti, atq; ea dixisti, quæ nec vera sunt, nec verisimilia, aliisq; præterea erroribus hunc tuum errorem, & eos, qui inde proficiscuntur, cumulasti.

lasti. 1. Primùm igitur, quod ais, ibi magistratum Romanum tributum petiisse, ex eo, falsum esse, necessariò consequitur, quòd, ut supra disputatum fuit, didrachmum illud non reipublicæ, sed Deo, non ex imperatorum recente iussu, sed ex Dei ipsius antiquo decreto pendebatur. Vbi etiam animadvertendum est, didrachmi exactores illos Capernai fuisse, hoc est in Galilæa. cuius regionis, imperatoris Romani concessu, tunc temporis Herodes Antipas religione Iudæus tetrarcha erat, ideoq; princeps, ac dominus. nec verisimile est, si quid tributi ex ea regione imperator accipiebat, ut id suo nomine a privatis exigi curaret, sed ab ipso Herode accipere, cui tributorum ipsis privatis proprio arbitratu imperandorum curam relinqueret. 2. Sed quid est, quòd deinde Filios in Christi verbis Cives suos, Alienos verò Provinciales interpretaris? Quis te allegoricas interpretationes sine ulla necessitate inducere uspiam docuit? Nam quid caussæ erat, cur Christus istam sermonis obscuritatem, præsertim cum Petro discipulo suo loquens, affectaret, & cives Cives non appellaret? An non satis, superq; obscuritatis in eo fuisset, quòd, ut paullo post videbimus, Civium nomine non veros cives, sed allegoricos intellexisset? Ex quo etiam apertius fit, priorem istam allegoriam tuam, ut Filii regum sint ipsorum, id est (vide hîc novam aliam sermonis figuram) primariæ urbis cives, admitti non posse. neq; enim in eodem verbo bis allegoria uti concessum est, nisi si quis consultò ita loqui velit, ut a nemine

mine intelligi queat. 3. Ad hæc, ut verum sit, quod ais, Romanos cives ab omni tributo fuiße liberos, non tamen sequitur in omnibus, aut plerisq; imperiis, & regnis idem observatum fuiße, ut dominantis, aut principalis urbis cives ab omni tributo conferendo eßent immunes. quemadmodum Christi verba omnino significant, si interpretatio ista tua allegorica admittatur. 4. Præterea fac, Christum Filiorum regum appellatione, ipsorum cives significare voluiße, quid hoc ad rem? Nam quòd ais, Christum innuiße, Iudæos, & Gentes paullo post unius fore civitatis cives, istud commune Iudæorum, & Gentium civitatis ius non verum, sed allegoricum est. Atqui reges (si modò verum est, quod dicis) non allegoricos, sed veros cives suos a tributis pendendis immunes eße volunt. Itaq; perit omnino, si interpretationem tuam amplectamur, Iesu Christi ratiocinatio. 5. Deniq; nulla ratione fieri potest, ut Christus id intellexerit, quod tu opinaris, cum nondum, ut ipse fateris, Iudæi, & Gentes unius civitatis cives eßent, & Christus iam argumentationem suam locum reipsa habere ostenderit, &, se unà cũ Petro iam ab illo didrachmo solvendo liberum eße significaverit, cum ait, Vt autem non scandalizemus eos, vade *&c. Perinde est enim ac si dixißet, Nos quidem ab hac pecunia solvenda liberi sumus, & propterea id facere iurè omittere poßemus. Sed tamen, ne istis simus offendiculo, rectè est, ut eam solvere non negligamus. Vade igitur, &c. 6. Quid, quòd planè falsum est id, quod affirma-*

affirmare es ausus, Romanos cives ab omni tributo fuiße liberos? quinimmo proprium civium Romanorum erat tributa in ærarium conferre? Id autem vel ex eo intelligi poteſt, quòd, ut optimis linguæ Latinæ, Romanæq; hiſtoriæ auctoribus placet, vel tributum a tribubus, vel tribus a tributo dictæ ſunt. Ex cēſu enim Romæ a ſingulis civib: tributim pecunia exigebatur, & hæc tributū eſt appellata. Quod etſi propter externis prædis ditatum ærarium aliquando fieri deſitum eſt, non tamen propterea lex ulla eſt lata, ne Reſpub: deinceps Romanis civibus tributum aliquod imperaret. nedum certū ſit, ſub imperatoribus cives Romanos ab omni tributo pendendo fuiße immunes. Quod cum ita ſit, vides, quanta interpretationis tuæ verborum Chriſti ſit ineptitudo. 7. Sed ne illud quidem laudandum eſt, quòd, cum Chriſtus ſolum Petrum interrogaverit, ſolusq; Petrus reſponderit, aliis nec diſcipulis, nec domeſticis Chriſti præſentibus, ut ex ipſa hiſtoria, præſertim verò ex ipſo capitis ſeq. initio liquere poteſt, tamen tu, Chriſtum ſuos interrogaſſe, illosq; reſpondiße, affirmas. Supra minimè vitio verſum, vel potiùs planè condonatum tibi fuit, quod Evangeliſtas fortaſſe pro Evangeliſta dixeris. Verùm non idcirco tibi pro arbitratu in ſacris teſtimoniis recitandis numerum pro numero ſubſtituere ubiq; conceditur. 8. Sed quid poſtremò dicam de tua ipſius explicatione interpretationis tuæ, ex qua colligitur, quòd Iudæi, & Gentes paullo poſt futuri eßent unius civitatis cives, id vel nihil aliud fuiße, vel cer-

vel certè, a Christo indicatum, nihil potiùs significaße, quàm, magistratus conversos ad fidem non desinere magistratus gladii, & Dei ministros eße? Quis ad hæc risum tenere poßit? Pluribus autem, planè ridiculam explicationem istam tuam eße, docerem, & ad ea, quæ te responsurum arbitror, ipse prior responderem, nisi & iam satis in hisce tuis verbis examinandis immorati eßemus, & periculum eßet, ne calumniator aliquis reprehensionem nostram probationis tuæ, eius, quod probare intelligis, negationem eße interpretaretur, si, errorem tuum indicaße non contenti, vehemētiùs ea in re te exagitare pergeremus. Palæolog. ridiculus.

In explanatione eorum Christi verborum, Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, *&c. itemq; illorū,* Nemo potest duobus dominis servire, *&c. turpis omnino est, isq; nocentißimus error tuus. Putas enim, Christum non simpliciter præcipere, ne ii, ad quos loquebatur, thesauros sibi in terra congerant, nec simpliciter monere, non poße illos Deo simul, & Mammonæ, id est terrenis divitiis servire, sed utrumq; comparatè ab eo dici. Itaq; pag: 177. sic Christum loquentem inducis,* Studete rebus temporalibus, sed plus spiritualibus. Thesaurizate in terra, sed plus in cœlo. *Et pag: 178. sic vel Christum dicentem facis, vel ipse, ut tibi videtur, ex eius mente ratiocinaris,* Quare si studes in Deum esse dives, primum locum da curæ cœlestium rerum, secundum locum da terrestrium studio & labori. Ita & Mammonæ servies & Deo & XXXI. Mat: 6. 19. 24.

 habebis

habebis thesauros in terra & in cœlo, si mammonam curaveris propter Deum, & terram colueris propter cœlum.

Pal: Christi verba pervertit. *Quid est Christi verba, interpretando, pervertere, si hoc non est? Christus disertè præcipit, non esse thesaurizandum in terra, monetq́, non posse quemquam Deo, & Mammonæ servire, & tu tamen ais, illum sic præcipientem, ac monentem velle, ut in terra quoq́ thesaurizetur, nec negare, quin & Deo, & Mammonæ servire quis possit. Quid non audebis in Christi præceptis, ac monitionibus corrumpendis, cum hæc ausus fueris? Nam, si unicum saltem Christi verbum protulisses, ex quo mirabilis ista eius mentis explicatio tua vel levissimè quidem indicaretur, ferri aliquo modo posses. Nunc autem, cum non modò eius mentem contra ipsius verba interpreteris, sed nihil alibi vel ab ipso, vel ab alio dictum ostendas, quod interpretationem istam tuam suadendi vim habeat, cumq́ præterea ex aliis sacris testimoniis ea falsitatis apertè convincatur, & Christum, ut ipsa verba sonant, non comparatè, sed simpliciter locutum fuisse constet, nulla ratione excusari istæc tua audacia potest. Quid enim? An non (ut cætera omittam) hæc sunt verba Pauli apostoli?* 1 Tim. 6. 8. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti erimus. Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. *Numquid aliam Christi*

Christi verborum interpretationem quærimus, si modò ea ulla interpretatione indigent? Est autem tua ista audacia eò magis culpanda, quòd huius vitæ cōmodis inservit, & carni nostræ mirum in modum blanditur. ex quo perspicuum esse potest, unde ea proficiscatur. Nam quid dicam, quòd, ut ex modò recitatis Pauli verbis intelligi debet, Christi verba ea ratione, qua tu facis, interpretanda esse docere, nihil aliud est, quàm homines in interitum ac perditionem demergere? Itaq; meræ nugæ sunt, quod ais, posse nos Mammonam curare propter Deum, cum Paulus planè homines a divitiis quærendis absterreat. quippe quarum cura plena sit summi ac certissimi periculi. Si enim de cura tantùm divitiarum propter ipsas divitias locutus esset Paulus, non periculi, sed præsentis mali mentionem fecisset. nec dixisset, eos, qui divites fieri volunt, in tentationem, & laqueum incidere, sed iam incidisse. Quid, quòd apertissimum ex ipsius Christi verbis est, nullo pacto posse divitiarum curam cum Dei sincero cultu coniungi, idq; potissimum illum persuadere curasse? Nimirum, ne quis putaret, se posse eodem tempore & Deo, & divitiis servire, quamvis Deum interim divitiis anteponere in animo haberet. Hoc apertè docet duorum dominorum similitudo, & verba significant, quibus in ea explicanda ipse Christus utitur, dum ait, necesse esse, ut unus ex duobus dominis odio habeatur, alter verò diligatur, unus retineatur, alter verò contemnatur. Sive igitur primum, sive secundum locum divitia-

rum curæ tribuere velimus, ea nulla ratione cum Dei servitio simul esse potest. 2. *Quamquam tu alicubi iis verbis uteris, ut, modò Dei servitium non abiiciatur, divitiarum curæ primum locum tribui posse, concedere videaris. ita te spiritus iste mundanus invasit, atq; occupavit, ita te falsa Christi mentis interpretatio, iustissimo Dei iudicio, errare compellit. Prædictâ enim pag: 177. hæc tua verba extant,* Sit igitur divitiarum temporalium studium, sed non sine spiritualium cura. *Quis ex his verbis eam sententiam, quam modò diximus, non eliciat? Nonne Sine præcipua spiritualium cura dicendum omnino tibi fuerat, si tibi ipsi saltem constans in eo esse perpetuò voluisses, ut ex Christi mente rerum spiritualium studium maius esse debeat, quàm temporalium?*

Palæol: nō bene sibi constat.

Palæol: seipsum pluribus modis refellit.

3. *Verùm hanc ipsam de Christi mente sententiam tuam non uno modo ipse damnas, atq; refellis. Primùm enim pag. 179. illos duos dominos, quibus neminem servire posse, ait Christus contrarias leges, & mores habere confiteris. Ex quo ipse sic infers,* Cùm enim studet uni obtemperare, cogitur alterum deserere, & cum cupit huic parere, facere non potest, quin alteri sit minus obsequens. *Itaq;, te ipso iudice, nullo modo divitiis servire possumus, quin Dei servitium relinquamus. quippe quòd duo sint domini contrarias leges, & mores habentes. Quæ ratio non præcipuum modò utriusq; servitium (quod ne duorum quidem consentientium dominorum fortasse dari poterit) sed unius quoque præci-*

præcipuum, alterius verò secundarium penitus excludit. Deinde eâdem pag. pergens ais, duorum dominorum similitudinem a Christo allatam sic suo proposito ab ipso accommodari, ut velit dicere, eos, quibuscum loquebatur, non posse duabus rebus diversis intendere animum: Evangelio, & victui quotidiano. Et statim subiicis. Ita Petrus: non est æquum, inquit, nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis *Ac postmodum ibidem ita concludis,* Hanc ob caussam Deus mandata cura Evangelii Apostolis, ipse suscepit curam mensarum, & esse veluti cocus & œconomus eorum. *Si igitur Christus eos, quos docet, ne quotidiani quidem sui victus curam habere vult, sed eam universam Deo commendare, quomodo suis verbis divitiarum temporalium studium illis permittit, dummodo spiritualium maiorem curam habeant? Et sanè, cum omnino velis, Christum solis apostolis, & verbi Dei ministris eo in loco præcepta dedisse, quos & hic, & alibi, præsertim verò in priore scripto, pag. 6, & in hoc eodem posteriore, pag. 101, & 102. suis propriorum bonorum curam relinquere, & voluntariè pauperes esse debere, mirum est, te adeò tui ipsius oblitum esse, ut iisdem Christi præceptis significari velis, thesaurizandum quidem esse in terra, sed ita ut plus thesaurizetur in cælo, & divitiarum terrenarum curam propter Deum, & propter cælum habendam esse. Sed legantur deniq; ea, quæ in Paraphrasi scripsisti in illa verba,* Nemo potest duobus dominis,

Act. 6. 2.

dominis,&c. pag: 212, & 213, &, te ipsum sententiam istam tuam, quòd ibi Christus Mammonam propter Deum curari velit, funditus evertere, apertissimè constabit.

XXXII. *Pag: 184. hæc tua verba extant,* hoc regnum (*Dei*) duplicem habuit iustitiam: unam in Iudæis tantum ante mortem Christi condonationis peccatorum per resipiscentiam animi: alteram in non Iudæis, per imputationem iustitiæ per fidem, utrobiq; tamen fides, sed hic cum maiore vi. *Ex quibus apertè colligitur, te sentire, post Christi mortem (quamquam præ incuria ita loqueris, ut id ante Christi mortem factum esse omnino dicere videaris) non-Iudæis, sive Gentilibus per solam fidem sine animi resipiscentia imputatam fuisse iustitiam. Distinguis enim manifestè Iudæorum ante Christi mortem iustitiam ab hac, quæ postea non-Iudæis concessa fuit, hac potissimùm ratione, quòd illa per animi resipiscentiam, hæc verò per fidem daretur.* Nam, *si ad utramq; adipiscendam animi resipiscentiam requisitam fuisse, dicere voluisses, sed ibi maiorem, vel magis præcipuè, quàm hîc, certè, quemadmodum dixisti, utrobique fuisse fidem, sed hîc cum maiore vi, sic etiam istud nullo modo reticuisses.*

Palæologi incuria.

1. Hæc opinio tua non solùm falsa est, & sacris litteris contraria, sed etiam planè perniciosa. Imputatio iustitiæ nihil aliud est, quàm remissio peccatorum, seu peccatorũ (ut sic dixerim) non imputatio, ut

o, ut ex iis evidenter apparet, quæ scribit Paulus ad Rom. cap. 4. dum ait, Davidem beatitudinem hominis in eo statuere, si Deus illi iustitiam imputet sine operibus. idq́ ex eo probat, quòd pronunciaverit, illos esse beatos, quorum remissæ sunt iniquitates, & beatum illum, cui Dominus peccatum non imputarit. Psal: 32. 11. &c. *Ex quo consequitur, si Gentilibus iustitia imputata fuit, etiamsi animo nō resipuissent, remißa, sive non imputata illis fuisse peccata, quamvis in ipsis peccatis degentibus, & de vita emendanda nihildum curantibus. Qua sententia nescio an nulla fœdior, aut detestabilior excogitari possit. cum vel ipsi sensui communi pateat, nihil magis peccatorum condonationi adipiscendæ adversari, quàm, ne animo quidem a peccando desistere, nihilq́ magis Dei rectitudini, veræq́ iustitiæ contrarium esse, quàm, ut illi ignoscat, qui improbus esse pergit, & nulla ratione resipiscit. Sacræ porrò litteræ manifestè docent, Iudæis, etiam post Christi resurrectionem, peccatorum remissionem sine præcedente pœnitentia non contigisse. Nam quid (obsecro) est illud?* Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum. Act: 2. 38. *Quid item illud?* Pœnitemini igitur, & cōvertimini, ut deleantur peccata vestra. Act: 3. 19. *Et ne quis caußetur, hæc Christi interfectoribus tantùm, sive iis, qui in eius necem conspiraverant, dicta fuisse, perpendantur verba illa,* Hunc principem & salvatorem Deus exaltavit dextera suâ ad dā- Act: 5. 31.

dam

dam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum. *Ex quibus satis constat, universo populo post IesuChristi resurrectionem ea conditione remissionem peccatorum concessam fuisse, si pœnitentiam agerent. Meliore autem conditione hac in parte Gentiles fuisse, quàm ipsum Dei populum, nullo modo est verisimile. Sed ipsas quoq; Gentes sine præcedente pœnitentia minime iustitiæ imputationem adeptas eße, nullumq́; hac in re inter ipsas, & Iudæos discrimen fuiße, id ostendit, quod scriptum est Act. 11. v. 18.* Ergo & Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam. *Nam ubi iustitiæ imputatio, hoc est, ut diximus, peccatorum remissio est, ibi quoq; vitam esse, neceße est. Vbi verò non est peccatorum remissio, ibi ne vita quidem eße ullo modo potest.*
Rom:6. 13. *Stipendia enim peccati mors. Non minùs autem Gentibus, quàm Iudæis unà cum fide in Iesum Christum pœnitentiam publicè commendatam ab ipsius Iesu apo-*
Act:20.20, & 21. *stolis fuiße, id planum facit, quod Paulus ait, se & publicè, & per domos docuiße testificantem Iudæis, atq; Gentilibus in Deum pœnitentiam, & fidem in dominum nostrum Iesum Christum. Fuit autem hæc inter Iudæos, & Gentes æqualitas in consequenda peccatorum remissione per pœnitentiam satis a Chri-*
Luc:24.46 *sto expreßa, cum ait,* Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.

ma. *Summam quidem prædicationis, quæ Gentibus contigit, pœnitentiam fuisse, apertè docet Paulus, cum Athenis in Areopago verba faciens, inter cætera inquit,* Et tempora quidem ignorantiæ despiciens Deus, nunc annunciat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant. *Sed nihil aptius ad ea omnia, quæ hucusq; a nobis dicta sunt, confirmanda ea oratione censeri debet, quam dominus Iesus apud Paulum habuit. de qua ipse Paulus ad hunc modum.* Dominus autem dixit, Ego sum Iesus, quem tu persequeris. Sed exurge, & sta super pedes tuos. ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum, & testem eorum, quæ vidisti, & eorum, quibus apparebo tibi, eripiens te de populo, & Gentibus, in quas ego nunc mitto te, aperire oculos eorum, ut convertantur e tenebris ad lucem, & de potestate Satanæ ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter sanctos per fidem, quæ est in me. *Quibus domini Iesu verbis ea adiunge, quæ Paulus ipse illico subiicit,* Vnde, rex Agrippa, non fui incredulus cælesti visioni. sed iis, qui sunt Damasci primùm, & Hierosolymis, & in omnem regionem Iudææ, & Gentibus annunciabam, ut pœnitentiam agerent, & converterentur ad Deum, digna pænitentiæ opera facientes. *Nam ex prædictis domini Iesu verbis perspicuum est, non minùs Gentibus, quàm Iudæis, pœnitentiam prædicatam fuisse, eamq; cum fide in ipsum*

Act: 17. 30.

Act: 26. 15, &c.

in ipsum dominum Iesum coniunctam, ad peccatorum remissionem. Sed, in pœnitentia agenda prædicationis summam constitisse, Pauli verba apertè docent. quibus ipse pro executione verborum Iesu Christi nihil aliud se fecisse commemorat, quàm, ut omnes pœnitentiam agerent, publicè monuisse. Per pœnitentiam igitur potissimùm, tam Gentibus, quàm Iudæis, post Christi resurrectionem peccatorum remissio concedebatur. tantum abest, ut sine pœnitentia, sive animi resipiscentia, ut tu eam appellas, Gentibus iustitiæ imputatio contingeret, quæ, ut diximus, nihil aliud reipsa, quàm peccatorum remissio est. Sciendum est enim, fidem illam (nempe in Christum, sive in Deum per Christum) cui sacræ litteræ id tribuunt, ut per eam nobis iustitia imputetur, a pœnitentia separari non posse, cum Christus, sive Deus per ipsum, perq́ eius ministros pœnitentiam præceperit, & non nisi pœnitentiam agentibus quidquam pollicitus fuerit. 2. Quamobrem gravis præterea est error tuus, qui putes eam fidem a pœnitentia seiungi posse. Quamvis enim utriusq́ separatim alicubi fiat mentio, tamen non ideo id fit, quòd fides in Christum separari a pœnitentia posit, sed ut sciatur, qualisnam ea pœnitentia esse debeat, nimirum qualem Christus præscripsit. atq́ etiam quia in Christum fides caussa est, ut pœnitentiam illam agamus, in eaq́ ad extremum usq́ perseverare possimus. Propterea Paulus, cum Athenis in Areopago, ut vidimus, dixisset, Deum omnibus hominibus ubiq́ denunciare,

ciare, ut pœnitentiam agerent, statim illa verba adiecit, Eò quòd statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate, in viro, quem definivit, fidem prębens omnibus, suscitans eum a mortuis. *Vides manifestè id, quod præcipuè Gentibus Deus prædicari voluit, pœnitentiam fuisse, cui tamen Christi cognitio, & ob id fides adiungitur. nempe quia huius voluntatis divinæ ipsa plenißimam fidem facit, adq́; ei perpetuò parendum facillimè homines adducit. Hic autem error tuus inde neceßariò proficiscitur, quòd, quid sit fides in Christum, quidve credere, Iesum eße Christum, planè ignoras. Sed non est hic ea de re uberiùs disputandi locus.* Act. 17. 31.

Cum pag. 218. adversario, id est Racoviensium scriptore (ut tu eum loquentem inducis) ad apostolica scripta provocante, tu vicißim provoces ad scripta prophetica, duo hinc errores tui satis apertè colliguntur. 1. Unus est, de quo priùs agemus, quòd Apostolica cum propheticis scriptis non consentire tacitè affirmas. Etsi enim hoc, quod ad propositam ibi quæstionem attinet, si rectè explicatum fuerit, nullo prorsus pacto perperam dictum censeri debet, videlicet, si intelligatur, aliam eße rationem humanæ beatitatis, quam prophetæ pro eo tempore populo proposuerunt, & scriptis suis complexi sunt, aliam verò eam, quam apostoli suis scriptis consignarunt, id est aliud prophetas, aliud verò apostolos Dei nomine hominibus præcepiße, si beati eße velint, tamen tibi perperam dictum existimari debet. quippe qui velis, nec XXXIII.

Christum, nec Apostolos legislatores fuiße, sed Legis Dei (per Mosem scilicet iam antea latæ) vindices, & obscurorum locorum per loca manifestiora interpretes. Sic enim habent ipsa verba tua priore scripto, pag: 21. eademq; sententia ex aliis tuis verbis omnino colligitur. immo, nisi Apostolica scripta reiicere velis, ea ex universa, quam libro tuo comprehensus es, doctrina tua, neceßariò elicitur. Certum est autem, tales quoq; prophetas fuiße. ob eamq; rem, si id verum est, quod de Apostolis affirmas, cum propheticis scriptis scripta apostolica in præceptis dandis planè consentire necesse est.

2. *Alter tuus error est, quòd scripta prophetica Apostolicis anteponenda censes, & non his, sed illis standum eße vis. Ex quo consequitur, apostolica scripta nonnulla continere, quæ admittenda non sint, aut certè suspecta meritò eße poßint, quippe quæ non, ut scripta prophetica spiritu sancto dictante, edita fuerint. quemadmodum etiam satis intelligi potest ex ipsis verbis tuis. Ais enim,* Et ego ad scripta prophetica [provoco,] quæ dictante spiritu sancto sunt ædita *quasi verò scripta Apostolica, ad quæ provocantem priùs feceras adversarium tuum, minimè spiritu sancto dictante edita fuerint. Qui tuus error qualis, quantusq; sit, a nobis latiùs hoc loco non explicabitur, sed unicuiq; iudicandum relinquetur.* Nam, *quod ibidem addis*, & in quibus est vita æterna, *ex quibus verbis similiter, quemadmodum apertum est, te affirmare, in propheticis scriptis vitam*

æternam

æternam esse, sic non admodum obscurum est, te negare, in apostolicis scriptis esse vitam æternam, quorum utrumq; eo sensu, quo a te dicta, aut indicata sunt, planè falsum est, hac de re, inquam, inferiùs aliquid explicatiùs dicemus.

Cum iis, quos modò notavimus, erroribus tuis il- XXXIV. *le mirum in modum consentit, qui pag: 222, & pag: 223. continetur, & a nobis primæ partis cap: 7. indicatus est. Apertè enim, si tibi tuæq; doctrinæ fides adiungatur, ex prædictis locis colligitur Christum nihil dixisse, quod Deus antea alia ratione non dixerit, &, quæ Deus ante Christum mandaverat, a Christo nullo modo mutari potuisse. Illud, ut alibi vidimus, aliis verbis comprehensum est prædictâ pag: 222. Hoc verò pag: 223. in illis verbis,* Falsum igitur est Christum charitatem & patientiam *(quamquam operarum incuriâ, quæ ab eo, qui errata collegit, minimè animadversa fuit, legitur,* & charitatem patientiam) docere Magistratũ, cum maior charitas aut patientia in Magistratu esse non debeat, quam Deus pater & maior domino nostro Iesu Christo, esse mandaverit.

Iam verò ex istis assertionibus tuis unum de quatuor, quæ statim dicam, necessariò concluditur, Aut Christum verè a Deo missum non fuisse, vereque Dei nomine locutum non esse; Aut manifestè constare, mandatum illi fuisse a Deo, ut nihil aliud omnino populum doceret, quàm id, quod iam antea divinitus doctus fuerat, Aut non posse Deum, vel non sole-

re ea, quæ semel mandavit, aut promisit, ulla ex parte umquam mutare, vel revocare, Aut deniq; perspicuum esse, Deum omnino decrevisse, ut ea omnia, quæ ante Christi adventum populum suum docuisset, prorsus immutabilia forent, adeò ut ne addi quidem illis umquam aliquid posset.

Primum falsissimum est, & propterea maximè impium. cum valde perspicuum sit, neminem umquam veriùs a Deo missum fuisse, quàm Iesum Christum, neminemq; veriùs, quàm ipsum, Dei nomine locutum esse, immo ipsum cæteris omnibus hac in parte non minùs, quàm in reliquis, longè antecessisse.

Ioh: 6. 38. 16. 27. *Nam quid illa sunt, Descendi de cælo, Exivi a patre, & eiusmodi alia non pauca? quid aliud, inquam, sunt, quàm (si modò vera dixit Christus) apertissima & certissima testimonia, ipsum quàm verissimè, & singularissima quadam ratione a Deo missum fuisse?* Ioh: 14. 9, & 10. *Quid item illa,* Qui vidit me, vidit patrem, &, Ego in patre, & pater in me est, *ac pleraq; similia, quàm clarissimæ & firmissimæ testificationes, ipsum Dei nomine cum maximè verè, tum maximè* Ioh: 1. 18. Col: 1. 15. Heb: 1. 3. Col: 2. 9. *propriè locutum fuisse? Quibus adde, quòd ipse in sinu patris esse dictus est, quòd Dei inconspicui imago appellatur, expressaq; forma substantiæ illius, quod in ipso habitare scriptum est omnem plenitudinem divinitatis corporaliter, quòd deniq;, ut alia pæne innumerabilia testimonia reticeam, Deus ipse de cælo sic de eo testatus est.* Mat: 17. 5. *Hic est filius ille meus dilectus, in quo mihi bene complacui. ipsum audite. Hæc autem*

tem pauca testimonia ad rem tam manifestam, quāque si quis neget, is, se christianum nullo modo esse, fateatur necesse est, confirmandam minimè attulissem, nisi quædam verba tua, quæ antea retulimus, te ea de re dubitare, suspicionem cuipiam iniicere posse, animadvertißem. Nam, si firmiter credis, Iesum Christum vere a Deo mißum, vereque Dei nomine locutum fuiße, quid hîc attinet commemorare, Deum patrem maiorem domino nostro Iesu Christo eße. Quantóvis enim minorem Deo patre Christum eße velis, tamen quidquid dixit Christus, Deus ipse pater dixisse censendus est. & propterea, quod attinet ad auctoritatem, quam Christus dicendi haberet, nulla prorsus istius (ut ita dicam) divinæ paternæq; maioritatis ratio est habenda.

Sequitur alterum, quòd scilicet apertè constet, Christo a Deo mandatum fuiße, ne populum suum aliud quidquam doceret, quàm illud ipsum, quod iam is populus divinitus doctus fuerat. Verùm quid usquam ea de re apparet? aut quis est, qui se ex animo christianum esse profiteatur, qui id affirmare audeat, immo verò non exhorrescat, cum Christus ipse & verbis contrarium testatus sit, & reipsa aliud populum docuerit præter id, quod antiquitus divina ratione edoctus fuerat? Quod ex iis apertißimum eße arbitramur, quæ a nobis copiosè in prima huius responsionis nostræ parte disputata hac de re fuerunt.

Tertium erat, quòd Deus vel non poßit, vel non soleat id, quod semel mandavit, aut permisit, ulla ex

parte umquam mutare, aut revocare. Prior huius dicti pars summam vel impietatem, vel ignorantiam adeò & præ se fert, & revera continet, ut refutatione non egeat. Quid enim? an non potest Deus ad tempus aliquid velle, & non in perpetuum? Num fortaße inconstans, aut mutabilis erit, si, quæ semel voluit, perpetuò etiam non velit? Atqui istud tunc demum verum eße poßet, si, cum aliquid primùm voluit Deus, id etiam perpetuum fore decrevißet. de quo mox videndum erit. Alioqui Deo minùs, quàm hominibus concederemus, quos certum est poße nullâ inconstantiæ, aut mutabilitatis notâ, multa ad tempus tantum velle. & rursus eidem id adimeremus, ex quo maximè inter cætera apparet, ipsum esse unicum, & summum omnium rerum dominum, & cuncta pro arbitratu, atq; imperio suo regere, ac moderari. Posterior autem eiusdem dicti pars planè falsa est, & falsitate sua prioris falsitatem apertè coarguit. Certißimum est enim, multa a Deo priùs vel mandata, vel permißa fuiße, quæ postea ab ipso mutata, aut revocata fuerunt. Et, ne longiùs abeam, præsertim cum tu ea neges, quæ manifestißima sunt, &, ipsum populum Hebræum a ceremonialibus præceptis liberatum fuiße, minimè concedas, qua tamen in re quantopere fallaris, postea videbimus, ne longiùs igitur abeam, dico, teipsum confiteri, ante Christi mortem ex Dei lege non licuiße præputiatis coniungi populo Dei, nisi circumciderentur, post mortem verò licuiße. ut ex iis apertum est, quæ scribis priore scripto pag. 40. Ex

40. Ex quo consequitur, ex eadem Dei lege non licuiße Iudæis ante Christi mortem cum præputiatis matrimonia contrahere, pòst verò licuiße. ut ipse fateris pag. 226. Et hæc, quod attinet ad Dei mandatorum immutationem. Quòd verò pertinet ad permissionum revocationem, illud satis, superq; est, unde etiam erroris convinci manifestò potes, quòd, ut alibi observavimus, pag. 252, & 253. ea scribis, ex quibus omnino hæc sententia elicitur, ante Christum permissum fuiße, ut quilibet eum, qui se iniuria affecißet, etiamsi pœnitentiam ageret, per magistratum ulcisceretur, post Christum verò minimè. quippe qui hanc charitatis legem ipse tulerit, ne quis accedat ad magistratum, & se offendentem puniri curet, cum offendentem pœnitet admißi mali.

Restat quartum, quod erat, Deum evidenter decreviße, ut, quæ ante Christi adventum populum suum docuißet, prorsus immutabilia permanerent, adeò ut ne adiici quidem ipsis quidquam in æternum posset. quod non minùs falsum, quàm reliqua tria, censeri debet. Etsi enim multis in locis veteris testamenti Deus affirmat, ea mandata, quæ populo per Mosem aut iam dederat, aut tunc dabat, æterna eße debere, tamen (ut pervulgatas alias responsiones eorum omittam, qui mecum sentiunt, id est omnium ferme Christi nomen profitentium) Deus ita locutus est, non ut moneret, se numquam mandata illa mutaturum (quid enim hoc monere opus fuerat, etiamsi Deus id facere omnino decrevißet? an non satis fuißet illa

numquam mutare?) Sed ut populus numquam ea antiquata eße suspicaretur, nisi prius aliud ab ipso constitueretur, etiamsi nihil præterea de iis servandis ipse locutus fuißet. Itaq; non sibi ea mutandi, sed populo (ex suo nimirum capite) mutata censendi viam præcludere voluit. Quid, quod poßunt ea mandata (ut profectò Decalogi moralia sunt) æterna esse, & tamen iis aliquid adiici, quod tu Christum nullo pacto fecisse contendis? qua de re alibi supra satis disputatum est. Certè, quidquid in vetere testamento de non addendo legi Dei dicitur, id non ipsum Deum, sed populum respicit, ne scilicet populus ipse per se ita audax eßet, ut legi divinæ quidquā adiiceret. Iamq; tandem diiudicari potest, quid censendum sit de assertionibus illis tuis, cum ex iis quatuor, quorum unum saltem inde consequi neceße est, nullum vel maximè impium, vel omnino falsum eße non appareat.

XXXV. *At rursus modò notato errori tuo valde affinis est ille, qui ex iis verbis colligitur, quæ scribis pag: 225.* Igitur & Paulus correxit Mosis legem. Est igitur lex Mosis non Dei, sed quiddam quale quale, quod sit cuiusvis illud emendare. *Hinc enim manifestum est, te sentire, Paulum non divinum, sed vulgarem hominem fuiße nulla divinarum rerum singulari cognitione præditum. Nam certè, cum velis, siquid Paulus facere potuit, idem cuivis facere licere, apertè ostendis, te Paulum non pluris facere, quàm quemvis alium. Qua in re quàm graviter erres, qui Iesu Christi apostolos nullo propemodum nu-*

mero habeas, ii ex Christi nomen profitentibus videbunt omnes, qui iudaico spiritu excæcati nō fuerint.

Pag:226. dicis, vel potiùs dicere vis, expansa per Christum Dei benedictione ad omnes gentes præputiatas, constitisse matrimonium inter ipsas, etiamsi altera pars noluißet credere, Iesum eße Christum. maximè cum (*ipsa tua verba recito*) nullum esset periculum ne pars credere nolens traheret partem credentem ad cultum aliorum deorũ: cuius periculi causa divulsiones matrimoniorum inter Iudæos, & non Iudæos fiebant. XXXVI.

Hîc nō video (quod & alibi supra indicavimus) quomodo adversus rationem, ipsamq́; experientiam non graviter erres. Nam quæ caußa est, cur, si alter ex duobus coniugatis, qui Iudæus non fuißet, facilè alterum ad cultum aliorum deorum, præterquam unius Iehovæ, trahere potuißet, ut ipse & confiteris, & planè constituis, & sacræ litteræ testantur, cur, inquam, alter ex duobus coniugatis, qui christianus nō eßet, sed idolorum cultor ad idola sua colenda alteram pertrahere nullo modo potuerit? Nam, si dicas, non poße eum, qui semel idola reliquerit, ad ea colenda amplius reverti, hoc fortaße verum videri posset, si de interiore dumtaxat cultu sermo eßet. Nunc, quando idem hîc præstat exterior, quod interior cultus, & de utrocumq́; est sermo, fatendum est, poße eum, qui idola colenda non eße agnoverit, ab eorumq́; cultu se penitus separaverit, ad ea tamen colenda iterum reverti, & quapiam, licèt iniusta, de caußa id

facere, quod ipse minimè probet. Quod utinam & nostro, & antiquioribus saeculis non tam frequenter ipsâ experientiâ comprobatum fuisset. Quamquam nihil prohibet, eum, qui semel veritatem agnoverit, iterum mendacio fidem adiungere. Multa enim sunt, quae nos excaecandi vim habent. inter quae omnium ferè sapientium testimonio mulierum amor praeci-
1 Cor:7.26 *puum locum obtinet. Censet Paulus, imminente persecutione, satius esse caelibem vivere, ne fortè coniugis cura, & amor a recto cursu nos avocet, aut segnes ac timidos in divina obedientia, Evangeliiq; professione efficiat. Quot hodie vidimus, ac videmus inter eos, qui Christi nomen profitentur, qui, ut coniugi placeant, idola a quibus aliqua ratione semel desciverant, rursus colunt, ac venerantur? Adde, quòd Pauli sententia de non dirimendis fidelium & infidelium coniugiis nonmodò locum habere censenda est, ubi fidelis priùs infidelis fuerit, sed etiam ubi perpetuò fuerit fidelis. Itaq; crediderim, si contingeret, ut ex duobus matrimonio copulatis alter ex fidelibus natus semper in fide perseverasset, alter verò post matrimonium a fide descivisset, si unà habitare consentirent, alterum ab altero dimittendum non esse. Quod si concedatur, iam cessat caussa illa nullius periculi, ne fidelis ab infideli ad aliorum deorum cultum trahatur, quòd scilicet is, qui semel idola reliquerit, ad ea ampliùs colenda redire non possit. hic enim fidelis numquam idola reliquit. neq; ulla inter*

istum.

stum, & eum, qui natus Iudæus fuerit, quod ad hanc rem attinet, differentia constitui potest.

Memini, me in prima huius disputationis nostræ parte non semel te reprehendisse, quòd quædam ad civiles caussas pertinere diceres, non autem ad crimina, in quibus tamen de delictis agebatur, nec satis mirari potuisse, cur ita loquereris. At nunc video, unde factum sit, ut ita locutus fueris. Pag: enim 246. ais, Ius autem civile est omne ius præterquam de capite. *Sed unde quæso istud tuum enunciatum deprompsisti? Nam Iuris civilis nomen propriè sumptum omne ius significat, quod proprium alicuius civitatis est. &, cū ita simpliciter pronunciatur, κατ' ἐξοχὴν ius civile Romanorum declarat. Et quamquam, propriè loquendo, id ius, quod Romanorum est proprium, eo nomine intelligatur, tamen usus obtinuit, ut omne ius, quo Romani utuntur, ea appellatione plerumque significetur, sive id ex peculiaribus populi Romani institutis proficiscatur, sive ex alterius cuiuspiam populi, vel etiam ex ipsius naturæ, & gentium placitis sumptum fuerit. Hac igitur nominis Iuris civilis notione, quæ apud bonos auctores frequenter extat, illud ius quoque comprehenditur, quod ad ipsa crimina, adeoque ad capitales caussas pertinet. nec enim minùs (verbi gratia) iuris civilis Romanorum pars est lex Cornelia de sicariis, quæ, ut inquit Iustinianus, homicidas ultore ferro persequitur, quàm lex Falcidia, qua, ut idem ait, legatis modus impositus est. Est tamen alia in communi loquendi usu, & apud minùs* XXXVII.

Instit: lib 4. titulo de pub: iud: & lib: 2: tit De lege Falc.

probatos

probatos auctores non quidem Iuris civilis, ut arbitror, sed caußarum civilium significatio, ut Caußarum civilium appellatione eæ omnes caußæ intelligantur, in quibus de nullo delicto præcipuè agatur, sive id capitale sit, sive minùs. Quibus Caußæ criminales, seu Crimina opponuntur, easq; caußas significant, in quibus de aliquo delicto, quantumvis levi, præcipuè agitur. Itaq; vides, & secundùm hanc, & secundùm illam significationem te peßimè ubiq; locutum fuiße, & hîc eiusmodi notionem huic voci Iuri civili subeße affirmaße, quæ ab omni cum loquentium, tum scribentiū consuetudine maximè abhorret.

XXXIIX. Transtulit ad se *(inquis pag: 250.)* Enochum *(Deus)* ne malitia eius immutaret animum. *1. Hoc ex tuo, vel alio humano capite confictum est. Haud paullo aliter auctor epistolæ ad Heb: cuius hæc*

Heb: 11. 5. Gen: 5. 24. *sunt verba.* Fide Enoch translatus est, ne videret mortem, & non inveniebatur, quia transtulit illum Deus. ante translationem enim ipsius testimonium habuit, placuisse Deo. *cui consen-*

Eccl: 44. 15 49. 16. *tit egregius sanè, quamvis non planè claßicus, divinarum rerum scriptor Iesus Sirachi filius. Non igitur, ne malitia animum eius immutaret, ut tu comminisceris, sed quia Deo carus erat, translatus est Enochus a Deo, & a morte conservatus. qua conservatione nihil erat opus, si id Deus cavere voluißet, ne Enochi malitia eius animum immutaret. Satis enim fuißet, si eum in hac mortali vita ampliùs eße non permisißet. nec tu profectò ad id declarandum, quod*

o loco intelligis, ulla alia re opus habes. 2. *Nec porrò leviter culpandus es, qui Enochi exemplum ibi attuleris, ubi de morte tantùm a Deo immissa quaeritur. cum Enochus non modò, ut ipse fateris, ad Deum translatus fuerit, verùm etiam, ut planè divinus scriptor ille testatur, idcirco translatus fuerit, ne mortem videret.*

Pag. 256, *ais, leges omnes virtutis, & vitii dictatas a Deo patre nostro non pertinere ad magistratus, qua magistratus sunt.* Nam *(inquis)* non essent latae in homines sed in Deum. Est enim magistratus Deus in terra. Cum autem lex non sit lata iusto homini sed iniustis hominibus, videretur Deum posse iniustum esse, si leges iustitiae pro ipso Deo continendo in officio essent latae, *&c.* XXXIX.

Hic sanè, Palaeologe, videris studio importunè magistratibus assentandi ita abreptum fuisse, ut existimationis de iudicio, constantiaq; tua nullam rationem habueris. 1. *Primùm enim, quod attinet ad iudicium, quid magis absurdum excogitari potest, quàm, magistratum ita Deum in terra esse, constituere, ut in munere suo exequendo errare nequeat, & ne ab ipso quidem Deo, qua magistratus est, ei leges imponi possint? eumq; (ut uno verbo dicam) ipsissimum Deum facere? Est quidem magistratus Deus in terra, quatenus supremam inter homines potestatem habet, ipsiusq; Dei vicarius est. ex quo fit, ut ei sive iusto, sive iniusto resistere nullo modo liceat, nec* Palaeologi iudicium desideratur.

eius

eius mandata negligere, nisi ea divinæ patefactæ voluntati, præceptisq; nobis ab ipso Deo datis adversentur. Sed, quòd pro ipso magistratu in officio continendo nullæ iustitiæ leges a Deo datæ fuerint, id verò & per se manifestè falsum est, & tu ipse (2. ut deinde de inconstantia tua agamus) eius contrarium paullo post fateri coactus fuisti. ac dixisti, Proposuit tamen Deus suis vicariis, ne prolaberentur, quasdam administrandi iuris præscriptiones, quæ ad privatos homines non pertinent, sed ad magistratus. *Quod si fortè istas administrandi iuris, præscriptiones a iustitiæ legibus pro magistratu in officio continendo, aliqua ratione, quæ tibi quidem subtilis videatur, sed futilis revera, & planè ridicula sit, distingui velis, in eo saltem incanstantiæ crimen vitare non possis, quòd rationem, quam priùs attuleras, ut probares, à Deo nullas iustitiæ leges pro magistratu in officio continendo latas fuiße, quia scilicet, cum magistratus Deus sit, videretur ipse Deus iniustus esse poße, hanc, inquam, rationem postea nihili facis. Nam certè eadem ratione evincitur, Deum vicariis suis, id est magistratibus, nullas iuris administrandi præscriptiones propösuiße, ne prolaberentur. Alioqui, cum magistratus Deus sit, videretur ipse Deus prolabi poße.*

Palæologi inconstantia.

XL. *Explicans pag: 257. quomodo, uti affirmaveras, nos non ita diceremur filii Dei, sicut Iesus Christus filius Dei dicitur, sic ais*, Ipse enim, ut Rex & magistratus noster, post mortem declaratus cum

potentia

potentia filius Dei, suscepto regno novo & rediens ex longa peregrinatione: Nos autem credendo ipsum Iesum esse Christum. *Vt cætera errata tua, quæ in hac a te inter nos & Christum differentia constituta continentur, reticeam, ut pote quæ longiorem disputationem requirant, illud unum, quod admodum proclive est, indicabo, te scilicet cum explicare debebas, quomodo nos filii Dei dicamur, unde fiat, ut eo perveniamus, explicaße, id est pro formali (quam vocant) caußa efficientem dixiße. Neq; enim ipsum credere, Iesum esse Christum, filiorum Dei appellationem in seipso complectitur, sed qui credit, Iesum eße Christum, is, quia sic credit, illud, sive illa statim consequitur, unde merito Dei filius dici potest.*

Diximus in secunda huius nostræ responsionis parte, falsò a te pag. 262. Racoviensibus obiectum fuisse quòd dicerent, terram chananæam mercedem a Mose servantibus legem Dei fuiße propositam. id tamen, quod eos dicere aiebas, falsum esse, a te ex parte demonstrari affirmavimus. Hoc enim facis in illis verbis ex Paulo desumptis, Nam si ex lege hæreditas iam non ex promissione. *Verùm quædam ibidem de tuo subiicis admodum perversè dicta. Ais enim,* Terra autem Chananæa non est hæreditatis, sed promissionis. *Quasi supra a te ex Pauli mente inter hæreditatem, & promissionem distinctum fuisset, & quasi, quidquid servatæ legis Mosaicæ merces est, hæreditatis quoq; (ut tu loqueris) eße neceße sit.* XLI. Gal. 3. 18.

sit. 1. An non manifestè Paulus in illis verbis hæreditatem cum promissione coniungit, cum ex eo, quòd hæreditas ex promissione pendeat, eam ex Lege esse negat? 2. An non tu ipse pag. 260. inter hæreditatem, & mercedem apertè distinguis? 3. Quomodo autem, terram Chananæam hæreditatis esse, prorsus negare es ausus, cum hæreditas disertè in sacris litteris apelletur? Sed statim addis, ita ut non nisi impii eam attigerint. *4. Quàm rectè hoc ex ante dictis consequatur, aliorum erit iudicium. 5. At, quàm verum sit, ipse sententiam feres, qui illico subiicis*, Vnde præter duos ob non servatas leges Dei, fuerint omnes ad unum cæsi in deserto a Deo. *Nam, si violatores divinarum legum in deserto perierunt, quomodo soli impii Chananæam terram attigerunt? 6. Id saltem ex te scire velim, quomodo ex eo, quòd non nisi impii eam attigerint, inferas, legum Dei violatores in deserto periisse. Hæc duo sanè vel inter se omnino repugnant, vel certè alterum ex altero concludi nullo modo potest.*

Palæolog9 sibi adversatur.

Lev:20. 24 Psal. 135. 12. Heb:11 8.

Palæolog9 seipsū refellit.

XLII. *Sed iam, seligendis erratis tuis, ad eum locum pervenimus, ubi omnium fortasse maximum, quodq; cæterorum magna ex parte fons, atq; origo est, multò quàm alibi, expressius habetur. Quamquam enim ex iis omnibus, quæ in hac tua cum Racoviensibus disputatione scripsisti, perspicuum est, te discrimen Legis? & Evangelii minimè intelligere. & passim ubique sententiæ tuæ propria & clarissima vestigia apparent, tamen id apertissimè, tamquam suo loco, in verbis*

verbis consignatum est, quibus nominatim, quamnam inter Legem, & Evangelium differentiam constituas, explicare voluisti. Sic enim scribis pag. 264, & 265. Ego discrimen Legis & Evangelii aliud esse non intelligo, nisi in vocatione præputiatorum ad Ecclesiam, ut illi præputiati scilicet essent liberi & non sicut Iudæi sub iugo legis circumcisionis, Sabbatorum, purificationum, & cæterorum sacerdotii Aaronici, servirent Deo, sed cætera erant conformia: ut scilicet uterque populus collocaret spes suas in uno Deo, & in unum Iesum (qui receptus pro Christo, liberabat homines à ventura ira, crederet. In una lege virtutis & vitii, in uno pręmio vitæ æternæ, in una obedientia erga Deum, in uno metu gehennæ, post hanc vitam contineretur. Nullum discrimen, inquam, invenio, inter hos duos populos, hoc est, inter legem & Evangelion, nisi quod Iudæi essent secundum carnem circumcidendi, præputiati non essent.

Antequam de re ipsa diligentiùs agamus, quædam examinãda sunt, quæ ad modum explicandæ sententiæ tuæ pertinent, atq; ea in re errores quidam, & inconstantiæ tuæ retegendæ, ut simul etiã aliquãtò clariùs, quid tibi velis, intelligi queat. 1. Primùm igitur, cum discrimen Legis, & Evangelii explicandum proponas, id est, in quo lex per Mosem lata a Christi E-

vangelio differat, duorum populorum, nempe Iudæorum, & Gentilium post Christum exhibitum differentiam explicas. quos etiam duos populos nomine Legis, & Evangelii videris intelligere, cum ais, inter hos duos populos, hoc est, inter Legem & Evangelion. *2. quod quàm sit absurdum, omnes facilè iudicabunt.* Nec *sanè iste tuus plusquam figuratus loquendi modus tibi concedi ullo pacto potest, nisi intelligas, Iudæorum perpetuò Legem esse propriam, Gentilium verò Evangelium. 3. At hoc deinde cum eo pugnat, quod scriptum est a te pag. 289. Vbi disertis verbis duo evangelia diversa constituis, Vnum circumsionis, alterum præputii. Ex quo apparet, te Iudæis quoq́ Evangelium tribuere. Igitur, te ipso teste, in ipsis Iudæis utrumq́ omnino considerandum est, Lex, & Evangelium, & quid eorumdem Iudæorum respectu, Lex ab Evangelio differat, explicandum, si proposita de Legis, & Evangelii discrimine quæstio decidenda est, non autem de differentia tantùm duorum populorum agendum.* Nam *hoc est potiùs utriusq́ evangelii, quod tu, ut postea videbimus, somniasti, quàm Legis, & Evangelii discrimen exponere. Sed tamen, quid de differentia duorum populorum scribas, videamus, atq́ hac ratione simul sententiam tuam de discrimine Legis, & Evangelii inquiramus.*

Palæologꝰ pugnantia scribit.

Ais, ut vidimus, præputiatos vocatos fuisse ad Ecclesiam, ut tamen essent liberi, & non, sicut Iudæi, sub iugo legis circumcisionis, Sabbatorum, purificationum,

ficationum, & cæterorum sacerdotii Aaronici. & sic vis, Iudæos istis omnibus servandis, etiam post Gentium vocationem, fuisse obnoxios. 4. At verò alibi aliter loqueris. Prædictâ enim pag: 289. sic ais. Inter hæc, inquam, duo Evangelia hoc erat discriminis quod illud *(circumcisionis)* erat servitutis, hoc verò *(præputii)* libertatis, & libertas quidem & servitus in circumcisione sola, & purificationis ratione tota versabatur. *Vides, te hîc Sabbatorum, aut, præter purificationes, cæterorum, quæ ad sacerdotium Aaronicum pertinent, nullam mentionem facere, additis etiam vocibus illis, Sola, & Tota, quæ sine dubio præter circumcisionem, & purificationis rationem cætera omnia penitus excludunt. 5. Quinetiam in iisdem ipsis ante recitatis verbis nequaquam tibi constas, & hac de re tertio quodam modo loqueris. Nam in eorum fine, ut apparet, discrimen illud duorum populorum in eo tantùm fuisse vis, quòd Iudæi eßent secundum carnem circumcidendi, præputiati non eßent. Quòd si dicas, te hoc loco per circumcisionem secundùm carnem universam legem Mosaicam intellexiße, quemadmodũ non rarò Paulum feciße, apertum est, Respondeo primùm, id, ut omnes cognoscent, non rectè ibi factum a te fuiße, ubi paullo ante, de eadem re loquens, circumcisionem pro ipsa circumcisione acceperas, eamq́; ab aliis præceptis Mosaicis distinxeras. Deinde dico, non propterea finem tuorum verborum ipsorum principio consentaneum futurum. Neq́; enim, quæ ab ini-*

Palæologi inconstantia.

Palæologi inconstantia.

tio enumeraveras, circumcisio, Sabbata, purificationes, & reliqua Aaronici sacerdotii ea omnia complectuntur, quæ sunt in Lege Mosis, & a præputiatis servari opus non erat. nulla enim in his mentio delectus ciborum a Mose præscripti, qui numquam, nisi minima ex parte, præputiatis mandatus fuit, idq́; ut

Rō:14. 14. *ex Paulo liquet, ad tempus. Namq́; is planè nullum ci-*

1 Cor: 8. 7, &c. *borum delectum agnoscit, & ipsas idolis sacrificatas dapes, modò id sine alterius offendiculo fiat, comedi*

Act: 15. 29. *posse concedit. quæ tamen unà cum suffocato, & sanguine ab initio præputiatis interdictæ fuerant.*

Iam verò, etiamsi tam parum tibi constes, potest tamen ex dictis tuis colligi, te inter Legem, & Evangelium hoc pacto distinguere, Ut sub Lege solis circumcisis pars in Dei populo esset, sub Evangelio verò etiam præputiatis. & sub Lege quidem debuisse omnes, qui partem in Dei populo haberent, quidquid in in ipsa Mosis lege mandatum erat, servare, at sub Evangelio eos tantùm, qui ex Iudaico sint populo. reliquos a ceremonialibus, (quæ vocare solemus) eiusdem legis mandatis liberos esse. Cæterùm, quod attinet ad moralia præcepta (sub quibus ea quoq́; fortasse comprehendis, quæ iudicialia appellantur) omnia ab omnibus, nulla re addita, aut imminuta, ut in ea lege scripta sunt, servari debere. nec ullam præterea inter Legem, & Evangelium differentiam sive in præceptis, sive in promissis constitui debere.

Hæc tua de Legis, & Evangelii discrimine sententia duplici ratione reiicienda est, Primùm, quia magnum

magnum discrimen in eo statuit, in quo nullum est. Deinde, quia nullum agnoscit, ubi est maximum. 6. *Nam (ut priùs de priore ratione agamus) planè falsum est, quod ais, etiam sub Evangelio, & post præputiatorum vocationem Iudæos Lege circumcisionis, Sabbatorum, purificationum, & reliquorum Aaronici sacerdotii teneri. Ex Pauli enim verbis manifestum est, ista omnia non quidem a præputiatorum humeris, ut tu priore scripto in extrema pag: 40. loqueris, sed a Iudæorum sublata fuisse. Nec sanè a præputiatorum humeris ea auferri poterant, quæ iis numquam imposita fuerant. Itaq;, cum Paulus, ad Ephesios scribens, ait, Christum, ut Israelis populum, & Gentes unum faceret, legem mandatorum in decretis abolevisse, id non Gentium, sed Israelis populi respectu eum dixisse, necesse est. Quid enim attinebat legem istam Gentium ratione abolere, id est ea lege Gentes liberare, quæ numquam ipsis lata fuerat? Breviter, si ea lex abrogata fuit, ut Paulus disertè affirmat, eâ ne Iudæi quidem teneri ullo modo possũt. Et certè, ut Gentes, & Iudæi unum fierent, aut utrisq;, aut neutris lex ista in posterum imponenda erat. Apparet enim, Paulum non de simplici quadam istorum populorum unitate loqui, ut scilicet uterq; populus Dei populus esset, sed omnimodam unitatem intelligere, quæ etiam ex eo potissimùm proficiscatur, quod de lege ista factum est. ex cuius abolitione ipsos Iudæos reformatos fuisse, & novos homines factos, ipsa Pauli verba apertè testantur. Inquit enim,*

Eph: 2. 14.

Legem mandatorum in decretis evacuans, ut duos condat in ſemetipſo in unum novum hominem, faciens pacem, *&c. Quòd ſi adhuc Iudæi eadem lege tenentur, certè eius abolitione nihil in ipſis novatum fuit. Idem apoſtolus, ad Coloßenſes hac eadem de re ſcribens, iis verbis utitur, quibus planum faciat, non Gentilibus, ſed Iudæis ipſis legem iſtam*
Col: 2. 13. *abrogatam fuiße. Sic enim ait,* Et vos, cum mortui eſſetis in delictis, & præputio carnis veſtræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta. *Hactenus de eo manifeſtè loquitur Paulus, quod Deus per Christum cum Gentilibus fecit. Deinde addit,* Delens quod adverſus nos erat chirographum per decreta, quod erat contrarium nobis, *&c. Hoc verò non minùs manifeſtè ad ipſos Iudæos pertinet, quorum ex numero Paulus erat. & idcirco* Nobis *dixit, non autem* Vobis, *ut antea locu-*
Exo: 24. 3. *tus fuerat. Nec aliud ſibi vult Apoſtolus, quàm, cum populus Iudaicus, legem Moſis univerſam ſe ſervaturum Deo promittens, quaſi proprio chirographo ad ceremonialia præcepta ſervanda ei ſe obſtrinxißet, Deum ab iſta obligatione per Chriſtum populum iſtum manifeſtè exemiße, & chirographum propterea deleviße, ac deletum oſtentaße, ut creditores ſolent, cum debitores ſuos palàm obligatione ſolvere volunt, de qua per ipſorum ſyngrapham ſibi ab ipſis traditam apertè conſtabat. Quomodo verò ſyngrapha, ſeu chirographum iſtud Gentibus contrarium eße poterat, cum Gentiles non modò numquam decreta*

creta illa, id est ceremonialia præcepta se servaturos promisißent, sed neq; etiam ulla alia ratione ad ea præcepta conservanda obstricti eßent? Decretorum enim nomine hîc omnino Paulum ceremonialia præcepta intellexiße, id planißimum facit, quod deinde concludens ait, Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. *Nam, si Iudæi ipsi, qui se hæc servare promiserant, eaq; servare debebant, Dei benignitate sunt ab ea obligatione liberati, qua ratione poterit quis Gentiles ad ea servanda adigere? Etenim aliàs quoq; eodem ferè modo argumentatus est Paulus, &, Petrum reprehendens, dixit,* Si tu, cum Iudæus sis, gentiliter vivis, & non iudaicè, quomodo Gentes cogis iudaizare? *Atq; ex hoc ad Coloss: loco (si quis ea de re fortaße dubitat) quid item in epistola ad Ephes: significet lex illa mandatorum in decretis, perspicuū est. Quamquam in eo ipso loco apertißimum indicium extat, ceremonialia Legis præcepta ea lege significari, cum ibi, ut vidimus, affirmetur, eam a Christo abolitam fuiße. moralia enim Legis præcepta, ut alibi supra disputatum fuit, Christus nequaquam abrogavit. Appellantur autem ceremonialia præcepta Decreta, sive, ut Græca vox habet, Dogmata, quia non habent præcepta ista originem a natura, vel ratione ipsa, neq; iis, tamquam fundamento aliquo, nituntur, adeò, ut cōvelli nequeant. sed ex sola voluntate præ-*

Gal. 2. 14.

cipientis omnino pendent, & propterea facilè ex eiusdem voluntate tolluntur. Verbum enim græcum δοκεῖν, *unde nomen* δόγμα *formatur, Sibi videri, seu Censere significat. Itaq; ea præcepta, quæ ideo data fuere, quia sic censuit is, qui præcepit, sicq; illi visum est, rectè dogmata nominantur. Potuißem multò plura, immo ferè infinita afferre, ut demonstrarem, ceremonialia præcepta ipsis Iudæis abrogata fuiße, & nihil omnino, hac etiam in parte, inter ipsos, & Gentiles intereße. Sed hæc pauca ad veritatem istam confirmandam in præsentia satis erunt. Si umquam contigerit, ut librum tuum De duobus populis, cuius pag: 265, & 289. mentionem facis, & ad quem scripti Racoviensium auctorem reiicis (quem tamen librum numquam publicè editum fuiße arbitror) videre, ac legere poßim, tunc fortaße pleniùs hac de re scribam, & quanto in errore verseris, in duobus istis populis sub Christo distinguendis planum facere conabor.*

7. Illud tantùm addam, nihil, iudicio meo, perperam magis dici poße, quàm id, quod, ut supra monuimus, a te affirmatur, duo fuiße Evangelia, Vnum, quod prædicabatur ab apostolis, quos Iesus Christus ante mortem elegerat, Alterum, quod prædicabant Paulus, & eius socii electi a Iesu Christo, postquam ascenderat in cælum, & hoc vocatum fuiße præputii a præputiatis populis, quorum intererat, illud verò circumcisionis, quòd Iudæis nunciaretur. quemadmodum pag. 289. disertè scribis. Nihil, inquam,

magis

magis perperam, iudicio meo, dici potest. Vnius enim Col:1.25.
tantùm evangelii Iesu Christi, quod omni creaturæ, Mar:16.15. Rom:1.16.
quæ sub cælo est, annunciatum fuerit, quodq́; tam ad Mat:24.14.
Gentes, quàm ad Iudæos pertineret, licèt Iudæis pri- 26.13.
mùm, deinde Gentibus annunciari deberet, novi te-
stamenti sacræ litteræ mentionem faciunt, & Iesus
ipse Christus apertè testatus est, futurum, ut illud e- 1 Cor:1.13.
vangelium, quod ipse Iudæis, cum in mundo eßet, an-
nunciabat, omnibus gentibus, & in universum mun-
dum annunciaretur. Quid tu (malum) igitur ais,
duo eße, aut fuiße Iesu Christi evangelia? Numquid,
ut Paulus inquit, divisus est Christus? Sed dices, Pau-
lum disertis verbis inter evangelium circumcisionis,
& evangelium præputii distinguere, cum, ad Gala-
tas scribens, ad hunc modum loquitur, Sed e con- Gal: 2. 7.
tra cum vidissent, quòd creditum est mihi e-
vangelium præputii, sicut Petro circumcisio-
nis, *&c. Hic autem solus locus est, unde sine dubio,*
istam duplicem evangelii Iesu Christi appellationem
olim usurpatam fuiße, demonstrare te poße credidi-
sti. atq́; adeò in eo fortaße non istius appellationis
tantùm, sed ipsius quoq́; de duobus evangeliis opinio-
nis tuæ potissimum fundamentum posuisti. S. Atqui
vix dici potest, quàm turpiter hîc lapsus fueris. Quis
est enim, qui nesciat, Evangelii nomine sæpe apud e-
umdem Paulum Evangelii prædicationem significa-
ri, sive, verbum Prædicandi, aut nomen Prædicati-
onis nomini illi adiunctum subaudiri debere? Nam
in ipso statim eius epistolarum initio, id est 1. cap.

epist. ad Rom.v. 1. id manifestè deprehenditur. Quid enim aliud est ibi segregatus in evangelium Dei, *quàm Segregatus ad prædicandum Evangelium Dei? Cui in eadem epistola hos duos locos adde, cap. 1. v. 9, & cap. 15. v. 19. atq; ex reliquis epist: de multis hos paucos a me selectos adiunge, 1. Cor. 4. v. 15, & cap. 9. v. 12, & v. 14. in illis verbis,* de Evangelio vivere, *2. Cor. 8. v. 18, Philipp. 1. v. 12, & cap. 4. v. 15, 1. Thes. 2. v. 4, 2. Tim. 1. v. 8. Itaq; nemini dubium esse potest, quin, cum Paulus in epistola ad Gal. ait, sibi creditum fuisse Evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis, nomina Præputii, & Circumcisionis non cum nudo nomine Evangelii, seu cum eo, quod id nomen per se propriè significat, sed cum nomine simul Prædicationis, quod subaudiatur, seu cum Evangelii prædicatione, quæ ibi eo nomine significetur, rectissimè coniungi posse. ut nihil aliud sit eo in loco,* quòd creditum est mihi evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis, *quàm, ut in annotationibus Bibliorum Vatabli legitur,* delegatam mihi esse provinciam prædicandi Evangelium apud Gentes, quemadmodum Petro apud Iudæos. *Verùm hoc non solùm fieri rectè posse, sed etiam debere, docent apertè verba consequentia. Illico enim per parenthesim, tamquam antecedentia sua verba explanans, subiicit Paulus,* qui enim operatus est Petro in apostolatum circũcisionis, operatus est & mihi inter Gentes. *Ex quibus verbis perspicuum est, in proximè antecedentibus,*

tibus, nihil aliud dictum fuiße, quàm Paulo creditam fuiße a Deo prædicationem Evangelii inter Gentes, seu præputiatos, quemadmodum Petro inter circumcisos. Et statim addit, Et, cum cognovissent gratiam, quę data est mihi, Iacobus & Cephas, & Iohannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem. *Quæ verba similiter idem planum faciunt, ac simul ostendunt, nullam præterea differentiam inter Paulum, Barnabamq́, & Iacobum, Petrum, sive Cepham, Iohannemq́ in Evangelio prædicando fuiße, nisi, quòd illi Gentibus, hi vero Iudæis illud annunciabant. Vnum igitur & idem Iesu Christi Evangelium & Gentibus, & Iudæis annunciatum fuit, non autem duo diversa, ut ipse falsò arbitraris. quod tamen unum & idem Evangelium, quatenus Gentibus annunciabatur Evangelium præputii, quatenus verò Iudæis, Evangelium circumcisionis appellari potuit. quamquam, ut diximus, in illis Pauli verbis Evangelii nomen non ipsum Evangelium, sed Evangelii prædicationem omnino significat.*

9. Sed iam tempus est, ut de altera caußa agamus, propter quam de discrimine Legis, & Evangelii sententiã tuam reiiciendam eße diximus. Ea erat, quòd nullum sententia tua inter Legem, & Evangelium discrimen agnoscit, ubi est maximum. Quod antequam explicemus, sciendum est, in hac di-

sputatione

ſputatione, Legis nomine vetus ipſum fœdus, quod per Moſem, Evangelii verò novum, quod per Ieſum Chriſtum Deus cum populo ſuo ſanxit, ſignificari. Et quoniam utriusq; fœderis duæ ſunt partes, una mandatorum, altera promiſſionum, hîc de mandatis potiſſimùm diſputatur, quamquam de promiſſionibus ſimul propter ſummam, quam ipſæ cum mandatis convenientiam habent, neceſſariò agitur. Tu igitur inter veteris, & novi fœderis moralia mandata, de quibus præcipuè quæritur, nullum prorſus diſcrimen conſtituis, nec porrò inter utriusq; fœderis promiſſa ullam differentiam agnoſcis. Cum tamen valde multùm inter utraq; interſit. De moralibus mandatis viſum eſt ſatis in prima huius reſponſionis noſtræ parte. & ni (fallor) perſpicuè demonſtratum fuit, Ieſu Chriſti plurima moralia mandata multò abſolutiora, & perſectiora eſſe, quàm Moſis de iiſdem rebus. Hîc igitur de promiſſis breviter agemus, atq; oſtendemus, longe altera ab alteris differre, ut hac etiam ratione, mandata quoq; ipſa moralia, quorum ſervatorum potiſſimùm promiſſiones ſunt præmia, altera ab alteris plurimùm diſtare conſtet.

Primùm igitur, ut id, quod diximus, ita ſe habere, in univerſum demonſtremus, eum locum afferimus, qui eſt in epiſt. ad Heb. de Chriſto, Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium, quantò & melioris teſtamenti mediator eſt, quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt. *Ac deinde in eadem epiſt. illum, ubi dicitur, Legem nihil ad perfe-*

Heb: 8. 6.
Heb: 7. 19.

ad perfectum adduxiße, sed id fecisse introductionem, seu mavis invectionem melioris spei, per quam accedimus ad Deum. Legis enim nomine, ut (quemadmodum dictum est) nos in præsente disputatione facimus, totum antiquum fœdus ibi auctor ille manifestè intelligit. quod alibi quoq; facit, præsertim verò in ipso cap. 10. initio, in illis verbis, Vmbram enim habens Lex futurorum bonorum. *&c. Qui locus præterea idipsum, quod supra dictos duos confirmare diximus, manifestè probat. idq; eò aptiùs, quòd, quidquid bonorum habuit Lex, id umbram præ futuris bonis, quæ scilicet Evangelium allaturum erat, fuiße dicit, vel futurorum bonorum in altera illa vita Legem umbram tantùm habuiße, Evangelium verò ipsam eorum imaginem exhibuiße, non obscurè affirmat. Hæc enim apertè ostendunt, non solùm, quæ promißa fuerunt in Evangelio bona, alia fuiße ab iis, quæ promittebantur in Lege, sed etiam longè alia. quemadmodum longè aliud est corpus, quàm umbra, vel etiam ipsa rei effigies, quam umbra quædam. Quod quamquam ex eo quoq; colligi poterat, quod in prioribus duobus locis affirmatum fuerat, meliora eße promißa novi, quam veteris fœderis, &, per Evangelium meliorem spem invectam fuiße, quàm per Legem, præsertim, si locorum simul ipsorum circumstantiæ rectè perpendantur, tamen id ex postremis huius verbis, atq; sententia aliquantò clariùs & faciliùs percipitur.*

Verùm ad ipsarum rerum utrobiq; promißarum

differentiam

differentiam explicandam accedamus. Non est autem opus hic rem diligenter pertractare. Sed satis est, inter utraque promissa certum aliquod idque insigne discrimen esse, ostendere. Atqui certum idque valde insigne discrimen inter veteris, & novi fœderis promissa esse, id evidenter demonstrat, quòd in veteris fœderis promissis nulla æternæ vitæ sit mentio, in novi verò ea potissimùm commemoratur, atque inculcatur. ita ut ipsa sola verè, & omnino promissa fuisse videatur. Quod de novi fœderis promissis asserimus, adeò manifestum est, adeoque inter omnes constat, ut supervacaneum sit eius rei testimonia proferre. Quod autem de veteris fœderis promissionibus affirmamus, etsi multi hodie (nescio qua ratione) id constanter negant, verissimum tamen esse deprehendet, quisquis universam legem Mosis accuratè perlegerit. præsertim verò in iis locis, ubi ipse ex professo, & nominatim ipsas promissiones explicat, atque enumerat, ut Exo: 23. Levit: 26, Deut: 7, & 28. Ibi enim nulla prorsus ratione vita æterna inter cætera promissa bona recensetur, sed huius vitæ commodorum tantummodo fit mentio. Et tamen, si ea ad illius fœderis promissiones pertinuisset, non modò disertè in istis locis sine dubio commemorata esset, verùm etiam, tamquam id bonum, quod solum cæteris simul omnibus maximè præstat, multò diligentiùs, quàm reliqua omnia, exposita, atque inculcata fuisset. Et sanè hæc sola ratio, quæ huius loci valde propria est, satis esse deberet ad demonstrandum, inter veteris fœderis promissa vitam æternam non numerari.

Vt tamen hac de re apertiùs constet, considerandum est, ex multis novi Testamenti locis perspicuum esse, vitam æternam, quamvis multò antea humano generi a Deo destinatam, atq; decretam, a Christo Iesu tamen omnium primo Dei ipsius nomine verbis patefactam, & promissam fuisse. Primùm enim Paulus, ad Timotheum scribens, ait, Dei gratiam datam quidem fuisse nobis in Christo Iesu ante tempora sæcularia, sed patefactam esse per illuminationem servatoris nostri Iesu Christi, qui *(inquit)* destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam, & incorruptionem per Evangelium. 2 Tim:1.10
Et ad Titum scribens, ea verba protulit, in spem vitæ æternæ, quam promisit, qui non mentitur, Deus ante tempora sęcularia, manifestavit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi, *&c. Quid apertius dici poterat, ut intelligeretur, non ante fuisse a Deo patefactam vitæ æternæ spem, quàm per Iesu Christi Evangelii prædicationem? At deinde Iohannes Apostolus in ipso primæ suæ epistolæ initio sic scriptum reliquit,* Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ (& vita manifastata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis) quod vidimus, & audivimus, *&c. Hîc manifestè Iohannes, de Iesu Christo, deq; eius prædicatione verba* Tit:1.2.

ne verba faciens, ait, per hæc vitam æternam, quæ priùs apud Deum latebat, sibi, & aliis apparuiße. I-*dem eiusdem epist: cap: 2. v. 25. ita scribit.* Et hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam. *Nam, de Filio, hoc est de Iesu Christo, vel de Patre, hoc est de Deo per ipsum Filium, seu Iesum Christum promittente loqui apostolum manifestum faciunt verba antecedentia*, Si in vobis permanserit, quod audistis ab initio, & vos in Filio, & in Patre manebitis. *Ex quibus etiam apertè constat, de Evangelii prædicatione ibi sermonem eße. Quòd si ante Christum, eiusq́; Evangelii prædicationem vita æterna a Deo, præsertim verò in fœdere, quod cum populo suo pepigerat, promissa fuißet, perperam eius vitæ promißionem eidem populo, ut ex verbo Nobis apparet, factam ad Iesu Christi tempora retulißet Iohannes, eamq́; Evangelii prædicationi ascripsisset. Præterea in sacris novi fœderis*

1 Ioh: 5: 11. *litteris disertè scriptum legitur, Vitam æternam,*
Rom: 6. 23. *quam dedit nobis Deus, in Dei filio eße, Vitam æter-*
Ioh: 17. 3. *nam donum Dei eße, quod is nobis per Iesum Christum dedit, Vnius Veri Dei, & Iesu Christi, quem ille misit, cognitione vitam æternam contineri, & alia eiusmodi non pauca. quibus aut dicitur, aut certè dici videtur, sine Iesu Christo vitam æternam non dari. Id autem nullo modo factum eßet, si ante Iesum Christum iam vitæ æternæ promißum extitißet, vetusqué fœdus servantibus eius vitæ præmium in ipso fœdere sanciendo constitutum fuißet. nisi velimus,*

in ipso

in ipso antiquo fœdere Iesum Christum comprehensum esse, atq; ut vulgò & creditur, & iactatur, veteres illos per fidem in Iesum Christum, qui venturus erat, iustificatos fuisse dicamus. quo tamen nihil absurdius, aut a veritate magis alienum dici, vel excogitari potuit, cum Iesus Christus, quatenus, antequam nasceretur, promissus fuit, non in ipso antiquo fœdere per Mosem scilicet sancito (de hoc enim loquimur) sed in novi fœderis promisso fuerit comprehensus, & nullo pacto ad istud antiquum fœdus, sed ad novum prorsus pertineat, veteres autem, ut sensus ipse communis apertè docet, non fide novi fœderis, quod promissum tantùm fuerat, & futurum erat, sed veteris, quod erat præsens, quodq; cum ipsis a Deo fuerat percussum, conservatione, illiusq; divinæ benignitatis, quæ sub eo fœdere impertiebatur, participatione iustificati, & Deo cari fuerint. Id quod non sine fide quidem illis contingebat. sed longè aliud erat fides ista, quàm credere in venturum Christum. quod numquam ad delenda peccata sua, seu iustificationem consequendam iussi sunt facere. Verùm confidentia, seu fiducia erat, quam in Deo collocabant, certaq; persuasio, & Deum esse, & se quærentium eumdem esse remuneratorem. quemadmodum in epist: ad Hebræos fides, sine qua fieri non potest, ut quis Deo placeat, descripta est. qua & veteres illi omnes, etiam ante per Mosem sancitum fœdus, iusti coram Deo sunt habiti, & nos ipsi habemur. Sed non est hac de re hoc loco accuratiùs disputandum, nec etiam val- Heb: 11. 6.

de laborandum, ut ostendatur, priscos illos per fidem in venturum Christum minimè iustificatos fuiße, cùm tu ipse (ut arbitror) non aliter sentias, & a communi errore hac in parte discedas.

Satis, ut videtur, probatum est, in vetere fœdere, quod per Mosem Deus cum populo suo firmavit, vitam æternam nequaquam promißam fuiße. Quinetiam nonnulla ex iis, quæ ad id probandum a nobis allata sunt, in universis veteris testamenti litteris id promißum iis, qui tunc erant, factum fuiße, non legi,
Ioh: 5.39. *haud leviter sanè demõstrãt. Quod idẽ dominus Iesus non obscurè docuit, cum Iudæis ea verba dixit,* Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illę sunt, quæ testimonium perhibent de me & non vultis venire ad me, ut vitam habeatis. *Ex quibus non solùm intelligitur, Iudæos quidem existimasse, vitam æternam in Mosis, & prophetarum scriptis contineri, id est eam illis promißam fuiße, qui inibi mandata servassent, rem tamen aliter se habuiße, verùm etiam, quid omnino de vetere, novoq́; fœdere, quod ad vitam æternam attinet, statui debeat, facilè percipitur. Nempe, vitam æternam in vetere fœdere, ut dictum est, promißã non fuisse, nec in illius fœderis scriptis eam contineri, nisi quatenus in illis olim promißus, ac prænunciatus fuit Christus, deq́; ipso illa testantur. ad quem hodie ire oportet, si quis vitam æternam habere velit. Ad Christum autem ire, quod Iudæi facere nolebant, nihil aliud est, quàm ab ipso velle doceri,*

& porrò

& porrò illi confidere, eiq́ obedire. quibus rebus summa totius novi fœderis planè continetur.

10. *Atq́ hinc perspicuum esse potest, quàm turpiter erraveris, qui, ut supra indicavimus, pag: 218. dixeris, in propheticis scriptis esse vitam æternam, idq́ ita dixeris, ut in scriptis apostolicis eam esse, negare videaris. Tua enim verba manifestè quodammodo cum Iesu Christi verbis pugnant, qui, ut vidimus, dixit, Iudæos putasse, se vitam æternam in scripturis habere. nam scripturarum nomine Christum prophetica scripta complexum fuisse, nemo negare ausit. Neq́ enim simpliciter dixisset Christus, Iudæos id putasse, si id verum fuisset. Sed quia falsum erat, quemadmodum sequentia quoq́ verba declarant, idcirco ad eum modum sine dubio est locutus. Nec verò dubium est (idq́ omnibus locum ipsum inspicientibus apparebit) quin, cum affirmas, in propheticis scriptis vitam æternam esse, atq́ eodem tempore eam in scriptis apostolicis esse negare videris, nihil aliud sentias, quàm divina præcepta, quibus servandis vita æterna comparetur, sive illa huius vitæ, in quibus æterna vita consistat, id est, quæ in quocumq́ fuerint, is vitam æternam adepturus sit, hæc, inquam, omnia ex propheticis scriptis, tamquam ex fonte, petenda, & haurienda esse potiùs, quàm ex scriptis apostolicis, quæ tamquam rivuli quidam inde derivati existimari debeant. quæ quàm longè a veritate abhorreant, ex iis, quæ paullo ante disseruimus, intelligi posse arbitramur. Cæterùm, etsi asserimus, vitam æternam in*

vetere fœdere promißam non fuiße, sed promißum istud novi fœderis eße proprium, non tamen propterea eos, qui sub antiquo fœdere Deo confisi sunt, eiq́ paruerunt, ab æterna vita excludimus. Nihil enim impedit, quominus Deus plus illis præstet, quàm promiserit. Meminiße autem oportet, Dei populum sub Lege puero hæredi aßimilari. Atqui puer hæres, quanta sit, quæ sibi obvênit hæreditas, nondum intelligit.
Gal: 4. 1. *Nam & idem, ut Paulus, apud quem ista comparatio legitur, ait, quamvis omnium sit dominus, interim tamen nihil differt a servo.*

Ex hac, quam nos satis probaße speramus, inter Legis, & Evangelii, seu veteris, & novi fœderis promißiones differentia, quòd in Lege vita æterna promißa non fuerit, in Evangelio verò fuerit, quæ sanè ingens censeri debet, ingens quoq́ inter utriusq́ fœderis mandata differētia neceßariò manavit. Quandoquidē planè absurdum fuißet iisdem mādatis tam differentes mercedes adiungere, & non tantā inter mādata, quatenus rei natura, & ratio patitur, differentiam eße, quantam inter promißa, ita ut, qualia promißa sunt, talia etiā mādata eße appareat. Quapropter, cum veteris fœderis promißa ad huius vitæ cōmoda, terrenamq́ felicitatem omnia referrentur, nec ultra humanæ conditionis limites extenderentur, consentaneum fuit, ut mandata quoq́ eiusdem generis eßent, & partim ad corporis ipsius cultum pertinerent, partim in animo excolendo ultra id, quod ipsa humana ratio, nisi corrupta fuerit, dictare potest,

re potest, minimè progrederentur. & , quemadmodum promißa illa maiore ex parte non veram aliquam & solidam, sed adumbratam quamdam atq; inanem felicitatem continebant, sic decuit, ex mandatis pleraq; eße, quæ adumbratam tantùm, & inanem quamdam iustitiam præscriberent. At verò, cum promißa novi fœderis, huius vitæ commodis spretis, cælestem beatitatem nos sperare iubeant, & humanam conditionem omnino exuperent, conveniens planè fuit, mandata eiusmodi eße, ut, corporis curæ neglecta, hominis animum supra id, quod humana ratio per se dictare queat, excolerent, atq; perficerent. & quemadmodum hæc promißa veram prorsùs ac solidam felicitatem complectuntur, sic sanè decuit, nihil penitus in mandatis eße, quod ad veram solidamq; iustitiam in nobis efficiendam non pertineret. Hinc igitur factum est, ut non modò ceromonialia omnia veteris fœderis mandata, novo fœdere sanciendo, tamquam umbra quædam, plena luce adveniente, evanuerint (quod profectò ad utriusq; fœderis maximum discrimen indicandum satis eße deberet) verùm etiam ipsa moralia præcepta, ut, exemplis ipsis allatis, supra demonstratum fuit, multò absolutiora, ac perfectiora reddita fuerint. Nec verò, cum tanta & in promissis, & in mandatis inter vetus, novumq; fœdus a nobis differentia statuitur, aliqua ex iis, quæ novi fœderis propria eße dicimus, in ipsis etiam antiqui fœderis scriptis indicata eße negamus, & ipsius vitæ æternæ, quæ Deo obedientibus

danda eßet, sub obscuras significationes extare non confitemur. Immo, nihil ita novi fœderis proprium eße affirmamus, quin eius indicium aliquod in vetere testamento appareat. Nam, ut Erasmi viri (meo quidem iudicio) divinarum rerum scientissimi, atque hoc nostro, superioribusq́; multis sæculis planè incomparabilis verba hîc adscribam, Quum vetus testamentum fuerit umbra, ac veluti progymnasma philosophiæ evangelicæ, maximè congruebat, ut nihil adferret Christus, cuius non aliqua vel umbra, vel scintilla præcessisset in veteris testamenti libris, quò propensior esset omnium fides ad rem non omnino subitam atque inexpectatam. Igitur quicquid Christus præstitit, promissum est sacrorum vatum oraculis: adumbratum est figuris, & carptim etiam expressum est, veluti subinde promicantibus hinc, atque hinc scintillulis aliquot quæ lucem illam post erupturam orbi portenderent. *Atque hoc tam præclaro tanti viri testimonio locum hunc concludere volumus, fusiùs fortaße aliquando, atq́; exactiùs, Deo volente, de Legis, & Evangelii, seu de veteris, & novi fœderis discrimine pro rei amplitudine, ac dignitate disputaturi.*

In Epist: quæ in cal N.T. trāsl. solet apponi cuius initiū est, Quanquā in rebus, &c.

XLIII. *Iam alibi observatum est, ex doctrina tua necessariò consequi, non licere mitem ac clementem eße, iniuriarumq́; patientem. Verùm, ne, quo id te sentire statueretur, solis consecutionibus perpetuò agendum eßet,*

dum eßet, disertis verbis eam sententiam ex parte in responsione tua scriptam extare voluisti. Sic enim legitur pag. 276, Ergo non licet nostra, absque iure aliis rapientibus, concedere. *1. Quis verò umquam in Christiana religione eiusmodi decreta locum habere poße cogitaßet, quæ propter eorum iniquitatem, atq; immanitatem quamdam ne in ipsis quidem ethnicis rebuspublicis locum sint habitura?*

2. Sed operæ pretium est videre, qua ratione tam iniquum decretum confirmes. Igitur post modò recitata verba tua statim subiicis, postquam ex re donata, non licuit aliquid aut subtrahete Ananiæ, aut donare & non integrum dare Ecclesiæ, plus enim est nostrum quod possidemus quam quod nobis pro dono offertur. *Si in his verbis de eo loqueris, quod ipse Ananias iurè facere non potuerit, Primùm, quid attinet donationis mentionem facere, cum nulla prorsus donationis rei iam donatæ, seu partis eius, quam Ananias facere in animo haberet in ea historia mentio fiat? Deinde, quid hoc ad rem? Neq; enim quæritur hic, quid raptori facere non liceat, sed ei, qui rapinam patitur. Sin autem de eo loqueris, quod aliis cum Anania facere non licuerit, quem locum hìc subtractio habere potest? Quod verò ad donationem attinet, non quidem non potuisse ex re ab Anania donata aliquid ipsi Ananiæ donari, & non integrum id, quod Ananias donaverat, Ecclesiæ dari, sed Ecclesiam ipsam ex eo, quod sibi Ananias donaverat, ipsi Ananiæ aliquid*

donare non potuiße, dicendum, & demonstrandum tibi fuerat. Quòd si fortaße Subtrahendi verbum ad Ananiam refers, Donandi verò ad alium quempiam, ut, Ananiam quidem minimè iurè subtrahere, alium verò quempiam minimè iurè ipsi Ananiæ donare potuiße, dicere volueris, quamquam, quidquid senseris, male omnino sententiam tuam expreßeris, pessimè tamen, ut omnes animadvertent, sententiam istam tuam expressisti. ac præterea in ea sola duo vitia simul coniunxisti, quæ separatim in duobus aliis iam expositis animadversa fuere. Nam & plane extra rem de eo es loquutus, quod Ananiæ facere non licuerit, &, cum de ipsa Ecclesia, quæ Ananiæ, id quod ipse ex re iam donata subtrahebat, donare non potuerit, verba facere debuißes, de alio quopiam verba fecisti. Adde, quòd, etsi verissimum est, non licuiße cuipiam alicui ex eo, quod Ananias Ecclesiæ donaverat, vel potiùs se donare profeßus fuerat, aliquid ipsi Ananiæ donare, & non integrum Ecclesiæ dare, tamen hoc ex ipsa historia non liquet, ex qua sola tu universam hoc loco dicti tui confirmationem petis. 3. At deniq; concludens ais, Quare si licuit Petro non cedere Ananiæ, id quod Ananias donaverat, licebit etiam cuivis non cedere raptori absque iure suum pallium. *Nihil hîc explico de insignibus huius tuæ argumentationis vitiis. ea enim superioris partis posteriore capite abunde ostensa sunt. Sed dico, te perperam, aut certè ineptè ad hunc modum ex ante dictis inferre. Antea enim*

non de eo, quod licuerit, sed de eo, quod non licuerit, actum fuit.

Supra visum est, te inter prius Iesu Christi iudicium, quod scilicet excidendâ Hierosolymâ exercuit, & posterius, quod ultimis temporibus exerciturus est, hoc discrimen constituere, quod in priore quidem hostes tantùm, qui extra ipsius castra erant, ultus fuerit, in posteriore verò eos tantùm, qui, intra ipsius castra se continentes, operati fuerint iniquitatem, sit ulturus. Sic enim te sentire, ex iis apertè constat, quæ leguntur pag. 99. Vbi etiam acerbè admodum huiusce rei occasione contra Racoviensium scriptorem inveheris, inquiens, Quoniam autem hæc scriptor iste non secernit, ob hoc in multos & fœdos errores sordidæ ignorantiæ indices se & alios inducit. *1. Atqui tu ipse alibi hæc non secernis, &, tibi ipsi manifestè contrarius, de priore iudicio agens, postquam dixisses, Christum primùm omnium inimicos suos, qui noluerant ipsum regnare super se, interfici iussisse, in extrema pag. 277. statim adiungis,* Deinde infideles dispensatores in partes dissecuit & abiecit a se. *Ex quibus verbis perspicuum est, te aßerere, in priore iudicio non in eos tantùm, qui extra castra Christi erant, sed in eos quoq́, qui intra ipsa castra degebant, ab ipso Christo animadversum fuiße. Rursus in posteriore, non in eos tantùm, qui intra ipsius castra erunt, sed in eos quoque, qui extra fuerint, animadversurum esse Christum, satis apertè, ut alibi diximus, in iis* XLIV.

Palæologus sibi cõtrarius.

verbis affirmas, quæ illico sequuntur, Quin & postremo tempore repurgabit regnum suum, non solum ab alienis sed etiam a domesticis minus sibi obtemperantibus & pœnis damnabit mortis. *Immo ex his verbis non ineptè, ut arbitror, colligere quis possit, te in ea sententia esse, ut posterius Christi iudicium adversus domesticos quidem, sive eos, qui intra ipsius castra erunt, exercendum sit, sed præcipuè tamen, & magis propriè adversus alienos, sive eos, qui extra castra fuerint. aut certè, ut de his magis constare videatur, quàm de illis. Sic enim omnino significare videntur verba illa,* non solum ab alienis sed etiam a domesticis, *atq; hæc eius locutionis vis esse solet. Verùm, quod attinet ad posterius iudicium, supra satis inconstantia, errorq; tuus suo loco indicatus a nobis fuit. Hoc autem loco de iis, quæ ad prius iudicium pertinent, disserendum videtur, & non solum ex eo, quòd tibi ipsi adverseris, sed alia etiam ratione demonstrandum, te in errore versari.*

2. Et sanè, cum ais, Christum in priore iudicio in dispensatores illos infideles animadvertisse, non video, quomodo id cuiquam, qui sanæ mentis fuerit, Matth. 24. 45. *probaturus sis, Certè in ea Christi parabola, ad quam te respexisse necesse est, servus ille, quem dominus super familiam suam constituerat, ut illis daret cibum in tempore, ipsius Christi ministrum significat. quemadmodum ex eo patet, quòd universum sermonem illum Christus cum suis discipulis habuit. ad eos autem,*

tem, quibuscum loquebatur, eam parabolam pertinere, & eorum monendorum gratia illam a Christo dictam fuisse, apertius est, quàm ut negari ullo modo possit. Sed quid hac ratiocinatione est opus? Nonne in ea parabola dominus ille manifestè ipse Christus est? Ergo servus a domino illo super familiam suam constitutus, ut ipsius Christi minister sit, necesse est. Atqui, in priore suo iudicio Christum neminem ex suis ministris in partes dissecuisse, aut legimus, aut verisimile est. Quamquam ego propter sequentia verba (ut alii quoq; senserunt) nihil dubito, quin verbum διχοτομεῖν *eo in loco non quidem in partes dissecare, sive in duas partes secare, ut verbum propriè significat, sed penitus separare declaret. Sed neq; hac etiam, nec ulla alia pœna quemquam ex suis ministris in priore illo iudicio Christus affecisse traditur.*

Quid autem dicemus, quòd in iudicio isto, eiusque ordine explicando adhuc multipliciter laberis?
3. *Primùm enim falsum est, quòd ais, Christum in isto iudicio primùm omnium curasse, ut ante se adducerentur inimici sui, qui ipsum super se regnare noluerant, eosq; interfici iussisse. In eo enim loco, in quo solo apud evangelistas de interficiendis istis inimicis agitur, & quem tu legi iubes, in parabola, inquam, illa, quam Christum dixisse, narrat Lucas,* Luc. 19. 15.
homo ille nobilis, qui Christus est, accepto regno, antequam suos illos inimicos interfici ante se iussisset, iam servos suos vocari iusserat, quibus pecuniam,

cum

cum peregrè ad quærendum ſibi regnum abiturus eſſet, ad negotiandum dederat, atq; eos pro meritis aut præmio, aut pœna affecerat. quod ſine dubio pars totius illius iudicii fuit. 4. Ex quo deinde ſequitur, ibi revera (etſi ſupra alicubi idem tecum ſenſiſſe videamur) de priore Chriſti iudicio non agi, cum, ut paullo ante dictum fuit, in eo iudicio de ſolis apertis inimicis ſuis Chriſtus pœnas ſumpſerit, nec præterea ulla præmia, aut certè non ea, quæ ibi intelligi poſſunt, in eo iudicio fidelibus, ut inibi appellantur, ac bonis ſervis ſuis dederit. 5. Adde, quòd homo ille nobilis, rex factus, poſtquam inimicos illos ſuos ante ſe adduci, atq; interfici iuſſit, nihil ampliùs feciſſe legitur. & tamen tu confidenter, ut ſoles, non dubitas affirmare, poſt ſupplicium iſtud de ſuis inimicis ſumptum, eum, id eſt Chriſtum, infideles diſpenſatones in partes diſſecuiſſe, quaſi ſic ſcriptum eodem loco extet. cum tamen eius rei ibi nulla fiat mentio, ſed in altera tantùm illa parabola, quæ apud Matthæum extat, id a domino in ſervum, quem familiæ ſuæ præfecerat, factum fuiſſe legatur, aut potiùs legi videatur. 6. Huc poſtremò accedit, quòd ſi parabolam iſtam cum ea, quæ eſt apud Lucam, coniungendum eſſe velimus, & utrobiq; de eodem tempore, eodemq; Chriſti iudicio agi, nihil eſt, cur ſupplicium de inimicis ante pœnas de infideli diſpenſatore ſumptum fuiſſe, omnino ſtatuamus, non autem poſtea. An non potiùs contrà fieri debet, cum iudicium de ſervis, quibus pecuniam ad negotiandum data fuerat,

Palæologi confidentia.

rat, ante inimicorum supplicium fuiße legamus? Nam profectò ex eo cõiicere licet, de domesticis priùs, deinde de alienis in universo illo iudicio actum eße.

Alibi iam dixi, me vereri, ne tu, quidquid de Christo post mortem magistratu facto dicas, ei reipsa hoc tempore, quod inter prius, & posterius eius iudicium intercedit, magistratum adimas, id est eum otiosum constituas. Me autem non malè opinatum fuiße, ea demonstrant, quæ scribis pag: 278. ubi ais, Christum muneris sibi post mortem delati neminem reliquiße succeßorem, sed œconomum (ut ita dicas) reliquiße patrem Deum, regni ipsius provinciam patre in se recipiente. & in eiusdem pag: fine, & seq. initio affirmas, Christum curam regni Deo patri commendaße, quoad sibi omnia fuerint subiecta. Sed pag: quoq; 280. in ipso initio leguntur de Christo hæc verba tua, pro posteriore *(munere)* curando nullum misit, quoniam satis erat pater Deus, qui hanc curam susceperat in se solum. XLV.

Quamquam hæc tua de Christi regno, eiusq; regni cura, sive administratione sententia adeò & evidenter falsa, & insigniter inepta, aut certè tibi ipsi contraria est, ut ad errorem tuum patefaciendum, sic te sentire ostendiße, plus satis videri debeat, tamen quia ea simul & maximè detestabilis est (quippe quæ omnis christianæ pietatis ruinam facillimè secum afferat, inq; Christum, ac Deum ipsum planè sit iniuria) & iam quorumdam animos occupare cœpit, o-

peræ

peræ pretium erit, quàm brevissimè fieri poterit, errorem istum alia præstantiore ipsiusq́ rei propria ratione detegere.

1. Dico igitur sententiam istam tuam, quòd Christus hodie regnum suum ipse non administret, vel ex uno libro Apocalypsis manifestæ falsitatis convinci. in quo fermè universo, maximè verò a fine primi cap: usq́ ad quarti initium, inducitur Iesus Christus ecclesiæ suæ curam gerens, eamq́, quam & in cælo, & in terra habet, potestatem exercens. Cum enim, ut summo consensu ab antiquissimis sacrarum novi testamenti litterarum interpretibus, rerumq́ ecclesiasticarum scriptoribus traditum est, visio, quæ in eo libro narratur, imperante Domitiano, ob idq́ post Hierosolymitanum excidium contigerit, non est, quòd quis ea, quæ de Christo ibi dicuntur, ad illud tempus omnino referenda esse contendat, quod Hierosolymæ excidium, & sic prius ipsius Christi iudicium antecessit. Hoc tu sine dubio perspiciens, omnium veterum auctoritate spreta, librum istum ante desolatam Hierosolymam scriptum esse vis. adeò ut, quæ in eo de Babylonis ruina prædicuntur, ad eius urbis desolationem referas. ut ex iis patet, quæ leguntur ad finem pag: 320. 2. Qui insignis valde tuus error est, non modò quia in rebus historicis veterum & tempori, de quo agitur, proximorum auctoritati standum est, verùm etiam quia plurima de Babylone illa dicuntur, quæ nullo modo ad urbem Hierosolymorum accommodari possunt. & inter cætera, quòd iam haberet,

beret, vel habitura ante suum excidium eßet regnum super reges terræ, quòd ex vino iræ scortationis eius bibißent, aut bibituræ eßent omnes gentes, quòd cum illa scortati fuißent, aut scortaturi eßent reges terræ, quòd igne comburenda eßet, quòd non eßet futura ampliùs, quòd deniq; antequam caderet, diceret in corde suo, Sedeo regina, & vidua non sum, & luctum non videbo. *Præterea indubitatum eße debet, visionem illam, si non post excisam Hierosolymam, at certè paucissimis annis ante contigiße, ut septem illarum ecclesiarum, non tamquam planè recentium, sed tamquam iam dudum existentium, & Nicolaitarum hæresis mentio inter alia apertè demonstrat. Atqui satis apparet, tot, tantaq; in ea visione, tanquam ante Babylonis illius ruinam futura, aut prædicta, aut ostensa fuiße, ut nullo modo tam brevi temporis spatio fieri potuerint. nec sanè, quomodo facta fuerint, ostendi ulla ratione potest. Est igitur, ut prediximus, valde insignis hic error tuus, qui putes, Babylonis nomine in vaticinatione illa Hierosolymam significari. in quem errorem (ita gravis, ac manifestus est) nullo pacto incidißes, nisi Christo post Hierosolymæ excidium regni sui curam ademeres.* Ex *hac enim sententia tua omnino sequitur, Iohanni visionem illam, in qua Christi regnum suum administrantis fit mentio, ante Hierosolymæ excidium apparuiße. Quod si ita eßet, fieri non poßet, quin in ea vaticinatione excidium istud prædictum fuisset. At, nisi Babylon ibi Hierosolymam significet, non*

est, ubi,

Apo: 17. 18.
14. 8.
17. 2.
18. 3.
8.
21.
7.

est, ubi, id prædictum in ea fuiße, vel leviter quidem suspicari liceat. Verùm ex hoc ipso, quòd, si visum illud Iohanni ante Hierosolymæ vastationem apparuißet, sine dubio ea in illo prædicta fuißet, quòdq́; si ea in illo prædicta fuit, ut sub excidii Babylonici nomine id factum fuerit, neceße est, concludendum omnino tibi fuerat, non ante Hierosolymæ vastationem, sed post, Iohanni apparuiße visum illud. cum satis manifestum sit, ea, quæ de Babylone ibi prædicuntur, nulla ratione ad urbem Hierosolymam accommodari poße. Ex quo, ut dictum est, planè consequitur, Christum etiam post Hierosolymitanum excidium regnum suum per se ipsum administraße, cum id faciens in ea visione apertißimè inducatur.

3. Sequitur, ut, quàm inepta, aut certè tibi ipsi contraria sententia tua sit, videamus, unde eius quoque falsitas liquidò constabit. Nam aut revera Christo ante Hierosolymæ excidium sui regni curam concedis, aut non concedis. Si non concedis, quomodo ea vera eße poßunt, quæ multis in locis tantopere urges, atq́; contendis de Christo, quòd post mortem, cum iam regnum, ad quod accipiendum venerat, novo regno addito, eßet adeptus, ex agno leo sit factus, quòd gladii potestatem, tamquam magistratus, exercuerit, quòd inimicos suos, qui ipsum super se regnare noluerant, adduci, & ante se interfici ißerit, & alia eiusmodi, de quibus supra vidimus, quæ præsentem omnino ipsius Christi sui regni curam declarant? Sin autem Christo ante excisam Hierosolymam, ut satis patet,

patet, sui regni curam concedis, quid caussæ est, cur postea adimas, eamq́; patri suo eum commendasse dicas? Num fortasse post illud tempus aliquò abiit Christus, unde regno suo administrando ipse sufficere non possit, vel ita aliquibus aliis in rebus occupatus est, ut huic muneri vacare nequeat? Num fortè dormit interea? Nam non ita te amentem esse crediderim, ut eum iterum mortuum esse dicas. Quòd si Christus non aliquò abire potuit, unde regno suo per se ipsum administrando par esse non possit, si nullis aliis occupationibus impeditur, si deniq́; perpetuò & vivit, & vigilat, ineptissimum sanè est vel cogitare, eum post illud tempus sui regni curam patri commendasse. præsertim cum ea de re ne verbum quidem in divinis litteris extet.

Iam verò Christum aliquò abire non potuisse, unde suo regno per seipsum administrando satis esse non possit, id sanè demonstrat, quòd iam inde ab initio, cum hinc abiret, in cælum profectus est, in illud, inquam, cælum, quod oculis nostris non apparet, nec apparere potest, & supra omnes aspectabiles cælos est. Nam, ipsum supra omnes cælos iam tum ascendisse, Paulus apertè testatur. qui locus sine dubio omnium remotissimus a nobis est. Quocirca, si inde potuit Christus ipse regnum suum hîc inter nos (de hoc enim ipsius regno loquimur) administrare, qui locus tandem erit, unde idem facere non possit? Quamquam ad ostendendum nullum esse tam remotum a nobis locum, unde Christus regnum suum inter nos Ephes. 4. 10.

 admini-

administrare ipse non queat, satis est, Christum ipsum aliquando corpore a nobis absentem illud administraße, & eius corporalem præsentiam ad hoc, ut illud ipse administret, nequaquam requiri. Potestate enim planè divina ipsi conceßa id factum fuisse, neceße est. Atqui eiusmodi potestas nullis locorum spatiis includi, aut terminari potest. Hæc eadem potestas nos satis admonet, nullas eße alias tantas occupationes, quibus Christus, sui regni administratione neutiquam deposita, vacare non poßit. Tametsi nihil insulsius excogitari potest, quàm, Christum regni sui curam abiicere, ut aliis rebus vacet. Nec tu sanè istud vis. nempe qui illum, ut infra patebit, quiescere dicas. Alioqui potuißet fortaße aliquis pro te dicere, Christum quidem regnum suum administrare, sed illud quod in cælis habet, non poße autem ipsum eodem tempore id, quod habet in terris, simul administrare. Quod tamen quàm ridiculè dictum censendum eßet, cum ex iis, quæ dicta sunt, perspici potest, tum per se quisq; facilè iudicabit. præsertim, cum regnum, quod habet in cælis Christus, ad eius, quod in terris habet, gubernationem omnino spectet, utq; hoc administrare queat, illud ei a Deo patre datum fuerit. Cæterùm, ut vivere, sic perpetuò vigilare Christum, nemo (opinor) negaverit, qui meminerit de eo
Heb: 7. 25. *ab auctore epist: ad Heb. scriptum eße, quòd poßit ad plenum servare eos, qui per ipsum accedunt ad Deum, semper vivens, ut interpellet pro eis, & pleraq; alia apud eumdem scriptorem legerit, quæ Christum in cælis*

*in cælis perpetuò aliquid agentem, acturumq́; de-
monstrant. quæ omnia unicâ illâ sententiâ ab ipso to-
ties repetitâ, & variis modis explicata atq; inculca-
tâ comprehenduntur, Christum æternum, perpetu-
umq́; sacerdotium in cælis habere. Nam, quòd com-
plures hodie hoc ad efficacitatem mortis eius, & san-
guinis fusionis, quæ in æternum, ac perpetuò duret,
prorsus referri volunt, in eo istos mirificè deceptos
fuisse, vel id docere potest, quòd idem scriptor ait, o-
portuisse, ut Christus per omnia fratribus similis fie-
ret, ut esset misericors & fidelis pontifex in iis, quæ* Heb:2.17.
*apud Deum, ad expianda peccata populi. nosq́; non
eum habere pontificem, qui non possit affici sensu in-* 4. 15.
firmitatum nostrarum, sed per omnia similiter peri- 16.
*clitatum citra peccatum. Quocirca monet, ut cum
fiducia ad thronum gratiæ accedamus misericordi-
am consecuturi, & gratiam inventuri ad opportu-
num auxilium. Hinc enim manifestum est, Christum,
quatenus est sacerdos, aliquid revera agere, immo
expiationem, quam perpetuò facit peccatorum no-
strorum, perpetuam quoq; ipsius præsentemq́; actio-
nem secum coniunctam habere, ab eaq́; iugiter profi-
cisci. Quod nihil aliud est, quàm Christum perpetuam
suorum curam habere, eosq́; potentiâ suâ ab omnibus
malis, quibus ira divina peccata punire solet, perpe-
tuò defendere, ac conservare. Hæc autem ideo sub sa-
cerdotii perpetui nomine explicantur (ipsius sangui-
nis fusione potissimùm viam ad appellationem istam
aperiente) ut semper agnoscatur, omne Christi nos*

gubernandi munus, & potestatem a Deo ipso proficisci, atq; pendêre.

Sed iam videndum est, ecquid tu afferas ad probandum, Christum Deo patri regni sui curam commendaße, id reipsa apud te est, Christo quiescente, Deum patrem eius regnum administrandum suscepiße. namq; hac ratione apertiùs adhuc de falsitate huius tuæ sententiæ constabit. Affers autem, quòd
Psal:110.1. *Deus pater Christo dixerit,* Sede a dextris meis, donec ponã inimicos tuos,*&c. Nam, cum in his verbis Christus a patre sedere sit iußus, idq;, donec ipse ei omnes inimicos subiecerit, hinc credis demonstrari, Christum quiescere, & interim Deum patrem illius regnum administrare.*

Iam verò (ut hoc primùm dicam) cum, ut ipse omnino concedere videris, Christus aliquando regnum suum per seipsum administraverit, nec, ut ante ostendimus, ulla caußa sit, cur ipse sua sponte ab eo administrando ceßaverit, reliquum profectò est, si eum ab administratione ista cessaße velis, ut eum Deus pater ad tempus quodammodo exauctoraverit, id est aut vires, aut munus sui ipsius regni administrandi illi ademerit, 4. quo nihil absurdius dici poße existimaverim. 5. Verùm, quando ita rem se habere intelligebas, haud satis rectè locutus es, cum dixisti, Christum sui regni curam Deo patri commendaße. Hoc enim non obscurè significat, Christum sua sponte eò deveniße, ut vel nollet, vel non ampliùs poßet suum regnum administrare.

Credis

Credis igitur, ut ad rem redeamus, Sede a dextris meis, donec, *&c. nihil aliud eße, quam Dei patris iußum, ut Christus quiescat, dum ipse eius regnum administrat. Pag. enim 280. verborum istorum sententiam ad hunc modum reddis,* Quiesce tu & sede. Ego cætera perficiam. *6. Atqui primùm verbum Sedere, quamvis simpliciter prolatum, per translationem metonymicam non semper quiescere significat, sed interdum etiam regnare, & ius dicere. Deinde in verbis istis non simpliciter prolatum fuit, sed unà cum illis, A dextris meis, sive, ut in hebræo codice legitur, Ad dexteram meam. quod profectò non quietem, sed supremam post illum, qui sic locutus est, auctoritatem, & potestatem declarat. Apertißima enim translatio est ab eo, quod reges terræ facere consueverunt. qui eum, quem post se primum gradum auctoritatis, & potestatis habere volunt, ad dexteram sibi aßidere iubent. nam solent alioqui reges imperium suum sedendo exercere. Itaq; tantum abest, ut ex verbis istis quies a Deo patre Christo mandata colligi poßit, ut iis omnino, summæ secundùm ipsum Deum auctoritatis, & potestatis exercendæ munus illi a Deo mandatum fuiße, significetur. Quòd si quis intelligere velit, quid sit Sedere a dextris, sive ad dexteram alicuius, quidve significet, Christum a Dei dextris, sive ad Dei dexteram sedere, hos locos præcipuè inspiciat,* Eccl:12.v.12. *Mat*:20.v.21, *& cap:* 26. v. 64. *Luc*:23. v. 69. *Act*:2. v.34. *Ephes*:1.v.20. *Heb*:1. v. 3, *& cap*:8. v. 1. 1. *Pet*:3. 22. *Ex his enim,*

& similibus locis sine dubio intelliget, ea locutione nullo modo Christi quietem, sed summam eius præsentemq; auctoritatem, ac potestatem significari. Nec *verò aliquem movere debet, quòd Deus, cum sedere a dextris suis Christum iubet, ea verba adiungat,* Donec ponam, *&c. quasi Christus ipse nihil interea in subigendis inimicis suis agere debeat. Sic enim loquitur Deus, non ut Christum ab agendo excludat, sed ut ostendat auctoritatem, & potestatem, quam Christus ipse in inimicis suis sibi subiiciendis exercere debet, a se profectam esse, seq; eum futurum, qui per ipsum Christum eius inimicos illi subiiciat. Huius rei, qui antecessit, typus, hanc ipsissimam veritatem esse, omnino declarat. David enim, dum sibi subiicerentur inimici sui, non modò interea otiosus non fuit, sed ipsemet omnia, Deo adiutore, peregit; perq; ipsum illi Deus omnes eius inimicos subiecit. Quemadmo-*
2 Reg: 5. 3. *dum igitur David, postquam illi a Domino dictum fuit,* Sede a dextris meis, donec, *&c. a regno suo administrando non cessavit, immo ex eo tempore maximè illud administrare cœpit, sic intelligendum est, Christum, postquam idem ipsi a Deo patre dictum fuit, non solùm a suo regno administrando non cessasse, sed tunc maximè illud administrare cœpisse. Christum porrò, dum ipsi omnia subiiciuntur, non quiescere, sed ipsum esse, qui potestate sibi a Deo concessa id faciat, perspicuè docet Paulus, qui, ad Philip-*
Philip: 3. 21. *penses scribens, ait, dominum Iesum corpora nostra vilia transfiguraturum, ut glorioso ipsius corpori cō-*
formia

formia reddantur, idq; ipsum facturum pro ea efficacitate, qua sibi omnia etiam subiicere potest.

7. *Verùm, quàm ineptè, ac perperam, ex verbis illis,* Sede a dextris meis, donec, *&c. probare coneris, Christum quiescere, nec per se regnum suum administrare, vel id, teipso iudice, ostendere potest, quòd Christus, simulatq; hinc abiit, a dextris Dei sedit, sibiq; a patre verba ista dici audivit, ut Marcus, & Petrus non obscurè testantur.* Mar:16.19. Act:2.34. *Quamquam satis est, id ante Hierosolymorum excidium factum fuisse, ut divinorum scriptorum alia testimonia passim docent. Siquidem, ut dictum fuit, tuipse ante illud tempus, postquam a mortuis resurrexit, Christo sui regni administrationem attribuis, aut certè nullo pacto, eum quievisse, concedis. Ex quo apparet, te istorum verborum,* Sede a dextris meis, *&c. interpretatione tua tibi ipsi adversari, atq; id refellere, quod antea vehementer probaveras.* Palæologus seipsum refellit. *Illud, quicquid tu hac de re sentias, certissimum esse debet, Christum post suum in cælum ascensum, & sic postquam a dextris Dei ab ipso Deo sedere est iussus, donec ei omnes inimicos subiiciat, regnum suum per seipsum administrasse. quemadmodum non solùm Apocalypsis liber, ut antea diximus, planissimum facit, sed historia quoq; actorum apostolicorum, maximè in iis, quæ ad Paulum apostolum pertinent, abunde ostendit. Vt nihil dicam de compluribus eiusdem Pauli & aliorum apostolorum in suis epistolis testimoniis, & ipsius Christi apud e-*

vangelistas, prædictionibus, & pollicitationibus, quæ idem apertissimè confirmant.

Animus erat huius sententiæ tuæ, quòd Christus hodie quiescat, nec ipse regni sui curam habeat, ingentem impietatem, & simul maximam, quam secum affert, perniciem pluribus explicare. Sed iam modus huic responsioni nostræ adhibendus est. Itaq; satis erit, si pauca quædam hac de re dixerimus. Dico igitur, ideo maximè impiam sententiam istam tuam esse, sive, ut ante locutus sum, in Deum, Christumq; eius summè iniuriosam, quòd & Dei opus præstantißimum, in quo suprema eius erga humanum genus bonitas ac beneficentia elucet, planè tollit, & Christo honorem, & gloriam, quæ, ut præcipua, sic propria eius est, adimit. Nam in quo (obsecro) tantam erga homines benignitatem, ac liberalitatem ostendit Deus, quantam in eo, quòd homini illi Iesu Nazareno, qui Christus dicitur, quemq; aliorum hominum cælesti quadam ratione in terris viventium, atq; eâ viâ ad immortalitatem contendentium ducem, ac principem ipse constituit, tantam potestatem dedit, ut eiusmodi homines perpetuò in hac mortali vita ab omnibus Satanæ, & mundi insidiis, atq; iniuriis tutos reddere, ac vindicare queat? Quid porrò ipsi Christo vel convenientius, vel honorificentius, quàm, in cælis manentem, ecclesiam suam, quæ in terris degit, regere, & gubernare, ab ipsaq; iugiter & adorari debere, & in suis neceßitatibus confidenter invocari poße? Atqui hæc ceßant omnia, si Christo hoc tempore

tempore sui regni per seipsum administratio non conceditur, ipsumq́ quiescere statuitur. Quinimmo neq; etiam Christus, seu Dei populi rex ipse est revera, si Dei populum non regit. Hinc perspicuum est, quàm perniciosa sit sententia tua. Nam, si Christum non habemus, immo, si Iesus ille Nazarenus iam revera Christus non est, vana est fides nostra, & vana omnis religio nostra. qui ideo Christiani appellamur, quòd Christum, seu regem habeamus, qui ex Dei voluntate nos iustißimè, ac sapientißimè regat, nostriq́ perpetuam curam gerat, donec tandem ipsius opera planè felices evadamus. Atq; hunc Iesum illum Nazarenum eße dicimus, a quo & vivendi præcepta habemus, & immortalitatis spem hausimus. Sic enim cum ab ipso, tum ab eius apostolis edocti sumus. Quãobrem & ipse, & illi insignes impostores, & falsarii fuerunt, si id verum non est. & idcirco nulla prorsus eorum dictis fides adhiberi, nec potest, nec debet. Huc accedit. quòd, etiamsi, quidquid cæteroquin Iesus, eiusq; apostoli dixerunt, verißima eße credamus, nisi tamen credimus, Iesum ipsum Nazarenum, qui eadem mala expertus est, quibus nos obnoxii sumus, eiusq́ opem in neceßitatibus nostris haud frustra a nobis implorari, summo ac præcipuo infirmitatis nostræ fulcimento destituimur, quod Deus optimus & sapientißimus ad nos inter tot angustias, & calamitates consolandos, & roborandos excogitavit. ac proinde vix, aut ne vix quidem rectum evangelicæ pietatis cursum tenere poßumus. sed de arcta illa sale-

ℓrosaq́; via, quæ ad æternam salutem ducit, deflectentes, in alteram spaciosam & planam, quæ ducit ad interitum, facillimè transgredimur.

XLVI. *Iam, Palæologe, crediderim, me insignioribus erratis tuis colligendis, & patefaciendis, id effecisse, quod potissimùm quærebam, & te minimè eum esse ostendisse, cui de rebus sacris aliquid affirmanti fides temere adhiberi queat. Quare, etsi multa adhuc supersunt insignia errata, quibus librum tuum refersisti, tamen hîc finem te exagitandi faciam, si modò gravissimum, eumq́; multiplicem quendam errorem tuum, qui passim in tuis hisce scriptis deprehenditur, priùs indicavero, & palam traduxero. Mirum est enim, quomodo, cum tantopere in Christi præceptis interpretandis a Racoviensibus dissentias, & complura, quæ illi, homini christiano facere, minimè licere aiunt, tu eum & iurè facere posse, & debere contendas, ipsos tamen Racovienses Fratres appellare, & tamquam cum iis, qui eiusdem ecclesiæ tecum sint, agere non dubites. Nam & alicubi disertis verbis id profiteris. veluti cum in ipso pag. 275. initio sic ais,* Quare nos, ut sciatis, à vobis quamvis in una Dei Ecclesia sumus, differimus, *&c. 1. Numquid (rogo) ii in una Dei ecclesia aut sunt, aut esse dici possunt, qui alii alios Dei mandata minimè tenere arbitrantur, atq́; ea vel facere, vel non facere affirmant, unde & Dei obedientia pereat, & proximi charitas, ubi maximè oporteret, ibi minùs retineaatur? Quis autem erit, qui, cum audiat, te Racovienses pro*

ses pro fratribus, eiusdemq; tecum ecclesiæ Dei membris agnoscere, non arbitretur, eos in iis saltem, de quibus inter vos aperta disputatio non est, tecum sentire, præsertim si alicuius in religione momenti ea esse constet? Itaq; si scriptis tuis fides est adhibenda (ut cætera omittam) Racovienses, Christum hodie quiescere, nec regnum suum per se ipsum administrare, & propterea in precibus nostris eum frustra invocari, unà tecum statuere, credendum nobis est. Quod tamen falsissimum esse, ipsemet probè nosti. quippe qui nullos istius impietatis capitaliores hostes experiaris, quàm eos, qui ex eo cœtu sunt reliqui. Quoties igitur Racovienses Fratres vocas, & te eiusdem cum ipsis ecclesiæ esse præ te fers, toties eos gravissimè calumniaris, nec (ut levissimè dicam) quid loquaris, satis cogitas. Sed (quod turpius adhuc est) teipsum interea nefariorum, proditorum, desertorum, infidorum, impiorum deniq; prorsus, & christiano nomine indignorum hominum fratrem, atq; consortem facis. Etenim hæc omnia, ut alibi diximus, prioris scripti tui pag: 32, & 46. iis tribuis, qui nulla ratione adversus hostes patriam invadentes arma capere, eiusq;, cum suorum licèt salute, perniciem afferre volunt. Tales autem Racovienses esse, tu profectò ignorare non potes, qui nihil aliud agis, quàm ut eos ab isto proposito deterreas.

Palæologi calumnia cum incogitantia coniuncta.

Agnosce igitur insignem saltem vel inconstantiam, vel simulationem tuam, cum Racovienses Fratres appellas, & in eadem tecum Dei ecclesia esse a-

Palæologus aut simular, aut sibi non cōstat.

is. Nemo

ii. Nemo certè erit præter te ipsum, qui, in alterutrum ex istis vitiis, vel potiùs in utrumq́ simul te turpissimè lapsum esse, non planè agnoscat. præsertim, si animadverterit, quot, quantasq́ in ipsa quoq́ responsione, seu posteriore scripto tuo significationes dederis animi tui a Racoviensibus alieni, tamquam ab iis, qui a veritatis, & salutis via longè absint. Potissimum verò, si ea consideraverit, aut saltem legerit, quæ de ipsis scribis pag. 319, his verbis, ita & vos rident homines, & tam stupida pondera terræ mirantur, vestris stultis, ineptis febricitantium somniis prætendere Iesu Christi, sanctissimi viri, prudentissimi prophetæ, oculatissimi hominis, fortissimi civis, argutissimi oratoris, opulentissimi Regis decreta eo spreta à vobis, quod illa non quæratis intelligere, eo impii vos, quod quæ stultè & per socordiam dissolutas concepistis animo opiniones, in gratiam Christi deponere non vultis, sed illarum Christum facitis autorem, abs quibus opinionibus tantum abest Christus, quantum vos à veritatis Evangelicæ via. Nec convicia hominum in ipsum Christum provolvuntur, sed in capite vestro resident, quoniam Christum pro capite habere non vultis, sed residere in vestra ignorantia cupitis, cum ipse sit veritatis Evangelicæ sapientia. *Hæc scripta sunt a te non in aliquo disputationis ardore, nec, cum Racoviensium mentem nondum satis exploratam haberes. sed sedatè*

datè, ac quietè, & cum iam, quid Racovienses sentirent, ex eorum ad tuum scriptum responsò optimè nosse posses, & porrò, te nosse, planè crederes. Nec solùm, qua dictum est ratione, & tempore hæc a te scripta sunt, sed etiam sponte edita, & antequam ederentur, in aliquot annos, ut apparet, pressa. ut nulla penitus tam fœdi erroris tibi excusatio relinquatur. Quamquam satis est, ut omni prorsus venia indignissimus videare, te in eo scripto hæc de Racoviensibus dixisse, eosq; stupida admodum terræ pondera esse, suaq; stulta & inepta somnia Christo affingere, eius autem vera decreta ut intelligant, non quærere, impios esse, & a veritatis evangelicæ via multùm abesse, Christum deniq; pro capite habere nolle, sed in sua ignorantia permanere velle, constanter affirmasse, in quo eos ante aliquot paginas in una tecum Dei ecclesia esse dixeras. Sed & ea quoq; hîc describere operæ pretium fuerit, quæ ibidem de iisdem in fine pag. 315, & seq. initio scripsisti ad hunc modum, Dicitis nos Mosen introducere in orbem Christianum velle abiecto Christo, & vos ignoratis quid & quis sit Moses, Christus, Apostoli, Evangelium, Lex, Lux, tenebræ, mandata Christi, patientia Christiana, sermo crucis, carnis repagula, vindicta secundum Christi mandatum. Hæc addiscetis si, *&c. Quid ampliùs de hominibus ethnicis, & Dei, Christiq; cognitionis planè expertibus dicere potuisses? Hos tu tamen homines sive una tecum, sive cum quovis alio*

in una

in una Dei ecclesia eße dicere non dubitabis? Verùm iam satis superq́; multiplex iste gravißimusq́; error tuus indicatus a nobis, palamq́; traductus est. Quod eò potißimùm feci, ne quis fortasse, tuis verbis inductus, Racovienses, eosve, qui cum illis sentiunt, ex eadem tecū ecclesia aut eße, aut fuiße suspicetur, illosq́; impiarum, de quibus inter vos non controvertitur, quas toto libro tuo dißeminasti, opinionum, & sententiarum tuarum participes eße censeat. sed te ipsum (id quod illis vehementer optandum fuerat) rem aliter omnino se habere, testimonium dediße, intelligat. Nec sanè absq́; Dei iusto iudicio factum est, ut tu, dum Racovienses, quanta maxima potes, iniuria afficere conari videris, summo, quo poteras, beneficio eos affeceris, invidiaq́; ista, in quam apud pios omnes tuâ culpâ incurriße poterant, quòd eiusdem ecclesiæ tecum eße crederentur, tu ipse eos exolveris, ac liberaveris.

Quod superest, Palæologe, nihil dubito, quin meam te reprehendi, increpandiq́; libertatem, qua in universa ipsa responsione, maximè verò in postrema hac eius parte perpetuò sum usus, ægrè admodum laturus sis. Sed meminiße debes, nulla remedia (ut ille ait) quæ vulneribus adhibentur, tam facere dolorem, quàm, quæ sunt salutaria. Si antiqua vulnera tua, quibus totus oppletus es, adhuc sanabilia sunt, nos profectò eiusmodi remedia iis adhibuimus, quibus sanari poße videantur. Tu modò medicamenta nostra

ta nostra ne spernito, neve abiicito. Cumq́ nihil aliud (Deus est testis) mihi propositum fuerit, quàm, ut non aliis tantùm, sed tibi quoq́, si fieri poßet, aliqua ratione prodeßem, hunc laborem meum, qualiscumq́ is tandem sit, in meliorem partem accipe. meq́ ad immortalitem Dei beneficio per fidem, quæ est in Christum Iesum, assiduè contendentem, si quo modo vicissim iuvare potes, iuva.

Responsionis ad Iacobum Palæologum pro Racoviensibus finis.

Errata.

Pag:	lin:	menda
7	23	lege, pro *ac*, *atq́*.
11	5.	pro *ac*, *atq́*.
86	11	*ad magistratui, nec ne, resistendum.*
238	penult:	*Matthæum.*
520	26	*pro ncidunt, incidunt.*
570	17	pro *portinent, pertinent.*
571	12	pro διχζμεῖν, διχοζμειν.

LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, quæ in hoc libro partim illustrantur, partim explicantur, INDEX.

Gen:

Cap:	*ver:*	*pag:*
4	10	315
5	24	540

Exod:

23	4	135

1 Reg:

17	1	356

2 Reg:

1	10	356

Iob:

12	12	
15	10	} 175
23	6	

Psal:

110	1	580 & seqq.

Prov.

25	20	136

Dan:

Cap:	*ver:*	*pag:*
7	9	175
	13	
	22	

Mat:

2	23	73
5	22	324
	25	451
	26	436
	37	216
	47	326
6	19	} 519
	24	
	23	506
10	24	25
12	29	282
16	28	504
17	24	} 515
	25	
18	17	335
	18	470
19	8	199 & seqq.
22	7	489

Cap:	ver:	pag:
23	1	178
24	4	570
	5	

Mar:

Cap:	ver:	pag:
10	3	77
15	43	394

Luc:

Cap:	ver:	pag:
3	14	385
6	30	124
		434
9	5	317
10	4	326
17	3	} 452
	4	
18	7	319
22	36	420
23	50	394

Ioh.

Cap:	ver:	pag:
5	20	194
	39	562
	45	317
6	32	78
7	7	318
		437
	19	} 72
	22	

Cap:	ver:	pag:
9	27	35
10	16	500
15	20	25
17	3	560
18	23	450
	36	495
20	23	470

Act:

Cap:	ver:	pag:
2	23	478
3	13	22
4	19	143
	29	320
5	29	143
6	2	523
7	38	77
13	10	330
17	30	527
23	4	330
25	10	444
26	15, &c.	527

Rom:

Cap:	ver:	pag:
6	23	560
8	34	289
12	19	317
13	6	389
	7	

Cap:	ver:	pag:
	1 Cor:	
5	4	335
		338
	10	367
6		459
	2 Cor:	
1	17	263
	Gal:	
1	4	368
3	24	293
5	6	10
6	14	368
	Ephes:	
2	13	495
	14	549
4	20	10
6	12	139
	Phil:	
2	6	282
	15	46
	1 Tim:	
2		335
5	8	369
6	8	520
	Tit:	
2	11	289

Cap:	ver:	pag:
	Hebr:	
2	17	579
4	15	} 579
	16	} 579
7	19	556
	23	289
8	6	556
11	5	540
	Iacob:	
5	12	216
		262
	1 Pet:	
2	12	46
	23	315
	1 Ioh:	
2	3	10
5	16	328
	11	560
	2 Ioh:	
	11	526
	Apoc:	
5	5	17
		283
6	10	315.